

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM FIKIH ESERLERİ VE
CECELİ MÜFTÜ İBRAHİM EFENDİ'NİN ŞÂFÎ ADLI ESERİ
(İNCELEME-METİN)**

ZAHİR SÜSLÜ

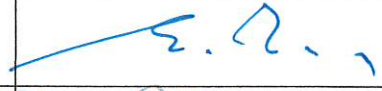

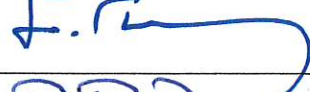
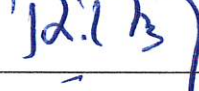

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. RIDVAN CANIM

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ZAHİR SÜSLÜ tarafından hazırlanan “**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM FIKIH ESERLERİ VE CECELİ MÜFTÜ İBRAHİM EFENDİ’NİN ŞÂFÎ ADLI ESERİ (İNCELEME-METİN)**” konulu **DOKTORA** Tez Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 22.-23 maddeleri uyarınca **19.04.2019 Cuma** günü saat **10.30** yapılmış olup, tezin *.....Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Rıdvan CANIM	Olumlu	
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK	Olumlu	
Prof. Dr. Lokman TURAN	Olumlu	
Dr. Öğr. Ü. Ramadan DOĞAN	Olumlu	
Dr. Öğr. Ü. Niyazi ADIGÜZEL	Olumlu	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10248315
Yazar Adı / Soyadı	ZAHİR SÜSLÜ
T.C.Kimlik No	42563071042
Telefon	5517188127
E-Posta	zahirsuslu@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Klasik Türk Edebiyatında Manzum Fıkıh Eserleri ve Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin Şâfi Adlı Eseri (İnceleme-Metin)
Tezin Tercümesi	Verse Fiqh Works in Classical Turkish Literature and the "Şâfi" of Ceceli Mufti İbrahim Efendi (Review-Text)
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2019
Sayfa	558
Tez Danışmanları	PROF. DR. RIDVAN CANIM
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Ceceli Müftü İbrahim Efendi, Şâfi, manzum, fıkıh, klasik Türk edebiyatı

28.05.2019

İmza: .....

Tezin Adı: Klasik Türk Edebiyatında Manzum Fıkıh Eserleri ve Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin Şâfi Adlı Eseri (İnceleme-Metin)

Hazırlayan: Zahir SÜSLÜ

ÖZET

18. yüzyılda yaşamış olan Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin hayatı hakkında şuara tezkireleri ve biyografik eserlerde herhangi bir malumat yoktur. Şairin hayatı, şahsiyeti ve edebî kişiliği hakkındaki bilgiler, üçü manzum üçü mensur olan eserlerinden yola çıkılarak edinilmiştir. Kastamonu'da yirmi yıl müftülük yapan şairin, Şâfi isimli eserinin farklı kütüphanelerde otuzu aşkın nüshası mevcuttur. Bu çalışma, klasik Türk edebiyatı döneminde yazılmış manzum fıkıh eserleri ile Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin "Şâfi" adlı eserinin karşılaştırmalı metnini ve incelemesini kapsamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde manzum olarak yazılmış fıkıh eserleri tanıtılmış; ancak manzum olarak yazılmış olan fetvalar çalışmaya dahil edilmemiştir. İkinci bölümde tanıtılan manzum fıkıh eserlerinin kaynakları üzerinde durulmuş, üçüncü bölümde şairin hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. Dördüncü bölümde eser incelenmiş, beşinci bölümde ise eserin, karşılaştırmalı metin çevirisi yapılmıştır.

Bu çalışma, klasik dönem şairlerinin fıkıh ilmi üzerine telif ve tercüme birçok manzum eserinin olduğunu ortaya koymuştur. Klasik dönem şairlerinin geniş ve çetrefilli bir disiplin olan fıkıh ilmi üzerine hemen her asırda ve üç dilde de manzum eser yazmaları, bu nitelikte eser yazmanın gelenek hâline geldiğinin göstergesidir. Bu durum, Türkçe'nin ilim dili olduğunu ve klasik Türk edebiyatının sınırlarının ne kadar geniş olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, "Şâfi" isimli eserin müellifi Ceceli Müftü İbrahim Efendi ve diğer eserleri ayrıntılı olarak tanıtılarak okurların dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ceceli Müftü İbrahim Efendi, Şâfi, manzum, fıkıh, klasik Türk edebiyatı

The Name of the Thesis: Verse Fiqh Works in Classical Turkish Literature and the “Şâfi” of Ceceli Mufti İbrahim Efendi (Review-Text)

Prepared by: Zahir SÜSLÜ

ABSTRACT

There is no information about the life of Ceceli Müftü İbrahim Efendi, who lived in the 18th century, in biographical works such as tezkiretû’ş-şuara. Information about his life and personality can be derived from his works (three proses and three verses). The poet, who works as a mufti for twenty-five years in Kastamonu, has more than 30 copies of his work "Şâfi" in different libraries. This study includes poem fiqhs written in classical Turkish literature as well as the comparative text and a critical review of Ceceli Mufti İbrahim Efendi’s piece, "Şâfi", which seems to be quite popular in that period.

In the First Chapter, the fiqh works of Classical Period written in verse form were introduced, but the fatwas written again in verse form have not been included in the study. The sources of verse fiqh works were discussed in the Second Chapter, the life and works of the poet were introduced in the Third Chapter. In the Fourth Chapter, his piece has been examined. Finally, the comparative transcription of the criticized text of the work was given in the Fifth Chapter.

This study reveals that the poets of the Classical Period wrote original poems as well as translated pieces on fiqh. The fact that classical poets wrote verses in almost every century in three languages on fiqh as a broad and complicated discipline is an indication that underlines the tradition of writing such works. This shows that Turkish is a science language and that the boundaries of the Classical Period both go backwards and how wide it is. In addition to this, Ceceli Mufti İbrahim Efendi as the author of the criticized text, and his works were introduced into the literature in detail.

Key Words: Ceceli Müftü İbrahim Efendi, Şâfi, verse, fiqh, classical Turkish literature

ÖN SÖZ

İslam dini, bireyleri ve toplumları şekillendiren bir din olarak klasik Türk edebiyatı dönemini hem etkilemiş hem de şekillendirmiştir. Bu dönem içerisinde matematik, tıp, tarih, sözlük, mevlid, miraç, biyografi gibi hemen her alanda manzum eserler verilmiştir. Dinî ve öğretici bir disiplin olan fıkıh ilmi de bu dönemin edebî geleneği içinde yer almıştır. Müslümanlar için bilinmesi farz olan fıkıh ilmi, birey ve toplum tarafından önemsenmiştir. Bundan dolayı şairler, topluma fayda sağlamak amacıyla bu doğrultuda eser yazmak istemişlerdir. Dönem şairleri fıkıh mahiyetli telif ve tercüme eserlerini hem Türkçe hem Arapça hem de Farsça nazmetmişlerdir. Kaynağı Kuran-ı Kerim ve hadis olan fıkıh ilminin önemi ve faydası gereği şairler 13. yüzyıldan itibaren fıkıh konusunda birçok eser yazmışlardır. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin 18. yüzyılda yazmış olduğu “Şâfi” isimli eser de bu geleneğin devamı niteliğinde örnek bir eserdir.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın ana konusu, Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin “Şâfi” adlı eserinin incelemesidir. Tezin Giriş kısmında fıkıh ilminin tanımı, kapsamı, kaynakları ve önemli görülen fıkıh eserleri ile klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde Arapça ve Farsça olarak yazılan manzum fıkıh eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Tezin birinci bölümünde klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde Türkçe yazılan manzum fıkıh eserleri tespit edilip ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Kütüphane kayıtlarında kime ait oldukları bilinmeyen veya müellifi ve eser ismi yanlış olarak kaydedilen birçok eserin incelemesi yapılmış, bu eserler hakkında verilmiş olan eksik ve yanlış bilgiler tashih edilmiştir. Bu bölüme manzum olarak yazılan fetvalar dahil edilmemiştir.

İkinci bölümde, tanıtılan Türkçe manzum fıkıh eserlerinin kaynakları tespit edilmiştir. Türkçe'ye manzum olarak tercümesi yapılmış olan bu kaynak eserler hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde İbrahim Efendi'nin biri Arapça ikisi Türkçe olan üç mensur ve üç manzum eseri detaylı olarak tanıtılmıştır.

Dördüncü bölümde “Şâfî” isimli eserin incelemesi yapılmıştır. İnceleme üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar eserin tanıtılması, eserin muhtevası ve eserin şekil özellikleridir. Eserin tanıtılması başlığı altında; eserin adı, türü, yazılış sebebi, yazılış tarihi, beyit sayısı, kaynağı, nüshaları başlıkları ile eser tanıtılmıştır. Eserin muhtevası başlığı altında; eserin tertibi ve eserde yer alan bölümlerin konuları açıklanmıştır. Eserin şekil özellikleri başlığı altında; eser vezin, kafiye, dil ve üslup özellikleri bakımından incelenmiştir.

Beşinci bölümde incelemesi yapılan “Şâfî” isimli eser, altı nüsha üzerinden karşılaştırma yapılarak transkribe edilmiştir. Eserde yer alan mensur kısımların farklılıkları metnin sonunda gösterilmiştir.

Sonuç kısmında tez çalışmasında varılan tespitler belirtilmiş, çalışmanın sonuna metnin daha iyi anlaşılması için fıkıh terimleri sözlüğü eklenmiştir.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar bana manevi desteğini esirgemeyen başta annem olmak üzere ailemin tüm fertlerine; çalışmanın bir disiplin ve düzende işlemesi için ilminden ve önerilerinden yararlandığım kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Rıdvan CANIM’a, Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK’e, Dr. Öğr. Ü. Ramadan DOĞAN’a, Dr. Öğr. Ü. Cumhur ÜN’e, Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ’ye, Dr. Öğr. Ü. Şahin ŞİMŞEK’e; ve teknik desteklerinden yararlandığım değerli dostlarım Muhammed Nurullah PARLAKOĞLU, Ercan PADİR ve Rıdvan SÜME’ye teşekkürlerimi arz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	XXI
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	XXIII
GİRİŞ	I
BİRİNCİ BÖLÜM: KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM FIKIH ESERLERİ	17
1. Selîm, Risâletü Manzûmeti fi Şurûti's-Salât	17
1.1. Adı ve Nüshaları.....	17
1.2. Müellifi	18
1.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	19
1.4. Şekil Özellikleri	19
1.5. Muhtevası	19
1.6. İlk ve Son Beyitler	20
2. Sa'îd, Mukaddimetü's-Salât'ın Manzûm Tercümesi	20
2.1. Adı ve Nüshaları.....	20
2.2. Müellifi	23
2.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	24
2.4. Şekil Özellikleri	25
2.5. Muhtevası	25
2.6. İlk ve Son Beyitler	25
3. Mevlevî Şeyh Yahya Aysî, Manzûme-i Salât	26
3.1. Adı ve Nüshaları.....	26
3.2. Müellifi	27

3.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	27
3.4. Şekil Özellikleri	28
3.5. Muhtevası	28
3.6. İlk ve Son Beyitler	28
4. Vidinli Sa'dî, Manzûme-i Salât	30
4.1. Adı ve Nüshaları.....	30
4.2. Müellifi	31
4.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	32
4.4. Şekil Özellikleri	32
4.5. Muhtevası	33
4.6. İlk ve Son Beyitler	34
5. Halife Muhammed Efendi, Dürretü't-Tâc	35
5.1. Adı ve Nüshaları.....	35
5.2. Müellifi	36
5.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	36
5.4. Şekil Özellikleri	37
5.5. Muhtevası	37
5.6. İlk ve Son Beyitler	38
6. Şemsî Ahmed Paşa, Manzûm Vikâye Tercümesi.....	39
6.1. Adı ve Nüshaları.....	39
6.2. Müellifi	40
6.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	42
6.4. Şekil Özellikleri	43
6.5. Muhtevası	43
6.6. İlk ve Son Beyitler	43
7. Ali Efendi, Manzûm İlmihâl	44
7.1. Adı ve Nüshaları.....	44
7.2. Müellifi	44
7.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	45

7.4. Şekil Özellikleri	45
7.5. Muhtevası	45
7.6. İlk ve Son Beyitler	46
8. Seyyidî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî	47
8.1. Adı ve Nüshaları.....	47
8.2. Müellifi	49
8.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	50
8.4. Şekil Özellikleri	51
8.5. Muhtevası	51
8.6. İlk ve Son Beyitler	51
9. Muhammed Türâbî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî	51
9.1. Adı ve Nüshaları.....	51
9.2. Müellifi	52
9.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	52
9.4. Şekil Özellikleri	53
9.5. Muhtevası	53
9.6. İlk ve Son Beyitler	53
10. Abdullah Ahdî ibni Ali, Risâle-i Manzûme fi'l-Fıkh	53
10.1. Adı ve Nüshaları.....	53
10.2. Müellifi	54
10.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	54
10.4. Şekil Özellikleri	54
10.5. Muhtevası	55
10.6. İlk ve Son Beyitler	55
11. Müellifi Belli Değil, Süleymân-nâme	55
11.1. Adı ve Nüshaları.....	55
11.2. Müellifi	56
11.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	56
11.4. Şekil Özellikleri	57

11.5. Muhtevası	57
11.6. İlk ve Son Beyitler	58
12. Devletöğlu Yusuf, Vikâye Tercümesi	59
13. Bahtî, Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-namesi	61
14. Âbidî, Ravzatü'l-İslâm.....	62
15. Mehmet b. İbrahim, Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi	64
16. Halîlî-i Mar'aşî, Ravzatü'l-İman	65
17. Tokatlı İshak Rızâ'î, Manzûme-i Keydânî.....	66
18. Abdurrahman Gubârî, Menâsik-i Hac	66
19. Kâmil Menâsik-i Hacc	67
20. Manastırlı Mehmed Rifat Bey, Manzum İlmihal.....	68
21. Sunullah-ı Gaybî, Huda Rabbim Manzumesi	69
22. Reyyî, Kitâb-ı Rûşenî.....	70
23. Reyyî, Dürr-i Manzûm	71
24. Reyyî, Ferâiz-i Cevherî	72

İKİNCİ BÖLÜM: OSMANLICA YAZILMIŞ MANZÛM FIKIH ESERLERİNİN KAYNAKLARI..... 73

1. Vikâyetü'r-Rivâye.....	75
1.1. Vikâye Tercümesi, (Devletöğlu Yusuf)	76
1.2. Manzûm Vikâye Tercümesi, (Şemsî Ahmed Paşa).....	76
2. Şir'atü'l-İslâm.....	77
2.1. Ravzatü'l-İslâm, (Âbidî)	78
2.2. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	78
2.3. Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi, (Mehmed b. İbrahim)	79
3. Vasiyyet-nâme	79
3.1. Birgivî Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-nâmesi, (Bahtî).....	80
4. Fikhü'l-Keydânî.....	81

4.1. Manzûme-i Keydânî, (Tokatlı İshak Rızaî)	81
4.2. Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, (Seyyidî)	82
4.3. Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, (Muhammed Tûrâbî)	83
5. Mukaddimetü's-Salât.....	83
5.1. Mukaddimetü's-Salât'ın Manzûm Tercümesi, (Sa'îd)	84
6. Dürerü'l-Hükkâm Fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm	85
6.1. Dürretü't-Tâc, (Halîfe Muhammed Efendi).....	85
6.2. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)	86
7. Dürrü'l-Muhtâr	87
7.1. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)	87
8. Kimyâ-yı Sa'âdet.....	87
8.1. Manzûm Vikâye Tercümesi, (Şemsî Ahmed Paşa).....	88
8.2. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	88
9. İhyâ'ü Ulûmi'd-Dîn	89
9.1. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)	89
10. Şerhü'd-Dekâ'ik	89
10.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	90
11. Şerh-i Vuzû.....	91
11.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	91
12. Teshîl Şerhu Letâ'ifi'l-İşârât	91
12.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	91
13. Şerh-i Tetimme	92
13.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	92

14. Nihâye Fî Şerhi'l-Hidâye	93
14.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	93
15. Envârü'l-Âşıkîn	94
15.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	94
16. İnâye	95
16.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	96
17. Şerh-i İnâye	96
17.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	97
18. Şerh-i Mesâbih.....	97
18.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	97
19. Tefsîrü'l-Kâdı (Envârü't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl).....	97
19.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	98
20. Şerh-i Hidâye	98
20.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	98
21. Tefsîrü'l-Keşşâf	99
21.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	99
22. Tefsîr-i Ebü'l-Leys	99
22.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	100
23. Kifâye ve Şerhü't-Tahâvî	100
23.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	101
24. Şerh-i Dürer.....	101

24.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	101
25. Şerhü Fezâ'ilî's-Salavât.....	101
25.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	102
26. Muhtasaru'l-Kudûrî.....	102
26.1. Kudûrî Tercümesi, (Gülşehrî).....	103
27. Hizânetü'l-Fıkh.....	103
27.1. Risâle-i Manzûme fi'l-Fıkh, (Abdullah Ahdî ibni Alî)	103
28. Ferâizü's-Sirâciyye	103
28.1. Kitâb-ı Rûşenî, (Reyyî).....	104
29. Mülteka'l-Ebhur	104
29.1. Dürr-i Manzûm, (Reyyî).....	104
30. Cevâiru'l-Ferâiz.....	105
30.1. Ferâiz-i Cevherî, (Reyyî)	105
31. Diğer Kaynaklar	105
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CECELİ MÜFTÜ İBRAHİM EFENDİ'NİN	
HAYATI VE ESERLERİ	108
1. Hayatı	108
2. Eserleri	113
2.1. Şâfi.....	113
2.2. Fezâ'ilü'l-Mekke Risalesi	113
2.3. Risâle-i Udhiyye	113
2.4. Kırk Hadis Tercümesi	114
2.5. Manzûm Esmâ-i Hüsnâ.....	115
2.6. Manzûm Ferâ'iz.....	116

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ŞÂFÎ ADLI ESERİN İNCELENMESİ

..... 118

1. Eserin Tanıtılması.....118

1.1. Eserin Adı.....118

1.2. Eserin Türü.....119

1.3. Eserin Yazılış Sebebi.....120

1.4. Eserin Yazılış Tarihi.....120

1.5. Eserin Beyit Sayısı.....120

1.6. Eserin Kaynakları.....121

1.7. Yazma Nüshaların Tanıtılması 126

1.7.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., nr. 65 126

1.7.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., 850/1 126

1.7.3. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 65/2 126

1.7.4. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 468 127

1.7.5. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1120/12.....127

1.7.6. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1404 127

1.7.7. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1415/2.....128

1.7.8. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1862/2.....128

1.7.9. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2004 128

1.7.10. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2283/1.....129

1.7.11. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2062/1.....130

1.7.12. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2062/2.....130

1.7.13. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2706.....131

1.7.14. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3718.....131

1.7.15. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3754/2.....131

1.7.16. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3879.....132

1.7.17. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3957/1.....132

1.7.18. Millî Ktp., Elazığ Ağın İlçe Halk Kütüphanesi Kol., 23 Ağın 13.....133

1.7.19. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 1986 133

1.7.20. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 2195 133

1.7.21. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 2334 134

1.7.22. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 7611/1 134

1.7.23.	Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 7720/1	135
1.7.24.	Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 8330/7	135
1.7.25.	Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 8450/1	135
1.7.26.	Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 9329/1	136
1.7.27.	Süleymaniye Yazma Eser Ktp., İbn Mirza Böl., 185	136
1.7.28.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Tahir Ağa Tekke Böl., 314	136
1.7.30.	Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Mihrişah Sultan Böl., 444/1	137
1.7.31.	Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Yazma Bağışlar Böl., 3876	137
1.7.32.	Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Yazma Bağışlar Böl., 7344	138
2.	Muhteva Özellikleri	138
2.1.	Eserin Tertibi	138
2.2.	Eserde Yer Alan Bölümlerin Konuları	148
2.2.1.	Muqaddeme Beyne Ef'āli'l-Mükellefīn	148
2.2.2.	Ta'rifü'l-Farz	149
2.2.3.	Beyānū'd-Delīli'l-Ḳaṭ'ī Ve'z-Ḳannī Ve Şerā'iti-Himā	149
2.2.4.	Beyānū'l-Farzi'z-Ḳannī	149
2.2.5.	Ta'rifü'l-Vācib	149
2.2.6.	Ta'rifü's-Sünnet	149
2.2.7.	Ta'rifü'l-Müsteḥabb	150
2.2.8.	Ta'rifü'l-Ḥarām	150
2.2.9.	Ta'rifü'l-Mekrūh	150
2.2.10.	Ta'rifü'l-Mübāḥ	150
2.2.11.	Beyānū Aḥkāmi Ef'āli'l-Mükellefīn	150
2.2.12.	Ḥükmü's-Sünnet	150
2.2.13.	Beyānū'n-Niyyet	151
2.2.14.	Ḥükmü'l-Farzi Ve'l-Vācib	151
2.2.15.	Beyānū Taḫsīmi'l-Ḥarām	151
2.2.16.	Beyānū Envā'i'l-Küfr	151
2.2.17.	Beyānū Aḫsāmi'l-Ḥarām	152
2.2.18.	Li-Ennehā Ḥarāmün Li-Ġayrihi Kezā Dürri Muḥtār	152
2.2.19.	Beyānū Ḳismi'l-Mekrūh	152

2.2.20.	Beyānū'l-Īmān	153
2.2.21.	Beyānū Bābi'l- 'Aḳā'id.....	153
2.2.22.	Beyānū'l-Īmāni'l-İcmālī.....	153
2.2.23.	Beyānū Ma'nā'i Āmentü 'ale'l-İcmāl.....	153
2.2.24.	Beyānū'l-Īmāni't-Tafşīlī.....	154
2.2.25.	Beyānū'ş-Şıfati'ş-Şübütiyye.....	154
2.2.26.	Beyānū'l-Ḳader	154
2.2.27.	Beyānū Etfāli Müşrikīn	155
2.2.28.	Ta'rīfū'l-Fāsiḳ	155
2.2.29.	Beyānū'l-Ḳabr	155
2.2.30.	Ve'l-Yevmi'l-Āḫir	155
2.2.31.	Beyānū'ş-Şırāt	155
2.2.32.	Beyānū'ş-Şefā'at.....	156
2.2.33.	Beyānū'l-Enbiyā 'Aleyhimü's-selām.....	156
2.2.34.	Beyānū'l-Kütüb	156
2.2.35.	Beyānū'l-Mi'rāc.....	157
2.2.36.	Beyānū'l-Melā'ike	157
2.2.37.	Beyānū 'Aḳā'idi Ehli's-Sünnet.....	157
2.2.38.	Beyānū Aḫvāli'l-Ḳiyāmet	158
2.2.39.	Bābü'l-Farzi Mine'l-A'māl	158
2.2.40.	Beyānū Ḥuḳūḳ.....	159
2.2.41.	Tafşīlü't-Tevbe	159
2.2.42.	Beyānū Şerā'iti Emri Ma'rūf ve'n-Nehyi 'ani'l-Münker	159
2.2.43.	Farzü Kifāye	160
2.2.44.	Beyānū'ş-Şalāt.....	160
2.2.45.	Beyānū Farā'izi'ş-Şalāt.....	160
2.2.46.	Namāzın İçinde Olan Farzlar	160
2.2.47.	Beyānū'l-Vuzū'	161
2.2.48.	Beyānū'l-Bi'r	161
2.2.49.	'Aşeratün Lā-Yencisü'l-Bi'r.....	162
2.2.50.	Beyānū's-Sü'ür	162
2.2.51.	Beyānū Ferā'izi'l-Vuzū'	163
2.2.52.	Beyānū Nevāḳızı'l-Vuzū'	163
2.2.53.	Beyānū Mücibi'l-Ġusl	163
2.2.54.	Ġusl Vācib Olan	163

2.2.55.	Beyānū Ferā'izi'l-Ġusl	164
2.2.56.	Beyānū't-Teyemmüm	164
2.2.57.	Beyānū Ferā'izi't-Teyemmüm	164
2.2.58.	Beyānū Nevākızı't-Teyemmüm	165
2.2.59.	Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Huffeyn	165
2.2.60.	Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Cebā'ir	166
2.2.61.	Beyānū'l-Özr	166
2.2.62.	Beyānū't-Ṭahāreti mine'n-Necisi'l-Ḥaḳīkī	167
2.2.63.	Beyānū Muṭahhari'l-Encās	167
2.2.64.	Beyānū Setri'l-'Avret	167
2.2.65.	Beyānū Fi'n-Nisā'i'l-'Avret	168
2.2.66.	Beyānū Mevāzi'i'l-'Avreti fi'r-Racūli ve'l-Emet	168
2.2.67.	Beyānū İstikbāli'l-Kıble	168
2.2.68.	Beyānū'l-Vaḳt	168
2.2.69.	Beyānū'n-Niyyet	169
2.2.70.	Beyānū Şalāti'l-Cenāze	169
2.2.71.	Beyānū't-Tekbīr	169
2.2.72.	Beyānū'l-Kıyām	169
2.2.73.	Beyānū 'Özri'l-Kıyām	170
2.2.74.	Beyānū Te'hīri'ş-Şalāt	170
2.2.75.	Beyānū'ş-Şalāti'l-leti Lā-Tuḳza	170
2.2.76.	Beyānū'l-Kırā'at	170
2.2.77.	Beyānū'r-Rükū' ve's-Sücūd	171
2.2.78.	Beyānū Şerā'iti'l-İktidā' li'l-İmām	171
2.2.79.	Beyānū Şerā'iti'l-Mücāzāti'l-Müfside	171
2.2.80.	Beyānū'l-Hadeşi fi'ş-Şalāt	172
2.2.81.	Beyānū Müfsidāti'ş-Şalāt	173
2.2.82.	Beyānū't-Tağayyüri'l-Fāhiş	173
2.2.83.	Beyānū Şerā'iti Vücūbi'l-Cum'a	174
2.2.84.	Beyānū Şerā'iti Edā'i'l-Cum'a	175
2.2.85.	Beyānū'l-Huṭbe'i'l-Mefrūza	175
2.2.86.	Beyānū'l-Cenā'iz	175
2.2.87.	Beyānū'z-Zekāt	175
2.2.88.	Beyānū Şürūti Edā'i'z-Zekāt	176
2.2.89.	Beyānū Ecnāsi Māli'z-Zekāt	176

2.2.90.	Beyānū Zekāti'd-Deyn	177
2.2.91.	Beyānū Māli'z-Žimār	177
2.2.92.	Beyānū Zekāti'l-Bakar	178
2.2.93.	Beyānū'l-Zekāti'l-Ġanem	178
2.2.94.	Beyānū'l-Māli'l-lezi lā Zekāte Lehu	178
2.2.95.	Zekāt Virmesi Cā'iz Olmayan Kimseleri Beyān.....	178
2.2.96.	Zekāt Cā'iz Olmayan Maḥalleri Beyān.....	179
2.2.97.	Beyānū Kerāheti fi'z-Zekāt	179
2.2.98.	Beyānū Maṣārifi Beyti'l-Māli'l-Ūlā.....	179
2.2.99.	Beyānū Beyti'l-Māli'ş-Şānī ve Maṣārifihi	179
2.2.100.	Beyānū Beyti'l-Māli'ş-Şāliş ve Maṣārifihi	180
2.2.101.	Beyānū Maṣārifi Beyti'l-Māli'r-Rābi'	180
2.2.102.	Beyānū'ş-Şavm	180
2.2.103.	Beyānū 'Özri'ş-Şavm	180
2.2.104.	Beyānū Ferā'izi Edā'i'ş-Şavmi Ramazān.....	181
2.2.105.	Beyānū Evkāti'ş-Şavm.....	181
2.2.106.	Beyānū Şübūti Ramazān	181
2.2.107.	Beyānū Ḥükmi Yevmi'ş-Şekk	181
2.2.108.	Beyānū'l-Ḳazā'i ve'l-Keffāret.....	182
2.2.109.	Beyānū'l-Keffāreti 'ale'ş-Şavm	182
2.2.110.	Beyānū'l-Ḳazāi'l-Farz.....	182
2.2.111.	Beyānū Ḥāli'l-İgmā'	183
2.2.112.	Beyānū Ḥāli Cünün.....	183
2.2.113.	Beyānū Mā-lā Yüfsidü'ş-Şavm	183
2.2.114.	Beyānū Mekrūhāti'ş-Şavm	184
2.2.115.	Beyānū'l-Müsāfir.....	184
2.2.116.	Beyānū'l-Ḥacc	184
2.2.117.	Beyānū Ferā'izi Edā'i'l-Ḥacci Muṭlaḳ.....	185
2.2.118.	Beyānū'l-Miḳāt	185
2.2.119.	Furūzü Edā'i Ḥacci'l-Mefrūz	185
2.2.120.	Beyānū'l-'Umre	185
2.2.121.	Beyānū'l-İḥrām.....	185
2.2.122.	Beyānū Aḳsāmi'l-Ḥacc	186
2.2.123.	Beyānū't-Temettu'	186
2.2.124.	Beyānū'l-Cināyāti fi'l-Ḥacc	186

2.2.125.	Beyānū Mā Lezime Minhū't-Taşadduk	187
2.2.126.	Beyānū 'Özri'l-Cināyāti fi'l-Hacc	187
2.2.127.	Şıgır Deve Kırbān Vācib Olan Maḥall Beyān	187
2.2.128.	Beyānū Mā Lā-Cezā' i'l-Muḥrim İzā Katelehü.....	187
2.2.129.	Beyānū'l-İḥşār	188
2.2.130.	Beyānū'l-Hacci 'ani'l-Ġayr	188
2.2.131.	Beyānū Vācibāti'l-Hacc	188
2.2.132.	Bābü'l-Vācibāt.....	189
2.2.133.	Beyānū Şerā' iḥi Vücūbiyyeti'l-Cemā'at.....	189
2.2.134.	Beyānū Şerā' iḥi Vücūbiyyeti Şalāti'l-'lydeyn	189
2.2.135.	Beyānū Şerā' iḥi Vücūbiyyeti'l-Uḍḥiyye	189
2.2.136.	Tekbīrū Teşriḳ	189
2.2.137.	Beyānū'l-Fıṭr.....	190
2.2.138.	Beyānū'l-Kasem.....	190
2.2.139.	Beyānū Bābi'l-Eymān	190
2.2.140.	Beyānū'n-Nezri'l-Muṭlaḳ	191
2.2.141.	Beyānū'n-Nezri'l-Mu'allak	191
2.2.142.	Beyānū Keffāreti'l-Yemīn	191
2.2.143.	Beyānū'l-Yemīni'l-Ġamūs.....	191
2.2.144.	Beyānū'l-Yemīni Laġv.....	191
2.2.145.	Beyānū Vācibāti'ş-Şalāt	192
2.2.146.	Beyānū Secdeti't-Tilāvet	193
2.2.147.	Beyānū'l-Menhiyyāt	193
2.2.148.	Beyānū İstibrā' i'l-Cāriye.....	194
2.2.149.	Beyānū Mesā'ili Şettā	194
2.2.150.	Kızb Cā'iz Olan Maḥall-İ Seb'a.....	195
2.2.151.	Beyānū'l-Ġıybet	195
2.2.152.	Ġıybet Cā'iz Olan Maḥall-İ Sitte	196
2.2.153.	Beyānū Bābi's-Sünen	202
2.2.154.	Beyānū Mesnūniyyeti'n-Niyyeti'l-Ġusl	202
2.2.155.	Beyānū Süneni'ş-Şalāt.....	202
2.2.156.	Beyānū Süneni'l-Huṭbe.....	203
2.2.157.	Beyānū Süneni't-Ta'ām	203
2.2.158.	Beyānū Şerā' iḥi Süneti'n-Nikāḥ	204
2.2.159.	Beyānū Süneni'l-Kefen.....	204

2.2.160.	Beyānū Bābi'l-Müsteḥabbāt.....	204
2.2.161.	Beyānū Müsteḥabbāti'l-Ġusl.....	204
2.2.162.	Beyānū Evle'n-Nāsi bi'l-İmāme	205
2.2.163.	Beyānū Şifati Şalāti't-Tesbīḥ.....	206
2.2.164.	Beyānū'l-Ḥacāmet.....	206
2.2.165.	Menhiyyātü'l-Faşd	206
2.2.166.	Ādābü Cum'a	207
2.2.167.	Beyānū'l-İstiḥbābi fi Ḥaḳḳi'ş-Şabī.....	207
2.2.168.	Beyānū Bābi'l-Ḥayzi ve'n-Nifās.....	207
2.2.169.	Beyānū Ḥükmi'l-Mübtediyye	208
2.2.170.	Beyānū Ḥükmi'l-Mu'tāde	208
2.2.171.	Beyānū Ḥükmi'l-Muḍille	209
2.2.172.	Beyānū Aḥkāmi'l-Ḥayzi ve'n-Nifās.....	209
2.2.173.	Beyānū'l-İstiḥāza	209
2.2.174.	Beyānū'l-Büyü'	209
2.2.175.	Beyānū Bey'i'l-Bāṭıl	210
2.2.176.	Beyānū Bey'i'l-Fāsıd	210
2.2.177.	Beyānū Şarṭi Fāsıd	210
2.2.178.	Ḥükmü Bey'i'l-Fāsıd	211
2.2.179.	Beyānū's-Selem	211
2.2.180.	Beyānū'r-Ribā'	211
2.2.181.	Beyānū'ş-Şarf	211
2.2.182.	Beyānū'l-Ḳarż.....	212
2.2.183.	Beyānū'l-Müzāra'a	212
2.2.184.	Beyānū Şüreti Zirā'ati'ş-Şaḥīḥa	212
2.2.185.	Beyānū'ş-Şayd	212
2.2.186.	Beyānū'l-Muḥarremāti Fi'n-Nikāḥ	213
2.2.187.	Nikāḥı Bāṭıl Olanları Beyān	213
2.2.188.	Bābü't-Ṭalāḳ	214
2.2.189.	Beyānū'z-Zıḥār	214
3.	Şekil Özellikleri	215
3.1.	Vezin	215
3.2.	Kafiye.....	219
3.2.1.	Kafiye ve Rediflerin Çeşitleri	219

3.2.1.1. Türkçe İsimler İle Yapılmış Kafiyele	220
3.2.1.2. Türkçe Fiiller İle Yapılmış Kafiyele	221
3.2.1.3. Türkçe İsim ve Fiiller İle Yapılmış Kafiyele	224
3.2.1.4. Türkçe ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	225
3.2.1.5. Türkçe ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	225
3.2.1.6. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	227
3.2.1.7. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	227
3.2.1.8. Arapça ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	234
3.2.1.9. Türkçe Kelimeler/Ekler İle Yapılmış Redifler	235
3.2.1.10. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redifler	240
3.2.1.11. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler	240
3.2.1.12. Türkçe Kelime/Ekler ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redifler	241
3.2.1.13. Türkçe Kelimeler/Ekler ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler	241
3.2.1.14. Değerlendirme	243
3.2.2. Eserin Klasik Usulde Kafiye İncelemesi	245
3.2.2.1. Kafiye-i Mücerrede	245
3.2.2.2. Kafiye-i Mürekkebe	245
3.2.2.2.1. Kafiye-i Müessese	245
3.2.2.2.2. Kafiye-i Mürdefe	246
3.2.2.2.3. Kafiye-i Mukayyede	247

3.2.2.3. Cinaslı Kafiye.....	247
3.2.2.4. Tunç Kafiye.....	247
3.3. Dil ve Üslup.....	248
BEŞİNCİ BÖLÜM: ŞÂFÎ ADLI ESERİN METNİ.....	255
SONUÇ	48989
KAYNAKÇA	493
METNİN FIKIH TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ.....	50404

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.mad.	: Adı geçen madde
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Beyit
bkz:	: Bakınız
Böl.	: Bölüm
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Dan.	: Danışman
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazret
K1	: 37 Hk 3957/1 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
K2	: 37 Hk 2004 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
K3	: 37 Hk 3718 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
K4	: 37 Hk 2706 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
K5	: 37 Hk 1120/12 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
M	: 06 Mil Yz A 2195 Millî Kütüphane

- m. : Miladî
- no: : Numara
- ö. : Ölüm
- s. : Sayfa
- st. : Satır
- s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve sellem
- Sül. : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
- v. : Varak
- yy. : Yüzyıl

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ء	'	ع	'
ا	ā / a / e	غ	ğ
ب	b	ف	f
پ	p	ق	q
ت	t	ك	g / k / ñ
ث	s	ل	l
ج	c	م	m
چ	ç	ن	n
ح	h	و	o / ö / u / ü / õ / ū / v
خ	h	ه	a / e / h
د	d	ى	ı / i / ī / y
ذ	z		
ر	r		
ژ	j		
س	s		
ش	ş		
ص	ş		
ض	đ / ž		
ط	ţ		
ظ	z		

GİRİŞ

Fıkıh kelimesinin sözlüklerde birçok tanımı vardır. Bazı sözlüklerde kelimenin kısa tanımı yapılmışken bazı sözlüklerde tafsilatlı tanımı yapılmıştır. Mehmet Erdoğan da “Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü”nde fıkıh kelimesi üzerine şu uzun tanımı yapmıştır:

“Sözlükte bilmek, anlamak, bir şeyi izan ile şuurlu bir şekilde kavramak, onun esasına vakıf olmak demektir. İstilahî tarifi ise şöyledir: İnsanın amel yönüyle lehine ve aleyhine olan şerî hükümleri bir meleke hâlinde bilmesidir. Başka bir tarifi ise şöyledir: Şerî ameli hükümleri yani ibadetler, suç ve cezalar, muameleler ile ilgili hükümleri mufassal delilleri ile bilmektir. En geniş anlamıyla fıkıh, İslam’ı bir bütün olarak Şâri’in maksadına uygun biçimde doğru kavramak ve onu çağın şartlarına uygun ve ihtiyaçları karşılayacak bir şekilde, insanlara anlayabilecekleri bir dille, kolayca yaşayabilecekleri ve yaşadıklarında da ahirete giden dünya hayatlarında mutlu olacakları bir biçimde pratik bir hayata geçirme kabiliyet ve başarısıdır.”¹

¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat (4. Basım), İstanbul 2013, s. 144. Diğer sözlüklerde:

Vankulu Mehmed Efendi, *Vankulu Lügati 2. Cilt*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, s.2367: **(el-fikh)**: Anlamak, fehm manasına.

Mütercim Asım Efendi (haz: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhîr Kâmûsu'l-Muhîr Tercümesi 6. Cilt*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014, s.5588-5589: **(el-fikh)**: Bir nesneyi zihin ve fitnatla gereği gibi anlayıp bilmek manasındadır.

Şemseddin Sami (haz: Paşa Yavuzarslan), *Kâmûs-i Türkî*, TDK Yayınları, Ankara 2010, s.344: **(Fıkıh)**: Mesâil-i şeriyye-i ilmiyye ilmi.

İlhan Ayverdi, *Misali Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat (1. Cilt), İstanbul 2011, s. 967: **(Fıkıh-Fikh)**: Bir şeyi gereği gibi anlama, bilme. İslamiyetin içtimaî, medenî, hukukî, siyasî bütün ameli hükümlerini şerî delilleriyle birlikte açıklayan ilim.

Muallim Naci (haz: Ahmet Kartal), *Lûgat-i Nâcî*, TDK Yayınları, Ankara 2009, s. 160: **(Fıkıh)**: 1. Bilmek. 2. Hz. İmam Azam’a göre: Nefs-i insaniyyenin leh ve aleyhindeki şeyi bi’t-tefekür bilmesidir. İmam-ı müşarünileyh fikhın vicdaniyyât ve itikadiyyâta şumulünü tecviz ve hatta ilm-i kelama fikh-i ekber tesmiye etmiş ve binaenaleyh tarifinde amel kaydını ziyadeye lüzum görmemiştir. 3. İlm-i şeriat.

Hasan Akay, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yayınları, İstanbul 2005, s. 144: **(Fıkıh)**: Bir şeyi gereği gibi anlayıp bilme anlamına gelir. Hükümlerin uygulanışı ile ilgili meseleleri ele alan İslam Hukuku ilminin ismidir.

Meydan-Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi 4. Cilt, Meydan Yayınevi, İstanbul 1969, s. 629: **(Fıkıh veya Fikh)**: Bir şeyi gereği gibi, iyice anlayıp bilme.

Dipnotlardaki sözlük tanımlarından da anlaşılacağı üzere fıkıh; mükellef olan bir insanın karşılaşacağı meseleleri, Kuran ve hadisi referans alarak, geniş bir tefekkür neticesinde anlama kabiliyetidir. Fıkıh; akletme, zihni kullanma, şuurlu bir şekilde tefekkür etme, kavrama, idrak ederek bilme manalarını ifade eder. Fıkıh ilmini bilen kişiye de fakîh denir.

Fıkıh ilmi, en kısa tarifi ile İslam Hukukudur. Lügat-i Nâcî'de tarif edildiği üzere, insanın amel yönünden lehine ve aleyhine olan her şeyi açıklayan ilimdir.² Kulun Allah ile ve kulun kul ile ilişkilerini düzenleyen; dinî, siyasî ve sosyal hayatın bütün hususiyetlerini en geniş biçimde içine alan ilimdir. Fıkıh ilmi fûrû ve usûl olmak üzere ikiye ayrılır. *“Müctehidler, tartışmaları ve ihtilâf sebeplerini dağınıklıktan kurtarmak ve bir temele oturtmak için kullandıkları delilleri, delillerden hüküm çıkarma ve yorumlama, deliller çelişir gibi görüldüğünde uzlaştırma kurallarını derleyip yazmak durumunda kalmışlar, bu ise usûl-i fıkıh ilim dalını oluşturmuştur.”*³ Usûl-i fikh, içtihad sahibinin bir mesele hakkında hüküm verirken o mesele üzerinde ayrıntılı olarak delil gösterdiği kurallar bütünüdür. Kısaca usul-i fikh, hüküm vermede bir yöntem, bir metottur. Fûrû-i fikh ise, *“doğrudan doğruya fikhî olaylara uygulanacak hükümleri ifade eder.”*⁴ Yani hükümlerin tatbik edilmesidir. Kısaca usûl, yöntem; fûrû, yöntem sonucu verilen hükümdür. Tez çalışması, fikhin fûrû ile ilgilidir. Bu sebeple usûl-i fikh ile ilgili daha fazla bilgi vermeye lüzum yoktur.

Fıkıh ilmi kapsam olarak ibadet, muamelât, ukûbat (cinâyât) konularını muhtevlidir. İbadet kısmında İslam'ın şartları olan namaz, zekat, oruç, hac gibi aslî ibadetler ve bunların gerçekleşmesini mümkün kılan şartlar; Muamelât kısmında alış-veriş, faiz, hiyar, selem, karz, rehin, sulh, vekalet, kefalet, şüf'a, müzaraa, icare, vasiyet, emanet, münâkehât ve müfârakât gibi konular; Ukûbat kısmında had, ta'zir ve kısas gibi ceza ile ilgili konular mevcuttur. Bu üç ana bölüm haricinde Feraiz dediğimiz Miras Hukukunu anlatan bölüm de fıkıh kitaplarının sonunda yer almaktadır. Tüm bu konular göz önüne alındığında fıkıh ilminin dinî, siyasî ve sosyal hayatın her alanını ilgilendirdiği, ferdin yaşamı boyunca başına gelecek tüm meselelerin halline çözüm üreten bir ilim olduğu görülmektedir.

² Muallim Naci, a.g.e., s. 160.

³ Hayreddin Karaman, “fıkıh”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikh#1>, (11.07.2018).

⁴ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat (4. Basım), İstanbul 2013, s. 149.

Fıkıhta kanun koyucu Allah'tır. Kulların görevi de Allah'ın hükümlerini araştırıp bulmaktır.⁵ İnsan yaşamının her evresinde, her konuda bilgi veren bu ilmin birinci dereceden ve asıl kaynağı Kuran-ı Kerim'dir. Fakihler akletme, anlama, tefekkür etme melekelerini Kuran-ı Kerim'in hükümlerini anlamak için kullanırlar. Kendi akıllarına göre hükümler ortaya koymazlar. Var olan nistan yola çıkarak kendi çağlarına mahsus meseleler hakkında içtihatla bulunurlar.

Fıkıh ilminin ikinci kaynağı sünnettir. Kuran-ı Kerim'de özellikle ibadetlerle ilgili birçok ayetin uygulaması sünnetle anlaşılmıştır. Namaz, oruç, zekat, faiz gibi birçok ayetin uygulaması sünnetle öğrenilmiştir. Sözelimi Kuran-ı Kerim'de namazın farz olduğu ve namazın vakitleri ile ilgili ayetler⁶ varsa da namazın nasıl kılınacağı tarif edilmemiştir. Vakit namazlarının kaç rekat olduğu, rüku ve secde gibi rükünlerin nasıl tatbik edileceği sünnetle öğrenilmiştir. Oruç, faiz, fıtır sadakası, bazı cezalar gibi birçok konu sünnet ile açıklığa kavuşmuştur.

Kuran-ı Kerim ve sünnetten sonra fıkıh ilminin kaynakları, kıyâs ve icmâdır. Kıyâs, "*bir şeyde (asıl) sabit olan hükmün misalini, illet birliği gerekçesiyle, diğer bir şey (fer') hakkında da ortaya çıkarmaktır.*"⁷ İcmâ, "*bir asırda bulunan tüm İslam müctehidlerinin şer'i bir hüküm üzerinde görüşbirliği etmeleri*"⁸ demektir. Kuran-ı Kerim, sünnet, kıyas ve icma fıkıh ilminin ana kaynaklarıdır. Fakihler için bu dört kaynak bağlayıcı olmuş ve bu kaynaklar üzerinden meseleler çözüme kavuşturulmuştur. Velhasıl bu dört kaynak fukaha için ölçü ve bağlayıcı olmuştur. Meseleler hakkında hüküm vermede bu kaynaklar esas alınmıştır.

Fıkıhın terim hâline gelmesinin tarihi, Ebû Hanîfe zamanına kadar gitmektedir. İman ve itikad, müslümanın iyi ve kötü huyları, ahlâk ve tasavvuf konuları 5. (m. 11.) asra kadar fıkıh ilminin konusu olmuştur. Bu geniş anlam, İmam Şâfiî'nin "fıkıhın dinin fûruuna ait olduğu"nu beyan ettiği tarif ile beraber daha dar bir muhteviyata sahip olmaya başlamıştır.⁹ Fıkıh kelimesinin Ebû Hanîfe döneminde terim hâline geldiği ve yine fıkıh kelimesinin miladî 11. yüzyıla kadar muhteva

⁵ Hayreddin Karaman, "fıkıh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#1>, (11.07.2018).

⁶ Bu ayetlerden birkaçı şunlardır: Bakara Sûresi 43, Bakara Sûresi 238-239, Nisâ Sûresi 101-103.

⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 309.

⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 225.

⁹ Hayreddin Karaman, *a.g.mad.*

açısından geniş anlamının olduğu, yani fıkıh denince İmam Şafii'nin "fıkıhın dinin amelî hükümleri ile ilgilendiği" tarifinden daha geniş bir muhtevasının olduğu bilgisi önemlidir. Bu bilgiye göre ilk dönemlerde fıkıh denince kişinin ahlakı, iç dünyası, akaidi gibi birçok konu fıkıh ilminin konusunu teşkil etmiştir. Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen "**Fıkühü'l-Ekber**"ın¹⁰ muhtevasının da akaid ile ilgili olması, fıkıh ilminin ilk dönemlerde imanî meseleleri de kapsadığının delilidir. Fıkıh teriminin kapsamının İmam Şafii'nin tarifine uygun hâle gelmesi Ebû Hanîfe'den çok sonradır.

İslamiyet, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra gerek Hulefa-i Raşidîn denilen dört halife döneminde gerekse Emevîler ve Abbasîler döneminde Arabistan Yarımadası'nın dışına yayılmış, yeni fetihlerle beraber yeni kültürlerle tanışılmış, farklı siyasî ve sosyal şartlar oluşmuştur. Yeni Müslüman olan toplumların İslamiyet'e uygun olan kültürleri, âdetleri ve örfleri Arap kültür, örf ve âdetleri ile iç içe geçmiştir. Bu yenilik ve değişimlerle beraber fıkıhın muhatap olduğu soru çeşitliliği artmış, fakihler yeni meselelerin çözümü için ayet ve sünneti referans alarak içtihadta bulunmuşlar ve neticede birçok mezhep bu dönemde oluşmuştur. Bu mezhep imâmları ve mezhep imâmlarının ekolünü devam ettiren müçtehitler, bu dönem içerisinde fıkıh eserleri telif etmeye başlamışlardır.

Hicrî 1. ve 2. yüzyılda, ihtiyaçtan hasıl birçok fıkıh eseri telif edilmiştir. Fıkıha dair ilk eserlerden Süleym b. Kays el-Hilâlî'nin bir eseri, Katâde b. Diâme ve Zeyd b. Ali'nin hacca dair birer risalesiyle yine Zeyd b. Ali'nin çeşitli fıkıhî konuları ihtiva eden

¹⁰ Şerafettin Gölcük; Adil Bebek, "el-Fıkühü'l-Ekber", <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-fikhul-ekber>, (13.07.2018): "Hammâd rivayetiyle gelen el-Fıkühü'l-ekber'de işlenen ana konular ise risâlede ele alınış sırasına göre şunlardır: İman esasları, Allah'ın birliği, zâtî, fiilî ve haberî sıfatlar, halku'l-Kur'ân, kazâ ve kader, fıtrat konusu, halk ve kesb kavramları, peygamberler ve Hz. Muhammed, ashâbın faziletçe sıralanması, mürtekb-i kebîre ve Mürcie'nin bazı görüşlerinin reddi, tekfir bahsi, mestler üzerine meshetme, teravîh namazı, itaatkâr veya günahkâr müminin arkasında namaz kılınıp kılınmayacağı, mucize, kerâmet ve istidrâc, rû'yetullah meselesi, imanın mahiyeti, Allah'ın zâtının hakikatının bilinip bilinemeyeceği, şefaât, mîzan, havz konuları, kıyamet gününde hasımlar arasında kısas, cennet ve cehennem, münker ve nekîrin sorgulaması, kabirde ruhun cesede iadesi, kabir azabı, Allah'ın bazı isim ve sıfatlarının Farsça (Arapça'dan başka bir dille) söylenip söylenemeyeceği, Allah'a nisbet edilen kurb ve bu'dun anlamları, Kur'an âyetleri arasında fazilet bakımından farklılığın bulunup bulunmadığı, esmâ-i hüsnâ, Hz. Peygamber'in ebeveyni ve kısaca fetret meselesi, Resûl-i Ekrem'in çocukları, itikadî bir mesele ile karşılaşan bir kimsenin yapması gerekli olan şeyler, mi'rac ve kıyamet alâmetleri."

el-Mecmû'u bugüne ulaşımıştır. 2. asrın ikinci çeyreğinden itibaren mezhepler oluşmaya başlamış ve mezhep imâmlarının görüşleri sistemleşmeye başlamıştır.¹¹

İmam Şâfiî'nin el-Üm külliyatı, İmam Muhammed'in **el-Mebsût**'u ve **el-Âsâr**'ı, İmam Ebû Yusuf'un **el-Harâc**'ı, İmam Mâlik'in, hadislerle beraber sahabe ve tâbiîn fetvalarını ve kendi içtihatlarını ihtiva eden **el-Muvatta**'ı, Emevî döneminin en önemli fıkıh eserleridir.¹²

Şeybânî'nin (ö. h. 189/m. 805) "**el-Mebsût**"u, "**ez-Ziyâdât**", "**el-Cami'u'l-Kebîr**"i, "**el-Câmi'u's-Sagîr**", "**es-Siyerü'l-Kebîr**"i ve "**es-Siyerü's-Sagîr**"i; Tahâvî'nin (ö. h. 321/m. 933) Ebû Yusuf ile Şeybânî'nin görüşlerinin özet hâlinde yer aldığı, aynı zamanda kendi görüş ve tercihlerini de belirttiği "**el-Muhtasar**"ı; Hâkim eş-Şehîd'in (ö. h. 334/m. 945) Şeybânî'nin adı geçen altı kitabındaki görüşleri derlediği "**el-Kâfî**"si; Şemsüleimme es-Serahsî'nin (ö. h. 483/m. 1090) el-Kâfî'yi şerh ederek yazdığı, Hanefî fıkının en hacimli eseri olan "**el-Mebsût**"u; Kudûrî'nin (ö. h. 428/m. 1037) "El-Kitâb" olarak da anılan ve üzerinde otuz civarında şerh vb. çalışma olan "**el-Muhtasar**"ı; Alâeddin es-Semerkandî'nin (ö. h. 539/m. 1144) "**Tuhfetü'l-Fukahâ**"sı; Semerkandî'nin talebesi olan Kâsânî'nin (ö. h. 587/m. 1191) "**Bedâi'u's-Sanâ'î**"si; Burhâneddin el-Mergînânî'nin (ö. h. 593/m. 1197) kendi eseri olan "Bidâye"sinin şerhi olan, müteahhirîn devri Hanefî uleması arasında en çok rağbet gören eserlerin başında gelen ve eser üzerine altmış civarında şerh ve hâşiye yapılmış olan "**el-Hidâye**"si; müteahhirîn devri Hanefî alimleri arasında şöhret bulan iki metinden biri olan Ebü'l-Fazl el-Mevsilî'nin (ö. h. 683/m. 1284) "**el-Muhtâr**"ı; İbnü's-Sââtî'nin (ö. h. 694/m. 1295) "**Mecma'u'l-Bahreyn**"i; Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. h. 710/m. 1310) kendi eseri olan "el-Vâfi'nin muhtasarı olan "**Kenzü'd-Dekâ'ik**"i; Tâcüşşerîa'nın¹³

¹¹ Ahmet Özel, "fıkıh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#2>, (14.07.2018).

¹² Daha fazla bilgi için bkz: Hayreddin Karaman, *a.g.mad.*

¹³Tâcüşşerîa, Burhanüşşerîa Mahmûd'un kardeşi olan Hidâye şârihlerinden Ömer'in lakabıdır. Bu lakap, Nukâye'yi şerheden Hanefî fakihî Kuhistânî, Kâtib Çelebi ve Leknevî tarafından Burhanüşşerîa Mahmûd'a izafe edilmiştir. Bu yanlışı Ahmet Özel de tekrar ederek Vikâye'nin Tâcüşşerîa'ya ait olduğunu yazmıştır.

Murteza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", <https://islamansiklopedisi.org.tr/vikayet-ur-rivaye>, (16.07.2018): "*Sadrüşşerîa da Şerhu'l-Vikâye'nin mukaddimesinde (I, 4) dedesi eseri telif ederken bir yandan da kendisinin onu ezberlediğini, bir anlamda ezberle telifin paralel yürüdüğünü kaydeder. Sadrüşşerîa hem bu eseri hem el-Vikâye'yi özetlediği en-Nukâye'nin mukaddimesinde el-Vkâye müellifini "dedem Burhânüşşerîa Mahmûd b. Sadrüşşerîa" şeklinde*

(Burhanüşşerîa Mahmûd'un) (h. 8./m. 14. yüzyıl) Mergînânî'nin "el-Hidâye"sinin muhtasarı olan "**Vikâyetü'r-Rivâye**"si; 15. ve 16. yüzyıllarda kaleme alınan iki metin, Osmanlı Devleti'nin bir nevi yarı resmî hukuk külliyesi olarak rağbet görmüş, asırlarca kadı, müftü ve müderrislerin müracaat kitapları olan Molla Hüsrev'in (ö. h. 885/m. 1480) kendi eseri "Gurerü'l-Ahkâm"ın şerhi olan "**Dürrü'l-Hükkâm**"ı ile İbrâhim el-Halebî'nin (ö. h. 956/m. 1549) "**Mülteka'l-Ebhur**"u; Hanefî fikhî alanında son dönemlerde yazılan bir metin olarak Şemseddin et-Timurtâşî'nin (ö. h. 1004/m. 1596) "**Tenvîrü'l-Ebsâr**"ı; Haskefî'nin "Tenvîrü'l-Ebsâr"a yaptığı şerh olan "**Dürrü'l-Muhtâr**"ı; Tahtâvî'nin "**Hâşiye ale'd-Dürri'l-Muhtâr**"; İbn Âbidîn'in (ö. h. 1252/m. 1836) "**Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr**"ı fıkıh ilminin en önemli eserleri arasında sayılmış ve bu eserler fıkıh alimleri tarafından itibar görmüştür.¹⁴

Hicrî 1. yüzyılın (m. 7. yy.) sonlarından 13. yüzyıla (m. 19. yy.) kadar birçok fıkıh eseri yazılmıştır. Bu eserlerden bir çoğu üzerine şerh, ta'lik, hâşiye, telhis ve muhtasar çalışması yapılmıştır. Şeybânî'nin "**ez-Ziyâdât**", "**el-Cami'u'l-Kebîr**"i ve "**el-Câmi'u's-Sagîr**"i üzerine birçok şerh çalışması yapılmıştır. Şemsüleimme es-Serahsî, Hâkim eş-Şehîd'in "**el-Kâfî**"sini şerh ederek "**el-Mebsût**"u yazmıştır. Kudûrî'nin "**el-Muhtasar**"ı üzerine otuz civarında şerh ve benzeri çalışma yapılmıştır. Burhâneddin el-Mergînânî'nin müteahhirîn devri Hanefî uleması arasında en çok rağbet gören eserlerin başında gelen ve kendi eseri olan "Bidâye"sinin şerhi olan "**el-Hidâye**"si üzerine altmış civarında şerh ve hâşiye yapılmıştır. İbnü's-Sââtî'nin "**Mecma'u'l-Bahreyn**"i hem müellifin kendisi hem de başkaları tarafından şerh edilmiştir. Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin "**Kenzü'd-Dekâ'ik**"i kendi eseri olan "el-Vâfî'nin muhtasarıdır. Tâcüşşerîa'nın "**Vikâyetü'r-Rivâye**"si Mergînânî'nin "el-Hidâye"sinin muhtasarıdır. Molla Hüsrev'in "**Dürrü'l-Hükkâm**"ı, kendi eseri "Gurerü'l-Ahkâm"ın şerhidir. Şerh çalışması olan Dürrü'l-Hükkâm üzerine yirmiye yakın şerh ve hâşiye yazılmıştır. Haskefî'nin "**Dürrü'l-Muhtâr**"ı Şemseddin et-Timurtâşî'nin "Tenvîrü'l-Ebsâr"ının şerhidir.¹⁵ Görüldüğü gibi fıkıh eserlerinin bir çoğu üzerine şerh, hâşiye, ta'lik, muhtasar çalışmaları yapılmıştır. Hatta bazı eserler üzerine onlarca şerh ve hâşiye çalışması yapılmıştır. Dikkat çekici bir durum olarak; Bürhanüşşerîa'nın Vikâye'si şerh olan Hidâye'nin meseleler kısmının özetlendiği

açıkça yazmış, ayrıca baba tarafından dedesinin lakabını Tâcüşşerîa diye kaydetmiştir. (Sadrüşşerîa, I, 3-4; Kuhistânî, I, 9-10; Ali el-Kârî, I, 37-38)."

¹⁴ Eserdeki müellif ve kitap isimlerinin yararlanıldığı kaynak şudur: Ahmet Özel, a.g.mad.

¹⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Ahmet Özel, a.g.mad.

muhtasar bir eserdir. Sadrüşşerîa es-Sânî'nin Nukâye'si de Vikâye'nin muhtasarıdır. Hatta Nukâye de Kuhistânî, Kâtib Çelebi ve Leknevî tarafından şerh edilmiştir.¹⁶ Hanefî fakihî Burhâneddin el-Mergînânî'nin “**el-Hidâye**”si ve Molla Hüsrev'in “**Dürerü'l-Hükkâm**”ı şerh çalışmaları olmalarına rağmen bu eserler üzerine onlarca şerh ve hâşiye çalışması yapılmıştır. Bu durum müelliflerin meseleleri mümkün olduğunca daha anlaşılır ve ezberlenebilir anlatmak istemelerinden kaynaklanmış olmalıdır.

Yukarıdaki örnekler göz önüne alındığında şerh, hâşiye, muhtasar, telhis ve benzeri çalışmaların bir nevi birbirinin tekrarı çalışmalar olduğu anlaşılır. Öğrenilmesi farz olan fıkıh ilmini kolaylaştırma çabası; birçok fakîhi var olan eserleri derleme, şerh etme, özetleme yoluna götürmüştür. Özellikle muhtasar eserlerde fikhî meseleleri ayrıntılardan kurtarma amacı vardır. Ayrıntıları azaltma, anlaşılır olma, ezberlenebilir olma, eserin okuyucu veya talipler tarafından sıkılmadan okunmasını isteme hedefleri bu tür eserlerin defalarca yazılmalarına zemin hazırlamıştır. Bu sebepler, ileriki dönemlerde fıkıhın alt dallarının oluşmasına ve fikhî konuların yeni isimlerle anılmasına zemin hazırlamıştır. Kişinin hâl ilmi veya durum ilmi anlamına gelen **ilmihaller**, bu isim değişikliğinin tezahürüdür.

Klasik fıkıh literatüründen farklı olarak konuların daraltıldığı, bilgilerin daha rafine bir şekilde sunulduğu,¹⁷ bir gelenek olarak 4. (10.) yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan ilmihal eserlerinin telifi 9-10. (m. 15-16.) yüzyıllarda başlamıştır.¹⁸

“*Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin Mukaddimetü's-salat isimli eseri, namaz ve onun ön hazırlığını teşkil eden taharet ve abdest konularını içermektedir. Kitabın h. IV. yüzyılda yazıldığı göz önüne alındığında ilmihal fikhî konusundaki ilk eserlerden olduğu anlaşılmaktadır.*”¹⁹ İlmihal üzerine çalışmaları olan Hatice Kelpetin²⁰ ve

¹⁶ Murteza Bedir, *a.g.mad.*

¹⁷ Mediha Aynacı, *Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihal Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fikhî Yönden Değerlendirilmesi*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009, s. 4.

¹⁸ Hatice Kelpetin Arpaguş, “İlmihal”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmihal>, (15.07.2018)

¹⁹ Ferit Dinler, *Ebu'l-Leys es-Semerkandî ve Mukaddimetü's-Salat İsimli Eserinin Tahkiki*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), , Mayıs 2006, s. 1.

²⁰ Daha fazla bilgi için bkz: *Hatice Kelpetin, a.g.mad.*

Mediha Aynacı²¹ da Ferit Dinler gibi Ebu'l-Leys es-Semerkindî'nin Mukaddimetü's-Salat isimli eserini, ilk ilmihal eseri kabul etmişlerdir. Ayrıca Ferit Dinler'in söz konusu eseri, "ilmihal fıkhi" olarak tanımlaması da ilmihallerin, fıkıh eserlerinin biçim değiştirmiş hâlleri olduğunun göstergesidir.

Nitekim daha sonraları Kutbüddin İznikî'nin, Ebü'l-Leys es-Semerkindî tarafından kaleme alınan Mukaddime adlı namaz risalesini Türkçe'ye çevirerek yazdığı "**Kitâbü'l-Mukaddime**"si Osmanlı döneminin ilk Türkçe ilmihal örneklerinden birini oluşturur. Abdurrahman Aksarâyî'nin, Abdülazîz Fârisî'ye ait Umdetü'l-İslâm adlı eseri Türkçe'ye tercüme ederek bazı konuları eklemek suretiyle telif ettiği İmâdü'l-İslâm tesbit edilebilen bir başka örnektir.²²

İlmihallerin, genel olarak dinî ilimlerle meşgul olamayan halk kesimi, hassaten çocuklar, buluş çağına ulaşmış gençler ve eğitime yeni başlayan talebeler dikkate alınarak yazıldığı anlaşılmaktadır.²³ İlmihal eserleri, dînî bilgiyi halka ulaştırmak ve onları eğitmek amacıyla yazılmıştır. Hitap edilen kitle halk olunca ilmihallerde meselelerin anlatılması ve halka sunuş metodu da değişmiştir.

Mediha Aynacı, hazırladığı doktora tezinde ilk dönem ilmihal eserlerinin klasik fûrû-i fıkıh eserlerinden farklılıklarını tespit etmiştir.²⁴ Bu farklılıklar şunlardır:

- Hitap edilen kitle halk olunca ilmihallerdeki dil, halkın anlayacağı sadeliktedir.
- İlmihallerde itikadî ve ahlakî konulara yer verilmiş, konular daralmıştır.
- Klasik fıkıh eserlerinde lugavî ve ıstılahî anlamlara yer verilirken bu durum ilmihallerde görülmez.
- Klasik fıkıh eserlerinde, hüküm verirken aklî ve naklî deliller ortaya konurken, ilmihallerde bilgiler hazır bir şekilde sunulmuştur.

²¹ Daha fazla bilgi için bkz: Mediha Aynacı, *a.g.t.*

²² Hatice Kelpetin *a.g.mad.*

²³ Mediha Aynacı, *a.g.t.*, s. 3.

²⁴ Bilgiler tezin farklı sayfalarından alınarak maddeler halinde sunulmuştur: Mediha Aynacı, *a.g.t.*

- İlmihallerde ibadetlerin yerine getirilmesinin gerekliliği muhataba zahîrî ve batınî yönleri ile beraber anlatılmıştır. Bu durum klasik fıkıh eserlerinde söz konusu değildir.
- Klasik fıkıh eserlerinde mesele, ilmi düzeyde ele alınırken ilmihallerdeki üslup, nasihat ve ikaz etme tarzındadır.
- İlmihal eserlerinde kaynak kullanımı fazladır. Mezhebin neredeyse bütün muteber görüşlerinin olduğu kaynaklar belirtilir. Klasik fıkıh eserlerinde bir veya birkaç eser esas alınır.

Mediha Aynacı'nın bu tespitleri, ilmihal ile fıkıhın ayrı ilimler olduğunun göstergesi değildir. Nitekim Osmanlı ilk dönem ilmihal eserlerinin, müellifleri tarafından fıkıh ismi ile adlandırılmaları, ilmihallerin sadece biçim bakımından farklı olduklarının göstergesidir. Tâhir b. İslâm b. Kâsım b. Ahmed el- Ensârî el-Harezmi'nin "**Cevâhiru'l-fıkh fi'l-ibâdât**",²⁵ Hasan b. Ali el-Hanefî'nin "**er-Risâle fi'l-fıkh alâ mezhebi Ebî Hanîfe**"²⁶, Lutfullah en-Nesefî'nin "**Fıkhü'l-Keydân**"²⁷ adlı Arapça eserleri ile 21. yüzyılda Erzurumlu Hoca Mehmed Nusret tarafından Türkçe olarak yazılan "**Nazariyat-ı fıkhiye ve âdât-ı milliye**"²⁸ eseri; hem akaid konularının işlenmesi hem de konular işlenirken delillerin zikredilmesinden kaçınılması yönüyle önemlidir. İlmihal kabul edilen bu eserlere müelliflerinin fıkıh ismini vermesi, ilmihal ve fıkıh kelimelerinin birbirinin yerine kullanıldığına da ispatıdır.

Klasik fıkıh eserlerine göre daha pratik hâle gelen ilmihaller, dönem dönem konuların artması ve azalması şeklinde farklılık göstermiştir. Bazı ilmihallerde klasik fıkıh kitaplarındaki gibi ibadet, muamelât ve ukubât konuları mevcutken bazı ilmihallere akaid gibi konular eklenmiştir.²⁹ Bazen de Menhiyyat ve Müstehab olan durumların açıklandığı ahlak konuları ve peygamberlerin veya özelde sadece Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatının anlatıldığı konular eklenmiştir.³⁰ Yine sadece

²⁵ Eserler hakkında daha fazla bilgi için bkz: *Mediha Aynacı, a.g.t., s. 57.*

²⁶ Eserler hakkında daha fazla bilgi için bkz: *Mediha Aynacı, a.g.t., s. 55.*

²⁷ Eserler hakkında daha fazla bilgi için bkz: *Mediha Aynacı, a.g.t., s. 57.*

²⁸ Daha fazla bilgi için bkz: Adem Yıldırım, "Osmanlı Türkçesiyle Yazılan İlmihal Eserleri ve Muhteviyâtı (II) Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Türkçe İlmihaller", http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi46_pdf/7ilahiyat/yildirim_adem.pdf, (20.08.2018).

²⁹ Bu türden ilmihaller için bkz: Halil Gönenç, *Büyük Şafi İlmihali*, Anadolu Yayınları, İstanbul 1998; *Resimli Muhtasar İlmihal*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2015.

³⁰ Bu türden ilmihaller için bkz: Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Semerkand Yayıncılık, İstanbul 2013; Lütfü Şentürk-Seyfettin Yazıcı, *Diyanet İslam İlmihali*, Diyanet İşleri

kadınlara has durumların ve İslamiyette kadınla ilgili hakların anlatıldığı Kadın İlmihalleri,³¹ gençleri ilgilendiren bilgileri barındıran Gençlik İlmihalleri,³² çocuklara İslam'ı daha kolay öğreten ve sevdiren Çocuk ilmihalleri,³³ askerdeki bazı sıkıntılı durumlarda ibadetlerin daha kolay yapılmasını anlatan Asker İlmihalleri,³⁴ evlilik öncesi ve sonrasında daha çok kadınları ve dolayısıyla kadının içinde olduğu ailenin anlatıldığı Evlilik İlmihalleri,³⁵ oruç ibadetinin anlatıldığı Oruç İlmihalleri³⁶ gibi daha özel ve muhteva olarak daha dar ilmihaller yazılmıştır.

20. yüzyıl itibariyle Batının tesiriyle fıkıh ilmi de yeni anlayış ve metotlarla ele alınmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda Aile Hukuku, Ahval-i Şahsiyye ve Miras, Muamelât Hukuku (Borçlar, Eşya, Arazi), Ceza Hukuku, Anayasa-İdare Hukuku, Devletler Hukuku, Adliye Teşkilâtı ve Yargılama Hukuku, İktisat ve Malî Hukuk, İbadetler, Haram ve Helaller gibi gerek şekil ve sistematik, gerekse muhteva açısından farklı ve zengin bir fıkıh literatürü ortaya çıkmıştır.³⁷ Fıkıh disiplini ilk eserlerin verildiği zamandan 20. yüzyıla kadar şekil, muhteva, sistem, isimlendirme konusunda değişim göstermiştir. Kapsamı geniş olan hemen her İslamî konuyu kapsayan fıkıh disiplini, görüldüğü üzere tarihi süreç içerisinde sadece akaid, feraiz, salat, oruç, hac, iktisat, ceza, haram ve helalleri anlatan alt disiplinler oluşturmuştur denebilir.

Klasik Türk edebiyatı, kaynak olarak İslam dinini referans alan bir edebiyattır. Klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde yazılan eserlerin büyük çoğunluğu manzûm eserlerdir. Şairlerimiz, birçok konuyu manzûm olarak kaleme aldıkları gibi Arapça ve Farsça birçok eseri de manzûm olarak dilimize aktarmışlardır. Dönem içinde Bâh-

---

Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995; Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihal Se'adet-i Ebediyye*, Hakikat Kitabevi (yüzotuzuncu baskı), İstanbul 2014.

³¹ Bu türden ilmihal için bkz: Kasım Yayla, *Açıklamalı Kadın İlmihali*, Merve Yayınları, İstanbul 2006.

³² Bu türden ilmihaller için bkz: Cihat Başpehlivan, *Gençlik İçin Pratik İlmihal*, Gonca Yayınevi, İstanbul 2015.

³³ Bu türden ilmihaller için bkz: Mecdi Fethi es-Seyyid, *Çocuklar İçin İslam İlmihali -Fıkhu's-Sünne Li'l-Etfal-*, Karınca & Polen Yayınları, İstanbul 2003.

³⁴ Bu türden ilmihaller için bkz: Aryanizade Ali Vahid, *Asker İlmihali*, Ahmed İhsan ve Şürekası Yayınevi, İstanbul 1927.

³⁵ Bu türden ilmihaller için bkz: Hayreddin Karaman, *Aile İlmihali*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

³⁶ Bu türden ilmihaller için bkz: Halil Altundaş, *Oruç İlmihali*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.

³⁷ Ali Bardakoğlu, "Fıkıh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#3>, (21.08.2018).

nâme, İşret-nâme, Nasihat-nâme, Letâyif-nâme, Lügat, Lügaz, Mersiye, Sâkî-nâme, Sûr-nâme, Şehrengiz, Tarih, Zafer-nâme vb. türlerinde manzûm olarak telif ya da tercüme edilen çok sayıda eser yazılmıştır. Bunların yanı sıra klasik Türk edebiyatı, kaynak olarak İslam dinini de referans alan bir edebiyat olduğu için konusunu İslam dininden alan Esmâ-i Hüsnâ, Kelam, Kırk Hadis, Mevlid, Miraciyye, Ramazaniyye, Tevhid vb. türlerde de telif ya da tercüme birçok dinî eser nazmedilmiştir. Manzûm olarak yazılan bu eserlerden biri de kaynağını Kuran ve hadisten alan “fıkıh” eserleridir. Hemen her yüzyılda tercüme veya telif olarak yazılan manzûm fıkıh eserleri mevcuttur.

Klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde, şairlerimiz Arapça mensûr olan fıkıh eserlerini Türkçe’ye manzûm olarak tercüme etmiş ya da bu eserlerden esinlenerek manzûm fıkıh eserleri yazmışlardır. Bulunmamış olsa da 13. yüzyılda Gülşehri’nin Anadolu sahasında manzûm olarak tercüme ettiği “*Kudûrî Tercümesi*”, 15. yüzyılda Devletoğlu Yusuf’un 7000 beyite yakın “*Vikâye Tercümesi*”, 16. yüzyılda Mehmet b. İbrahim’in 9000 beyitlik “*Manzûm Şir’atü’l-İslâm Tercümesi*”, 16. yüzyılda Şemsî Ahmed Paşa’nın “*Manzûm Vikâye Tercümesi*”, 16. yüzyılda Vidinli Sa’dî’nin “*Manzûme-i Salât*”, 16. yüzyılda Halil Ma’raşî’nin “*Ravzatü’l-İmân*”, 16. yüzyılda Âbidî’nin “*Ravzatü’l-İslâm*”, 17. yüzyılda Bahtî’nin “*Manzûm Vasiyyet-nâme*”si, 17. yüzyılda Tokatlı İshak Efendi’nin “*Manzûme-i Keydân*”si, 17. yüzyılda Türâbî’nin “*Manzûme-i Fıkh-ı Keydân*”si, 17. yüzyılda Abdullah Ahdî ibni Alî’nin “*Risâle-i Manzûme fi’l-Fıkh*”, 18. yüzyılda Müftî İbrahim Efendi’nin “*Şâfi*”si, 18. yüzyılda Mevlevî Şeyh Yahyâ Aysî’nin “*Manzûme-i Salât*”, 18. yüzyılda müellifi bilinmeyen “*Süleymân-nâme*”, 19. yüzyılda Manastırlı Mehmed Rif’at Bey’in “*Manzûm İlmihâl*”i, 18. yüzyılda Reyyî’nin “*Kitâb-ı Rüşenî*”si klasik dönemde hemen her yüzyılda manzûm fıkıh eserlerinin yazıldığıнын göstergesidir. Yine Halife Muhammed Efendi’nin “*Dürretü’t-Tâc*”, Selîm’in “*Risâletü Manzûmeti fi Şurûti’s-Salât*”ı da yazılma tarihi belli olmayan manzûm fıkıh eserlerindedir.

Bu manzûm Türkçe eserlerden tercüme olanların hangi fıkıh eserinin tercümesi olduğunun tespiti klasik Türk edebiyatı açısından önemlidir. Bu eserlerden Gülşehri’nin “Kudûrî Tercümesi”, Kudûrî’nin el-Kitâb olarak bilinen “*Muhtasar*”ının; Devletoğlu Yusuf’un “Vikâye Tercümesi” ile Şemsî Ahmed Paşa’nın “Manzûm Vikâye Tercümesi”, Burhânüşşerfa Mahmûd’un “*Vikâyetü’r-Rivâye*”sinin; Âbidî’nin

“Ravzatü’l-İslâm”ı, İmam-zâde eş-Şargî Muhammed’in “**Şir’atü’l-İslâm**”ının; Bahtî’nin “Manzûm Vasiyyet-nâme”si Birgivî Mehmed Efendi’nin “**Vasiyyetname**”sinin; Rızâî Tokatlı İshak Efendi’nin “Manzûme-i Keydânî”si, Seyyidî’nin Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî”si ile Tûrâbî’nin “Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî”si, Nesefî’nin “**Fıkhü’l-Keydânî**”sinin; Sa’îd’in “Mukaddimetu’s-Salât’ın Manzûm Tercümesi”, Molla Fenârî’nin “**Mukaddimetu’s-Salât**”ının; Halîfe Muhammed Efendi’nin “Dürretü’t-Tâc”ı, Molla Hüsrev’in “**Düer**”inin; Abdullah Ahdî ibni Alî’nin “Risâle-i Manzûme fi’l-Fıkh”ı, Ebü’l-Leys Semerkandî’nin “**Hizânetü’l-Fıkh**”ının; Reyî’nin “Kitâb-ı Rûşenî”si, Secâvendî’nin “**Ferâizü’s-Sirâciyye**”sinin; Reyî’nin “Ferâiz-i Cevherî”si, Cevherî Efendi’nin “**Cevâiru’l-Ferâiz**”inin; Reyî’nin “Dürr-i Manzûm”u, Halebî’nin “**Mülteka’l-Ebhur**”unun manzûm tercümesidir. Fıkh eserleri ve bu eserlerin tercüme edildiği kaynaklar “Birinci Bölüm” ve “İkinci Bölüm”de tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır.

Manzûm olarak yazılan Türkçe fıkıh eserleri haricinde, manzûm olarak yazılan Arapça ve Farsça fıkıh eserleri de vardır. Bu eserler şunlardır:

Arapça Manzûm Eserler:

1. **Durürü’l-Usûl:** Miknâsî Abdülaziz b. Abdülvahid b. Muhammed’e ait usûl-i fıkıh ile ilgilidir. Eser, **Arapça**’dır. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İzmir Bölümü 00748-006 numarada kayıtlıdır. 26-38 yaprakları arasında, her yaprak 19 satırdır.
2. **Manzûme fi’l-Fıkh:** Tebrizî Hasan b. Muhammed’e ait **Arapça** bir eserdir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yozgat Bölümü 00205 numaradadır. 209 yaprak, her yaprak 11 satırdır.
3. **Muhtasarü’l-Manzûm Fi’l-Fıkh:** Müellifi belli olmayan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 03931-004 numaradadır. **Arapça** olan eser, 42-99 yaprakları arasında olup her yaprak 23 satırdır.
4. **Manzûme-i Kitâb-ı Fıkh-ı İbn Vehban:** İbn Vehban’a ait eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Giresun Bölümü 00302 numaradadır. Eser, **Arapça** olup 118 yapraklıdır.

5. **Dürre:** Hasan b. Mehmed b. Yusuf el-Hanefî'ye ait eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Laleli Bölümü 01192 numaradadır. **Arapça** olan eser 35 yaprak ve her yaprak 11 satırdır.
6. **Manzûme fi'l-Fıkh:** Alaeddin Türkistanî'ye ait olan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü 01919 numaradadır. **Arapça** olan eser, 192-193 yaprakları arasındadır.
7. **Manzûme fi'l-Fıkh:** Neseî Necmüddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed el-Hanefî'ye ait eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 01006 numaradadır. **Arapça** olan eser, 138 yaprak olup her yaprak 11 satırdır.
8. **el-Fevâ'idü's-Semiye fi Şerhi'l-Ferâ'idi's-Senîye:** 1018-1096 (m. 1609-1685) yılları arasında yaşamış olan Muhammed b. el-Hasan b. Ahmed el-Kevâkibî'ye ait eser, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Isparta İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 32 Hk 1610 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 445 yapraktır. Her yaprak 33 satırdır. Eser, en-Nukâye'den nazmedilmiştir.
9. **Manzûmetü'l-Fıkh:** Müellifi belli olmayan eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 1901 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 37 yaprak olup her yaprak 15 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.
10. **Manzûme fi'l-Fıkh:** Müellifi belli olmayan eser, Trabzon İl Halk Kütüphanesi 61 Hk 253 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 153 yaprak olup her yaprak 13 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.
11. **Manzûme fi'l-Furû:** İbn eş-Şihna Ebû'l-Velîd Muhammed b. Muhammed el-Halebî'ye ait olan eser, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Giresun İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 28 Hk 3402/3 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 304b-315b yaprakları arasında olup her yaprak, 17 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.

- 12. Manzûme fî Mesâ'ili'l-Feraiz:** Yahyâ b. Ebû Bekr el-Amîrî el-Harazî'ye ait olan eser, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Orhan Camii Koleksiyonu 16 Or 551/2 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 45b-56a yaprakları arasında olup her yaprak, 13 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.
- 13. Manzûme-i İmân ve İslâm:** Müellifi belli olmayan eser, Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi 60 Zile 378/2 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 65b-78a varakları arasında olup her varak 11 satırdır. Eser, harekeli nesih yazı ile yazılmıştır.
- 14. Manzûme fi'l-Fikh:** Kazasker Şerif Mehmed Molla Efendi'ye ait eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz B 755 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 105 varak olup her yaprak 13 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.
- 15. Kitâbü'l-Fikh:** Müellifi belli olmayan eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 3015 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 122 varak olup her varak 13 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
- 16. Şerhü Manzûme fi'l-Feraiz:** Müellifi belli olmayan eser, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi 05 Ba 872/2 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 9b-35b varakları arasında olup her varak 19 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
- 17. Şerhü Manzûme-i Feraiz:** Fazlullah b. Mesud b. Acdevânî'ye ait olan eser, Erzurum İl Halk Kütüphanesi 25 Hk 23992/1 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 1b-75b varakları arasında olup her varak 15 satırdır. Eser, nestalik yazı ile yazılmıştır.
- 18. Manzûme fi'l-Feraiz:** Abdülmuhsin el-Kayserî'ye ait olan eser, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Hafız Ahmed Paşa Koleksiyonu 34 Ha 362/47 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 175-182 varakları arasındadır.

- 19. Manzûme min Mesaili'l-Feraiz:** Muhyiddin b. Ebû Bekr el-Hanefî'ye ait olan eser, Eskişehir İl Halk Kütüphanesi 26 Hk 910/3 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 78b-87b varakları arasındadır.
- 20. Şurûtu's-Salât:** Müellifi belli olmayan eser, Tokat İl Halk Kütüphanesi 60 Hk 25/13 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 125b-127a varakları arasındadır. Eser, talik ve nesih yazı ile yazılmıştır.
- 21. Manzûme Şurûti's-Salât:** Şemseddin Muhammed b. Hamza el-Fenârî'ye ait olan eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 520/3 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 23b-35b varakları arasındadır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
- 22. Manzûme fi Şurûti's-Salât:** Şeyh Ali el-Makdisî el-Hanefî'ye ait eser, Manisa İl Halk Kütüphanesi Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 5727/3 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 19a-22b varakları arasındadır. Eser, harekeli nesih yazı ile yazılmıştır.

Farsça Manzûm Eserler:

- 1. Fıkha Dair Manzûm Bir Risale:** Müellifi belli olmayan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 01755-001 numaradadır. Eser, **Farsça**'dır. 7 yapraklık eserin her yaprağı 15 satırdır.
- 2. Manzûme-i Fıkhiyye:** Buhari Şeref'e ait eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü 00009 numaradadır. Eser, **Farsça** olup 9 yapaktır.
- 3. Manzûm Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Konya Karatay Yusufağa Kütüphanesi 42 Yu 8144 arşiv numarasındadır. Eser, Farsça olup 97 yapaktır. Her yaprak 15 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.

4. **Risale-i Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi 02171-005 numaradadır. Eser, **Farsça** olup 58-59 yaprakları arasındadır.
5. **Manzûm Fıkıh Kitabı:** Müellifi belli olmayan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Harput Bölümü 00408 numaradadır. **Farsça** olan eser, 338 yaprak olup eserin her yaprağı 19 satırdır.
6. **Manzûm Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Konya Karatay Yusufpaşa Kütüphanesi 42 Yu 8144 arşiv numarasındadır. **Farsça** olan eser, 97 yaprak, 15 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
7. **Manzûmetü'l-Fıkıh:** Rükneddin Hanefî'ye ait eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 1576/3 arşiv numarasındadır. **Farsça** olan eser, 60b-178b varakları arasındadır. Her sayfa 15 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
8. **Manzûme fi'l-Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Erzurum İl Halk Kütüphanesi 25 Hk 23885/2 arşiv numarasındadır. **Farsça** olan eser, 112b-118a varakları arasındadır. Her sayfa 15 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
9. **Manzûme-i Feraiz:** Ehlî Mahmud b. Yusuf Şîrâzî'ye ait olan eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 495/6 arşiv numarasındadır. **Farsça** olan eser, 62b-89b varakları arasındadır. Her sayfa 17 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZÛM FIKIH ESERLERİ

Klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde birçok manzûm ve mensûr fıkıh eseri edebiyata kazandırılmıştır. Bu çalışma, klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde manzûm olarak yazılan fıkıh eserleri ile sınırlandırılmıştır. Bu eserlerin bir kısmı tez ve makale olarak çalışılıp incelenmiş, bir kısmı da henüz çalışılmamıştır. Tezin Birinci Bölümü, klasik Türk edebiyatında manzûm fıkıh eserlerinin tanıtılmasıdır. Bu eserler altı başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar şunlardır: “Adı ve Nüshaları, Müellifi, Yazılış Tarihi ve Sebebi, Şekil Özellikleri, Muhtevası, İlk ve Son Beyitler.” Ancak çalışılmış olan eserler, bu altı başlık altında incelemeye gerek görülmeyerek eserler ile ilgili kısaca bilgi verilmiştir.

1. Selîm, Risâletü Manzûmeti fî Şurûti’s-Salât

1.1. Adı ve Nüshaları

19 Hk 4598/3 arşiv numarasıyla Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesindeki eser, “Manzûme-i Salât” ismiyle kayıtlı olup eserin kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Eser, 46b-58a yaprakları arasında 13 satırdır. 50. varak boştur. Yazı türü harekeli nesihdir. Sırtı siyah bez üzeri ebru kağıt kaplı mukavva cilttir. Başlıklar, söz başları ve cetveller kırmızıdır. Bu nüshasının serlevhasında manzûmenin ismi, “Risâle-i Manzûm fî Şurûti’s-Salât” olarak kayıtlıdır. Eser, Süleymaniye nüshasına göre baştan dört beyit eksiktir.

Eserin bir diğer nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Denizli Bölümünde 412-011 numarada, 132^b-137^a varakları arasında “Manzûm İlmihâl” olarak kayıtlıdır. Eserin kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Eser 5 varak, 18 satırdır. Eser besmeleyle başlamaktadır. Bu nüsha, Çorum nüshasına göre sondan epeyce eksiktir.

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 7121 arşiv numarasındaki eser, “Manzûm İlm-i Hâl” adıyla kaydedilmiştir. Eserin müellifi, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî adıyla yanlış kayıt altına alınmıştır. 15 varak olan eserin her varağı 13 satırdır. Eserin yazı türü, nesihdir.

Çorum nüshasında, manzûmeden sonra fıkıh meselelerinin menkul olduğu eserlerin isimleri verilmiştir. Yine eser içinde de müellif bunu şu beyitte belirtmiştir:

Görüben cem' eyledüm **on beş kitâbdan** mu'teber
Şübhe iderseñi buña menşûrına eyle nazâr (19 Hk 4598/3,47^b)

Bu beyitden anlaşıldığı üzere eserdeki meseleler on beş muteber kitaptan naklolunmuştur. Bu kitapların ismi Süleymaniye nüshasında yazılı değilse de Çorum nüshasında yazılıdır. Ancak bu nüshada 17 kitap ismi verilmiştir. Bu eserleri nüsha sonuna müstensihin mi yoksa şairin mi yazdığı bilinmemektedir. Bu kitaplar şunlardır:

1. Şerh-i Mesâbîh li-ibni Melek
2. Kâdîhân
3. Bezzâziyye
4. Münyetü'l-Musallî
5. Hulâsatü'l-Fetâvâ
6. Tatarhaniyye
7. Zahîretü'l-Fetâvâ
8. Hidâye
9. Şerh-i Mecma'a
10. Uyûnü'l-Mezâhib
11. Şerh-i Menâb li-ibni Melek
12. Dürer-i Gurer
13. Islâh-ı İzâh
14. Muhtasar-ı Şeyh
15. Mukaddime-i Kutbeddin
16. İhyâ'u Ulûm
17. Mukaddime-i Fakih Ebü'l-Leys

1.2. Müellifi

Eserin müellifi Selîm'dir. Şair, manzûmenin son beyitinde mahlasını kullanmıştır:

Bunlara hasr eylemek degil murâdum iy Selîm

Eksügin işlâh ideler fevķ-i zî-‘ilm-i ‘alîm (19 Hk 4598/3,58^a)

Tezkirelerde Selîm mahlaslı şairler varsa da bunlardan hiçbirinin manzûm fıkıh eserinin olduğu görülmemiştir. 18. yüzyılda Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'nin fetava emini olan Mehmed Selîm³⁸, 18. yüzyılda Edirnekapılı denmekle meşhur Selîm el-Kâzî³⁹, 17. yüzyılda Selîm Dede⁴⁰ gibi Selîm isimli kişiler tezkirelerde geçse de hiçbirinin böyle bir eserinin olduğu görülmemiştir.

Yine Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'ndeki maddelerde de Selîm mahlaslı şairler aranmış ancak hiçbirinin böyle bir eserinin olduğu görülmemiştir.

1.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir. Müellif, yazılış sebebi hakkında da herhangi bir bilgi vermemiştir.

1.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” kalıbı ile yazılmıştır.

1.5. Muhtevası

Şair esere İman'ın ve İslam'ın şartlarını açıklayarak başlamıştır. Sonra tuvalet adabı ve temizliği; abdestin farzları, sünnetleri, guslün farzları ve sünnetleri; namazın şartları, farzları, sünnetleri, vâcipleri, adabı, mekrûhları ve müfsitleri; namaz kılmanın nehy edildiği vakitler hakkında bilgi vermiştir.

Şair, hâtimedede Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âline ve ashabına dua edip, kendisinin bir eksiği varsa afv dileyerek eserini tamamlamaktadır.

³⁸ Sadık Erdem, *Ramiz ve Adab-ı Zurafa'sı (İnceleme-Tenkidli Metin- İndeks-Sözlük)*, AKM Yayınları, Ankara 1994, s. 161-164; Adnan İnce, *Tezkiretü's-Şuara Salim Efendi*, AKM Yayınları, Ankara 2005, s. 405-409; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *İsmail Belîğ Nuhbetü'l-Asar li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar*, AKM Yayınları, Ankara 1999, s. 163-165.

³⁹ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 164-165.

⁴⁰ Adnan İnce, *a.g.e.*, s. 409.

1.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyitleri Allahu Te'ala'ya hamd ile başlamaktadır:

Hamd şābitdür saña ey Haḫ Rabbü'l-‘ālemīn
İderin saña ‘ibādet daḫi senden nesta‘īn

Çār ‘unşurdan mürekkeb eyledüñ ecsāmın
Saña ḫurbet bulmağa kılduñ sebep hem mā’ hem fīn (Sül. Denizli Böl.
412-011,132^b)

Eser, şu beyitlerle bitmektedir:

Daḫi tafşīlin şorarsañ bunlaruñ sen iy imām
Yazmışam menşürin evvel ḫıl ḫaleb bul iḫtirām

Hamd ü şükr olsun Hudā'ya hem ḫabīb'ine selām
Āline vü aşḫābına daḫi ilā yevmi'l-ḫıyām

Bunlara ḫasr eylemek degil murādum iy Selīm
Eksügin işlāḫ ideler fevḫa zī-‘ilmin ‘alīm (19 Hk 4598/3, 57^b/58^a)

2. Sa’îd, Mukaddimetü’s-Salât’ın Manzûm Tercümesi

2.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Mevlânâ Şemseddin Fenârî'nin vefat eden torunu Mustafa için yazmış olduğu "Mukaddimetü's-Salât"⁴¹ isimli eserinin manzûm tercümesidir.

İbtidā ḫılmaḫlığa budur sebab-i nazm-ı kitāb
Eylesün ‘ālimlerüñ rüḫını ol Haḫ müsteḫāb

⁴¹ Aydın Yıldırım-Edip Yılmaz, "İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenari", http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D00033/1995_c31/1995_c31_3/1995_c31_3_YILDIRIMA_YILMAZE.pdf, (25.10.2015), s. 80.

Fāzıl ü ‘allāme müftiyyü’r-Rum u Şām ecma‘ın
Ki ismi Şemse’d-dīn Mevlānā Fenārīdür yaqīn

Kendü maḥdūm-zādesiyçün bir risāle eylemiş
Bilmege erkān-ı şalātını hoş eylemiş (60 Zile 146/6, 71^a)

Eserin 9 nüshası tespit edilmiştir. Temin edilen 8 nüshadan en kapsamlı ve eksiksiz olan nüsha 42 Kon 3577/9 numaralı Konya nüshasıdır.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 07 El 56/2 no’lu nüsha 112^b-119^b varakları arasında olup hem baştan hem de sondan eksiktir. Kütüphanede, “Şurûtu’s-Salât Manzûmesi” olarak kaydedilen eserin müellifi hakkında bilgi yoktur. Eser, 6 varak manzûm 2 varak mensûr olmak üzere 8 varaktır. Harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserde “Bâb-ı Secde-i Tilâvet” başlığından sonra bir beyit verilmiş, eserin geri kalan kısmı mensûr olarak teravih namazını anlatan kısımla son bulmuştur. Bu nüshadaki “Bâbu Nevâfili’l-Vuzû” başlığı 60 Zile 146/6 ve 42 Kon 3577/9 nüshalarında yoktur.

Millî Kütüphane Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 60 Zile 146/6 no’lu nüsha, baş kısmından eksiktir. Kütüphanede “Manzûme-i Mukaddimetü’s-Salât” olarak kaydedilen eserin müellifi hakkında bilgi yoktur. 42 Kon 3577/9 nüshası haricindeki diğer nüshalara göre, eserin Tilavet Bölümü ve Hâtıme Bölümü vardır. 71^a-74^b varakları arasındaki eser; 4 varak, 15 satırdır. Eser, ta’lik yazı türüyle yazılmıştır.

Millî Kütüphane Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 06 Hk 4206/2 no’lu nüsha sondan eksiktir. Eserin “Bâbu Süneni’l-Ğusl” başlığından sonrası eksiktir. Eserin ser-levhasında “Hāzā Kitāb-ı Şurût-ı Nazm-ı FeriştEZāde” yazılıdır. 73^a-76^b varakları arasındaki eser; 4 varak, 15 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserin ismi ve başlıklar kırmızı renktedir.

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 7033/4 arşiv numarasındaki eser, “Manzûme-i Mesâ’il” adıyla kaydedilmiştir. Müellifi Kādî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî olarak kaydedilmiştir. 1086 (m. 1675) istinsah tarihli eser, 51^b-59^b varakları arasında olup her varak 12 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır. Eserdeki başlıklar kırmızı renktedir.

Millî Kütüphaneye Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 877/2 arşiv numaradaki eser, “Manzûme-i Şurût-i Salât” adıyla kaydedilmiştir. Eser, 32^b-35^a varakları arasındadır. Müellifi **Ebû Sa’îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî** diye yazılmışsa da temin edilen eser içinde bu isme rastlanmamıştır. Bu ismin nerden alındığı tespit edilememiştir. Eser, besmele ile başlayarak namazın şartlarının anlatıldığı bölümden başlamaktadır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3569 numaralı nüsha da sondan eksiktir. Bu numarada Sa’îd’in eserinden önce Sa’dî’nin bir eseri de vardır. Eserin “Bābu Ğusli’l-Mesnūn”dan sonrası eksiktir. Eserin serlevhasında “Şurūṭu’ş-Şalāt” yazılıdır. Eser, 15^b-18^b varakları arasında 4 varak, 15 satır olup çift sütun hâindedir. Eser, nesih olup başlıklar ve mahlas kırmızı renktedir. Eserin sonunda 18^b’de, eserin hicri 1176 (m. 1763) senesinde Hâfız Hüseyin bin el-Hac İsmâil Ayvansarâyî tarafından istinsah edildiği kaydı vardır. Müstensih eserin sonuna şu kaydı düşmüştür:

“Bu kitāb Üskūdār’da Rum Muḥammed Paşa Cāmi’-i Şerīfi’niñ karşıısında Çukursarāy dimekle ma’rūf Şemsī Aḥmed Paşa-zāde Beg’iñ konağında yazılmışdır. Haḫḫ Sübhānehu ve Te’ālā Hazretleri daḫi nicelerin yazmasun naşṭb eyleye āmīn bi-hürmet-i Ṭā-hā ve Yā-sīn.”

Bir diğer nüsha, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümünde 3436-008 numarada 30^b-32^a varakları arasındadır. Eserin ismi başlıkta “Hāzā Risāle-i Manzūm ki Namāz-ı Şerīfiñ Şartları Beyānındadır” olarak geçmektedir. Eser 2 varak, 21 satırdır. Başlıklar kırmızı ve mavi renktedir. Bu eser de baştan ve sondan eksiktir. Bu nüshada Guslün Sünnetinden sonrası eksiktir. Eser “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle yazılmış olmasına rağmen eserin son beyti “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle şu şekilde bitmektedir:

Oḫuyanı diñleyeni yazanı

Raḫmetiñle yarlığağıl yā Ğanī (Sül. Esad Efendi Böl. 3436-008, 32^a)

Millî Kütüphaneye Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 877/2 nüshası haricindeki diğer nüshalarda bu beyit yoktur.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 42 Kon 3577/9 no’lu nüsha en kapsamlı nüshadır. Kütüphanede,

“Şuratü's-Salât Manzûmesi” olarak kaydedilen eserin müellifi hakkında bilgi yoktur. Eser 7 varak, 8 satır, harekeli nesihdir. Eserin söz başları ve cetveller kırmızı, çaharkuşe kahverengi meşin, mukavva cilttir. Eserin serlevhasında “Hâzâ Kitâbü Şurûti'ş-Şalâti Ma'a'n-Nazm” yazılıdır. Eser, 97^b-103^b yaprakları arasındadır.

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2089/2 numarada “Manzûme-i Şurût-i Salât” isimliyle kayıtlı bir nüsha daha mevcuttur.

2.2. Müellifi

Eserin müellifi Sa'îd'dir. 42 Kon 3577/9 nüshasının dua kısmında:

Hağ Te'âlâ fazlı ile rahmet eylesün aña
Kim bu nazm iden ğarîbi bir du'â ile añâ (42 Kon 3577/9, 103^b)

beyitinde geçen ğarîbi kelimesi eserin Ğarîbî mahlaslı bir şaire ait olma ihtimalini ortaya çıkarsa da geriye kalan iki nüshanın sonunun eksik olması ve 60 Zile 146/6 nüshasında yukarıdaki beyit:

Hağ Te'âlâ fazlile rahmet eylesün aña
Nâzımın kâtibin ğayır u du'â ile añâ (60 Zile 146/6, 74^a-74^b)

şeklinde olması, 42 Kon 3577/9 nüshasında geçen “ğarîb” kelimesinin mahlas değil de yalnız, gurbette, kimsesiz manasında olduğu fikrini güçlendirmektedir.

06 Mil Yz A 877/2 nüshasında eserin müellifi **Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî** olarak kaydedilmiştir. Ancak temin edilen nüshanın 32^b-35^a varakları arasında bu isme rastlanmamıştır. Eğer müellifin ismi Ebû Sa'îd Muhammed ise, manzûmeyi oğluna öğüt olması için yazmıştır denebilir:

Dört maħalde ğusül itmek sünnet oldı **ey Sa'îd**
Vağfe vü iħrâm ü yevm-i Cum'a bile yevm-i 'ıyd (06 Mil Yz A 877/2, 35^a)

Temin edilen nüshanın başında sonunda ve içinde, Ebû Sa'îd Muhammed ismine rastlanılmamıştır. Bu ismin nerden alındığı tespit edilememiştir.

Tüm nüshalarda geçen şu beyitten yola çıkarak müellifin Sa'îd olduğunu anlamak mümkündür:

Dört maħalde ğusül itmek sünnet oldı **ey Sa'ıd**

Vaķfe vü ihrām ü yevm-i Cum'a bile yevm-i 'ıyd (42 Kon 3577/9-103^b)

2.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

60 Zile 146/6 nüshasında eserin sonunda hicri 1107 (m. 1695/96) tarihi verilmiştir. Ancak bu tarih, eserin istinsah tarihidir: “Temme hāzihı risāletü’ş-şerīfeti fı yevmi’l-Cum’ati min yevmi’s-sābı’i min şühürı Zı’l-ka’deti’ş-şerīfeti. Tārıh ü sene seb’u mi’ete ve elfün.”

Haķ Te’ālā fażlile raħmet eylesün aña

Nāzımın kâtibin ħayır u du’ā ile aña (60 Zile 146/6, 74^a-74^b)

Katibe hayır dua edilmesinden anlaşıldığı üzere istinsah edilen bu nüsha 1107 tarihlidir.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3569 numaralı nüshanın istinsah tarihi h. 1176 (m. 1762)’dir. Bu nüsha, 60 Zile 146/6 nüshasından sonra istinsah edilmiştir.

60 Zile 146/6 nüshası göz önünde bulundurulduğunda eserin 17. yüzyıl veya daha önceki bir yüzyılda yazılmış olduğu söylenebilir.

İbtidā kılmaklığa budur sebab-i nazm-ı kitāb

Eylesün ‘ālimlerüñ rüħını ol Haķ müsteṭāb

Fāzıl ü ‘allāme müftiyyü’r-Rum u Şām ecma’in

Ki ismi Şemse’d-dīn Mevlānā Fenārīdür yaķın

Kendü maħdüm-zādesiyçün bir risāle eylemiş

Bilmege erkān-ı şalātını ħoş eylemiş

İtmemiş ‘ālimlerüñ birisi anı terceme

Dimemiş kim bir gerek olur benüm bu ħarcuma

Ben za’ıfe bir işāret oldı kim nazm eyleyem

Kılmayam ħalt-ı ‘ibāret yetdüğince ħudretüm (60 Zile 146/6, 71^a)

Bu beyitlerde görüldüğü üzere nâzım, eserin herhangi bir manzûm tercümesi yapılmadığı için eseri nazm ettiğini söylemektedir.

2.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbı ile yazılmıştır.

2.5. Muhtevası

Eser; Allah’a hamd ve övgü, Hz. Peygamber’e salat ve selam, âline ve ashabına selam ve de eserin yazılış sebebi verilerek başlamıştır. Ardından namazın şartları, farzları, vâcipleri, sünnetleri, müstehapları, mekrûhları, müfsitleri; abdestin farzları, sünnetleri, müstehapları, adabı, nafileleri, mekrûhları; abdestte kaçınılması gereken durumlar; abdesti bozan durumlar; guslün farzları, vâcipleri, sünnetleri ve tilavet secdesi anlatılmıştır. Eser, nazm edene dua ve mağfiret dilemeyle son bulmaktadır.

2.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyitleri Allah’a hamd ile başlamaktadır:

Hamd lâyıkdur saña iy pâdişâh-ı ins ü cân
Kim vücûduñ pertevindendür bu kevnile mekân

‘Âlemi taşvîr kılduñ bî-âdât ü bî-mişâl
Rûz u şeb bir noqtasına iremez vehm ü hayâl

Ahşen itdüñ luğf u ihsânile insân cevherin
Tâ kim oldı maḥlabı genc-i İlähîye emîn (42 Kon 3577/9, 97^b)

Eserde namazın şartlarının anlatılmaya başlandığı asıl bölüm şu beyitlerle başlamaktadır:

Her kişi kim namâza itmek istese ibtidâ’
Evvelâ lâ-büddür ol kim sekiz nesne ide

‘Avretin setr eyleye niyyet kıla ābdest ala
Şu bulunmasa teyemmüm ide pāk toprağıla (42 Kon 3577/9, 98^b)

Şair, eserinin tercümesinin tamamlandığını söyledikten sonra, Fenârî'nin torunu Mustafa'nın ruhuna selam gönderiyor, kendisi için ve tüm müslümanlar için dua ederek tercümesini şu beyitlerle sonlandırmaktadır:

Ḥamdülillāh işbu şîrîn terceme oldı tamām
Muştafā Ḥazretlerinüñ rûhına olsun selām

Ḥaḫ Te‘ālā fazlı ile rahmet eylesün aña
Kim bu nazm iden ğarîbi bir du‘ā ile aña

Ey Ḥudāvendā Kerîmsün sen kerem kııl şamuya
Biz yazuqlı kulları gönderme yarın şamuya

Temmeti‘r-risāleti‘ş-şeriffeti‘l-laṭîfeti‘l-mübâreketi ‘alā
Mezâhibi İmāmü Ebū Ḥanîfe Raḫmetullāhi Te‘ālā

Vāsi‘aten ve li-cemī‘i‘l-mü‘minîne ve mü‘mināti ecma‘ın
Bi-rahmetike yā erḫame‘r-Rāḫimîn (42 Kon 3577/9-103^b)

3. Mevlevî Şeyh Yahya Ayšî, Manzûme-i Salât

3.1. Adı ve Nüshaları

Eserin ismi yazılı değildir. Eserin serlevhasında “Merhûm Şeyh Yahya Efendî'nin” yazılıdır. Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundadır. 15 Hk 1810/20 numarada bulunan nüsha, “Manzûme-i Salât” ismiyle kayıtlıdır. Eseri istinsah eden kişi hakkında bilgi yoktur. 293^b-300^a varakları arasındaki eser; 5 varak, 13 satır, harekeli nesihtir.

3.2. Müellifi

Müstensih eserin serlavhasına “Merhûm Şeyh Yahya Efendî'nin” yazarak eserin müellifini belirtmiştir. Yine eserin dua kısmında:

Bu nazmı Mevlevî Yahyâ-yı 'Ayšî
İdüb âsân ola yârân her işi (15 Hk 1810/20, 299^b)

beyiti, eserin 'Ayšî'ye ait olduğunu göstermektedir.

Nuhbetü'l-Âsâr'daki⁴²: “Mevâlî'den Mekke pâyesi olup bin altmış bir senesinde bezm-gâh-ı bihişte 'işrete gitti.” ifadesi, şairin hicri 17. yüzyılın ortalarında (m.1651) vefat ettiğini göstermektedir. Yine Esrar Dede'deki⁴³ “Ebnâ-yı ricâl-i Şâm'dan bir nev-civân-ı 'âlî-kadr olub..., bin altmış hudûdunda Şâm-ı sabâhat-encâmda vâsıl-ı rahmet-i Rabbü'l-enâm olmuşlardır.” ifadesi, şairin Şam'ın ileri gelenlerinden olduğunu ve 1060 civarında vefat ettiğini göstermektedir. Ancak Rıza Tezkiresi'ndeki⁴⁴ “Mevâlî-i kirâmdan olup ismi Îsâ'dur. ... Yezdân Sultân Murâd Hân hısn-ı Revân'ı feth eyledükde...” ifadesinden adının İsa olduğu anlaşılan şair ile İsmail Belîğ'de ve Esrar Dede'de bahsedilen Ayšî'nin aynı kişi olup olmadıkları kesin değildir. İsmail Belîğ ve Esrar Dede, Ayšî mahlaslı şairin ismini belirtmemiş ancak her üç tezkiredeki Ayšî mahlaslı şairlerin aynı yüzyılda yaşamış oldukları kesindir. Rıza ve İsmail Belîğ'in **Mevâlîden** dedikleri Ayšî aynı kişi olmalıdır. Ancak incelenen eserden isminin Yahyâ olduğu bilinen Ayšî ile Rıza Tezkiresi'nde geçen Ayšî İsâ aynı kişi midir bilinmemektedir.

3.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

15 Hk 1810/20 nüshasında eserin sonunda hicri 1195 (m. 1781) tarihi verilmiştir. Bu tarih, miladi 18. yüzyılın sonuna denk gelmektedir. Bu tarih eserin istinsah tarihidir.

⁴² Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *a.g.e.*, ('İyşi), s.285-286.

⁴³ İlhan Genç, *Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye*, (Derviş 'Ayšî), AKM Yayınları, Ankara 2000, s. 361-363.

⁴⁴ Gencay Zavotçu, *Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin)*, ('Ayšî), Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2009, s. 103-104.

Tezkirelerden m. 1651'de vefat ettiği anlaşılan şairin eserini bu yüzyılın ilk yarısında veya 16. yüzyılın sonlarında yazmış olduğu söylenebilir.

Sebeb-i Telif kısmında:

Pes andan sonra ey merd-i fâ'ik
Bu 'abd-i müznibe bir yâr-i şâdik

Didi gel eyle bir manzûme-i hûb
Müfid ü muhtaşar maqbûl ü mergûb

Namâz ile vuzû vü ğusûl zâhir
Beyân it ki olalar hıfzına kâdir

Kabûl itdüm ben istid'âsun anuñ
Getürdüm nazma heb didigün anuñ (15 Hk 1810/20, 293^b)

Şair; başkasının isteği üzerine eserini, okuyuculardan kabul ve rağbet görecektir, faydalı ve hafızada kalacak bir formatta özet şeklinde yazmıştır.

3.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun heceze bahrinin "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün" kalıbı ile yazılmıştır.

3.5. Muhtevası

Eser, Allah'a övgü, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam ve eserin niçin yazıldığını belirten bir giriş ile başlamaktadır. Sonra asıl konu olan namazın şartları, farzları, vâcipleri, sünnetleri, müstehapları, mekrûhları, müfsitleri; abdestin farzları, sünnetleri, adabı, mekrûhları, yasakları; abdesti bozan hâller; guslün farzları, sünnetleri ile devam etmektedir. Eser, en son dua kısmıyla nihayet bulmaktadır.

3.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, esere Allahu Te'ala'yı yücelterek başlamıştır:

Be-nām-ı H̄azret-i Bārī Te‘ālā
K’odur ma‘būd ü hem maqşūd ü Mevlā

Cihānı “Emr-i Kün”den var kıldı
Kemāl-i kudretüñ izhār kıldı

Yaratdı Ādem’i kıldı mükerrerem
Melekler hem sücūd itdi aña hem (15 Hk 1810/20, 293^b)

Eserin asıl bölümü, namazın şartlarının anlatıldığı şu beyitlerle başlamaktadır:

Namāzıñ altı oldı şartı ey yār
Saña bir bir diyem olgıl haber-dār

Vuzū’ ile tahāret setr-i ‘avret
Dağı vaqt ile istiķbāl ü niyyet (15 Hk 1810/20, 293^b)

Şair, namaz, abdest ve guslü özet şeklinde anlattığını, bu şekilde ezberlenmesinin kolaylaştığını; bunun karşılığında da okuyanlardan kendisine dua etmelerini isteyerek eserine son vermiştir:

Namāz ile vuzū gusüli mücmel
Beyān itdüm ola hıfzı eshel

Murādum okuyanlardan du‘ādur
Du‘ā zīrā işlāh-ı enbiyādur
Bu nazmı Mevlevī Yahyā-yı ‘Ayşī
İdüb āsān ola yārān her işi

Tamām oldı çü bu manzūm-ı menķül
Olub tārīḫ-i nāmı zıkr-i maķbūl (15 Hk 1810/20, 299^b-300^a)

4. Vidinli Sa'dî, Manzûme-i Salât

4.1. Adı ve Nüshaları

Eserin tespit edilen 10 nüshasından temin edilen 3 nüshasında eser adı verilmemiştir.

Eserin Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 2564 nolu nüshası, müellif hattıyla yazılmış mecmu'a içindedir. Eser, 4^b-16^b varakları arasında olup toplam 13 varak, 17 satırdır. Nesih ile yazılmıştır. Söz başları kırmızı, yaprakları rutubet lekeli. Eserin ilk sayfasında "Mecmu'a-i Vidinli Sa'dî, ğayr-ı maṭbū' yegāne nüṣṣa, mü'ellif ḥaṭṭı ile" kaydı vardır. İkinci varakta "Murād-ı Rābi' zamanında" notu düşülmüştür. Ancak:

Pes ez-ḥamd-i Ḥudā ni'met-i risālet
 Ṭoḳuz yüz idi ṭoḳsan dōrt hicret

Cihānda Ḥazret-i Sultān Murād Ḥān
 Kılurdı 'adl ü dād ile ḥilāfet (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

beyitindeki hicri 994 tarihi, miladi 1586 tarihi olduğu için ikinci varaktaki "Murād-ı Rābi' zamānında" notu yanlıştır. Bahsedilen Sultan Murad 1574-1595 tarihlerinde hükümdarlık yapan 3. Murad'dır.

Eser, besmele ile başlamıştır. Sonrasında Allah'a hamd ve övgü, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam, Sultan 3. Murad'ı medh eden beyitlerle devam etmiştir.

Eserin Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 42 Kon 3886/5 nüshasının kim tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir. Eserin serlevhasında "Hâzâ Risâle-i Sa'deddin" yazılıdır. Bu nüsha 06 Mil Yz A 2564 nüshasına göre sondan eksiktir. 146^b-156^a varakları arasındaki eser 12 varak, her varak da 15 satırdır. Eser, nesih yazı türüyle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserde 155. varak yanlışlıkla iki defa yazılmıştır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3569 numaralı nüsha, 4^b-14^b varakları arasındadır. Eser, 11 varak, 15 satır olup çift sütun

hâlinededir. Eser, nesih olup başlıklar ve mahlas kırmızı renktedir. Eserin serlevhasında “ Hâzâ Risâle-i Sa’dî” yazılıdır.

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2041/3 numarada “Manzûme-i Cevâbiye-i Sa’dî”; Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi 34 Nk 5004/2 numarada “Manzûme fi’s-salât”; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 1521/4 numarada “Kasîde-i Salât”; Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi 43 Va 386 numarada “Kaside-i Sa’dî”; Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi 43 Va 1877 numarada “İlm-i Hal”; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda 3149 numarada “Kasîde-i Esrâr-ı Salât” ve Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 3794/2 numarada “Manzûme-i Salât” ismiyle kayıtlı eserler de Sa’dî’ye aittir.

4.2. Müellifi

Eserin sonunda müellifin “Fî Beyâni Ma’na’ş-Şalâvât” başlığına cevabında:

Bu ma’kûd ‘ukde’i hâll itdi **Sa’dî**

Rahîmâ ol kuluña eyle rahmet (06 Mil Yz A 2564, 16^a)

Yine Sa’dî’nin Sufî’nin sorusuna cevap verirken:

Su’âline cevâb ey ehl-i şafvet

Deriz Allâh a’lem bil hâkîkat

Dil ü cân sem’ini **Sa’dî**’ye şun sen

Nedir diñle pes aşhâb-ı şerî’at (06 Mil Yz A 2564, 5^b)

beyitlerinden de anlaşılacağı üzere eserin müellifi Sa’dî’dir.

Tezkirelerde birkaç Sa’dî ismine denk gelindiye de bunların hiçbiri Vidinli Sa’dî değildir. Eserin ilk sayfasında “Mecmû’a-i Vidinli Sa’dî...” notundan şairin Vidinli olduğu ve eserini 1586 tarihinde yazmış olduğu bilinmesi hasebiyle de 16. yüzyılda yaşamış olduğu tespit edilmiştir.

Pes ez-ğamd-i Hudâ nî’met-i risâlet

Çokuz yüz idi çoksan dört hicret (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü'nde Hasan Gültekin: "*Kaynaklarda adı, Vidinli Sa'dî veya Molla Sa'dî olarak geçmektedir. Eserlerine ait kütüphane kayıtlarındaki bilgiler ve eserlerinde bulunan çok muhtasar bilgiler dışında Sa'dî hakkında biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İnşâ-yı Sa'dî adlı eserini Vidinli sancakbeyi Mehmed (1524-27) adına tertip ettiği bilgisi ve Risâle-i Sûfî adlı eserdeki 990/1573 tarihinde Sultan II. Selim zamanında Vidin'de yaşayan Molla Sa'dî adındaki kamil bir kişinin bulunduğu bilgisi, Sa'dî adında Vidinli bir şahsın varlığına delildir.*"⁴⁵ bilgisini vermiştir.

Yine "Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü"nde Hasan Gültekin⁴⁶, şairin "*İnşâ-yı Sa'dî, Risâle-i Meliha li's-Salâti İcmâlen*" eserlerinin de olduğunu belirtmiştir.

4.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Pes ez-ğamd-i Ĥudâ ni' met-i risâlet

Çokuz yüz idi çoksan dört hicret (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

Eserin ilk varağındaki bu beyitten anlaşıldığı üzere eser, hicri 994 (m. 1586) tarihinde yazılmıştır.

Şair; Sufi'nin abdestin niçin dört uzuv üzerine farz olduğunu, gusulde uzuvların neden tek değil de üçer kez yıkandığını, teyemmümün neden toprakla olduğunu, abdestte dört uzuv farz iken teyemmümde neden iki uzvun farz olduğunu sorması üzerine, bu sorulara cevaben eserini yazdığını söylemektedir.

4.4. Şekil Özellikleri

Eser, kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Her başlık altındaki beyitler farklı kafiye ile kafiyelenmiştir. Eser, aruzun hecez bahrinin "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün" kalıbı ile yazılmıştır.

⁴⁵ Hasan Gültekin, Sa'dî, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2553>, (25.12.2015), madde no: 25087.

⁴⁶ Hasan Gültekin, a.g.e, madde no: 25087.

4.5. Muhtevası

Eser, besmele ile başlamıştır. Sonrasında Allah'a hamd ve övgü, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam, Sultan 3. Murad'ı medh eden beyitlerle devam etmiştir. Eser, fıkıh hakkında sorulan sorular üzerine verilen cevapları ihtiva etmektedir. Verilen cevapların nakl olundukları eserler de belirtilmiştir. Son beyitler cevabın hangi eserlerden naklolunduğunu bildiren beyitlerdir. Cevapların Arapçaları da şair tarafından verilmiştir. Bu sorulara verilen cevapların naklolundukları eserler şunlardır:

1. Su'âl-i Şüfî vü Şâfî
2. Cevâb-dâden-i Sa'dî Şufî ber-Şâfî
3. Vuzûda Ğusl ve Mesh İçün A'zâ'-ı Erba'a Tahşîş Olundığı; Şerhü'd-Dekâ'ik, Farsça'dır.
4. Fî Tahşîşi A'zâ'i'l-Vuzû
5. Vuzûda A'zâ'i Üc Kerre Yumağ; Şerh-i Vuzû
6. Fî Beyâni't-Teyemmüm; Şir'atü'l-İslâm
7. Fî Beyâni Ta'yîni't-Teyemmüm; Şerhü't-Tehsîl
8. Fî Beyâni Tahşîşi'l-Evkâti'l-Hamse; Şerh-i Tetimme
9. İbtidâ' Ezân ve İkâmet Eyleyen Beyânındadır; Nihâye
10. Fî Beyâni Tahşîşi'l-Ezân ve'l-İkâmet; Envâr-ı Aşk
11. Şabâh Namâzını İbtidâ Kılan Beyânındadır; 'Înâye
12. Fî Beyâni Şalâti'z-Zuhr; 'Înâye
13. İkinci Namâzını Evvel Kılan; 'Înâye
14. Aḥşam Namâzını Evvel Kim Kıldı; 'Înâye
15. Şalât-ı 'İşâ'i Kim Evvel Kıldı; Şerh-i 'Înâye
16. 'İşâdan Soñra Vitr Kim Kıldı; Şerh-i Mesâbîh
17. Şalâtü Zevâti'l-Erba'a Ḥazarda Dört Seferde İki Oldığı; Tefsîrü'l-Kâdı
18. Fî Beyâni Şalâti'l-Fecr ve'l-Mağribi Fi's-Sefer; Şerh-i Hidâye
19. Namâzi Kaşr İtme Beyânında; Tefsîr-i Keşşâf
20. Seferde Şalât Kaşr Oldığında Bâ'ış; Tefsîr-i Ebu'l-Leys
21. Evkât-i Ḥamsede Gündüzde Vâkı' Olan Namâzlar İḥfâ ve Gicede ve Cum'a ve 'İydeynde Cehr Oldığınıñ Beyânındadır; Kifâye ve Şerhü't-Tahâvî

22. Cemî' Şalâtda Kıble'l-Kırâ'at Şenâyile Bed' Olundığı Beyânındadır; Şerh-i Dakâ'ik
23. Fî Beyâni'r-Rükû' ve's-Sücûd; Şerh-i Dürer
24. Fî Beyâni Kırâ'ati's-Secdeti fi'ş-Şalât; Envâr-ı Aşk
25. Fî Beyâni'ş-Şalâti Ba'de't-Teşehhüd; Kimyâ-i Sa'âdet
26. Fî Beyâniş-Şalât İzâ Zükira'n-Nebiyü 'Aleyhi's-selâm; Şerhi Fezâ'ili's-Salavât
27. Fî Beyâni Ma'na'ş-Şalavât;

Eser, dua kısmıyla sona ermektedir. (06 Mil Yz A 2564)

4.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyitleri Allah'a şükür, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam ile başlamaktadır:

Hudâ'ya şad hezârân şükr ü minnet
Ki maḥbûbına bizi kıldı ümmet

Anı kendü için ḥalkı anuñçün
Yaradub kıldı kullarına rahmet

Selâm olsun maḥabbetden ḥabîbe
Daḥi hem âl ü aşḥâba tamâmet (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

Sufi'nin sual sorması üzerine asıl konunun işlenmeye başladığı kısım şu şekildedir:

Didi ey ehl-i dil şâḥib-başîret
Şalât için vuzû kim oldu müşbet

Kamu a'zânuñ içinde sebep ne
Hemân dört 'uzva maḥşûş oldu âyet (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

Eserin son beyitleri şunlardır:

Yazınmağa daği kâtib olanuñ
Gözi nürını şaqla ez-küdüret

Derünında olanı bu kitābuñ
İden ezber ziyād ola fesāhat

Naşib eyle İlāhī cennet içre
Müşerref ola dīdāruñla ümmet

Münevver ola nūr-ı hikmetüñle
İden beş vaḳti vaḳtinde iḳāmet

Muna‘ım olalar ni‘metüñle
Muḥammed ümmeti der-bāğ-ı cennet

Cinān içinde Rıdvān ola rā‘ī
Aña ki bu kitaba ide rağbet

İşidüb bu du‘āyı diyen āmīn
Du‘āsı ḥayrile bula icābet

Muşannif rūḥına Fātiḥa şevābı
Bağışlayan bula ‘indallāh ḳurbet (06 Mil Yz A 2564, 16^b)

5. Halife Muhammed Efendi, Dürretü't-Tâc

5.1. Adı ve Nüshaları

Kastamonu İl Halk kütüphanesinde 37 Hk 3804/3 arşiv numarasıyla 57^b-70^a sayfaları arasında bulunan eser, “Manzûmetu'l-Fıkh” olarak kayıtlıdır. Eser, 13 varak olup her varak 21 satırdır. Yazı türü nestaliktir. Şirazesı dağınık, harab olmuş, ebru cilttir. Baştan dört sayfası çift kırmızı cetvellidir. Eserin başka nüshasına rastlanmamıştır.

Dürer baḥrinden itdüm çünki iḥrâc

Bunuñ nāmını virdüm **Dürretü't-Tâc** (37 Hk 3804/3, 58^b)

beytinden anlaşıldığına göre eser Dürer'den tercüme edilmiştir. Şair, eserine “Dürretü't-Tâc” ismini vermiştir.

5.2. Müellifi

Eserin temin edildiği Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki 37 Hk 3804/3 arşivinde, eserin Kerîmî'ye ait olduğu not edilmişse de, eserin Halîfe Muhammed Efendi'ye ait olduğu tespit edilmiştir:

Muhammedü'l-Mulakḳab bi'l-Ḥalîfe
Çün itdi intimā fıḳh-ı şerîfe (37 Hk 3804/3, 58^a)

Yine eserin Münacat kısmında; Halîfe Muhammed'in hocasının Celvetî meşayihinden Şeyh Hasan olduğu anlaşılmaktadır:

Ḳamu erbāb-ı Celvet ḥürmetiyçün
İlāhî ehl-i Ḥalvet ḥürmetiyçün

Cihān-gīrî 'azîzim Şeyḫ Ḥasan çün
Baña tevḫīdini telḳin iden çün (37 Hk 3804/3, 69^b)

Tezkirelerde Halîfe Muhammed isimli herhangi bir şair bulunamamıştır.

5.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Bulam diyü Ḥudā'dan faẓl ü raḫmet
Bunu nazm itmege eyledi cür'et (37 Hk 3804/3, 58^a)

Ki terk itdikde dār-ı fenāyı
Okıyanlar ide ḫayr u du'āyı (37 Hk 3804/3, 58^b)

beyitlerinden anlaşıldığı üzere şair, Allah'tan fazilet ve rahmet umma ve öldükten sonra okuyanlardan hayır dua beklentisi sebebiyle eserini yazmıştır.

5.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eser, aruzun heceze bahrinin “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün” kalıbı ile yazılmıştır. Eserin sonundaki “Der-Münâcâtü’l-Kâziyyi’l-Hâcât” başlığından sonra 21 beyit kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Aruz vezni, Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün’dür. “mim” kafiyeli ve hürmetine rediflidir. Münacat’ın ilk beyitleri şöyledir:

İlâhî fahr-i ‘âlem hürmetine
Kerîmâ ism-i a‘zam hürmetine

O esmâdan iden bi’l-cümle enbâ
Şafî halkuñ Âdem hürmetine

Bilâ-dîde vü miñnet-keşîde
Nebiyullâh-ı Ekrem hürmetine (37 Hk 3804/3, 68^b)

21 beyitten sonra Münâcât bölümü, mesnevi nazım şekliye devam etmiştir.

5.5. Muhtevası

Eser; Allah’a hamd ve sena, Hz. Peygamber’e salat ve selam ile başlamıştır. Sonrasında İman’ın ve İslam’ın Şartlarını, namazın ehemmiyetini ve faziletini anlatan beyitlerle esere giriş yapılmıştır.

Namazın şartları, suyun tabiatı ve vasıfları, abdestin farzları, mesh etme ve hangi durumda özür sahibi olunacağı, namazın erkanı, namazın vâcipleri, namazda sesli ve gizli sure okunması, namazın mekrûhları ve müfsitleri, cemaatle namazda saf meselesi, Cuma Namazının şartları, Cenaze Namazı, Teravîh Namazı, abdestin sünnetleri, müstehabları, adabı, nehiyeleri, mekrûhları, abdesti bozan durumlar, teyemmüm ve gusül, guslün sünnetleri, Tesbih Namazı, Vitir Namazı eserin asıl konularıdır.

Bu konulardan sonra eser Münacat ile sona ermektedir.

5.6. İlk ve Son Beyitler

Eser, Allah'a hamd ve sena, Hz. Peygamber'e salat ile başlamaktadır. Yaraticının insana verdiği faziletten bahsetmektedir. Eserin ilk beyitleri şu şekildedir:

Be-nām-ı İzıd-i Raḥmān-i erḥam
Hudāvend-i zemīn ü āsumān hem

Hudā'ya ḥamd ü şükr bī-nihāye
Şalāt ile taḥiyyāt Muştafā'ya

Meni iken çün bizi kıldı insān
Hem itdi maḥz-ı fażlile ehl-i īmān (37 Hk 3804/3, 57^b)

İmanın şartlarının anlatıldığı asıl konuya giriş şu beyitlerle başlamaktadır:

Budur bil ibtida'-i aşl-i īmān
Muşaddaḳ ola dilde ḥükm-i Furḳān

İnandım diye Allāh ü Rasūl'e
Melā'ikle kütüb ki nāzil ola

İnandım yevm-i ba's ü ḥaşr ü şerre
Diye taḳdīr iledir ḥayr ü şerre (37 Hk 3804/3, 57^b)

Eserin dua bölümünde şair, hayır ve fayda kazanmak için Allah'a dua etmektedir. Kötülük ve şerlerden Allah'a sığınmıştır:

Naşīb it 'ilm-i nāfi' Yā İlāhī
Ḥabīb it saña mūşil toḡrı rāhi

Baña gösterme Yā Rab ḥayrı ḥazelān
Zarar itmeye īmānıma şeyṭān

İlāhī kııl 'aṭā envā'-ı ḥayrı
Keremler eyle def' it cümle zārri

Rasûl'e âl ü aşhâbına her an
 Karîn ola rızâ'-i Hayy [ü] Mennân (37 Hk 3804/3, 70^a)

6. Şemsî Ahmed Paşa, Manzûm Vikâye Tercümesi

6.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesinde 22 Sel 2130 arşiv numarasında 1^b-27^a varakları arasında kayıtlıdır. Eserin ismi ve müellifi ve başlıkları kırmızı yazılmıştır. Eser 26 varak, her varak 11 satırdır. Eser, ta'lik yazı türüyle yazılmıştır. Eser, toplamda 435 beyittir.

Eserin ikinci nüshası, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Laleli Bölümünde 1980-005 numarada 22^b-30^a yaprakları arasında 17 satır olarak kayıtlıdır. Yapılan araştırma neticesinde eserin 30^a varağından sonra 2 varağı boştur. Kalan varak sayfa numarası olarak 39^a'dan başlayıp 54^b'ye kadardır. Bu varaklar arasında da fıkıhla ilgili bilinmeyen bir manzûmenin olduğu görülmüştür. Yapılan tetkikler neticesinde manzûmenin Devletoğlu Yusuf'un "Manzûm Vikâye Tercümesi'nin namaz ve zekât ile ilgili bölümlerini ihtiva ettiği tespit edilmiştir. Bu eser, kaydedildiği gibi 17 satırdır. Ancak Şemsî Paşa'nın manzûmesi 17 satır değil 19 satırdır.

Eserde Selimiye nüshasında mevcut olan Şemsî Paşa'nın silsilesinin ve Kanuni Sultan Süleyman ile Yavuz Selim'e medh bölümlerinin arada eksik olduğu tespit edilmiştir. Sonu eksik olan bu nüshanın, Selimiye nüshasına göre bir Hadis-i Şerif bölümü daha fazladır. Eserin başlığı "Terceme-i Şurût-i Salât Merhûm Şemsî Paşa" olması hasebiyle eserin müstensih tarafından yazıldığı barizdir. Fakat eserin sonu eksik olduğu için müstensihinin kim olduğu tespit edilememiştir.

Eserin üçüncü nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde 42 Kon 3553/1 arşiv numarasında kayıtlıdır. 1^b-20^a yaprakları arasındaki eser 15 satırdır. Eser, nesih yazıyla yazılmıştır. Söz başları ve cetveller kırmızı, vişne rengi tam meşin, şemseli zencirekli cilttir. Eser, "Vikâyetü'r-Rivâye'nin" manzûm tercümesidir. Şair, Vikâye'nin yedi bölümünü seçmiştir.

Gâh oğurdum Bidâye'den nice haber

Lîkî tıtdum Viķāye'den yaña yüz

Halka maķbūl olan Hidāye'dürür
Baña muħtār olan Viķāye'dürür

Hic metin olmaya Viķāye gibi
Nitekim Őerħ yok Hidāye gibi (22 Sel 2130, 3^b)

Őair, Sebeb-i Telif bölümünde Bidāye'yi okuduđunu, Hidāye'nin halka makbul ve çok iyi bir Őerħ kitabı olduđunu ancak Viķāye'nin çok sađlam bir metin olduđunu ve bu eseri manzūm olarak seĉip yazdıđını söylemektedir.

Ķuĉb-ı Ekber İmām-ı Ğazzālī
Ol yüce pāye menzili 'ālī

Kimyā-yı Sa'ādetinde dimiş
Çok ma'ārif Şekerlerini yimiş (22 Sel 2130, 23^a)

Orucun anlatıldığı bölümde Őair, Gazālī'nin yüksek mertebede ve dönemin Kutb-ı Ekber'i olduğunu yine eseri olan Kimyā-i Sa'ādeti'nin birçok marifet ehli tarafından okunup istifade edildiğini söylemektedir. Őemsî PaŐa, manzūmesinin dokuz beyitinde, oruçla ilgili bazı konularda Gazālī'nin görüşlerine baŐvurmuŐtur.

6.2. Müellifi

Müellif, eserinde 16. yüzyılda yaşamış olduğu anlaşılan Şemsî Ahmed Paşa'dır. Eserin 4^a ila 6^a varakları arasında Şairin silsilesini ve hayatını anlattığı 40 beyitlik bir kısım yer almaktadır. Şairin ismi Ahmed'dir:

Adum Aħmed'dürür benüm ammā
Őemsi⁴⁷ Paşa dağı dinürse n'ola (22 Sel 2130, 5^a)

Soyu Halid bin Velid'e dayanmaktadır. Yine Bayezid-i Veli de ceddindedir:

⁴⁷ Şemsi→ "Şemsi" kelimesi "Şemsi" şeklinde okunarak vezin düzeltilmiştir.

Şemsi⁴⁸ olsam n'ola cihānda ferīd
Cedd-i i'lam **Hālīd bin Velīd** (22 Sel 2130, 4^a)

Şoñra Ya'kūbuñ oğlı oldu 'Alī
Andan olmuş idi **Bāyezid-i Velī** (22 Sel 2130, 4^b)

Eserde, şairin silsilesi şu şekildedir: Halid bin Velid, Nureddin, Şemseddin, Yakub, Ali, Bayezid-i Veli, İsfendiyar, İbrahim, Kızıl Ahmed, Muhammed Mirza, Şemsî Ahmed Paşa. (22 Sel 2130, 4^a-5^a)

Annesi Osmanlı ailesindedir:

Hālīd'e çıkdı silsileyle peder
Āl-i 'Oşmān'a müntesib māder (22 Sel 2130, 5^a)

Şair, ceddinin Sultan Mehmed Han'dan beri Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiğini söylemektedir. (22 Sel 2130, 5^a) Yine kendisinin de Sultan Süleyman'dan çokça himmet gördüğünü ve 2. Selim zamanında Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiğini söylemektedir. Anadolu, Rumeli beylerbeyliği yapmış, Rumeli Beylerbeyi iken Zigetvar seferine komutanlık ederek Zigetvar'ı fethetmiştir. (22 Sel 2130, 5^b-6^a)

Erhan Afyoncu, İslam Ansiklopedisi'ndeki Şemsi Ahmed Paşa maddesinde,⁴⁹ şairin Türkçe divanının, "*Cevâhirü'l-kelimât*" isimli Arapça-Türkçe ve manzûm yazılmış "*Tuhfe*" isimli Farsça-Türkçe iki lügatının, 2398 beyitlik "*Şehnâme-i Sultan Murâd*" isimli bir eserinin olduğu bilgisini vermiştir. Erhan Afyoncu, Şemsî Ahmed Paşa'nın 1580'de vefat ettiğini bildirmektedir.

Bunların yanında Şemsî Ahmed Paşa'nın "*Murgıye*"⁵⁰ ve "*Gülşen-i Esrâr*"⁵¹ isimli eserleri de tespit edilmiştir.

⁴⁸ Şemsi→ "Şemsi" kelimesi "Şemsi" şeklinde okunarak vezin düzeltilmiştir.

⁴⁹ Erhan Afyoncu, "Şemsi Ahmed Paşa", *TDV Yayınları*, Ankara 2010, cilt 38, s. 529.

⁵⁰ 06 Hk 1239, www.yazmalar.gov.tr/eser/murgıye/71451, (24.07.2018).

⁵¹ 06 Hk 1240, www.yazmalar.gov.tr/eser/gulsen-i-esrar/71460, (24.07.2018).

6.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi tam olarak belli değildir. Ancak Şemsî Paşa'nın, 2. Selim döneminde görev yaptığını eserinde belirtmesi hasebiyle, Vikâye'yi 16. yüzyılın sonlarına doğru nazmen tercüme ettiği söylenebilir.

Şair, nice yıllar şeriata hizmet ettiğini ve şeriata bağlı kaldığını, şariat ehlinin sözlerine uyduğunu, bazen bedî, bazen beyân bazen halka kelam okuduğunu söylemektedir. Bidâye'den de çokça okuduğunu halka makbul olan her ne kadar Hidâye ise de kendisinin Vikâye'yi seçtiğini söylemektedir.

Vikâye'deki meseleleri Türkçe nazm etmesinin sebebi, her yaştan insanın kolayca okuyup anlaması içindir. Maksadının belagat olmadığını sadece okuyanlardan dua almak ve bu vesilesiye Allah'ın rahmetine vasıl olmak olduğunu söylemektedir:

Gâh okur idim Bidâye'den nice haber
Yeni tıtdum Viķāye'den yaña yüz

Halka maķbūl olan Hidāye'dürür
Baña muhtār olan Viķāye'dürür

Hic metin olmaya Viķāye gibi
Nitekim şerh yok Hidāye gibi

Bağladum boynuma hamāyilini
Türkī nazm eyledüm mesā'ilini

Halk arasında tā ola āsān
Okuya anı cümle pīr ü civan

Şanma maķşūd olan belāğatdür
Bir du'ādur murād-ı rahmetdür (22 Sel 2130, 3^b-4^a)

6.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun cedid bahrinin “Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Eserde Yavuz Sultan Selim’in medh edildiği bölüm remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbı ve kaside nazım şekliyle yazılmıştır. (22 Sel 2130, 7^b-8^a)

6.5. Muhtevası

Şair, Allah’a hamd ve yalvarış, Hz. Peygamber’e övgü, dört halifeye övgü, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e övgü, Ehl-i Beyt’e salat ve selam, ashabına selam, dört mezhep imâmına dua ve sena ve son olarak da İmâm Muhammed ve İmâm Ebû Yusuf’a rahmet dilekleriyle eserine giriş yapmaktadır. Sonra eser, sebep-i telif ve silsilesini anlattığı bölüm ile Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Selim Selim’e medh ile devam eder. Daha sonra Hz. Peygamberin hadislerinden dört⁵² tanesini manzûm olarak anlatır. Buraya kadarki kısım 9 varaktır. Buradan sonra Vikâye’nin taharet, namaz, zekât, hac, oruç, sayd ve zebh olan yedi bölümü manzûm olarak tercüme edilmiştir. Bu bölümler 9^b-27^a varakları arasındadır. 27^a varakta eser, hatime kısmıyla sona ermektedir.

6.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyiti Besmele’nin faziletini ve tesirini anlatır. Sonrasında Allahu Te’ala’nın isminin bereketinden ve Allah’ın insanoğluna merhametinden bahseder:

Besmeleyle olur ‘ināyet-i Hâk
 Hâmd ile bulur suhan revnağ
 Bir kişinüñ dilinde olsa İlâh
 Aña çok dürlü luğf ider Allâh

İmdi şıdğ ile diyelüm Allâh
 Kalmaya zerre deñlü bizde günâh (22 Sel 2130, 1^b)

⁵² Eserin Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi 22 Sel 2130 numaralı nüshasında üç Hadis-i Şerif vardır.

Müellif, medh ve Hadis-i Şeriflerin anlatıldığı bölümlerden sonra asıl konuya giriş yapar:

Farzını diñle evvel âbdestüñ
Pāk şuyıla yu yüzün destüñ

Münbit-i mūdan esfel-i zekān
Ta kulağdan kulağa ıslana (22 Sel 2130, 9^b)

Şair, eserin sonunda Allah'tan af dilemekte ve yazdığı eserin aybını fazilet sahibi kişilerin görmeyip kendisine dua etmelerini istemektedir:

Ƙuluñ işi ħaṭā 'aṭā şāhuñ
Biz günāhkāra raḥmet Allāh'uñ

'Aybına nāzır olmayub fuṣalā
İdeler şāhibine ḥayr u du'ā (22 Sel 2130, 27^a)

7. Ali Efendi, Manzûm İlmihâl

7.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Hacı Selimağa Kütüphanesi Kemankeş Bölümü 681 numarada 1^b-7^b varakları arasında kayıtlıdır. Müellif, eserine isim vermemiştir. Eser, 7 varak, her varak 9 satırdır. Eserin yazı türü harekeli nesihtir.

7.2. Müellifi

Eserin müellifi Ali Efendi'dir. Eserin dibace kısmında müellif, ismini zikretmiştir:

'Alī'nüñ çoğdurur yā Rab günāhı
Velākin senden özge yoğdur penāhı (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 1^b)

Bunun dışında eserin müellifi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

7.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir. Şair hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı için şairin hangi yüzyılda yaşadığı da bilinmemektedir.

Ali Efendi, Dibace bölümünde ilmihalin önemini belirtmek, müminlerin bundan faydalanmasını sağlamak ve bu sayede okuyanların kendisine dua ederek günahlarının bağışlanmasına vasıta olması için eserini yazdığını söylemektedir.

Beyān idem ehemmin ‘ilm-i ḥālūñ
‘Ayān ide rumūzın bu maḳālūñ

Ola bā’iş du ‘ā’-i ḥayra her dem
Göre her mü’min ānuñ nef’ini hem

‘Alī’nüñ çoḳdurur yā Rab günāhı
Velākin senden özge yoḳdur penāhı

Ḥabībūñ ḥürmetine yā İlāhī
Keremden ḥafī kııl andan günāhı

Muḳārin kııl anı yā Rab şalāḥa
Ola yarın sebab-i nārdan felāḥa (Sül. Hacı Selim Aḡa/Kemankeş, 1^b-2^a)

7.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun hecez bahrinin “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün” kalıbıyla yazılmıştır.

7.5. Muhtevası

Eser, Allah’a hamd, Hz. Peygamber’e, âline ve ashabına selam ile başlamıştır. Bundan sonra eser; Dibace, Amentüyü anlatan 6 bölüm ve İslam’ın şartı ile devam etmiştir. Eser, Münacat bölümü ile son bulmuştur.

7.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, esere Allah'ı şükrederek ve Hz. Peygamber'e salat ve selam göndererek başlamıştır:

İdelim ḥamdi dā'im bī-zevāle
Hemīşe şükr idelim zī-nevāle

Murabbī ancak oldur 'ālemine
Daḥi hem mālīk oldur yevm-i dīne

Şalāt ü taḥiyyāt-ı bī-nihāye
Habībine ola her dem hidāye (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 1^b)

Giriş ve Dibaceden sonra şair, Amentü'yü anlatan kısma geçmiştir. İlk beyitleri şu şekildedir:

Pes evvel farz olan her müslimine
İde ikrār-ı taşdıḳ Rabbisine

Ki gökde yirde yok bir ferd-i fāyık
Ola ol cümleden ṭā'ate lāyık (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 2^a)

Eserin sonunda şair, eserini seher vakti tamamladığını ve bu vakitte yazmış olduğu eser için Allah'tan dualarını kabul etmesini istemektedir:

İlāhi sen 'aṭā eyle recāmı
Ḳabūl eyle seḥer vaḳti du'āmı

Gel ey bād-ı seḥer diñle kelāmum
Ḥabībullāha 'arz eyle selāmum

Bi-ḥamdillāh irişdi ihtimāma
Risālem ḥayr ile irdi tamāma (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 7^b)

8. Seyyidî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî

8.1. Adı ve Nüshaları

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 6393/4 arşiv numarasındaki eser, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” adıyla Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî’ye ait olarak kaydedilmiştir. 91^b-100^a varakları arasındaki eserin her varağı 9 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır.

9 varaklık bu eserin, Gülsüm Özcan’ın tenkitli olarak çalıştığı “Manzûme-i Aka’id-i Seyyidî” isimli Yüksek Lisans tezinde⁵³ namaz ibadetinin anlatıldığı bir bölüm olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Gülsüm Özcan tezinde, Seyyidî’nin “Nazm-ı Fıkh-ı Ekber”, “Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” ve “Manzûm Ahlak Risalesi” isimli müstakil eserlerini, “Manzûme-i Aka’id” adı altında tek bir eser kabul etmiştir. Ancak bu yaklaşım şu nedenlerden dolayı doğru değildir:

Birincisi, Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 6393/4 nüshasındaki eserin başlığının “Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” olması ve eser içinde de “**Faslün fî Ahkâmi Fıkhî Keydânî**” başlığının bulunması, Keydânî’nin fıkıh eserinin Seyyidî tarafından manzûm olarak tercüme edildiğini gösterir.

İkincisi, Gülsüm Özcan’ın Yüksek Lisans tezinde, Akaid bölümünün son iki beyiti olan 108. ve 109. beyitler şu şekildedir:

*“Hak durur bunlar olacaq şihhat-i aḥbâr ile
Şübhe itmez Seyyidî kim konuşur aḥyâr ile
Oldı Nazm-ı Fıkh-ı Ekber lütf-i Haḥḥ ile tamâm
Cümle ihvân-ı şafâdan bir du’âma ancak merâm”⁵⁴*

Akaid bölümünün son iki beyitinde şairin mahlasını anması ve Fıkh-ı Ekber’in manzûm olarak tamamlandığını söyleyip okuyanlardan dua talep etmesi;

⁵³ Gülsüm Özcan, *Manzume-i Aka’id-i Seyyidi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*, (Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

⁵⁴ Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 130.

109. beyitten sonra **Besmele** ile başlanıp sonrasında namaz ibadetinin anlatıldığı:

*“Hamd evvel it Hudâ’ya şaniyen eyle şalât
Böyledür cümle ‘ibâda emr-i Faḥr-i kâinât”⁵⁵*

beyitte şairin Allah’ı hamd ederek başlaması;

Namaz ibadetinin anlatıldığı 155. beyitte mahlas kullanıldıktan sonra; “*Hâzâ Terceme-i Tarîkat-i Muḥammediye*” başlığının yazılması ve besmeleden sonra:

*“Hamd ü lillah şuḡl-i nazma râḡıb oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi terakkî kalbde anuñ lezzeti”⁵⁶*

beyiti ile şairin eseri yazmaya hamd ederek başlaması ve “şuḡl-i nazma râḡıb oldum” ibaresinden de anlaşıldığı üzere şairin yeni bir eser yazmak için hazırlandığı izlenimi gibi deliller bu üç eserin müstakil eserler olduğunun göstergesidir.

Üçüncüsü, eserler Ali Emîrî Kütüphanesi AEMnz836/1, AEMnz836/2 ve AEMnz836/3 numaralarda üç ayrı eser olarak kataloglanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 03460 ve 03533 numaralarındaki nüshalarda sadece Manzûm Ahlak Risalesi mevcuttur. Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8205 numaralı mecmuada 06 Mil Yz A 8205/1 numarada Manzûm Ahlak Risalesi vardır. Bazı nüshalardan yola çıkarak verdiğimiz bu örnekler de bu eserlerin müstakil eserler olduğunu gösterir.

Dördüncüsü Gülsüm Özcan, Yüksek Lisans çalışması olan “Manzûme-i Aka'id-i Seyyidi”nin Ebû Hanife'nin “Fıkhü'l-Ekber” eserinin manzûm tercümesi olduğunu ve eserin içerik olarak akaid, namaz ibadeti ve ahlak konularını kapsadığını söylemiştir. Halbuki Ebû Hanife'nin Fıkhü'l-Ekber'i sadece akaid konularını şâmilidir.⁵⁷

⁵⁵ Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 130.

⁵⁶ Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 136.

⁵⁷ Şerafettin Gölcük - Adil Bebek, “el-Fıkhü'l-Ekber”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-fikhul-ekber>, (21.05.2017): (Hammâd rivayetiyle gelen el-Fıkhü'l-ekber'de işlenen ana konular ise risâlede ele alınış sırasına göre şunlardır: İman esasları, Allah'ın birliği, zâtî, fiilî ve haberî sıfatlar, halku'l-Kur'ân, kazâ ve kader, fitrat konusu, halk ve kesb kavramları, peygamberler ve Hz. Muhammed, ashabın faziletçe sıralanması, mürtekib-i kebîre ve Mürcie'nin bazı görüşlerinin reddi, tekfir bahsi, mestler üzerine meshetme, teravih namazı, itaatkâr veya günahkâr müminin arkasında namaz kılınıp kılınmayacağı, mucize, kerâmet ve istidrâc, rü'yetullah meselesi, imanın mahiyeti, Allah'ın zâtının hakikatının bilinip bilinemeyeceği, şefaât, mîzan, havz konuları, kıyamet gününde hasımlar arasında kısas, cennet ve cehennem,

Tüm bu açıklamalardan sonra şunu söylemek mümkündür ki Gülsüm Özcan'ın "Manzume-i Aka'id-i Seyyidi" adını verdiği Yüksek Lisans çalışması aslında Seyyidî'nin "Nazm-ı Fıkh-ı Ekber", "Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî" ve "Manzûm Ahlak Risalesi" isimli üç müstakil eseridir.

Yine Gülsüm Özcan adı geçen tezinde, Seyyidî'nin eserleri hakkında bilgi verirken şairin, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî'sinin bir nüshasının "Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonu Nu: 21/1"de olduğunu söylemiştir.⁵⁸ Ancak incelememiz sonucu Gülsüm Özcan'ın bahsettiği bu nüshanın, Fıkh-ı Keydânî'nin manzûm tercümesi olmadığı görülmüştür. Bu eserin Seyyidî tarafından "Şerh-i Mevâkîf" ve "Şerh-i Mekâsîd"a yapılan manzûm tercüme olduğu ve dolayısıyla eserin konusunun akaid ve kelim ile ilgili olduğu anlaşılmıştır.

8.2. Müellifi

Eserin müellifi Seyyidî'dir. Eserin "Fî Beyâni Ta'dâdi Ahkâmî's-Salât" başlığı altındaki kısmın son beyitinde:

Oldı bu cümle daği seksen sekiz it ictinâb
Tâ ki **Seyyid** luğf ide Rabbiñ saña bî-irtiyâb (06 Mil Yz A 6393/4, 94b)

"Fî Beyâni Fevâ'idi Edâ'i's-Salât" başlığı altındaki kısmın son beyitinde:

Seyyidî 'azm it müdâvim olagör beşincisi
Cennet-i A'lâ'ya girmek oldı ammâ var hisâb (06 Mil Yz A 6393/4, 95a)

"Ve mine'l-Müstehabbâti'l-Hâss" başlığı altındaki kısmın son beyitinde:

Tokuzuncısı imâm için ferâğa intizâr
'Özri şer'î ola **Seyyid** terk olur ol intizâr (06 Mil Yz A 6393/4, 97b)

---

münker ve nekirin sorgulaması, kabirde ruhun cesede iadesi, kabir azabı, Allah'ın bazı isim ve sıfatlarının Farsça (Arapça'dan başka bir dille) söylenip söylenemeyeceği, Allah'a nisbet edilen kurb ve bu'dun anlamları, Kur'an âyetleri arasında fazilet bakımından farklılığın bulunup bulunmadığı, esmâ-i hüsnâ, Hz. Peygamber'in ebeveyni ve kısaca fetret meselesi, Resûl-i Ekrem'in çocukları, itikadî bir mesele ile karşılaşan bir kimsenin yapması gerekli olan şeyler, mi'rac ve kıyamet alâmetleri.)

⁵⁸ Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 22.

Ve “el-Bâbü’s-Sâmin fi’l-Müfsidâti ale’l-Umûm” başlığı altındaki kısmın son beyitinde:

Söylemekdir evvelâ ‘amd-i ħadeş dıĥk ü ‘amel
Terk-i farz beşinci **Seyyid** bâ’iş-i sū’-i ‘amel (06 Mil Yz A 6393/4, 100a)

Seyyidî’nin Manzûm Aka’id’i üzerine Yüksek Lisans tezi hazırlamış olan Gülsüm Özcan, Seyyidî’nin söz konusu eserini 45 yaşında iken h. 1095 (m.1683-84)’te yazdığını dolayısıyla Seyyidî’nin 17. yüzyılda yaşadığını tespit etmiştir.⁵⁹

8.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Temin edilen 06 Mil Yz A 6393/4 nüshasında, eserin hangi tarihte yazıldığı konusunda bir malumat yoktur. Ancak Seyyidî’nin “Manzume-i Aka’id” eserinin 05 Ba 1705/3 nüshasında, Seyyidî’nin:

*“Ėitmesün yanından aşlâ nazm dâ’î Seyyidî
İlm ħâlim cânında bulayım dirse reşâd*

Fıĥ-ı ekber Fıĥ-ı Keydânî ‘avâmi’l-bi’l-tamâm
*Otuz üç ĥak altı şarĥ dost olmaĥa yekdür sevâd*⁶⁰

ifadesinden yola çıkarak eserini Manzume-i Aka’id’den önce yazmış olduğunu anlamak mümkündür. Manzume-i Aka’id 1095 (m. 1683-43)’te yazıldığına göre “Manzûme-i Fıĥ-ı Keydânî” eseri h. 1095’ten önce yazılmıştır.

Seyyidî, önceki eserde namazla ilgili kısmı özet geçtiğini, bu sebeple namaz ibadetini bu eserde tafsilatlıca anlatmak meramından dolayı yazdığını şu şekilde belirtmiştir:

Bil şalât nazmında icmâl üzre itmişdik beyân
Şimdi itdi iĥtizâ icmâli tafşilen ‘ayân (06 Mil Yz A 6393/4, 94a)

⁵⁹ Daha fazla bilgi için bkz: Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 15.

⁶⁰ Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 22-23.

8.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ile ve aruzun remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Ancak eserin “Faslün fî Cevâb-i Münkereyni fi’l-Kabr” başlığı altındaki 5 beyitlik kısım kaside nazım şekli ve “îr” kafiyesi ile yazılmıştır.

8.5. Muhtevası

Eser, Besmele ile başlamıştır. İlk beyit, Allah’a övgü ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’e salat ile başlamaktadır. Sonraki beş beyitte kabirde sorulacak imanî meseleler anlatılmıştır. Sonraki iki beyitte İman’ın Şartları anlatılmıştır. Sonraki bir beyitte İslam’ın Şartları, diğer beyitte de Kelime-i Şehadetin hangi durumda makbul olacağı anlatılmıştır. Diğer beyitlerde has ve avama göre namazın şartları, farzları, vâcipleri, sünnetleri, müstehapları, mekrûhları, mübâhları ve müfsitleri anlatılmıştır. Seyyidî, son beyitte Allah’tan yardım dileyerek eserine son vermiştir.

8.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, eserine Allah’ı hamd ederek ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’e salat ederek başlamıştır:

Hamd-i evvel it Hudâ’ya şâniyen eyle şalât
Böyle dir cümle ‘ibâda emr-i Faḥr-i Kâ’inât

Eser, şu şekilde son bulmuştur:

‘Avn iderse cümleye ger Ḥazret-i Rabb-i Raḥîm
Bileler hem kıllalar terk ideler tûl-i emel

9. Muhammed Tûrâbî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî

9.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde Hacı Mahmud Efendi Bölümünde 1150 numarada, 1^b-3^a varakları arasında kayıtlıdır. Eser, 2 varak 16 satırdır. Eserin bazı yerleri siliktir. Eser 58 beyittir. Eserin serlevhasında “Hâzâ

Manzūme-i Fıkh-ı Keydānī” başlığının olması, eserin Keydānī'nin fıkıh kitabının namazla ilgili manzūm tercümesi olduğunu göstermektedir.

9.2. Müellifi

Eserin müellifi, Tūrâbî mahlaslı Muhammed'dir, Hâtimetü'l-Kitâb'da müellifin mahlası şu şekilde geçmektedir:

Ĥamdü'lillâh nazm-ı Keydân oldu kâmil 'avnile
Ey **Tūrâbî** ko fenâyı bul Cenâb-ı 'İzzeti (Sül. Hacı Mahmud Efendi 1150, 3^a)

Yine eserin sonunda şairin ismi geçmekteyse de eser silik olduğundan ismi tam olarak bilinmemektedir: “Ketebehü'l-Faķır Muĥammed bin ----- min Telâmîzî İsmâ'îl Efendî. Sene 1098”⁶¹

9.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Müellif, eserini 1098 (m. 1686-87) yılında yazmıştır. Müellif, fıkıh ilminin önemini belirtmek istemiş, bu öneme binaen yazmış olduğu eserinin okuyanlar tarafından kabul görüp, eseri okuyanların kendisine dua etmelerini ummuştur.

Her ki maķbûl eyleyüb bu nazmı eyleyse ķabûl
Ķıla ol Allâhu a'zam aña mesken Cennet'i

Bil bu nazmı ķıl şalâvât umma câhı ğayrıdan
Manşıbı sen al Ĥudâ'dan zîrâ yok 'azliyyeti

Feyz-i Raĥmân çokdurur gör nâyimen vaķtû's-seĥer
Aĥz ider Ĥallâķ-ı 'âlem ol vaķit çün da'veti (Sül. Hacı Mahmud Efendi, 1150,1^b)

⁶¹ Tırnak içerisinde noktalı yer, silik olduğu için okunamamıştır.

9.4. Şekil Özellikleri

Eser, kaside nazım şekli, “tâ” kafiyeli ve “yâ” rediflidir. Aruzun remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır.

9.5. Muhtevası

Eser, besmeleyle başlamıştır. Eserin ilk beş beyitinde; Allah’a hamd, Hz. Peygamber’e salat, O’nun âline selam edilmiş ve fıkıh ilminin değeri anlatılmıştır. Sonra sırasıyla Farz, Vâcip, Sünnet, Müstehap, Mendup, Müfsid, Mekrûh, Münacat bâblarını anlatan 8 bölüm vardır. En sonda da 2 beyitlik “Hâtimetü’l-Kitâb” bölümü ile eser sona ermiştir. Eser, namaz manzûmesidir.

9.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, eserine Allah’ı hamd ederek başlamıştır:

Ey kemâl-i kudretinden bizi insân eyleyen
Saña lâyıķ ħamd ü muṭlaķ vir ‘ibâdet lezzeti (Sül. Hacı Mahmud Efendi,
1150,1^b)

Eser, Şu Şekilde son bulmuştur:

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün
Kıl ‘amel bularla cânun bula maķbûliyeti (Sül. Hacı Mahmud Efendi, 1150,3^a)

10. Abdullah Ahdî ibni Ali, Risâle-i Manzûme fi’l-Fıkh

10.1. Adı ve Nüshaları

Eserin adı, ilk sayfada “Risâle-i Manzûme fi’l-Fıkh” olarak kayıtlıdır. Eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Reşid Efendi Bölümü 00809-003 numarada 33^b-44^a varakları arasındadır. Her sayfa 18 satırdır. Eserin Hızânetü’l-Fıkh’dan tercüme olduğu 44^a’da belirtilmiştir.

10.2. Müellifi

Müellifin ismi eserin sonunda 44^a'da, Maraş eski kadısı Ali'nin oğlu Abdullah Ahdî olarak geçmektedir.⁶² Şair, Sinoplu Kadı Ali Efendi'nin oğludur. Abdullah Ahdî, Sultan İbrahim'e (m. 1640-1648) sunduğu “*Ed-Dürrü'l-Mensûr*” isimli eserinin mukaddimesinde, en alt kademelerden en üst kademelere kadar müderrislik görevlerinde bulunduğunu söylemiştir.⁶³ Bu bilgilerin dışında şairin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir.

10.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış sebebi hakkında herhangi bir bilgi olmamasına rağmen yazılış tarihi eserin sonunda 44^a'da, Şaban ayı 1067 olarak kayıtlıdır. Bu tarih de Miladî olarak 1657 tarihidir.

Eserin 44^a vараğında “Kad nefidetü'l-ebiyätü 'alâ yedi ez'afi'l-'ibâdi 'Abdu'llâh ibn 'Alî el-Kâzî li-Mar'aş şābıkan fî şehri Şa'bân li-sene seb'un ve sittîne ve elf. Min hicreti men lehu'l-'izzü ve şeref. Ve enne'n-nāzımü'l-ḥaḳīḳî terecemtü hāzihî'l-ebiyätü min kitabi ismühü Hızānetü'l-Fıkh. Adedü ebyätin 360” kaydı vardır.

Bu beyitler Maraş eski kadısı Ali oğlu Abdullah Ahdî tarafından h. 1067 senesinin Şaban ayında bir araya getirilmiştir. Şair, 360 beyiti Hızānetü'l-Fıkh adlı kitaptan alarak nazmen tercüme ettiğini belirtmiştir.

10.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır.

⁶² Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Reşid Efendi Bömü 00809-003 numara, 33^b-44^a.

⁶³ Nasi Aslan-Ömer Korkmaz, *Sinobî Abdullah Ahdî b. Kadı Ali ve Ed-Dürrü'l-Mensûr İsimli Eseri*, Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu, c. I, 5-7 Ekim 2018, s. 136.

10.5. Muhtevası

Eser, besmeleden sonra abdestin farzlarını açıklayarak başlamaktadır. Şair; abdest, istinca, hela temizliği, kuyu bahsi, suyun özellikleri, mesh, namazın kılınışı, rükunları hakkında tafsilatlı bir anlatım yolu seçmiştir. Şair; ayrıca ezan, tilavet secdesi, sehiv secdesi, Cuma Namazı, imâmet gibi konular hakkında da bilgi vermiştir. Eser, sade bir dille yazılmıştır.

10.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyitleri abdestin farzlarını anlatmaktadır:

Âbdestüñ farzını bil ey hümām
Müttefiğdür böyle didi her imām

Ġusl-ı vech ile zırā‘ın ey aḥī
Mesh-i re’s ü ğusl-i riclin hem daḥi (Sül. Reşid Efendi, 00809-003, 33^b)

Eser, şu beyitlerle son bulmaktadır:

Lîk ol ḥuṭbe ki ola Mekke’de
Ya ‘Arafât’da ola bilgil dede

Bed’ ide tekbîr ile anlarda hem
Şoñra telbiye vü şoñra ḥuṭbe hem (Sül. Reşid Efendi, 00809-003, 44^a)

11. Müellifi Belli Değil, Süleymân-nâme

11.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümünde 2575 numarada, 1^a-38^a varakları arasında kayıtlı görünüyorsa da esere, sonradan sayfa numaraları verildiği görülmüştür. Nitekim eserin 1^a’dan öncesinin olduğu bellidir. Ancak önceki sayfanın hem okunamayacak derecede tahrif olması hem de Farsça olması, Süleymân-nâme’nin aslında 1^a’dan öncesinin kopmuş olduğunu göstermektedir. Eser, harekeli olup bu hâliyle 38 varak, 13 satır, 928 beyittir. Eser,

herhangi bir başlık olmadan; fıkıh ilminin faziletini ve eseri yazma sebebini anlatan 8 beyitlik bir girişle başlamıştır. 1756 yılında Bağdad Valiliğini yapan Süleyman Paşa'yı medh eden 63 beyitlik Dibaceyle devam etmiştir.

Eserde “Besmele”, Dibaceden sonra İman Faslı'nın evvelinde atılmıştır.

Eser, kütüphanede “Manzûm Fıkh Risalesi” olarak kaydedilmişse de müellif, eserin isminin “Süleymân-nâme” olduğunu, Dibace kısmında belirtmiştir:

Süleymân-nâme yazdım nüsha adın

Kıla hayr ile Hâk hâşıl murâdın (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 3^a)

11.2. Müellifi

Eserin müellifinin kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

11.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Şair, eserini nüshanın sonunda, 6 Rebiu'l-evvel ayında 1169 (m. 1756) tarihinde yazdığını belirtilmiştir. Bunun yanında “Fî Medh-i Vezîr-i Asaf-nazîr Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa” başlıklı Dibace bölümünden de anlaşılacağı üzere müellif, eseri Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya ithaf etmiştir. Yusuf Halaçoğlu'nun Bağdat maddesi için yazdığı: “1749'da Ahmet Paşa'nın ölümünden sonra azatlı kölesi ve damadı Adana Valisi Süleyman Paşa Bağdat Valisi oldu (1749).....Süleyman Paşa'dan sonra 1762'de Kethüdası Ali....”⁶⁴ ibaresinden anlaşıldığı üzere, Süleyman Paşa 1749-1762 yılları arasında 1. Mahmud, 3. Osman ve 3. Mustafa dönemlerinde Bağdat'ta valilik yapmıştır.

Kılan bir gün taleb bil 'ilm-i şer'î

Nedir anuñ şevâb ü ecr-i fer'î

Biri on biñ sene kılsa 'ibâdet

Giçe gündüz kıyâm ü şavm ü tã'at

Yirişmez fazlına ol tãlibüñ bil

⁶⁴ Yusuf Halaçoğlu, “Bağdat”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.04.2016), s. 435.

Ki bir gün ‘ilm-i fıkhı kıla taḥṣīl

Li-hāzā bu faḳīr-i bī-beḍā‘at

Ḥaḳīr ü mücrim-i bī-istiḫā‘at (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 1^a)

Diledim nazm ile birkaç mesā‘il

Ki ola mübtedī ṭab‘ına mā‘il

Uṣūl-i fer‘ü dine ola meṣ‘ar

Ola tīmān ile İslām’a muḥbir

İmām A‘zam ile Şāfi‘i’nüñ

Ḥilāf itdikleri ola yaḳīn (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 1^a)

Fıkıh ilmini tahsil etmek; on bin sene gece gündüz namaz kılmak, oruç tutmak, ibadet etmekten daha hayırlıdır. Bundan dolayı kendisi de acemi tabiatına uygun olarak fıkıh meseleleri hakkında nazm ile bir eser yazdığını söylemektedir.

11.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun hezec bahrinin “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fa‘ûlün” kalıbıyla yazılmıştır.

11.5. Muhtevası

Eser, 8 beyitlik fıkıh ilminin fazileti ve eserin yazılma sebebinin anlatıldığı bir girişle başlamakta ve 1749-1762 yılları arasında Bağdat Valiliği yapan Süleyman Paşa’yı medh eden 63 beyitlik Dibaceyle devam etmektedir. Daha sonra Besmele ile beraber İman faslını anlatan 145 beyitlik bir bölümden sonra İmanın Erkanı konusunda, İmam Azam Ebû Hanîfe ve İmam Şāfi‘i’nin reyleri verilmiştir. Ardından İslam hakkında 20 beyitlik bir bâb vardır. Taharet, Su, Gusül, Teyemmüm, Hayız, Necis, Abdest, İstinca, Tuvalet Adabı, Ezan ve İkamet; Namazın Şartları, Erkanı, Vâcipleri, Sünnetleri, Adabı, Mekrûhları, Müfsitleri; Sehiv ve Tilavet Secdeleri konuları, Ehl-i Sünnet imâmlarından Numan bin Sabit Ebû Hanîfe ile İmam Şāfi‘î Muhammed bin İdris’in ihtilaf ettikleri yönlerle anlatılmıştır. 16 beyitlik Hatime

Bölümünden sonra “Temmetü'l-Kitāb Bi-‘avnilāhi'l-Meliki'l-Vehhāb Sevvedehū Süleymān bin Dāvūd Raḥimehullāhu Vālideyhī men zekerahū bi'l-ḥayri. Temmeti fī 6 Rebi‘i 1169 fī Rebi‘u'l-Āḥir 6” yazısıyla eser sona ermektedir.

11.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, esere şeriat ilminin faziletini ve eseri niçin yazdığını anlatan beyitlerle başlamıştır:

Kılan bir gün ṭaleb bil ‘ilm-i şer‘i
Nedir anuñ şevāb ü ecr-i fer‘i

Biri on biñ sene kılsa ‘ibādet
Giçe gündüz kıyām ü şavm ü ṭā‘at

Yirişmez fazlına ol ṭalibüñ bil
Ki bir gün ‘ilm-i fıkhı kıla taḥṣīl

Li-hāzā bu faḳīr-i bī-beḍā‘at
Ḥaḳīr ü mücrim-i bī-istiṭā‘at (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 1^a)

Şair, Giriş ve Süleyman Paşa'yı medh ettiği bölümden sonraki “Faslün İmān” bölümünde Allah'ın zatını ve sıfatlarını tanıtmaya başlamıştır:

İşit İmān beyānın cān ü dilden
Kılub ikrār-ı taşdıḳ it göñülden

Ḥudā'nuñ birliğine ey muvaḥḥid
Getür İmān ki oldurur ferd-i Vāḥid

Bir evveldir ki anuñ evveli yok
Bir āḫirdür ki aṣlā āḫiri yok (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 3^b)

Şair; Allah'tan kendisini kötülüklerden, zararlardan, cehaletten korumasını ve bunların yerine Allah'ın kendisine yararlı ilim ve temiz bir kalp vermesini dilemiş, tüm müminler için de dua ederek eserini noktalamıştır:

İlâhî kııl müyesser ‘ilm-i nâfi‘
Ki ola cehlile ol hâme dâfi‘

Zemâyimden zamîrim eyle şâfi
Baña yemm-i keremden kaçtre kâfi

Cemî‘ mü‘minîn mü‘minâtı
Cehennem âteşinden vir necâtı (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 38^a)

12. Devletoğlu Yusuf, Vikâye Tercümesi⁶⁵

Eser, kütüphanelerde “Kitâbü’l-Beyân, Kitâb-ı Manzûme-i Sultan Murâd, Murâd-nâme, Terceme-i Vikâye” olarak geçmektedir.

Şair eserini, 827 (m. 1424)’de tercüme etmeye başlamış, 828 (m. 1425)’de tamamlamıştır.⁶⁶ Eser, Burhânü’ş-Şerî‘a’nın “Vikâyesi”nin manzûm tercümesidir.

Eser, mesnevi şeklinde aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbıyla yazılmış manzûm bir eserdir⁶⁷. Bilal Aktan’ın hazırlamış olduğu tenkitli metin 7006 beyittir.⁶⁸

Eserin muhtevası bir fıkıh kitabında mevcut olan taharet, namaz, zekât, hac, nikâh, boşanma, alış-veriş, emanet, avlanma, cinayet, hünsa, şuf’a, şahitlik vb. gibi hemen her konuyu şamildir.⁶⁹

Eser üzerine Bilal Aktan’dan başka Mehmet Demir⁷⁰ Doktora tezi ve Nimet Altunkaynak⁷¹ Yüksek Lisans tezi hazırlamıştır.

⁶⁵ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Bilal Aktan, *Devletöğlü Yusuf’un Vikaye Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.

⁶⁶ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 10.

⁶⁷ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 11.

⁶⁸ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 626

⁶⁹ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 6

⁷⁰ Mehmet Demir, *Devletöğlü Yusuf, Vikaye Tercümesi metin dil incelemesi*, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999.

⁷¹ Nimet Altunkaynak, *Devletöğlü Yusuf Vikaye Tercümesi (transkribe-metin)*, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992.

Bilal Aktan, doktora çalışmasında “Devletoğlu Yusuf’un Vikâye Tercümesi”nin 35 nüshasını tespit etmiştir. Bu eserin kütüphanelerde çok fazla nüshasının olması ve bu nüshalardan bazılarının baştan veya sondan eksik olması sebebiyle kime ait oldukları tespit edilememiştir. Bu sebeple ismi belli olmayan bu nüshaların kime ait oldukları tarafımızdan tespit edildi. Neticede 11 adet nüsha daha tespit edildi. Bunlar:

Manzûm Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü’nde 01980-005 numarada kayıtlıdır. Eser, 39-54 yaprakları arasında 17 satırdır. Eser hem baştan hem de sondan eksiktir.

Manzûm Fıkıh Kitabı ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü’nde 03486-002 numarada kayıtlıdır. Eser, 42-124 yaprakları arasında 15 satır, rika ile yazılmıştır. Eser hem baştan hem de sondan eksiktir.

Hanefi Fıkıh Kitabı ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü’nde 992 numarada kayıtlıdır. Eser, 113 yaprak 15 satır, nesih ile yazılmıştır. 992 (m. 1584-85) tarihlidir.

Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü’nde 01571 numarada kayıtlıdır. Eser, 240 yaprak 13 satır, nesih ile yazılmıştır. 827 (m. 1423-24) tarihlidir.

Manzûme fi’l-Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Kemankeş Bölümü’nde 00133 numarada kayıtlıdır. Eser, 154 yaprak 13 satır, talik ile yazılmıştır.

Manzûm Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü’nde 07762 numarada kayıtlıdır. Eser, 232 yaprak 13 satır, nesih ile yazılmıştır.

Manzûme fi’l-Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Beşirağa (Eyüp) Bölümü’nde 00071 numarada kayıtlıdır. Eser, 118 yaprak 15 satır, nesih ile yazılmıştır. Eserin müellifi, hata ile Burhanüşşeria olarak kaydedilmiştir.

Dini Fıkıhî Manzûmeler ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi İbni Mirza Bölümü’nde 00242 numarada kayıtlıdır. Eser, 125 yaprak 13 satırdır. 1175 (m. 1761-62) tarihlidir.

Fıkıhtan Risale ismiyle Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesinde 43 Va 1744 numarada kayıtlıdır. Eser, 162 varak olarak kaydedilmişse de 26 varaktır. Her varak 17 satırdır ve eser nesih ile yazılmıştır.

Manzûme-i Fıkh ismiyle Millî Kütüphane Eskişehir İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 26 Hk 242 numarada, yazar olarak Muhyieddin b. Ebû Bekr el-Hanefî ismiyle kayıtlı eser Devletöğlü'nun eseridir. Eser, 1^a-15^b varakları arasında harekeli nesih ile yazılmıştır.

Manzûme-i Fıkh ismiyle Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde Burdur İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 15 Hk 163 numarada kayıtlıdır. Müellifi kaydedilmemiş olan eserin, yapılan inceleme sonucu Devletöğlü Yusuf'a ait olduğu tespit edildi. Eser, 98 varak ve 15 satırdır. Eser harekeli nesih ile yazılmıştır.

Eserin ilk beyiti şöyledir:

*“Evvel ismullāh-ıla başladık uş
İşi bismillāh-ıla kıldık zî-ħoş”⁷²*

Eserin son beyiti şu şekilde bitmektedir:

*“Müctehidler muktedāsı ol imām
Rāyı kāmîl aşlı muħkem ve's-selām”⁷³*

13. Bahtî, Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-namesi⁷⁴

Eser, Birgivi Muhammed Efendi'nin 970 (m. 1562) yılında yazmış olduğu mensûr “Vasiyyet-name”sinin, öğrencisi Bahtî tarafından 1052 (m. 1642) yılında

⁷² Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 109.

⁷³ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 626.

⁷⁴ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Sezer Özyaşamış Şakar, *Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-namesi (Eleştirili Metin-Dil İnceleme-Sözlük)*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Programı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005.

manzûm olarak yapılmış tercümesidir.⁷⁵ Eserin kütüphanelerde 20'ye yakın nüshası mevcuttur.⁷⁶

Eser, mesnevi nazım şeklinde aruzun “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fa’ûlün” kalıbıyla yazılmıştır.⁷⁷ Sezer Özyaşamış Şakar’ın hazırladığı tenkitli metne göre eserin beyit sayısı 1357’dir.⁷⁸

Eserin muhtevası; Allah’ın zatî ve sübûtî sıfatları, İmanın ve İslamın Şartları, İslam büyüklüğü ve bir takım ahlaki konulardır.

Eser üzerine Sezer ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR’dan başka, Mehmet Mustafa KARACA’nın⁷⁹ da bir Yüksek Lisans tezi vardır.

Eserin ilk beyiti şöyledir:

“*Sipās u ḥamd o ferd ü bî-zevāle*
Senā vü ḥamd o Rabb-i zū’l-celāle”⁸⁰

Eserin son beyiti şu şekildedir:

“*Ḥurūf-ı bā-nuḳāt tārīḫi ma’lūm*
Biñ elli ikisinde oldı manzūm”⁸¹

14. Âbidî, Ravzatü’l-İslâm⁸²

Ravzatü’l-İslâm, 16. yüzyıl başında Sultan 2. Bayezid döneminde, İmam-zâde eş-Şargî Muhammed b. Ebî Bekr’in 12. yüzyılda fıkıh alanında Arapça kaleme

⁷⁵ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 12.

⁷⁶ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 14-19.

⁷⁷ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 22.

⁷⁸ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 145.

⁷⁹ Mehmet Mustafa Karaca, *Yahya Efendi’nin Vasiyet-name-i Birgili Manzumesi (Metin-İnceleme-İndeks)*, (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2008.

⁸⁰ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 22.

⁸¹ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 145.

⁸² Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Hakan Dağ, *Âbidî Ravzatü’l-İslâm (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2002.

aldığı “Şir’atü’l-İslâm” adlı eserinin Âbidî tarafından Türkçe yapılmış manzûm tercümesidir.⁸³ Eserin birçok yazma nüshası mevcuttur.

Eser mesnevi nazım şekliyle ve aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün, Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün, Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fa’ülün, Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün” kalıplarıyla yazılmıştır.⁸⁴

Eser imanın, sünnetin, namazın, ilmin faziletleri; taharet, oruç, zekât, hac, anne ve babanın, hastaların, kölelerin, cariyelerin, diğer mahlukların hukuklarını şamildir.⁸⁵

Eserin ilk beyitleri şöyledir:

*“Bismi’llâhi ve’l-ğamdü li’llâhi
Ve’ş-şalâtü ve’s-selâmü ‘alâ resûla’llâhi*

*Çü bismi’llâhi oldı ibtidâsı
Yine ğamdıla olsun intihâsı”⁸⁶*

Eserin son beyiti şöyledir:

*“Okıyanı diñleyeni yazanı
Rağmetüñle yarlığagıl Yâ Ğani”⁸⁷*

⁸³ Hakan Dağ, a.g.t., s. 5.

⁸⁴ Hakan Dağ, a.g.t., s. 11.

⁸⁵ Hakan Dağ, a.g.t., s. 6.

⁸⁶ Hakan Dağ, a.g.t., s. 80.

⁸⁷ Hakan Dağ, a.g.t., s. 244.

15. Mehmet b. İbrahim, Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi⁸⁸

Eser, İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir'in "Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm" adlı eserinin 16. yüzyılda yaşamış olan Mehmet b. İbrahim tarafından 9000 beyitle Türkçe'ye yapılan manzûm çevirisidir.⁸⁹ Eser, Sultan II. Bayezid'e ithaf olunmuştur.⁹⁰

Eser, mesnevi nazım şekli ile ve aruzun "Fâilâtün Fâilâtün Fâilün" kalıbı ile yazılmıştır.⁹¹

Kırk sekiz fasıldan oluşan eser, ilmihal ve adab-ı muaşeret konularını muhtevindir.⁹²

Eserin ilk 3 beyiti Arapça, sonraki 3 beyiti Farsça ve 7. beyitten sonra Türkçe olarak devam etmektedir. Eserin Arapça olan ilk beyiti şöyledir:

*"İbtede'nā bismike yā ze'l-'ulā
Minke nercū rahmeten bi'l-intihā"*⁹³

Eserin Türkçe olan 7. beyiti şu şekilde başlamaktadır:

*"Bir Hudādur yirde gökde ber-kemāl
Bir Melik'dür mülk anuñdur ber-beķā"*⁹⁴

Eserin son beyiti şöyledir:

*"Hem daħı aşhābına evlādına
Vir şalavāt şöyle kim evlādına"*⁹⁵

⁸⁸ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Ahmet Aydın, *Mehmet b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesinin Metin ve Tahlili (İlk On Beş Fasıll)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016.

⁸⁹ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 2.

⁹⁰ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s.15.

⁹¹ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s.14.

⁹² Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 4.

⁹³ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 37.

⁹⁴ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 38.

⁹⁵ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 8.

Eserin 15 faslına tekabül eden 1762 beyiti Ahmet Aydın tarafından Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmış, eserin geriye kalan kısmı çalışılmamıştır.

16. Halîlî-i Mar'aşî, Ravzatü'l-İman⁹⁶

16. yüzyıl mutasavvıflarından Halîlî-i Mar'aşî tarafından manzûm olarak yazılmıştır. Eser 1121 beyit olup mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Harun Kırkıl'ın yapmış olduğu Yüksek Lisans tezinde beyit sayısı 1124'tür. Eser, aruzun "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün, Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün, Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün, Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıplarıyla yazılmıştır.

Eser; iman, islam, taharet, namazın şartları ve erkanı, teyemmüm ve ibadetin manevi yönlerini anlatan bir fıkıh eseridir.

Eser üzerine Harun Kırkıl'ın⁹⁷ da bir Yüksek Lisans tezi vardır.

Eserin ilk beyiti şöyledir:

"Çü oldı ism-i Hağ bu fetħa miftāħ
Açılır bāb-ı ma'nā dinse Fettāħ"⁹⁸

Eserin son beyiti şöyledir:

"Oldı tārīħ toğuz yüz seksen altıda tamām
Ber-Rasūl ü āl ü aşhābeş şalāt ü ve's-selām"⁹⁹

⁹⁶ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Lütfi Alıcı-Gülcan Tanıdır Alıcı, *Ravzatü'l-İmân Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Öncü Basımevi, Ankara 2012.

⁹⁷ Harun Kırkıl, *Halîl: Hayatı, Eserleri ve Ravzatü'l-İman İsimli Eserinin Metin Tetkiki*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

⁹⁸ Harun Kırkıl, *a.g.t.*, s. 72.

⁹⁹ Harun Kırkıl, *a.g.t.*, s. 215.

17. Tokatlı İshak Rızâ'î, Manzûme-i Keydânî¹⁰⁰

17. yüzyılda yaşayan Rızâ'î mahlaslı Tokatlı İshak Efendi'nin mesnevi nazım şekliyle, "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün" kalıbıyla yazmış olduğu, 224 beyitlik eseridir. Rızâ'î, eserini 1082 (m. 1671)'de tamamlamıştır.¹⁰¹

Eser, namazın farzlarını vâciplerini, sünnetlerini, mekrûhlarını, harâmlarını, müstehaplarını anlatan bir fıkıh kitabıdır.¹⁰²

Eserin ilk beyiti Arapça'dır. Sonraki beyit şöyledir:

*"Melekler tesbîhüñ eyler semâda
İderler zikrûñi kuşlar hevâda"*¹⁰³

Eserin son beyiti şöyledir:

*"Kabûline nazar kılsun umula
Kereminden vire cennet-i a'la"*¹⁰⁴

18. Abdurrahman Gubârî, Menâsik-i Hac¹⁰⁵

Eser, 16. yüzyılda yaşayan Nakşibendî şeyhlerinden ve bu yüzyılın şair ve hattatlarından olan Abdurrahman Gubârî tarafından manzûm olarak yazılmıştır.¹⁰⁶

700 beyit olan eser, mesnevi nazım şekli ile ve aruzun "Fâilâtün Mefâilün Fâilün (Fâ'lün)" kalıbı ile yazılmıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Bayram Özfırat, *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Ulûm, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.

¹⁰¹ Bayram Özfırat, *a.g.t.*, s. 231-232.

¹⁰² Bayram Özfırat, *a.g.t.*, s. 234-239.

¹⁰³ Bayram Özfırat, *a.g.t.*, s. 252.

¹⁰⁴ Bayram Özfırat, *a.g.t.*, s. 279.

¹⁰⁵ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Âmine Gül, *Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı Eserleri ve Menâsik-i Hac Adlı Eseri (Edisyon Kritik)*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı), İstanbul 2006.

¹⁰⁶ Âmine Gül, *a.g.t.*, s. 1.

¹⁰⁷ Âmine Gül, *a.g.t.*, s. 57.

Eserde, hac ibadetiyle ilgili farz, vâcip, sünnet ve müstehap hükmündeki ameller bunun yanında işlenmesi yasak olan fiiller ele alınmıştır.¹⁰⁸

Eserin ilk beyiti şöyledir:

“*Ey kapuñ kıblegâh-ı her muhtâc*
Eşigüñ ‘özü- ħâh-ı her hüccâc”¹⁰⁹

Eserin son beyiti şöyledir:

“*Le‘alle ilâhî ya‘fü‘annî bi fażlihi*
Ve yağfiru zellâti ve sũ‘-u fi‘âliya”¹¹⁰

19. Kâmil Menâsik-i Hacc¹¹¹

Eser, 19. yüzyılda Kâmil isimli bir şair tarafından hac ibadetinin ve yolculuğunun 1268 (m. 1851/52) tarihinde, 1178 beyitle anlatıldığı bir manzûmedir.¹¹²

Eser, mesnevi nazım şekli ile ve aruzun “Feilâtün Feilâtün Feilün” kalıbı ile yazılmıştır.¹¹³

Eserin ilk beyiti şöyledir:

“*Ĥamd-i şad ĥamd o zevî’l-iĥsân’a*
Ĥilĥat-i nev‘-i benî insâna”¹¹⁴

Eserin son beyiti şöyledir:

¹⁰⁸ Âmine Gül, *a.g.t.*, s. 24.

¹⁰⁹ Âmine Gül, *a.g.t.*, s. 57.

¹¹⁰ Âmine Gül, *a.g.t.*, s. 154.

¹¹¹ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Adnan Elgün, *Kâmil Hayatı-Eserleri, ve Menâsik-i Hacc’ı*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

¹¹² Adnan Elgün, *a.g.t.*, s. 165.

¹¹³ Adnan Elgün, *a.g.t.*, s. 18.

¹¹⁴ Adnan Elgün, *a.g.t.*, s. 29.

*“Hâmidâne olıcağ hüsni hıtâm
Târihi oldı eser-i leb itmâm”¹¹⁵*

20. Manastırlı Mehmed Rifat Bey, Manzum İlmihal¹¹⁶

Eser, 19. yüzyılın başında yaşamış olan Manastırlı Mehmed Rifat Bey tarafından yazılmıştır.¹¹⁷

Eser, 247 beyit olup, mesnevi nazım şekliyle ve “Müstef’ilâtün Müstef’ilâtün” kalıbıyla yazılmıştır.¹¹⁸

Eserin bölümleri şunlardır:

Mukaddime, Şurut-i İman, Marifetullah, Melekler, Kitaplar, Peygamberler, Kader, Ahiret, Bâbü’l-Amel, Evamir ü Nevahi, İslamın Binası, Salat, Füzat-ı Ameliyye, Namazın Farzları, Savm, Hacc ü Zekât, Füzat-ı Saire, Vacibat, Sünen-i Seniyye, Harâm ve Tetimme.¹¹⁹

Eserin ilk beyitleri şöyledir:

*“Elhamdülillâh biz müslümânız
Dîn-i mübîne ser-beste-kârız*

*Her şeyden evvel ey tıfl-ı ‘âlî
Lâzımdır öğren sen ‘ilm-i hâl”¹²⁰*

Eserin son beyiti şöyledir:

¹¹⁵ Adnan Elgün, *a.g.t.*, s. 165.

¹¹⁶ Başlık altındaki bilgiler şu makaleden alınmıştır: Harun Kırkıl, “Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları İle Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rifat Bey ve Manzum İlmihali”, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D02533/2006_7/2006_7_KIRKILH.pdf, (20.05.2015), s. 433-476.

¹¹⁷ Harun Kırkıl, *a.g.m.*, s. 444.

¹¹⁸ Harun Kırkıl, *a.g.m.*, s. 447.

¹¹⁹ Harun Kırkıl, *a.g.m.*, s. 447.

¹²⁰ Harun Kırkıl, *a.g.m.*, s. 448.

*“Bu vech ile sen eyle ‘ibādet
Encāmiñ olsun devlet sa‘ādet”*¹²¹

21. Sunullah-ı Gaybî, Huda Rabbim Manzumesi¹²²

Halk arasında “Huda Rabbim” olarak anılan ve rağbet gören eser, kütüphanelerde Sunullah-ı Gaybî, Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Muhammed Nuru’l-Arabî’ye isnad edilmişse de eserin müellifi 17. yüzyılda yaşamış olan Sunullah-ı Gaybî’dir.¹²³

Kaside nazım şekli ve aruzun “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün” kalıbıyla yazılmış olan eser 52 beyittir.¹²⁴

Müellif; İslam Amentüsü, İslam’ın şartları, namazın, abdestin, guslün ve teyemmümün farzları ile teyemmümün vâciplerini anlatır. Son kısımda “İstiğfar” başlığı altında Allah’a yakarıyla eserine son verir.¹²⁵

Eserin ilk beyitleri şu şekildedir:

*“Hudā Rabbim nebim haqqā Muḥammedür Resūlullāh
Hem İslām dīnidür dīnim kitabımdur Kelāmullāh*

*‘Amelde Bū Hanīfe mezhebim hem i’tikādımda
Olubdur Ehl-i Sünnet ve’l-Cemā‘at mezhebi vāllāh”*¹²⁶

Eserin son beyiti şu şekildedir.

¹²¹ Harun Kırkıl, *a.g.m.*, s. 475.

¹²² Bilal Kemikli, “Popüler Dini Kültürümüze Dair Bir Manzume ve Üç Şair – Huda Rabbim Manzumesi Etrafında Tartışmalar –”, <http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/bfac5441fb7169f.pdf>, (16.06.2015), s. 492-500.

¹²³ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 493.

¹²⁴ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 492-493.

¹²⁵ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 493.

¹²⁶ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 496.

*“Dilimde ki olan ikrâr ve kalbimde olan taşdik
Senüñ hıfz-ı emānuñda emanet ola yâ Allāh”¹²⁷*

22. Reyyî, Kitâb-ı Rûşenî¹²⁸

İslam Miras Hukukunu anlatan ilme Ferâ'iz ilmi denir. Bu eserler genel olarak müstakil eserler olsalar da birçok fıkıh kitabının sonunda bir bâb olarak da yer almışlardır. Bu sebeple çalışmamıza ferâ'iz ilmi üzerine yazılmış manzûm eserleri de eklemek uygun olacaktır. Bu eserlerden birisi Reyyî'nin Kitâb-ı Rûşenî isimli eseridir.

İslam Miras Hukuku'nu anlatan Ferâ'iz ilmine ait olan bu eser, Reyyî mahlaslı Halîl Konevî'ye aittir.¹²⁹ Eserin yazılış tarihi 1704'tür.¹³⁰

665 beyitten oluşan eser, aruzun “Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün” kalıbı ve mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.¹³¹

Süleyman Mecek eserin niteliğini konusunda şu tespitlerde bulunmuştur: *“Manzume, didaktik amaçlı bir eser olmasına rağmen, vezin olarak hataları yok denecek kadar az, içerik olarak ferâiz ilminin bütün ayrıntılarını anlatacak kadar geniş ve kapsamlıdır. Ferâiz ilminin en nadir konularına bile temas ederek, bu meseleleri misalleri ve hesaplanış şekilleriyle nazma dökmüştür.”¹³²*

Eserin ilk beyitleri şu şekildedir:

*“Bihamdi 'llah ki trâş itdi bār
Cinānı mü`mine küffāra nārı*

*Şalāt-ile selām olsun devāmı
Rasūle āl ü aşhāba tamāmı*

Pes andan şoñra bil kim faħr-ı 'ālem

¹²⁷ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 500.

¹²⁸ Daha fazla bilgi için bkz: Süleyman Mecek, *Reyyî'nin Kitâb-ı Rûşenî isimli Manzum Ferâizi (İnceleme-Metin)*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2010.

¹²⁹ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s.7.

¹³⁰ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 14.

¹³¹ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 15-17.

¹³² Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 6.

*Hadîşinde buyurmuş kim bir âdem*¹³³

Eserin son beyitleri şu şekildedir:

*“Çü altı yüz otuz beyitdür tamâmı
Haqqâ minnet rasûlüne selâmı*

*Mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ülün
Ferâiz okuyup bul kenz-i meknûn*¹³⁴

23. Reyyî, Dürr-i Manzûm¹³⁵

Eser üzerine çalışma yapılmamış olup, Süleyman Mecek, Reyyî'nin Kitâb-ı Ruşenî isimli eseri üzerine hazırlamış olduğu Yüksek Lisans tezinde Reyyî'nin eserlerini tanıtırken Dürr-i Manzûm hakkında bilgi vermiştir. Buna göre eserin, 7 varak ve Halebî'nin Mülteka'l-Ebhûr'unun manzûm çevirisi olduğunu belirtmiştir.¹³⁶

Süleyman Mecek, Dürr-i Manzûm için Mülteka'l-Ebhûr isimli bir kitabın manzûm çevirisi demiştir. Reyyî'nin Dürr-i Manzûm'u, İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin Mülteka'l-Ebhûr'unun ferâ'iz kısmının manzûm tercümesi olmalıdır.¹³⁷

Eserin ilk beyiti şu şekildedir:

*“Hamd aña ki farz idüp ‘âlemleri
Müstaḥıkkı irş ider âdemleri*¹³⁸

Eseri son beyitleri şu şekildedir:

*“Reyyî kim kıla seni ḥayr-ile yâd
İki ‘âlemde bula ḥayru'l-murâd
Fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlün*

¹³³ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 46.

¹³⁴ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 118.

¹³⁵ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 9.

¹³⁶ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 6.

¹³⁷ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 9.

¹³⁸ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

*Nazma aldım Mülteka'l-ebhūr dūrin*¹³⁹

24. Reyyî, Ferâiz-i Cevherî

Bu eser Reyyî tarafından “*Cevherî Efendi'nin Arapça olarak te'lif ettiği Cevâhiru'l-ferâiz veya Cevâhiru'l-keîâm mine'l-ferâiz adlarıyla bilinen risalesinin nazmen Türkçe'ye çevirisidir.*”¹⁴⁰ Eser üzerine henüz çalışma yapılmamıştır.

Eserin ilk beyiti şu şekildedir:

“*Ferâ'iz-i Cevherî virdüm buña ad
Kim oğursa bulalar hayra irşād*”¹⁴¹

Eserin son beyiti şu şekildedir:

“*Mefâ'ün mefâ'ülün fe'ülün
Ferâ'iz bilmege cehd ile dün gün*”¹⁴²

¹³⁹ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

¹⁴⁰ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

¹⁴¹ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

¹⁴² Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM: OSMANLICA YAZILMIŞ MANZÛM FIKIH ESERLERİNİN KAYNAKLARI

İslam tarihinin başlangıcından itibaren eğitim ve öğretimde önemli bir yere sahip olan medreseler, ilk İslam devletlerinden Türk-İslam devletlerine kadar ve bilhassa Osmanlı Devleti içinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti içerisindeki medreseler belli bir hiyerarşiye sahiptir. Bu düzene göre sistem içerisindeki en alt derecede Yirmili Medreseler onun üstünde sırasıyla Otuzlu Medreseler, Kırklı Medreseler, Ellili Hariç Medreseler, Ellili Dahil Medreseler, Sahn-ı Seman Medreseleri, Altmışlı Medreseler bulunmaktaydı.¹⁴³ “*Süleymaniye Külliyesi yaptırıldıktan sonra medrese sıralamasına İbtida-i Altmışlı ve Hareket-i Altmışlı kademeleri ile Mûsıla-ı Süleymaniye, Hamise-i Süleymaniye, Süleymaniye ve Dârü'l-hadis medreseleri kademeleri eklenmişti.*”¹⁴⁴

Bu medreselerde eğitim-öğretim sistemi, 16. yüzyılın ortalarına kadar müderrislerin seçmiş oldukları dersler ve kitaplarla yürütülmekteydi ve buna göre medreselerde kitap geçme usulü uygulanmaktaydı. 16. yüzyılın ortalarında sistem, devletin belirlediği kitaplar ve bunun yanında yine müderrislerin seçmiş oldukları kitaplarla yürütülmeye devam etmiştir.¹⁴⁵

Medreselerde sarf, nahiv, belagat, hesap, hendese, mantık, kelam, akâid, hadis, tefsir gibi dersler okutuluyordu. Fıkıh ilmi de en alt dereceden en üst dereceye kadar bütün medreselerde öğretilmiştir. Bu ilmin öğretilmesinde ilk başlarda belli alimlerin eserleri okutulurken daha sonra bu eserler üzerinde yapılan şerh, ta'likat, hâşiye, ihtisar, telhis vs. şeklinde eserler de okutulmaya başlanmıştır.¹⁴⁶ Bu eserler kısaca tanıtılacak olunursa:

¹⁴³ Medreseler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, [ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ilh/2008-17\(1\)/M2.pdf](http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ilh/2008-17(1)/M2.pdf), (15.03.2015), s. 25-46.

¹⁴⁴ Mustafa Ergün, “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme”, mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/ergun3.pdf, (25.12.2015), s. 742.

¹⁴⁵ Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 28.

¹⁴⁶ Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 29-30.

Burhaneddin el-Merginânî'nin Hanefî fıkıhı üzerine yazdığı *el-Bidâye* yine Merginânî'nin Bidâye'ye şerh olarak kaleme aldığı *el-Hidâye*¹⁴⁷, Burhanüşşerîa'nın Hidâye'nin delillerini değil meseleler kısmını özetleyerek yazmış olduğu *el-Vikâye*¹⁴⁸, Timurtaşî'nin Tenvîrül-Ebsâr kitabına Alaüddin-i Haskefî'nin şerh olarak yazdığı *Dürrü'l-Muhtâr*¹⁴⁹, İbni Abidin'in Dürrü'l-Muhtâr kitabına yaptığı beş ciltlik bir haşiye olan *Reddül-Muhtâr*¹⁵⁰, Molla Hüsrev'in Hanefî fıkıhına dair yazdığı *Gurer* ve bu eserin şerhi olan *Dürer*¹⁵¹, İbrahim b. Muhammed Halebî tarafından *Mültekâ'l-Ebhûr*¹⁵² adıyla yazılan bu kitap ile bunun şerhi olan *Mevkûfât*¹⁵³, İmam Ebu'l-Hüseyn Ahmed el-Kudûrî'nin eseri *Muhtasarul-Kudûrî*¹⁵⁴, Sadrüşşeria'nın usul-i fıkıh kitaplarından *Tenkîh*¹⁵⁵ ve onun şerhi *Tavzîh*¹⁵⁶ Osmanlı medreselerinde fıkıh ilminin öğretilmesinde okutulan eserlerden bazılarıdır. Görüldüğü gibi fıkıh eserlerinin bir çoğu üzerine şerh, hâşiye, ta'lik, muhtasar çalışmaları yapılmıştır. Hatta bazı eserler üzerine onlarca şerh ve hâşiye çalışması yapılmıştır. Dikkat çekici bir durum olarak Burhâneddin el-Merginânî'nin el-Hidâye'si ve Molla Hüsrev'in Dürerül-Hükkâm'ı şerh çalışmaları olmalarına rağmen bu eserler üzerine onlarca şerh ve hâşiye çalışması yapılmış olmasıdır. Bu durum müelliflerin meseleleri mümkün olduğunca daha anlaşılır ve ezberlenebilir anlatmak istemelerinden ötürü olabilir.

Klasik Türk edebiyatı içerisinde yukarıda ismi geçen eserler, şairlerimiz tarafından manzûm olarak tercüme edilmiş ya da Osmanlı şairleri bu eserlerden esinlenerek manzûm fıkıh eserleri yazmışlardır. Gülşehrî'nin "*Kudûrî Tercümesi*", Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin "*Envârü's-Şifâ*"sı, Şemsî Paşa'nın "*Manzûm Vikâye Tercümesi*", Balıkesirli Devletoğlu Yusuf'un "*Vikâye Tercümesi*", Halife Muhammed Efendi'nin "*Dürretü't-Tâc*"ı, Halil Ma'raşî'nin "*Ravzatü'l-İmân*"ı, Âbidî'nin "*Ravzatü'l-İslâm*"ı, Bahtî'nin "*Manzum Vasıyyet-namesi*", Seyyidî'nin "*Manzûme-i Fıkıh*

¹⁴⁷ Cengiz Kallek, "el-Hidâye", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 471-473.

¹⁴⁸ Murteza Bedir, "Vikâyetür-r-Rivâye", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 106-108.

¹⁴⁹ Ahmet Özel, "Haskefî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 387-388.

¹⁵⁰ Ahmet Özel, "İbn Abidin", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 292-293.

¹⁵¹ Ahmet Akgündüz, "Dürerül-Hükkâm", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 27-28.

¹⁵² Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-Ebhur", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 549-552.

¹⁵³ Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 37-38.

¹⁵⁴ Ferhat Koca, "el-Muhtasar", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (13.02.2016), s. 64-66.

¹⁵⁵ Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 38.

¹⁵⁶ Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 38.

Keydânî'si, Tokatlı İshak Efendi'nin "**Manzûme-i Keydânî**"si, Manastırlı Mehmed Rifat Bey'in "**Manzûm İlmihâl**"i bunlara örnek gösterilebilir.

Bu eserleri ve eserlerin kaynaklarını tanıtacak olursak:

1. Vikâyetü'r-Rivâye

Tam ismi "Vikâyetü'r-Rivâye fî Mesâ'ilî'l-Hidâye" olan eser, Burhânüşşerîa Mahmûd tarafından 13-14. yüzyılda yazılmış, Hanefi mezhebinde "mütûn-ı erba'a" olarak bilinen Mevsilî'nin **el-Muhtâr**'ı, Nesefî'nin **Kenzü'd-Dekâ'ik**'i ve İbnü's-Sââtî'nin **Mecma'u'l-Bahreyn**'i ile beraber en muteber dört kaynaktan biri sayılmıştır.¹⁵⁷

"Burhâneddin el-Merginânî, el-Hidâye'de sadece şerhettiği kendi eseri Bidâyetü'l-mübtedî'de yer alan meseleleri tahlil etmekle kalmamış, bu metinde geçmeyen, mezhebin kurucu imâmlarından sonra gelen ve daha çok meşâyih adı verilen mezhep otoritelerinin fetvalarından seçilmiş pek çok meseleyi de tahliline ilâve etmiştir. Burhânüşşerîa da bu eserde yer alan meselelerden seçme yoluyla -bir anlamda el-Hidâye'nin delillerini değil meseleler kısmını özetleyerek el-Vikâye'yi yazmıştır."¹⁵⁸ Yine "en-Nukâye" isimli eser de Burhânüşşerîa'nın torunu Sadrüşşerîa es-Sânî'nin Vikâyetü'r-Rivâye'ye muhtasarıdır.

el-Bidâye'ye yine kendi müellifi Merginânî tarafından şerhi olan **el-Hidâye**, Burhânüşşerîa Mahmûd'un el-Hidâye'nin meseleler kısmını özetlediği **el-Vikâye**, Sadrüşşerîa es-Sânî'nin el-Vikâye'ye muhtasarı **en-Nukâye** eserlerinden birinin diğerinin şerhi, özeti, muhtasarı olması; bu eserlere onlarca şerh, hâşiye, ta'lik, tercümelerin yapılmış olması; yine araştırmalar sonucu Yazma Eser Kütüphanelerinde bu eserlerin nüshalarının çokça olması, bu eserlerin Osmanlı döneminde rağbet gördüğünü kanıtlamaktadır.

Eserlere olan rağbet dolayısıyla şairlerimiz, Vikâye'yi manzûm olarak tercüme etmişlerdir. Bu eserler şunlardır:

¹⁵⁷ Murteza Bedir, *a.g.mad.*,

¹⁵⁸ Murteza Bedir, *a.g.mad.*, s. 107.

1.1. Vikâye Tercümesi, (Devletoğlu Yusuf)

15. yüzyıl âlimlerinden Balıkesirli Devletoğlu Yusuf¹⁵⁹, Burhânüşşerîa Mahmûd'un **el-Vikâye**'sini Arapça'dan manzûm olarak tercüme etmiştir. Eser, Murâd-nâme adıyla da bilinmektedir. Mesnevi nazım şekli ve "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezni ile yazılmıştır. "Eserde kitâb (ana bölüm) başlığı altında 47; Bâb, Fasl adıyla yazılmış olmak üzere de 119 alt konu başlığı bulunmaktadır."¹⁶⁰

*"Ya'nî kim manzûme dirler bir kitâb
Naqli anuñ nazmıla olmuş şavâb*

*Anı manzûm eylemiş te'lîf iden
Aña hem ta'n olmadı hic kimseden*

*Ķamu 'âlimler anı kıldı kabûl
Cümle halk içinde meşhûr oldı ol"¹⁶¹*

Şair, beyitlerden anlaşılacağı gibi Vikâye'nin naklinin doğru olduğunu, eserin kimse tarafından ayıplanmadığını, bütün alimler tarafından kabul gördüğünü ve halk içinde de meşhur olduğunu söylüyor.

1.2. Manzûm Vikâye Tercümesi, (Şemsî Ahmed Paşa)

Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat devrinde beylerbeylik ve musahiplik yapmış olan Şemsî Ahmed Paşa'nın Vikâyetü'r-Rivâye'ye manzûm tercümesi vardır. Şair, Vikâye'nin yedi bölümünü seçmiştir. **Vikâye**'nin taharet, namaz, zekât, hac, oruç, sayd ve zebh olan yedi bölümü manzûm olarak tercüme etmiştir.

*Gâh okur idim Bidâye'den nice haber
Yeni tutdum Vikâye'den yaña yüz*

¹⁵⁹ Daha fazla bilgi için bkz: Bilal Aktan, *Devletoğlu Yusuf'un Vikaye Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.

¹⁶⁰ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 6.

¹⁶¹ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 24-26.

Halka maqbül olan Hidâyedürür
Baña muhtâr olan **Vikâye**dürür

Hic metin olmaya Vikâye gibi
Nitekim şerh yok Hidâye gibi

Bağladum boynuma hamâyilini
Türkî nazm eyledüm mesâ'ilini

Halk arasında ta ola âsân
Okuya anı cümle pîr ü civân

Şanma maqşûd olan belâğatdür
Bir du'âdur murâd-ı rahmetdür (22 Sel 2130, 3^b-4^a)

Sebeb-i Telif bölümünde Şemsî Paşa, Bidâye'den çokça okuduğunu halka makbul olan her ne kadar Hidâye ise de kendisinin Vikâye'yi seçtiğini söylemektedir.

Vikâye'deki meseleleri Türkçe nazm etmesinin sebebi her yaştan insanın kolayca okuyup anlaması içindir. Maksadının belagat olmadığını, sadece okuyanlardan dua etmeleri vesilesiye Allah'ın rahmetine vasıl olmak olduğunu söylemektedir.

2. Şir'atü'l-İslâm

Şir'atü'l-İslâm, 12. yüzyılda yaşamış olan Hanefî fakihi İmam-zâde eş-Şargî Muhammed b. Ebî Bekr'in Osmanlı âlimleri arasında çok rağbet gören ilmihal ve ahlâk kitabıdır.

“Bir ilmihal ve ahlâk kitabı olup ibadetler yanında gündelik hayata dair birçok konudaki sünnet ve âdâb hakkında bilgi verilmektedir. Diğer ilmihallerden farklı olarak ibadetlerle ilgili farz, vâcip vb. fikhî hükümlere temas edilmeyen Şir'atü'l-İslâm,

*Osmanlı âlimleri arasında çok rağbet görmüş, çeşitli şerh ve tercümeleri yapılmıştır.*¹⁶²

Araştırmalar sonucu, eserin Yazma Eserler Kütüphanelerinde onlarca şerh ve tercümelerinin olduğu görüldü.

Bu esere yapılmış manzûm tercüme eserler şunlardır:

2.1. Ravzatü'l-İslâm, (Âbidî)

16. yüzyılda Âbidî'nin "Ravzatü'l-İslâm"¹⁶³ adlı manzûm eseri vardır. Bu eser, mesnevi nazım şekli ve 5 ayrı aruz vezni ile yazılmıştır. "Ravzatü'l-İslâm, İmâm-zâde eş-Şargi Muhammed b. Ebi Bekr'in (ö. 1177) fıkıh alanında Arapça kaleme aldığı **Şir'atü'l-İslâm** adlı eserinin Türkçe'ye nazmen yapılan tercümesidir.

2.2. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Eser, 1586 yılında (h. 994) 3. Murad döneminde Vidinli Sa'dî tarafından yazılmıştır. Eser, birçok kaynaktan yararlanılarak manzûm olarak tercüme edilmiştir.

Eser, besmele ile başlamıştır. Allah'a hamd ve övgü, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam, Sultan 3. Murad'ı medh eden beyitlerle devam etmiştir.

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Fî Beyâni't-Teyemmüm" başlığı altında cevap verirken **Şir'atü'l-İslâm**'a göndermede bulunmuştur:

Yazar tafşilin bunun da **Şerh-i Terğîb**

Ara ki bulasın 'âlemde rağbet

¹⁶² Recep Cici, "İMAMZÂDE, Muhammed b. Ebû Bekir", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18.02.2016), s. 210.

¹⁶³ Daha fazla bilgi için: Hakan Dağ, 'Âbidî Ravzatü'l-İslâm (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2002.

Şerh-i Tergîbden kasıt, Şir'atü'l-İslâm'dır. Nitekim hemen ardından eserin orijinalinden cevap veren şair, Arapça kısmın sonuna "min Şir'ati'l-İslâm" kaydını düşmüştür.

2.3. Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi, (Mehmed b. İbrahim)

Şir'atü'l-İslâm, Mehmed b. İbrahim tarafından 911/1505-06 yılında manzûm olarak tercüme edilmiştir.¹⁶⁴ Eser, İmam-zâde eş-Şargî Muhammed b. Ebî Bekr'in Şir'atü'l-İslâm eserinin Türkçe'ye manzûm tercümesidir. Mehmed b. İbrahim manzûmesini 40-43. beyitleri arasında **Şir'atü'l-İslâm**'ı manzûm olarak tercüme ettiğini belirtmiştir:

*"Çün anuñ devrinde gördüm rağbeti
Şir'atü'l-İslâm'a buldum fırsatı*

*Zire irdi sem'uma Hâk'dan hitâb
Şir'atü'l-İslâm'a eyle intisâb*

*Lâ-cerem ol-dem aña kıldım nazâr
Gördüm İslâm şu'besinden pür-semer"¹⁶⁵*

3. Vasiyyet-nâme

Vasiyyet-nâme, 16. yüzyılda yaşamış olan Birgivî Mehmed Efendi'nin Türkçe ilmi hal kitabıdır. Yazma Eser Kütüphanelerinde eser; Risâle-i Birgivî, Birgilî Risâlesi, Birgivî Vasiyyet-nâmesi, Vasiyyet-nâme isimleriyle kayıtlıdır.

Eser, "Genelde iman esaslarını, ibadet ve ahlâk konularını içerir. Birgivî diğer eserlerinde olduğu gibi Vasiyyet-nâme'de de kelâm, fıkıh ve ahlâk kitaplarında geniş biçimde yer alan konuları başarıyla özetlemiş ve eserini herkesin anlayabileceği bir

¹⁶⁴ Ahmet Aydın, *Mehmet b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesinin Metin ve Tahlili (İlk On Beş Fası)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016, s. 11.

¹⁶⁵ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 43.

dille kaleme almıştır.”¹⁶⁶ Yine Yazma Eser Kütüphanelerinde eser üzerine onlarca şerh olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilmiştir.

Esere yapılan manzûm tercüme şudur:

3.1. Birgivî Muhammed Efendi'nin Manzûm Vasiyyet-nâmesi, (Bahtî)¹⁶⁷

17. yüzyılda yazılmış olan eser, Bahtî'nin Manzûm Vasiyyet-nâmesidir. Eser, 1562 yılında Birgivî'nin mensûr olarak yazmış olduğu Vasiyyet-nâmesi'nin manzûm tercümesidir.

Amil Çelebioğlu¹⁶⁸ bu eser için, Şir'atü'l-İslâm'ın Bahtî tarafından yapılan manzûm çevirisi demiştir. Ancak Birgivî'nin Vasiyyet-nâmesi ile Şir'atü'l-İslâm'ın muhtevası birbirine benzediği için Çelebioğlu, manzûm tercümenin Şir'atü'l-İslâm çevirisi olduğu yanılığısına düşmüştür. Nitekim:

*“Ki ekşer meclisinde hâzır idüm
Ne vâkı' olsa anda nâzır idüm*

*Risâlesin okudup **Birgilinüñ**
Ki neşr eylerdi nesrin ol velinüñ*

*Şamu şıbyâna ez-ber okudurdu
Ki hıfz eylesen diyü tenbîh iderdi*

*Anı nesr olmağ-ıla lîkî şıbyân
Çekerlerdi ta'ab hıfzında ey cân*

Bilüp bu sırrı ol şâhib-kerâmet

¹⁶⁶ Ahmet Turan Arslan, “Vasiyetname”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18.02.2016), s. 556.

¹⁶⁷ Daha fazla bilgi için: Sezer Özyaşamış Şakar, *Birgivî Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-nâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Programı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005.

¹⁶⁸ Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 362.

Ki hıfz itdürmeden itdi ferāgat

*Fakîrûn kalbine ol dem bu geldi
Derûn-ı pākûme bu lâyh oldu*

*Anı nazm eyleyem miqdâr-ı kudret
İdem anuñ için bezl-i bizâ`at*

*Oğudukça anı rağbetle ihvân
K'ola hıfz itmesi anlara âsân*

*Hem ol şart-ıla nazm oldu risâle
O diğkatle yazıldı bu makâle”¹⁶⁹*

bu beyitlerden, Bahtî'nin Birgivi'nin öğrencisi olduğu, eserin nesir olarak ezberlenmesinin zor olduğu ve Bahtî'nin bu nedenle eseri manzûm hâle getirdiği anlaşılmaktadır.

4. Fıkhü'l-Keydânî

Fıkhü'l-Keydânî, 13. yüzyılın sonunda 14. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Lutfullah Fâzıl en-Nesefî el-Keydânî'nin (ö.750/1349) Arapça namaza dair eseridir. Eser, Mukaddimetü's-Salât ve Metâlibü'l-Musallî olarak da bilinir. Türkiye kütüphanelerinde Fıkhü'l-Keydânî adlı eserin iki yüze yakın metin ve şerhi kayıtlıdır.

Esere yapılan manzûm tercümele şunlardır:

4.1. Manzûme-i Keydânî, (Tokatlı İshak Rızâî)

“17. yüzyıl şairlerinden Tokatlı İshak'ın Fıkh-ı Keydâni olarak adlandırılan eseri vardır. Tokatlı İshak eserine “Manzûme-i Fazliyye” ismini vermiştir. Ama eser Manzûme-i Salât, Manzûme-i Salâtiyye ve Manzûme-i Keydânî isimleriyle tanınmıştır. Mesnevî, Keydânî'nin Arapça ilmihal kitabının manzûm çevirisi olduğu için esere

¹⁶⁹ Sezer Özyaşamış Şakar, a.g.t., s.13-14.

*Manzûme-i Keydânî demek daha doğru olur.*¹⁷⁰ Eserde Keydânî isminin geçtiği dört beyitten iki tanesi şu şekildedir:

*“Namâz içre olan cümle muharrem
Dimiş Keydânî on dört ey mükerrem*

*Bu mazmûn oldı **Keydânîde** mezkûr
Velâkin bunda vardur bahş-i meşhûr*¹⁷¹

İshâk Efendi eserin türü hakkında bir bilgi vermemiştir. Ama eser içerdiği konular itibariyle manzûm bir fıkıh kitabıdır. Namazın farzları, vâcipleri, sünnetleri, mekrûhları, harâmları, müstehapları ayrı ayrı bölümler hâlinde işlenmiştir.

4.2. Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, (Seyyidî)

17. yüzyıl şairi Seyyidî'nin Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî isimli eseri vardır. Bu eser namazla ilgilidir.

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 6393/4 nüshasındaki eserin başlığının “Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” olması ve eser içinde de “**Faslün fi Ahkâmi Fıkhî Keydânî**” başlığının olması, Nesefî'nin Fıkh eserinin Seyyidî tarafından manzûm olarak tercüme edildiğini ortaya koymaktadır.

Yine Gülsüm Özcan, “Manzûme-i Akâid” isimli Yüksek Lisans tezinde bu eserin 05 Ba 1705/1 nüshanın son beyitinde, Seyyidî'nin Fıkh-ı Keydânî'yi manzûm olarak tercüme ettiğini belirtmektedir:

*“Gîtmesûn yanından aslâ nazm dâ'î Seyyidî
‘İlm hâlim cânında bulayım dirse reşâd*

*Fıkh-ı Ekber **Fıkh-ı Keydânî** ‘avâmi'l-bi't-tamâm*

¹⁷⁰ Bayram Özfırat, *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Ulûm, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 228.

¹⁷¹ Bayram Özfırat, *a.g.t.*, s. 266.

*Otuz üç hak altı şart dost olmağa yekdür sevâd*¹⁷² .

4.3. Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, (Muhammed Tûrâbî)

Eserin müellifi, Tûrâbî mahlaslı Muhammed'dir. Eserin sonunda şairin ismi geçmekteyse de eser silik olduğundan ismi tam olarak bilinmemektedir: "Ketebetü'l-Fakîr Muḥammed bin ----- min Telâmîz İsmâ'îl Efendî"

Eserin serlevhasındaki "Hâzâ Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî" başlıktan, eserin Keydânî'nin fıkıh kitabının namazla ilgili manzûm tercümesi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷³

5. Mukaddimetü's-Salât

Eser, 14. yüzyılda yaşamış olan Molla Fenârî tarafından yazılmıştır. Mukaddimetü's-Salât'ı, Fenârî'nin vefat eden torunu Mustafa için yazmış olduğunu, "Sa'îd"ın esere yapmış olduğu manzûm tercümeden anlamak mümkündür. Eser, namazın erkanını anlatır.

Saadettin Merdin, yaptığı literatür çalışmasında, "Lutfullah en-Nesefî el-Keydanî (V.750/1349)'nin '*Fıkhü'l-Keydânî*'sine yazdığı '*Şerhu Fıkhî'l-Keydânî*', İmam Kemaleddin Muhammed b.Ubbad el-Hanefî (V.612/1254)'nin '*Telhîsu Camii'l-Kebir fi'l-furû*' adlı eserine yazdığı '*Şerhu Telhis-i Camii'l-Kebir*' ve Ebu'l-Leys'in '*Mukaddimesi*'ne yazdığı '*Şerhu Mukaddimeti's-salat*' adlı eserlerin"¹⁷⁴ Molla Fenârî'nin şerhleri olduğunu söylemektedir.

Ancak Kadir Gömbeyaz,¹⁷⁵ Kâtib Çelebi'nin verdiği bilgilere dayanarak eserin müellifinin ihtilafı olduğunu ve eserin müellifinin kim olduğu hakkında üç görüş bulunduğunu söylemektedir. Birinci ihtimal, eserin şarihlerinden Taşköprîzâde'ye göre eserin Molla Fenârî'ye ait olduğu ki bu görüşü Kâtib Çelebi'nin de doğru kabul

¹⁷² Gülsüm Özcan, *Manzume-i Aka'id-i Seyyidi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*, (Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 21-22

¹⁷³ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, no: 1150, 1^b

¹⁷⁴ Saadettin Merdin, *Mızraklı İlmihal'in İtikadî Açısından Tahlihi*, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1999, s. 9.

¹⁷⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Kadir Gömbeyaz, "Molla Fenârî'ye Nispet Edilen Eserlerde Aidiyet Problemi ve Molla Fenârî Bibliyografyası", *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 Aralık 2009 Bursa)*, Bursa, 2010, s. 467-525.

ettiği; ikinci ihtimal, şarihlerin belirttiğine göre, eserin müellifinin Lütfullah en-Neseî el-Keydânî olduğu; üçüncü ihtimal de eserin müellifinin Kemalpaşazâde olduğudur.

Yine Kadir Gömbeyaz eserin isminin de ihtilafli olduğunu söylemektedir. Bu isimlerden bazıları şu şekildedir: Kâtib Çelebi, eseri **Mukaddimetü's-Salât** olarak adlandırırken, eserin şarihlerinden Abdülganî en-Nablûsî ise eserin ismini **Umdetü'l-Musallî** olarak verir. Hint uleması arasında ise ismi genel olarak **Hulâsatü'l-Keydânî** şeklindedir. Bunun dışında **Metâlibü'l-Musallî** veya **Fikhü'l-Keydânî** diye de meşhur olmuştur. Türkiye'deki kütüphane kaynaklarında eser çoğu zaman **Mukaddimetü's-Salât** adıyla anılmaktadır.

Saadettin Merdin ve Kadir Gömbeyaz'ın bu araştırmalarından sonra, eserin müellifinin kim olduğu ve eserin isminin ne olduğu ihtilafli hale gelmişse de, biz eserin şârihi Taşköprizâde'nin görüşünü ve Katip Çelebi'nin onayını doğru kabul ederek, eserin Molla Fenârî'ye ait olduğunu kabul edeceğiz. Nitekim eseri manzûm tercüme eden şairimiz Sa'îd de manzûmesinin sebep-i telif bölümünde eserin Molla Fenârî'ye ait olduğunu söylemektedir.

Bu esere yapılmış manzûm tercüme şudur:

5.1. Mukaddimetü's-Salât'ın Manzûm Tercümesi, (Sa'îd)

Eser, Sa'îd isimli şairin Mevlânâ Şemseddin Fenârî'nin vefat eden torunu Mustafa için yazmış olduğu **Mukaddimetü's-Salât** isimli Arapça eserinin manzûm tercümesidir. Tercümenin Sebeb-i Telif bölümünde bu durum şu şekilde anlatılmıştır:

İbtidâ kılmaklığa budur sebep-i nazm-ı kitâb
Eylesün 'âlimlerüñ rûhını ol Hâk müstetâb

Fâzıl ü 'allâme müftiyyü'r-Rûm u Şâm ecma'în
Ki ismi **Şemse'd-dîn Mevlânâ Fenârî**dür yakîn

Kendü maḥdûm-zâdesiyçün bir risâle eylemiş
Bilmege erkân-ı şalâtını hoş eylemiş (60 Zile 146/6, 71^a)

6. Dürerü'l-Hükkâm Fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm

Kısaca Dürer olarak adlandırılan eser, Molla Hüsrev'in fıkha dair yazmış olduğu eserdir. Müellif, esere 1473 yılında başlayıp eseri 1478 yılında bitirmiştir. 5 yılın mahsulü olan bu eser, isminden de anlaşılacağı gibi yine müellifin kendi eseri olan **Gurer** kitabının şerhidir. Molla Hüsrev eserini Fatih Sultan Mehmed'e hediye etmiştir.¹⁷⁶

“Hanefî mezhebindeki muteber görüşler esas alınarak telif edilen Dürerü'l-Hükkâm'ın tertibi diğer fıkıh kitaplarına benzer. 'Kitâbü't-Tahâre' ile başlayıp 'Kitâbü'l-Vasiyye' ile sona eren ve böylece İslâm fıkının ibadet ve muâmelâta dair bütün meselelerini toplayan eserde 55 kitap, 120 bâb, 35 fasıl, 3 muhtelif mes'ele, ayrıca bazı tekmile ve tenbihler bulunmaktadır.”¹⁷⁷ Eser üzerine 20'ye yakın şerh ve hâşiye yapılmıştır.

“Asırlarca Mülteka'l-ebhur ile birlikte Osmanlı Devleti'nin yarı resmî hukuk külliyyatı olarak kabul edilen Dürer ve Gurer, III. Mehmed zamanında (m. 1595-1603) Süleyman b. Velî el-Ankaravî ve ayrıca Şam Kadısı Gelibolulu Osman (ö. 1136/1723) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.”¹⁷⁸

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şunlardır:

6.1. Dürretü't-Tâc, (Halîfe Muhammed Efendi)

Eserin temin edildiği Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki 37 Hk 3804/3 arşivde, eserin Kerîmî'ye ait olduğu kaydı varsa da, eser Halîfe Muhammed Efendi'ye aittir.

Kastamonu İl Halk kütüphanesinde 37 Hk 3804/3 arşiv numarasıyla 57^b-70^a sayfaları arasında bulunan eser, “Manzûmetu'l-Fıkh” olarak kayıtlıdır. Eser 13 varaktır. Her varak 21 satırdır. Eserin başka nüshasına rastlanmamıştır.

¹⁷⁶ Ahmet Akgündüz, “Dürerü'l-Hükkâm”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (04.03.2016), s. 27.

¹⁷⁷ Ahmet Akgündüz, “Dürerü'l-Hükkâm”, *a.g.mad.*, s. 27.

¹⁷⁸ Ahmet Akgündüz, *a.g.mad.*, s. 28.

Eser, Molla Hüsrev'in **Dürerü'l-Hükkâm** isimli Arapça eserinin manzûm tercümesidir:

Dürer baħrinden itdüm çünki iħrâc

Bunuñ nâminı virdüm Dürretü't-Tâc (37 Hk 3804/3, 58^b)

beyitinden de anlaşıldığı üzere şair, eserine **Dürretü't-Tâc** ismini vermiş, **Dürer** gibi zengin bir eserden ihraç ettiğini söylemiştir.

Şair, Dürer'in belli bir kısmını tercüme etmiştir. Bu kısımlar şunlardır:

Namazın şartları, suyun tabiatı ve vasıfları, abdestin farzları, mesh etme ve hangi durumda özür sahibi olunacağı, namazın erkanı, namazın vâcipleri, namazda sesli ve gizli sure okunması, namazın mekrûhları, müfsitleri, cemaatle namazda saf meselesi, Cuma Namazının şartları, Cenaze Namazı, Teravîh Namazı, abdestin sünnetleri, müstehabları, adabı, nehiyleri, mekrûhları, abdesti bozan durumlar, teyemmüm ve gusl, guslün sünnetleri, Tesbih Namazı, Vitr Namazı.

6.2. Şâfi, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)

İncelemesini yaptığımız eser, Müftü İbrahim Efendi'ye aittir. Müellif, eserini manzûm olarak telif ederken birçok fıkıh kitabından yararlanmışır. Bunlardan biri de Molla Hüsrev'in **Dürerü'l-Hükkâm** isimli eseridir:

Bilinmeyüb şişer ise ol üç gice ile üç günden

İmâmeyn dir bilinmezse necis bulunduğı andan

Namâzı hem hadesden tuhrı i'âde it kavli-i muhtârda

Yedür nân olsa nâ-pâke **Dürer**'de Dürri-i Muhtâr'da (37 Hk 3718, 29^b)

Kuyu bahsinin anlatıldığı bu bölümde, kuyuya düşen necis hayvanın üç gün üç gece kuyuda olduğu bilinmeyip hayvan şişmişse, İmâm Muhammed ve İmâm Ebû Yûsuf'a göre hadesden olan abdesti ve gusli iade etmek ve pis olan suyla yıkananları tekrar yıkamak gerekir. Dürer ve Dürri'l-Muhtâr'da bu şekilde beyan olunmuştur. Bu beyitte de görüldüğü gibi kuyu meselesindeki fikhî görüş, Molla Hüsrev'in **Dürer**'i ve Alâüddin-i Haskeff'nin Dürri'l-Muhtârı'ndan alınmıştır.

7. Dürrü'l-Muhtâr

Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Dürrü'l-Muhtâr, Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî'nin 16. yüzyılda fıkha dair yazmış olduğu Tenvîrü'l-Ebsâr adlı eserinin şerhidir.¹⁷⁹

Bu eser, "Hanefî mezhebindeki sahih görüşlere yer vermesi ve birçok fikhî meseleyi muhtasar şekilde ihtiva etmesi sebebiyle rağbet görmüş, üzerine çeşitli hâşiyeler yazılmıştır."¹⁸⁰

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

7.1. Şâfi, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)

Tenkitlet metnini yaptığımız eser Müftü İbrahim Efendi'ye aittir. Müellif, eserini manzûm olarak telif ederken birçok fıkıh kitabından yararlanmışır. Bunlardan biri de Haskefî'nin Dürrü'l-Muhtâr isimli eseridir:

Bilinmeyüb şişer ise ol üç gice ile üç günden
İmâmeyn dir bilinmezse necis bulunduğı andan

Namâzı hem hâdesden tuhrı i'âde it kavli-i muhtârda
Yedür nân olsa nâ-pâke Dürer'de **Dürr-i Muhtâr**'da (37 Hk 3718, 29^b)

Müellif eserini telif ederken kuyu bahsinin anlatıldığı fıkhi görüş bu beyitte de görüldüğü gibi, Molla Hüsrev'in Dürer'inden başka Alâüddin-i Haskefî'nin **Dürrü'l-Muhtâr**'ından da manzûm olarak tercüme edilmiştir.

8. Kimyâ-yı Sa'âdet

11. yüzyıl Büyük Selçuklu Başveziri Nizamülmülk zamanında yaşamış, Hücetü'l-İslam künyeli, asıl ismi Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin

¹⁷⁹ Ahmet Özel, "Haskefî", *a.g.mad.*, s. 387.

¹⁸⁰ Ahmet Özel, "Haskefî", *a.g.mad.*, s. 387.

Ahmed olan, İmâm Gazzâlî adıyla tanınan Şafiî fakihî, eş'arî kelamcısı, büyük İslam aliminin eseridir.

*“Kimyâ-yı Sa'âdet her biri on fasıldan oluşan dört rükünden meydana gelmektedir. Birinci rükün ibadet, ikinci rükün muamelât âdabı, üçüncü rükün saadete giden yoldaki engeller, dördüncü rükün saadete erme ve kurtuluşa dairdir.”*¹⁸¹

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercümeler şunlardır:

8.1. Manzûm Vikâye Tercümesi, (Şemsî Ahmed Paşa)

Şemsî Paşa, Vikâye'yi manzûm tercüme ederken bu eserden faydalanmıştır:

Kuṭb-ı Ekber İmâm-ı Gazzâlî
Ol yüce pâye menzili 'âlî

Kimyâ-yı Sa'âdetinde dimiş
Çok ma'ârif şekerlerini yimiş (22 Sel 2130, 23^a)

Orucun anlatıldığı bölümde şair, Gazzâlî'nin yüksek mertebede ve dönemin Kutb-ı Ekberi olduğunu ve eseri olan *Kimyâ-i Sa'âdet*'inin birçok marifet ehli tarafından okunup istifade edildiğini söylüyor. Şemsî Paşa, oruçla ilgili dokuz beyitte Gazzâlî'nin görüşlerine başvuruyor.

8.2. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfi'nin sorusuna “Fî Beyâni'ş-Şalâti Ba'de't-Teşehhüd” başlığı altında cevap verilirken *Kimyâ-i Sa'âdet*'e müracaat etmiştir:

Bunuñ naqlin Sa'âdet Kimyâsı
Yazar anda ara kim bulasun sa'âdet (06 Mil Yz A 2564, 25^a)

¹⁸¹ H. Bekir Karlıağa, “Gazzâlî (Eserleri)”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 523.

9. İhyâ'ü Ulûmi'd-Dîn

Bu eser de İmam Gazzâlî'ye aittir. “*Dinî, ahlâkî, felsefî, tasavvufî muhtevasıyla İslâm düşüncesinin en dikkat çekici eserlerinden biridir. Dört ana bölümden meydana gelmiş olup altı yılda tamamlanmıştır.*”¹⁸²

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

9.1. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)

18. yüzyıl alim ve fukahâsından Müftü İbrahim Efendi'nin bir Şâfî adlı bir eseri vardır. Bu eser, hem manzûm hem mensûrdur. Mensûr kısımlarının haricinde eser, 924 beyitten oluşmaktadır.

Müftü İbrahim Efendi eserini manzûm hâle getirirken, Osmanlı medreselerinde okutulan fıkıh kitaplarının bir çoğundan istifade etmiştir. Bunlardan birisi de İmam Gazzâlî'nin *İhyâ*'sıdır:

Bu beş yerde şağâ'îrler kebîre olur hazer eyle

Yazılmış tevbe bâbında al *İhyâ*'yı nazâr eyle (37 Hk 3718, 7^b)

Şair, küçük günahların büyük günah hâline geldiği beş yer hakkında bilgi verirken İmam Gazalî'nin *İhyâ*'sını referans almıştır.

10. Şerhü'd-Dekâ'ik

Nesefî'nin Hanefî fıkhına dair yazmış olduğu “Kenzü'd-Dekâ'ik” isimli eserin şerhidir. Katip Çelebi'nin bildirdiğine göre Kenzü'd-Dekâ'ik'e 30'a yakın şerh ve haşiye yapılmıştır.¹⁸³

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna “Vuzûda Gusl ve Mesh İçün A'zâ-yı Erba'a Taḥṣîṣ Olunduğı” başlığı ile cevap verdikten sonra, tercüme ettiği bu eserin orijinalini “Fî Taḥṣîṣi'l-A'zâ'i'l-Vuzû” başlığı altında vermiştir.

¹⁸² H. Bekir Karlıağa, *a.g.mad.*, s. 523.

¹⁸³ Daha fazla bilgi için bkz: Ahmet Yaman, “Kenzü'd-Dekâ'ik”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 261-262.

Bu başlık altındaki orijinal kısım Farsça olması sebebiyle Kenzü'd-Dekâ'ik'e Farsça olarak yapılmış şerhler arandı.

Neticede Ahmet Yaman'ın İslam Ansiklopedisi "Kenzü'd-Dekâ'ik" maddesinde şu bilgilere ulaşıldı:

*"Satır arası Farsça tercümesiyle birlikte basılan eser (I-IV, Delhi 1306/1888; Peşâver-Lahor 1330, 1331) muhtelif şerhleriyle de birçok defa yayımlanmıştır."*¹⁸⁴
*"Kenzü'd-dekâ'ik'ı Nâsır b. Muhammed b. Hammâd el-Kirmânî Farsça'ya çevirmiştir (I-IV, Delhi 1306, Arapça metnin satır aralarında)"*¹⁸⁵

Bu bilgiler ışığında Vidinli Sa'dî, eserinde Sûfî'nin sorusuna "Vuzûda Ğusl ve Mesh İçün A'zâ-yı Erba'a Taḥṣiṣ Olundığı" ve "Cemî' Şalâtda Kable'l-Kırâ'at Şenâyile Bed' Olundığı Beyânındadır" başlıkları altındaki ilgili kısımları, Hammâd el-Kirmânî'nin Kenzü'd-Dekâ'ik'e yapmış olduğu Farsça tercümesinden Türkçeye manzûm olarak tercüme etmiştir diyebiliriz.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

10.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "**Manzûme-i Salât-ı Sa'dî**" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Vuzûda Ğusl ve Mesh İçün A'zâ-yı Erba'a Taḥṣiṣ Olundığı":

Bunuñ tafşîlin yazar **Şerḥ-i Dekâyiḳ**

Arayub bul daḳıḳa ḳoma elbet (06 Mil Yz A 2564, 6^a)

Yine aynı eserinde Sûfî'nin sorusuna "Cemî' Şalâtda Kable'l-Kırâ'at Şenâyile Bed' Olundığı Beyânındadır";

Bunuñ daḳıḳı yazar **Şerḥ-i Dekâyiḳ**

Ara bul anda tafşîlin temâmet (06 Mil Yz A 2564, 14^b)

başlıkları altında cevap verirken **Şerḥü'd-Dekâ'ik**'e müracaat etmiştir.

¹⁸⁴ Ahmet Yaman, *a.g.mad.*, s. 261.

¹⁸⁵ Ahmet Yaman, *a.g.mad.*, s. 262.

11. Şerh-i Vuzû

Şerh-i Vuzu eseri hakkında herhangi bir malumata ulaşılamamıştır.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

11.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Fî Taḥşîşi A'zâ'i'l-Vuzû" başlığı altında cevap verilirken **Şerh-i Vuzû**'ya müracaat etmiştir:

Bunuñ tafşîlin **Şerh-i Vuzû**da

Ara kim bulasın anda fazâ'at (06 Mil Yz A 2564, 6^a)

12. Teshîl Şerhu Letâ'ifi'l-İşârât

Şeyh Bedreddin'in fıkıh alanındaki bu çalışması, kendisinin "Letâifu'l-İşârât Fî Beyâni'l-Mesâil'i'l-Hilâfiyyât" adlı eserinin şerhidir. Mukayeseli hukuk alanında yazılmış olan Et-Teshil, Hanefî mezhebi dışındaki diğer üç mezhebin görüşlerine de yer vermektedir. Bedreddîn, fıkıh meselelerindeki kimi konularda kendine has tercihlerde bulunmuştur.

"Müellif, 1413'te başladığı ve 1415'te İznik'te göz hapsinde bulunduğu sırada tamamladığı bu şerhi Letâ'ifi'l-İşârât'ın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yazdığını mukaddimede belirtmektedir."¹⁸⁶

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

12.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Fî Beyâni Ta'yîni't-Teyemmüm" başlığı altında cevap verilirken **Şerh-i Teshîl'e** müracaat etmiştir:

¹⁸⁶ Bilal Dindar, "Bedreddin Simavi", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (01.04.2016), s. 334.

Yazar tafşilin bunuñ da **Şerh-i Teshil**

Ara ki bulasıñ anda sühület

(06 Mil Yz A 2564, 8^a)

13. Şerh-i Tetimme

“İslâm ilimlerinin farklı alanlarında olduğu gibi fıkıh alanında da bir eserin içeriğini tamamlamak, o alanın benzer eserleriyle mukayesesini yapmak veya zamanla ortaya çıkan yeni bilgilerle zenginleştirek devamlılığını sağlamak gibi amaçlarla yazılan ve farklı adlarla anılan bir zeyil literatürü ortaya çıkmıştır. Bu tür eserlerin zeyil niteliğini göstermek için isimlerinde genellikle “ziyâdât, zevâid, tekmile, tetimme/tetmîm” terimleri kullanılmıştır.

.....

Tekmile ve tetimme genellikle yarım kalmış bir fıkıh kitabının eksik bölümlerini tamamlama ya da müellifi tarafından tamamlanmış bir kitaba yeni bölümler ekleme şeklinde ortaya çıkar.”¹⁸⁷

Bu bilgilerden yola çıkarak yapılan tetkikler sonucunda birçok tetimme veya tekmile olan eser bulundu. Ancak Vidinli Sa’dî’nin hangi şerh tetimmesinden faydalandığı tespit edilemedi.

Tespit edilemeyen bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

13.1. Manzûme-i Salât-ı Sa’dî, (Vidinli Sa’dî)

Vidinli Sa’dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa’dî” eserinde Süffî’nin sorusuna “Fî Beyâni Taḥşîşî’l-Evḳâti’l-Ḥamse” başlığı altında cevap verilirken **Şerh-i Tetimme**’ye müracaat etmiştir:

Bunuñ tafşilin yazar **Şerh-i Tetimme**

Ara bul anda tafşilin temâmet

(06 Mil Yz A 2564, 8^b)

¹⁸⁷ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Zeyil”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (15.04.2016), s. 348.

14. Nihâye Fî Şerhi'l-Hidâye

Bu isimde iki şerh kitabı bilinmektedir. Bunlardan biri Remlî tarafından Minhâcü't-Tâlibîn'e yapılan şerh, diğeri Siğnâkî tarafından Hidâye'ye yapılan şerhtir.

Remlî'nin şerhi Nevevî'nin Şâfiî fıkhına dair Minhâcü't-Tâlibîn¹⁸⁸ adlı eserinin şerhi olduğu için Vidinli Sa'dî'nin yararlandığı eserin bu eser olduğunu düşünmek doğru olmaz. Çünkü Remlî'nin eseri, Şâfiî fıkhı üzerine yazılmış bir eserken, Vidinli Sa'dî'nin eseri Hanefî fıkhı üzerine yapılmış manzûm tercümedir.

Cengiz Kallek, Merginânî'nin el-Hidâye kitabına Siğnâkî tarafından h. 700 (m. 1301) yılında Nihâye isimli bir şerh yazdığı bilgisini vermiştir.¹⁸⁹

en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye, Merginânî'nin meşhur eseri olan Hidâye'ye Siğnâkî tarafından yapılan şerhtir.¹⁹⁰ Leknevî bunun el-Hidâye şerhlerinin en hacimlilerinden olduğunu belirtir.

Vidinli Sa'dî, İnâye'ye müracaat etmiştir. Vidinli Sa'dî'nin eseri, Hanefî fıkhı ile ilgili olduğundan, Sadi'nin yukarıda belirtilen iki şerh kitabından Siğnâkî'nin şerhini referans aldığı anlaşılmaktadır.

Nihâye üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

14.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "**Manzûme-i Salât-ı Sa'dî**" eserinde Sûfî'nin sorusuna "İbtidâ' Ezân ve İkâmet Eyleyen Beyânındadır" başlığı altında cevap verirken **Nihâye**'ye müracaat etmiştir:

Bunuñ tafşîlin yazar **Nihâye**

Ara bul ba'd-ez-ân naqli temâmet (06 Mil Yz A 2564, 9^a)

¹⁸⁸ Daha fazla bilgi için bkz: M. Kâmil Yaşaroğlu, "Minhâcü't-Tâlibîn", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (13.04.2016), s: 111-112.

¹⁸⁹ Cengiz Kallek "el-Hidaye", *a.g.mad.*, s. 472.

¹⁹⁰ Daha fazla bilgi için bkz: Rahmi Yaran, "Siğnâkî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (17.07.2016), s. 165.

06 Mil Yz A 2564 nüshasının 9^a varağında, “**kezâ fi’n-Nukâye naklen ‘ani’n-Nihâye**” yazılı olduğundan, müracaat edilen kısmın Nukâye’de olduğu ve Nukâye’deki bu kısmın Nihâye’den nakil olduğu anlaşılmaktadır.

15. Envârü’l-Âşıkîn

Envârü’l-Âşıkîn, Muhammediye sahibi Yazıcıoğlu Mehmed’in kardeşi Ahmed Bîcan’ın dinî-didaktik mahiyetli eseridir. Eser beş bâbdan oluşmaktadır. Birinci bâbda yaratılmışların hikmet ve sırrı; ikinci bâbda peygamberlerin hayatları; üçüncü bölümde meleklerin vazifeleri; dördüncü bâbda itikadî ve amelî bilgiler; beşinci bâbda cennet hâlleri anlatılmaktadır.

*“Müellif eserin yazılış sebebini açıkladığı bölümde, ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmed’e bu fâni dünyada adının hayırla anılmasına vesile olacak bir eser yazmasını tavsiye ettiğini, onun da her bölümü bir namaz vaktine işaret olmak üzere beş megâribe ayrılan **Megâribü’z-zaman li gurûbi’l-eşyâ fi’l-‘ayn ve’l-‘ıyân** adlı bir eser yazdığını ve kendisinden bu eseri Türkçe’ye çevirmesini istediğini söyler. Ahmed Bîcan, muhtevasını yer yer genişletmek suretiyle nesir olarak Türkçe’ye çevirdiği ve Envârü’l-âşıkîn adını verdiği bu eserle Yazıcıoğlu Mehmed’in Muhammediyye adlı manzûm eserinin kaynağının Megâribü’z-zamân olduğunu belirtir.”¹⁹¹*

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

15.1. Manzûme-i Salât-ı Sa’dî, (Vidinli Sa’dî)

Vidinli Sa’dî, “**Manzûme-i Salât-ı Sa’dî**” eserinde Sûfi’nin sorusuna “Fî Beyâni Tahşîş-i’l-Ezân ve’l-İkâmet”:

Yazar naklin bunuñ **Envâr-ı ‘Aşğ**

Pes işit bul ‘ârifân re’yüñ işâret (06 Mil Yz A 2564, 9^b)

Yine aynı eserinde Sûfi’nin sorusuna “Fî Beyâni Kıra’ati’s-Secdeti fi’ş-Şalât”:

Bunuñ naklin yazar **Envâr-ı ‘Aşğ**

¹⁹¹ Mustafa Uzun, “Envârü’l-Aşıkîn”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (22.08.2016), s. 258.

Ara kim bulasun ma'şûka vuşlat (06 Mil Yz A 2564, 15^a)

başlıkları altında cevap verirken **Envârü'l-Âşıkîn**'e müracaat etmiştir:

16. İnâye

Bu isimde iki şerh kitabı bilinmektedir. Bunlardan biri Bâbertî tarafından Hidâye'ye yapılan şerh, diğeri Alâeddin Ali Esved tarafından Vikâye'ye yapılan şerhtir.

Cengiz Kallek, eserin Bâbertî tarafından Hidâye'ye şerh olarak yazıldığını söylemiştir. "*Bâbertî tarafından yazılan bu eser Anadolu'da çok meşhur olmuştur. Başta Siğnâkî'nin en-Nihâye'si olmak üzere çeşitli şerhlerden faydalanılarak sade bir dille kaleme alınan, dil, gramer ve fıkıh usulü yönünden tahlillerin yapıldığı, delillerin değerlendirildiği eserde yer yer diğer şerhler tenkit edilmiştir. Eserde diğer mezheplerin görüşlerine temas edildiği gibi Ebû Hanîfe ve talebelerinin icthad ve delilleri değerlendirilirken sonraki Hanefî âlimlerin tercihlerine de yer verilmiştir. Sâdî Çelebi ve Muhammed b. İbrâhim ed-Dürûrî'ye ait iki hâşiyesi bulunan eserin çeşitli baskıları yapılmıştır.*"¹⁹²

Murteza Bedir eserin Alâeddin Ali Esved tarafından Vikâye'ye şerh olarak yazıldığını söylemiştir: "*Vikâye'ye dair geniş bir şerh yazan (el-'Înâye şerhü'l-Vikâye, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 765-766) İznik Medresesi müderrisi Kara Hoca lakaplı Alâeddin Ali Esved'den (ö. 800/1397) itibaren Osmanlı âlimleri esere çok rağbet etmiş, gerek el-Vikâye gerekse şerhine yönelik çok sayıda hâşiyeye ve ta'lik çalışmaları yapılmıştır.*"¹⁹³

Vidinli Sa'dî'nin bu iki şerhten hangisinin naklini yaptığı bilinmemektedir.

Înâye üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

¹⁹² Cengiz Kallek, *a.g.mad.*, s. 472.

¹⁹³ Murteza Bedir, *a.g.mad.*, s. 107.

16.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî beş yerde İnâye'yi referans almıştır. Ancak Vidinli Sa'dî'nin yukarıda belirttiğimiz iki şerh kitabından hangisini referans aldığı tespit edilememiştir. Sa'dî'nin eserinde İnâye'den naklettiği kısımlar sırasıyla şunlardır:

Vidinli Sa'dî, "**Manzûme-i Salât-ı Sa'dî**" eserinde Sûfî'nin sorusuna; "Şabâh Namâzını İbtidâ Kılan Beyânındadır" başlığı altında:

Bunuñ tafşîlini yazar **İnâye**

Arayub bul Hakk'dan olursa 'inâyet (06 Mil Yz A 2564, 9^b)

"Fî Beyâni Şalâti'z-Zuhr" başlığı altında:

Bunuñ daği yazar naqlin **İnâye**

Ara bul ki ola Hakk'dan 'inâyet (06 Mil Yz A 2564, 10^a)

"İkindi Namâzını Evvel Kılan" başlığı altında:

Bunuñ daği yazar naqlin **İnâye**

Bulurlar işleyenler anı elbet (06 Mil Yz A 2564, 10^b)

"Ağşam Namâzını Evvel Kim Kıldı" başlığı altında:

Bunu daği **İnâye** kıldı taşrîh

Ara bul Hakk'dan olursa 'inâyet (06 Mil Yz A 2564, 10^b)

cevap verirken **İnâye**'ye müracaat etmiştir.

17. Şerh-i İnâye

Bâbertî ve Alâeddin Ali Esved tarafından biri Hidâye'ye bir Vikâye'ye şerh yazılan iki tane İnâye eseri vardır. Vidinli Sa'dî, "Şalât-ı İşâ Kim Evvel Kıldı" başlığını bu iki İnâye'den birinin şerhinden nakletmişse de böyle bir eser tespit edilememiştir.

Şerh-i İnâye'ye üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

17.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Şalât-ı 'İşâ Kim Evvel Kıldı" başlığı altında Sufî'nin sorusuna cevap verirken **Şerh-i İnâye**'ye müracaat etmiştir:

Yazar naklin bunuñ **Şerh-i 'Inâye**

Bulursuñ Hağ'dan olursa 'inâyet (06 Mil Yz A 2564, 11^a)

18. Şerh-i Mesâbîh

Ferrâ el-Begavî'nin güvenilir hadis kaynaklarından derlediği eseri olan Mesâbîhu's-Sünne'ye¹⁹⁴ İbni Melek adıyla şöhret bulan İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî'nin yazdığı "Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr (Şerh-i Mesâbîh li-ibni Melek)" adlı eserdir. Şerh-i Mesâbîh eseri üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

18.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Aşâdan Soñra Vitr Kim Kıldı" başlığı altında cevap verirken **Şerh-i Mesâbîh**'e müracaat etmiştir:

Bunuñ naklin yazar **Şerh-i Meşâbîh**

İdüb rüşen kıılır vâziñ rivâyet (06 Mil Yz A 2564, 12^a)

19. Tefsîrü'l-Kâdı (Envârü't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl)

Tefsîr-i Kâdı veya Tefsîrü'l-Kâdı dendiği zaman Beyzâvî'nin Envârü't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl isimli eseri kastedilir. 13. yüzyılda yaşamış olan Beyzâvî, Şiraz Kâdı'l-kudâtlığı yapmıştır. Bu sebeple Kâdı ve Kâdılkudât diye tanınır.

Beyzâvî'nin "Bir îcaz (ihtisar) harikası kabul edilen Envârü't-tenzîl adlı eseri onun tefsirciliğini gösteren en önemli kaynaktır. Beyzâvî bu eserinde kendisinden önceki başlıca tefsir kitaplarını ustaca özetlemiş, âyetlere getirdiği yorumlar yanında dil kaidelerine dayanarak yaptığı açıklamalarla da büyük bir müfessir olduğunu

¹⁹⁴ Daha geniş bilgi için bkz: İbrahim Hatiboğlu, "Mesâbîhu's-Sünne", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 258-260.

*göstermiştir.*¹⁹⁵ Yine “*üzerinde 255 civarında şerh ve hâşiye yapılacak kadar takdir gören ve ün kazanan bu eser defalarca basılmıştır.*”¹⁹⁶

Tefsîrü'l-Kâdı üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

19.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna “Şalâtü Zevâtî'l-Erba'a Hâzarda Dört Seferde İki Oldığı” başlığı altında cevap verirken *Tefsîrü'l-Kâdı*'ya müracaat etmiştir:

Bunuñ naqlin yazar *Tefsîrü'l-Kâdı*

Çıkar şadıkden añı rivâyet (06 Mil Yz A 2564, 12^b)

20. Şerh-i Hidâye

Eserin, Burhâneddin el-Merginânî'nin Hidâye'sinin şerhi olduğu yazılıdır. Ancak, Hidâye'nin 60'a yakın şerhi vardır. Sa'dî'nin yararlandığı şerhin hangi şerh olduğu tespit edilememiştir.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

20.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna, “Fî Beyâni Şalâti'l-Fecr ve'l-Mağribi Fî's-Sefer” başlığı altında cevap verirken *Şerh-i Hidâye*'ye müracaat etmiştir:

Yazar naqlin bunuñ *Şerh-i Hidâye*

Ara bul Hâk'dan olursa hidâyet (06 Mil Yz A 2564, 12^b)

¹⁹⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Beyzâvî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (09.09.2016), s. 100.

¹⁹⁶ Yusuf Şevki Yavuz, *a.g.mad.*, s. 102.

21. Tefsîrü'l-Keşşâf

Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) ağırlıklı olarak dirayet metoduyla yazdığı tefsiridir.¹⁹⁷

“Yazıldığı dönemden başlayarak müfessirlerin ilgisini çeken el-Keşşâf Kur'an'ı lugat, nahiv ve belâgat ilkelerini dikkate alarak yorumlaması, Kur'ân-ı Kerîm'in i'caz yönlerini, özellikle taşıdığı edebî üstünlüğü ve erişilmez nazım güzelliğini ortaya koyması, Kur'an'da mânaların tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi gibi özellikleriyle çok beğenilmiş ve hemen bütün müfessirlerce kaynak olarak alınmıştır.”¹⁹⁸

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

21.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûff'nin sorusuna, “Namâzı Kaşr İtme Beyânında” başlığı altında cevap verirken **Tefsîrü'l-Keşşâf** a müracaat etmiştir:

Yazar **Tefsîrü'l-Keşşâf** da bu nakli

Ara bul andadur keşf-i kerâmet (06 Mil Yz A 2564, 13^a)

22. Tefsîr-i Ebü'l-Leys

10. yüzyılda yaşamış, ismi tam olarak Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî olan fakih, müfessir ve sufidir.

“Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'dan bolca yararlandığı ve nüzûl sebepleri, kıraat farklılıkları ve nesih konularına önem verdiği tefsirinde İsrâilliyyât'a geniş yer

¹⁹⁷ Daha geniş bilgi için bkz: Ali Özek, “el-Keşşâf”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 329-330.

¹⁹⁸ Ali Özek, *a.g.mad*, s. 330.

veren *Ebü'l-Leys tasavvufî (işârî) tefsir sahasındaki ilk simalardan biri kabul edilmektedir.*¹⁹⁹

Tefsîru Ebi'l-Leys veya Tefsîru'l-Kur'ân isimleriyle anılan eserin üç ayrı kişi tarafından Osmanlı Dönemi Türkçesi'ne ait tercümeleri vardır. Ebü'l-Leys üzerine doktora çalışması yapmış olan İshak Yazıcı, tezinde bu eserin gerek ülkemizde gerek yurtdışında birçok nüshasının bulunduğunu belirtmiştir.²⁰⁰

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

22.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna, "Seferde Şalât Kaşr Oldığında Bâ'ış" başlığı altında cevap verirken *Tefsîr-i Ebü'l-Leys'e* müracaat etmiştir:

Bunuñ naqlini Tefsîr-i Ebü'l-Leys

Murâd üzre yazar kıılır hikâyet (06 Mil Yz A 2564, 13^a)

23. Kifâye ve Şerhü't-Tahâvî

Kifâye ismiyle bilinen iki eser vardır. Bunlardan biri Hatîb el-Bağdâdî'nin Kifâyesi ki bu eser Hadis usulüne dair eserdir. Bir diğeri 12. yüzyılda yaşamış olan Nûreddin es-Sâbûnî'nin kelama dair eseri olan el-Kifâye fi'l-Hidâye'dir. Vidinli Sa'dî, eserinin tercümesini Sâbûnî'nin Kifâyesi'nden yararlanarak tercüme etmiştir.

Vidinli Sa'dî yine Sâbûnî haricinde orijinal olan Arapça kısımda " min Kifâye kezâ fi Şerhi'-Tahâvî" ibaresini kullanarak bu bilgilerin Kifâye ile birlikte Şerhü't-Tahâvî'de de olduğunu bildirmiştir. Tahâvî'nin Muhtasarı'na çok fazla şerh yapıldığı için bu şerhin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

Bu eserler üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

¹⁹⁹ İshak Yazıcı, "Semerkandî Ebü'l-Leys", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 473.

²⁰⁰ Daha fazla bilgi için bkz: İshak Yazıcı, *Ebu'l-Leys es-Semerkandî Hayatı Eserleri ve Tefsirdeki Metodu*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1982, s. 117.

23.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna, "Evkât-i Hamsde Gündüzde Vâkı' Olan Namâzlar İhîfâ ve Gicede Cum'a ve 'lydeynde Cehr Oldığınıñ Beyânındadır" başlığı altında cevap verirken **Kifâye**'ye ve **Şerhü't-Tahâvî**'ye müracaat etmiştir:

Nüvişte est naqlin ider **Kifâye**

Kifâyet mî-koned pes der-işâret (06 Mil Yz A 2564, 14^a)

24. Şerh-i Dürer

Şerh-i Dürer, Molla Hüsrev'in fıkıh ile ilgili eseri olan Dürerü'l-Hükkâm adlı eserine yapılan şerhlerden biri ise de, bu esere fazlaca şerh yapılmış olduğundan, Vidinli Sa'dî'nin naklettiği şerhin hangisi olduğu tespit edilememiştir.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

24.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna, "Fî Beyânî'r-Rükû' ve's-Sücûd" başlığı altında cevap verirken **Şerh-i Dürer**'e müracaat etmiştir:

Bunuñ naqlin yazar **Şerh-i Dürer**'de

Ara kim bulasın andadır âyet

25. Şerhü Fezâ'ili's-Salavât

Araştırmalar sonucunda Fezâ'il veya Fezâ'ilü's-Salavât isimli müstakil bir eserin olduğuna rastlanılmamıştır. Ancak "*Amellerin, vakitlerin, şahısların, şehir, ülke ve milletlerin faziletini anlatan bir kitap türü*"nın olduğu öğrenilmiştir.²⁰¹ Bu tür eserler; bir amelin diğer amellerden, bir şehrin diğer şehirlerden, bir şahsın diğer şahıslardan, bir milletin diğer milletlerden üstünlüklerini anlatan eserlerdir. Bu bağlamda Türklerin

²⁰¹ M. Yaşar Kandemir, "Fezail", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (08.08.2016), s. 529.

faziletlerini anlatan Fezâilü'l-Etrâk, Kur'an-ı Kerim'in faziletlerini anlatan Fezâilü'l-Kur'ân, sahabenin üstünlüklerini anlatan Fezâilü's-Sahâbe, Hz. Muhammed (s.a.v)'in üstünlüğünü anlatan Hasâ'isu'n-Nebi ve Fezâ'il adıyla eserler yazılmıştır.

İslam tarihinde birçok hasâ'is ve fezâ'il türünde eser yazılmıştır. Osmanlı döneminde Kemalpaşazâde'nin "Efdaliyyetü (tafdîlü) nebiyyinâ alâ sâ'iri'l-enbiyâ"²⁰² ve Âbirî'nin Türkçe olarak "Efdaliyyetü nebiyyinâ Muhammed alâ sâ'iri'l-enbiyâ" isimli eserleri vardır. Ancak Vidinli Sa'dî'nin Hz. Muhammed (s.a.v)'e salat getirmenin faziletini anlattığı bölüm "Şerhü Fezâ'ili's-Salavât" isimli eserden tercüme edilmiş olmakla birlikte bu şerhin hangi eserin şerhi olduğu konusunda herhangi bir malumata ulaşamamıştır.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

25.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfinin sorusuna, "Fî Beyâniş-Şalât İzâ Zükira'n-Nebiyü 'Aleyhi's-selâm" başlığı altında cevap verirken **Şerhü Fezâ'ili's-Salavât** isimli esere müracaat etmiştir:

Bunuñ naqlin yazar **Şerh-i Fezâ'il**

Ara kim bulasun anda fazîlet (06 Mil Yz A 2564, 15^b)

26. Muhtasaru'l-Kudûrî

Hicrî 362 (m. 973)'de Bağdat'da doğan Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed **el-Kudûrî**'nin eseridir.

Hanefî literatüründe de el-kitâb dendiği zaman Kudûrî'nin bu eseri kastedilir.²⁰³ Bu eser, yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuş ve de Türkçe'ye, Farsça'ya ve bazı Batı dillerine tercüme edilmiştir.²⁰⁴

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

²⁰² Daha geniş bilgi için bkz: Erdinç Ahatlı, "Hasâ'isu'n-Nebi", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (12.09.2016), s. 277-281.

²⁰³ Ferhat Koca, "el-Muhtasar", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 64-65.

²⁰⁴ Cengiz Kallek, "Kudûrî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (14.05.2016), s. 322.

26.1. Kudûrî Tercümesi, (Gülşehrî)

13. yüzyıl şairlerinden Gülşehrî²⁰⁵'nin Kudûrî'nin Muhtasar isimli eserine manzûm bir tercümesinin olduğu bilinmekle beraber bu eser henüz gün yüzüne çıkarılamamıştır.

27. Hizânetü'l-Fıkh

Hanefi fakihi olan Ebü'l-Leys Semerkandî'nin fıkıh üzerine yazmış olduğu eseridir.

Bu eser, Bağdad Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden Dr. Selahud-dîn en-Nâhî tarafından tahkik edilerek 1385/1965 senesinde Bağdad'da bir cild hâlinde neşredilmiştir.²⁰⁶

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

27.1. Risâle-i Manzûme fi'l-Fıkh, (Abdullah Ahdî ibni Alî)

Eserin son varağı olan 44a'da eserin *Hizânetü'l-Fıkh*'tan tercüme edildiği notu düşülmüştür.²⁰⁷

28. Ferâizü's-Sirâciyye

12. yüzyıl Hanefî alimi Muhammed b. Muhammed Secâvendî'nin İslam miras hukukuna dair eseridir. Eser, el-Muhtasar ve el-Ferâizü's-Secâvendiyye isimleriyle de bilinir.²⁰⁸ Eserin kütüphane kayıtlarında çok sayıda nüshasının olmasının yanı sıra eserin birçok şerhinin olduğu da görülmüştür.

²⁰⁵ Mehmet Fatih Köksal, "Gülşehrî", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=742>, (15.11.2016).

²⁰⁶ İshak Yazıcı, *a.g.t.*, s. 83.

²⁰⁷ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, 00809-003 numara, 33^b-44^a.

²⁰⁸ Ferhat Koca, "Ferâizü's-Sirâciyye", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (19.11.2017), s. 367.

Eser üzerine yapılan manzûm çalışma şudur:

28.1. Kitâb-ı Rûşenî, (Reyyî)

Reyyî, eserini yazarken **Ferâizü's-Sirâciyye**'den faydalandığını şu beyitlerde anlatmıştır:

“Sirâcüddîn ferâiz ki meşhûr
Cihân olmışdı anuñ ile pür-nûr”²⁰⁹

29. Mülteka'l-Ebhur

H. 923 (m. 1517)'te yazımı tamamlanan eser, İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin Hanefî fıkına dair eseridir. “*Mülteka'l-ebhur, Osmanlı coğrafyasında kapsam ve muhteva bakımından uygulamaya esas kabul edilecek hükümlerin sınırlarının nihaî şekilde tesbitine yönelik giderek artan ihtiyaç neticesinde kaleme alınmıştır.*”²¹⁰ Osmanlı Döneminde hukuk alanında başvurulan eserlerin önde gelenlerindedir.

Mülteka üzerine yapılan manzûm çalışma şudur:

29.1. Dürr-i Manzûm, (Reyyî)

Reyyî, Dürr-i Manzûm isimli eserini yazarken **Mülteka'l-Ebhur**'dan faydalanmıştır. Eserin başlığı “Hâzâ nazmü ferâiz Mülteka'l-Ebhuri'l-müsemma bi Dürr-i-manzûm” diye yazılmıştır.²¹¹ Yine Reyyî, son beyitte eserin hem vezni hem de kaynağını belirtmiştir:

“Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Nazma aldım Mülteka'l-ebhur dürin”²¹²

²⁰⁹ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 46.

²¹⁰ Şükrü Selim Has, “Mülteka'l-Ebhur”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18,10,2017), s. 549.

²¹¹ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 9.

²¹² Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

30. Cevâiru'l-Ferâiz

Cevâhiru'l-Kelâm mine'l-Ferâiz ismiyle de bilinen Arapça eserin sahibi Cevherî Efendi'dir.²¹³ Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

30.1. Ferâiz-i Cevherî, (Reyyî)

Reyyî tarafından h. 1127 (m. 1715)'de Cevherî Efendi'nin **Cevâhiru'l-Ferâiz** isimli eserine yapılan manzûm tercümedir. Reyyî eserinin ismini, tercümesini yaptığı eserin müellifinin ismi ile isimlendirmiştir:

*“Ferâiz-i Cevherî virdüm buña ad
Kim okursa bulalar hayra irşâd”²¹⁴*

31. Diğer Kaynaklar

Yukarıdaki eserler haricinde **Selîm** mahlaslı şair de manzûm olarak tercüme ettiği “**Risâletü Manzûmeti fî Şurûti's-Salât**” isimli eserinde 17 muteber fıkıh eserinden faydalandığını söylemektedir:

Görüben cem´eyledüm on beş kitâbdan mu´teber
Şübhe iderseñ buña menşûrına eyle nazâr

(19 Hk 4598/3,47^b; Süleymaniye Kütüphanesi Denizli Bölümünde 412-011 no, 133^a)

Tespit edilen iki nüshada da bu beyit yer almaktadır. Çorum nüshasında eserin sonundaki nesir kısımda hamd ve Hz. Peygamber'e salat ve selamdan sonra, “Bu risâlede zıkr olan mesâ'il-i şerîfenin menkûlü 'anhi bunlardan zikrolunur. Bu nüshalar adedi 17” denmiştir.²¹⁵ Süleymaniye nüshasında böyle bir not yoktur. Hem Çorum hem de Süleymaniye nüshalarında yukarıdaki beyitin belirttiği gibi on beş muteber kitaptan bahsedilmişken, Çorum nüshasında eserin sonunda 17 eserden

²¹³ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

²¹⁴ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

²¹⁵ Risâletü Manzûmeti fî Şurûti's-Salât, Selîm, 19 Hk 4598/3, 58^a.

naklolunduğu belirtilmiştir. Çorum nüshasındaki bu 17 kaynak eserin sadece isimleri verilmiştir. Bu kaynak eserlerin müellifleri ile beraber isimleri şunlardır:

1. Şerh-i Mesâbîh li-ibni Melek: Begavî'nin "Mesâbihü's-Sünne" isimli eserine, İbni Melek adıyla şöhret bulan İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî'nin yazdığı "**Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr**" adlı eseridir.
2. Kâdîhân: Kâdîhân'ın "**Fetâvâ**" isimli eseridir.
3. Bezzâziyye: İbnü'l-Bezzâzî diye de bilinen Bezzâzî'nin "**Fetâva'l-Bezzâziyye**" isimli eseridir.
4. Münyetü'l-Musallî: Sedîdüddin el-Kâşgarî'nin namaza dair eseridir.
5. Hulâsatü'l-Fetâvâ: Tâhir b. Ahmed el-Buhârî'nin, kendisine ait Hizânetü'l-fetâvâ isimli eserini ihtisar ederek telif ettiği eseridir.
6. Tatarhâniyye: Âlim b. Alâ'nın fıkha dair yazmış olduğu "**Fetâva't-Tatarhâniyye**" isimli eseridir.
7. Zahîretü'l-Fetâvâ: Burhâneddîn el-Buhârî'nin eseri olup aynı müellifin el-Muhît adlı eserinin özeti mahiyetindedir.
8. Hidâye: Burhâneddin el-Mergînânî
9. Şerh-i Mecma'a: İbni Melek'in "**Şerhu Mecmai'l-Bahreyn**" isimli eseridir. İbnü's-Sââtî'nin "Mecma'i'l-Bahreyn" eserinin şerhidir.
10. Uyûnû'l-Mezâhib: Kıvâmüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hucendî el-Kâkî'nin eseridir.
11. Şerh-i Menâb li-ibni Melek: Neseffî'nin Menârü'l-envâr adlı fıkıh usulüne dair muhtasar eserine İbn Melek tarafından yazılan şerhtir.
12. Dürer-i Gurer: Molla Hüsrev'in "Gurerü'l-Ahkâm" isimli eserine şerh olarak yazdığı "Dürerü'l-Hükkâm" isimli eseridir.
13. Islâh-ı İzâh: Bu eser, Şeyhülislam İbn Kemal Paşa'nın kendi eseri olan Islâhu'l-Vikâyesi'nin şerhidir.

14. Muhtasar-ı Şeyh: Kudûrî
15. Mukaddime-i Kutbeddîn: Kutbeddîn b. Mehmed İznikî'nin eseridir.
16. İhyâ'u Ulûm: İmam Gazzâlî.
17. Mukaddime-i Fakih Ebü'l-Leys: Ebü'l-Leys

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CECELİ MÜFTÜ İBRAHİM EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı

Tezkirelerde müellifin hayatına dair herhangi bir malumata ulaşılamamıştır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 3718 numaralı nüshanın notlar kısmında, eserin Saruhanî İbrahim Uşşakî'nin olduğu yazılıdır. Kaynak olarak Osmanlı Müellifleri gösterilmiştir. Osmanlı Müellifleri incelendiğinde, Saruhanlı olduğu söylenen “İbrahim Efendi” adı ile yer alan kayıt şöyledir:

“Fuzalâdan hüsn-i takrîre mâlik bir zât olub Saruhan sancağının Eşme kazâsı kurâsından İyney karyesindedir.

Tahsîlini Kırkağaç ve Soma'da bade'l-ikmâl Bursa'ya azîmetle neşr-i ilme ibtidâr eyleyip birkaç defa itâ-yı icâzeye muvaffak oldu. Ulûm-ı Arabiyye'nin ekser şu'abâtında ve tahsis-i tefsîr ve usûl-i fıkıh ilimlerinde malûmât-ı vâsi'a ashâbından idi. Evâhir-i ömrüne doğru Bursa Müftülüğüne tayin olunmuştu. Bursada Uşşakî İbrahim Efendi nâmıyla be-nâmdır. 1309'da Bursa'da irtihâl eyledi. Fazâil-i Şeyh-i Ekber'e dair *El-Miskü'l-Ezfer fî Tebriyet-i Şeyhi'l-Ekber* isminde gayr-ı matbu büyücek eseri vardır.

Takrîrât-ı ilmiyesinin ekser nukâtı telâmîzî tarafından zabt olunmuştur.”²¹⁶

Bu kayda göre, İbrahim Efendi'nin müftülük yaptığı yazılı ise de, İbrahim Efendi'ye ait manzûm bir fıkıh kitabının olduğu bilgisi yoktur. Yine hemen hemen tüm yazma nüshalarda müstensihler tarafından “Ceceli Müftü İbrahim Efendi”nin Kastamonu'da müftülük yaptığı ve 1199 (m. 1785) vefat ettiği bilgisi mevcuttur. Ancak Osmanlı Müellifleri'nde “İbrahim Efendi”nin Kastamonu'da yaşadığına dair bir bilgi yoktur ve “İbrahim Efendi”nin vefat tarihi 1309 (m. 1891)'dur. Bu durumda Osmanlı Müellifleri'nde kayıtlı “Saruhanî İbrahim Uşşakî” ile yazma nüsha kayıtlarındaki “Ceceli Müftü İbrahim Efendi”nin aynı şahıs oldukları şüphelidir.

²¹⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III (Cilt I)*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009, s. 245-46.

Yine Osmanlı Müellifleri'nde "İbrahim Nureddin Efendi" adında bir şahsiyet daha vardır ki Cecelizade şöhreti ile tanınmaktadır. Osmanlı Müellifleri'nde bu şahsiyet hakkındaki kayıt şu şekildedir:

"Meşâyih-i Kâdiriye'den fâzıl bir zât olup Cecelizâde şöhretiyle marûftur. 1260 kûsûr tarihinde memleketi olan Kastamonu'da irtihal ederek İsfendiyarzâdelerden İsmail Beg Cami'-i Şerfi haziresine defn edildi. Aka'id den **Cecelizâde** nâmıyla be-nâm bir manzûmesi olduğu gibi **Şerh-i Vasîyet-nâme-i İmâm Azam, Ferâidü'l-Leâli fî şerh-i Esmâ'il Müte'âlî** isimlerinde matbu eserleri vardır."²¹⁷

Osmanlı Müellifleri'nde "İbrahim Nureddin Efendi"nin Kadiri şeyhlerinden faziletli bir zat olup "Cecelizade" şöhreti ile tanınmış olduğu kaydı ile 37 Hk 1862/2 nüshasının²¹⁸ ferağ kaydındaki bilgiler bir birine paraleldir. Ancak Osmanlı Müellifleri'ndeki "İbrahim Nureddin Efendi" ile yazma nüsha kayıtlarındaki "Ceceli Müftü İbrahim Efendi"nin vefat tarihlerindeki tutarsızlık bahsedilen şahsiyetlerin aynı şahsiyetler olduğu konusunda belirsizliğe sebep olmuştur. Yine Osmanlı Müellifleri'ndeki "İbrahim Nureddin Efendi" isimli şahsiyete ait gösterilen eserler ile kütüphane kayıtlarından "Ceceli Müftü İbrahim Efendi"ye ait olduğu saptanan eserler de aynı eserler değildir.

Müellif hakkındaki en gerçekçi bilgiler, müstensihlerin verdikleri bilgilerdir. Buna göre 37 Hk 2004 numaralı nüshanın sonundaki "**Temmeti'l-kitâb bi'avni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhâb. Bu nüsha muşannifiñ eñ soñra taşhîh itdigi nüshadan tahrîr olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur**" ferağ kaydı sayesinde bu nüshanın müellif hattından tahrir olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Müellif hattını kopya eden müstensihin şair hakkında yanlış bilgi vermeyeceğini düşünmek doğru olur. Bu nedenle nüshanın başındaki "**Fâţkoz oğlı merhûm Hâfız Ahmed Efendi'niñ Merdiyye Medresesi'ne vaqfi. Nazmü'l-Cecevî Müfti İbrâhîm Efendi**" notu ile eser sonundaki "**Hâzâ Nazmu İbrâhîm Efendi el-Cecevî Mufti fî beldeti'l-Kaşamonî. Ğafarallâhu lehu ve li-vâlideyhi ve ahsene ileyhimâ ve ileyhim**

²¹⁷ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 38.

²¹⁸ Bu nüshadaki kayıt bir sonraki sayfadadır.

*ecma 'in*²¹⁹ notu eserin Ceceli Müftü İbrahim Efendî'ye ait olduğu bilgisini kuvvetlendirmiştir.

37 Hk 2004 numaralı nüsha gibi müellif hattından tahrir olunan bir diğer nüsha da 37 Hk 3957/1 numaralı nüshadır. Eserin sonunda: “**Temmeti'l-kitāb bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhāb. Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşşih itdigi nüshadan tahrir olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur**” bilgisi eserin müellif kopyası olduğunu göstermektedir. Buna dayanarak yine eser sonundaki “**Hāzā Nazmu İbrāhīm Efendī el-Cecevī Muftī fī beldeti'l-Ḳasṭamoni. Ğafarallāhu lehu ve li-vālideyhi ve aḥsene ileyhimā ve ileyhi şāhibu'l-kitāb Şerbetci-zāde el-Ḥacī Ḥasan. Cemāzeyi'l-āḥir'in yigirminci günü tamām olundu. Sene 1126**”²²⁰ bu bilgi de eser sahibinin Ceceli Müftü İbrahim Efendi olduğu bilgisini kuvvetlendirmektedir.

Yine aynı nüshada eserden önce, Seyyid mahlaslı bir şair, Gulam Hacı Ali Efendi hakkında bir manzûme yazmıştır. Bu manzûmeden yola çıkarak eserin müellifi hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Şiiri yazan Seyyid mahlaslı şair; eserin müellifinin Müftü Ceceli İbrahim Efendi olduğunu, eseri şerh edenin ve eserde açıklanan hükümlerin kaynaklarını yazanın Gulam Hacı Ali Efendi olduğunu belirtmiştir:

“**Ğulām el-Ḥacc 'Alī Efendī** fenādan itdi 'azm-i 'uḳbā

Saḥāvetde semāḥatda nazīri yoḳ idi ḥaṭṭā

Sadākatde mürüvvetde 'adīli yoḳ idi āniñ

Leṭāfetde taraḥḥumda şebīhi yoḳdur ciddā

Zekāvetde fetānetde yoḑıdı mişli ü mānendi

'Ulūmuñ ekşerine muttali' bir zāt idi ḥaḳḳā

²¹⁹ Bu kitabı nazmeden Kastamonu beldesinin Müftüsü Ceceli İbrahim Efendi “Allahü Teala kendisine, annesine ve babasına mağfiret etsin ve onlara rahmetini ihsan buyursun.

²²⁰ Melik, Vahhâb olan Allahu Teala'nın yardımıyla kitap tamamlandı. Bu manzûm kitabı yazan, Kastamonu Müftüsü Cecevî İbrahim Efendî'dir. “Allahu Teala O'na, annesine ve babasına mağfiret etsin ve hepsine rahmetini ihsan buyursun. Bu kitabın sahibi (müstensih) Şerbetçizade Hacı Hasan Efendî'dir. Eser, 1126 senesinin Cemazeyilahir'inin 20. günü (3 Temmuz 1714) tamamlanmıştır.

Huşūşen ‘ilm-i fıkh içre yed-i tūlası var idi
Cecelī İbrahīm Efendi’nin nazmın itdi ihyā

Cemī’-i müşkilātını anıñ ħall ü ‘ayān itdi
 Kamu **me’ ħazıların**ı bir bir kenārda eyledi imlā

Anı vaşf eylemek mümkin degil dil hem kalem ile
 Cemī’-i ħulq-ı fi’linde mümāşil yok idi aşlā

Raĥīmā raĥmetin ile günāhın ‘afv ü ğufrān it
 Yerini ravza-i cennet su’ālin eylegil sehlā

Firāk-ı āh ü efgānla didi tārīĥini **Seyyid**
 Sene biñ iki yüz üçde beķāya gitdi ol a’lā

Muĥarrem leyle-i Salı 1203 (Ekim 1788)”

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2283/1 numaralı yazmanın sonundaki feraĝ kaydında: **“Ĥarrartu hāzihī’n-nuşate min nuşati Ğulām Efendī. Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşĥih itdiği nüşadan taĥrīr olunan nüşadan taĥrīr olunmuşdur. Mātet muşannifuhu fī sene 1199”**

Bu kayıttan anlaşıldığı üzere bu nüsha Gulam Efendi nüshasından istinsah edilmiştir. Bunu tasnif eden Ceceli İbrahim Efendi’nin h. 1199 (m. 1785)’da vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2283/3 numaralı nüshada Ceceli İbrahim Efendi’ye ait “Manzūme fi’l-Ferā’iz” isimli eserden müellifin 20 sene Kastamonu’da müftülük yaptığı bilgisine ulaşılmaktadır: **“Temmeti’l-Manzūmetu mine’l-Ferā’izi li-İbrāhīm Efendī el-Cecevi’l-lezī kāne muftiyyen fi’l-Ĥastamonī miķdāre işrine seneten min yedi ‘abdi’z-za’if es-Seyyid Muĥammed bin**

Muhammedi'l-Kaştamoni "ğaferrallāhu lehu ve li-vālideyhi ve aḥsene ileyhimā ve ileyh!" fi 25 Şafer sene 1206."²²¹

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 1862/2 numaralı nüshada Müftü İbrahim'in Nakşibendî tarikatına intisap etmiş kamil bir zat olduğu kayıtlıdır: "***Yā Bāḳī Şāhibu'l-kemālāti'l- 'ilmiyye ve'l- 'ameliyye mürşid-i tarīkāt-ı Nakşibendī İbrāhīm el-Müftī Kaştamoni nevver'allāhu merḳadehū***"²²²

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 1120/12 nüshasında eserin başladığı varaktan önce bir mühür vardır. Mühürde şu bilgi yazılıdır: "***Kaştamoni'de Kırk Ḥasene Maḥalles'inde Şeyh Aḥmed Semā'ī ḳuddise sırrıhu'l-celī ḥazretlerinin terbiye-i enzāriyla kemalin buldı. Sene 1195.***" Mühürdeki bu bilgiden yola çıkarak Ceceli İbrahim Efendi'nin hocalığını yapan zatın Şeyh Ahmed Sema'î olduğu anlaşılmaktadır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Aşir Efendi bölümünde 00437-007 numaralı nüshada, 19 Rebiülevvel 1204 (m. 7 Aralık 1789)'te müstensih tarafından yazılan eserde Müftü İbrahim Efendi hakkında şu bilgiler verilmiştir: "***Temmeti'l-manzūmetu'l-musemmeyeti bi'ş-Şāfi li-ḳuṭbi 'aşrihi ve imāmi mışrihi li'ş-Şeyh İbrāhimi'l-Muftī ḳuddise sırruh. Fi's-seb'ī'l-evveli mine'r-reb'ī'ş- şālişi mine's-sudusi'ş-şālişi mine'n-nışfi'l-evveli mine'l-'aşri'r-rābi'i mine'l-'aşri'l-evveli mine'l-'aşri'ş-şālişi fi'l-elfi'ş-şāni.***"²²³ Müstensih, Müftü İbrahim Efendi'yi asrının kutbu, şehrinin imâmi vasıflarıyla vasıflandırmıştır. Müstensihin bu vasıflandırması, Müftü İbrahim Efendi'nin Kastamonu'da önde gelen ve şöhret sahibi bir şahsiyet olduğunu gösterir.

Tüm bu bilgilerden sonra eserin müellifinin Nakşibendî tarikatına bağlı olan Ceceli Müftü İbrahim Efendi olduğu ve bu şahsiyetin Kastamonu'da yirmi sene

²²¹ Kastamonu'da 20 sene müftülük yapan Cecevi İbrahim Efendi'nin feraiz ilmi ile alakalı bu manzumesinin yazımı, h. 25 Safer 1206'da (m. 24 Ekim 1791) Allahu Teala'nın bu zayıf kulu Kastamonulu Muhammed oğlu Seyyid Muhammed'in eliyle tamamlanmıştır.

²²² Allah, amel ve ilimde kemal sahibi Nakşibendî tarikatının mürşidi Kastamonulu Müftü İbrahim'in kabrini nurlandırın.

²²³ Asrının kutbu, şehrinin imâmi Müftü Şeyh İbrahim'e ait eş-Şāfi adlı bu manzûme 19 Rebiülevvel 1204 (m. 7 Aralık 1789)'te tamamlandı.

müftülük yaptıktan sonra 1199 (m. 1785) yılında vefat ettiği söylenebilir. Ayrıca Ceceli İbrahim Efendi'nin hocalığını yapan zatin ismi de Şeyh Ahmed Sema'i'dir.

2. Eserleri

2.1. Şâfi

Eser, dörüncü ve beşinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.2. Fezâ'ilü'l-Mekke Risalesi

Müftî İbrahim Efendi'ye ait olan bu eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1415/1 numarada kayıtlıdır. Eserin istinsah tarihi h. 1211 (m. 1795) olup müstensihî belli değildir. Eser, 1^b-5^a varakları arasında olup varaktaki satır sayısı 19'dur. Eserin ölçüsü 165x105-210x145 mm. olup yazı türü kırma nesih ve kâğıt türü hayvan filigranlıdır. Cilt Kastamonu'da Şeyh Ahmed Siyahî tekkesine vakıftır.

Mekke şehrinin faziletlerini anlatan bu eserin dili **Arapça**'dır.

2.3. Risâle-i Udhiyye

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 1758/1 arşiv numarasındaki eserin istinsah tarihi 1235 (m. 1818)'tir ve müstensihî belli değildir. Eserin, 1^b-8^a varakları arasında olduğu söylenmişse de eser temin edilip incelendiğinde eserin 1^b-7^a varakları arasında olduğu görülmüştür. 7^b-8^a varağında mensûr hâlde bir ferâiz olduğu tespit edilmiştir. Eserin satır sayısı 21'dir. Eserin ölçüsü 210x150-130x60 mm. olup yazı türü celî nesih ve kâğıt türü harf arma isim filigranlıdır.

Yine eserin bir başka nüshası Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 1862/1 arşiv numarasında "Risâle-i Uzhiye" adıyla kaydedilmiştir. Eser, 1^b-7^a varakları arasındadır. Her varak 13 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır. Eserin ölçüsü 200x130-140x100 mm. olup kâğıt türü, harf filigranlıdır. Bu nüsha muhteva bakımından 37 Hk 1758/1 nüshasına göre daha dardır.

Eser mensûr olup besmele ile başlamıştır. Eserin konusu; Kurban Bayramı günlerinde kurban kesmenin hükmü, şartları ve fazileti hakkındadır. Hangi

hayvanlardan kurban olduğu, bu hayvanların kurban olabilmeleri için en az kaç yaşlarında olmaları gerektiği, kurban edilen hayvanların kimlere dağıtılacağı konularında bilgi verilmiştir.

Eser şu şekilde başlamaktadır:

“Ma ‘lüm ola ki uğhiyye vâcibdir. Uđhiyye luğatde Kırbân Bayrâmı günlerinde boğazlanan ĥayvâna dirler. Ve Şer‘de uğhiyye diyü bir yaşına girmiş koyun veya altı aylık kızu ki büyük olub bir yaşına girmiş kadar olursa veya bir yaşına girmiş keçi veya iki yaşına girmiş Şığır veya çamuş veya beş yaşına girmiş deveden ‘aybdan sâlim olanıñ birisi Kırbân Bayrâmı günlerinde uğhiyye kırbânına niyyet ile boğazlamağa dirler ve Uđhiyye vâcib olmasının Şartı bayrâm güniniñ üçüncü günü ğurübdan evvelce müslimân olmak ve ĥürr olmak muķtım olmak ve ğanî olmaķdır...”²²⁴

Eser şu şekilde sona ermektedir:

“... Eger kıarın ve temettu‘ olanlar Şükrâne kırbânına ‘âciz olsalar on gün oruç tutarlar. Üç günü hacdan evvel ve yedi günü ba‘de’l-ĥac. Eger üç günü hacdan evvel tutmasa ba‘dehu oruçla olmaz kırbân vâcib olur. Eger tırâşdan Őoñra kıudret gelse ba‘de’l-ĥac Şâ‘im olsun yedi gün. fî sene 1235.”²²⁵

Bu eser, Tenkitli metnini hazırladığımız Müftü İbrahim Efendi’nin “Manzûmetü’l-Fıkh” isimli eserinde, 37 Hk 1120/12 ve 37 Hk 2004 nüshalarında, Kurban konusunun anlatıldığı bölümde “Beyânü Şerâ‘iti Vücübıyyeti’l-Uğhiyye” başlığı altında da mevcuttur. Eserin diğer nüshalarında bu kısım yoktur.

2.4. Kırk Hadis Tercümesi

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 42 Kon 1824/1 arşiv numarasındaki eser “Erbaun Hadisen” ismiyle kayıtlıdır. Eserin 76 varak olduğu yazılı ise de temin edilen eserin 1^b-7^a varakları arasında olduğu görülmüştür. Eser, talik yazı ile yazılmış olup her varak 19 satırdır.

²²⁴ Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 1758/1, 1b

²²⁵ Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 1758/1, 7a

Eser mensûrdur. Eserin yazılış tarihi, müstensihî, istinsah tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Eser; besmeleden sonra Arapça olarak Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e salat ve selam ile başlar. Sonra ilk hadis rivayeti ravisi belirtilerek nakledilmiş ve Müftü İbrahim Efendi eseri Türkçe'ye tercüme etmiştir. Eser bu şekilde 40 hadis tamamlanana kadar aynı düzende devam etmiştir. Hadisler incelendiğinde İbrahim Efendi'nin Hz. Peygamber'in yeme-içme ahlakını anlattığı görülür. Eser, hadislerin son bulunduğu belirtilerek sona ermektedir.

Eserin ilk hadis tercümesi şu şekilde başlamaktadır:

“Ya'nî Rasûl-i Ekrem ta'âmı üç parmağı ile yer idi. Ve parmağını bir şe'ye silmezden muqaddem yalar idi.”

Eserin kırkıncı hadis tercümesi şu şekilde son bulmaktadır:

“Ya'nî Rasûl-i Ekrem buyurdi: Yakında âdemler olur, anlar envâ' dürlü ta'âm yerler ve envâ' dürlü şerbetler içerler ve dürlü libâslar giyerler ve çok çok kelâm söylerler. İşte bu âdemlerdir ümmetimiñ eşrârları.”

2.5. Manzûm Esmâ-i Hüsnâ

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2283/2 numarada “Manzûme fi Esmâillah” ismiyle kayıtlıdır. Eserin başlığında veya eser içinde ismi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Eserin 89^b-99^a varakları arasında olduğu kaydedilmişse de temin edilen eserin 89^b-90^a varağında olduğu görülmüştür. Eser tek varaktır. Eserin istinsah tarihi 1206 (m. 1790) olup müstensihî Seyyid Mahmud'dur. Eserin ölçüsü 225x165-140x90 mm.'dir. Eser 17 satır olup eserin yazı türü talik kırması ve kâğıt türü daire içi harf filigranlıdır.

Eserde Allah'ın isimleri verilirken isimlerin üstüne kırmızı çizgi ve kırmızı sayılar konmuştur. Yine anlaşılmayan kelimeler der-kenarlarda açıklanmıştır. Şair, Allah'ın 99 ismini manzûm bir şekilde anlatmıştır.

Eser toplamda 29 beyittir. Mesnevi nazım şekli ve aruzun “Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün” vezniyle yazılmıştır.

Eser, şu beyitlerle başlamaktadır:

Ulūhiyyet şifātı cem‘ olan zāt Rabbim Allāh’dır
Süyi heb kendiyе muhtāc ğanī zāt Rabbim Allāh’dır

O’dur **Rahmān** kamu cāna **Rahīm** mü’minlere hāşdır
Melik’dır ol bilā-māni‘ taşarruf hüküm aña hāşdır

O’dur **Ḳuddūs** münezzeh her ‘abesden her naḳāyişdan
Selām Ol’dur selāmet her ‘abesden hem selām andan

Eser şu beyitle sona ermektedir:

Bedī‘ Ol’dur ider icād bilā-mişlin O’dur **Bāḳī**
Hüve’l-**Vāriş Reşīd** Ol’dur **Şabūr** Ol hüsn-i ahlāḳı

Eserin sonunda şu not yazılıdır:

“Li-İbrāhīm Efendī el-Cecevī el-Müftī bi-Ḳastamonī Şāhibü’n-Nazmi’s-Sābıḳ”²²⁶

2.6. Manzûm Ferâ’iz

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2283/3 numarada “Manzûme fi’l-Ferâ’iz” ismiyle kayıtlıdır. Eserin başlığında veya eser içinde ismi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Eser, 100^b-104^a varakları arasındadır. Eserin istinsah tarihi h.1206 (m. 1790) olup müstensihî belli değildir. Eserin ölçüsü 225x165-140x85 mm.’dir. Eser, 17 satır olup eserin yazı türü talik kırmacı ve kâğıt türü daire içi harf filigranlıdır.

²²⁶ Bu manzûm kitabın sahibi, Kastamonu eski müftüsü Ceceli İbrahim Efendi’dir.

Eser, İslam Miras Hukukunu manzûm olarak anlatmaktadır. Eserin derkenarlarında açıklayıcı bilgilerin yanında, feraiz ilminin incelikli bir ilim olması dolayısıyla bir takım matematiksel sayılar ve şemalar da mevcuttur.

Eser, 104 beyittir. Eserin 100^b-102^b varakları kaside nazım şekli ve aruzun “Mefā‘īlün Mefā‘īlün Fa‘ūlün” vezniyle yazılmıştır. “Faşlü'l-Müsāvī” başlığıyla başlayan 103^a-104^a varakları, mesnevi nazım şekli ve aruzun “Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün” vezniyle yazılmıştır. Eser, besmele ile başlamıştır.

Eser, şu beyitlerle başlamaktadır:

Bil imdi meyyit aḥvālin be-ġāyet
Müretteb dört ḥuḳūka it ri‘āyet

Biri techiz-i tekfīninde ‘adl it
Biri vir borcını mālından elbet

Veşāyāsın şülüşden vir var-ise
Kalan mālı anıñ vārişe kısmet

Eser şu beyitle son bulmaktadır:

Üçüncisi olur ise ikinciniñ maḳāmına
Kılab dördüncisini sen üçünciniñ maḳāmına

Eserin sonunda şu kayıt vardır: “Temmeti'l-Manzūmetu mine'l-Ferā'izi li-İbrāhīm Efendī el-Cecevī ellezī kāne muftiyyen fi'l-Ḳaştamonī miḳdāra ‘iştirin sene.

Min yedi ‘abdi’z-za‘īf es-Seyyid Muḥammed bin Muḥammedi'l-Ḳaştamonī ğaferallāhu lehu ve li-vālideyhī ve aḥsene ileyhimā ve ileyh! fī 25 Şafer sene 1206.”²²⁷

²²⁷ Kastamonu’da 20 sene müftülük yapan Cecevī İbrahim Efendi’nin feraiz ilmi ile alakalı bu manzûmesinin yazımı 25 Safer 1206’da (m. 24 Ekim 1791) Allahu Teala’nın bu zayıf kulu Kastamonulu Muhammed oğlu Seyyid Muhammed’in eliyle tamamlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ŞÂFÎ ADLI ESERİN İNCELENMESİ

1. Eserin Tanıtılması

1.1. Eserin Adı

Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin eseri, kütüphanelerde farklı adlarla kayıt altına alınmıştır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki nüshalardan 37 Hk 3718, 37 Hk 3754/2 ve 37 Hk 3754/2'de **Manzûmetü'l-Fıkıh**; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mihrişah Sultan Bölümü numara 444/1'de **Manzûm Fıkıh**; 37 Hk 1404, 37 Hk 3879, 37 Hk 1415/2, 37 Hk 2062/1, 37 Hk 2062/2, 37 Hk 1862/2, 06 Mil Yz A 9329/1, 06 Mil Yz A 7611/1 ve 06 Mil Yz A 1986'de **İlm-i Hâl**; 37 Hk 468'de **İlmü'l-Hâl**; 37 Hk 2004, 06 Mil Yz A 8450/1, 06 Mil Yz A 7720/1, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü numara 3876, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü numara 7344 ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü numara 7344'de **Manzûm İlm-i Hâl**; 37 Hk 1120/12'de **Şerh-i Risâle-i Manzûme**; 37 Hk 3957/1'de **Şerh-i Nazm-ı Hâl**; 37 Hk 2283/1'de **Manzûme fi'l Beyâni İlmi Hâli'l-Mükellefin**; 37 Hk 65/2'de **Risâle-i Kitâb-ı Manzûme**; 06 Mil Yz A 8330/7'de **Manzûme-i İlm-i Hâl**; 37 Hk 2706 ve 06 Mil Yz A 2334'te **Envâr-ı Şifâ**; 06 Mil Yz A 2195'de **Envârü's-Şifâ**; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İbn Mirza Bölümü 185'de **İlmihâl Kitabı**; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., numara 65'de **Risale-i Akâid**, numara 850/1'de **Akâid Manzûmesi** ismi ile kayıt altına alınmıştır.

Bu kayıtlara göre esere uygun isimler "Manzûmetü'l-Fıkıh, Manzûm İlm-i Hâl ve Şâfî" isimleridir.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümünde 437-7 numaralı nüshada eserin sonundaki ferâğ kaydında şu bilgi vardır:

"Temmeti'l-manzûmetu'l-musemmeyeti bi's-**Şâfî** li-kuṭṭbi 'aşrihi ve imâmi mişrihi li's-Şeyḥ İbrâhîmi'l-Muftî ḳuddise sirruh. Fi's-seb'îl-evveli mine'r-reb'îs- şâlişi

mine's-sudusi's-şālīşi mine'n-nişfi'l-evveli mine'l-'aşri'r-rābi'i mine'l-'aşri'l-evveli mine'l-'aşri's-şālīşi fi'l-elfi's-şānī."²²⁸

Yani Şâfi ismiyle isimlendirilen bu manzûme asrının kutbu, beldesinin imâmı Müftü Şeyh İbrahim "kuddise sirruh" Efendi'nin kitabı h. 1204'te tamamlandığı müstensih tarafından kayıt altına alınmıştır. Yine eserin 61. beyiti ile 240. beyiti, müstensihin eserin sonuna düştüğü kayıtlarla paralellik göstermektedir.

Ehemdir ezberi vâfi vefâdır viridiñe Şâfi²²⁹
 'Amel kııl qalb ola envâr şifâdır derdiñe **Şâfi**²³⁰ (b. 61)

Cünüb hâ'iz daği meyyit birine olsa şu kâfi
 Kimiñ mülki ise ol şu anıñdır haq bu söz **Şâfi** (b. 240)

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümünde 437-7 numaralı nüshasının sonundaki ferâğ kaydındaki bilgi ile eserin 61. ve 240. beyitlerindeki bilgi, eserin isminin **Şâfi** olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Müellif, eserinde mahlas kullanmamıştır.

1.2. Eserin Türü

Eser, manzûm ve mensûr olarak yazılmış bir ilmihal kitabıdır. Müellif, eserinin ilmihal kitabı olduğunu belirtmiştir. İlmihali bilmek her mü'mine farz olduğu için müellif, böyle bir eser yazdığını söylemiştir.

Kerîm ol zû'l-celâl Allâh şifâtı zâtı 'âlidir
 Hakîm ol zû'l-kemâl Allâh 'abeşden fi'li hâlidir

Şalât olsun habîbine o hatmü'l-mürselîn oldı
 Daği aşhâb ü âline bular dîne mu'tn oldı

²²⁸ 19 Rebi'ü'l-evvel 1204, yevmi aḥad (m. 7 Aralık 1789 Pazartesi)

²²⁹ **Der-kenar(37 Hk 3718-10b; 06 Mil Yz A 2195:7a)**: (Şâfi: İsmu'llâhi Te'âlâ(1. Şâfi); ismü hâze'l-kitâb (2. Şâfi)

²³⁰ **Der-kenar(37 Hk 3718-10b)**: (Qalbde ceħl maraz olandır. De ki bu kitâb Şâfidir.)

Bulardan Őoŕna bil inan saŕna ʻizzet yoğımış cān
 Bilüb sen ʻilm-i ħālini eger itmez iseŕ ĩmān (b. 1-3)

beyitten de anlaşıldığı gibi izzet sahibi olmak; ancak Allah'a hamd etmek, Hz. Peygamber'e (s.a.v), ahabına ve āline selamda bulunmak, sonra ilmihal bilip bildiklerine iman etmekten ibarettir.

“Ma'lūm ola ki ʻilm-i ħāl her ŐaĥŐa mūnāsib olan ʻilimdir. ʻĀķil ve bālię üzerine ibtidā ve dā'imā farz olan ĩmāndır. Ve ĩmāndan Őoŕna her bir ehl-i ĩmāna ʻilm-i ħālden farz olanı öęrenmek ve öęretmesi kendiye mūnĥaŐır, ehl ü ʻıyāline ve ŕaleb eden kimselere öęretmek farzdır.” [37 Hk 3718(2^a); 06 Mil Yz A 2195(1^b-2^a); 37 Hk 2706(2^a-2^b); 37 Hk 1120/12(2^a)]

Müellif, ilmihalin ehemmiyetini ve farzietini, yine bülüğ çağına gelmiŐ akıl sahibi kimselerin ilmihal bilgilerini bilmeleri ve mes'ul oldukları kimselere öğretmeleri gerektiğinin farz olduğunu belirtmek için beyitlerden sonra mens'ūr bir açıklama da yapmıŐtır. Bu açıklamadan da anlaŐılacaęı gibi eser fıkıh mahiyetindedir.

1.3. Eserin Yazılış Sebebi

Bulardan Őoŕna bil inan saŕna ʻizzet yoğımış cān
 Bilüb sen ʻilm-i ħālini eger itmez iseŕ ĩmān (b. 3)

Müellif eserini, ilmihalin herkese farz olan bir ilim olması hasebiyle yazmıştır. Müellife göre ilmihal, insana izzet kazandıran bir ilimdir. Hz. Peygamber (s.a.v.), O'nun ehl-i beyti ve ahabı haricindekilerin izzet sahibi olabilmeleri ilmihal bilmeleriyle olur. Bu nedenle müellif, bu eseri yazmıştır.

1.4. Eserin Yazılış Tarihi

Eserin yazılış tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin 18. yüzyılda yaşadığı bilindiği için, eserini bu yüzyılda yazmıştır denebilir.

1.5. Eserin Beyit Sayısı

Ceceli Müftü İbrahim Efendi, eserinin kaç beyitten müteŐekkil olduğunu belirtmemiŐtır. Eserin beyit sayısı 924'tür. Eserde manzūm kısımların yanında müellif

Ceceli Müftü İbrahim Efendi ve müstensih Gulam Efendi, beyitlerin daha iyi anlaşılması için mensûr olarak açıklamalar da yapmışlardır. Eserde mensûr kısımlar, manzûm kısımlara göre daha azdır.

1.6. Eserin Kaynakları

Şâfi isimli eser, manzûm ve mensûr olarak yazılmış bir eserdir. Eserin bazı nüshalarında mensûr kısımlar yoktur.²³¹ Bazı nüshalardaki mensûr kısımlar diğer nüshalara göre daha azdır. 37 Hk 3957/1 nüshasının fevaid kaydında, Seyyid isimli bir şair, Gulam Hacı Ali Efendi hakkında bir manzûme yazmıştır. Bu manzûme şöyledir:

“Gulâmü'l-Hâcc 'Alî Efendî fenâdan itdi 'azm-i 'uqbâ
Sahâvetde semâhatda nazîri yok idi hattâ

.....

Huşûşen 'ilm-i fıkh içre yed-i tûlası var idi
Cecelî İbrahim Efendi'nin nazmın itdi ihyâ

Cemî'-i müşkilâtını anıñ hall ü 'ayân itdi
Kamu **me' hazlarını** bir bir kenârda eyledi imlâ

Bu manzûmeden yola çıkarak Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin eserini şerh edenin ve eserde açıklanan hükümlerin kaynaklarını yazanın Gulam Hacı Ali Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı mensûr kısımların sonunda “Nâzım-ı Merhûm hazretleri beş beyit aşağıda tafşîlen nazmında beyân eylemiştir.” şeklinde ibareler mevcuttur.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere eserin mensûr kısımlarının ne kadarının Ceceli Müftü İbrahim Efendi tarafından yazıldığı meçhûldür. Bu sebeple eserin kaynakları sadece manzûm kısımlardaki bilgiler ışığında verilecektir.

²³¹ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü nu. 7344.

Eserde mekrûhun kısımlarının anlatıldığı 51. ve 52. beyitlerde nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

İmâmeyn dir ne deñli olsa taħrîmî 'itâb olur
Muşırr olub ya istiħfâf idenlere 'azâb olur

Kerâhet olsa taħrîmî ħarâm ol 'ind-i **Rabbânî**
Ĥarâm'aķreb ħelâl'eb'ad didi **A'zam** daħi **Şânî**

Hanefî literatüründe İmâmeyn kelimesi zikredildiğinde Ebû Hanîfe'nin talebeleri Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, İmâm kelimesi zikredildiğinde ise Ebû Hanîfe kastedilir.²³² Rabbânî denince kastedilen kişi İmâm Muhammed, Sânî denince kastedilen kişi de Ebû Yûsuf'tur.

Teyemmümü bozan durumların anlatıldığı 256. beyitte nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

İmâmeyn dir teşebbüh it muşallîniñ namâzına
İmâm A'zam rücû' itdi **İmâmeyn**'iñ bu ħavline

Namazın dışındaki farzlardan biri olan vakit konusunun anlatıldığı 316. ve 317. beyitte nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

Zevâliñ gölgesinden ħayr olursa gölg'iki mişli
İkindidir **İmâm A'zam İmâmeyn** didi bir mişli

Güneş aşınca mağribdir şafaķ aşınca yats'oldı
Şafaķ ħumret didi **İmâmeyn İmâm** dirki beyâz oldı

Namazda Fatiha Suresi'nden sonra kaç ayet okunması gerektiği ile ilgili olan 334. beyitte nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

²³² Salim Söğüt, "İmâmeyn", <https://islamansiklopedisi.org.tr/imameyn>, (21.09.2018).

Bir āyet did' **İmām A'zam İmāmeyn** didi üç āyet
Veyāhūd bir uzun āyet namāzda oldı farziyyet

Musallīnin namazda secdeyi nasıl yapması gerektiğini anlatan 336. beyitte nâzım, Ebû Yûsuf ve İmām Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

Rükū' da yetsin el dize қо secdeñde yere alnı
İmāmeyn dir degil cā'iz faқаt vaz' eylese burnı

Kuran-ı Kerim ayetlerinin ne ölçüde yanlış okunursa namazın ifsat olacağını anlatıldığı 377. beyitte nâzım, Ebû Yûsuf'un görüşüne başvurmuştur:

Bu üç şüret ider ifsād ne deñli olmasa kıāşid
İmām Yûsuf didi mişl olmayanda muṭlaķā fāsıd

Hutbenin farzlarının anlatıldığı 396. beyitte nâzım, Ebû Yûsuf ve İmām Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

Eķall-i huṭbe bir tesbīḥ veyā tehlīl veyā taḥmīd
İmāmeyn dir teşehhüd deñli ola va'z du'ā taḥmīd

Hangi hayvanlara zekat düşeceğinin anlatıldığı 428. beyitte nâzım, İmām Azam Ebû Hanīfe'nin görüşüne başvurmuştur:

İmām A'zam didi ḥayl [ü] sevā'imden birer dīnār
Veyāhūd kıymetinden kırk bölükde bir bölük vir var

Orucun kefaretinin anlatıldığı 479. beyitte nâzım, İmām Azam Ebû Hanīfe'nin görüşüne başvurmuştur:

Belī nisyānen ekl iden oruç bākī bilen ol an
Yise қаşden ekil ancak қаzāsı farz didi **Nu'mān**

Orucun mekruhlarının anlatıldığı 503. beyitte nâzım, Ebû Yûsuf'un görüşüne başvurmuştur:

Şovuķlanmaq için 'uzvın yumaқ yaş şevbe bürünmek
Degil mekrūh didi **Yûsuf** biliñ fetvāya bu elyaқ

Vitir namazında kunut okumanın vacip olduğu görüşünün anlatıldığı 565. beyitte nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin görüşüne başvurmuştur:

İmâm A'zam didi vâcib vitir kılda kunût eyle
Kunût tekbîrini hem şoñ rükû' tekbîrini eyle

Bu beyitlerin tümünde nâzım Ebû Hanîfe künyeli Numân bin Sâbit ve talebeleri Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin görüşleri paylaşılmıştır. Ancak bu görüşlerin müelliflerin hangi eserinden alındığı ile ilgili bir bilgi yoktur.

İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin kendisi, fikhî görüşlerini yazmamış, görüşleri öğrencileri tarafından yazılmıştır. İmâm Ebû Yûsuf'un da fikhî ile alakalı "Kitâbü'l-Harâc" isimli bir eseri varsa da bu eser, malî hukuk ile ilgilidir.²³³ Yine Ebû Yûsuf'un, hocaları Ebû Hanîfe ile İbn Ebû Leylâ'nın ihtilâf ettiği konuları zikrettiği "İhtilâfü Ebî Hanîfe ve İbn Ebî Leylâ" ile abdest, gusûl, cünüplük, iddet, av ve alışveriş gibi konuların muhtevi olduğu "Kitabü'l-Âsâr" isimli eserleri vardır.²³⁴

İmâm Muhammed'in de "el-Mebsût" olarak bilinen "el-Asl"ı, İmâm Azam'ın görüşlerini anlattığı birçok yerde kendi görüşlerini de belirttiği "Câmiu's-Sagîr"i, rivayet üslubuna başvurmadan doğrudan meseleleri ele aldığı "Câmiu'l-Kebîr"i ve "Mehâric"i vardır.²³⁵

Bu durumda Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin görüşlerine başvurduğu İmâm Azam, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in hangi eserlerini kaynak aldığını kesin olarak belirtmek mümkün değildir.

Hangi durumlarda küçük günahların büyük günah hâline dönüşeceğinin anlatıldığı 56. beyitte nâzım, İmâm Gazzâlî'nin **İhyâ** isimli eserine başvurmuştur:

Bu beş yerde şagâ'irler kebîr'olur hâzer eyle
Yazılmış tevbe bâbında al **İhyâ**'yı nażar eyle

²³³ Salim Ögüt, "Ebû Yûsuf", <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-yusuf>, (21.09.2018).

²³⁴ Salim Ögüt, *a.g.mad.*

²³⁵ Aydın Taş, "Şeybânî, Muhammed b. Hasan", <https://islamansiklopedisi.org.tr/seybani-muhammed-b-hasan#1>, (21.09.2018).

İmâm Gazzâlî'ye ait olan bu eser, “dinî, ahlâkî, felsefî, tasavvufî muhtevasıyla İslâm düşüncesinin en dikkat çekici eserlerinden biridir. Dört ana bölümden meydana gelmiş olup altı yılda tamamlanmıştır.”²³⁶

Kuyu bahsi ve hangi hayvanların artıklarının suyu kullanmaya mani olup olmayacağını anlatıldığı 206. ve 215. beyitlerde nâzım, Dürer ve Dürr-i Muhtâr isimli eserlere başvurmuştur:

Namâzı hem hâdeşden tuhr'i 'âd'it kavli **Muhtâr**'da
Yedir nân olsa nâ-pâke **Dürer**'de **Dürr-i Muhtâr**'da

Buların artığı mekrûh-ı tenzîhî olub **Muhtâr**
Dür'ün hükmi sü'ri gibi velâkin pâk diri hımâr

Dürerü'l-Hükkâm, Molla Hüsrev'in kendi eseri olan Gurer'e yaptığı şerh kitabıdır.²³⁷ “Dürrü'l-Muhtâr”, Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaş'ın 16. yüzyılda fıkha dair yazmış olduğu Tenvîrü'l-Ebsâr adlı eserinin Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî tarafından yapılan şerhidir.²³⁸ Ceceli Müftü İbrahim Efendi, manzûmesini yazarken bu iki eserden de faydalanmıştır.

Vâciplerin anlatıldığı 567. beyitte nâzım, Tahavî ve Kerhî'nin görüşlerine başvurmuştur:

Tahâvî dir eger meclis bir olsa her biri vâcib
Didi **Kerhî** ziyâde müsteħabb ancak biri vâcib

Gerek Tahâvî'nin gerek Kerhî'nin fıkıhla ilgili birden fazla eseri vardır. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin, Kerhî'nin²³⁹ er-Risâle, el-Muhtasar, Şerhu'l-Câmi'i'l-Kebîr, Şerhu'l-Câmi'i's-Sagîr ve el-Câmi' ile Tahavî'nin²⁴⁰ Ahkâmü'l-Kur'ân, Me'âni'l-Âsâr, Müşkilü'l-Âsâr, el-Muhtasar ve İhtilâfü'l-Ulemâ eserlerinin hangisinden faydalandığı bilinmemektedir.

²³⁶ H. Bekir Karlıağa, *a.g.mad.*, s. 523.

²³⁷ Ferhat Koca, “Molla Hüsrev”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/molla-husrev>, (21.09.2018).

²³⁸ Ahmet Özel, “Haskefî”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/haskefi>, (21.09.2018).

²³⁹ H. Yunus Apaydın, “Kerhî”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kerhi>, (21.09.2018).

²⁴⁰ Davut İltaş, “Tahâvî”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tahavi>, (21.09.2018).

İman ile ilgili meselelerin anlatıldığı 68. beyitte nâzım, İmâm Matürîdî'nin görüşlerine başvurmuştur:

İmâm-ı Mâtürîdî dir şabî-yi 'âkile İmân
Olur farz itmese âşim daği hem yerleri nîrân

Müftü İbrahim Efendi'nin, İmâm Mâtürîdî'nin sayısı onu bulan eserlerinin hangisinden faydalandığı bilinmemektedir.

1.7. Yazma Nüshaların Tanıtılması

1.7.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., nr. 65

İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesinde 65 numaradaki eser, "Risale-i Akâid" adıyla kayıtlıdır. Müellifi Hakkı Efendi olarak yazılmışsa da eser, Müftü İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 150x200 mm. ölçüsünde olup kağıt türü aharlıdır. Kahve renkli, şemseli, sertâblı, miklebli cilttir. Nüsha 74 varak, her varak 17 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.

1.7.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., 850/1

İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesinde 850/1 numaradaki eser, "Akâid Manzûmesi" adıyla kayıtlıdır.

Nüsha, 176x125 mm. ölçüsünde olup kağıt türü aharlıdır. Kahve renkli, şemseli, sertâblı, miklebli cilttir. 1^b - 82^b varakları arasındaki eserin her varağı 17 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.

1.7.3. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 65/2

Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 65/2 numaradaki eser, "Risale-i Kitab-ı Manzûme" adıyla kayıtlıdır. Yazar adı verilmemişse de, eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 230x160 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü ay filigranlıdır. Siyah kalın deri kap içinde ciltsizdir. 70^a-79^b'de araya sokulmuş bir manzûm fıkıh vardır. Kitap adı

66'da besmeleden önce yazılıdır. 69^b'de vakıf mührü vardır. 66^b-84^b yaprakları arasında, değişik satırlarda, nesih yazı ile yazılmıştır. Eserin müstensihî Derviş Ali'dir.

1.7.4. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 468

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 468 numarada "İlmü'l-Hâl" adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi'dir.

Nüsha, 218x150-140x80 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü cediddir. Bölüm başları kırmızı yazılı, cetvellidir. Sırtı kahverengi meşin, desenli kağıt kaplı, mıklebli cilttir. Eser, 129+2 yaprak olup her yaprak 16 satırdır. Eser, kırma rika ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1266 (m.1848)'dir.

1.7.5. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1120/12

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1120/12 numarada "Şerh-i Risale-i Manzûme" adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 205x140-140x95 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü isim filigranlıdır. Ebrulu mukavva, sırtı kırmızı meşin cilttir. Söz başları kırmızıdır. Eserin adı ve yazarı eserden alındı. Eser, 103^b-219^a yaprakları arasında olup her yaprak 17 satırdır. Eser, nesih yazıyla yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1199 (m.1784), müstensihî Ahmed Fuadî'dir.

Ferağ kaydı: El-ḥamdulillāhi ve'ş-şālātu ve's-selām 'alā Muḥammeden ve ālihi ve şaḥbihi ecma'ın. Fī sene 1199 mu'allim-i durūs Aḥmed el-Fu'ādī.

Eserin başladığı varaktan önce bir mühür vardır. Mühürde şu bilgi yazılıdır: "Kastamonî'de Kırk Hasene Maḥallesi'nde Şeyḥ Aḥmed Semā'ī ḳuddise sırrıhu'l-celī Ḥazretleri'nin terbiye-i enzāriyla kemālin buldı. Sene 1195"

1.7.6. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1404

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1404 numarada "İlm-i Hâl" adıyla kayıtlıdır. Yazar, Ceceli İbrahim'dir.

Nüsha, 135x70-258x135 mm ölçüsünde olup kağıt türü marka filigranlı kremdir. Gömme şemseli, şirazesi dağınık cilttir. Müzehheb mihrabiye, kenarları renkli çiçekli desenli, çift müzehheb cetveli, duraklar yıldız çiçeklidir. Eser, 78 yaprak olup her yaprak 16 satırdır. Eser, harekeli celi nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1187 (m.1773)'dir.

Ferağ kaydı: Temmet min yedi ‘abdi’z-za‘ıf ilā raḥmeti Rabbihi’l-Ġafūr Seyyid ‘Abdullāh bin ‘Abdullāh ğafera zūnūbehumā ve setera ‘uyūbehumā. Āmīn sene seb‘a ve şemānān ve mi’e ve elf min hicreti men lehu’l-‘izzu ve’ş-şeref 1187 (1773).

1.7.7. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1415/2

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1415/2 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar adı, Ceceli İbrahim Efendi adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 123x65-210x145 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü hayvan filigranlıdır. Gömme kırmızı şemseli, çaharkuşe meşin, miklebli cilt içinde, kırmızı kenarlar açıklamalı, 15^b-17^a arasında fihrist vardır. Nüşanın 17^b-20^b varakları boştur. Eser, 21^b-95^a yaprakları arasında olup her varağın satır sayısı değişik sayıdadır. Eser, medrese neshi ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1211 (m.1795)'dir.

1.7.8. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1862/2

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1862/2 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi'dir.

Nüsha, 200x130-135 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü marka filigranlıdır. Siyah şemseli, miklebli deri cilttir. Eser, Numaniye Medresesinden gelmiştir. Eser, 7^b-75^a yaprakları arasında olup her yaprak 15 satırdır. Eser, harekeli nesih ve talik yazı ile yazılmıştır.

1.7.9. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2004

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda 37 Hk 2004 numarada “Manzûm İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 184x125-130x75 mm. ölçüsünde olup kâğıt türü birleşik harf filigranlıdır. Kahve deri sırt ve sertablı, kağıt kaplı, yapıştırma desenli kağıt, köşebend ve şemseli, miklebli cilttir. Eser, 125+V yaprak, her yaprak 15 satırdır. Eser, nesih kırması ile yazılmıştır. Eserin istinsah yeri Kastamonu, istinsah tarihi 1250 (m. 1833), müstensihi Muhammed b. Ahmed'dir.

Ferağ kaydı: Temmeti'l-kitâb bi-'avni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhâb. Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşhîḥ itdigi nüshadan taḥrîr olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur. Hâzâ nazmu İbrâhîm Efendî el-Cecevî Müftî fî beldeti'l-Ḳaşṭamonî. Ğafarallâhu lehu ve li-vâlideyhi ve aḥsene ileyhimâ ve ileyhim ecma'în.

Kâtibu'l-ḥurûf Muḥammed ibni Aḥmed bi-ḳazâ'i Ḳaşṭamonî beldesi. Sene ḥamsûn mi'eteyn ve elf min şehri rebî'u'l-âḥire, sene 1250 (m. Ağustos/Eylül 1834).

el-ḥaṭṭu'l-bâḳî ve'l-'umru'l-fânî İllâhî yerḥam li-men de'ânî fî yedi za'îf Ḥâfîzu'l-Ḳurân Aḥmed ibni Muḥammed fî âḥiri's-şaffi'l-ḥayr. Allâhumme'c'alnî fî ḳalbî nūrâ ve fî sem'î nūrâ.

1.7.10. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2283/1

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda 37 Hk 2283/1 numarada "Manzûme fi'l-Beyâni İlmi Hâli'l-Mükellefîn" adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 225x165-140x85 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü daire içi harf filigranlıdır. Miklebli, kahverengi yırtık meşin cilttir. Eser, 1^b-88^a yaprakları arasında, 17 satır, talik kırması ile yazılmıştır. Nüshanın istinsah tarihi 1206 (m. 1790), istinsah yeri Kastamonu, müstensihi Seyyid Mehmed Kastamonî Emirzade'dir.

Ferağ kaydı: Temmeti'l-kitâb bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhâb min yedi'l-faḳîr el-ḥaḳîr es-Seyyid Muḥammed bin es-Seyyidu'l-Ḥâfîzu'l-Ḳurrâ Muḥammed Efendi bin el-Ḥâfîz Muşṭafâ Efendi bin Muḥammed bin el-Ḥâc Şa'bân el-Ḳaşṭamonî fî sene 1206 (m. 1791).

Ḥarrartu hāzīhi'n-nushate min nushati Ğulām Efendī. Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşhīḥ itdigi nüshadan taḥrīr olunan nüshadan taḥrīr olunmuşdur. Mātet muşannifuhu fī sene 1199.

1.7.11. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2062/1

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 2062/1 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 115x65-155x105 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü filigranlıdır. Çaharkuşe meşin, miklebli, harap olmuş ebru cilttir. Başlıklar kırmızı siyah-kırmızı cetvellidir. Zahriyede iki fayide vardır. Sonda fihristi vardır. Güzelzade el-Hac Abdurrahman Efendi'nin mülkiyet ve vakfıdır. Eser, 1^b-26^a yaprakları arasında olup her satır 13 satırdır. Eser, harekeli nesih kırması ile yazılmıştır.

1.7.12. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2062/2

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 2062/2 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 120x75-155x105 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü filigranlıdır. Çaharkuşe meşin, miklebli çok yıpranmış ebru cilttir. Başlık, sözbaşı ve cetvelleri ile durak noktaları kırmızıyla, bir kısmı nesir, bir kısmı nazımla yazılmıştır. Başta fihrist, sonra beyaza boş iki yaprak, iki hadis-i şerif, Kadıhan'dan, Hayatü'l-fukahadan nakiller vardır. Nüsha, müstensihin kaydına göre musannifin tashih ettiği nüshadan kopya edilmiştir. 143^b-144^a varaklarında 1203 (m. 1783)'te ölen Hacı Gulam Ali Efendi'ye Seyyid'in yazdığı bir mersiye vardır. 144^b-148^a yapraklar boşdur. 32^b'de sahibinin bende-i Huda Abdurrahman ibareli mühürleri basılıdır. Kendi vakfıdır. Eser, 33^b-143^b yaprakları arasında olup her varak 15 satırdır. Eser, harekeli kırma nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1223 (m.1807), istinsah yeri Kastamonu'dur.

1.7.13. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2706

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2706 numarada Envârü Şifâ adıyla kayıtlıdır. Yazar Hüdaî Şeyh Aziz Mahmud (946/1539-1038/1628) olarak not düşülmüşse de eser İbrahim Efendi'nin eseridir.

Nüsha, 165x110-130x75 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü harf filigranlıdır. Sağ deffe şemseli, siyah meşin, kenarlar sarı rengi meşindir. Eser, 144 yaprak olup yapraklar değişik satırlıdır. Eser, talik ile yazılmıştır. Söz başları kırmızıdır. Eserin dili Arapça denmişse de eser, Türkçe'dir. Şemizade Ahmed Efendi vakfıdır.

1.7.14. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3718

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 3718 numarada "Manzûmetü'l-Fıkıh" adıyla kayıtlıdır. Yazar, Müftü İbrahim Efendi Saruhanî Uşşakî (öl. 1309/1891) olarak kaydedilmiştir.

Nüsha, 105x65-200x145 mm. ölçüsünde olup kağıt türü kartal filigranlıdır. Mıklebli, siyah sade meşin cilt içinde, müzehhep mihrabiye ve yıldız cetveli, başlıkları kırmızı, kenarlar Türkçe açıklamalıdır. Eser, manzûm-mensûr karışığıdır. Eser, 117 yaprak olup her yaprak değişik satırdadır. Eser, nestalik ile yazılmıştır. Eserin telif tarihi, istinsah tarihi ve müstensihî hakkında bilgi yoktur.

1.7.15. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3754/2

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Kastamonu İl Halk Koleksiyonunda 37 Hk 3754/2 numarada "Manzûmetü'l-Fıkıh" adıyla kayıtlıdır. Yazar, Müftü İbrahim Efendi Saruhanî Uşşakî (öl. 1309/1891) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 140x70-220x160 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü üç ay filigranlıdır. Fersude kalın siyah deri cilttir. Eser, 23^b-102^b yaprakları arasında olup her yaprak 15 satırdır. Eser, nestalik ile yazılmıştır.

1.7.16. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3879

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 3879 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Eserin yazarı, Sâlih olarak kaydedilmişse de eser, İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 215x155-160x80 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü kap kaçaaktır. Sırtı, sertabı, kenarları kahverengi yıpranmış mukavva cilttir. Cetveller ve söz başları kırmızıdır. Eser, 97 yaprak, yapraklar değişik satırdadır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi, 1199 (m. 1784)'dur.

Ferağ kaydı: Bu nüsha muşannifiñ eñ soñra taşhıt itdigi nüshadan taħrİR olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur. Māte muşannif fī sene 1199 (m. 1784).

1.7.17. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3957/1

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 3957/1 numarada “Şerh-i Nazm-ı Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, Gulam Ali Efendi olarak kaydedilmişse de eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 205x145-145x15 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü üç aydır. Şemseli siyah rengi meşin söz başları kırmızı cetvellerde keza kırmızıdır. 130^a'da bir vasiyet-name sureti vardır. Eser, 1^b-129^b yaprakları arasında olup her yaprak 17 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1126 (m.1713), müstensihisi Şerbetçizade Hasan'dır.

Ferağ kaydı: Temmeti'l-kitāb bi'avni'l-Meliki'l-Vehhāb.

Bu nüsha muşannifiñ eñ soñra taşhıt itdigi nüshadan taħrİR olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur.

Hāzā Nazmu İbrāhīm Efendī el-Cecevī Müftī fī beldeti'l-Ḳastamonī. Ğafarallāhu lehu ve li-vālideyhi ve aħsene ileyhimā ve ileyhi şāhibu'l-kitāb Şerbetci-zāde el-Ḥācī Ḥasan. Cemāzeyi'l-āħir'in yigirminci günü tamām olundu. Sene 1126 (m. 3 Temmuz 1714).

1.7.18. Millî Ktp., Elazığ Ağın İlçe Halk Kütüphanesi Kol., 23 Ağın 13

Eser, Millî Kütüphane Elazığ Ağın İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda 23 Ağın 13 numarada “Risale-i İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Yazar, Müftî el-Hacevî adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 180x120-125x65 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Eser, sondan eksiktir. Eser, III+102 yaprak olup 15 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır.

1.7.19. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 1986

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 1986 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Eser, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî'ye ait gösterilmiştir.

Nüsha, 204x122-125x70 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü üzüm salkımı filigranlıdır. Eser, 50 yaprak olup her yaprak 10 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır. Neşet Sılaydın'dan satın alınmıştır.

1.7.20. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 2195

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 2195 numarada “Envârü’ş-Şifâ” adıyla kayıtlıdır. Yazar, Muhammed Fevrî olarak kaydedilmişse de eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 185x112-122x60 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü rakam filigranlıdır. Söz başları kırmızı mürekkepledir. Sırtı ve sertabı kahverengi meşin, miklebli, satırları solmuş ebru kağıt kaplı karton bir cilt içindedir. Baştaki 3 sayfada fihrist, 1^bde Hatice Kamran'ın mührü vardır. Abdullah Öztemiz'den satın alınmıştır. Eser, 75 yaprak olup her yaprak 19 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1212 (m.1796)'dir.

1.7.21. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 2334

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 2334 numarada “Envâr-ı Şifâ” adıyla kayıtlıdır. Yazar, Muhammed Fevrî olarak kaydedilmişse de eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha 173x115 - 112x59 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Şemseli, zencirekli, miklebli, siyah meşin bir cilttir. Sözbaşları ve cetvelleri kırmızıdır, akları rutubet lekeli. Abdullah Öztemiz'den satın alınmıştır. Eser, 102 yaprak olup her yaprak 15 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1210 (m.1795), müstensihi Kastamonî Hafız Ali'dir.

1.7.22. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 7611/1

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 7611/1 numarada “Mecmu'a-i İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Eser, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî'ye ait gösterilmiştir.

Nüsha, 195x145 - 140x80 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü isim filigranlıdır. Sonradan beyaz kartonla ciltlenmiştir. Eser; İlmihal bilgilerini içeren bir mecmuadır. Eser içinde, manzûm olarak ilmihal bilgilerini anlatan bölümler vardır. Söz başları kırmızıdır. Eser içinde; Hibetullah Gözcü'nün Saat-nâmesinden alıntı vardır. Eser, 164 varaklık mecmua içinde 1^b-136^a sayfaları arasındadır. Satır sayısı karışık, rika ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1253 (m. 1837)'tür.

Ferağ kaydı: “Temmeti'l-kitâb bi'avni'l-Meliki'l-Vehhâb. Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşhîñ itdigi nüshadan taħrîr olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur. Hâzâ Nazmu İbrâhîm Efendî el-Cecevî Müftî fi beldeti'l-Ķaşţamoni. Ķafarallâhu lehu ve li-vâlideyhi ve aħsene ileyhimâ ve ileyhi şâhibu'l-kitâb Şerbetci-zâde el-Hâcî Ķasan. Cemâzeyi'l-âħir'in yigirminci günü tamâm olundu. Sene 1126

Hem Şâlih fakre rahmet it

Yoldaş-ı İmân minnet it

Ķaţţı yazdım bî-vefâdır rûzigâr

Ben giderim Ķala Ķaţţım yâdigâr

Haṭṭım oḡuyub beni Fātiḡa ile yād ide

Ḥaḡ Te'ālā āniñ rūḡın ṡād ide

Fātiḡa ṡalāvāt sene 1253”

Eserden sonra verilen bu feraḡ kaydı, 37 Hk 3957/1 nüshasındaki feraḡ kaydına göre, “sene 1253” tarihli ibare haricinde birebir aynıdır. Bu nüshanın istinsah tarihi 1253 (m. 1837) iken 37 Hk 3957/1 nüshasının istinsah tarihi 1126 (m. 1713)'dir. Bu durumda mecmuadaki Ceceli İbrahim Efendi'nin manzûmesi, 37 Hk 3957/1 nüshasından istinsah edilmiştir denebilir.

1.7.23. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 7720/1

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 7720/1 numarada “Manzûm İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Eser, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi'ye ait gösterilmiştir.

Nüsha, 210x160-185x85 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü yeni beyaz ince kağıttır. Şemseli, sırtı kahverengi deri, kapakları kahverengi kağıt kaplı mukavva cilttir. Konu başları, kenar cetvelleri, noktalar kırmızıdır. Rutubet lekeli, sırtı dağınıktır. Faruk Elhan'dan satın alınmıştır. Eser, 1^b-64^b yaprakları arasında olup her yaprak 17 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır.

1.7.24. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 8330/7

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 8330/7 numarada “Manzûme-i İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, Ceceli İbrahim Efendi'dir

Nüsha, 210x155 - 145x90 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Sırtı ve sertabı vişne rengi kapakları ebru kaplı miklebli, mukavva cilttir. Kenar cetvelleri ve noktalar kırmızıdır. Eser, 79^b-143^b yaprakları arasında, 19 satır, talik ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1188 (m.1774), müstensihi Sabri'dir.

1.7.25. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 8450/1

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 8450/1 numarada “Manzûm İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Yazar, Müftü İbrahim'dir

Nüsha, 172x115 110x60 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Salbek şemseli, zencirek ve köşebentli kahverengi meşin kaplı mukavva cilttir. Bölüm başları kırmızıdır. Eser, 1^b-116^b yaprakları arasında, 10 satır, harekeli nesih ile yazılmıştır.

1.7.26. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 9329/1

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 9329/1 numarada "İlm-i Hâl" adıyla kayıt altına alınmıştır. Eser, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî'ye ait gösterilmiştir.

Nüsha, 200x145-145x75 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü üzüm salkımı filigranlıdır. Serlevha müzehhep, ilk iki sayfa cetveller yaldızlıdır. Miklepli kahverengi meşin cilttir. Cetveller yeşil, söz başları kırmızıdır. Eser, 1^b-70^a yaprakları arasında, 17 satır, nesih ile yazılmıştır.

1.7.27. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., İbn Mirza Böl., 185

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İbn Mirza Bölümünde 185 numarada "İlmihâl Kitâbı" adıyla kayıtlıdır. Müellifi hakkında bilgi verilmemişse de, eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 205x150-155x72 mm. ölçüsündedir. Eser, 65 varak olup her varak 19 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır. Eser baştan eksiktir.

1.7.28. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Tahir Ağa Tekke Böl., 314

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Tahir Ağa Tekke Bölümünde 314 numarada "Manzûme-i Ceceli İbrahim Efendî" adıyla kayıtlıdır. Müellifi Cecelizade İbrahim Nureddin el-Kastamoni adı ile kayıtlıdır.

Eser, 147 yapaktır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır. Eser matbudur.

1.7.29. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Aşir Efendi Böl., 437/7

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Aşirefendi Koleksiyonunda 437/7 numarada kayıtlıdır. Müellifi İbrahim el-Müfti olarak kaydedilmiştir.

Nüsha, 212x155-145x170 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Mıklebli, zencirekli, şemseli siyah meşin bir cilt içindedir. Söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Sayfa kenarları yer yer haşiyelidir. Eser, 54^b-152^b yaprakları arasında, 12 satır, nesih ile yazılmıştır.

Ferağ kaydı: “Temmeti’l-manzûmetü’l-müsemmeyeti bi’ş-Şâfi li-kuṭṭbi ‘aşrihi ve imâmi mışrihi li’ş-Şeyḥ İbrâhîmi’l-Müfti ḳuddise sirruh. Fi’s-seb’i’l-evveli mine’r-reb’i’ş- şâlişi mine’s-südüsi’ş-şâlişi mine’n-nışfi’l-evveli mine’l-‘aşri’r-râbi’i mine’l-‘aşri’l-evveli mine’l-‘aşri’ş-şâlişi fi’l-elfi’ş-şânî.

19 rebî’ü’l-evvel 1204, yevmi aḥad (m. 7 Aralık 1789 Pazartesi)”

1.7.30. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Mihrişah Sultan Böl., 444/1

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mihrişah Bölümünde 444/1 numarada kayıtlıdır. Müellifi ve müstensihi hakkında bilgi verilmemişse de, eser İbrahim Efendi’nindir. Eser, Manzûm Fıkıh adı ile kaydedilmiştir.

Nüsha, 165 x 108 - 145 x 73 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü yer yer sarı ve krem renkli, âharlı ve âharsızdır. Mıklepsiz, şemseli deri cilttir. Eser, 1^b-66^b varakları arasında, 19 satır, nesih ile yazılmıştır. Başta ve sonda herhangi bir not yoktur.

1.7.31. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Yazma Bağışlar Böl., 3876

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümünde 3876 numarada kayıtlıdır. Eser, Aşık Ömer Konevi’ye ait gösterilmiştir. Eser, Manzûm İlm-i Hâl adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 168x115-1035x62 mm. ölçüsündedir. Eser, 186 yaprak olup her yaprak 11 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserin müstensihisi Seyyid Korucu Seyyid Mehmed'dir.

Ferağ kaydı: Temmeti'l-kitâb bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhâb min yedi'l-ḥaḳîr Seyyid Hâc Korucu Muhammed Efendi el-Ḳaşṭamonî ğafar'allâhu lehu ve li-vâdeyhi. Muşannifiñ eñ şoñraki nüshadan taḥrîr olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yoḳdur.

1.7.32. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Yazma Bağışlar Böl., 7344

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümünde 3876 numarada "Manzûm İlmihâl" adıyla kayıtlıdır. Müellifi ve müstensihisi hakkında bilgi verilmemişse de, eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 200x140 - 145x65 mm. ölçüsündedir. Eser, 36 varak olup her varak 16 satır, harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserde, mensûr kısımlar yoktur.

2. Muhteva Özellikleri

2.1. Eserin Tertibi

Eserde giriş bölümü ve konunun işlendiği asıl bölüm mevcutken, dua bölümü yoktur. Bu itibarla eser, klasik mesnevi tertibine tam uyan bir tertipte değildir.

Müellif, eserini bir mukaddime, altı bâb üzerine bina etmiştir. Altı bâbdan sonra bir kısım fikhî meseleler anlatılarak eser nihayet bulmuştur. Mukaddimedede Ef'âl-i Mükellefîn beyan olunmuştur. Birinci bâbda itikâd, ikinci bâbda farzlar, üçüncü bâbda vâcipler, dördüncü bâbda harâm ve mekrûhlar, beşinci bâbda sünnetler, altıncı bâbda müstehaplar ile bu altı bâbdan sonra hayz, nifâs, bey' şirâye, müzâra'ie, sayd, nikâh, talâk, zihâr ile ilgili fikhî meseleler beyan olunmuştur.

924 beyitten oluşan eser, İslamî eser yazma geleneğine uygun olarak besmele ile başlamaktadır. İlk beyit Allahü Te'ala'nın yüceltildiği, ikinci beyit Hz. Peygamber (s.a.v)'e salat ve O'nun âline, ashabına selam gönderildiği beyittir. Üçüncü beyit ilmihalin ehemmiyetini ve ilmihal öğrenmenin mü'minler için farz

olduğunu anlatan beyittir. 4 ilâ 62. beyitler arası farz, vâcip, sünnet, müstehab, mekrûh, harâm, mübâh gibi fikhî terimlerin açıklamasıdır.

Asıl konunun işlendiği bölüm 862 beyittir. Asıl konunun işlendiği bölümde; Meseleler, başlıklar hâlinde verilmiştir. Nâzım eserinde bu durumu şu şekilde belirtmiştir:

Bu manzûm altı bâb oldu birisi i'tikâd bâbı
‘Amelden farz ikincisi üçüncü vâcib aḥbâbî

Ḥarâm mekrûh olan cümle bunuñ dördüncü bâbında
Beşincisi sünendir müsteḥabb altıncı bâbında (b. 59-60)

Mesnevideki beyit numaraları ve başlıklar aşağıda verilmiştir:

BESMELE

1-3	(Eserin Giriş Kısmıdır)
4-8	MUḤADDİME BEYNE EF'ÂLİ'L-MÜKELLEFİN
9	TA'RİFÜ'L-FARZ
10-11	BEYÂNÜ'D-DELİLİ'L-ḲATİ VE'Z-ZANNİ VE ŞERÂ'İTİ-HİMÂ
12-13	BEYÂNÜ'L-FARZİ'Z-ZANNİ
14-16	TA'RİFÜ'L-VÂCİB
17-20	TA'RİFÜ'S-SÜNNET
21-22	TA'RİFÜ'L-MÜSTEḤABB
23	TA'RİFÜ'L-ḤARÂM
24	TA'RİFÜ'L-MEKRÛH
25-26	TA'RİFÜ'L-MÜBÂḤ

27	BEYĀNÜ AḤKĀMİ EF'ĀLİ'L-MÜKELLEFİN
28-31	ḤÜKMÜ'S-SÜNNET
32-33	BEYĀNÜ'N-NİYYET
34-39	ḤÜKMÜ'L-FARZİ VE'L-VĀCİB
40	BEYĀNÜ TAQSİMİ'L-ḤARĀM
41-45	BEYĀNÜ ENVĀ'İ'L-KÜFR
46-47	BEYĀNÜ AQSĀMİ'L-ḤARĀM
48	Lİ-ENNEHĀ ḤARĀMÜN Lİ-ĠAYRIHİ KEZĀ DÜRRİ MUḤTĀR
49-62	BEYĀNÜ KİSMİ'L-MEKRŪH
63-68	BEYĀNÜ'L-İMĀN
69-73	BEYĀNÜ BĀBİ'L- 'AḤĀ'İD
74	BEYĀNÜ'L-İMĀNİ'L-İCMĀLİ
75	BEYĀNÜ MA'NĀ'İ ĀMENTÜ 'ALE'L-İCMĀL
76-79	BEYĀNÜ'L-İMĀNİ'T-TAFŞİLİ
80-91	BEYĀNÜ'Ş-ŞİFATİ'Ş-ŞÜBŪTİYYE
92-95	BEYĀNÜ'L-ḲADER
96	BEYĀNÜ'L-EṬFĀLİ'L-MÜŞRİKİN
97-99	TA'RİFÜ'L-FĀSIḲ
100-102	BEYĀNÜ'L-ḲABR
103-104	VE'L-YEVMİ'L-ĀḤİR
105-106	BEYĀNÜ'Ş-ŞİRĀṬ

107	BEYÂNÜ'Ş-ŞEFÂ'AT
108-125	BEYÂNÜ'L-ENBİYÂ 'ALEYHİMÜ'S-SELÂM
126-128	BEYÂNÜ'L-KÜTÜB
129-130	BEYÂNÜ'L-Mİ'RÂC
131-133	BEYÂNÜ'L-MELÂ'İKE
134-145	BEYÂNÜ 'AĞÂ'İDİ EHLİ'S-SÜNNET
146-152	BEYÂNÜ AHVÂLİ'L-ĞİYÂMET
153-165	BÂBÜ'L-FARZİ MİNE'L-A'MÂL
166	BEYÂNÜ HUKÛK
167-174	TAFŞİLÜ'T-TEVBE
175	BEYÂNÜ ŞERÂ'İTİ EMRİ MA'RÛF VE'N-NEHYİ 'ANİ'L-MÛNKER
176-180	FARZÜ KİFÂYE
181	BEYÂNÜ'Ş-ŞALÂT
182-184	BEYÂNÜ FERÂ'İZİ'Ş-ŞALÂT
185-187	(NAMÂZIN İÇİNDE OLAN FARZLAR)
188-196	BEYÂNÜ'L-VUZÛ'
197-208	BEYÂNÜ'L-Bİ'R
209-211	'AŞERATÜN LÂ-YENCİSÜ'L-Bİ'R
212-216	BEYÂNÜ'S-SÛ'ÛR
217-221	BEYÂNÜ FERÂ'İZİ'L-VUZÛ'
222-227	BEYÂNÜ NEVÂĞİZİ'L-VUZÛ'

228-230	BEYĀNÜ MŪCİBİ'L-ĠUSL
231-232	ĠUSL VĀCİB OLAN
233-234	BEYĀNÜ FERĀ'İZİ'L-ĠUSL
235-241	BEYĀNÜ'T-TEYEMMŪM
242-251	BEYĀNÜ FERĀ'İZİ'T-TEYEMMŪM
252-260	BEYĀNÜ NEVĀKİZİ'T-TEYEMMŪM
261-269	BEYĀNÜ'L-MEŞHİ 'ALE'L-ĤUFFEYN
270-276	BEYĀNÜ'L-MEŞHİ 'ALE'L-CEBĀ'İR
277-286	BEYĀNÜ'L-'ÖZR
287-289	BEYĀNÜ'T-ṬAHĀRETİ MİNE'N-NECİSİ'L-ḤAKĪKĪ
290-299	BEYĀNÜ MUṬAHHARİ'L-ENCĀS
300-302	BEYĀNÜ SETRİ'L-'AVRET
303-306	BEYĀNÜ Fİ'N-NİSĀ'İ'L-'AVRET
307-308	BEYĀNÜ MEVĀZİ'İ'L-'AVRETİ Fİ'R-RACŪLİ VE'L-EMET
309-314	BEYĀNÜ İSTİKBĀLİ'L-ḲİBLE
315-318	BEYĀNÜ'L-VAḲT
319-323	BEYĀNÜ'N-NİYYET
324	BEYĀNÜ ŞALĀTİ'L-CENĀZE
325	BEYĀNÜ'T-TEKBİR
326	BEYĀNÜ'L-ḲIYĀM
327-328	BEYĀNÜ 'ÖZRİ'L-ḲIYĀM

- 329 BEYĀNÜ TE'ĤĪRİ'Ş-ŞALĀT
- 330-331 BEYĀNÜ'Ş-ŞALĀTİ'L-LETİ LĀ-TUḤZĀ
- 332-335 BEYĀNÜ'L-ḲIRĀ'AT
- 336-339 BEYĀNÜ'R-RÜKŪ' VE'S-SŪCŪD
- 340-342 BEYĀNÜ ŞERĀ'İTİ'L-İḲTİDĀ' Lİ'L-İMĀM
- 343-351 BEYĀNÜ ŞERĀ'İTİ'L-MŪCĀZĀTİ'L-MŪFSİDE
- 352-357 BEYĀNÜ'L-ḤADEŞİ Fİ'Ş-ŞALĀT
- 358-374 BEYĀNÜ MŪFSİDĀTİ'Ş-ŞALĀT
- 375-387 BEYĀNÜ'T-TAĞAYYŪRİ'L-FĀḤİŞ
- 388-392 BEYĀNÜ ŞERĀ'İTİ VŪCŪBİ'L-CUM'A
- 393-395 BEYĀNÜ ŞERĀ'İTİ EDĀ'İ'L-CUM'A
- 396 BEYĀNÜ'L-ḤUṬBE'İ'L-MEFRŪZA
- 397-399 BEYĀNÜ'L-CENĀ'İZ
- 400-403 BEYĀNÜ'Z-ZEKĀT
- 404-407 BEYĀNÜ ŞŪRŪTİ EDĀ'İ'Z-ZEKĀT
- 408-412 BEYĀNÜ ECNĀSİ MĀLİ'Z-ZEKĀT
- 413-415 BEYĀNÜ ZEKĀTİ'D-DEYN
- 416-421 BEYĀNÜ MĀLİ'Z-ẒİMĀR
- 422-423 BEYĀNÜ ZEKĀTİ'L-BAḲAR
- 424-425 BEYĀNÜ ZEKĀTİ'L-ĠANEM
- 426-428 BEYĀNÜ'L-MĀLİLLEZĪ LĀ ZEKĀTE LEHU

- 429-432 ZEKĀT VİRMESİ CĀ'İZ OLMAYAN KİMSELERİ BEYĀN
- 433-438 ZEKĀT CĀ'İZ OLMAYAN MAĤALLERİ BEYĀN
- 439-441 BEYĀNÜ'L-KERĀHETİ Fİ'Z-ZEKĀT
- 442-443 BEYĀNÜ MAŞĀRİFİ BEYTİ'L-MĀLİ'L-ÜLĀ
- 444 BEYĀNÜ BEYTİ'L-MĀLİ'Ş-ŞĀNİ VE MAŞĀRİFİHİ
- 445-447 BEYĀNÜ BEYTİ'L-MĀLİ'Ş-ŞĀLİŞ VE MAŞĀRİFİHİ
- 448 BEYĀNÜ MAŞĀRİFİ BEYTİ'L-MĀLİ'R-RĀBİ'
- 449-451 BEYĀNÜ'Ş-ŞAVM
- 452-459 BEYĀNÜ 'ÖZRİ'Ş-ŞAVM
- 460-461 BEYĀNÜ FERĀ'İZİ EDĀ'İ'Ş-ŞAVMİ RAMAZĀN
- 462-464 BEYĀNÜ EVKĀTİ'Ş-ŞAVM
- 465-466 BEYĀNÜ ŞÜBÜTİ RAMAZĀN
- 467-470 BEYĀNÜ ĤÜKMİ YEVMİ'Ş-ŞEKK
- 471-475 BEYĀNÜ'L-ĤAZĀ'İ VE'L-KEFFĀRET
- 476-479 BEYĀNÜ'L-KEFFĀRETİ 'ALE'Ş-ŞAVM
- 480-490 BEYĀNÜ'L-ĤAZĀ'İ'L-FARĤ
- 491 BEYĀNÜ ĤĀLİ'L-İGMĀ'
- 492 BEYĀNÜ ĤĀLİ CÜNÜN
- 493-499 BEYĀNÜ MĀ-LĀ YÜFSİDÜ'Ş-ŞAVM
- 500-503 BEYĀNÜ MEKRŪĤĀTİ'Ş-ŞAVM
- 504-508 BEYĀNÜ'L-MŪSĀFİR

509-512	BEYĀNÜ'L-ḤACC
513	BEYĀNÜ FERĀ'İẒİ EDĀ'İ'L-ḤACCI MUTLAḲ
514-515	BEYĀNÜ'L-MĪḲĀT
516-517	FURŪZÜ EDĀ'İ ḤACCI'L-MEFRŪZ
518	BEYĀNÜ'L-'UMRE
519-522	BEYĀNÜ'L-İḤRĀM
523-525	BEYĀNÜ AḲSĀMİ'L-ḤACC
526-529	BEYĀNÜ'T-TEMETTU'
530-536	BEYĀNÜ'L-CİNĀYĀTİ Fİ'L-ḤACC
537-539	BEYĀNÜ MĀ LEZİME MĪNHÜ'T-TAŞADDUḲ
540-541	BEYĀNÜ 'ÖZRİ'L-CİNĀYĀTİ Fİ'L-ḤACC
542-546	ŞİĞİR DEVE ḲURBĀN VĀCİB OLAN MAḤALL BEYĀN
547-549	BEYĀNÜ MĀ LĀ-CEZĀ'İ'L-MUḤRİM İZĀ KATELEHÜ
550-551	BEYĀNÜ'L-İḤŞĀR
552-556	BEYĀNÜ'L-ḤACCI 'ANİ'L-ĠAYR
557-564	BEYĀNÜ VĀCİBĀTİ'L-ḤACC
565-568	BĀBÜ'L-VĀCİBĀT
569-570	BEYĀNÜ ŞERĀ'İTİ VÜCŪBİYYETİ'L-CEMĀ'AT
571	BEYĀNÜ ŞERĀ'İTİ VÜCŪBİYYETİ ŞALĀTİ'L-'İYDEYN
572	BEYĀNÜ ŞERĀ'İTİ VÜCŪBİYYETİ'L-UḐḤİYYE
573	TEKBİRÜ TEŞRĪK

574-576	BEYĀNÜ'L-FİṬR
577-578	BEYĀNÜ'L-ḲASEM
579-588	BEYĀNÜ BĀBİ'L-EYMĀN
589-590	BEYĀNÜ'N-NEZİRİ'L-MUṬLAḲ
591-594	BEYĀNÜ'N-NEZİRİ'L-MU'ALLAḲ
595-598	BEYĀNÜ KEFFĀRETİ'L-YEMĪN
599	BEYĀNÜ'L-YEMĪNİ'L-ĠAMŪS
600	BEYĀNÜ'L-YEMĪNİ LAĠV
601-617	BEYĀNÜ VĀCİBĀTİ'Ş-ŞALĀT
618-626	BEYĀNÜ SECDETİ'T-TİLĀVET
627-637	BEYĀNÜ'L-MENHĪYYĀT
638	BEYĀNÜ İSTİBRĀ'İ'L-CĀRİYE
639-656	BEYĀNÜ MESĀ'İLİ ŞETTĀ
657-659	KİZB CĀ'İZ OLAN MAḤALL-İ SEB'A
660-663	BEYĀNÜ'L-ĠIYBET
664-756	ĠIYBET CĀ'İZ OLAN MAḤALL-İ SİTTE
757-761	BEYĀNÜ BĀBİ'S-SÜNEN
762	BEYĀNÜ MESNŪNİYYETİ'N-NİYYETİ'L-ĠUSL
763-778	BEYĀNÜ SÜNENİ'Ş-ŞALĀT
779-780	BEYĀNÜ SÜNENİ'L-ḤUṬBE
781	BEYĀNÜ SÜNENİ'Ṭ-ṬA'ĀM

782	BEYĀNÜ ŞERĀ'İTİ SÜNENİ'N-NİKĀH
783-784	BEYĀNÜ SÜNENİ'L-KEFEN
785-792	BEYĀNÜ BĀBİ'L-MÜSTEĤABBĀT
793-804	BEYĀNÜ MÜSTEĤABBĀTİ'L-ĞUSL
805-810	BEYĀNÜ EVLE'N-NĀSİ Bİ'L-İMĀME
811-817	BEYĀNÜ ŞIFATİ ŞALĀTİ'T-TESBĪH
818	BEYĀNÜ'L-ĤACĀMET
819-820	MENĤİYYĀTÜ'L-FAŞD
821-826	ĀDĀBÜ CUM'A
827-831	BEYĀNÜ'L-İSTİĤBĀBİ Fİ ĤAĤKĪ'Ş-ŞABĪ
832-843	BEYĀNÜ BĀBİ'L-ĤAYZĪ VE'N-NİFĀS
844	BEYĀNÜ ĤÜKMİ'L-MÜBTEDİYYE
845-846	BEYĀNÜ ĤÜKMİ'L-MU'TĀDE
847-848	BEYĀNÜ ĤÜKMİ'L-MUĞİLLE
849-850	BEYĀNÜ AĤKĀMİ'L-ĤAYZĪ VE'N-NİFĀS
851-854	BEYĀNÜ'L-İSTİĤĀZA
855-857	BEYĀNÜ'L-BÜYÜ'
858-862	BEYĀNÜ BEY'İ'L-BĀŦIL
863-866	BEYĀNÜ BEY'İ'L-FĀSİD
867-870	BEYĀNÜ ŞARTİ FĀSİD
871-874	ĤÜKMÜ BEY'İ'L-FĀSİD

875-876	BEYÂNÜ'S-SELEM
877-881	BEYÂNÜ'R-RİBÂ'
882	BEYÂNÜ'Ş-ŞARF
883	BEYÂNÜ'L-KARZ
884-885	BEYÂNÜ'L-MÜZÂRA'A
886-891	BEYÂNÜ ŞÜRETİ ZİRÂ'ATI'Ş-SAHİHA
892-895	BEYÂNÜ'Ş-ŞAYD
896-902	BEYÂNÜ'L-MUḤARREMÂTİ Fİ'N-NİKÂḤ
903-909	NİKÂḤİ BÂṬİL OLANLARI BEYÂN
910-921	BÂBÜ'T-ṬALÂK
922-924	BEYÂNÜ'Z-ZİHÂR

2.2. Eserde Yer Alan Bölümlerin Konuları

Manzûm ve mensûr bir fıkıh eseri olan çalışmamızın ana konuları İman, Farz, Vâcip, Sünnet, Harâm, Mekrûh, Müstehaptır. Bu başlıklar da kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bunların yanında bazı fikhî meseleleri anlatan başlıklar da mevcuttur. Eserin herbir bölümünün özeti şu şekildedir:

2.2.1. Muqaddeme Beyne Ef'âli'l-Mükellefîn

4-8. beyitleri arasında kulun mükellef olduğu fiiller anlatılmıştır. Âkil ve bâliğ olmuş her Müslümanın söz, fiil, ahlak ve itikadında uyması lüzumlu olan farz, vâcip, sünnet, müstehap, mübâh, kaçınması lüzumlu olan harâm ve mekrûhlar vardır. Bir Müslüman hatayla veya unutarak bir fiil işlese günah işlemiş olmaz. Hatası veya unuttuğu fiili amelle ilgili ise kaza gerekir. Bir mecnun veya çocuk bilerek veya bilmeyerek bir başkasının malına zarar verse ve yahut mükellef olmuş bir Müslüman,

bilmeyerek bir başkasının malına zarar verecek olsa günah işlemiş olmaz. Ancak bu üç kimsenin zararı tazmini gerekir.

2.2.2. Ta'rifü'l-Farz

9. beyitte farz kavramı tarif edilmiştir. Buna göre şüphe olmadan ve delilleri ile beraber şeriatın emrettiği şeye farz denir.

2.2.3. Beyānū'd-Delīli'l-Ḳaṭ'ī Ve'z-Zannī Ve Şerā'iti-Himā

10-11. beyitler arası; fıkha ait mecâz, müşterek, takdim, mu'âriz, nesh, maḥşūş, maḥsūs, tevâtür terimlerinin şer'î hüküm vermede kesin delil kabul edildikleri; bunlardan birisinin olmaması durumunda şer'î hüküm vermede zannî delil kabul edildikleri anlatılmıştır.

2.2.4. Beyānū'l-Farzi'z-Zannī

12-13. beyitleri arasında farz-ı icthâdî kavramı açıklanmıştır. İctihad ehli kişilerce vitir namazı, oruç, zekât gibi bazı ibadetlerin farz veya vâcip olduğunu söylemek, icthad meselesidir. Bu ibadetlere farz demek de vâcip demek de küfre götürmez.

2.2.5. Ta'rifü'l-Vâcip

14-16. beyitleri arasında vâcip kavramı açıklanmıştır. Emrolunan şey zannî ise vâciptir. İctihad ehli kimselerce kitap, sünnet, icma, kıyas kıstas alınır. Bu kişilerin fetvaları ile dinî meseleler vâcip kabul edilir. Bu kimseler haricindeki kişilerin fetvaları kabul görmez.

2.2.6. Ta'rifü's-Sünnet

17-20. beyitler arasında sünnet kavramı açıklanmıştır. Hz. Peygamber bir fiili ekseriyetle işlemişse ve bu fiilin terkine rıza göstermişse buna sünnet denir. Sünnetlerden bazıları mü'ekkeddir, bunlar vacibe yakın sünnetlerdir.

2.2.7. Ta'rifü'l-Müsteḥabb

21-22. beyitler arasında müstahabb kavramı açıklanmıştır. Hz. Peygamber bir fiili bazen işlemişse ve yahut işleyenlere sevabı vardır demişse, bu fiiller müstehaptır. Fazilet, müstehab, mendub, tatavvu, nafile, edep, evla kelimeleri aynı türden kelimelerdir. Bu kelimeler birbirinin yerine kullanılır.

2.2.8. Ta'rifü'l-Ḥarâm

23. beyitte harâm kavramı açıklanmıştır. Delilleriyle ve şüphesiz olarak şeriatın nehy ettiği şeylere harâm denir.

2.2.9. Ta'rifü'l-Mekrûh

24. beyitte mekrûh kavramı açıklanmıştır. Delilinden kat'i olarak emin olunmamasına rağmen şeriatın nehy ettiği şeylere mekrûh denir.

2.2.10. Ta'rifü'l-Mübâh

25-26. beyitler arasında mübâh kavramı açıklanmıştır. Yapılmasında veya yapılmamasında dinî yönden sakınca olmayan işlerdir. Yapılmasında veya terkinde hayır ve şer kastı gözetmek, devlet idarecisinin bazı işlerde emri ve nehyi, mübâh için belirleyici olur.

2.2.11. Beyānū Aḥkāmī Ef'ālī'l-Mükellefīn

27. beyitte mübâhin terk edilmesi durumunda sevap ya da günahın olmadığı, güzel fiillerde sevabın olduğu anlatılmıştır.

2.2.12. Ḥükmü's-Sünnet

28-31. beyitler arasında sünnetin faziletleri anlatılmıştır. Sünnetlerin her birisinin sevab kazandıracığı, sünnetleri terk etmenin Hz. Peygamber'in şefaatinde mahrum bırakacağı, sünnet-i hüda olanları terk etmenin hoş karşılanmadığı, sünnet-i zâ'idi terk edenlerin ayıplanmadığı anlatılmıştır. Yine niyyetsiz olarak yapılan fiillerin sünnet de olsa bir sevabının olmayacağı belirtilmiştir.

2.2.13. Beyānū'n-Niyyet

32-33. beyitlerde niyyetin kalbî bir durum olduğu anlatılmıştır. Kişi ya sözüne binaen ya cehennem ateşinden kurtulma ya da sevap işlemek için niyyetlenir. Bu üç durum da ihlastır. Niyyetin en güzel olması gereklidir.

2.2.14. Hükümü'l-Farzi Ve'l-Vâcib

34-39. beyitler arasında farzın ve vacibin hükmü açıklanmıştır. İmanlı bir kişi farzlardan ya da vâciplerden birini terk etse, Allah affetmezse cehennem azabına müstahaktır. Amellerle ilgili farzlardan birini terk etse, o amelin kaza edilmesi gerekir. Mükellefin farz olan ibadetlerden birinin farzını veya şartını yerine getirmemiş olması durumunda ibadetleri sahih olmaz. Vâcip amellerden biri terk olursa, amel eksik kalır. Hacda vâciplerden biri terk edilse, eksikliği gidermek için kurban verilir. Namazın vâciplerinden biri sehven terk edilse iki secde ile eksiklik giderilir. Sünnet ve müstehaplar terk edilse, kişinin ibadeti kabul olunmakla birlikte sevabı eksik kalır.

2.2.15. Beyānū Taqsîmi'l-Harām

40. beyitte harâmın iki türlü olduğu anlatılmıştır. Bunlardan biri küfürdür, diğeri küfür değildir. İnsan küfürden tevbe etmezse ebedi olarak cehennemde kalır. Kişi işlediği harâmdan dolayı tevbe etmeden ölse, cehennem ateşi ona müstahaktır. Ancak Allah, isterse azap eder, isterse affeder.

2.2.16. Beyānū Envā'î'l-Küfr

41-45. beyitlerde küfrün çeşitleri açıklanmıştır. Küfür yedi şeyden biri ile olur: Birincisi dinde ayetlere muhtaç olmadan bilinen meselelerde şüphe etmek, ikincisi dinen bilinen bir şeyi inkar etmek, üçüncüsü şeri'atin tazimini vâcip gördüğü şeyleri alçaltmak, dördüncüsü elfaz-ı küfrü kasıtlı söylemek, beşincisi küfür ehli olanlara ait olan bir fiili kasden işlemek; özürsüz olarak şapka giymek gibi, altıncısı Allah'tan başkasına secde etmek, yedincisi küfre rıza göstermektir. Bu yedi şeyden kaçınmak gereklidir. Kişinin kalbine küfre götüren şeyler düşerse, kişi buna razı değilse imanına bir zarar gelmez.

2.2.17. Beyānū Aḳsāmi'l-Ḥarām

46-47. beyitler arasında küfür olmayan harâmın kısımları açıklanmıştır. Küfre varmayan harâm iki kısımdır: Biri kat'îdir, biri zannîdir. Bazı ulema, harâm li-aynihî olan fiiller işlenirse kişi, kafir olur; harâm li-gayrihî olan fiillerde kişi kafir olmaz demişlerdir.

2.2.18. Li-Ennehā Ḥarāmün Li-Ġayrihi Kezā Dürri Muḥtār

48. beyitte kişi harâm li-aynihî olan fiillerde, bunun harâm olduğunu bildiği hâlde besmele çekse kafir olur denmiştir.

2.2.19. Beyānū Kısmi'l-Mekrûh

49-62. beyitleri arasında mekrûhun kısımları açıklanmıştır. Mekrûh, tahrimî ve tenzihî olmak üzere iki kısımdır. Tenzihî mekrûh işlemek azarlanma gerektirir. Tahrimî mekrûh işlemek azaba müstahak eder. İmam Muhammed ve İmam Ebû Yûsuf, tahrimî mekrûhta ısrar edenler ve bunları işlemeyi hafif görenler azaba müstahaktır derler. İmam Muhammed'e göre tahrimî mekrûh; harâmdır. İmam Azam'a ve Ebû Yûsuf'a göre harâma yakın helâle uzaktır. Tenzihî mekrûha ısrar etmek küçük günah, tahrimî mekrûha ısrar etmek büyük günahdır. *İhya*'da beş yerde küçük günahların büyük olacağı ve bunlardan kaçınılması gerektiği söylenmiştir. Bunlar: Küçük günahlarda ısrar etmek, kişinin günahıyla övünmesi, kişinin gizli işlediği günahını ızhar etmesi, kişinin günah işlemekten korkmaması, kişinin günah işleyen insanların önde gelenlerinden olmasıdır. Harâmları ve farzları bilmek farz, sünnetleri bilmek sünnet, tahrimî mekrûhu ve vâcipleri bilmek vâcip, müstehapları bilmek müstehaptır.

Bu manzûm eser altı bâbdır: Birinci bâb İ'tikad, ikinci bâb farz olan ameller, üçüncü bâb vâcipler, dördüncü bâb harâm ve mekrûhlar, beşinci bâb sünnetler, altıncı bâb müstehaplardır.

Şâfi ism-i şerifini zikretmek çok önemlidir. Şâfi kitabı ile amel kıl, derdine şifâ, kalbine nur olur. Kitabın sonunda nice ahkam yazılmıştır Allah'ın izniyle. Hatasını düzelten kabrinde cennet bulsun.

2.2.20. Beyānū'l-Īmān

63-68. beyitler arasında iman kavramı açıklanmıştır. İnsanın, mecnun ve çocuk değilse, dinin getirdiği her şeye inanması farzdır. İman, Rasulullah ne dediye inanmaya denir. Eğer, kafirlerin insanın bir uzvunu kesme durumu yoksa, söylenilenlere razı olması ve söylenilenleri ikrar etmesi şarttır. Kıyamet kopmadan ve can boğaza gelmeden imana gelmek gereklidir. İmanın yokluğuna alamet; dil ile ikrar etmemek, küfre girecek sözler söylemek, kefere şapkası giymek, beline zünnar bağlamaktır. Hanefî imâmların çoğunluğu ikrar etmek imandan bir parçadır. İkrar, zorlama ve tehdit zamanında düşer derler. İmam Maturadî'ye göre akıllı bir çocuğa da iman farzdır.

2.2.21. Beyānū Bābi'l- 'Aķā'id

69-73. beyitlerde akaid kavramı açıklanmıştır. Taklit ederek değil yakinen tasdik ederek iman ettim. Dini delillere bağlı kalarak araştırdım. Yakîn, şüpheyile yok olmaz, kesin bilgidir. Akidede Ehl-i Sünnet yolunu tuttum, amelde İmam Azam'ın re'yini kabul ettim. İmam Azam'ın kitap, sünnet, icma ile çıkardığı hükümleri, delilleri sebepleri, şartları, mevani'i (engelleri) kabul ettim. Bu beş yerde imâmım İmâm Azam'dır, başka içtihadada gerek görmem demek gerçek akaidir.

2.2.22. Beyānū'l-Īmāni'l-İcmālî

74. beyitte imân-ı icmalî beyan edilmiştir. Allah'tan her ne geldiye inandım, razı oldum. Rasulullah her ne dediye inandım, kabul ettim demek icmalî imandır.

2.2.23. Beyānū Ma'nā'i Āmentü 'ale'l-İcmāl

75. beyitte "Amentü" açıklanmıştır. Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe, takdirine inanmak Amentü'dür.

2.2.24. Beyānū'l-Īmāni't-Tafşīlī

76-79. beyitlerde iman-ı tafsilî açıklanmıştır. Allah'ın varlığı, yarattığı ka'inatından bellidir. Bu alem sonradan Allah'ın halk sıfatından yaratıldı. Ortağı yoktur, O, Vâhid'dir, bütün dünya buna şahittir. Herkes ibadet ve kulluk etse de O'na faydası yoktur, O'nun buna ihtiyacı yoktur. Yaratılmışların tümü kafir olsa Allah'a zarar ulaşmaz, Allah'ın sıfatları, zatı, fiillerinde evveliyatı yoktur, sonu da olmaz. Benzeri yok, Bâkî'dir. Kimseye muhtaç değildir. Eksiklikten münezzehtir, herkes O'na muhtaçtır.

2.2.25. Beyānū'ş-Şıfatı'ş-Şübūtiyye

80-91. beyitler arasında Allah'ın zâtî ve sübûti sıfatları açıklanmıştır. Allah diridir, diriliği bütün yaratılmışlardan başkadır. Sıfatları, zatı, fiilleri yaratılmışlara muhalifdir. Deri, et, organlar, kemik Allah'da olması ne mümkündür. Gelmek, gitmek, gülmek, uyumak ona yaraşmaz. Yemek, içmek, şekil, suret, mekandan münezzehtir. Yönden, evlattan, değişimden, gamdan, zamandan münezzehtir. O, her şeyi hakkıyla bilendir, hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Unutmaktan ve gafletten beridir, ilmi bozulmaz. Ortağı yoktur; sıfatlarında, zatında, fiillerinde tektir. Fayda ve zarardan münezzehtir, fayda ve zarar kullara mahsustur. Diridir, her yok olanı ve varı şanına uygun olarak bilir. Her türlü sesi işitir, her şeyi görür. O'nun işitmesi kulak ile değildir, görmesi göz ile değildir. Her şeyi yaratmaya kadirdir. Kelamı harf, ses, dil ile değildir. O, yaratandır, yarattıkları güzeldir ve biri birine uyumludur. Çirkin olan, insanların kendilerinin yaptığı işlerdir. Her şeyi yaratan O'dur, kulun fiillerini de yaratan O'dur. Kul ancak çalışıp, uğraşır. İman, küfür, isyan kulların fiilidir. O'nun işi hikmetlidir, hayır ve şerri dileyip yaratır. Hayrı sever buna razıdır, şerri sevmez.

2.2.26. Beyānū'l-Ķader

92-95. beyitler arasında kader konusu açıklanmıştır. Allah, ezelden olacakların hepsini takdir etmiştir. Tüm olmuş ve olacaklar, Levh-i Mahfûz'a yazılıdır. O hiçbir şeye mecbur değildir, adaleti icabı kafirleri yakar. Müslümanlardan razı olmadıklarını dilerse affeder, dilerse affetmez. Fasıklardan bazısı, günahları nisbetince yanar, Cennet'i ve Cehennem'i geçertir ve tükenmez.

2.2.27. Beyānū Etfāli Müşrikīn

96. beyitte müşriklerin çocuklarının durumu anlatılmıştır. Ya cehennemde, ya A'rafda, ya cennette, ya cennette hizmetkar, ya dinlenme ve eğlenme aleminde ya da toprak olurlar. Bunu ancak Allah bilir.

2.2.28. Ta'rifü'l-Fāsık

97-99. beyitler arasında fasıkın tarifi yapılmıştır. Küçük günahlarda ısrar eden, büyük günahları da işleyen fasık olur, salih değildir. Bu kimseler günahları için tevbe etmelilerdir. Cehennemde ferah, cennette elem yoktur. Bu ikisi içinde ölmek yoktur ve bu ikisi içinde, zevk ve azap çeşit çeşittir. Cennete müminler girecek ve orada Hak, mü'minlere aralık ve yön olmadan bila-keyf görünecektir.

2.2.29. Beyānū'l-Ḳabr

100-102. beyitlerde kabir hayatı anlatılmıştır. Ölüye kabirde iki melek sorar: Rabbin kim, ne dindensin, nebin kim? diye, cevaben: Rabbimiz Allah'tır, dinimiz İslam'dır, nebiz Muhammed'dir ve tüm mahluka ikramdır denir. Kabirde iyi kullara türlü nimetler verilir, azap her kafire ve bazı günahkar Müslümanlara haktır.

2.2.30. Ve'l-Yevmi'l-Āḥir

103-104. beyitlerde Ahiret günü anlatılmıştır. Haşır vardır, terazi de vardır, bunun ile bütün ameller tartılır. Amel defterinin ne türlü verileceği bilinemez. En doğrusu, kafirler için isyanlarından dolayı hayırlarının görülmeceği bir defterin olduğudur.

2.2.31. Beyānū'ş-Şirāt

105-106. beyitlerde sırat hakkında bilgi verilmiştir. Cehennem üzerinde gayet ince olan bir köprü kurulacaktır, insanların sevinci bu köprüyü geçince olacaktır. Allah, insanların sözlerinden ve fiillerinden soru edecek, kul olan bu suallere boyun eğecektir.

2.2.32. Beyānū'ş-Şefā'at

107. beyit şefaati hakkındadır. İmanlı olanlar için iyi kulların şefaati vardır. Şefaati, kimi için ateşte yandıktan sonra kimi için ateşe girmeden evveldir.

2.2.33. Beyānū'l-Enbiyā 'Aleyhimū's-selām

108-125. beyitler arasında peygamberlerden bahsedilmiştir. Allah, insanlara kendilerinden birçok peygamber göndermiştir. Peygamberler emindirler, akıl baliğdirler, ayıptan ve isyandan beridirler. Nebiler hür erkeklerdir, akılda kamildirler. Öldükten sonra da peygamberlikleri devam eder. Tebliğ görevlerini yaptıklarında unutmaktan, eksikliklerden uzaktırlar. Küçük-büyük günahattan, kerahetten beridirler. İşlerini istişarede bulunarak yaparlar, alçaklıktan uzaktırlar. Herhangi bir yanlışa düşmeden evvel, kendilerine haber verilerek uyarılırlar, ictihadlarında hata olsa ilham alarak ictihatlarını değiştirirler. Tefsirlerde ve tarihlerde onlar hakkında yazılmış ayıplar hep hatalıdır. Her nebi, nefret veren hastalıklardan, alçak niyetlerden beridir, onların yaratılışı güzeldir. Özellikle Hz. Muhammed'i (s.a.v) medh etmekte kul acizdir, Allah ancak O'nu medh eder, O'nu vafeden kullarda dil aciz kalır.

Nebiler evveli Hz. Adem (a.s)'dir; O, topraktan yaratılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v), nebilerin sonuncusu olmuştur. Bu iki peygamber arasında sayısını ancak Allah'ın bileceği nice sadık peygamberler gönderilmiştir. Kur'an'da ismi geçen 28 peygamber şunlardır: Adem, Nuh, İbrahim, İsmail, Şu'ayb, Harun, Yahya, Zekeriyya, Zülkifl, Eyyub, Salih, Yakub, Hud, İshak, Lut, İlyas, Süleyman, Davud, İdris, Elyasa, Yunus, Musa, Üzeyr, Lokman, Zülkarneyn, Yusuf, İsa ve Muhammed (s.a.v)'dir; Muhammed (s.a.v.) tüm mahluklara rahmettir. O'na ümmet olanlar için ne güzel nimet vardır.

2.2.34. Beyānū'l-Kütüb

126-128. beyitler arasında indirilen kitaplardan bahsedilmiştir. Allah, yüz dört kitabını katından indirmiştir. İsa'ya (a.s) İncil'i, birini Davud'a (a.s), Musa'ya (a.s) Tevrat'ı, Habibullah'a (s.a.v) Kur'an'ı vermiştir. Kur'an'ı candan okumalı, Kur'an'la amel etmeli, Furkan'ın (Kur'an) hükmünü unutmamalıdır. Yirmi üç yılda Furkan tamamlanmıştır. Sahife olarak Adem'e (a.s) on, Şit'e (a.s) elli, Halil'e (İbrahim) on, İdris'e (a.s) otuz gönderilmiştir.

2.2.35. Beyānū'l-Mi'rāc

129-130. beyitlerde Miraç hadisesi açıklanmıştır. Rasulullah (s.a.v), uyanık olduğu hâlde Harem'den Mescid-i Aksa'ya ordan göğe sefer etmiştir. Cebrail (a.s.) yanındayken Rasulullah (s.a.v) çıkıp gökleri seyretmiş, cennet ve cehennemi görüp aynı gece yer yüzüne inmiştir.

2.2.36. Beyānū'l-Melā'ike

131-133. beyitler arasında meleklerden bahsedilmiştir. Melekler yemez, içmez, şerefli ve günahsızdırlar. Dişi ve erkek değildir, cinsiyetleri yoktur, amel onlara güç gelmez. Bunlardan Cebrail, Mikail, Azrail, İsrail peygamberler haricindeki herkesten efdaldirler, müminler de bu meleklerin haricindekilerden efdaldir.

2.2.37. Beyānū 'Aḳā'idi Ehli's-Sünnet

134-145. beyitler arasında Ehl-i Sünnet aka'idi anlatılmıştır. Ölen de maktul de ecel geldiği için can vermiştir. İnsan ne yerse rızkıdır, ama helâl olanı yemelidir. İnsana gücü yetmediği fiil yüklenmemiştir. Veliler keramet ehlidirler, kerametleri yalan değildir. Havarık, mucize, irhas, keramet yardımdır. Sihir, harika olarak görülse de istidracdır ve ihanettir. Sihir bir olaydır, nazar gerçek, ilim akıldan üstündür. Mümini küfür haricindeki bir isyan, imandan çıkarmaz. Büyük günahlar, kulun taatini iptal etmez. Kul ne denli müttaki olsa da şeriatin teklifi kuldun düşmez. Kulun namazı, abdesti, gazası, haccı ne denli kabul görse de büyük günahlarını yok etmez, ancak Allah kulun günahlarını affeder. Bir farzı geciktiren günah işlemiş olur, şartları ile tevbe eden affolunur. Usulü ile edilen dua ve edilen tevbe, kulun ne denli bazı günahları varsa da kabul görür. Ümitsizlik hâlinde, ölüm anında iman kabul görmez, Allah'ın zatını bilmeyenin özrü kabul olmaz. Sadakanın ve duanın hem ölümlere hem de dirilere faydası olur, ölümlere halis bir şekilde dua edilmelidir. Küçük günahlardan dolayı kulun kınanması, büyük günahlar sebebiyle kulun bağışlanabileceği haktır. Müctehidlerin hatası affolunur, bu hatalarından dolayı onlara sevap da verilir. Nebilerin içtihadında hata olursa ilham yoluyla hatalarını düzeltirler.

2.2.38. Beyānū Aḥvālī'l-Ḳiyāmet

146-152. beyitler arasında kıyamet hakkında bilgi verilmiştir. Kıyamete yakın bir gözü kör aynı zamanda sihirbaz olan Kafir Deccal çıkar. Gittiği yerde fesat çıkarır, Allah da onun isteklerini yaratır. Semaya emredince yağmur yağar, yerde çimen çiçek bitirir. Deccal emr edince yerden defineler çıkarır. İsa (a.s), semadan iner ve Deccal'i katleder. Mehdi gelip bütün dünyaya imâm olup, insanlara adalet ile davranır. Yecüc ve Mecüc güneşin yükseldiği yerden çıkar, yerden de bir hayvan çıkar. Makamlar ve mevkiler ehline verilmez, nice cahiller müftü olur, bunların dine muhabbetleri de olmaz. Bunların hepsi kıyamet alametidir, kıyamete iman eylemeli, ancak kıyametin ne zaman kopacağı bilinemez. Bu şekilde itikad etmelidir.

2.2.39. Bābü'l-Farzi Mine'l-A'māl

153-165. beyitler arasında amellerle ilgili farzlar açıklanmıştır. İmandan ve itikaddan sonra farz gelmektedir. Burda anlatılanlar fûru'dan farzlardır. Kimi kat'i, kimi zannî, kimi güzel, kimi gayridir. Çocuklar, mecnunlar, kafirler, dar-ı harbdeki cahiller bu fûru'lardan mükellef değildirler. Bedeni, malı, ırzı, akli, canı hıfz etmeli, harâmı bilip kaçınmalı, farzları bilip ezberlemelidir.

Mükellefi, bir farzı terk eyle veya bir günahı işle diye yaralama ile tehdit etseler, mükellef için günah işleme ruhsatı vardır. Zina, başkasını katl etme veya yaralamaya zorlasalar helâl olmaz, buna ruhsat yoktur.

Beş vakit namaz, cuma ve cenaze namazı, hac, zekât, oruç, haraç, a'şar ve diğer borçlar farzdır. Emaneti ve adağı eda etmeli, yeterince çabalama, çalışmalı, ev halkının nafakasını kazanmalı, ev halkına yılda iki elbise almalıdır.

Kazaya razı olmalı, şeriate, belaya, günaha karşı sabırlı olmalıdır. Allah'tan korkmalı, cehennem ateşini ve kabri fikrederek işleri yapmalıdır. Bazen şükretmeli, ibadetleri ihlaslı yapmalıdır. Tevekkül göstermeli, tevbe etmeli, istikametinde aceleci olmalıdır. Allah'ın fazlından ümit kesmemeli, rahmetinden ümitli olmalıdır, tevekkül dışına çıkmamalı, sebepler için çalışmalıdır.

Düşman olan nefsi toprak etmeli, cihad etmeli, halim olmalıdır. Hayalı, dürüst olmalı, nasihat etmeli, fesattan kalbi temizlemelidir.

Başarıya götüren Allah'tır bunu bilmeli, günahın var mı bunu düşünmeli, var ise terk etmeli yok ise Allah'a şükretmelidir.

2.2.40. Beyānū Hukūk

166. beyitte kulun hukukundan bahsedilmiştir. Kul hakkına riayet etmelidir. Kul hakkı yememeli, yemiştirse helâlleşmelidir. Kula eza edilmişse gönlü hoş edilmelidir.

2.2.41. Tafşilü't-Tevbe

167-174. beyitler arasında tevbe hakkında tafsilatlı bilgi verilmiştir. Hak sahibi, hak yiyen kişinin, kendi ne denli hakkını yediğini bilmesi sonucu, hakkını helâl ederse helâlleşmiş olurlar. Ancak hak sahibi, hakkının ne olduğunu bilmeden hakkımı helâl ettim dese de, hak yiyen bu dünyada kurtulur, ancak ahirette hesaba çekilir.

Eğer hak sahibi ve varisi bilinmezse, hak ne ise o miktarda fakire verilir. Eğer ölü veya kayıp kimse bulunursa samimiyetle istiğfar etmeli, bu şekilde Allah'ın rahmeti umulur. Eğer hak sahibi kafir ise helâlleşmeli, hayvan ise tevbe edip Allah'a niyazda bulunmak gereklidir.

Namaz, oruç, zekât, hac hakkı kalmışsa kaza edilmelidir. Zihâr orucunun, yeminin, katlin keffareti eda edilmelidir.

Allah'ı ve salih kulları sevmeli, hüsn-i zanda bulunmalı, cömert olunmalıdır. Akaidi delilleri bilerek inanmalı, amelleri taklit etmelidir. İnsanları medh ederken de, birini yererken de tevazu göstermeli, bir şey hakkında hüküm verirken de haddi aşmamalı, hakka riayet etmelidir.

2.2.42. Beyānū Şerā'iti Emri Ma'rūf ve'n-Nehyi 'ani'l-Münker

175. beyitte emr-i maruf ve nehyi ani'l-münkerin şartları açıklanmıştır. Emrū maruf ve'n-nehyi ani'l-münker farzdır. Eğer nehy edilecek şey, nehyinden dolayı bir başka kötülük peyda edecekse nehy edilmeye bilindir. Kişinin aybı araştırılmadan,

aybını zan yoluyla kabul ederek, harâm olan işlerden kendisini men etmeli, farzları kendisine emretmelidir.

2.2.43. Farzû Kifāye

176-180. beyitlerde farz-ı kifayeler anlatılmıştır. Ölü yıkayanlara, kefenleyenlere, defnedenlere yardım edilmelidir. Kur'an okunmalı, insanların çaresiz olduğu hatırlatılmalıdır. Selam almalı, hastaların ahvali sorulmalı, hastalar, Allah'a hamd etmeli ve bunu hafifçe etraftakilere duyurmalıdır. Şahitlik etmek farzdır, Kur'an-ı Kerim'i dinlerken adabıyla dinlemeli ve sükut etmelidir. Bir amelin farz olmasının şartları vardır. Farzları eda etmenin şartları da vardır. Farz olan amellerde, şartlardan veya farzlardan herhangi biri yerine getirilmezse ibadet kabul olmaz.

2.2.44. Beyānū'ş-Şalāt

181. beyitlerde farz ve farzın şartları açıklanmıştır. Namaz; Müslüman, bülüğ çağına erişmiş, akıllı her kadına ve erkeğe farzdır. Nifas ve hayız hâlindeki kadın, namaz kılmaz, bu özürleri kalkınca da namazlarını kaza etmezler. Yine küfür diyarındaki Müslüman, namazın farz olduğunu bilmezse namazdan sorumlu değildir.

2.2.45. Beyānū Farā'izi'ş-Şalāt

182-184. beyitler arasında namazın farzları beyan edilmiştir. Namazın farzı on dördtür. Yedisi namazın içinde yedisi namazın dışındadır. Namazın dışındaki farzlar şunlardır: Hadesten temizlik, necasetten bedeni elbiseyi ve mekanı temizlemek, avret yerlerini setr etmek, Kabeye yönelmek, namaz vaktinin girdiğini bilmek, namaz kılmak için niyet etmek ve Tekbiri ayaktayken getirip hemen namaza başlamaktır.

2.2.46. (Namāzın İçinde Olan Farzlar)

185-187. beyitlerde namazın içindeki farzlar açıklanmıştır. Namazın içindeki farzlar şunlardır: Kıyam, namazda Kur'an okumak, rüku, iki secde, son oturuşta tahiyat okumak, selam vermek ve namazın içinde namazı bozacak şeylerden birinin olmamasıdır. Bu şartlar münferit kılınan namazlar içindir. Cemaatle kılınca, Cuma ve Bayram namazları olursa şartlar değişmektedir.

2.2.47. Beyānū'l-Vuzū'

188-196. beyitler arasında abdest beyan edilmiştir. Kur'an okumak, namaz kılmak ve secde etmek istendiğinde abdest almak farzdır. Abdest alınacak suyun, temiz ve mutlak su olması gereklidir. Tuhur, farz borcunu düşürme ve sevap kazanmak için abdest almak için kullanılan su, kullanılmış su olmamalıdır. Bu suya katı veya temiz bir şey karışırsa suyun tabiatının bozulmamış olması gereklidir. Kısacası taharet ve ibadet için abdest suyunun kullanılmamış olması gereklidir.

Cünüb kişi, tas veya eliyle suya temas etse su temiz sayılır. Eğer suya akışkan bir şey karışırsa ve karışan şeyin özellikleri suya benzerse su temiz sayılır. Suyu merkep artığı gibi katı şeyler bulaşırsa, bunu sudan ayırmak mümkün değilse, bu su ile gusül ve abdest alınmaz.

Suyun bir vasfını veya iki vasfını bozan bir şey suya karışırsa bu su ile abdest almak caiz değildir. Yani sütün rengi suyun rengini bozarsa veya karpuzun tadı suyun tadına galip gelirse bu su ile gusül ve abdest almak caiz değildir. Ancak bu suyu içmek ve bu su ile elbise yıkamak caizdir. Başka su yoksa teyemmüm etmek gerekir.

Suya hiç benzemeyen sirke benzeri şeyler, suya karışırsa ve suyun iki vasfını bozarsa bu su ile gusül ve abdest almak caiz değildir.

Büyük havuza ve akarsuya murdar karışmışsa, suda murdar olan şeyden belirti kalmışsa, su temiz sayılmaz. Büyük havuz ve akarsu olmayan suya necis düşerse, su hiç bozulmamışsa da temiz sayılmaz.

2.2.48. Beyānū'l-Bi'r

197-208. beyitler arasında kuyu bahsi anlatılmıştır. Kuyuya bir necaset düşse; bir damla kan, küçük bir necaset veya koyun, keçi gibi hayvanların pisliği bile olsa, kuyunun suyu az ve akıcı değilse su temiz sayılmaz.

Kuyuya koyun, köpek gibi kanı akışkan olan ve suda doğmayan suya düştüğünde suda dağılan ve şişen bir hayvan düşse veya sü'rü murdar olan hayvanın ağız suya düşse bu sudan içilmez. Köpekten kaçan kedi, kediden kaçan fare, kurttan kaçan koyun veya koyun gibi bir hayvan suya düşse, kuyu suyunun temizlenmesi için

düşen necasetin çıkarılmasından sonra, dibinde en az yarım kovadan az su kalana kadar boşaltılması lazımdır. Bu şekilde kova ve kuyu suyu boşaltma sonrasında temizlenmiş sayılır. Çekilecek suyun miktarı çok fazla ise iki yüz ile üç yüz kova arasında su çekilirse, su temiz sayılır.

Suya murdar şey düştüğü an bilinip düşen murdar şey şişmezse, bu su ile abdest alıp namaz kılınmışsa bir günün ve bir gecenin namazı iade edilir, o su ile yıkanan şeyler tekrar yıkanır; suya düşen murdar şeyin ne zaman düştüğü bilinmeyip o murdar şey şişmişse, üç gün ve üç gecelik namaz iade edilir, o su ile yıkanan şeyler tekrar yıkanır. **İmameyn'e** göre murdar olan şeyin ne zaman düştüğünün tespit edilmesi lazımdır. **Dürer ve Dürr-i Muhtar'da** bu şekilde yazılıdır.

Kuyuda ölen serçe gibi bir hayvan ise yirmi, güvercin gibiyse kırk orta büyüklükteki kova su, kuyudan çekilir. Hayvanın büyüklüğü güvercin ve serçe arasında ise yirmi, güvercin ile koyun arası ise kırk kova su çekilir.

2.2.49. 'Aşeratün Lā-Yencisü'l-Bi'r

209-211. beyitler arasında kuyu suyunu pisletmeyen şeyler açıklanmıştır. Diri ve temiz insan ile farenin artığı/kılı, necis hayvanların tozu ve çok az pisliği, serçe ve güvercin artığı/tüyü, iğne ucu kadar idrar, yenilmeyen kuşun artığı/tüyü, yarasa ve fare sidiği, kuyuyu kirletmez. Sağım zamanı hayvanın kılı/pisliği süte düşse ve düştüğü gibi alınsa ve bu kıl, sütün rengini bozmasa süt temiz sayılır.

2.2.50. Beyānū's-Sü'ür

212-216. beyitler arasında hayvan artıkları hakkında bilgi verilmiştir. Artıklar; necis, mekrûh, tahir, ihtilafı ve şüpheli olarak sınıflandırılmışlardır. Temiz insan ağızı, yenilen hayvanlar, at sü'rü temizdir. Bunlar suya değse veya düşse su temiz sayılır. Domuz, köpek, dört ayaklı yırtıcı hayvanların artığı necistir. Katır ve ehil eşek sütü şüphelidir. Alıcı kuş, gezen tavuk, çokça pislik yiyen hayvan, evdeki fareler, akrep, yılan, kedi artığı, tenzihle mekrûhtur; **Dürr-i Muhtar'da** böyle beyan edilmiştir.

Şüpheli su bulunursa teyemmüm edip ardından bu su ile abdest alınmalıdır, fakat mekrûh su bulunursa, abdest alınabilir.

2.2.51. **Beyānū Ferā'izi'l-Vuzū'**

217-221. beyitlerde abdestin farzları açıklanmıştır. İki kulak arası ve saçın bittiği yerden çene altına kadarki yüz kısmı, yüzde sakal varsa ve sık ise sakal da yıkanmalıdır. Sakal sık değilse altı da yıkanmalıdır. El dirseklerle beraber ve ayak topuklarla beraber yıkanmalıdır. Başın dörtte biri en az üç parmak ıslatılarak mesh edilmelidir. Ancak eğer bir parmakla her mesh edişte su tazelenirse de başa yapılan mesh caiz olur. Baş mesh edilirken meshe mani olacak şeyler olmamalı, abdest almak ve gusl etmek için nifas ve hayız hâli olmamalıdır.

2.2.52. **Beyānū Nevā'izi'l-Vuzū'**

222-227. beyitler arasında abdesti bozan durumlar açıklanmıştır. Ön ve arka yerden çıkan yel ve pislik, balgam çıkarmak haricinde ağız dolusu kusmak, canlı olan birinin vücudunun herhangi bir yerinden necis akması, namazda yanındaki işitecek kadar gülmek, yatarak, dayanarak veya destek alarak yatmak, hayvan üzerinde çıplak iken aşağı yukarı gitmek, uykudan uyanmak, delirmek, ağızdan kan çıkmak, kadın ve erkeğin açık olarak şehvet yerlerinin bir birine değmesi, sarhoş olmak, mazur vaktin bitmesi durumlarında abdest bozulur.

2.2.53. **Beyānū Mūcibi'l-Ġusl**

228-230. beyitler arasında guslū gerektiren durumlar açıklanmıştır. Büluğa ermiş kimse uykudan uyandığında meni veya mezi görse, sünnet yeri iştiha ile birine girse, şehvetle meni çıksa, nifas ve hayız hâlleri bitse, bu durumlarda gusletmek farzdır. Su rahatsızlık verecekse ve namaz, secde, Kur'an okumak ve Kur'an'a dokunmak gerekse teyemmüm edilebilir.

2.2.54. **(Ġusl Vācib Olan)**

231-232. beyitlerde guslün vācib olduğu hâller anlatılmıştır. Meninin gelmesi, hayız gören bir kimsenin adeti kesilse, cünüp iken iman eden bir kimse, doğum yapan bir kadının nifas kanı gelmezse bu durumlarda gusül almak farz olur.

2.2.55. Beyānū Ferā'izi'l-Ġusl

233-234. beyitlerde guslün farzları beyan edilmiştir. Ağız ve burun içini yıkamak, bedeni tümüyle yıkamak guslün farzlarıdır. Gusül alırken saç ve sakal da yıkanmalıdır. Kadınlarda bele uzanmış örgülü saçın baş kısmını yıkamak yeterlidir. Erkeklerde saç ne kadar uzun ve örgülü de olsa yıkanmalıdır.

2.2.56. Beyānū't-Teyemmüm

235-241. beyitler arasında teyemmüm beyan edilmiştir. Su, her adımı üç ayak uzunluğu ölçüsünde dört bin adımdan uzakta bulunursa, hazır su olup kullanmaya güç yetirilmezse veya su kullanıldığında sıkıntı verecekse teyemmüm edilebilir. Teyemmüm almış kimse, suyun bulunduğunu bir Müslüman'dan duysa veya suyun bulunduğu galip bir şekilde zannetse teyemmüm bozulur. Yıkanılacağı zaman susuzluktan ya da düşmandan zarar görüleceği bilinirse, su varsa ve iki misli değerinde satılıyorsa veya misli değere satılıp suyu almaya güç yetirilmiyorsa teyemmüm edilir. Yine su var ancak ulaşılamıyorsa veya yıkanacak uzvun çoğunluğu yara ise teyemmüm edilir.

Teyemmümü temiz toprak ile almalıdır. Cünüp, hayızlı, ölü için su varsa ancak birine yetecekse, su kiminse o kullanır. **Şâfi** kitabında böyle beyan olunmuştur. Suyu kullanmak mübâh olsa cünübün kullanması daha evladır, su müşterek ise meyyit için kullanmak evladır.

2.2.57. Beyānū Ferā'izi't-Teyemmüm

242-251. beyitler arasında teyemmümün farzları beyan edilmiştir. Eli, temiz toprağa vurup yüze mesh etmek, ikinci vuruşta kollara tamamen sürüp temizlenmeye kast etmek teyemmümün farzlarıdır. Namaz kılmak, secde etmek için, bayram ve cenaze namazları için teyemmüm edilir.

Mesh, en az üç parmak ile edilmelidir. Toz ve kum ile mesh edilmez. Nifaslı ve hayızlı olmamak lazımdır. Eğer Kur'an'a dokunmak ve Kur'an okumak için, ezan okumak, kamet getirmek, ölüyü mezara koymak, selam ve uyumak için teyemmüm edilse sahih olur. Ancak namaz için olsa caiz olmaz. Vaktin sonunda suyun bulunacağı bilinse ve vaktin evvelinde teyemmüm edilmişse, teyemmüm sahih sayılır.

Su bulunmazsa namazı müstehap vakte ertelemek sünnettir. Aynı şekilde tam manası ile temizlenmek için de teyemmümü müstehap vakte ertelemek sünnettir.

Su bulacağını ümit eden kişinin gülve miktarı (üç yüz adım) su araması farzdır. Bu durum kişinin hem kendisi hem eşinin temizliği için kişiye farzdır. Teyemmüm ile namaz kıldıktan sonra kıldığı namazın vakti içinde su bulursa da namazı iade etmeye gerek yoktur.

2.2.58. Beyānū Nevākızi't-Teyemmüm

252-260. beyitler arasında teyemmümü bozan durumlar beyan edilmiştir. Abdesti bozan her şey teyemmümü de bozar. Teyemmümü mübâh eden durumların ortadan kalkması da teyemmümü bozar. Mürted olursa teyemmüm bozulmaz, ancak küfür icab eden durumlarda teyemmüm bozulur.

Su ve toprak bulamayan mahpus kişi ve yıkanamayan hasta kişi namazı tehir edebilir. Abdest ve teyemmüme güç yetiremeyen kişi de namazı tehir edebilir. İmameyn, bu durumlarda abdestsiz ve teyemmümsüz namaz kılınabileceğini söylemişlerdir. İmam Azam da sonradan bu görüşü kabul etmiştir.

Kişi güç yetirebilirse temizlenip farz ibadetleri kazaya bırakmaması evlaktır. Ayağı, kolu olmayan kişinin yüzünde de yaralar varsa taharetsiz namaz kılabilir. Bu durumdaki kimse, şifa bulsa da sonradan namazları iade etmez.

2.2.59. Beyānū'l-Meshi 'ale'l-Huffeyn

261-269. beyitler arasında mest üzerine mesh etme anlatılmıştır. Topuğu örten çizme mestlerin üstüne mesh etmek caizdir. Yine sık çorap, ciltlenmiş ayakkabı, nalın üzerine de mesh etmek caizdir. Abdest aldıktan sonra mest giyilir, yolcular için mesh müddeti üç gün üç gecedir. Yolcu olmayanlar için müddeti bir gün bir gecedir. Meshin farzı elin üç parmağı ile mesh etmekle olur. Eger mesh edilen çizme ayaklardan çıkarsa tekrar mesh etmek gerekir. Çizmelerden biri çıkarsa diğerini de çıkarıp mesh etmelidir. Bir ayağın çoğu mestten çıkarsa ya da meshin müddeti bitse, şayet ayağı yıkamak zarar vermeyecekse abdest de devam ediyorsa sadece ayağı yıkamak yeterlidir.

Yürüyünce üç parmak miktarı mest yırtılsa mesh batıl olur. Küçük yırtıklar varsa ve toplamları iki parmak kadarsa mesh caizdir. Yolcu, bir gün ve bir geceden sonra yolculuğunu bitirse ayağını yıkaması gereklidir.

2.2.60. **Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Cebā'ir**

270-276. beyitler arasında sargı, tahta, alçı gibi abdest uzuvlarının üstüne sarılan maddeler üzerine yapılan mesh hakkında bilgi verilmiştir. Sargı meshi, yıkamak hükmündedir. Cebire meshi, çizme meshine göre farklılık gösterir. Cebirenin altını yıkamaya veya mesh etmeye güç yetirilmezse, abdestli sarılmamışsa da üst kısmın çoğunu mesh etmek gerekir. Sargının düşmesi durumunda mesh batıl olmaz. Ancak sargının düştüğü yer, sakınca yoksa yıkanmalıdır. Cebire meshinin belirli bir süresi yoktur, cünüpken de mesh eylemek caizdir. Ayağın birinde sargı varsa ve bu ayak yıkanmamışsa da diğerini yıkamak yeterli olur. Sargı üzerine mesh ettikten sonra, o mesh olan sargının üzerine bir sargı daha sarılsa, ikinci sargı üzerine mesh etmek caizdir. Cebire mesh edildikten sonra üstüne mest giyilip mesh edilse caizdir. Kişinin bir ayağında sargı bir ayağında mest olsa, sargılı ayağın üstüne mest giyilse yapılan mesh caiz sayılmaz.

2.2.61. **Beyānū'l-Özr**

277-286. beyitler arasında farzlarla mükellef olan kişinin özrü hakkında bilgi verilmiştir. Hades durumu farz vaktinin tamamını kaplarsa veya hades durumu kesilip abdest alacak namaz kılacak zaman kalmazsa, bu iki durumda mükellef özürlü sayılır. Hades durumlarından biri olsa, namaz vaktin sonunda eda edilmelidir, özür şartları olmazsa namaz sonra kaza edilmelidir. Eğer abdest alınıp mest giyilinceye kadar mükellefin özrü kalksa, mest giyilip mesh edilir. Abdest alınıp mest giyilince özür kesilmezse, vakit içinde mest üzerine mesh edilir; bu durum kan haricindeki özürlerin kesilmesi durumunda makbul sayılır. Abdest alındığında, akıntı kesildiği anda vakit çıksa da, abdest sahih olur. Akıntı yokken başka bir hadesten dolayı abdest alınsa, abdestten sonra özür durumu veya başka bir hades gelse, abdest bozular. Akıntının kesildiği vakit, başka bir hades için ya da özürden dolayı abdest alınsa, abdestten sonra hades gelse abdest bozular. Akıntı akmazken özürden dolayı abdest alınsa, abdestli iken namaz esnasında akıntı olsa namaz caizdir, namazın iadesine de gerek

olmaz. Fakat bir burun deliğinden kan gelse ve bundan dolayı kişi abdest alsın, abdestten sonra diğer burun deliğinden kan aksa abdest bozulur.

2.2.62. Beyānū't-Ṭahāreti mine'n-Necisi'l-Ḥaḳīkī

287-289. beyitler arasında pislikten dolayı yapılan temizlik açıklanmıştır. Bedeni, elbiseyi, secde ve namaz kılınacak yeri temizlemek gerekir. Elin üstüne secde edilecekse elin üstünü temizlemek gerekir. Yolcu, elbisesini temizleyecek bir şey bulamazsa, kirli olduğu hâlde veya çıplak bir şekilde namazı kılması gereklidir. Aksi takdirde mükellef, asi sayılır. Necis şey, dirhemden ziyade değilse bu necaseti yıkamak farz değildir.

2.2.63. Beyānū Muṭahhari'l-Encās

290-299. beyitler arasında necis olan şeylerin temizlenmesi beyan edilmiştir. Göz ile görülen bir necaset yıkamakla temizlenir. Yıkanan şey üzerinde necasetin eseri kalsa üç kere sıkılarak yıkanır. Yıkanan şeyde necasetin kokusu varsa kuruduktan sonra üç kere sıkılarak yıkanır. Pis olan nesne sıkılacak cinsten bir şey değilse, her seferde yıkanıp kurutulur; bu işlem üç kere tekrarlanır. Kilim, döşek gibi şeyler, bir gün bir gece su içinde kalırsa ve bunlarda pislik izi kalmazsa temizlenmiş sayılırlar. Ayna, cam, şişe silinerek temizlenir. Aslı değişikliğe uğrayan maddelerden kirli olanın mahiyeti değişirse temizlenmiş sayılır; şarabın sirke olması gibi. Necis olan şeyler; yanarak, kül hâline gelerek veya kuruyarak da temizlenirler. Katı toprağa sürülerek de temizleme yapılabilir. Meni, kuru ise yağ bez ile silinse temizlenir. Ağaç yıkansa, toprağın kirli kısmı kazılarak üstü altına getirilse, bunlar temizlenmiş olur. Fare; et, katı yağ ve balda görülse, bunların dört yanı oyularak temizlenir. Kesilen hayvan derisini tabaklamakla deri temizlenmiş olur. Derinliği olan pis bir su birikintisine, bir tarafından temiz suyun girmesiyle diğer tarafından çıkması sonucu, birikintideki su temizlenmiş olur. Bal benzeri şeyler, miktarları kadar su ile üç kere kaynatılırsa ve kaynatma sonrasında kendi miktarlarına ererlerse temizlenmiş olurlar.

2.2.64. Beyānū Setri'l-'Avret

300-302. beyitler arasında örtülmesi gereken uzuvlar beyan edilmiştir. Avret yeri, erkeklerde göbek altından diz altına kadarki kısımdır. Cariyelerde, erkekteki setr

yerine ilaveten karın ve karın hizasındaki arka kısım avrettir. Hür kadınlarda yüz, el içleri ve ayakları hariç vücudun kalan kısmı avrettir. Avret olan bir uzvun çeyreği açık olsa namaz bozulur. Temiz elbise bulunmazsa namaz kılınır, temiz elbise bulunduktan sonra avret yeri setr edilerek namaz iade edilir.

2.2.65. Beyānū Fi'n-Nisā' i'l- 'Avret

303-306. beyitler arasında kadınlardaki avret yerleri beyan edilmiştir. Baş, saçlar, kulaklar, boyun, omuz ve arkası, pazular, dirsekten bileklere kadar olan kısım, ayaklar, ellerinin üst kısmı, göğüs kısmı, sırt, karın, oturma yerleri, ön ve arka yerler, uyluklar, diz, dizden topuğa kadar olan kısım hür kadınlar için avrettir.

2.2.66. Beyānū Mevāzi' i'l- 'Avreti fi'r- Racüli ve'l-Emet

307-308. beyitlerde erkek ve cariyelerin avret yerleri hakkında bilgi verilmiştir. Göbek altı, diz dahil olmak üzere diz üstü arası erkek ve cariyeler için avrettir. Ayrıca cariyede karın ve karın arkası da avrettir.

2.2.67. Beyānū İstikbāli'l- Kıble

309-314. beyitler arasında namazda hangi yöne döneleceği hakkında bilgi verilmiştir. Namaz Mekke'de kılınsa Kabe'ye dönülür, Kabe görünmezse Kabe'nin olduğu semte dönülür. Eğer Kabe'nin yönü bilinmezse, yönü bilen biri de yoksa araştırma yapmak farzdır. Namaz esnasında yönün yanlış olduğu bilirse namaz içindeyken yönünü doğru tarafa dönmek gerekir. Acziyet ve korku durumlarında Kabe'ye dönmeden namaz kılınabilir. Hiçbir şekilde yön bulunamazsa namaz tehir edilebilir veya her dört tarafa dönülerek namaz kılınabilir. Araştırma yapmadan namaz kılınsa ve kılınan namazda yön olarak doğru tarafa dönülmüşse de araştırma yapılmadığı için namaz tekrar kılınmalıdır. Bilen biri olduğu hâlde ona sorulmadan araştırma neticesinde yön tayin edilip namaz kılınsa, dönülen taraf isabetli ise namaz caizdir.

2.2.68. Beyānū'l-Vaqt

315-318. beyitler arasında namazın farzlarından biri olan olan vakit beyan edilmiştir. Sabah namazının vakti, fecirden güneş doğuncaya kadar olan vakittir. Öğle

namazının vakti, güneşin tepeden batıya doğru meyletmesiyle başlayıp ikindiye kadar olan vakittir. İkinci namazının vakti, gölgenin ait olduğu nesnenin iki misline denk gelmesiyle başlar güneş batınca son bulur. İmam Azam'a göre gölge, ait olduğu nesnenin bir misline ulaşmasıyla ikindi vakti başlar. Akşam namazının vakti, güneşin batımından şafak vaktine kadar olan vakittir. Yatsı namazının vakti, şafağın kaybolmasından gece yarısına kadar olan vakittir. Şafak için İmameyn kızılığın oluştuğu zamandır dediler, İmam Azam beyazlığın oluştuğu zamandır dedi. Her vakitte namaz kaza edilebilir; ancak güneşin doğuş ve batış zamanları ve istiva anı istisnadır.

2.2.69. Beyānū'n-Niyyet

319-323. beyitler arasında niyet kavramı beyan edilmiştir. Sünnet ve nafil namazlarda niyet getirmek yeterlidir. Ancak farz ve vâcip namazlarda, farz ve vâcip olan namazın hangisi olduğu tayin edilmelidir. Kaza namazında falanca günün filanca namazını kaza ediyorum şeklinde niyet getirmek gerekir. Kazaya kalan namaz sayısı fazla ise önce ilk kaçan namazlar kaza edilmelidir.

2.2.70. Beyānū Şalāti'l-Cenāze

324. beyitte cenaze namazının niyeti hakkında bilgi verilmiştir. Namaz Allah içindir, dua ölü içindir. Ölü'nün kim olduğu bilinmiyorsa, imâmın kıldığı şahsa diye niyet edilir.

2.2.71. Beyānū't-Tekbīr

325. beyitte namaza başlarken ilk tekbirin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Niyet getirdikten sonra dil ile tekbir etmek gereklidir. Allâh kelimesindeki hemze medli okunmamalıdır, yine Ekber kelimesindeki "b" harfini de elif varmış gibi söylemekten kaçınmalıdır.

2.2.72. Beyānū'l-Ḳiyām

326. beyitte namazın kıyam rüknü açıklanmıştır. Namazda kıyamda durmak, secdeye gücü yetecek derecede gücü olana farzdır. Farz, vâcip, nezir namazlarda ve sabah namazının sünnetinde kıyam farzdır.

2.2.73. Beyānū 'Özri'l-Kıyām

327-328. beyitlerde özür durumundaki mükellefin kıyamı nasıl ifa edeceği hakkında açıklama yapılmıştır. Namaz kılanın; kıyamda başı dönse, ayakta kalması namaz kılan kişiye zahmet verecekse, namaz kılan kişinin avret yeri görülecekse, ayakta kalmasından dolayı akıntısı olacaksa ya da namaz kılan kişi başka şekilde zarar göreceyse özür sayılır ve kıyamı oturarak ifa edebilir. Mükellefin gücü yeterse secde eder, gücü yetmezse başı ile ima eder.

2.2.74. Beyānū Te'hīri'ş-Şalāt

329. beyitte namazın tehir edilme durumu açıklanmıştır. Mükellef baş ile namaz kılmaya güç yetiremezse kaş ile ima etmez, namazı tehir eder, sıhhat bulursa kaza eder.

2.2.75. Beyānū'ş-Şalāti'l-leti Lā-Tuḳza

330-331. beyitlerde namazın hangi durumlarda kaza edileceği hangi durumlarda kaza edilmeyeceği açıklanmıştır. Kişi delirse, ağlamaktan dolayı kendinden geçse, korksa ve bu durum bir gün bir geceden fazla ise kaza gerekmez. Kişi afyon kullansa, içki içse, ilaç içse bundan dolayı akli gitse, uyusa kendine geldiği zaman çokça vakit geçse de namazlarını kaza eder.

2.2.76. Beyānū'l-Kırā'at

332-335. beyitler arasında kıraat rüknü hakkında bilgi verilmiştir. Namazda Kur'an okurken harekelere ve sükuna dikkat ederek okumak, harflerin yerlerini değiştirmemek, fazla harf ekleme veya harf eksiltme yapmamak gerekir. Okumayı tertil üzere yapmak gerekir. Namazda kişi kıraati kendi duyacağı seste yapmalıdır. Farz namazların ilk iki rekatında, nafilelerin her rekatında kıraatte bulunmak gerekir. Kıraatin miktarı İmam Azam'a göre en az bir ayet, İmameyn'e göre en az üç ayet veya bir uzun ayettir. Bir ayet iki kelime de olsa caizdir. Eğer bir kelime veya bir harf olursa caiz değildir.

2.2.77. Beyānū'r-Rükū' ve's-Sücūd

336-339. beyitler arasında rüku ve sücud rükünleri beyan edilmiştir. Rükuda eller dizlere konur, secde alın yere konur. İmameyn'in görüşüne göre secde alınla beraber burun da yere değmelidir. Secde edildiği zaman ayak parmaklarından birinin kibleye dönük olması gereklidir. Secde edilen yerin, ayakların olduğu yerin yüksekliğinden on iki parmak miktar yükseklikten daha fazla olmaması gerekir. Kalabalık ve sıkışıklık zamanında önde namaz kılanın sırtına secde etmek sahihtir. Bu durumda hem secde eden kişinin hem de sırtına secde edilen kişinin dizleri yerde olmalıdır.

2.2.78. Beyānū Şerā'it'i'l-İktidā' li'l-İmām

340-342. beyitler arasında namazda imâma uyma şartları beyan edilmiştir. İmâma uyma durumunda imâma tabi olan kişi imâm ile aynı mekan içinde olmalı ve namazda imâmın önünde olmamalıdır. Tabi kişi rükünlerde de imâmın önüne geçmemelidir. İmâm itikatlı olmalı ve namazın şartlarını, rükünlerini bilmeli, okuduğu ayetleri karıştırmayacak ve yanlış okumayacak derecede iyi bilmelidir.

Namazda çocuklarla yan yana da olursa namaz bozulmaz. Ancak kadınlarla yan yana olursa, namaz bozulur. Cenaze namazında kadın ve erkek beraber namaz kılsa namaz bozulmaz.

2.2.79. Beyānū Şerā'it'i'l-Mücāzāti'l-Müfside

343-351. beyitler arasında hangi durumlarda imâma uyulursa namazın bozulacağı açıklanmıştır. Dokuz yaşında veya yedi yaşında fakat şehveti cezbeder hâle gelmiş kız, yine kendi eşi ve mahrem olan akıllı kadın, imâma uyduğunda yanında veya ardında erkek olması durumunda imâma uysa namazı kabul olmaz. Namazda imâm ve muktedî aynı mekanda olmalı, aralarında perde olmamalı, aralarında bir insan girecek kadar yarık olmamalıdır. İmâm, kadınların da kendisine uyduğuna dair niyet getirmişse ve erkek de bir rükün miktarı oyalanmışsa namazı caiz olmaz. Açık alanda imâm ile muktedîler arasında kayık geçecek kadar bir yol, kağıt geçecek kadar bir yol, sahrada iki saf miktarı mesafe olsa namaz sahih değildir. İmâm ile muktedî arasında eşya olmamalıdır.

Namazın şartlarında rükünlerinde imâm, kendisine uyanlardan aşağı durumda olmamalıdır. Yani bundan, imâm namazı teyemmümle kılarken cemaatin abdestle kılması, imâmın akılcı cemaatten aşağı olması, imâm kamburken, cemaatin dik olması kastedilmiştir. İmâm namazına bir fesat gelmesi durumunda cemaatine haber vermelidir.

2.2.80. Beyânü'l-Hadeşi fi'ş-Şalât

352-357. beyitler arasında namaz esnasında abdest gerektiren durumlarda namazın akıbeti hakkında bilgi verilmiştir. Kişinin namazında istemeyerek abdesti bozursa, bir rükün miktarı beklese ya da bir rükün kılıp namazdan ayrılrsa, namazı yeniden iade eder. Ancak istemeyerek abdesti bozursa ve aralıksız başka bir şeyle ilgilenmeden abdest alıp dönse namazı kaldığı yerden tamamlar.

Kişinin namazda hades gerektiren bir durumdan dolayı abdesti bozursa, abdest almaya giderken başka bir abdesti bozan durum vuku bulsa, abdest aldıktan sonra kişi namazını iade eder. İmamın namazda abdesti bozursa yerine bırakacağı ehil biri yoksa abdest alıp dönerse, namazı kaldığı yerden devam ederek tamamlar. Abdest gerektiren durum nadir durumlardan değilse namaz kaldığı yerden devam edilerek tamamlanır.

Kişinin namaz esnasında abdest almasını gerektiren bir durum vaki olsa, kişi bunun için abdest almaya gitse ve bu aralıkta kişinin hatırına kazaya kalmış bir namazı gelse, kişi yeniden namazı iade eder.

Kişi abdest aldığı esnada kan kesilmezse veya bir izdiham olsa, abdest aldıktan sonra namazı kaldığı yerden tamamlayabilir.

Namaz kılan kişi, ister imâm olsun, ister imâma uyan olsun, isterse de namazı münferit kılmış olsun; namaz içinde abdestinin bozulduğu yerlerde namazı yarıda bırakarak abdest aldıktan sonra namaza kaldığı yerden devam edebileceği durumlarda kişinin namazı baştan kılması daha efdaldir.

2.2.81. Beyānū Müfsidāti'ş-Şalāt

358-376. beyitler arasında namazı bozan durumlar beyan edilmiştir. Namaz esnasında başkasının sözüne cevap vermek, selamına karşılık vermek, kuldan istenen şeyleri Allah'tan istemek, inleyerek ah vah tuh demek, sesli ağlamak namazı bozar. Hastanın inlemesi, hastalığının acısıyla ağlaması namazı bozamaz.

Namazda Kuran'a ya da bir kağıda bakarak okumak, özürsüz kıbleden dönmek, başkası baktığı zaman namaz kılmıyor izlenimi veren bir amelde bulunmak, namazda durmaksızın zaruretsiz olarak iki saf boyu yürümek ve öksürmek, birinin istemesiyle namaz esnasında başkasına yer açmak, secde ederken pis bir yere secde etmek, delirmek, kendinden geçmek, mürted olmak, gusl gerektiren bir hâl hasıl olsa, kasten abdest bozacak bir durumda bulunmak, kendi işitecek derecede gülmek, kazasız rükünlerden birini terk etmek, özürsüz şartlardan birini terk etmek, namaz içinde abdest almak haricinde iki saf boyu yürümek, biriyle konuşmak, bir şeye üfürmek namazı bozar. Kadın namazdayken eşi genel manada öpse ya da erkek namazdayken başkası şehvetle öpse kişinin namazı bozulur.

Kendi uyduğu imâmın yanlış okuması, başka biri tarafından düzeltilmesi namazı bozar. Yemek, içmek, çiğnemek, niyet değiştirmek, namaz içinde vesveseden dolayı "Lâ-havle" demek, namaz içinde Kur'an okunduğunda "sadaka'l-kavl" demek, Allah'ın ismini işitince "celle celalühu" demek, Mustafa ismini işitince salavat getirmek, sorulan bir soruya cevap vermek namazı bozar. Bir habere şaşırarak "la havle" demek, imâma sonradan uyan birinin, imâmın namazı sonunda iken, kendisi kalkıp namazını tamamladığı sırada imâmın sehiv secdesi yaptığını görüp imâma uyması namazı bozar.

Bir rükünde üç kere kaşınmak veya eli üç kere kaldırmak, diş arasındaki nohut büyüklüğündeki yiyeceği yutmak namazı bozar. Hata ile yanlış okunan kelimelerin manaları değişirse de namaz bozulur.

2.2.82. Beyānū't-Tağayyüri'l-Fāhiş

375-387. beyitler arasında namazda yanlış okumalardan kaynaklanan kelimelerin manalarının değişmesinin namazın sıhhatine etkisi açıklanmıştır. Hata ile

yanlış okunan kelimenin Kur'an'da benzeri yoksa ya manası uzaksa ya da manası yoksa, bu üç surette de kasit yoksa bile namaz fasit olur. Gurâb-gubâr ve serâ'il-serâ'ir gibi. İmam Ebû Yûsuf'a göre Kur'an'da misli olmasa bile namaz fasit olur.

Çalışarak, uğraşarak doğru söylemeye güç yetirilmezse ve dili döndüğü yerden bir ayet bulamayan kimse imâm bulsa ona uyar; düzeltmeye çabalamazsa namazı makbul olmaz. Sabah namazını kılınca gün doğsa, Cuma namazını kılınca ikindi vakti girse, teyemmümle namaz kılan imâma uyanlardan biri su görse imâmın namazı bozulur. Okumuş imâm varken ümmî imâm olsa, necis elbise ile namaz kılan kimse su bulsa, kolaylıkla mestini ayaktan çıkaracak bir amel etse, vakit dar değilse kazaya kalmış namazı varsa ve tertip üzere namazı kılmıyorsa namazı fasit olur.

Ümmi kimse zammı sure ezberlemiş olduğu hâlde okumasa, başı açık cariye namaz içindeyken azat olsa namazı bozulur. Kaza namazı kılan için mekrûh vakte girilmiş olsa, ma'zur olanlar için namaz vakti çıksa namazları fasit olur.

Çıplak kimse giyecek elbise bulsa, mesh eden kişinin mesh süresi dolsa, mesh ettiği sargısı düşse, ma'zurun özrü gitse namaz fasit olur. Bayram namazında güneş tepeye gelse, imâm ile namaz kılanın özrü kalksa namaz fasit olur. Şair, namazı bozan yetmiş durum saymıştır. Bu yetmiş müfsit, sadır olursa namazı iade etmek gereklidir.

2.2.83. Beyânü Şerâ'iti Vücûbi'l-Cum'a

388-392. beyitler arasında Cuma Namazı'nın farz olmasının şartları hakkında bilgi verilmiştir. Mükellef, şehirde veya sesin işitildiği yerde yerleşik hâlde ise, akıllı ise, bûluğa ermişse, yürümeye gücü yetiyorsa, erkekse, bir gözünü görüyorsa, hürse, Müslümansa Cuma namazı kendisine farz olur. Bu şartlardan biri eksikse kendisine Öğle namazı farz olur, ancak Cuma namazı kılsa da Öğle namazının yerine geçmiş olur. Cuma günü çöl veya çadırdan şehre gelirse ve o gün orda kalırsa Cuma namazı farz olur. Bazı ulema o gün orda kalmasa da Cuma vaktinden önce şehre varıp Cuma vakti şehirde olsalar yine Cuma namazı farz olur demişlerdir.

2.2.84. Beyānū Şerā'îti Edā'i'l-Cum'a

393-395. beyitler arasında Cuma namazını eda etmenin şartları beyan edilmiştir. Cuma namazını eda etmenin şartları; öğle vakti olması, şehirde olmak, hutbenin okunması, ilk ezanı ve hutbeyi dinleyen en az üç kişinin olmasıdır. Şehirde birkaç farklı yerde, Hac mevsiminde Mina'da Cuma namazı kılmak caizdir. Şehirde Cuma günü öğle namazı kılmak mekrûhtur. Çöl ve çadır olan yerleşim yerlerinde öğle namazını ezan, kamet, cemaat ile kılmak mekrûh değildir.

2.2.85. Beyānū'l-Huṭbe'i'l-Mefrūza

396. beyitte Cuma hutbesinin farzları beyan edilmiştir. Hutbede "elhamdülillah" veya "sübhânallâh" veya "lâ ilâhe illallah" demek en azıdır. İmameyn'e göre, hutbenin en azı teşehhüd miktarı kadar yani Tahiyât duası kadar dua, tahmid veya vaazda bulunmaktır.

2.2.86. Beyānū'l-Cenā'iz

397-399. beyitler arasında cenazenin yıkanması, farzları ve cenaze namazı hakkında bilgi verilmiştir. Cenaze, Müslüman olup vücudunun ya tümü ya çoğunluğu ya baş olmak şartıyla yarısı varsa yıkanıp temizlenir. Namazda öne bırakılır. Cenaze namazının farzları kıyam ve tekbirdir. Cenaze, bir bayan tarafından kılınsa yeterlidir. Cenaze, kayıpsa ve sonra bulunsa ve yıkanıp namazı kılınmamışsa, gömülü bulunduğu yerde cenaze namazı kılınır.

2.2.87. Beyānū'z-Zekât

400-403. beyitler arasında zekât konusunda genel bilgi verilmiştir. Büluğ çağına gelmiş, akıl sahibi, hür kişilere, İslam Dini'nin belirlediği ölçüde altını, gümüşü, ticaret malı ve ticaret haricinde nesli ve sütü için beslenen hayvanı ile kulun borcundan ve aslî ihtiyaçları haricinde kalan malı nisaba ermişse, bu kimseler zekât vermekle mükelleftir. Yine zekâtın farz olması için, zekât verilecek malın kişinin tam olarak elinin altında olması gereklidir. Yine malın çoğalan mal olması gereklidir. Zekât verebilmek için, zekât düşen malın üzerinden bir kamerî sene geçmesi gereklidir. Müslüman hür

ise ve diyar-ı harbde olsa da zekâtın farz olduğunu bilmesi durumunda zekât vermekle mükelleftir.

Beş deveye, otuz sığıra, kırk koyuna ve keçiye, iki yüz dirhem (1 dirhem = 2.8 gram) gümüşe, yirmi miskal (1 miskal = 4 gram) altına, altın ve gümüş değerinde ticaret malına sahip olma durumunda zekât vermek farz olur.

2.2.88. Beyānū Şūrūti Edā' i'z-Zekāt

404-407.beyitler arasında zekâtı eda etmenin şartları beyan edilmiştir. Zekâtı veremeye yakın, zekât için niyet etmek gerekir. Yine zekâta temlik de şarttır. Yani zekât olarak verilecek malın veya paranın mülkiyetini, zekât verilen kişiye nakletmektir. Zekât veren kişi malındaki veya parasındaki masrafları düştükten sonra kalan paranın zekâtını verir.

Altın, gümüş ve ticaret malında; zekât olarak öşrün çeyreğini vermek gerekir, bu da kırkta bire denk düşer. Nisabın fazlalığı, nisabın beşte biri miktarında ise, bu fazlalığa da zekât düşer.

Gümüş ve altında, zekâtın eda edilmesi için muteber olan, gümüş ve altının kıymeti değil ölçüsüdür. Altın ve gümüşe karıştırılan madde, altın ve gümüşten az ise, bu karışım, sırf altın ve gümüş hükmündedir.

Sene evvelindeki nisab miktarı ileriki zamanlarda artarsa, zekât verildiği zaman artan miktar da zekâta eklenir. Bu artan malın üzerinden bir yıl geçmesine gerek yoktur. Bu fazlalıklar kendi cinsinden olan zekât malları ile ilgilidir.

2.2.89. Beyānū Ecnāsi Māli'z-Zekāt

408-412. beyitler arasında zekât verilen malların cinsleri hakkında bilgi verilmiştir. Dirhem, dinar, ticaret malı bir cins; yenilen küçükbaş hayvanlar bir cins; büyükbaş hayvanlar bir cins; deve bir cinstir.

Aynı cinsten olmayan mallar, nisab miktarına ulaşmamışsa, bu ayrı cinsler birbirine eklenmez. Ancak aynı cins olup farklı isimlerdeki mallar, nisab miktarına ulaşmamışlarsa bunlar bir birine eklenerek zekât verilebilir. Keçi-koyun gibi veya altın-

gümüş-ticaret malları gibi. Bunlardan hangisi fakirlerin faydasına olursa, o cinsten zekât vermek evladır.

Otlayan hayvanlarda nisab miktarına ulaşılmamışsa, ayrı cinsten olanlar bir birine eklenmez. Yine hayvanlarda nisab miktarının ölçüsü vardır. Ölçüye göre zekât verilir. Küçükbaş hayvanlarda kırkta bir zekât verilir. Yüz yirmi birde ikinci verilir. Doksan koyun olsa yine bir koyun zekât verilir.

Yine sene başında nisab miktarı malı olan birinin, sene esnasında malının tamamı helak olmayacak şekilde malı helak olsa, bir seneye ulaşıncaya malı tekrar nisab miktarına ulaşırsa bu mükellefe sene tamamlanınca zekât düşer.

2.2.90. Beyānū Zekāti'd-Deyn

413-415. beyitler arasında borç malın zekâtı hakkında bilgi verilmiştir. Alacak ve borç, eğer ticaret malı veya nakit para ise ve bu borcun veya alacağın üzerinden bir sene geçmişse, bu iki maldan nisabın beşte biri kadar alınır da zekâtı verilir. Bu iki mal haricindeki borç mallarda (ticaret malı olmayan hayvanlar, köle, ev) alacaklı, nisab miktarını alırsa zekât verir. Yine miras, mehr gibi mallar, nisab hesabına katılır. Nisab miktarını teslim aldıktan bir yıl sonra yalnız o yılın zekâtı verilir. Elinde nisab miktarı mal da varsa, borç verip geri aldığına buna katıp, elindekinin bir yılı tamam olunca, ikisinin zekâtını da birlikte verir. Bunun için ayrıca bir yıl beklemez.

2.2.91. Beyānū Mālī'z-Ẓimār

416-421. beyitler arasında kaybolmuş, batmış, gasp olmuş malın zekâtı hakkında bilgi verilmiştir. Kaybolmuş, denize batmış, gasp edilip şahidinin olmadığı, çölde defnedilmiş ancak yeri bilinmeyen, borçlunun inkar veya kabul ettiği, zalimin zulümle aldığı mal, sahibine birkaç yıl sonra dönse, bu mallar altın ve gümüş de olsalar, bunlar için evvelki yıllar için zekât düşmez.

Eğer borçlu, borcunu kabul edip iflas etse veya inkar edip şahit varsa ya da kadı bilse, mal bir evde gömülüp yeri unutulsa, bu üç durumda bu malların geçen zaman için de zekâtı vardır. Eğer mal; bağ, bahçe, bostan ve mülk yerinde unutulsa ve bu yerler mal sahibinin olsa da, şeyhler bu malın zekâtı konusunda ihtilaf ettiler.

2.2.92. **Beyānū Zekāti'l-Bağar**

422-423. beyitlerde büyükbaş hayvanların zekâtı beyan edilmiştir. Bir yaşında olan sığır otuz ise bir tane, iki yaşında ise kırk sığırdan bir tane zekât verilir. Altmış sığırdan, iki tane bir yaşında sığır zekât verilir. Altmış sığırdan sonra hesap onar onar artarak yapılır. Kırklık ve otuzluk olan sığır sayılarından zekât vermek tercih meselesidir, ister iki yaşında olan sığırlardan ister bir yaşında olan sığırlardan zekât verilir.

2.2.93. **Beyānū'l-Zekāti'l-Ġanem**

424-425. beyitlerde küçükbaş hayvanların zekâtı beyan edilmiştir. Kırk koyunda bir koyun, yüz yirmi bir koyunda iki koyun, iki yüz birde üç koyun, dört yüz koyunda dört koyun zekât verilir. Burdan sonra her yüz koyunda bir koyun zekât verilir.

2.2.94. **Beyānū'l-Māli'l-lezi lā Zekāte Lehu**

426-428. beyitler arasında zekâtın düşmediği hayvanlar beyan edilmiştir. Ticaret maksadıyla olmayan yedi mala zekât yoktur. İnci ve cevher de olsa semenden başka olan mallar için zekât verilmez.

Saim olmayan katır, eşek, at ve köle için zekât düşmez. Hayvan annesi büyüklüğüne varmamışsa, bir yaşına girmeyen saim hayvan için de zekât yoktur. İmam Azam'a göre saim olan atlar için bir dinar veya bu atlar, nisab miktarına ulaşmışsa değeri ölçüsünde kırkta bir zekât verilir.

2.2.95. **(Zekāt Virmesi Cā'iz Olmayan Kimseleri Beyān)**

429-432. beyitler arasında zekâtın kimlere verilemeyeceği beyan olunmuştur. Zengin kimseye, zenginin çocuğuna ve kölesine, zenginin kendi eşine, babasına, annesine, ninesine, dedesine, torunlarına zekât verilmez. Haşimî soyuna ve kölesine ve azat edilmiş olan kölesine zekât verilmez. Tahavî'ye göre bu zamanda Haşimî olana zekât verilebilir, çünkü ganimet alamaz hâle gelmişlerdir. Kafir, hevasına uyan kimselere, yani dalalet üzere olan fırkalara zekât vermek, güçlü görüşe

göre caiz değildir. Devletin, topladığı zekâtı verirken zekât düşmeyene vermesi durumunda, o kişi zekâtı iade etmelidir.

2.2.96. Zekât Cā'iz Olmayan Maḥalleri Beyān

433-438. beyitler arasında zekâtın hangi durumlarda kabul olmayacağı beyan olunmuştur. Bir kişi bir bina yapsa, ölünün borcunu verse, ölüye kefen sarsa, kulunu azat etse, fakirlerin mülküne geçmeyecek şekilde onlara yemek yedirse, borçlu birinin borcunu emri olmaksızın verse, borçlu işitince razı olsa da yine de bu şekildeki durumlarda zekât sayılmaz. Masraflardan olmayan zannedip sonrasında masraflardan olduğu bilirse zekât makbul olur. Zekâtın verileceği kimseler araştırılmadan zekât verilmişse ve bu zekât; zengin kimseye ulaşmışsa, zengin kimse bunu gizlemişse zekât caiz olur.

2.2.97. Beyānū Kerāheti fi'z-Zekāt

439-441. beyitte zekâtın kerih olduğu durum beyan edilmiştir. Altı durumdan biri hasıl olursa, zekâtı sahip olduğu yerden çıkarmak mekrûhtur. Yıl tamamlanmadan gönderilmesi, gönderdiği kişinin ziyade fakir olması, dindar olması, başka kimselere faydalı olması, akrabası olana göndermesi, dar-ı harpten Müslüman birine göndermesi durumlarında, zekâtı bulunduğu memleket dışına çıkarmak mekrûhtur.

2.2.98. Beyānū Maşārifi Beyti'l-Māli'l-Ülā

442-443. beyitlerde beytülmalın hangi mallar olduğu ve bunların kimlere verileceği beyan edilmiştir. Birinci kısım beytülmallar; zekât, öşür, keffaret ve nezirlerdir. Bunlar yedi kısım kimselere verilebilir. Bunlar: Fakirler, miskinler, mükatebler, zekât toplayanlar, borcundan fazla nisaba malik olmayanlar, vatanında zengin olup gurbette malı olmayanlar ve yolda kalmış olan kimselerdir.

2.2.99. Beyānū Beyti'l-Māli'ş-Şānī ve Maşārifihi

444. beyitte ikinci kısım beytülmalın hangi mallar olduğu ve kimlere verileceği beyan edilmiştir. Ganimetler, madenler, hazineler beytülmaldır. Bu mallar; fakirlere, muhtaç olan yetimlere ve muhtaç olan yolculara verilir.

2.2.100. Beyānū Beyti'l-Māli's-Şāliş ve Maşārifihi

445-447. beyitler arasında üçüncü kısım beytülmalın neler olduğu ve kimlere verileceği beyan edilmiştir. Bu mallar; haraç, cizye, gümrük vergisi, hediye mallar, sulh malları, kafir olan Beni Taglib kabilesinin malıdır. Bu mallar; Müslümanların salihlerine, din eğitimi veren alimlere, kadınlara, müftülere, sefere çıkanlara verilir.

2.2.101. Beyānū Maşārifi Beyti'l-Māli'r-Rābi'

448. beyitte üçüncü kısım beytülmalın neler olduğu ve kimlere verileceği beyan edilmiştir. Bu mallar; varisi olmayan mal, varisi olmayan diyet ve sahibi belli olmayan maldır. Bu üç mal da fakirlere verilir.

2.2.102. Beyānū's-Şavm

449-451. beyitler arasında kimlerin oruçla mükellef olduğu beyan edilmiştir. Müslüman, bülüğ çağına ermiş, akıl sahibi, orucun farzietini bilen diyar-ı harpteki Müslüman, yolcu olmayan, sağlıklı, hayzı ve nifası olmayan kadın, özrü olmayan kimseler için oruç farzdır. İnsanlar içinde özürsüz olarak Ramazan ayında yiyip içen kimsenin katli meşrudur.

2.2.103. Beyānū 'Özri's-Şavm

452-459. beyitler arasında hangi durumlarda oruç tutmamanın özür sayılacağı beyan edilmiştir. Nifas ve hayız gören kadınlar, yemek yemeğe zorlanan kimseler, çocuk emziren kadınlardan çocuğa veya kendi nefesine zarar ulaşacağından korkan kimseler, oruç tutması durumunda hastalığının artacağını ve iyileşmesinin gecikeceğinden korkan hastalar oruç tutmayabilirler. Ancak bu on bir kimsenin özürleri bitince oruç tutmaları farzdır. Özrü gittiği hâlde oruç tutmayanların orucunu vasiyet etmeleri gerekir.

Oruç tutmaktan aciz olan yaşlılar, oruç tutmayıp bunun yerine orucun fitresini verirler. Fitreyi vermeye gücü yetmeyenler bağışlanmış sayılırlar.

2.2.104. Beyānū Ferā'izi Edā'i'ş-Şavmi Ramazān

460-461. beyitler arasında Ramazan orucunun eda edilebilmesinin farzları anlatılmıştır. Ramazan orucuna her gün niyet etmek gerekir. Niyet, akşamdan önce ve duha vaktinden sonra olursa caiz değildir. Kadınlar imsak anına kadar nifas ve hayz görmezlerse Ramazan'a rücu için niyet getirmeleri gerekir.

2.2.105. Beyānū Evkāti'ş-Şavm

462-464. beyitler arasında orucun vakti hakkında malumat verilmiştir. Nezr-i mutlak, keffaret orucu ve kazaya kalmış orucun niyyeti geceden olmalıdır. Keffaret orucu, nezr-i muayyen, itikaf orucu ve Ramazan orucu aralıksız olarak tutulmalıdır. Kaza orucunu, nafile orucunu, mu'ta orucunu, ceza-yı halk orucunu, ceza-yı sayd orucunu, nezr-i mutlak orucunu aralıksız veya aralıklı olarak tutmak kişiye bırakılmıştır.

2.2.106. Beyānū Şübūti Ramazān

465-466. beyitlerde Ramazan ayının başlaması ile ilgili malumat verilmiştir. Ramazan ayının başlaması, adil bir kişinin hilali gördüğünü söylemesiyle başlar. Hilal görülmezse Şaban ayı otuz güne tamamlanır, ertesi gün Ramazan'ın birinci günü kabul edilir. Ramazan hilalini cariye görse de yine şahitliği kabul edilir.

2.2.107. Beyānū Hükmi Yevmi'ş-Şekk

467-470. beyitler arasında şek günü ile ilgili hüküm açıklanmıştır. Yevm-i şekk, Ramazan'ın birinci günü mü yoksa Şaban'ın otuzuncu günü mü olduğu belli olmayan gündür. O günde nafile niyet getirmek efdaldır. Eğer o gün her ne olursa olsun nafile oruca niyet getirip niyetini değiştirmezse, orucu mekrûh olmaz. Eğer tereddüt edip yarın Ramazan ise buna niyet, değilse kaza olsun dese orucu mekrûh olur. Ramazan gününe rast gelirse Ramazan orucundan sayılır, rast gelmezse kazadan sayılır.

Eğer yarın Ramazan ise oruçluyum değilse değilim veya eğer ekmek bulursam yerim bulamazsam oruç tutarım dense, oruç kabul olmaz.

2.2.108. Beyānū'l-Ḳazā' i ve'l-Keffāret

471-475. beyitler arasında keffaret ve kaza oruçları beyan edilmiştir. Ramazan orucu tutan mükellef; özürsüz olarak kendisine gıda olacak ilaç ve sevdiği kişinin kanı ve tükürüğü bile olsa adet üzere lezzet verecek şeyleri yese-içse –bu yeme içmeden sonra sefere çıkırsa bile-, isteyerek cinsel ilişkiye girse, gündüz ilaç kullanacağını bildiği hâlde geceden oruca niyetlense, misafir uyuduğu evden çıkmadan orucunu bozsa sonra yola çıkırsa, yine oruçlu iken orucunun bozulduğuna şüphe ederek, bilen bir alime sormadan iftar etse ve o gün hayız veya nifas, hastalık geçirmezse bu durumlar için bir gün kaza ve keffaret gerekir.

2.2.109. Beyānū'l-Keffāreti 'ale's-Şavm

476-479. beyitler arasında Ramazan orucunun keffareti beyan edilmiştir. Keffaret için bir köle azat etmek gerekir. Bu köle; kafir, erkek veya kadın, süt emer yaşta küçük veya büyük, sesli çağırılınca işiten sağır, sağ el ve sol ayağı kesilmiş veya sol eliyle sağ ayağı kesilmiş kişi, henüz değeri için bir şey verilmemiş olan mükatebeden her hangi birisi azat edilse olur. Ancak fayda vermeyen köle azat etmek caiz değildir. İki gözü kör, akli başına hiç gelmeyen, iki eli veya iki elinin baş parmakları kesik olan, iki ayağı kesilmiş veya aynı taraftan bir ayağı bir eli kesilmiş köle azat etmek caiz değildir. Köle azat edemiyorsa, aralıksız olarak altmış gün tutar. Borçlunun; hastalıktan, seferden, bayram gününün araya girmesinden dolayı arada bir gün bile oruç tutamazsa baştan altmış günü oruç tutması gerekir. Ancak kadınlar, hayız ve nifas durumlarında keffarete yeniden başlamaz, hayız ve nifas kesilince kaldığı yerden devam edip bir daha hayız ve nifas görünceye kadar orucu kesintisiz devam ettirir. Bu şekilde altmış gün tamamlanır. Borçlunun buna da gücü yetmezse ve çok yaşlı olsa veya iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalığı olsa altmış miskine birer fitre verir veya bir miskine altmış gün fitre verir.

2.2.110. Beyānū'l-Ḳazāi'l-Farż

480-490. beyitler arasında Ramazan orucunun kaza edilmesini gerektiren durumlar beyan edilmiştir. Hata ile boğaza su gitmesi, ilacın içe inmesi, uykuda iken cima olunma, uykuda iken boğaza su konması, kulağa yağ akıtma, şırınga ile damara ilaç alma, mukim ve misafirin şehirden çıktuktan sonra yiyip içmesi, misafirin yolda

yemeyip iftar vaktinden önce evde yemesi-içmesi, gecenin devam ettiğini zannedip yeme veya fecir vaktini gece zannedip yeme, mecnun tarafından vaty olunma, dış arasında en az nohut büyüklüğünde yiyeceği yutma, dokunarak inzal olma, isteyerek gelen kusmanın gırtlaktan ağıza gelmesi ve bunun tekrar yutulması, isteyerek ağız dolusu kusma, baş parmağı ıslak veya yağlı olduğu hâlde ön ve arka kısma tıkama durumlarında bir gün kaza gerekir.

Eğer orucu bozan mükellef değilse, yememesi ve içmemesi durumunda canına zarar gelecektse, niyetini fecirden sonra getirmişse, bozduğu oruç kaza orucu ise, gıda ve deva olmayan şeyleri yese veya yutsa, ölü insana veya hayvana cinsel ilişkide bulunup inzal olsa, orucunun bozulduğuna şüphe etmediği hâlde bir alim tarafından orucun bozuldu deyip iftar etse, orucunu bozduktan sonra akşam olmadan hayız ve nifas olsa veya gün içinde seferden gelse bu durumlarda sadece kaza gerekir, keffaret gerekmez.

Yine oruçlu kimse ihtilam olsa, bakarak inzal olsa, unutarak yese, istemeden kussa, bilmediği için iftar etse, bu durumlar için kaza gerekir.

2.2.111. Beyānū Ḥālī'l-İgmā'

491. beyitte oruçlu iken bayılma ve kendinden geçme durumunda ne gerektiği beyan edilmiştir. Mükellefin baygınlık veya kendinden geçme durumu Ramazan ayını kaplarsa, geçen gün kadar oruç kaza etmesi gerekir.

2.2.112. Beyānū Ḥālī Cünūn

492. beyitte oruçlu iken mecnun olma durumunda ne gerektiği beyan edilmiştir. Delilik, Ramazan ayının tümünü kaplarsa kaza gerekmez. Bir anlık iyileşme gelmesi durumunda geçen günlerin orucu kaza edilir.

2.2.113. Beyānū Mā-lā Yüfsidü'ş-Şavm

493-499. beyitler arasında orucu bozmayan durumlar beyan edilmiştir. Unutmakla yese-içse veya unutarak birine cima etse ve hatırladığı gibi bu durumları terk etse, kasit etmeksizin boğazına duman, toz, sinek gitse, öpme ve kucaklama sonucu inzal olmazsa, gusül ve gargara etse, iki damla gözyaşı yutsa, dişi arasında

kalmış nohuttan daha küçük yemeği yutsa, sürme çekse, gündüz ihtilam olsa veya geceden cünüp kalsa, çiçek koklasa, istemeden kussa, gıybet etse, kendi isteği ile ancak az kussa, kulaktan su girse, fikr edip ya da bakıp inzal olsa, yiyeceği çiğnese-tatsa, sümüşü ağızdan veya burundan yutsa, erkeklik organını yağlasa, hacamat için yağlansa bu durumlarda oruçlunun orucu bozulmaz.

2.2.114. Beyānū Mekrūhāti'ş-Şavm

500-503. beyitler arasında orucun mekrūhları beyan edilmiştir. Mükellefin, ziyadesiyle zayıf kalması durumunda kan aldırmasa, özürsüz olarak yemeğin tadına bakması, suyu ağızda ve burnunda fazla karıştırmaması, istincayı çok yapması, kendisinden emin olamazsa eşini öpmesi, ziynet için sürme çekmesi, güneşin doğmasında şüphe ettiği hâlde yemek yemesi, uzuvları su ile yıkaması ve uzuvları yaş beze sarması durumlarında orucu mekrūh olur. Bunlardan kaçınmak gerekir. İmam Ebû Yûsuf'a göre yaş bez ile sarınmak, ve uzuvları ıslatmak mekrūh değildir.

2.2.115. Beyānū'l-Müsāfir

504-508. beyitler arasında misafirin oruç tutması ile ilgili hususlar anlatılmıştır. Oruçlu iken; yolcu mukim olsa, hasta sıhhat bulsa, mecnun iyileşse, nifas ve hayız durumları bitse, gece zannedip ya da hata ile yemek yese, kafir Müslüman olsa, çocuk bülüğa erse, mukim ve yolcu evden çıkıp yolda yemek yese, yolcu orucu bozmayıp eve gelince yese, bu durumlarda kaza vâcip olur. Yolcu uyuduğu evden çıkmadan önce orucunu bozarsa keffaret de gerekir. Bu kimselere günün geri kalanını oruçlu geçirmek vâciptir. Hepsine kaza etmek farzdır.

2.2.116. Beyānū'l-Ḥacc

509-512. beyitler arasında haccın farz olmasının şartları beyan edilmiştir. Akıl sahibi, bülüğa ermiş, hür, zengin, hacca gitmeye engeli olmayan her kadın ve erkek için hac ibadeti farzdır. Kadınlarda iddet olmamalıdır. Yine kadınlar tek başlarına hacca gidemezler. Yanlarında kocaları veya onlara fasık, Mecusi, mecnun, sabi olmayan mahremleri olmalıdır. Bir Müslüman, dar-ı harpte olsa ve hac ibadetinin farz olduğunu bilse hacca gitmesi farzdır. Tüm bu şartlar yerinde olsa ve hac ibadeti ömrün sonuna ertelense de Hz. Peygamber (s.a.v.) buna rıza göstermiştir.

2.2.117. **Beyānū Ferā'izi Edā'i'l-Haccı Muṭlaq**

513. beyitte haccın farzları beyan edilmiştir. İhrama girmek, vakfeye durmak ve bayram günü veya sonrasında Kabe'yi dört kez tavaf etmek haccın farzlarıdır.

2.2.118. **Beyānū'l-Mikāt**

514-515. beyitlerde ihrama girme yeri ve zamanı olan mikat hakkında bilgi verilmiştir. Mikat yerleri, Zülhuleyfe, Zat-ı İrk, Cuhfe, Yelemlem, Karn'dır. Hac için Mekkelilerin mikat yeri Harem'dir. Umre için Mekkelilerin mikat yeri Hill'dir.

2.2.119. **Furūzü Edā'i Haccı'l-Mefrūz**

516-517. beyitlerde farz olan haccın eda edilmesindeki farzlar beyan edilmiştir. Bunlar: Büluğ çağına ermiş olmak, Müslüman olmak, hür olmak, vakit, tavaf, vakfidir. Haccın vâcip olmadığı kimseler hac etseler, sonra hac bu kimseler üzerine farz olsa eda etmeleri gerekir.

2.2.120. **Beyānū'l-'Umre**

518. beyitte umre ibadeti beyan olmuştur. Hac vakti olan beş gün içinde umre yapmak mekrûhtur. Hayatta iken bir kez umre yapmak sünnettir. Umrenin gerçekleşmesi için tavaf, sa'y etmek, ihram ve tıraş olmak gerekir.

2.2.121. **Beyānū'l-İhrām**

519-522. beyitler arasında ihrama girmenin usulü beyan edilmiştir. İhrama mîkāt yerinde veya öncesinde girilir. İhrama girdikten sonra hac ve umre niyeti ile beraber telbiye getirilir. Niyet ve telbiye ihramın rüknüdür. Kıran ve Temettu hacları için kurban gereklidir, ancak İfrad haccı için kurban gerekmez.

İhramlı iken istek ve şehvetten uzak durulmalı, cinsel ilişkiden sakınmalı, saçlar, sakallar taranmamalı ve tıraş edilmemeli, kimse ile çekişmemeli, bozgunculuk çıkarmamalı, yaban avı avlamamalı, dikilmiş elbiseden sakınmalı, bitkilere zarar verilmemeli, tırnak kesilmemelidir.

2.2.122. Beyānū Aḫsāmi'l-Ḥacc

523-525. beyitler arasında hac çeşitleri beyan edilmiştir. Kıran haccı Temettu haccından, Temettu haccı da İfrad haccından efdaldır. Kıran haccında mükellef, mîkâta umre ile hac için bir kez ihrama girer. Önce umresini tamamlar, sonra tıraş olmadan ve ihramdan çıkmadan hac için gerekli ibadetleri yapmaya başlar. İbadetlerden önce tıraş olsa keffaret olarak iki kurban keser. Kıran haccı için umre ve hac tavaflarını ve sa'yılarını beraber yapsa caiz olmakla beraber mekrûhtur, kurban borcu da olmaz.

2.2.123. Beyānū't-Temettu'

526-529. beyitler arasında Temettu haccı beyan edilmiştir. Temettu haccında mükellef, umre yaptıktan sonra tıraş olur, sonra Arefe gününden önceki gün, hac için ikinci kez ihrama girer. Temettu haccını ifa eden mükellefin kurbanı beraberindeyse keser, umresi tamamlanınca tıraş olmadan ihramı da değiştirmeden günü gelince hac için niyetlenir. Kurban Bayramı'nda iki ihramdan çıkıp tıraş olur. Temettu ve Kıran haccı, mîkât arasında oturanlar için geçerli değildir.

Temettu haccının şükür kurbanı, Bayram günü kesilir, güç yetirilmezse on gün oruç tutulur.

2.2.124. Beyānū'l-Cināyāti fi'l-Ḥacc

530-536. beyitler arasında ihramlı iken yasak olan fiiliyat beyan edilmiştir. Uzun tamamı veya bir kısmına koku sürülse; başa kına sürülse; zeytinyağı sürülse; uzun tamamına şırlan (susam) yağı sürülse; erkekler başı bir gün bir gece boyunca örtse; başın, boynun veya başın çeyreği tıraş olursa; ön arka, koltuk altı tıraş olursa; bir el ve ayak tırnağı veya tümü kesilse; bir gün boyunca dikilmiş elbise ile oturulsa; veda ve kudûm tavafları yapılırken cünüp olursa veya tavafın bir rüknü (şavtı) abdestsiz yapılsa; öpme, temas etme, şehvet olmaksızın inzal olursa; hayvana edilse ve inzal olursa; tıraştan sonra ve ziyaret tavafı yapılmadan cima edilse bu yirmi yasaktan her biri için bir koyun kesilmesi gerekir.

2.2.125. Beyānū Mā Lezime Minhū't-Taşadduḳ

537-539. beyitler arasında hacda sadaka gerektiren durumlar beyan edilmiştir. Bir uzuvdan az bir yere güzel koku sürünmek, dörtte birden az yeri tıraş etmek, bir günden az elbise giymek, kudûm veya veda tavafını abdestsiz yapmak, cemrelere atılan taşları eksik atmak, başkasını tıraş etmek, başkasının ya da kendi tırnağını kesse bir fitre vermek gerekir.

2.2.126. Beyānū 'Özri'l-Cināyāti fi'l-Hacc

540-541. beyitlerde hacda koyun veya keçi kesmeyi gerektiren durumlar beyan edilmiştir. Bir uzvun tamamına güzel koku sürünmek, tıraş olmak, bir gün boyunca dikişli elbise giymek durumlarında mükellef özür sahibi ise, isterse Harem'de bir koyun veya keçi keser, isterse üç gün oruç tutar. İsterse de altı miskine toplam üç sa' (10 kg.) buğdayı sadaka olarak verir; bu sadakayı istediği zaman verir.

2.2.127. (Şığır Deve Ḳurbān Vācib Olan Maḥall Beyān)

542-546. beyitler arasında hacda sığır, deve kesmeyi gerektiren durumlar beyan edilmiştir. Mükellefin, cünüp olarak ziyaret tavafının rükünlerini yapması ve iade etmemesi, vakfeden sonra tıraş olmadan evvel cima etmesi durumlarında sığır veya deve kurban etmesi gerekir. Eğer mükellef, vakfeden önce cima etse veya küfre düşse, mükellefin haccı fasit olur.

Muhrim, av hayvanını katletse veya avcıya bildirse ve bildirdiği avcı, mükellef ihramda iken avı katletse, hatta bu öldürmeler açlık sebebiyle de olsa, bunun tazmini iki adil kişi tarafından takdir edilerek öldürülen hayvan mukabili bir hayvana eşittir. Eğer mükellef, bu hayvanı yaralasa, kesse, kıllarına zarar verse, mükelleften o hayvanın eksiği kadar değeri tazmin edilir. Muhrim, kendisine saldırmayı dolayısıyla hayvanı öldürse bunun tazmini gerekmez.

2.2.128. Beyānū Mā Lā-Cezā 'i'l-Muḥrim İzā Katelehü

547-549. beyitler arasında muhrimin öldürmesinde sakınca olmayan hayvanlar beyan edilmiştir. İhramlının karga, kurt, çaylak, yılan, fare, saldıran köpek,

karınca, kirpi, arı, kene, kurbağa, akrep, sinek, kaplumbağa ve her türlü yırtıcı hayvanı öldürmesinde zarar yoktur.

Muhrim; sığırı, koyunu, keçiyi, deveyi, tavuğu, kazları kesse, deniz hayvanlarını avlasa bir sakınca yoktur.

2.2.129. Beyānū'l-İḥṣār

550-551. beyitlerde ihsar beyan edilmiştir. Eğer muhrim tavaf ve vakfe yapamazsa, Harem dışında ise vaktini tayin ederek Harem'e gelerek kurban keser veya kurbanı kestirir. Kurbandan sonra tıraşsız olarak ihramdan çıkabilir. Kıran hacı yapan muhsır, ihramdan çıkmak için iki kurban kesmelidir.

2.2.130. Beyānū'l-Ḥacci 'ani'l-Ġayr

552-556. beyitler arasında haccın hangi durumlarda vekaleten gerçekleşebileceği beyan edilmiştir. Eğer hac ibadeti, aciz olan ve aczi devam eden mükellef için farz olmuşsa, bu kişi yerine vekaleten birini hacca gönderebilir. Yine hastalanmışsa ve hastalığı ömür boyu süreceksa de mükellefin, hac için vekalet verebilir. Mükellef hac için vekiline emr etmesi gereklidir. Mükellef, vasiyet etse veya kendisi üzerine hac farz iken vasiyet etmeden ölse, varislerinin hac ibadetini yerine getirmeleri gerekir. Vekil olarak giden binitle gönderilmesi ve masrafları amir tarafından ödenmesi gerekir. Bu şartlar oluştuktan sonra vekil; kıran, ifrad, temettu olarak hac edebilir. Burdan sonra farzlar öğrenildiyse, vâcipler ezberlenebilir.

2.2.131. Beyānū Vâcibāti'l-Ḥacc

557-564. beyitler arasında haccın vâcipleri beyan edilmiştir. Haccın vâciplerini terk etme durumunda kurban kesmek vâcip olur. Mîkâtta ihrama girmek, Safa'dan sa'y ederek yürümeğe başlamak, tavafa Hacer-i Esved'den başlamak, yedi şavttan her birinin sonrasında iki rekat namaz kılmak, tavafta temiz olmak ve avret yerlerini örtmek, farz tavaflarında dörtten sonra üç kere daha dönmek, kıran ve temettu hacı yapanların şükür kurbanı kesmeleri; sırasıyla şeytan taşlama, kurban kesme, saç tıraş etme; Arafat'ta güneş battıktan sonra biraz beklemek, Müzdalife'de biraz vakf etmek, Veda tavafı yapmak, Harem'de saçını kısaltmak ve tıraş etmek,

Arafat'ta vakfeden sonra cima etmemek, koku sürmemek, kıl kesmemek, baş ve yüz açmak haccın vâcipleridir.

2.2.132. Bâbü'l-Vâcibât

565-568. beyitte vâciple beyan olmuştur. İmam Azam, vitir namazı kılmanın ve Kunut okumanın vâcip olduğunu söylemiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ismini işitince salavat okumak, ancak ilk salavatı getirmek farzdır. Tahâvî'ye göre meclis içindeyken herkesin salat getirmesi vaciptir; Kerhî'ye göre bir kişinin salavat getirmesi vaciptir. Allah'ın ismini işitince tazimde bulunmak farzdır, ancak meclis içindeyken herkesin tazimde bulunması vaciptir.

2.2.133. Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti'l-Cemā'at

569-570. beyitler arasında cemaatle namaz kılmanın gerekliliği beyan edilmiştir. Hür erkekler için herhangi bir mani ve zorluk yoksa, beş vakit namazı cemaat ile eda etmek gerekir. Cemaat ile namaz kılma ile tek başına namaz kılmanın fazileti bir değildir. Cemaatle namaza son oturuşta da yetişilse cemaat sevabı vardır.

2.2.134. Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti Şalāti'l-'lydeyn

571. beyitte Bayram namazlarının vâcip olmasının şartları beyan edilmiştir. Bayram namazları ve zevaid tekbirleri vâcip olmasının şartları, Cuma namazının farz olmasının şartları ile aynıdır.

2.2.135. Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti'l-Uđhiyye

572. beyitte Kurbanın vâcip olmasının şartları beyan edilmiştir. Zengin, Müslüman, misafir olmayan, hür, bülüğa ermiş, akıl sahibi her şahsa Kurban Bayramı'nda kurban kesmek vâciptir. Bu şartları dar-ı harpte taşıyanlar, kurbanın vâcip olduğunu bilmeleri durumunda, bu kişilere de Kurban vâcip olur.

2.2.136. Tekbīrū Teşrīk

573. beyitte Teşrik Tekbirleri hakkında bilgi verilmiştir. Kurban Bayramı'nın Arafe günü sabah namazının farzından Bayramın dördüncü günü ikinci namazının

farzına kadar yirmi üç vakit namazın farzlarının ardından teşrik tekbiri getirmek vâciptir.

2.2.137. Beyānū'l-Fıtr

574-576. beyitler arasında fıtr sadakası beyan edilmiştir. Zengin, Müslüman, hür kimse kendi için fitre vermekle yükümlüdür. Yine bu kimse; müdebberî, ümmü'l-veledi, hizmetkarı ve kölesi için de fitre vermekle yükümlüdür. Yine büyük, küçük, mecnun kişiler için de fitre vermek vâciptir. Bu fitre, bayramın birinci günü şafak vaktine kadar verilmelidir. Fitre olarak bir sa' arpa, bir sa' hurma, yarım sa' buğday ve üzüm verilmelidir.

2.2.138. Beyānū'l-Ḳasem

477-478. beyitlerde kasem yemini beyan edilmiştir. Bir kimsenin hanımı ile cima etmesiyle alakalı yemin bahsidir.

2.2.139. Beyānū Bābi'l-Eymān

479-488. beyitlerde yemin çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. Yemin, Allah'ın ismini kullanarak veya Allah'ın sıfatlarından birini şahit tutmakla yapılır. Bekâ, Kudret, Celâl, Kibriyâ, İzzet sıfatları ile yapılan yeminler geçerlidir. Azab, ilm, rahmet gibi isimlerle yapılan yeminler geçersizdir. Yemin, mün'akit olursa akılda tutmak veya keffaretini vermek gerekir. Bir şeyi tayin etmeden veya bir şeye niyet etmeden de ahd olsun demek yemindir. Tayin edip niyetlenmek nezirdir. Ahd etmek yemindir. Vallahi, Billahi, Tallahi, Lillahi demek de yemindir. Muvakkat, Mürsel, Fevri yeminler de Mün'akit yeminlerdir. Şunu işlersem dinimden döneyim demek, yemin kastı ile olursa yemin sayılır. Kişi, küfür üzere yemin etse ve yemininden dönse kafir olur. Kişi, helâl olan bir şeye harâm olsun derse harâm olmaz ancak keffaretini vermesi gerekir. Kişi, harâm olan bir şey üzerine yemin edip harâm olan şeyi yerse keffaret vermesi gerekir. Kişi, eşim bana harâm olsun şeklinde yemin ederse ve eğer yemin ettiği şey tahakkuk ederse, kişinin nikâhı düşer. Ancak bu yeminden kasıt, istenmeyen bir şeyin yapılmaması üzerine olursa kişinin eşi boş olmaz.

2.2.140. **Beyānū'n-Nezri'l-Muṭlaḳ**

589-590. beyitte mutlak nezir hakkında açıklama yapılmıştır. Kişi, bir şeye nezr etse, nezr ettiği şeyi yapması farzdır. Nezr ettiği şey, mekrûh ve harâm olan şeyler değilse nezrin yerine getirilmesi gerekir, aksi taktirde isyan sayılır.

2.2.141. **Beyānū'n-Nezri'l-Mu'allak**

591-594. beyitler arasında muallak nezir hakkında açıklama yapılmıştır. Şarta bağlanmış nezir, şartın gerçekleşmesi hâlinde yerine getirilmesi gerekir. Olması istenmeyen bir şarta bağlanmış nezir, şartın gerçekleşmesi hâlinde mükellef isterse adağı yerine getirir, isterse de keffareti verir.

2.2.142. **Beyānū Keffāreti'l-Yemīn**

595-598. beyitler arasında yeminin keffareti beyan edilmiştir. Yemin edip yeminini unutarak, hata ile, zorlama ve mecnun olma sonucu bozan kişi, on miskini giydirir ya da on miskine iki öğün yemek yedirir ve yahut bir köle azat eder. Bunlara gücü yetmezse üç gün oruç tutar. Zorla, hata ile, veya ciddi olmadan yemin edenin yemini geçerli kabul edilir; bu kişi çocuk, deli, kafir ve uyku hâlinde değilse.

2.2.143. **Beyānū'l-Yemīni'l-Gamūs**

599. beyitte gamūs yemini beyan edilmiştir. Kasti olarak yalan yere yapılan yemine yemin-i gamūs denir. Bu şekilde yapılan yeminin keffareti yoktur, bu şekilde yemin eden kişi cehenneme müstahaktır.

2.2.144. **Beyānū'l-Yemīni Lağv**

600. beyitte lağv yeminin ne olduğu beyan edilmiştir. Doğru olmayan ancak doğru olduğu zannedilerek yapılan yemindir. Talâk, itak ve nezir haricinde bu şekilde yapılan yemin günah sayılmamıştır. Bunun affı vardır.

2.2.145. Beyānū Vācibāti'ş-Şalāt

601-617. beyitler arasında namazın vâcipleri beyan edilmiştir. Namazda Fatiha Suresi'ni namaz surelerinden evvel okumak, farz namazlarda ilk iki rekatta, vitir ve nafilâ namazların her rekatında Fatiha Suresi'nden sonra namaz sureleri okumak, Ta'dil-i erkana riayet etmek, üç ve dört rekatlık namazların ilk iki rekatından sonra Tahiyat okuyacak kadar oturmak, namazın her iki oturuşunda Tahiyat okumak, namazın bitişinde selam vermek, imâmın namazın sesli olarak kılınacağı vakitlerde buna riayet etmesi; münferid olarak namaz kılan kişi, söz konusu vakitlerde ister sesli ister gizli okuyabilir. Bunlar namazın vâcipleridir.

Namazın vâciplerini yanılarak terk etmek; ilk oturuşta yanılma olsa ayağa kalkma esnasında yere yakınsa oturulur, son oturuşta ayağa kalkılsa secde etmeden oturulur, eğer bu yanılma içinde beşinci rekatın secdesi yapılsa namazın farziyeti batıl olur. İstenirse bir rekat daha eklenerek nafilâ namaza çevrilmiş olur. Eğer son oturuş yapıp beşinci rekat için kalkılsa oturulup selam verilir ya da ayakta iken de selam verilebilir. Eğer dört rekatlık nafilâ namaz kılınıyorsa, ikincide oturulmasa da namaz bozulmaz.

Yine kunut duasını okumayı, ilk oturuşu, tilavet secdesini imâm yanılarak terk etse, cemaat de terk etmelidir. Bayram namazının tekbirleri de vâciptir. İmam, cenaze ve bayram namazlarının tekbirlerini fazla getirirse, bir rekat içinde fazladan bir rükünde bulunsa cemaat yapmamalıdır.

Son oturuş yapılmadan alın secdeden kalkmış şekilde fazla secde edilse, namaz nafilâ olur. İmâma tabi olunmamışsa, son oturuş yapıldıktan sonra secdeye gidilse selam vererek namaz tamamlanır.

Bir fiili tekrar etmekle tertibe riayet edilmemiş olunur, farzlar ve vâcipler yerlerinde yapılmamış olur. Bu durumda sehiv secdesi gerekir. İmam Kur'an okurken dinlemeli, sesi işitilmezse de işitmiş gibi durup beklemelidir.

Vâciplerden biri sehven terk edilse, selamdan sonra iki secde yapılır, tahiyat okunur ve selam verilerek sehiv secdesi yerine getirilmiş olur. Bu sehiv secdesi diğer vakte girmeden yapılmalıdır. Vâcipleri kasten veya yanılarak terk eden, sehiv secdesi etmezse veya namazı iade etmezse fasık olur.

2.2.146. Beyānū Secdeti't-Tilāvet

618-626. beyitler arasında tilavet secdesi hakkında bilgi verilmiştir. Neml, Nahl, İnşikak, A'raf, Necm, Hacc, Fussilet, Sad, Alak, Furkan, Secde, İsrā, Meryem, Ra'd Surelerinin secde ayetlerini okuyana veya işitene Tilavet Secdesi vâcip olur. Tilavet Secdesi; Nifas, hayız görenlere, çocuklara, mecnun ve kafir olanlara vâcip değildir ancak bunlardan secde ayetlerini dinleyenlere secde etmeleri vâciptir. Secde ayetlerini yazarken, papağandan dinlerken veya hecelemeyle Tilavet secdesi yapmak vâcip olmaz. Bu ayetler, namazda iken okunsa namazın secdesi veya rüku'u da kafi olur. Kıyamda iken secde ayetinden sonra üç ayetten fazla okunmayacaksa, sonrasında yapılan namazın rüku'u ve secdeleri tilavet secdesi yerine geçer. Ancak secde ayetlerinden sonra üç ayetten fazla okunacaksa, zammı ayetler biter bitmez tilavet secdesi yapıp tekrar kıyama dönülür ve namaza kalındığı yerden devam edilir. Bir mecliste secde ayetinin birden fazla tekrarlanması hâlinde bir tilavet secdesi yeterlidir. Okuyan, sabit bir yerde bulunmakla birlikte dinleyen meclis değişirse secdenin vücûbu da tekrarlanır. Vâcipler tamamlanmış olup burdan sonra yasaklananlar anlatılacaktır. Yasaklananlardan kaçınılırsa iyi ve hayırlı kimselerden olunur.

2.2.147. Beyānū'l-Menhiyyāt

627-637. beyitlerde şer'an yasaklanan fiiller beyan edilmiştir. Mükellef, büyük günahlardan, küçük günahlardan, mekrûh olan fiillerden sakınmalıdır. İttifakla veya ihtilafı da olsa her türlü kalbî küfürden ve lafzî fiillerden sakınmalıdır. Küfür kitabın ilk kısmında beyan edilmişti. Buna göre harâm olan şeylerden herhangi birine bulaşmamalıdır. Allah lafzına sığınarak küfürden O'na sığınmalıdır. Bilip bilinmeyen şirklerden O'na sığınmalıdır. Talip olanlar sünnetleri, vâcipleri, farzları ezberlemelidir. Harâm, mekrûh olanlar öğrenilip bunlardan kaçınılmalıdır. Zina, livata etmemeli ve hayvanlarla cinsî ilişkiye girmemeli. Nifaslı, hayızlı ve hasta kadına ve çocuğa yaklaşmamalı. Mecusiye ve müşrike, nikâhlı kadına, kitap ehline, evlilik yoluyla akrabalık oluşup kendisine mahrem olana, iki talâk ile boşanmışa, süt yoluyla kardeş olana, kendine harâm olana sahip olma durumunda bunlarla ilişkiye girmemeli, bunlarla sefa etmemeli, edepsizlik etmemelidir. Nikâhta hülle yoluna gitmemeli, üç talâk ile boşadığı ile cima etmemeli, üç talâk haricindeki boşanmalarda kadın başkası

ile evlenecekse evlenmek için dört ay beklemeli, bu süre içinde herhangi bir cinsel yaklaşma olmamalıdır. Cariye kadınlara şehvetle yaklaşmamalı, onlarla cima etmemeli, bunlarla evlenilecek olursa bunlara hayız görünceye kadar yaklaşmamalıdır.

2.2.148. Beyānū İstibrā'îl-Cāriye

638. beyitte cariye'nin istibrası hakkında bilgi verilmiştir. Hayız olan cariye'nin istibrası bir hayızdır. Yani bir aydır. Hayızdan kesilmiş ve hiç hayız olmayan cariye'nin istibrası üç hayızdır. Yani üç aydır. Yine hamile cariye'nin istibrası bir hayızsa da hamilelik süresi üç ayda belli olduğundan hamile cariye'nin istibrası da üç aydır.

2.2.149. Beyānū Mesā'ili Şettā

639-656. beyitler arasında çeşitli meseleler beyan edilmiştir. Eziyet etmemeli, Şeri'ate uygun olmadan bir malı almamalı, gereksiz şeyler için çalışmamalı, gerekli şeyler için uğraş göstermelidir.

Çoğu sarhoş eden şeyin azından kaçınmalı, zarar veren ve pis olan ne varsa sakınmalıdır.

Yaş üzüm, kuru üzüm, yaş hurmanın ham suyu piştikten sonra üçte biri veya daha fazlası kalan üzüm şarabının şiddetli ateşte piştikten sonra sarhoşluk verir hâle gelmeleri durumunda bu dört şeyin azı ve çoğu harâm olur. Bu dördünden hariç şerbetler de sarhoş ederse harâm olur. Mübâh sular da eğlence maksatlı içilse harâm olur.

Toprak yememeli, afyon, esrar kullanmamalı, sigara içmemeli, pislikten kaçınmalı, israftan kaçınmalı, özürsüz olarak avret yerleri açmamalıdır.

Kokmuş olan etten yememeli, fasit sözleşme neticesinde alınan şeyleri yememeli, kesilmiş hayvanın sidik torbası, öd kesesi, kan, erkek yumurtalığı, ferici, bezi temiz değildir, yenmemelidir. Satıcı, fesh edilmeyen batıl alışverişlerin değerinden faydalansa bu durumda mal her ne kadar temiz olsa da alıcı bundan faydalanmamalıdır.

Gümüş ve altın kaptan yememeli, içmemeli, bunları kullanmamalı, büyüklere asi olmamalıdır. Geniş bir yerde veya büyük bir camide secde yerinden, evde ve mescitte namaz kılanın önünden geçmemeli, dükkan veya yüksek bir yerde namaz kılanın önünden geçen kişinin başı, namaz kılanın ayak hizasına gelmemesi gerekir.

Çok yememeli, yenen şeylerde helâl olup olmadığı şüpheli olanlardan sakınmalı, aç ve susuz değilken yeme-içmeden sakınmalıdır. Ertesi gün oruç tutulmayacaksa yemek yememelidir.

Erkekler gümüş yüzük takabilir, kadınlar değerli yüzükler takabilir. Erkekler, argac ve ipekten elbiseler giyemezler. Bunları giymek, bunlarla örtünmek, sarınmak, kuşanmak yasaktır. Elbisedeki dört parmak enindeki ipek şeritler helâldir. Erkeklerle harpte ipek elbise giymek helâldir. Kadınlara ipek elbise giymek helâldir.

Sihirden ribadan kaçınmalı, borç verdiği kimsenin ismini başkalarına söylememeli, sırrı başkasına anlatmamalıdır.

Yemeği ayıplamamalı, insanların zararına sevinmemeli, insanların evlerine izinsiz girmemeli ve sakındıkları yere bakmamalıdır.

2.2.150. (Kızb Cā'iz Olan Maḥall-İ Seb'a)

657-659. beyitler arasında yalan söylemenin caiz olduğu yedi mahal beyan edilmiştir. Barış için, kendi ehlini razı etmek için, bir zulmü def etmek için, savaşta kazanmak için, başkasının sırrını ifşa etmemek için, kendini kötülükten korumak için, doğruluğu ihya etmek için yalan söylenebilir.

2.2.151. Beyānū'l-Ġıybet

660-663. beyitler arasında gıybet bahsi beyan edilmiştir. Bir şahsın orda olmadığı zamanda aybını söylemek, bu işaretle bile olsa gıybettir ve gıybette bulunmak harâmıdır. Bu ayıp; kişinin dininde, dünya işlerinde, bedeninde, eşinde, evladında, elbisesinde, evinde, sanatında, hizmetinde, malında olsa gıybettir. Gıyabında konuşulan kişi ister Müslüman ister zımmî olsun yine de bu ayıp gerçekleşirse gıybet etmiş olunur. Bu durum kişiye buğz etme amacı varsa gıybet kabul edilmiştir. Kişi kendi aybıyla meşgul olsa selamete erer.

2.2.152. (Gıybet Cā' iz Olan Maḥall-İ Sitte)

664-666. beyitler arasında gıybetin caiz olduğu mahal beyan edilmiştir. Haksızlığa uğrayanın hakkını alabilmesi için durumu başkalarına anlatarak bir zulmü def etmek için; günah işleyen kimsenin bu durumunu gören ve bilenler, düzeltmesi muhtemel olan kimselere aktararak onu bu günahından kurtarmak için; rivayet eden, şahitlik eden, vasiyet bildiren kişinin yalancılığı ortaya çıkarmak için; kötü insanların şerrinden korunması amacıyla kötülüğe maruz kalacak kişiye, bu kişinin kötülüğünü nasihat ederek anlatmak için; noksanlık ve açığa çıkarmak için değil de toplum içinde o lakabıyla tanınan kimseyi tarif etmek için konuşulsa bu durumlarda gıybet caiz olur.

667-756. beyitler arasında şair, yapılmaması gereken durumları anlatmaya devam etmiştir:

Ölçüde-tartıda eksik göstermemeli, başkanlık işlerinde baş olmaya çalışmamalı, dönerek oyun oynamamalı, günah işlere yardımcı olmamalı ve rıza göstermemeli, insanları kandırmamalı, muhatap ne denli suçlu olursa olsun suçunu yüzüne vurmamalıdır.

Savaşta düşman sayıca iki kattan daha fazla değilse kaçmamalı; fitneden ve zihândan uzak durmalı, başkalarının işleri araştırılmamalı, gereksiz yere oyun oynamamalıdır. Namazı erteleyip kerahet vaktine bırakmamalı, etrafta yiyeceğe muhtaç insanlar varken yiyeceği başkalarına satmamalıdır.

Çocuk ve delilerin mescitlere girip kirletmelerine izin vermemeli; gevşeklikten uzak durmalı, kin ve nefretten arınmalı, alış-verişte hileden uzak durmalı, av veya malı koruma amaçlı değilse köpek beslememeli, fikri ve zihni fesat düşüncelerden arındırmalıdır.

İnsanlar yiyeceğe ihtiyaç duymuşsa istiflememeli, izzet sahibi olmayan insanların elini öpmemeli, bir şeyi kıymetinden ziyadesine satmamalı, müşteri razı olduğu için malın kıymetini artırmamalıdır. Şehirliilerin zararına ise veya belirlenen fiyatı halk bilmezse, dışarıdan gelen zahireyi şehirlinin alıp şehiriye satmaması gereklidir.

Evi pislikten muhafaza etmeli, ayakta bevl etmemeli, harâm mal yememeli, harâm mal kazanımından dolayı verilen hediye kabul etmemeli. Hırslı olmamalı, işleri geciktirmemeli, dünyaya muhabbet etmemeli, insanlarla çekişmemeli, nifak etmemeli, dini dünyaya satmamalıdır.

Cuma ezanı okunduğunda başka işlerle meşgul olmamalı, küçüklere merhamet etmeli, tanıdıklarla görüşüp konuşmaktan uzak kalmamalıdır. Üzümü şarap edenlere satmamalı, lûtf olanlara köle satmamalı, ağacı saz yapanlara, silahı fitne amacıyla alanlara satmamalıdır.

Namazda iken yüzü başka tarafa çevirmemeli, namaz kılanlara karşı durmamalı, gururlandırmak veya utandırmak maksadıyla insanların işlerini sormamalıdır. Şeriatin müsaade ettiği şekilde ayet seçmek dışında namazda iken ayet seçmemeli, herhangi bir ayet okunmalıdır.

Şeriate uymuyorsa şaka ve şiir ile methetmekten uzak durmalı, şeriate uymayan kimselere meyl etmemelidir. İnsanları tarif etme haricinde kötü lakap ile çağdırmamalı, suçluları azarlama haricinde yüksek sesle konuşmamalıdır.

Gereksiz yere dünya için zillete düşmemeli, Allah adını anarak dilenmemeli, kötü kişilerle samimiyet kurmamalıdır. İnsanlara alçak lakapla seslenmemeli, harâm olan yere bakmamalı, küçük günahlardan kaçınmalı, ipek giymekten sakınmalı, kabirde mum yakmamalıdır.

Şer'î meseleler haricinde övünmemeli, dine aykırı olan yerlerde oyalanmamalı, şer'i olmayan işlerde yardımcı olmamalıdır. Riya haricinde insanların hatasını söyleyerek insanları ayıplamamalı, aşırılıkları üstü kapalı bir şekilde de olsa söylememeli, konuşurken hatalı konuşmamalıdır.

Şafaktan sonra ve sabah namazını kılmadan evvel konuşmamalı, yatsıdan sonra da gereksiz yere dünya kelamı etmemelidir. Salih insanın özrü sebebiyle özrünü beyan ederse geri çevirmemeli, şeriate uyulan sözler söylense reddetmemelidir.

Daha iyi konuşanlar varken konuşmamalı, işleri bayağı olan kimselerden yardım istenmemelidir. Vasi ve mütevellilik almamalı, kadılıklardan Allah'a sığınmalı, zalimlerden sakınmalı, duaları Müslüman olanlar için etmelidir.

Kadın temiz olduğu zaman üç talâk vermemeli veya her bir temiz zamanında ayrı ayrı zamanlarda boşamamalıdır. Ayise kadın, sabiye ve hamile kimse için boşama helâldir. Koca akil ve baliğ olursa cimadan sonra boşamak caizdir.

Aklın almayacağı şeyler için soru sormamalı, zengin de olursa hata edip bolca elbise ve giyecek alma hatasına düşmemeli, bunlardan faydalanılmamalıdır.

Şeriate ve tabii olan şeylere uymayan sözler haricinde birisi sözünü tamamlamadan bu kişinin sözünü kesmemelidir. Birilerine düşmanlık veya kötülük etme maksadı bulursa, toplumun kabul etmeyeceği sözleri kabul etmemelidir.

İsyan olan her şeyi redd edip doğruya rıza göstermeli, hizmet gören kişilerin haklarını gasp etmemeli, acilen bunların hakları verilmelidir. Dünya ile ilgili işlerde kendinden üstün olanlara imrenmemeli, ahiret ile ilgili işlerde altta olanlara bakmamalıdır.

Mescitte dilencilere sadaka vermemeli, israf edenlere de yardım da bulunmamalıdır. Muhtacı zarardan kurtaracak kadar yardımda bulunmalıdır. Vekalet durumunda harcamalarda fazlalıklardan kaçınmalı, mescitlerde gereksiz yere dünya işlerinden bahsetmemelidir.

Varisi olmayan mal ve diyetlerden, av cezasının keffaretinden, belli olmayan malın fitresinden, zekâttan, öşürden, keffaretden, nezirden, ganimet, maden ve hazinenin zekâtından zengin olan kimseler faydalanmamalıdır.

Batıl vakıflar ve gerçek vakfa aykırı olan vakıflardan mal almaktan sakınmalıdır. Malı sağlam gibi gösterip, mal satışının gerçekleşmesini sağlayarak, mal sahibinden hediye kabul etmemelidir. Hiç kimseden kendini salih Müslüman göstererek bir şey almamalıdır.

Melik isimleri, Allah isimleri ve peygamberlerin isimlerinden herhangi bir ismi bir şeyin içine koyarak yakmamalıdır. İyileşmek maksadı yoksa ön ve arka kısma parmak sokmamalıdır. Alaca gölgede ve başkasının mekanında oturmamalı, iki

kişinin arasına ayrılık sokup onlara sıkıntı vermemelidir. Yol üzerinde ve insan topluluğunun arasında oturmamalı; bu sayede irşad yolunda olanların yol hakkı gasp edilmemiş olunur.

Elde et kokusu varken gece yatmamalı, tek başına ve bir amir olmadan zaruretsiz yere yola çıkmamalıdır. Çocukların oynamak maksadıyla koyun, koç üzerine bindirilmesi caiz değildir; tutiyi, bülbülü, serçeyi kafese eğlenmek için, oyun maksadıyla hapsetmemelidir.

Kurtulma ağır basmazsa, deniz yolculuğuna çıkmamalı, yüzme bilinmezse denize girmemelidir. Borcu vermeye güç yetirir durumdayken borcu ertelememeli, bakkala önce nakit para verip sonra onu kullanmak caiz değildir.

Özürsüz olarak yüzüstü yatmamalı, sabah vaktinde evde oyun oynamamalı, sahip olunan yerlerin isimlerini söylememeli ki halk tarafından buraların sahibi olduğu başkalarına söylenmesin.

Ezberlemek maksadı olmazsa kitaba yaslanmamalı, her duyulan şey başkalarına güvenilerek söylenmemelidir. Kadından ve tüyü bitmemiş oğlanlardan sakınmalı, tiryakilik veren faydasız maddelerden uzak durmalıdır.

Hamamda gereksiz iken vücudu kimseye ovdurmamalı; hamamda, çeşmede keyfi yere beklememelidir. Korkulu yerlerden sakınmalı, dünya korkusundan veya bir kimsenin kendisine zarar vermesi korkusuyla ölümü istemek caiz değildir. Korkulu ve sıkıntılı zamanlardaki bazı alametlere teşe'üm etmek caiz değildir.

Teganni etmemeli, ırlamamalı, atalar ile övünmemeli, kibleye dönüp kurşun veya ok nişanlamamalıdır. Ölünün adını zikrederek haddinden fazla ses yükselterek feryat etmemelidir. Bir kimse ne denli zulm ederse de mel'un dememeli; zira bu sıfat küfürde ısrar eden Ebû Cehil'in sıfatıdır.

Kötülenmiş bir sıfat ile bütün insanlar hakkında lanet etmemeli, zulm eden kimseyi affetmeli, bir kimsenin üstünde hak sahibi olunan durumlarda bu kişi hakkını almalı; bu hakkın artmasına müsaade etmemelidir. Hakkını almaya güç yetiremeyen hak yiyen kimseyi affetmesi evladır.

Bir topluluk bir kimseyi çokça kusurlu bulup bu kimseden razı değilse, bu kimse bu topluluğa imâm olmamalıdır, el ile selam alıp vermemeli, birilerinin önünde eğilerek selam almamalıdır. Öğrenilen ayetleri unutmamalı, bid'at icat etmemeli, giyinme, yürüme ve konuşmada erkek kadına kadın erkeğe benzememelidir.

Konuşulanlar caiz olmayan konuşmalarsa dinlememeli, günahı ve zulmü açıktan yapanlara gereksiz yere selam vermemelidir. Cümbüş ile teganni ederek Kuran okuyanı dinlememek ve tecvitsiz olarak Kur'an dinlenmemeli, ihtiyaç değilse Kur'an'ı genç kızlardan dinlememelidir.

Kola nakış işlememeli, başkasının saçını kendi saçına deydirmemeli, müneccimler yalancı olduklarından işleri onlara sormamalıdır. Güneşe ve aya karşı perde olmadan def-i hacet yapmamalı, ev içinde de önü ve arkayı kıbleye dönmemelidir.

Fıkıh kitaplarını, mushafı ayak hizasında bırakmamalı, ayakları bu kitaplara karşı uzatmamalı, def-i hacet ederken gerekmedikçe konuşmamalıdır. Rüzgara karşı, hayvan inine, yüksek yere doğru küçük abdest bozmamalı, namaz kılana çıplakken yaklaşmamalı, özürsüz olarak suya bevl etmemelidir.

Mekandan yüksek olan yeri ve yolu kirletmemeli, temiz olmayan kirli şeylerle temizlik yapmamalıdır. Gereksiz soru sormamalı, akrabalarla ilişkiler kesilmemeli, yapılan iyiliği başa kakmamalı, özürsüz olarak zalimlerin yanına gitmemelidir.

Canlıları nişan alıp korkutmamalı ve onların canlılarını yakmamalı, insanları ayıplamamalı, insanların hatırını saymalıdır. Cima vakti, halvette iken, ezan ve ikamet anında, Kur'an okunurken, hutbe anında özür haricinde konuşmamalı, selam verirken gülmemelidir. Evde yalnız yatmamalı, gurbetten habersiz gelmemelidir.

Riya maksadıyla verilen davetlere gitmemeli, bu davetlerde verilen yemekler yenmemelidir. Haya dışına çıkıldıysa verilen nesnelere almamalıdır. Bir musibetten dolayı üst-baş yırtılmamalı, el ile döğünmemelidir. Allah'tan başka şeyler üzerine yemin etmemelidir.

Yürüyünce salınmamalı, elbiseler uzun olmamalı, alaycı tavır içinde olmamalıdır. Güçten, soydan, maldan, kendisine uyulan insanların fazlalığından,

güzellikten dolayı büyüklenmemelidir. Amel, ilim, kerametten dolayı kibirlenmek ahmaklıktır. İşin sonu düşünölmeli sonunda pişmanlık duyulmamalıdır.

Manası bilinmeyen rukyeler ile (Süryanice ve İbranice bazı dualarla) hastalara şifa vermeye kalkmamalı ve her bir sihrin muhakkak tesir edeceğini de zannetmemelidir. Gerek yoksa kerahetten kaçınmalı, söz verilir zamanı gelmiş sözü yerine getirmeli, insanlara kast etmemeli, hıyanette bulunmamalıdır.

Alçaklıktan, arsızlıktan ahmaklıktan kaçınmalı, harâma varan şeyleri sevmemeli, aleni olarak zevke sefaya dalmaktan kaçınmalıdır. Doğru işler yapmalı, malı ve vakti heba etmekten kaçınmalıdır. Habersiz sözleşmeyi bozmamalı, yağmacılıktan kaçınmalıdır. Konuşmada, yemede-içmede, uyumada fazlasından kaçınmalıdır. İsteklere uymamalı, boş şeylerden kaçınmalıdır.

Yaş otu koparmamalı, kabir üzerine basılmamalı, kötü koku varken mescitlere camilere gitmemeli, şalvarı baş altına koymamalı, cünüpken yememeli, içmemeli, sarığı oturarak sarmamalı, elleri çamur ile yıkamamalıdır.

Üfleyerek mumu söndürmemeli, gece ev süpürmemeli, evi örümcek ağlarından temizlemeli, mezar taşlarını okumamalı, gece aynaya bakmamalı, soğan ve sarımsağın kabuğunu ateşte yakmamalıdır.

Anne ve babayı isimleri ile çağırmmamalı, çıplak uyumamalı, tırnakları dişlememeli, burna el sokmamalı, çıplak iken bevl etmemeli, dişleri çöple karıştırmamalı, dilencilerden ekmek almamalıdır.

Sabah mescitten erken çıkmamalı, çarşıya erken gitmemeli, elbiseleri ayakteyken giymemeli, yaban hayvanlarının önüne ölmemiş hayvanın başını atmamalıdır. Evi elbise ile süpürmemeli, elbise üstte iken dikmemeli, ay ve güneş tutulurken, yıldız kayarken onlara bakmamalıdır.

Kapının bir kanadına dayanmamalı, asılmış insana bakmamalı, kapı eşiğine oturmamalı, küçük abdest bozulmuş yerde abdest almamalı, şeyhler, büyükler önünde yürümemeli, kalp kırmamalıdır.

Ardı sıra giden develerin arasından geçmemeli, elbise ile yüz silinmemeli, kullanılmış su içmemeli, cima etmede hırslı olmamalı, çokça tok iken cima etmemeli,

ishalden evvel ve çok açken kan aldirmamalıdır. Menhiler anlaşıldıysa burdan sonra sünnet bâbına geçilecektir.

2.2.153. Beyânü Bâbi's-Sünen

757-761. beyitler arasında sünnetler beyan edilmiştir. Bu bâbda sünnetleri ezberlemek ve sünnetlere önem vermek gerektiği anlatılmıştır. Çünkü sünnetleri öğrenip uygulayanlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şefaatinı kazanacaktır. Bu sebeple Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salat ve selam getirmek gerekir.

Besmele ile başlamak, niyet etmek, elleri evvelde üç kere yıkamak, erkeklerin ağzı yıkarken misvak kullanması, ağzı ve burnu üç kere yıkamak ancak oruçlu ise mübalağa etmemek, sakallara parmakları sokarak yıkamak, el ve ayak parmaklarının arasını yıkamak, yıkanan her uzvu üç kere yıkamak, başın tamamını mesh etmek, başı mesh ederken mesh ettiği suyla kulakları mesh etmek, abdesti tertibine uyarak almak, bir aza kurumadan diğerini yıkamak sünnettir. Gusül abdesti almadan önce namaz abdesti almak ve vücudu pisliklerden temizlemek abdestin sünnetleridir.

2.2.154. Beyânü Mesnûniyyeti'n-Niyyeti'l-Ğusl

762. beyitte gusül almanın sünnet olduğu zamanlar beyan edilmiştir. Arefe günü zevalden sonra, Cuma ve bayram namazları için, ihrama girerken gusül abdesti almak sünnettir.

2.2.155. Beyânü Süneni'ş-Şalât

763-778. beyitler arasında namazın sünnetleri beyan edilmiştir. Cuma ve beş vakit namazdan evvel ezan okunması ve kamet getirilmesi namazın sünnetidir. Kaza namazları kılarken bir ezan ancak her kaza namazı için bir kamet getirmek de sünnettir. Namazları saflar hâlinde kılmak sünnettir. Tekbiri imâmın tekbirinden hemen sonra getirmek, "fak'as sem'ac"da yani iftitah tekberi, kunut tekberi, ıyd tekberi, istilam ederken, Merve'de, Safa'da Arafat'ta ve Cemerat'ta elleri kaldırmak sünnettir.

Namazda elleri kaldırırken parmakları gereğinden fazla açmamak ve parmakları birleştirmeli. Hususen bir taşın üzerine secde etmek ve yine hususen bir

taşı ele alıp ona karşı dua etmek caiz değildir. Sağ el ile sol eli tutarak göbek altında bağlamak, kadınların göğüs altında el bağlaması, Sübhaneke duasını, besmeleyi gizli okumak, imâmın tekbiri kifayet edecek derecede açıktan okuması, rükuda ellerle dizleri tutmak, dizleri tutarken el parmaklarını açık bırakmak, tesbihleri üçer kere söylemek, kıyamda ayaklar arasındaki mesafenin dört parmak olması, rükuda ayak topuklarının bitişik olması, zevaid tekbiri ve iftitah tekbiri haricindeki tekbirleri getirmek, secdede iken dizleri elleri burnu yere koymak sünnettir.

İftitah tekbirinde parmakları bitişirmek ve kulak hizasına kaldırmak, erkeklerin secdede iken kolları yerden ve karnı uyluktan uzak tutması, secdede parmak uçlarının kibleye dönük olması, sol ayağın üstüne oturmak ve sağ ayağı dik tutmak, kadınların secdede iken kolları yere koyması ve karnı uyluğa yaklaştırması, kadınların kuuddayken sol yanına oturup iki ayağını sağ tarafa çıkarması, son tahiyyattan sonra salat getirmek, önce sağa sonra sola selam vermek sünnettir.

Sabah namazından önce iki, Cuma namazından evvel ve sonra dört, öğle namazından evvel dört, akşam namazından sonra iki, yatsı namazından sonra iki, öğle namazından sonra iki rekat namaz kılmak sünnettir. Teravih namazı, erkeklere ve kadınlara sünnettir.

2.2.156. Beyânü Süneni'l-Huṭbe

779-780. beyitlerde hutbenin sünnetleri açıklanmıştır. Hatibin hadesten ve necasetten temiz olması, hutbeyi ayakta okuması, minberdeyken alçakta oturmaması, Allah'a hamd ve sena, şehadet ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salat getirmesi, cemaate vaazda bulunması, Kur'an okuması, iki hutbe arasında oturması, ikinci hutbede de ayakta iken Allah'a hamd, şehadet ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salat getirip müminlere dua etmesi sünnettir.

2.2.157. Beyânü Süneni't-Ta'âm

781. beyitte yemek yemenin sünnetleri beyan edilmiştir. Yemek yemeden önce ve yemek yedikten sonra elleri yıkamak, Besmele ile yemeğe başlamak, yemek yerken konuşmak ve yemekten sonra hamd etmek sünnettir.

2.2.158. Beyānū Şerā'îti Sünneti'n-Nikâh

782. beyitte nikâhın sünnetleri beyan edilmiştir. Mehir ve nafaka temini için çalışmak, ehl-i din bir kadın ile evlenmek nikâhlananlar için sünnettir.

2.2.159. Beyānū Süneni'l-Kefen

783-784. beyitlerde ölüyü kefenlemenin sünnetleri beyan edilmiştir. Erkeklerde üç kat ve kadınlarda başı da sarmak üzere dört kattır. Cenaze namazında sena, sallı-barık ve dua okumak sünnettir. Sünnetler öğrenildiyse müstehaplar beyan olunacaktır.

2.2.160. Beyānū Bâbi'l-Müsteḥabbât

785-792. beyitler arasında müstehap olan durumlar beyan edilmiştir. Müstehap işlemek sevaptır. Müstehap işleyemeyenler zalim sayılmazlar. Ziyaret etmek, ölü defnetmek, uymak ve ezan okumak için abdest almak müstehaptır. Şiir okuyup bir günaha girilmişse, özür olmayıp vakit girmeden abdest almak da müstehaptır. Abdest bozulduğu gibi abdest almak, abdestli olduğu hâlde namaz kılmak için abdest tazelemek müstehaptır.

Abdest alırken; kibleye dönmek, uzuvları yıkamaya sağdan başlamak, dil ile niyet getirmek, azayı yıkarken dua etmek müstehaptır. Ağız yıkamaya başlarken abdestin sonuna kadar içten Kadr suresini okumak, enseyi mesh etmek, boğazı mesh etmekten kaçınmak, mekrûh vakit içinde değilse iki rekat namaz kılmak, abdest alırken yardım istememek, konuşmamak, abdestte burun temizliğini sol el ile yapmak, kalan uzuvları sağ el ile yıkamak müstehaptır.

2.2.161. Beyānū Müsteḥabbâti'l-Ğusl

793-804. beyitler arasında guslün müstehapları beyan edilmiştir. Cenabet, hayız ve nifas hâlinde olmayan kafirler iman ederse, deli iyileşirse, sarhoş ayılırsa ve kederden kurtulma durumlarında gusl etmek müstehaptır. Büluğa girilince, kan aldırıktan sonra, günahattan kurtulup pişmanlıktan sonra, sefere çıkarken, seferden dönerken, ölü yıkadıktan sonra, ölümü beklenen kimse için, ay ve güneş tutulmalarında, korkudan dolayı kılınacak namazdan evvel, yeni bir elbise giymek için,

Mekke'ye girmeye kast edilse, Allah'tan bir istekte bulunulsa, Müzdelife vakfesi için, Medine'ye girmek için, hac ve umrede taşlama yapmak için, Ziyaret Tavafı yapmak için, necasetin vücuda hangi yönden değdiğini bilmeme durumunda gusl etmek müstehaptır.

Beraat, Kadir, Arefe gecelerinde, Arefe gündüzünde, Kurban Bayramı'nın ikinci, üçüncü, dördüncü günlerinde gusl etmek müstehaptır. Yine istihaza kanının bulanık olup kesilmesi durumunda ve savaş mevzilerinde sakıncası yoksa gusl etmek müstehaptır.

Temizlenirken, saçını sakalı tararken ve giyinirken sağ taraftan başlamalı, çekişme ve fitne vakti elbiseyi sol taraftan başlayarak giymelidir. Giyim kuşamda elbiseyi sağdan başlayarak giymek, çıkarırken de sol taraftan başlayarak çıkarmak sünnettir. Namaz için mescide girdiğinde itikaf etmeye de niyet etmeli, masivayı kalpten tamamen çıkarmalı, kadını, çoluğu çocuğu da kalpten çıkarmalıdır.

İkinci ve yatsı namazından evvel iki veya dört rekat nafil namaz kılmak müstehaptır. Ay tutulması, deprem gibi korku veren olaylardan sonra nafil namaz kılmalıdır. Namaz kılacak bir cemaat varken onlarla beraber namaz kılmalı, namazda elleri bağlarken elbisenin üstünde tutmamalıdır.

2.2.162. Beyānū Evle'n-Nāsi bi'l-İmāme

805-810. beyitler arasında imâmette önceliğin kimlere ait olduğu beyan edilmiştir. İmâmete en ehil kimseler sırasıyla sultan, emir ve kadıdır. Evde kılınan namaz için ev sahibi imâmlık etmede öndedir. Bir mescidde toplanılsa imâmlığa sultan, emir ve kadıdan sonra ilk olarak en alim, sonra en iyi Kur'an okuyan, sonra müttakî olan, sonra güzel yüzlü olan, sonra güzel ahlaklı olan, sonra soylu olan, sonra sesi güzel olan layıktır.

İmam olan kişi, namazda kıyamdayken secde yerine, rükudayken ayak önüne, kuudda iken dize bakmalıdır. Secdeye giderken sırasıyla dizleri, elleri, burnu ve alını yere koymalı, kıyama kalkarken bu uzuvları tersten başlayarak yerden kaldırmalıdır. Selam vermede; sağa selam verirken sağ omuza, sola selam verirken sol omuza bakmalıdır. Kendisine uyan cemaat birden fazlaysa namaz bittikten sonra

cemaate dönmelidir. Sonra Ayete'l-Kürsi okunmalı, hamd, sena, tekbir getirmelidir. Evvabin namazını daima kılmak ve bazı tesbihleri de sürekli yapmak gerekir.

2.2.163. Beyānū Şıfati Şalāti't-Tesbīh

811-817. beyitle arasında Tesbih namazının kılınışı açıklanmıştır. Tesbih namazından başka Duha namazı, Teheccüd namazı, İstihare namazı hakkında da bilgi verilmiştir. Sübhaneke'den sonra on beş kere, altı yerde onar kere tesbih edilir. Dört rekattır. Her gün bir kere kılınabilir. Tesbihlerden biri, Fatiha Suresi'nden önce on beş kere, Fatiha Suresi ve zammı sureden sonra, rükuda, rükudan doğrulduktan sonra, her iki secde arasında ve her iki secdede onar kez tesbih edilir. Her rekat bu şekilde kılınır.

Duha namazı, iki rekat ile sekiz rekat arasında veya iki rekat ile on iki rekat arasında kılınabilir. Teheccüd namazı iki rekat ile on iki rekat arasında kılınabilir. İstihare namazı iki rekattır, namazdan sonra duası okunup istihare edilir. Sefer namazı iki rekattır; Salı ve Cuma günleri sefere çıkmak daha hayırlıdır. Allah'ı daima zikretmeli, çünkü O, günahları ihsanıyla affeder. Kur'an'ı yüzünden okumalı, edeplere riayet etmek gereklidir.

2.2.164. Beyānū'l-Ḥacāmet

818. beyitte kan aldırma ile ilgili bilgiler verilmiştir. Hicri ayın on yedisinde, on dokuzunda ve yirmi birinde kan aldırmalıdır.

2.2.165. Menhiyyātü'l-Faşd

819-820. beyitlerde kan aldırmanın nehy edildiği zamanlar beyan edilmiştir. Cumartesi, Çarşamba günleri ve tok karnına, on iki yaşını doldurmamış ve altmış yaşını geçmiş ise kan aldirmamak gerekir. Rünyayı salih insanlara yordurmak gerekir, rüya kerih ise rünyayı gizlemek gerekir. Rünyada uçtuğunu görünce tükürmeli ve Şeytan'dan Allah'a sığınmalıdır.

2.2.166. Ādābū Cum‘a

821-826. beyitler arasında Cuma günü yapılması müstehap olan durumlardan bahsedilmiştir. Tırnakları kesmek, kesilmesi gereken kılları kesmek, temizlenmek, güzel elbise giymek, eve nevale almak, temiz yerlerde oturmak ve beklemek, kendi sesini işitecek kadar kendi için dua etmek, hamd etmek, salat getirmek, Cuma evvelinde ve sonrasında salat getirmek, dua etmek, abdestli olarak diz üstü oturmak, hayırlı bir iş yapmak, ihlaslı şekilde dua etmek, eskilerden öğrenilmiş duaya amin demek, ağız kötü kokudan arındırmak, kötülüklerden kurtulmak için edilen duaya amin demek, tevbe etmek, helâlleşmek ve elleri kaldırıp dua ederek yüze sürmek, zahmetli iş yapmamak Cuma'nın edeplerindedir. Söz söylerken ard arda aynı cümle içerisinde ikiden fazla seci kullanmak mekrûhtur. Dua ettikten sonra eli yüze sürmek sünnettir.

2.2.167. Beyānū'l-İstihbābi fī Ḥaḳḳi'ş-Şabī

827-831. beyitler arasında çocuklarla ilgili müstehap olan durumlar beyan edilmiştir. Doğan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okumak, çocuk için hayırlı dua etmek, çocuğun damağına tatlı şeylerden sürmek, çocuğu yedinci gün tıraş etmek, çocuğa güzel isim vermek, kaba ve hoş olmayan isimleri vermemek, zenginlerin doğan kız ve erkek çocuk için yedisinde, on dördünde ya da yirmi dördünde akika kurbanı kesmesi, ölü doğan çocuğa isim verilip yıkadıktan sonra çocuğun namazını kılmadan bir hırka içine sarıp defn etmek, güzel yemek ve içecekler sunmak, sevinerek amel etmek müstehaptır.

2.2.168. Beyānū Bābi'l-Ḥayzi ve'n-Nifās

832-843. beyitler arasında hayız ve nifas hakkında bilgi verilmiştir. Kadınlara ait kanlar üçtür. Bunlar nifas, hayız ve istihazadır. Çocuktan sonra akan kana nifas denir. Nifas kanı kesildikten sonra kadın gusl ederek temizlenir. Doğum sonrası kırk gün gelen kan, nifas kanı sayılır. Bir seferde birden fazla doğuran kadının nifası ilk çocuktandır, iddeti son çocuktandır. Çocuğun herhangi bir uzvu olsa ve bu çocuk düşse, kadın doğurmuş sayılır.

Baliĝa olmuş kadının rahminden akan kana hayız denir. Azı üç gün üç gecedir, çoĝu on gün on gecedir. Hayzın şartı, kan gelmeden evvel en az on beş gün kadından kan gelmeyip kadının temiz olmasıdır.

Bir kadından kan gelip kesilirse namaz abdesti alıp namaz kılar. Bu durum üç gün üç gece dolmadan böyle devam ederse namaz abdesti alıp namaz kılar. Eger üç gün üç geceden on güne kadar böylece kan gelse onuncu gün gusl edip temizlenir.

Nifas ve hayız kanı, âdetten olan süreden evvel kesilse, kanın kesildiĝi vaktin sonunda gusl edip tekbir edecek kadar vakit geçmezse cima helâl deĝildir.

Kadın; nifas, hayız ve tuhrü önceden kaçar günde getirmişse bu süreler kadının âdeti sayılır. Yani kadın, bu üç durumu her ay kaçar gün geçirmişse bu süreler âdettendir; bu süreler bozulursa kadına mudille denir. Hayız, nifas ve tuhrda âdet bir kere ile sabit olup bir kere ile intikal eder. Bunların intikali de ya zamanda ya adette olur veya ikisinde birlikte olur. Yani kadın ayın evvelinde dört gün âdet görse ikinci hayızda beş gün âdet görse, kadının âdeti beş gün sayılır; tabi bu iki adet arasında en az on beş gün tuhr müddeti olması gereklidir. Bu tuhr on beş günden az ise, âdet beş deĝil dört sayılır.

Beyaz haricindeki kanlar, hayızda on gün, nifasta kırk gün içinde safi kan hükmündedir.

2.2.169. Beyānū Ḥükmi'l-Mübtediyye

844. beyitte baliĝa olan kızın hayzı hakkında bilgi verilmiştir. Yeni baliĝa olan kızın kanı devamlı gelse, bu kanın her aydan on günü hayız kanıdır, on günden sonrası tuhrdan sayılır.

2.2.170. Beyānū Ḥükmi'l-Mu'tāde

845-846. beyitlerde mutade kadınlar hakkındaki hükümler beyan edilmiştir. Mutade kadının tuhrü altı aydan azsa, hayzı âdetinden sayılır. Tuhrü altı ay veya daha fazlaysa, tuhrü altı aydan bir miktar zaman eksik hesap edilir ve hayzı da âdetinden hesap olunur.

2.2.171. Beyānū Hükmi'l-Mudille

847-848. beyitlerde mudille kadınlar hakkındaki hükümler beyan edilmiştir. Mudille kadınlardan devamlı gelen kan varsa, o kadın bunu araştırır. Eger hayzı ve tuhrü kaç gün ve hangi günlerde zann ederse buna göre amel eder. Eğer zann edemezse her vakitte gusl eder ve farz ile müekked namazı kılar.

2.2.172. Beyānū Ahkāmī'l-Ḥayzi ve'n-Nifās

849-850. beyitlerde hayızlı ve nifaslı kadınlar hakkındaki hükümler beyan edilmiştir. Hayızlı ve nifaslı kadınlar namaz kılmazlar, bu durumdan dolayı kılmadıkları namazları kaza etmezler. Oruç tutmazlar, ancak bu durumdan dolayı tutamadıkları oruçları kaza ederler. Kur'an okumazlar ve Kur'an'a dokunmazlar. Tilavet secdesini gerektiren ayetleri işitseler tilavet secdesi etmezler. Özürsüz olarak mescide gitmezler. Hacda tavafı terk ederler. Kocaları bu kadınların göbek ve diz aralarından faydalanamaz.

2.2.173. Beyānū'l-İstihāza

851-854. beyitler arasında istihaza hakkında bilgi verilmiştir. Kadında üç günden evvel kesilen kan ve iki hayız arasındaki tuhr müddeti en az on beş gün olan temiz günleri içinde akan kan istihaza kanıdır. Yine âdeti üzere fazladan akan kan da istihaza kanıdır. Kadınlıktan kesilmiş kadınların siyah ve kırmızı haricinde gördükleri kan, kadınlıktan kesilmemiş olanların gördükleri safi beyaz kan, hamilelerin doğum haricinde gördükleri kan, dokuz yaşına girmemiş bazılarında dokuzdan ve daha fazla yaştaki ancak baliğ olmayan kızların gördükleri kan istihaza kanıdır. Bu durumda kanı akanlar namaz abdesti alarak ibadetlerini yerine getirebilirler.

2.2.174. Beyānū'l-Büyü

855-857. beyitler arasında sahih bir alış-verişin şartları beyan edilmiştir. Malın iktisadi değerinin olması, saklanabilmesi, belirli ve mevcut olması, karşılıklı rıza ile bedelinin belirli olması, akit unsurlarının bilinmesi gerekir. Malın hemen teslim edilmesinin mümkün olması gerekir. Satın alınacak malın alıcı ve satıcı arasında icab ve kabulü yani karşılıklı onayı olması gerekir. Malın muayyen ve malum olması

gerekir. Yine satış yapıldığı andan itibaren satış geçerliliğinin olması ve üçüncü bir hak sahibinin olmaması gerekir. Satışı yapılan malın karşılığının alıcı tarafından teslim alınması gerekir. Alış-verişte fasit bir şart zuhur etmemişse, alış-verişte hile yoksa, alış-veriş geçerli söz ile yapılmış ise ve malın teslimatı yapılacaksa alış-veriş sahih olmuş demektir.

2.2.175. Beyānū Bey‘i'l-Bāṭil

858-862. beyitler arasında batıl alış-veriş hakkında bilgi verilmiştir. Hayvan leşi, kan, mevcut olmayan şey, hür insan, çocuğu olan cariye, şarap, azat edilmesi şarta bağlı olan köle veya cariye, azadı efendisinin ölümüne bağlı olan köle, domuz, insan dışkısı ve bevli, boğazlanmamış hayvanın debagatlanmamış derisi, yedi yaşından küçük çocuğun alış-verişi, delilerin alış-verişi, ana karnındaki çocuğun satışı, havadaki kuşun satışı, kulu satıp bu cariyedir demek veya aksi, kesilmiş hayvanın leş ile karışımının satışı, hürleri kölelere katarak satışların tümü batıldır. Bunlar teslim alınsa da mülk sayılmaz.

2.2.176. Beyānū Bey‘i'l-Fāsīd

863-866. beyitler arasında fasit alış-veriş hakkında bilgi verilmiştir. Bir malın değerini söylemeden satıp sonra değer söylemek satışı fasit yapar. Satılmış malın ne olduğu, değeri, vasfı ve süresi de bilinmezse satış fasit olur. Elbisenin herhangi birisini sattım, şu elbise fiyatına denilse satış fasittir. Çünkü satılan mal belli değildir. Yine malı harman zamanına, hasat vaktine, nevruz zamanına, bağ bozumu vaktine, bostan zamanına, küffar bayramı zamanına, bahar mevsiminde gül zamanına sattım denilse zaman belirsiz olduğu için satış fasittir. Yine malı paket içinde ölçüp esas malı ölçmeden tahminen belli bir fiyata satsa yine satış fasittir.

2.2.177. Beyānū Şarṭi Fāsīd

867-870. beyitler arasında hangi şartlarda satışın fasit olacağı beyan edilmiştir. Şartla birlikte yapılan satış fasittir. Akdin muktezasına uymayan, akde mülayim olmayan, uygun olmayan şartlar, satışı fasit kılar. Akdi yapanlardan birinin yararına konulan şart, satışı fasit kılar. Koyun memesindeki sütün satışı ya da

koyunun sırtındaki yünün satışı fasittir. Satılan mal, taşınabilir mal ise alıcının eline geçmeden yapılan satış fasittir. Bu tür satışları bilip bu satışlara kast etmemek gerekir.

2.2.178. Hükümü Bey‘i'l-Fāsīd

871-874. beyitler arasında fasit satışın hükmü beyan edilmiştir. Fasit satışlarda satılmış mal alıcı yanındaysa, akdin fesh edilmesi vâciptir. Fasit satış, fesh olmayıp satıcı değerinden, alıcı satılan maldan faydalansa ve alıcı satıcının izniyle malı teslim almışsa da alıcı mala sahip olur. Fasit olan satışta, alıcı kabz (alır) ederse ve buna da satıcının sarîh ve açık izni varsa caizdir. Fakat bu alıcının mülkü olsa da aldığı yemesi ve kullanması caiz olmaz. Kişinin fasit satışla aldığı cariyeyle cima etmesi caiz olmaz.

2.2.179. Beyānū's-Selem

875-876. beyitlerde selem akdi beyan edilmiştir. Selem, paranın peşin, malın veresiye olmasıdır. Bu tür satışta, malın cinsini, vâsfını, miktarını, teslim yerini ve zamanını belirtmek gerekir. Ayrıca anapara haricinde bedelin teslimi masraf gerektirecekse bunun da belirtilmesi gerekir.

2.2.180. Beyānū'r-Ribā'

877-881. beyitler arasında riba konusu açıklanmıştır. Tartılabilen ve ölçülebilen aynı cinsler, veresiye olarak satılsa ve fazlalık da varsa riba olur. Cinsler farklı olsa tehir edilerek satışta fazlalık olsa riba olur; ancak cinsler farklı olup peşin olarak satış yapılsa her kim fazla verirse de riba sayılmaz. Ölçülemeyen, tartılmayan mallarda ister veresiye olsun ister ziyade durumu olsun riba sayılmazlar; elbise ve hayvan gibi. Ölçüyle tartıyla satılan şeyler beraberdendir. Yetim malı, vakıf malı ve hasta malı aynı hükme tabi değildir. Arpanın hurmanın tuzun gümüşün altının vezni vardır. Yani bunlar tartılarak alınır ve satılır. Bunların dışındakilerin alım-satımlarda adet olan neyse o caridir.

2.2.181. Beyānū'ş-Şarf

882. beyitte sarf konusu beyan edilmiştir. Bozulan parayı başka bir paraya değişmede taraflar, anlaştıktan sonra ayrılmadan teslim ve tesellümde bulunmaları

gerekir. Anlaşmada taraflardan birinin muhayyerlik şartı ve vade farkı olursa sarf fasit olur.

2.2.182. Beyānū'l-Ḳarż

883. beyitte karz konusu beyan edilmiştir. Ölçü, tartı ve standart olup sayı ile alınan ve satılan şeylerde farklılık fahiş derecede olmazsa bunların karzı yani borç verilmesi caizdir. Ancak vade tayin edilse caiz olmaz.

2.2.183. Beyānū'l-Müzāra'a

884-885. beyitlerde ziraat ortaklığı konusu beyan edilmiştir. Ziraat yapacak taraflar, ekin yapılacak toprağı görmeleri, ekilecek mahsulün elverişli olup olmadığına bakmaları gerekir. Taraflar sözleşmenin kaç yıl olacağı üzerinde anlaşma yapmalı, tohumun kimin olduğu beyan edilmeli, tohumun cinsi bilinmeli, pay konusu açıklığa kavuşturulmalı, arazi boş ve ekilmeye uygunsa toprak sahibi ve toprağı işleyen arasında anlaşma yapılmalıdır.

2.2.184. Beyānū Şūreti Zirā'ati's-Şahīha

886-891. beyitler arasında ziraat ortaklaşmasının doğru bir şekilde paylaşımı hakkında açıklama yapılmıştır. Arazi, işçilik, tohum birinin olsa bu üç şart bir arada bulunursa ziraat sahihtir. Yer birinin olup tarlayı sürececek hayvan diğerinin olsa ve tohum ile toprağı işleme işi ikisinin olsa payları yarı yarıya olur. Öküz, birinin olup toprağı işleme diğerinin olsa ve tohum ile yer ikisinin olsa payları yarı yarıya olur. Arazi, tohum, toprağı sürececek öküzler ortakların kendilerine aitse ziraat caiz olur. Öküzlerden birisi ortak diğeri değilse elde edilen mahsul yarı yarıya paylaşılırsa caizdir. Bu dört suret caizdir. Toplamda yedi suret sahih olmuş oldu. Ortaklardan herhangi biri ölse müzaraat batıl olur.

2.2.185. Beyānū's-Şayd

892-895. beyitler arasında av konusu hakkında bilgi verilmiştir. Kesilmeden yenilen av hayvanının on beş şartı vardır. Eğitilmiş olan hayvanların bu avların etini yememesi ve avlanan hayvanı yaralamaları gereklidir. Eğitilmiş hayvan avı boğarsa bu avın eti yenmez. Avcı tarafından vurulan avı, av hayvanı yakaladığı anda avcı,

avın başında olmalıdır. Avcının müşrik olmaması gerekir. Eğitilmiş av hayvanına eğitilmemiş, vahşi başka hayvanların dahil olmamalıdır. Ortaklaşa avlanan hayvanı avlayanlardan biri müşrik olsa, yine avlanan hayvanın eti yenmez. Av yaralandıktan sonra başka bir şeyle meşgul olmadan avın peşine düşmeli, vurulan av kayıpsa aranmalıdır. Avın avcı tarafından yaralamadan dolayı öldüğü bilinmelidir.

2.2.186. Beyānū'l-Muḥarremāti Fi'n-Nikāh

896-902. beyitler arasında evlenilmesi harâm olan kimseler beyan edilmiştir. İnsanın kendi fûru'uyla yani evlatlar ve bunların çocukları ve torunları, usulüyle yani ana-baba bunların ana-babası ve dede-nineleri ile evlenmeleri harâmdır. Yine kendi kardeşleri ve kardeş çocukları ve bunların fûru'uyla evlenmesi de harâmdır. Kendi usulünün kardeşleriyle evlenmek de harâmdır. Kendi usulünün ve fûru'unun eşleri ile evlenmek de harâmdır. Yine kendi eşiyile birleşmişse eşinin fer'iyle ve eş ile birleşme olmayıp nikâh yapılmışsa eşin aslı ile evlenmek de harâmdır.

Yine kendisiyle cima edilmiş kadının aslı ve fer'iyle evlenmek harâmdır. Kişinin üvey çocukları ile evlenmesi harâmdır. Eğer erkek ve kadından biri diğerine şehvetle dokunsa veya ona şehvetle yapışsa veya kadın erkeğin erkek kadının şehvet duyarak cinsel organına baksa bu kimselerin aslı ve fer'i biri birilerine harâm olur.

2.2.187. (Nikāhı Bâtil Olanları Beyān)

903-909. beyitler arasında nikâhın batıl olduğu kimseler ve durumlar açıklanmıştır. Bir kimse karısını boşasa ve bu boşadığı dördüncü karısı olsa, bunu da erkeğin kendi mahreminden birisi olsa nikâh batıldır. İddet müddeti içinde olan kadınlara nikâh etmek batıldır. Yine bâin talâk ile boş olmuş kadının yeni evlilik için iddet beklemesi gereklidir. Bir erkek hür bir kadını boşayıp cariyeye ile evlense, cariyenin iddet süresi varsa, erkek iddetin tamamlanmasını beklemelidir. Bu durumlarda iddetin tamamlanmasını beklemeden yapılan evlilikler batıldır.

Erkek, üç talâk ile boşadığı kadını hüllesiz olarak alsa bu şekilde yapılan nikâh da batıldır. İddetteki kadını eşinden başkasına nikâhlamak batıldır. Kitap ehli olmayan kadınları nikâhlamak batıldır. Süt yolu ile oluşan kardeşlik ve akrabalık sebebiyle yapılan harâm nikâhlar da batıldır. Hamile kadınlarla, akrabalık dolayısıyla

evlenmeleri harâm olanlarla, savaş sonrası esir düşen hamile kadınlarla evlenmek batıldır. Nesebi sabit olan hamile kadını, mürted kadını nikâhlamak caiz değildir. Bunlardan sakınmak gerekli ve batıl olan muta nikâhından da sakınmak gereklidir.

2.2.188. Bâbü't-Ṭalâk

910-921. beyitler arasında boşanma mevzusu konu edilmiştir. Akıl sahibi ve bülüğa ermiş kimsenin boşama lafzı söylemesi ile boşama vaki olur. Dil sürçmesi, işaret yoluyla, sarhoşluk hâlinde, şaka yollu, ciddiyetsiz bir şekilde söylenen boşama lafızları ile boşama vaki olur. Çocuk, deli, bunamış, uykudaki kimselerin boşama lafzı etmeleri ile boşama gerçekleşmez. Açık sözle söylenen boşama lafzı her ne kadar boşama kasdı ile söylenese de ric'î talâktır. Kinaye yollu söylenen sözler boşama niyetiyle ve boşama rızası ile söylene boşama gerçekleşir. Gazap hâlinde kinaye yollu söylenen sözler dalgınlıkla söylenmişse boşama vaki olmaz. Boşanmak istendiği vakitte boşanmamak niyetiye sükut etmek caizdir. Açık sözle söylenmiş boşama lafzı başka niyetle söylene de boşama vaki olur. Ancak bu boşama talâk-ı ric'îdir. Açık ve geçmiş zaman masdarıyla üç defa söylenen boşama lafzı talâk-ı bâindir.

Kinaye ile söylenen sözlerde boşama vaki olması için niyet şarttır. Ric'î talâkta nikâh yenilemeye gerek yoktur. Bâin talâkta nikâh yenilemek gereklidir. Üç kere boşamada hütle yapıldıktan sonra eski eşi ile nikâh yapılabilir. "Sen serbestsin, nikâhımdan çıkardım, istediğine varabilirsin" sözleri ric'î talâktır. Kinayeli sözler ve bu üç sözden başka ne varsa yine şiddet ve korkutma manasındaki sözlerle boşamak vaki olursa veya bâin talâk olsun dense yahut caiz olmayan bidat talâkıyla boşamak caiz değildir.

"Binlerce kez, dağlar kadar, ev dolusu kadar boş ol" sözlerinin her biri üç defa boşama sayılarak bâin talâktır.

2.2.189. Beyânü'z-Zihâr

922-924. beyitler arasında zihâr bahsi açıklanmıştır. Müslüman, akıl sahibi ve bülüğ olmuş bir koca, karısının ya her hangi bir uzvunu ya da karısının yarısını veya belirttiği bir uzvunu, kendisine ebedi olarak harâm olan mahremlerinden birinin bakılması harâm olan yerlerinden birine benzetmesi durumunda zihârda bulunmuş

olur. Bu durumda karısı kendisine harâm olur. Bunun keffareti orucun keffareti gibidir. Yani gücü yetiyorsa köle azat etmeli, yetmiyorsa aralıksız iki ay oruç tutmalı, sıhhati oruç tutmaya engelse altmış miskine bir fitre vermeli ya da bir miskini altmış gün ikişer öğün doyurmalıdır.

3. Şekil Özellikleri

3.1. Vezin

Eser, aruzun hezec bahrinin “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün” kalıbı ile yazılmıştır. Ancak şair, vezni bazı beyitlere uygulamada başarılı değildir. Birçok beyitte bir veya iki ses fazladır. Fazla sesler, “vokalle biten bir kelimenin vokalle başlayan bir kelime ile birleştirilmesi” yoluna gidilerek ortadan kaldırılmıştır. Birkaç örnek verilecek olunursa²⁴¹:

Deri et an kemik a‘zā İlāhda olmak ne mümkündür

* (-) - - / * - - - / * - (?) - - / * - - - (b. 81)

Mısranın 3. tef’ilesinde bir ses fazladır. (İlāh’da olmak → “İlāhd’olmak” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Çıa kendi ihtiyārıyla olmaya müfsid namāzında (b. 186)

* (-) - (?) - / * - - (?) - / * (-) - - / * - - -

Mısranın 1. ve 2. tef’ilesinin başında fazla ses vardır. (kend*i* ihtiyārıyla olmaya → “kend’ihtiyārıyl’olmaya” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

²⁴¹ * = açık sesi, - = kapalı sesi, (-) = imale yapılmış heceyi, (*) = zihafı, (?) = fazla sesi, _ = ulamayı gösterir.

Namāzı hem hādeşden ṭuhrı i'āde it kavlı-i Muhtār'da

* - (-) - / * - - - (?) / * - (-) (?) - / * - - - (b. 206)

Mısranın 2. ve 3. tef'ilelerde fazla ses vardır. (ṭuhrı i'āde it→ ṭuhr'i'āde't şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Ya çıplak dābbe üzerinde iniş aşağı uyur ise

* - - - / (?) * (-) - (-) / * - (-) (?) / * - (-) - (b. 225)

Mısranın 2. ve 3. tef'ilelerde fazla ses vardır. (dābbe üzerinde→ “dābb'üzerinde”; aşağı uyur→ “aşağı'uyur” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Eḳall üç parmağile ola yā ekşerle ide meşhın

* - - - / * (-) (-) (-) / * - - - (?) / * (-) - -

Ġubār olmak değil lāzım nifās ḥayz olmaya ola dīn (b. 244)

* - - - / * - - - / * - - - / * (?) (-) (-) -

1. mısranın ve 2. mısranın 4. tef'ilesinde fazla ses vardır. (ekşerle ide→ “ekşerl'ide” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Çuvaldız defli yırtıklar birisinde eylegil mecmū'

* - - - / * - - - / * (-) - (-) (?) / * - - - (b. 268)

Mısranın 3. tef'ilesinde fazla ses vardır. (birisinde eylegil→ “birisind'eylegil” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Ḳamusın yā çoğın mesh it ne deñli ābdestli şarmazsañ (b. 271)

* (-) - - / * - - - / * - (?) - - / * - - -

Mısranın 3. tef'ilesinde fazla ses vardır. (deñli ābdestli→ “deñl'ābdestli” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Bular cā'iz cebīre altı ne deñli üç parmak olmazsa

* - - - / * - (?) - (-) / * - (?) - - / * - - -

Ya işlansa cebīre altı veyā hiç niyyet olmazsa (b. 275)

* - - (-) / * - (?) - (-) / * - - - / * - - -

1. mısranın 2. ve 3. tef'ilesi ile 2. mısranın 2. tef'ilesinde fazla ses vardır. (cebīre altı→ “cebīr'altı”; deñli üç→ “deñl'üç” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Eserde birçok beyitte imâleli aruz uygulamaları vardır. “i, u” sesleri ile imâle yapmak uygun karşılansa da “e” sesi ile imâle yapılması uygun karşılanmamıştır. Beyitlerde bu türden örnekler çokcadır:

Ḥarām olan **iki** dürlü küfür **biri** değil **biri**

* - (-) - / * (-) - (-) / * - (-) (-) / * - (-) -

Küfürden tevbe itmez**se** cehennemdir ebed **yeri** (b. 40)

* - - - / * - - (-) / * - - - / * - (-) -

Bu üç şüret ider ifsād ne deñli olma**sa** kâşid

* - - - / * - - - / * - (-) - / * (-) - -

İmām Yūsuf didi mişl olmayanda da muṭlaqā fāsīd (b. 377)

* - - - / * (-) - - / * - (-) - / * - - -

Eserdeki zihaf kusurlarını ortadan kaldırmak için kelimeye vokal eklenmiştir:

Ezān-ı Cum'a okunsa sa'iyden ğayre şūġl itme (b. 678)

sa'iyden kelimesi sa'iyden şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Şer'i de niyyetiñ bir fi'l-i ḳalbī fi'liñe bā'ış (b.32)

şer' de kelimesi şeri' de şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Eserdeki zihaf kusurunu gidermek için uzun vokaller kısa yazılmış, ulama yapılması gerekmiştir:

Anıñ çün mağşub _ ekinde ḫelāl diyen degil kāfir (b. 47)

“mağşüb” kelimesi “mağşub” şeklinde yazılarak ve “mağşub _ ekinde” kelimelerinde ulama yapılarak vezin düzeltilmiştir.

O Ḫālīḳ cümle maḫlūḳı ḫasendir Bāri'niñ ḫulḳı (b. 88)

“Bār” kelimesi “Bāri” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Eserini manzûm olarak kaleme alan şairin asıl amacı, şiirinde de belirttiği gibi farz olan ve kişiyi izzet sahibi yapan fıkıh ilmini öğretmektir. Bu nedenle şair, şiiri dolayısıyla da aruz veznini araç olarak kullanmıştır. Bunun neticesinde yapılan aruz incelemesinde şairin, vezin konusunda sıkıntı yaşadığı görülmüştür. Ancak bu vezin kusurlarının tamamen Ceceli Müftü İbrahim Efendi'ye ait olup olmadığı

bilinemememektedir. Çünkü elde müellif nüshası yoktur. Bu vezin kusurları, şairin midir yoksa müstensihlerin midir bu konuda kesin bir kaniya varmak mümkün değildir.

3.2. Kafiye

Gerek Halk şairleri gerek Divan şairleri açısından şiirlerinde kafiyeli kelimeler bulmak oldukça önemlidir. Özellikle Divan şairleri şiirlerinde; gazel, kaside, kıta, terci-i bend, terkib-i bend gibi nazım şekillerinde kafiye ve rediflerle ahenk oluşturma çabası içindedirler.

Hatta Divan sahibi şairlerin divanlarında, gazel yazarken her harfle kafiye oluşturmaları gelenek hâline gelmiştir. Yine uzun mesnevi yazan şairler de kafiye bulma zorluğu yaşamışlardır. Ancak gerek divanlarda aynı harfle birden çok gazel yazma gerek uzun mesnevilerde farklı revî harfleri ile kafiye bulabilme, şairlerin maharetini gösterir. Bu durum şairin hem Türkçe hem Farsça hem de Arapça'ya olan hakimiyet gücünü göstermesi açısından da belirleyicidir.

3.2.1. Kafiye ve Rediflerin Çeşitleri

Ceceli Müftü İbrahim Efendi, Şâfi isimli eserini klasik kafiye usulüne göre incelemeyi önce, şairin eserinde hangi çeşit kelimeleri kullanarak kafiye ve rediften yararlandığı incelenecektir. Bu inceleme yapılırken:

1. Türkçe İsimler İle Yapılmış Kafiye
2. Türkçe Fiiller İle Yapılmış Kafiye
3. Türkçe İsim ve Fiiller İle Yapılmış Kafiye
4. Türkçe ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
5. Türkçe ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
6. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
7. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
8. Arapça ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
9. Türkçe Kelimeler/Ekler İle Yapılmış Redif
10. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redif
11. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redif
12. Türkçe Kelimeler/Ekler ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redif

13. Türkçe Kelimeler/Ekler ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

başlıklarıyla eserde, kafiye ve redif kategorisi oluşturuldu. Yukarıda 13 başlıktan oluşan kategorinin 8. başlığından sonraki kategoriler, şairin revî harfi olmadan rediflerle ahenk oluşturduğu kategorilerdir. Yapılan inceleme şu şekildedir:

3.2.1.1. Türkçe İsimler İle Yapılmış Kafiye

farzı/gibi (13)	biri/yeri (40)
dilde/belde (66)	bile/ile (89)
kul 'āciz/dil 'āciz (118)	yüz/söz (202)
şakal saç/bel saç (233)	yara/ara (239)
şu/o (251)	erlere 'avret/bile 'avret (300)
alın/burnu (336)	er namâzına/zenler namâzına (346)
eri öpse/biri öpse (366)	cinsinden/şamurundan (407)
daği olsa/mu'taği olsa (430)	şamurunda/sende (475)
'ömründe/günde (518)	bâkidir ihrâm/ider ihrâm (527)
boynın heb tıraşitse/öñin heb tıraşitse (532)	
secdesi kâfi/daği kâfi (622)	ibtidâsında/sende (629)
ay/bay (636)	yerinden/öñinden (648)
sen kelâm itme/dünyâdan kelâm itme (688)	eliñ ile/diliñ ile (736)
üzerinde/sende (744)	çıplak/tırnak (748)
çoklukda olmasın/açlıkda olmasın (755)	altında el bağla/tahtında el bağla (767)
onar kerre/birer kerre (811)	yedisinde/birisinde (818)

ku**la**đına/ta**ma**đına (827)

ođ**lan**da/dö**rd**ünde (829)

gü**n**ince her kesildikce/on**ın**ca her kesildikce (836)

ka**n**/ah**ı**rinden (837)

3.2.1.2. Türkçe Fiiller İle Yapılmış Kafiyeler

ge**l**se/ol**s**a (6)

ey**l**e a**h**kâmın/söy**l**e a**h**kâmın (8)

i**ş**le**m**iş ola/ey**l**e**m**iş ola (17)

i**ş**le**m**iş ola/dem**i**ş ola (21)

gi**y**mek/vir**m**ek (43)

tu**t**dum/it**d**üm (71)

it**m**em/git**m**em (73)

gel**m**ez/ol**m**az (78)

ol**m**a**ğ** ne mümkindir/gü**l**mek ne mümkindir (81)

ol**m**az/boz**u**lmaz (83)

yarad**ı**ldı/ol**d**ı (119)

it**d**i Resūlu'llāh/git**d**i Resūlu'llāh (129)

git**d**i/it**d**i (130)

ol**m**az/gel**m**ez (131)

ey**l**ememişdir/söy**l**ememişdir (135)

ge**l**e lāzım/ol**a** lāzım (156)

k**ı**lsa/ol**s**a (187)

yuma**ğ** cā'iz/ey**l**emek cā'iz (193)

ol**m**azsa/boz**u**lmazsa (196)

ş**i**şe/dü**ş**se (198)

ol**s**a/bul**s**a (220)

ol**d**ı/gel**d**i (213)

uy**u**r ise/ol**u**r ise (224)

uy**u**r ise/ol**u**r ise (225)

bul**s**a/ol**s**a (228)

bul**s**a/ol**s**a (229)

ol**s**a/ge**l**se (230)

ol**s**a bir kimse/ge**l**se bir kimse (231)

gel**m**ezse/ol**m**azsa (232)

ol**s**a/k**ı**lsa (234)

ol**s**a/bil**s**e (235)

o**ğ**umak için/k**ı**mak için (245)

bil**s**e/k**ı**lsa (248)

olsa/bulsa (258)	olsa/kılsa (269)
eylemek cā'iz/yumaḳ cā'iz (273)	kesilmezse/olmazsa (277)
çıkḳsa/aḳḳsa (278)	alsa/gelse (283)
alsa/gelse (284)	alsa/kılsa (285)
alsa/gelse (286)	bulmazsa/kılmazsa (288)
silinirse/kılınırsa (293)	gelse/olsa (296)
gitse/batsa (297)	aḳarsa/ḳaynarsa (298)
olsa namāz fāsıd/kılsa namāz fāsıd (302)	eyle sen te'hīr/itme sen te'hīr (312)
kılsa/gelse/ise (314)	kılsa/olsa (318)
eylemek/bilmek (319)	itse/gitse (331)
olınmaya/kılınmaya (338)	olsa/gelse (351)
olunmaya/bulunmaya (355)	almak/kılmak (358)
dönmek/itmek (360)	virse/irse (362)
gelse/gülse (363)	itse/gitse (364)
virse/iderse (370)	itse/yutsa (373)
olmayan kimse/bulmayan kimse (378)	olmaz/gelmez (379)
girse/görse (380)	olsa/bulsa (381)
bilse namāzında/olsa namāzında (383)	itse/gitse (384)
yitse/gitse (385)	ḳılar zuhrı/olur zuhrı (390)
oldı/buldı (392)	bulandıysa/olandıysa (397)
kılınmaḳsız/ḳaşmañız (399)	olsa/bilse (403)
olınca/alınca (413)	gelse/olsa (418)

olursa/bilirse (419)	olundiysa/alindiysa (420)
unudulsa/olsa (421)	olunca/olsa (425)
olsa/gelse (436)	giderlerse/iderlerse (452)
idenlere/gidenlere (453)	iden sâlim/giden sâlim (454)
ıtutsañ/itseñ (464)	olunmazsa/bulunmazsa (472)
inerse/yerse (480)	gitse/itse (494)
gider ise/yudar ise (495)	bulsa/ķalsa (496)
itse/yutsa (498)	şalsa/olsa (499)
öpmek/itmek (501)	olsa/bulsa (504)
yirse/irse (505)	yirlerse/yirse (506)
itse/gitse (519)	dikilmişden/olinmişdan (522)
bulurlarsa/olurlarsa (529)	itse/yetse (536)
bildürse/öldürse (544)	olsa/bulsa (575)
itmesi vâcib/virmesi vâcib (593)	bozması efđal/itmesi efđal (594)
yetse/ıtutsa (597)	diñle/eyle (614)
olanlara/diñleyenlere (620)	olursañ/bulursañ (637)
virse/icilirse (643)	icme/acma (644)
şarınma/dişārlanma (653)	ķandırma/urma (668)
iletme/şatma (670)	itme dünyāya/şatma dünyāya (677)
tırma/şorma (680)	olsa/bilse (681)
baķma/yakma (685)	ögme/sögme (686)
varsa/görse (697)	ķalan mālā/olan mālā (701)

ya $\dot{q}$ ma/dı $\dot{q}$ ma (705)	itme/gitme (708)
ovdurma $\dot{h}$ ammāmda/ $\dot{t}$ urma $\dot{h}$ ammāmda (715)	
dime mel'ūn/diye mel'ūn (719)	olma/alma (722)
itme/beñzetme (723)	urma zararüretsiz/virme zararüretsiz (724)
urma/ $\dot{s}$ orma (726)	itme/gitme (731)
ya $\dot{q}$ ma/yı $\dot{q}$ ma (732)	ba $\dot{q}$ ma/ya $\dot{q}$ ma (747)
gitme/atma (750)	dikme/ba $\dot{q}$ ma (751)
$\dot{t}$ urma/o $\dot{t}$ urma (752)	geçme/içme (754)
kılsañ/olsañ (788)	gelse/olsa (795)
olunması/yunması (800)	getirdiyse/yitirdiyse (839)
olunmazsa/bulunmazsa (857)	katmadan şatsa/itmeden şatsa (859)
itse/şatsa (861)	olmaz/gelmez (862)
olduğca/bulunduğca (871)	giymek helāl olmaz/itmek helāl olmaz
(874)	olsa/alsa (878)
gelse/olsa (888)	olundıysa/bulundıysa (898)

3.2.1.3. Türkçe İsim ve Fiiller İle Yapılmış Kafiyeler

incedir/geçincedir (105)	dirilere ölenlere/eyle ölenlere(143)
çiçek/idicek (147)	girmezden/yüzden (182)
yunışında/başıında (219)	çıkar ise/var ise (264)
eylegil mecmū' /degil mecmū' (268)	yol/ol (347)
şa' rını/olanı (546)	namāzında/ide (615)
didiler ğıybeti cā'iz/degildir ğıybeti cā'iz (666)	

diye mel'ün/kimseye mel'ün (720)

iden/ayakdan (759)

eyle/şola (776)

şolda nazar eyle/şoma nazar eyle (809)

3.2.1.4. Türkçe ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyeler

āndan/delīlinden (23)

āndan/delīlinden (24)

ya tenzīhī/işlerse tenzīhī (49)

ķullara/günāhkāra (102)

ictihādında/ānda (115)

cānı/ķanı (134)

ictihādında/ānda (145)

hālīni/ānı (177)

günden/āndan (205)

ābı/ķabı (207)

mestine/üstine (274)

mestine/üstine (276)

ānı/ķalanı (322)

ānları/geçenleri (492)

ānd'i'tikāf eyle/rızāsınd'i'tikāf eyle (802)

sen de āmīn di/cānda āmīn di (825)

zenden/ṭuhrinden (844)

berāberdir/degillerdir (880)

3.2.1.5. Türkçe ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyeler

müsteḥīl kāfir/degil kāfir (47)

ķādir/müberrādır (87)

Ḥaķ/olacaķ (92)

kemāllerdir/degillerdir (109)

indirdi/gönderdi (126)

'aķlından/īmāndan (137)

ķul/maķbūl (141)

ehline/dīne (150)

ānları/ġayrı (153)

ḥac da farz oldı/borc da farz oldı (159)

ḥaķ/ancaķ (171)

degil ise/ehl ise (175)

cümle/eyle (179)	mekānıñı/yöniñi (183)
vācibde/secde (185)	yapışmak/muṭlak (188)
fa'reniñ ħur'ı/serçeniñ ħur'ı (209)	meşkūk/yok (212)
ħayvān/ilan (214)	meshin/dīn (244)
parmak/ħak (267)	ol/maḳbūl (281)
aḳmazdan/nāḳıźdan (282)	üzerinden/eşerinden (292)
'avret/it (306)	bayrām namāzına/aḥşam namāzına
(320)	it/meyyit (324)
nefsinde/ikisinde (333)	sen/aḥsen (342)
veyā taḥmīd/du'ā taḥmīd (396)	muṭlakā mālik/ola mālik (400)
şāhidān yokdur/bilen yokdur (416)	zekātını/deyni (435)
olmayan/ħayvān (427)	dīnār/var (428)
tekfīn/deynin (433)	ikrāma/İslām'a (440)
ol/maḳbūl (460)	beyninde/anında (461)
viridine/dīne (467)	iftār/var (468)
itse/nāse (471)	oldı keffāret/ba'zı keffāret (473)
an/Nu'mān (479)	yağmur/mecbūr (488)
bürünmek/elyak (503)	nāse/ise (508)
ehl ise/değil ise (511)	kerre/te'ḥire (512)
Ḳarn/sen (514)	miskine/edāsına (541)
ḳurbān/olan (557)	dörtten ziyāde eyle/şavṭdan ziyāde eyle

(560)	olınca/duhāyınca (462)
te' h̄ir/vir (576)	ūlā/ola (602)
tertibe/cümle (613)	secde/h̄āricde (623)
görmezse/āyise (638)	te' h̄ir/bir (711)
beyt/it (746)	ac/i' vicāc (769)
parmak/ilşāk (770)	Cum' adan evvel/öyleden evvel (777)
beynini/mü' mini (780)	vat' ine/dīne (782)
arasında/h̄abīşinde (792)	māla/ola (855)
vires' olsun/libās olsun (879)	naşbini/beyni (885)
ile/hulle (905)	ol/maḳbūl (921)

3.2.1.6. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele

h̄āk eyle/pāk eyle (164)	mest/ābdest (227)
namāzı müsteḥab vaḳte/niyāzı müsteḥab vaḳte (249)	
ḥarbīden/zimmīden (445)	nānı/ānı (485)
ānı/cānı (542)	ānı/cānı (627)
būstāna/gūlistāna (865)	

3.2.1.7. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele

'ālīdir/h̄ālīdir (1)	ḥatmi'l-mürselīn oldı/mu'īn oldı (2)
i'tiḳād/mu' tād (4)	mesnūn/mecnūn (5)
muḥtār/zār (7)	ḳaṭ'ī/zannī (11)
ḡayrıñ/inkāriñ (12)	zannī/fennī (14)

istiftā/ışgā (16)	‘ibādetden/‘ādetden (19)
evlā/a‘lā (22)	şevāb yokdur/‘itāb yokdur (27)
lāyık/şādık (29)	‘itāb yokdur/şevāb yokdur (31)
fi‘liñe bā‘iş/ķavliñe bā‘iş (32)	niyyet/şihhat (33)
zū‘l-īmān/Rahmān (34)	şarṭı/‘ibādātı (36)
noķşān/ķurbān (37)	‘ābid/fāsıd (39)
nārı/Bārı (41)	inkār/istiḥķār (42)
‘iķāba müstaḥakķ eyler/‘azāba müstaḥakķ eyler (50)	
‘itāb olur/‘azāb olur (51)	Rabbānı/şānı (52)
şagīr’olur/kebīr’olur (53)	iftihār/iżhār (54)
ḥazer eyle/nażar eyle (56)	bābı/aḥbābı (59)
aḥīrinde/ķabrinde (62)	iķrār/küffār (64)
iķrār/inkār (67)	īmān/nīrān (68)
taşdıķ/taḥķiķ (69)	kā’inātından/şifātından (76)
şāhid/‘ābid (77)	mekān aña ne mümkindir/zamān aña ne
mümkindir (82)	Vāhid/‘ā‘id (84)
miķdārı/nārı (95)	meşıyyetde/cennetde (96)
İslāmdır/iķrāmdır (101)	mīzān/‘işıyān (104)
insāndan/ṭuġyāndan/‘işıyāndan (108)	nısyāndan/noķşāndan (110)
kerāhetden berīlerdir/denā‘etden	berīlerdir (111)
bi‘şetden/ḥısssetden (113)	ḥıssiyyet/icābiyyet (114)

şeyn/'ayn (116)	marazlardan/garazlardan (117)
şadık/Hâlık (120)	İsmâ'îl/Zü'lkifl (122)
Hüd/Dāvūd (123)	Mūsâ/'İsâ (124)
rahmetdir/nî'metdir (125)	Kur'ânı/Furqânı (127)
'Azrâ'îl/Mîkâ'îl (132)	i'ânetdir/ihânetdir (136)
mebrûr/mağfûr (139)	câ'iz/fâ'iz (144)
sehhâr/Kahhâr (146)	katl ider/'adl ider (148)
kesb eyle/şevb eyle (160)	şabr eyle/fikr eyle (161)
'ibâdetde/istikâmetde (162)	fikr it/şükr it (165)
helâl itdir/zevâl itdir (166)	ibrâ/'uqbâ (168)
ğaybet/rahmet (170)	kazâ eyle/edâ eyle (172)
cûdi/taqlîdi (173)	cihâd eyle/ifâd'eyle (176)
Kur'ânı/'aynî (178)	şartı/'ibâdâtı (180)
'âkil/câhil (181)	vüsûl eyle namâzıña/duhûl eyle
namâzıña (184)	müsta'mel olmaya/zâ'îl olmaya (189)
idhâl/hâl (190)	nışfı/zarfı (201)
taqdîr/taqtîr (203)	hur'i/bi'ri (210)
sâ'at/nî'met (211)	muhtâr/hımâr (215)
isti'mâl/isti'mâl (236)	kâfi/Şâfi (240)
'âbid/'ıyd (243)	'âciz/câ'iz (246)
miqdârı/'ârî (250)	mürted/şihhat (253)

ķādir/ķādir (255)	fıkr it/ zıkr it (270)
edā eyle/ ķazā eyle (279)	izdiyād/ ‘ ubbād (289)
‘ avret/raĥmet (308)	zāt ına/semtime (309)
ĥāzır/nāzır (310)	ķādıkdan/zevālınden (315)
edā oldı/ ķazā oldı (323)	tekbīr/ taĥzīr (325)
ķalāt ında/ vācibāt ında (326)	te ĥīr/āĥır (329)
tebdīl/ tertil (332)	āyet/farziyyet (334)
eķyā/ ıktidā (348)	ma zūruñ/menzūruñ (350)
ekli/naķli (367)	lā-ĥavl/ķavl (368)
Ĥudā ismin/ Muķtafā ismin (369)	ma nāsı/aķvāsı (374)
serā īr hem/ muķāyır hem (376)	ķāķid/fāsıd (377)
ķādir/ķādir (386)	ıbtāl/ a‘māl (387)
ķarār itse/ fırār itse (391)	me zūn/dūn (393)
fenāda Cum‘a cā‘ ızdır/ Mināda Cum‘a cā‘ ızdır (394)	
ĥavā‘ıcden/meĥāricden (401)	mālı bir cinsdir/ ālı bir cinsdir (408)
niķāb eyle/ ķisāb eyle (409)	cā‘ız/‘ācız (431)
aķvāda/fetvāda (432)	temlīk/ tevfīk (434)
ıĥrāc/aĥvec (439)	mālı/ĥālı (443)
emvālı/aĥvālı (446)	ıftār/ıstıķfār (456)
te ĥīr it/ taķrīr it (457)	ķıĥĥat var/ zaĥmet var (458)
zaĥmet/ruĥķat (459)	nezri/ķehri (463)

nāzil/cāhil (477)	lāzım/‘ālim (478)
‘āzim/lāzım (490)	şehri/ġayri (491)
cimā‘ itse/imtinā‘ itse (493)	şihhat/‘iddet (509)
vaḳf eyle/ṭavāf eyle (513)	Mekke ḳaşd itse/‘umre ḳaşd itse (515)
devā‘īden/sā‘īden (521)	ifrāddan/miṭḳātdan (523)
sa‘eyni/deyni (525)	itmām/iḥrām (526)
ḳāşid/fāşid (543)	şā‘il/‘ādil (545)
kelb/‘aḳreb (547)	irsāl/māl (550)
velā-taḳşır/bilā-taḳşır (551)	rek‘at/‘avrat (559)
izāl’itme/ittişāl itme (564)	ḳunūt eyle/şalāt eyle (565)
edā eyle/ḳazā eyle (566)	rek‘ātiñ/cemā‘atiñ (570)
‘āḳil/cāhil (572)	nışfı/inşāfı (578)
‘İzzet/rahmet (580)	keffāret/şihhat (581)
Lillāh/Allāh (583)	cevri olsunlar/fevri olsunlar (584)
cāhil/ġāfil (586)	niyyet/keffāret (588)
ma‘āşīden/‘āşīden (590)	ta‘līḳ/taḥḳīḳ (591)
şarṭ/keffāret (592)	ismi/cismi (599)
bāṭıl/nāfil (605)	ḳıyām itse/selām itse (606)
niyyet/şihhat (607)	rivāyetden ziyād’itse/rek‘atdan ziyād’itse
(610)	secde itmezse/i‘āde itmezse (617)
Şād/Ra‘d (618)	ezḳār/tekrār (625)

fi'īden/ihtilāfīden (628)	ḥayvāna/nisvāna (632)
şihret/hürmet (633)	devā'īden/sā'īden (634)
cimā' itme/imtinā' itme (635)	māli/ihmāli (639)
ḥazer eyle/ihtirāz eyle (640)	şālih/ṭālih (642)
isti'māl/isti'cāl (647)	ḥazer eyle/ihtirāz eyle (650)
şevbde/ḥarbde (654)	cerri/sırrı (655)
zararına/dārına (656)	sırrını inkār/şerrini inkār (658)
'aybın/raybın (660)	ğıybetdir/selāmetdir (663)
şerrinden/cevrinden (665)	naķış itme/raķş etme (667)
firār itme/zihār itme (669)	tencīs/tedlīs (671)
kelbi/ķalbi (672)	bevli/mālı (676)
şuġl itme/infişāl itme (678)	zelīl itme/ḥalīl itme (684)
ibtidā itme/ilticā itme (690)	ziyāde itme/i'āde itme (692)
ḥāmil/'āķil (693)	ķazālardan/du'ālardan (691)
ķaṭ'ā/iķtizā (695)	işġā/a'dā (696)
fāsidden/ķāşiddeden (702)	bāṭıldan/rezā'ilden (703)
imsāk/emlāk (712)	istinād itme/i'timād itme (713)
'alāmetden/mevtden (716)	şemā'ilin/aḥvālin (718)
teķşir/te'ḥir (721)	tecvīd/tecrīd (725)
a'lāya bevl itme/māya bevl itme (729)	tencīs/telvīs (730)
iķāmetde/ḥitābetde (733)	riyādan nāşi oldıysa/ḥayādan nāşi

oldıysa (735)	istihzā/isti'lā (737)
hamākatden/nedāmetden (738)	ağrāza/emrāza (739)
kerāhetden/hıyānetden (740)	hamākatden/sefāhetden (741)
izā'atdan hāzer eyle/ğaretden hāzer eyle (742)	
ihtirāz eyle/şāz eyle (753)	ihtimām eyle/selām eyle (757)
bayrām/ihrām (762)	şem'ac/infirāc (765)
tekbīr/teshīr (771)	rükū' tekbīr/burnı teshīr (772)
mażmūm/ma'lūm (773)	istikbāl/ihmāl (774)
sücūdında/ku'ūdında (775)	rek'at/sünnet (778)
besmele eyle/hāmedle eyle (781)	şevābın al/cevābın al (785)
defn itmek murād itsen/ezān itmek murād itseñ (786)	
ibtidā eyle/du'ā eyle (789)	ibtidāsında/intihāsında (790)
īmān/sekrān (793)	hacāmetden/nedāmetden (794)
Mīne'ye duḡūl itse/Medīne'ye duḡūl itse (797)	
ziyāretden/işābetden (798)	nevāfilden/gāfilden (803)
sā'et/kāmet (804)	aḡaḡ/elyaḡ (806)
istiḡār'eyle/ sefer eyle (815)	iḡsānı/Ḳur'ānı (816)
şifāsını/devāsını (817)	izāl'eyle/nevāl'eyle (821)
istikbāl/hāl (822)	isti'cāl/fī'l-hāl (823)
ḡayr iş/ḡayr iş (824)	istiḡlāl/iḡlāl (826)
esmādan/müsemmādan (828)	istiḡbāb/aḡbāb (831)

tāhir/āhir (833)	āhir/zāhir (834)
müddet/‘ādet (838)	mu‘tāde/ma‘dūde (846)
müstemirr olsa/müstakırr olsa (847)	tereddüdi/mü‘ekkeği (848)
hamrı/hınzırı (858)	kıymet/müddet (863)
taḥmīn/dīn (866)	kāşid/fāsid (870)
fāsidden/delāletden (873)	mālını/bedelini (876)
‘ākıd/fāsid (882)	şūret/müzāra‘et (891)
kayddan/şayddan (892)	tarğīb/gā‘ib (894)
ıtlāk ḥarām oldu/muṭlak ḥarām oldu (897)	fer‘i/şer‘i (899)
‘avret/şehvet (900)	müddet içinde/‘iddet içinde (904)
isti‘cāl/iḥmāl (907)	ḥāmil/gāfil (908)
vāki‘/rāfi‘ (910)	sekrān/hezlen (911)
iḥtimāl/aḥvāl (914)	niyyeti şartdır/ric‘ati şartdır (916)
i‘teddī/ric‘ī (918)	‘uzvın/nışfın (922)
teşbīh/tenbīh (923)	

3.2.1.8. Arapça ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyeleler

cān/īmān (3)	ānı/bürhānı (9)
sultānī/ānı (26)	virdiñe Şāfi/derdiñe Şāfi (61)
cānım/iḥvānım (100)	Ḳur‘ānda/ānda (112)
hemcū/ma‘fū (140)	kem/ḥükkām (174)

behāsına/edāsına (238)	farzları/namāzları (257)
müşteḥāt/‘avrat (343)	mekānında/cānında (356)
dertden/zarūretten (359)	Ḳur’ānda/ānda (375)
ḥayvānı/ānı (486)	cānı/ḳurbānı (524)
zād/āzād (596)	maḥbūs/būs (673)
şehri/ġayri (675)	kesden/enfesden (704)
mekānına/cānına (706)	ziyād’itme/inḳıyād itme (743)
‘uryān/nān (749)	tekbīri/berāberi (764)
iḥtirāz eyle/namāz eyle (791)	ānı/şeyṭānı (820)

3.2.1.9. Türkçe Kelimeler/Ekler İle Yapılmış Redifler

terkine/müşteḥabbına (18)	ṭarafları/olanları (25)
birisinde/hüdāsında (28)	ḳalbine/imānına (45)
dirse/dirse (48)	‘azābından/muḳtedāsından (55)
bilmek/bilmek (58)	ise/didiyse (63)
doġmazdan/gelmezden (65)	ḥükümlerde/ḥücecelerde (72)
geldiyse/didiyse (74)	kitābına/resūline (75)
varı/mevcūdı (85)	fi’li/ḥayrı (90)
luṭfından/‘adlinden (93)	kebā’irden/günāhından (97)
içinde/içinde (98)	ḳuldan/girmezden (107)
it/it (121)	aldı/aldı (128)
kebā’irler/tekālüfler (138)	yerden/īmāndan (149)

eyle/eyle (151)	cāhiller/mükellefler (154)
eyle/eyle (157)	iderlerse/iderlerse (158)
Hakdan/tevekkülden (163)	dirse/bilse (167)
bilinmezse/olsa (169)	aḥīrinde/namāzında (186)
vaşfı/artığı (191)	karışursa/bozulursa (192)
karışursa/bozulursa (194)	koyulursa/bulunursa (195)
olsa/ise (197)	yerleri degse/femleri degse (199)
ölse/olsa (200)	bilinürse/görülürse (204)
oldı/döndi (208)	yu/yu (217)
yu/yu (218)	bulunmaya/bulunmaya (221)
ağsa/işitse (223)	berāberse/degse (226)
olsa/görse (237)	eyle/eyle (242)
fevtiçün/içün (247)	namāzına/kavline (256)
teyemmümi bozarlar heb/fağdı bozarlar heb (252)	
tuhrından/imāmından (254)	yuyamazsa/olmazsa (259)
itsin/itsin (260)	şey'ler/müsāfirler (262)
üstine/üstine (261)	it/it (265)
gicesiyle/parmaklariyle (263)	geçse/yoğ ise (266)
olmazsañ/şarmazsañ (271)	düşerse şarkusı/düşse şarkusı (272)
olmazsa/olmazsa (275)	özri/meshi (280)
bulunursa/şıkılursa (290)	olsun/yusun (291)

olsa/olsa (294)

virseñ/silseñ (295)

üçden her birisinde/bulardan her birisinde (299)

bilse/dönse (313)

oldı/oldı (317)

aħırinde/yerde (321)

olsa/görse (327)

eyler/eyler (328)

olsa/olsa (330)

zahrında/yerde (339)

naķlınde/i`tikādında (341)

uysa/uysa (344)

olurlarsa/olmazsa (345)

senden/hadebden (349)

namāzında/hālinde (352)

olmazsa/bulunmazsa (353)

namāzına/ķalbine (354)

olsa/olsa (357)

turmaķsız/ķarüretsiz (361)

gelse/itse (365)

iderse/degilse (371)

itse/itse (372)

ayağından/namāzından (382)

olsa/ise (388)

olsa/yoğısa (389)

altundan/ticāretden (402)

birisine/edāsına (404)

eyle/eyle (405)

ise/ise (406)

sevā`imler/ma`füvvler (411)

olsa/ise (412)

idincedir/idincedir (414)

varısa/alınırsa (415)

olsa/varsa (422)

ikisini/dördini (424)

olmazsa/olsa (426)

maşārifler/`āmiller (442)

maşārifler/müsāfirler (444)

virir ise/ķılır ise (438)

virirlerse/ķılırlarsa (441)

diyetleri/ānları (448)

- ise/bilse (449)
- nāsiñ içinde/ayıñ içinde (451)
- olsa/ise (466)
- olursa/bulunursa (470)
- boğazına/kulağına (481)
- idüb yirse/idüb yirse (483)
- itse/dıksa (489)
- eyle/eyle (500)
- iderlerse/ise (517)
- ihrāmdan/mevākītden (528)
- miqdārın/yağın (530)
- olsa/ise (537)
- olsa/ise (539)
- öldürse/ise (548)
- temettu`da/bulunduğda (555)
- geçsin/itsin (562)
- ise/ise (569)
- kendiyçün/kölesiyçün (574)
- olayım/cānım (585)
- olsa/ise (589)
- itseñ/iseñ (598)
- yoğ ise/yoğ ise (450)
- görmekle olur/saymağıla olur (465)
- olursa/bulunursa (469)
- idenlerden/edāsından (474)
- yolda yerlerse/evde yerlerse (482)
- zamānında/ibtidāsında (484)
- kuşar ise/kuşar ise (497)
- farzı/vakfı (516)
- yetişirse/olsa (520)
- tırnağın/yevmin (533)
- iken/iken (534)
- itse/ise (538)
- özrile/şavmile (540)
- aczine/zevāline (552)
- idüb yürü/idüb yürü (558)
- giymezse/olmazsa (563)
- şey`lerde/yerlerde (577)
- ismiyle/şifātiyla (579)
- ise/ise (587)
- olursañ/bozsañ (595)
- dirler/ma`füvler (600)

namāzında/ķamusında (601)	iden/iden (603)
farzı/ķammı (608)	sehvi/tekbīri (609)
itse/ķaldırsa (611)	gitse/ise (612)
olmazsa/olsa (616)	işidürse/olursa (619)
olursa/olursa (624)	itme/itme (631)
şularından/şarābından (641)	fāsidden/müzekkādan (645)
olsa/olsa (649)	olmazsañ/ķansañ (651)
‘avretler/erler (652)	içün/içün (657)
içün/içün (664)	itme/itme (674)
lūṭīye şatma/fitneye şatma (679)	içün ola/içün ola (683)
ile/ile (687)	şey’lerden/anlardan (694)
fevķiñd’olanlara/taḥṭiñd’olanlara (698)	āndan/dünyādan (700)
eyleme/dönme (727)	itme/itme (728)
üzerinde/ṭarīķinde (707)	serçe/serçe (709)
ānlardan/mübtelālardan (714)	itme/itme (717)
vaķitlerde/evlerde (734)	itme/yuma(745)
namāzında/birisinde (763)	ḥacere ķarşı/yüzine ķarşı (766)
itsin/itsin (768)	eyle/eyle(779)
‘avratlar/bulunanlar (783)	gicelerinde/dördinde(799)
namāzıñda/ķu‘ūdiñda (807)	tekbīri/tesbīḥi(810)
ķavmeñde/sücūdiñda (812)	on ikiyince/on ikiyince (814)

aldırma/aldırma (819)	eyle/eyle (830)
oldı/oldı (832)	gün/gün (835)
beş gün/beş gün (841)	gün içinde/gün içinde (843)
aydan/'ādetden (845)	itmez/yapışmaz (849)
girmez/olmaz (850)	kanı/kanı (851)
ise/olsa (853)	olsa/olsa (854)
olursa/alsa (856)	behāsına/zamānına (864)
itmez/itmez (867)	ise/virse (868)
nev'in/ānın (875)	cinsine şatsa/fazlına şatsa (877)
olmazsa/olunmazsa (883)	mi/mı (884) olsa/yoğusa (886)
olsa/olsa (887)	birisiniñ/şerikiniñ (889)
olsa/bulunursa (890)	kilāblardan/olmayanlardan (893)
uşūlini/fürū'ını (896)	aşlı/sehvi (901)
ile/ile (902)	maḥremden/ġayriden (903)
ise/ise (912)	olursa/olursa (917)
varsa/ise (919)	itse/itse (924)

3.2.1.10. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

ānda/ānda (337)	cān/cān (568)

3.2.1.11. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

āşim/'āşim (30)	'amel fāsīd/'amel fāsīd (35)

sāhī/sāhī (38)	hulqı/hulqı (88)
şerri/şerri (91)	rāzī/rāzī (94)
Hakk/hakk (99)	mekrūh/mekrūh (395)
vācib/vācib (455)	inzāl/inzāl (535)
niyyet/niyyet (582)	intikāl/intikāl (840)
āyise/āyise (852)	ķādir/ķādir (895)
tezvīc/tervīc (906)	

3.2.1.12. Türkçe Kelime/Ekler ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

nev'ī/zannī (46)	al ābdest/al ābdest (216)
namāzları/namāzları (571)	bir kes/bir kes (621)
binme deryāya/girme deryāya (710)	

3.2.1.13. Türkçe Kelimeler/Ekler ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

hem maḥşūş/hem maḥsūs (10)	ālimlere ḥüccet/cāhillere ḥüccet (15)
vācibe akreb/mü'ekkede akreb (20)	ḥāzer eyle/ḥāzer eyle (44)
sünnetleri sünnet/bilmesi sünnet (57)	dördinci bābında/altıncı bābında (60)
zevālin'ih̄timāl yokdur/ḥilāfın'ih̄timāl yokdur (70)	
kimseye muḥtāc/aña muḥtāc (79)	dirilere muḥālifdir/ḥalka muḥālifdir (80)
ķulaķdan Ḥakk/gözden Ḥakk (86)	a'māliñ/a'māliñ (103)
fi'linden/fi'linden (106)	nebīniñ ğayrıdan efḍāl/bularıñ

ğayrıdan efdāl (133)	İmānı/İmānı (142)
cānları hıfz it/farzları hıfz it (155)	ķavl-i muhtārda /Dürr-i Muhtārda (206)
yeliñ ğayrı /balğamıñ ğayrı (222)	lāyık olur aña/lāyık olur aña (241)
mevzi'ini pāk it/mevzi'ini pāk it (287)	yerleri 'avret/üçleri 'avret (301)
ķulaķlar her biri 'avret/bazūlar her biri 'avret (303)	
ķolları 'avret/üzerleri 'avret (304)	ķarınları 'avret/uyluķları 'avret (305)
başķ' 'avret/başķ' 'avret (307)	semte ķıl/semte ķıl (311)
mişli/mişli (316)	cā'izdir/cā'izdir (335)
şalātıñ mütteħid olsun/mekānıñ mütteħid olsun (340)	
tekbīrdürür farzı/olur farzı (398)	ğayrısına zamm it/birine zamm it (410)
iderse ıķrār/eylese ıķrār (417)	ħisāb eyle/ħisāb eyle (423)
'abdine virilmez/fer'ine virilmez (429)	ols'ol maşārifden/bilinmezs'ol
maşārifden (437)	rızķına şarf it/evlādına şarf it (447)
aña 'āciz/buña 'āciz (476)	çekinmekde kerāhet var/yemeklikde
kerāhet var (502)	dārda ehl İslām/ħarbde ehl İslām
(510)	kāmilde/kāmilde (531)
ķazların muħrim/ avların muħrim (549)	vaţandan ħacc idiñ diyü/şülüşden
ħacc idiñ diyü (553)	āmirden/āmirden (554)
şar'ı bayrām gün/farzı bayrām gün (561)	biri vācib/biri vācib (567)
ķılan farzı/ķılan farzı (573)	yaķınsa 'avd ider/itmezse 'avd ider
(604)	küfürden bizi hıfz eyle/ħaţādan bizi

hıfz eyle (630)	şemenden fâ'ide itse/mebî'den fâ'ide
itse (646)	kızb itmesi cā'iz/kızb itmesi cā'iz (659)
'uzvında ol 'aybı/şevbinde ol 'aybı (661)	dārında ol 'aybı/mālında ol 'aybı (662)
olsalar şer'a/olsalar şer'a (682)	eylerse redd itme/söylerlerse redd itme
(689)	mescidde muhtāca/virmekde muhtāca
(699)	meş eyle/meş eyle (760)
kurumadan yu a'zāñı/necāsetden yu a'zāñı (761)	
üç kerre/üç kerre (758)	itdinse al ābdest/yoğısa al ābdest (787)
şalāt itse/şalāt itse (796)	yemīniñl'ibtidā eyle/yesāriñl'ibtidā
eyle (801)	evde cem' olsa/mescidde cem' olsa
(805)	eyle/eyle (808)
kırā'atde rivāyetdir/'akībinde rivāyetdir (813)	
varır 'ādet/olur 'ādet (842)	mecnūnlarıñ bey'i/kuşlarıñ bey'i (860)
bey'i olur fāsıd/bey'i olur fāsıd (869)	şemenden fâ'ide itse/mebî'den fâ'ide
itse (872)	vezni/vezni (881)
nikāhından hāzer eyle/nikāhından hāzer eyle (909)	
niyyete muhtāc/niyyete muhtāc (913)	āhara niyyet/bā'ine niyyet (915)

3.2.1.14. Değerlendirme

İncelemeye göre, üç dilden toplam 603 beyitte kafiye vardır. Bunlardan 35 beyitte Türkçe isimlerle, 149 beyitte Türkçe fiillerle, 15 beyitte Türkçe isim ve fiillerle, 18 beyitte Türkçe ve Farsça kelimelerle, 72 beyitte Türkçe ve Arapça kelimelerle, 8 beyitte Farsça kelimelerle, 281 beyitte Arapça kelimelerle, 25 beyitte de Arapça ve

Farsça kelimelerle kafiye yapılmıştır. En çok Arapça kelimelerle sonra Türkçe kelimelerle/eklerle kafiye yapılmıştır. Az da olsa Farsça kelimelerle de kafiye yapılmıştır.

Yine Türkçe kelimelerde daha çok yarım kafiye, Arapça ve Farsça kelimelerde de tam kafiye kullanıldığı görülmektedir.

Revî harfi olmayıp rediflerin kafiye yerine kullanıldığı üç dilden toplam 313 beyit vardır. Bu beyitlerde redifler kafiye görevi görmüştür. Bunlardan 220 beyitte Türkçe kelimelerle/eklerle, 2 beyitte Farsça kelimeyle, 15 beyitte Arapça kelimelerle, 5 beyitte Türkçe ve Farsça kelimelerle, 71 beyitte Türkçe kelime/ekler ve Arapça kelimelerle, rediflerin kafiye görevi gördüğü kelimelerle veya eklerle ahenk sağlanmıştır.

Eserde hiçbir şekilde kafiyesi olmayan beyitler de vardır. Bu beyitlerden 5 tanesi yeni bâba geçildiğini belirten beyitlerdir. Bu beyitler şunlardır:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
‘Aķā’idler bilindiye bil a‘māl-i ictihād eyle (152)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Bil öğren vâcibi hıfz it ferâ’izler bilindikde (556)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Tamâm oldıysa vâcibler menâhîden kaç ol ebrâr (626)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Menâhî ma‘lûm oldıysa oku hıfz it sünen bâbın (756)

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün
Sünenler ma‘lûm oldıysa bilinsin müsteħabbâtlar (784)

Bunlar haricinde de 3 beyitte kafiye yoktur. Bunlar:

edâsında/kaşden (487)   elbettde/keffâret (507)

efḥaṣ/aḥbeṣ (920)

3.2.2. Eserin Klasik Usulde Kafiye İncelemesi

Burada beyitlerin bir kısmı, örnek teşkil etmesi bakımından mücerred kafiye, mukayyed kafiye, mürdefe kafiye, müesses kafiye, cinaslı kafiye, tunç kafiye başlıkları altında verilecektir. Bunlar:

3.2.2.1. Kafiye-i Mücerrede

Bu üçden her biri ihlâşdır rızâdır aḥsen-i niyyet
Eger dünyâ qarışır sa mesāvîsinde yok şihhat (b. 33)

Bu beş yerde şagâ'irler kebîre olur ḥazer eyle
Yazılmış tevbe bâbında al İhyâ'yı nazâr eyle (b. 56)

Ezelde eyleyüb taqdîr cemî'-i mümkinâtı Ḥak
Yazılmış levḥ-i maḥfûza cemî' olmuş olacaḳ (b. 92)

Emede bu sekizden ğayr qarın arḳaları 'avret
Buları ḥıfz idüb a'mâl idenlere ola rahmet (b. 308)

3.2.2.2. Kafiye-i Mürekkebe

3.2.2.2.1. Kafiye Müessese

Şefâ'atden dahî maḥrûm olinmağa olur lāyık
Ve lâkin şefḳati vardır şefî' olur aña şâdik (b. 29)

'Ameller sünnetin yâ müsteḥabbın terk iden 'âbid
Şevâbı âniñ olur nâқиş 'ameller degil fâsid (b. 39)

Şerîki yok O'dur Vâhid bütün dünyâ buña şâhid
Aña bir fâ'ide yokdur ḳamu ḥalk olsalar 'âbid (b. 77)

Şerîki yok şifâtı zâtı ef'âlinde O'dur Vâhid
Nef' [u] zârdan münezzehtir nef' [u] zarar kula 'â'id (b. 84)

Kebâ'irden şagâ'irden kerâhetden berîlerdir
Mürüvvet işleri dâ'im denâ'eden berîlerdir (b. 111)

İkisiniñ arasında nebîler geldi heb şâdik
Hısâbın kimseler bilmez hemân bilir anı Hâlık (b. 120)

3.2.2.2.2. Kafiye-i Mürdefe

Şalât olsun habîbine o hatmü'l-mürselin oldu
Dañi aşhâb ü âline bular dîne mu'in oldu (b. 2)

Bulardan şofra bil inan saña 'izzet yoğımış cân
Bilüb sen 'ilm-i hâlini eger itmez iseñ imân (b. 3)

Seniñ kavliñ dañi fi'liñ dañi hulkuñ hem i'tikâd
Mübâhdır yâ harâmdır ol ya mekrûh eyleme mu'tâd (b. 4)

Ya farzdır ol ya vâcibdir ya müsteħab veyâ mesnün
Yedi oldu fi'l-i muhtâr degil iseñ şabî mecnün (b. 5)

Mübâhıñ fi'l terkine 'itâb yokdur şevâb yokdur
Şevâb var müsteħab fi'linde terk olsa 'itâb yokdur (b. 27)

Hanefîden didi ekşer imâniñ cüz'idir ikrâr
Bu ikrâr vaqt-i ikrâhda düşer bil eyleme inkâr (b. 67)

Diyeler Rabbimiz Allâh dinimiz dîn-i İslâm'dır
Nebîmiz ol Muhammed'dir kamu mañlûka ikrâmdır (b. 101)

3.2.2.2.3. Kafiye-i Mukayyede

Tefāsīrde tevārīḥde mübārek şānlarına şeyn
Virenler heb ḥaṭādır bil nazar itmez ana zū'l-‘ayn (b. 116)

İner ‘Īsā semādan ol urur Deccāli katı ider
Gelür Mehdī imām olur tamām dünyāda ‘adlı ider (b. 148)

Ḥudā tevfiḳini zıkr it günāhıñ var mı gel fikr it
Var ise ānı terk eyle yoğısa Bāri’ye şükür it (b. 165)

Veyā ḥamrı içüb dirler ise veyā olursa mest
Ya ma‘zūre vakit çıksa bu on beş şey’ bozar ābdest (b. 227)

Bil imdi şarkuya meshiñ yumaḳ ḥükminde dir fikr it
Muḥālif çizme meshine beş on yerde anı zıkr it (b. 270)

İmāmıñ ğayrıya fetḫi veyā şürb mażğı yā ekli
Namāzına muğāyir bir namāza eylese nakli (b. 367)

3.2.2.3. Cinaslı Kafiye

Ehemdir ezberi vāfi vefādır virdiñe Şāfi
‘Amel kııl ḳalb ola envār şifādır derdiñe Şāfi (b. 61)

(Birinci Şāfi, Allah’ın ismi; ikincisi şifâ veren kitabın ismidir.)

3.2.2.4. Tunç Kafiye

Kerīm ol zū'l-celāl Allāh şifāti zātı ‘ālīdir
Ḥakīm ol zū'l-kemāl Allāh ‘abeşden fi’li ḥālīdir (b. 1)

Biliñ farz şol şey’e dirler şerī’at emr ide ānı
Biline şübhesiz emr olduḡın ḳaṭ’ ide bürhānı (b. 9)

Sünenden ba'z mü'ekkeddir Resül'e ol **'ibâdetden**
Olur zâ'id kıyâm ekl libâsda itdigi **'âdetden** (b. 19)

Bu beş yerde imâmım ol aña hiç i'tirâz **itmem**
Fürû'-i hüküm-i şer'î ictihâdda ğayrıya **gitemem** (b. 73)

O'dur halk eyleyen halkı kuluñ ef'âlini **bile**
Kul ancak kesb ider fi'lin olursa ihtiyâr **ile** (b. 89)

Cehennem üstine köprü kurulur ğāyet **incedir**
Sürürü ol vakit nâsıñ bu köprüyi **geçincedir** (b. 105)

Mü'evvel zenblerin müş'ir sünende nazm-ı **Kur'ânda**
Şağā'ir olmağıla hem daĥi nisyân ola **ânda** (b. 112)

Ya şuyvüñ aleti yokdur ya 'uzvuñ ekşeri **yara**
Bu on yerde teyemmüm it türâbıñ ṭbini **ara** (b. 239)

Şusuzluğdan ya açlığdan telefden ğavf **iden** sâlim
Yiyüb şoñra dutar bunlar 'özürleri **giden** sâlim (b. 454)

3.3. Dil ve Üslup

Karşılaştırmalı metni 924 beyit olan eserin üçte birini kapsayan İtikat (69-153 beyitler), Menhiyyat (627-755 beyitler) ve Müstehap (785-831 beyitler) bölümleri akıcı ve anlaşılır bölümler iken bunlar haricinde kalan ve eserin üçte ikisini kapsayan diğer bölümlerde anlatım, genel olarak kapalı ve anlaşılması zor beyitlerden oluşmaktadır.

Eserin 10. ve 11. beyitleri incelenecek olunursa:

Mecâz hem müşterek taqdīm mu'arız nesh [u] hem maḥşūş
Bu altı olsa heb ma'dūm tevâtür olsa hem maḥşūs (b. 10)

Delīl ānıñ yaḳīni olur ānıñ hüküm olur kaṭ'ī
Sekizden biri olmazsa delīl ānıñ olur zannī (b. 11)

Fıkha ait mecâz, müşterek, takdim, mu'âriz, nesh, maḥşûş, maḥşûs, tevâtür terimlerinin hüküm vermede delil kabul edildikleri bunlardan birisinin olmaması durumunda hüküm vermede zannî kabul edildikleri anlatılırken anlaşılması zor bir üslup göze çarpmaktadır. Yine 12. ve 13. beyitlerde:

Eger bir nesne fevtinden cevâzi gitse bir ğayrıñ
Aña farz ictihādī dir ki küfre varmaz inkārīñ (b. 12)

Didiler ba'zı kerre farza vâcib vâcibe farzı
Zekât vâcib oruç vâcib vitir farzdır dimek gibi (b. 13)

İçtihat ehli kişilerce vitir namazı, oruç, zekât gibi bazı ibadetlerin farz veya vâcib olduğunu söylemenin içtihat meselesi olduğu ve bu ibadetlere farz demenin de vâcib demenin de mümini küfre götürmeyeceği anlatılırken anlatımı kapalı bir üslup görülmektedir. Yine 14. ve 15. beyitlerde:

Biliñ vâcib şu me'mûr bih delīl ānīñ ola zannī
Kitāb icmā' kıyās sünnet budur di müctehid fennī (b. 14)

Kütübden mu'teberler müsta'idd 'âlimlere ḥüccet
Şalāḥ hem 'ilm-i ma'lūmlar biliñ cāhillere ḥüccet (b. 15)

Vâcib kavramı açıklanırken emrolunan şeyin zannî ise vâcib olduğu; içtihad ehli kimselerce kitabın, sünnetin, icmanın, kıyasın kıstas alındığı ve bu kişilerin fetvaları ile dinî meselelerin vâcib kabul edildiği anlatılırken de aynı durum söz konusudur.

35.-37. beyitler arasında farz ve vâcib amellerin hükmünün ne olduğunu anlatmak isteyen şair, ifadesini vezne uygulayabilmek için tamlayan ve tamlanan öğelerinin yerlerini değiştirerek konuyu anlatmaya çalışmıştır. Ancak bu üslup, fıkıh ilmine aşına olmayan kişilerce anlaşılabilir bir üslup değildir.

'Ameller farzınıñ biri olursa terk 'amel fâsid
Kazâsı hem daḡı farzdır olursa bir 'amel fâsid (b. 35)

Eger bir farz ya farz farzı veyā bir şart ya şart şartı
Biri fevt olsa bunlardan şahih olmaz 'ibādātı (b. 36)

'Ameller vācibinden bir olursa terk 'amel nokşān
Olur vācib iderseñ terk vūcūb-ı hacda bir kurbān (b. 37)

36. beyitin ilk mısraında farz ve şart kelimeleri üçer kere tekrarlanmış ve neyin kast edildiği okuyucu tarafından güç anlaşılır bir vaziyet almıştır. Hâlbuki anlatılmak istenen; mesela namaz gibi farz olan amelden namazın bir farzı eksikse ve namazın şartlarından biri yerine getirilmemişse namazın sahih olmayacağıdır.

Aynı durum "Farz-ı Kifâye"nin anlatıldığı 179. ve 180. beyitlerde de görülmektedir:

'Amel farz olmanıñ şartın edānıñ şartların cümle
Bilüb her şartlarıñ şartın şurūtıyla edā eyle (b. 179)

'Ameller farzınıñ biri ya farzıñ farzı yā şartı
Ya şartıñ şartı fevt olsa şahih olmaz 'ibādātı (b. 180)

212. ve 215. beyitte suyun durumu konusunda artık olan şeylerin temizliği hakkında kategorilendirme yapılırken durum bu şekilde izah edilmiştir:

Bil artığı necis mekrūh taḥūrdu muhtelif meşkūk
Femi pāk nās daḥi me'kul feres sü'ri taḥūr şek yok (b. 212)

Bularıñ artığı mekrūh-ı tenzihī olub **Muhtār**
Dür'ün hükmi sü'ri gibi velākin pāk diri hımār (b. 215)

212. beyitte artıklar necis, mekrūh, tahir, ihtilafı ve şüpheli olarak sınıflandırılmıştır. Bunlardan ağız temiz insanın ağzının değdiği su temizdir. Aynı şekilde yenilen hayvanlar, at sütü de temizdir. İkinci mısraada "me'kul ve feres" kelimeleri arka arkaya söylenmiş bu durum "yenilen atların sütü temizdir" şeklinde anlaşılabilir. Yine 215. beyitte konunun Dürrü'l-Muhtar" kitabından alındığı ifade edilirken kitap ismi birinci mısranın sonu ve ikinci mısranın başında yer almıştır. Bu durum, şairin vezni uygulamak isterken anlatılmak istenen zorlaştırdığının kanıtıdır.

Şair altı bâb haricinde eserin sonunda Kadınların Özel Hâlleri, Büyü, Selem, Riba, Sarf, Karz, Müzaraa, Sayd, Nikâh, Talâk, Zihâr gibi fıkha ait meseleleri anlatırken beyit teşekkülünde çok fazla Arapça kelime kullanmıştır. Bu beyitlerde Türkçe kelimelerin az olması, beyitlerin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Birkaç örnek verilecek olunursa:

Beyânü'l-Büyû'dan,

Muḳavvem mâl-ı ma' lûmı daḫi mevcûdı bu mâla
Rızâ' ile bedel kılamak daḫi 'âkıdler ehl ola (b. 855)

Beyânü Bey'i'l-Bâtıl'dan,

Şatarsa meyte dem ma' düm ya ḫürr ümmü'l-veled ḫamrı
Mükâteb ya müdebber muḫlaḳ olursa ya ḫınzırı (b. 858)

Beyânü'l-Muharremâti fi'n-Nikâh'dan,

Uşûlüñ her ḫarındâşı 'ale'l-iḫlâḳ ḫarâm oldı
Uşûlüñ hem fûrû' uñ zevcesi muḫlaḳ ḫarâm oldı (b. 897)

Daḫi zevcesiniñ fer'i o zevce mess olundiysa
ḫarâmdır zevceniñ aşlı şaḫḫ 'aḳdi bulundiysa (b. 898)

Daḫi mevḫû' anıñ aşlı daḫi mevḫû' anıñ fer'i
Daḫi mâlike memlûkler ügeyler heb degil şer'i (b. 899)

Eger şehvetle memsüse veyâ mess eylese 'avret
İkisi müştahât ola birinde kâf' olur şehvet (b. 900)

Bâbü't-Talâk'dan,

Kinây'elfâzları ḫâl-i rızâda niyyete muḫtâc
Ġazab ḫâlinde redde şetme şâlih niyyete muḫtâc (b. 913)

Şarîḫ lafz bir ḫalâḳ ric'î ne deñli itse âḫara niyyet
Şarîḫ maşdarda vâḳi' dir üçe yâ bâ' ine niyyet (b. 915)

Eserin üçte birini kapsayan İtikat bölümü ile öğretici ve nasihat özellikli Menhiyyat ve Müstehap bölümlerindeki beyitler diğer bölümlere göre sade, akıcı ve anlaşılır bir üsluptadır. Şair bu bölümlerde vezni de daha iyi uygulamıştır. Bu bölümlerden birkaç örnek verilecek olunursa:

Beyânü İmâni Tafsilî'den,

İnandım Rabbim Allâh var bilindi kâ'inâtından

Bu 'âlem şoñradan oldu Hudâ'nın halk şifâtından (b. 76)

Şerîki yok O'dur Vâhid bütün dünyâ buña şahid

Aña bir fâ'ide yokdur kamu halk olsalar 'âbid (b. 77)

Kamu halk kâfir olsalar Hudâ'ya hiç zarar gelmez

Şifâtı zâtı ef'âli Kadîm'dir hiç fenâ olmaz (b. 78)

Şebîhi yok O'dur Bâkî degildir kimseye muhtâc

Naķâ'ışden müberrâdır kamu 'âlem aña muhtâc (b. 79)

Beyânü'l-Menhiyyât'tan,

Şeri'den nehy olan hâli bu bâbda ezber it âni

Kebâ'irden şağâ'irden kerâhetden şaķın câni (b. 627)

Şaķın her küfr-i kalbîden daħi lafzile fi'lîden

Gerek ol müttefik olsun gerekse ihtilâfiden (b. 628)

Küfür ma'lûmuñ olmuşdur kitâbın ibtidâsında

Harâmdir her bir efrâdı bulunmasın biri sende (b. 629)

Şıgındım lafzıña yâ Rab küfürden bizi hıfz eyle

Bilüb bilmedigim şirkden haķâdan bizi hıfz eyle (b. 630)

.....

Žarüretsiz denī dünyā için kendiñ zelīl itme
Dime Allāh için sā'il eşirrāyı ħalīl itme (b. 684)

Şaķın alçaķ lakab daķma ħarām olan yere bakma
Şaġire ibrişim giydirmeden kaç kabre mum yakma (b. 685)

Beyānū Bâbi'l-Müstehabbât'tan,

Bu bâbda müsteħabbâta şürū' eyle şevābın al
Bilüb taħķīr iden zālīm degil müslim cevābın al (b. 785)

Ziyāret yā uyumaķlık ya defn itmek murād itseñ
Vuzū' eyle veyāħūd sen ezān itmek murād itseñ (b. 786)

Şi'irden söyleyüb yā bir günāħ itdiñse al ābdest
Vaķit girmezden evvel hem 'özür yoġ ise al ābdest (b. 787)

Bozulduķca sen al ābdest varısa al namāz kılsañ
Namāz vaķti al otur mescidiñde ħayz nifās olsañ (b. 788)

.....

Ezān vir şaġ kulaġına iķāmet şol kulaġına
Du'ā it tatlı şey'lerden şabīniñ sür tamaġına (b. 827)

Ŧırāş eyle yedinci gün isim vir eyü esmādan
Ĥüsün isme idüb tebdīl ħabīĥ ismi müsem mādan (b. 828)

'Aķīķa ħurbāniñ itsin ġanīler kııda oġlanda
Yedinci gün ya on dördi veyā yigirmi dördünde (b. 829)

Veledde cān bulunmazsa isim vir ānı ġasl eyle
Namāzın kılma bir ħırķa içine şar da defn eyle (b. 830)

Ekilde Őurbde ğayrıda ne deñli varsa istiħbāb
Neŝāť űzre ‘amel eyle seni men‘ itmesin aħbāb (b. 831)

Bűtűn bu tespitler gűz űnűnde bulundurulduėunda Őair, dini hűkűmleri anlattıėı bűlűmlerde Arapça kelime ve fıkıh terimlerinin fazlalıėı sebebiyle kapalı ve anlaşılması zor bir űsluba sahipken, nasihat ve űėretici nitelikli bűlűmlerde daha açık ve anlaşılır bir űsluba sahiptir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: ŞÂFÎ ADLI ESERİN METNİ

KARŞILAŞTIRMALI METNİN TEŞKİLİNDE İZLENEN YOL

Eserin tenkitli metni oluşturulurken tespit edilen 32 nüsha içerisinde seçilen 6 nüshadan yararlanılmıştır. Bunun yanında ihtiyaç duyulduğunda diğer nüshalara da başvurulmuştur.

Eserin müellif nüshası yoktur. Tenkitli metinde nüshaları belirlerken nüshaların beyit, satır, varak sayısına; nüshaların yazımlarında hataların fazlalık-azlık durumlarına; nüshaların tarih olarak eskiliğine, nüshaların okunaklı olmasına dikkat edilerek tercihte bulunulmuştur. Tenkitli metinde yararlanılan nüshalar şunlardır:

1. Müellifin en son tashih ettiği nüshadan tahrir olunan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 2004** numaralı nüshadır. Bu nüshada çok fazla yazım hataları mevcuttur.
2. İstinsah tarihi en eski ve müstensihin kaydına göre, müellif nüshasından istinsah edilen Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 3957/1** numaralı nüshadır. Bu nüsha maddî olarak fazla yıpranmıştır.
3. Varak sayısı diğer nüshalardan daha fazla olan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 2706** numaralı nüshadır. Bu nüshanın varak sayısı 144'tür.
4. Nesir kısmı ve derkenarlar bakımından en kapsamlı olan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 1120/12** numaralı nüshadır. Bu nüsha ayrıca harekeli olması sebebiyle de tercih edilmiştir.
5. Yazı okunaklığı ve düzgünlüğü en iyi olan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 3718** numaralı nüshadır.
6. Son nüsha, Millî Kütüphane **06 Mil Yz A 2195** numaralı nüshadır. 32 nüshadan 15 tanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde, 9 tanesi Millî Kütüphanede, 6 tanesi Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde, 2 tanesi de İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindedir. Karşılaştırması yapılan 6 nüshanın 5 tanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesindedir. Bu sebeple 1 nüshanın ayrı bir kütüphaneden seçilmesi uygun görülmüştür. Yine bunun yanı sıra **37 Hk 2283/1** numaralı nüshadan da uygun görülen durumlarda yararlanılmıştır.

Bu nüshaların karşılaştırması yapılırken 37 Hk 3957/1 numaralı nüsha K1, 37 Hk 2004 numaralı nüsha K2, 37 Hk 3718 numaralı nüsha K3, 37 Hk 2706 numaralı nüsha K4, 37 Hk 1120/12 numaralı nüsha K5, 06 Mil Yz A 2195 numaralı nüsha M olarak kısaltılmıştır.

Metnin çevirisi yapılırken özel isimlerin ilk harfi büyük yazılmıştır ve bu isimlere ek gelmişse bunlar, kesme işareti ile ayrılmıştır. Yine şahıs ve eser isimleri, koyu ve italik olarak yazılmıştır.

Metinde geçen elîf-i maksûreler “ı” yerine “â” şekli ile gösterilmiştir. “‘Īsā, Mūsā (b. 124)” gibi.

Arapça muzaaf kelimelerde ulama yapılması mümkün olan hâllerde şeddeli harf gösterilmiş, diğer durumlarda ise hecenin ses değeri göz önüne alınarak şeddeli harf belirtilmemiştir.

İsm-i fail görevindeki Arapça kelimelerde, bazen “yâ” ve “hemze”nin birlikte kullanıldığı, bazen de yalnızca “hemze”li yazılışın bulunduğu görülmüştür. İmlada tutarlılığı sağlamak için; bu gibi kelimelerde “hemze”li yazılışlar kabul edilmiştir. “bāyin yerine bā’in (b. 917)” gibi.

Aslı “şî’r, nef’, ‘ilm vb.” olan kelimeler, manzûm kısımlarda vezne uygunluk göstermesi için duruma göre “şî’ir (b. 682), nefi’ (b. 714), ‘ilim (b. 16,58)” şeklinde de yazılmıştır. Mensûr kısımlarda ise aslı “şî’r, ‘ilm, ehemm, vb.” olan kelimeler “şî’ir, ‘ilim, ehem vb.” şeklinde yazılmıştır.

Yine “mekrûh, kâğı” gibi kelimeler, vezin gereği bazen “mekruh, kâğı” olarak da çevrilmiştir. Bu durumlar dipnotta belirtilmiştir.

Dipnotlardaki Arapça kısımlar “ ” içinde verilmiş ve koyu yazılmış, Arapça kısımların anlamları ( ) içinde verilmiştir. Yine metindeki Arapça kısımların manası da dipnotlarda ( ) içinde verilmiştir.

Muhtelif sebeplerden dolayı metne yapılan ilaveler köşeli ayraç [ ] içinde gösterilmiştir.

“Etme-itme, dedi-didi, deñli-deñlü, içmek-icmek, alçak-alcak, olduğı-olduğı, yapışmağ-yabışmağ, içün-icün, verse-virse, gücü-güci” gibi sayısını çoğaltabileceğimiz Türkçe kelimeler, nüshalara göre farklılık göstermiştir. Hatta aynı nüshada da tutarsızlıklar görülmüştür. Örnek olması bakımından “etdi (37 Hk 3718 - b. 127) - itdi (37 Hk 3718-b. 130)”, “bozulursa (37 Hk 2706-b. 192) – bozulmazsa (37 Hk 2706-b. 196)”, “içme (37 Hk 2004-b. 644) – icme (37 Hk 2004-b. 651)”, “saçını (06 Mil Yz A 2195-b. 726) – sacıña (06 Mil Yz A 2195-b. 726)” gibi. Bu tutarsızlıkları ortadan kaldırmak için bu türden kelimeler, metnin tümünde standart bir şekilde yazılmıştır. Yine 1120/12 nüshasının harekeli olması, 37 Hk 3957/1, 37 Hk 2195 ile 37 Hk 2706 nüshalarında da bazen hareke kullanılmış olması da, bu tür kelimelerin yazımı için belirleyici olmuştur.

Karşılaştırılması yapılan tüm nüshalarda der-kenarlar mevcuttur. Ancak bazı nüshalarda çok az der-kenar mevcutken bazı nüshalarda der-kenarlar metnin mensûr kısımlarından daha fazladır. 37 Hk 3718 nüshası, metnin yeterince anlaşılması için yeterli der-kenara sahiptir. Bu sebeple, bu nüshanın der-kenarları dipnotlarda gösterilmiştir. Bunun yanı sıra gerekli görüldüğü durumlarda diğer nüshalardan da bazı der-kenarlar dipnotlarda gösterilmiştir.

Metindeki beyitler ve mensûr kısımların her satırı numaralandırılmıştır.

Ayetlerin meâli Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan *Kur'an-ı Kerim Meâlî*'nden, imlasına müdahale edilmeksizin aynen alınmıştır.²⁴² Eserdeki Arapça kısımlar koyu harflerle yazılmış, manaları dipnotlarda verilmiştir.

Çalışma yapılırken sözlüklere sıklıkla başvurulmuştur. Ayrıca metnin iyi anlaşılması için fıkıh terimleri sözlüğüne de ihtiyaç duyulmuştur.

²⁴² *Kur'an-ı Kerim Meâlî*, (Haz.: Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

BİSMİLLÂHİRRAĦMÂNİRRAĦÎM

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Kerîm ol zü'l-Celâl Allâh şifâtı zâtı 'âlidir²⁴³
Ħakîm ol zü'l-Kemâl Allâh 'abeşden fi'li ħâlidir²⁴⁴
- 2 Şalât olsun ħabîbine o ħatmü'l-mürselîn oldı
Daĥi aşĥâb ü âline bular dîne mu'în oldı²⁴⁵
- 3 Bulardan şöıra bil inan saña 'izzet yoĥımış cân²⁴⁶
Bilüb sen 'ilm-i ħâlini eger itmez iseñ İmân

²⁴³ zât→ **Der-kenar(K5-103b)**: Bârî Te'âlâ ħakkında vâcib olan şifât-ı zâtıyye sekizdir: Ħayât, 'ilim, sem', başar, irâdet, kudret, kelâm, tekvîn

Allâh→ **Der-kenar(K3-1b)**: “**Feĥad verade fi'l-ĥadîşi: Kullu emrin zî-bâlin lem yubde' fihi bibismi'llâhi fehuve ebterun. Ve kullu emrin zî-bâlin lem yubde' fihi bi'l-ĥamdulillâhi fehuve eczemu'l-ebteri maĥtû'u'z-zenb.**” (Muhakkak bir Ħadis-i Şerif'te şöyle varid olmuştur: Besmele-i Şerife ile başlanmayan her iş bereketsizdir. Ve muhakkak hamdele ile başlanmayan her iş bereketsizdir.)

zü'l-celâllâh→ **Der-kenar(K3-1b)**: “**Zü'l-celâli ve'l-ikrâm ey şâhibu'n-nu'uti'l-celâliyye ve's-şifâti'l-cemâliyye. Ve'l-mecmû' ismun vâhidun ĥilâfen limâ yutevehhemu min kavli'l-Ħanefî. Zü'l-celâli ħarîbun mine'l-celîli. Ve'l-celâlu el-'azametü. Ve'l-ikrâmu et-tekrîmu ve't-ta'zîmu**” (Zü'l-Celâl ve'l-ikrâm: Yani yüce ve güzel sıfatların sahibi. Ħanefî'nin sözünden anlaşılının aksine bunların hepsi aynı isimdir. “Zü'l-Celâl anlam olarak “Celî”e yakındır. Celâl, azamet demektir. İkrâm ise, yüceltme anlamına gelir.)

'âlidir→ **Der-kenar(K3-1b)**: Ya'nî Ħaĥĥ celle ve 'alâ Ħazretlerinin zât-ı celîlesi ve şifât-ı cemîlesi 'âlidir. Ânıñ rütbesine mümkünâtdan bir nesne bâliĥ olmaz. “**Şifâtuhu sevâ'un kâne vâciben ev câ'izen vehiye işnâ ve işrüne şifâten**” (Allâhü Teâlâ hakkında vâcib ve caiz olan yirmi iki sıfat vardır.)

²⁴⁴ Ħakîm→ M(1b): Raĥîm

²⁴⁵ âl→ **Der-kenar(K3-1b)**: Ma'lûm ol ki âl diyü Peyĥamberimize İmân getüren ehl-i ħarâbetine dirler. 'Alî ve 'Abbâs ve Ca'fer rağiyallâhu Te'âlâ 'anhum Ħazretleri gibi. Aşĥâb şol insânıñ mü'minleridir ki Peyĥamberimizi ħâl-i ĥayâtında göre yâ Peyĥamber ânı göre. Tâbi'în şol insânıñ mü'minleridir ki şaĥâbeyi ħâl-i ĥayâtında göre yâ şaĥâbe ânı göre. Ammâ Peyĥamberimiz zamân-ı sa'âdetinde bulunursa Peyĥamberimiz ile görüŖmek müyesser olmayan mü'minlere muĥazzırûn dirler. Ânlar kibâr-ı tâbi'îndendir ve bu cümleye selef dinir. Ve bunlardan şöıra gelen mü'minlere ĥalef dinir.

²⁴⁶ 'izzet→ **Der-kenar(K3-1b)**: Ya'nî evvelâ besmele, şâniyen ĥamdele, şâlişen 'Aleyhi's-selâm'a bi'l-işâle ve âl ü aşĥâbına bi't-teb'iyye şalât [ü] selâmdan fâriĥ olduğdan şöıra ey 'âĥil [ü] bâliĥ olan kimse sen 'ilm-i ħâlini bil ve İmân eyle. Zîrâ 'ilm-i ħâlini bilmeyüb İmân itmeyen kimseye şer'îñ 'indeinde aşlâ 'izzet yoĥdur. “**Âlü'r-raculu ehlihu ve 'iyâluhu yuĥlaĥu 'ale'l-etbâ'i eyzan**” (“Âlü'r-racul”, bir erkeĥin ailesi demektir. Aynı şekilde “tâbi”ler için de kullanılır.)

[K1(1b-2a);K2(1b-2a);K3(2a);M(1b-2a);K4(1b-2a);K5(104a)]

1 Ma'lum ola ki 'ilm-i hāl her şahşa münāsib olan 'ilimdir. 'Ākil u bāliġ üzerine
2 ibtidā ve dā'imā farz olan ĩmāndır.²⁴⁷ Ve ĩmāndan ōñra her bir ehl-i ĩmāna
3 'ilm-i hālden farz²⁴⁸ olanı öğrenmek ve öğretmesi kendiye münhaşır, ehl ü
4 'iyāline²⁴⁹ ve ũaleb iden kimselere öğretmek farzdır. Ve 'ulemā ihtilāf²⁵⁰
5 eylediler. Farz olan 'ilimden ehemm olan kırankı 'ilimdir.²⁵¹ Mütakellimün didiler:
6 'İlm-i kelāmdır. Zīrā Bārī Te'ālā'yı ve ōfātlarını bilmek bu 'ilim ile olur. Ve
7 fuķahā 'ilm-i fıķıhdır didiler: Zīrā helāl ve ĥarām ānıñ ile bilinir. Ve ehl-i ĥadīŝ
8 ve ehl-i tefsir: 'İlm-i ĥadīŝ ve 'ilm-i tefsirdir didiler. Zīrā uŝul-i dīn bu iki 'ilim ile
9 bilinir. Ve Ehl-i taŝavvuf: Őalb aĥvālını bilmekdir didiler. Zīrā Bārī Te'ālā'nıñ
10 rızāsına vüŝul, tehzīb-i aĥlāk ve taĥtīr-i Őalb ile olur. Ve muĥtār olan budur ki
11 farz olan 'ilimden ehemm olan bir 'ilme maĥŝuŝ degildir. Ve bu zıkr
12 olan 'ilimlerin her mes'elesi farz degildir. Belki ba'zı mes'elesi sūnnet veyā
13 müsteĥābdır. Ve ba'zı kimseye farz olan ba'zı kimseye farz degildir. Meŝelā
14 gözi olan kimseye göz ile olan günāhı bilmek farzdır. Gözi olmayana farz
15 degildir. Ğayrısın buña kıyās eyle.

Muķaddime Beyne Ef'ālī'l-Mükellefīn²⁵²

4 Seniñ kıavliñ daĥi fi'liñ daĥi ĥulķuñ hem i'tikād²⁵³
Mübāĥdır yā ĥarāmdır ol ya mekrūh eyleme mu'tād

²⁴⁷ **Der-kenar(K3-2a):** Zīrā ĩmān, cümle 'ibādetiñ vüċubınıñ ve ōiĥhatiniñ ve Őabüliniñ ōartıdır.

²⁴⁸ **Der-kenar(K3-2a):** Cümeye farz-ı 'ayn olan 'ilim üċdür: 'İlm-i tevĥīd, 'ilm-i aĥlāk, 'ilm-i zāhir.

²⁴⁹ **Der-kenar(K3-2a):** 'İyāl: 'Ayn'ıñ kesriyle ōol kimselerdir ki ānları besleyüb nafaķaların verir. Ve ānı 'avratlar 'ilm-i hālın öğrenmek için āndan taŝra gitmek bilā-izin cā'izdir; eger ehl-i öğrenmek kıādir degilse. >Zübdetü'l-Ĥaķāyık<

²⁵⁰ **Der-kenar(K3-2a):** Ammā 'ulemā farz-ı 'ayn olan 'ilimde ihtilāf iderler. Mütakellimīn didiler: Aŝıl 'ilim, Ĥaķ Te'ālā'nıñ birligini ve ōfātlarını bilmekdir dirler. Zīrā helāli ve ĥarāmı bilmek fıķıĥ ile ĥāŝıl olur dirler. Ehl-i tefsir ve ehl-i ĥadīŝ aytdılar: Aŝıl 'ilim, Őur'ān ve ĥadīŝ ma'nāsın bilmekdir. Zīrā ki cemī' 'ulüm Őur'ān'dan ve ĥadīŝden çıķmıŝdır. Öyle olsa aŝıl 'ilim Őur'ān ve ĥadīŝdir dirler. Ve ōüfīler aytdılar: Aŝıl 'ilim, kiŝi kendiniñ hālın ve maķāmın bilmekdir. Ne ile Ĥaķķ'a ulaŝır ve neyle Ĥaķ'dan irāķ düŝülür ānı bilmekdir dirler. Ebū Ĥanīfe'niñ fi'li daĥi budur.

²⁵¹ **Der-kenar(K3-2a):** 'İlmiñ ve 'ameliñ zāhiri ve bātını vardır. Ba'zısı āyāt ve ĥadīŝiñ zāhiri i'tibāriyle ve ba'zısı bātını i'tibāriyle dinilmiŝdir. Ol kim zāhirdir, maķām-ı fetvādir ve ol kim bātındır, maķām-ı taķvādir. >Kezā min Envāri'l-Āŝıķīn<

²⁵² K5(104b); K1,K2,K3,K4,M: Bu başlık yok.

²⁵³ M(2a),K5(104b): Seniñ kıavliñ daĥi fi'liñ daĥi Őalbiñde i'tikād
i'tikād→ **Der-kenar(K3-2b):** (Ya'nī Őalb ile inanmaķ.)

5 Ya farzdır ol ya vācibdir ya müsteḥab veyā mesnūn
Yedi oldı fi'li-i muḥtār degil iseñ şabī mecnūn

[K1(2b);K2(2b);K4(3a)]²⁵⁴

1 İmdi bu iki beyitte ma'lūmuñ oldı ki 'abd-i mükellefiñ ya'nī 'āqıl u bāliğ olan
2 kimseniñ iḥtiyāriyla olan kavli ve fi'li ve ḥulķı ve i'tikādı bu dörtten
3 her biriniñ yedi kısmı vardır: Biri farzdır, ikinci vācibdir, üçüncü sünnetdir,
4 dördüncü müsteḥabdır, beşinci mübāḥdır, altıncı ḥarāmdır, yedinci mekrūhdur.
5 Bu yediye ef'āl-i mükellefīn ve aḥkām-ı şer'iyeye dirler. Bu yediden her biriniñ
6 ta'riflerini ve aḥkāmlarını ve aḥsāmlarını Nāzım Ḥazretleri aşağıda tafşīlen
7 nazm ile beyān eylemişdir. **Allāhumme ḥassin aḥvālenā ve ef'ālenā ve**
8 **aḥlākenā ve i'tikādenā**²⁵⁵

6 Bilā-şun'ın ya sehven yā ḥaṭā'en bir fi'il gelse²⁵⁶
Günāh olmaz kazā lāzım 'amel bunlarla terk olsa

[K1(2b-3a);K2(2b-3a);K4(4a-4b)]²⁵⁷

1 İmdi bu beyitte ma'lūmuñ oldı ki 'abd-ı mükellefiñ fi'li, iḥtiyāriyla olmayub belki
2 bir fi'li şer'ide mu'teber olan cebr ile ki ya'nī ḳatlı ile veyā cerḥ ile cebren
3 işledirlerde veyā ḥaṭā'en ya'nī ḳaşd itmeksizin veyā unutmağla işlese veyā
4 kendiniñ sun'ı olmaḳsızın bir fi'il vāḳi' olursa günāh itmiş olmaz. Ya'nī
5 şevābdan ve iḳābdan ve itābdan bir şey terettüb itmez. Lākin dünyāda ba'zı
6 ḥüküm terettüb ider. Meşelā namāzı bozan şey'leri namāz içinde ḥaṭā'en veyā
7 unutmağla işlese veyā namāz içinde kendiniñ sun'ı olmaḳsızın uğunsa
8 namāzı fāsıd olur. Veyā bir ḥātūn oruç olub uyur iken yāḥūd uyanıḳ iken
9 cebren cimā' olunsa orucu bozular. Bu şüretlerde namāz ve oruç bozuldı diyü
10 āḥiretde 'azāba müstaḥaḳ olmaz. Eger orucu veyā namāzı bozulduḳdan soñra

²⁵⁴ K3(2b),K5(104b): Der-kenardır.

²⁵⁵ (Allah'im! Sözlerimizi, işlerimizi, huylarımızı ve itikatlarımızı güzelleştir.)

²⁵⁶ **Der-kenar(K3-2b):** Ve şā'im olan kimseniñ boğazına ḥaṭā'en şu gitmek gibi.

²⁵⁷ K3(2b),K5(104b): Der-kenardır; M: Bu nesir kısmı yoktur.

- 11   kaza itmezse 'azaba mustahak olur. Vesair sehven ve hatâ'en ve cebren
12   işlenen şey'ler bunuñ gibidir.

- 7   Şabî fi'li cünün fi'li ya fi'liñ olmasa muhtâr²⁵⁸
Günâh olmaz zimân lâzım olursa gayrıya bir zâr

[K1(3a-3b);K2(3b);K4(3b-4a);K5(104b)]²⁵⁹

- 1   İmdi bu beyitte ma'lumuñ oldu ki şabîniñ ve mecnûnuñ muṭlaḳâ fi'linde ve
2   'abd-ı mükellefîn ihtiyârıyla olmayan fi'linde günâh yoḳdur. Velâkin bu üç
3   fi'linden bu âhar kimseye zarar olursa zimân lâzım gelir. Meşelâ bir şabî veyâ
4   bir mecnûn bi'l-ihtiyâr yâhûd bilâ-ihtiyâr bir kimseniñ fincanını kırsa kendi
5   mâllarından ol fincanıñ kıymeti lâzım gelir ve 'âkil [ü] bâliğ olan kimse bilâ-
6   ihtiyâr kırsa kıymeti lâzım gelir. Bu şürette günâh itmiş olmazlar ve gayrısını
7   buña kıyâs eyle. **Vallâhu a'lem bi's-şavâb**²⁶⁰

- 8   Bu yedi fi'l-i muhtârıñ tamâm zabṭ eyle aḳkâmın
Taşavvur eyle takṣım it yerince söyle aḳkâmın²⁶¹

[K1(3b);K2(3b);K4(4b-5a);K5(104b-105a)]²⁶²

- 1   Ya'nî 'abd-ı mükellefîn ihtiyârıyla olan bu yedi fi'liñ her biriniñ ta'rîflerini ve
2   aḳsâmlarını ve aḳkâmlarını tamâm zabṭ idüb biri birinden temyîz idesiñ. Evvelâ
3   ta'rîf, şâniyen takṣım, şâlişen hüküm, **evka'un fi'n-nufûsi**²⁶³ fehvâsınca
4   Nâzım Hâzretleri evvelâ²⁶⁴ farzıñ ta'rîfini beyân-ı ḳaşd idüb dir ki:

²⁵⁸ fi'li→ K1(3a), K2(3a): fi'l

²⁵⁹ K3(3a): Der-kenardır; M: Bu kısım yoktur.

²⁶⁰ Allah en doğrusunu bilendir.

²⁶¹ taşdıḳ→ K3(4b), M(3b): takṣım

Der-kenar(K3-3a): Bu fi'l-i ihtiyâriniñ tamâm zabṭ eyle aḳkâmın
Birinde iştibâh itme yerince söyle aḳkâmın

²⁶² K3(3a): Der-kenardır.

²⁶³ (Daha etkili)

²⁶⁴ K2(3b): Bu kelime diğér nüshalarda yoktur.

***Ta'rifü'l-Farz*²⁶⁵**

- 9 Biliñ farz şol şey'e dirler şerī'at emr ide ānı²⁶⁶
Biline şübhesiz emr olduĝın қағ'ide бүрһәни²⁶⁷

***Beyānū'd-Delīli'l-Қағ'ī ve'z-Zannī ve Şerā'itī-himā*²⁶⁸**

- 10 Mecāz hem müşterek taқdīm mu'āriz nesh [u] hem maḥşūş
Bu altı olsa heb ma'dūm tevātūr olsa hem maḥşūs
- 11 Delīl ānıñ yaқıñı olur ānıñ һүкм olur қағ'it²⁶⁹
Sekizden biri olmazsa delīl ānıñ olur zannı²⁷⁰

***Beyānū'l-Farzi'z-Zannī*²⁷¹**

- 12 Eger bir nesne fevtinden cevāzı gitse bir ğayrıñ²⁷²
Aña farz ictihādī dir ki küfre varmaz inkārıñ
- 13 Didiler ba'zı kerre farza vācib vācibe farzı²⁷³
Zekāt vācib oruç vācib vitir farzdır dimek gibi²⁷⁴

²⁶⁵ K1(3b), K2(4a): Beyānū Ta'rifü'l-Farz; M(2b), K5(105a): Beyānū'l-Farz

²⁶⁶ farz → **Der-kenar(K3-3a)**: Ya'nī farz şol me'mūrun bīhdır ki ānı Allāhü Te'alā kullarına emr itmiş ola. "**bi-delīlin қағ'ıyyin lā-şubhete fihi**" (Şüphe götürmeyen kesin delillerle emretmiştir.

>Ta'rifü'l-Nāzım<

²⁶⁷ olduĝın → K5(105b): olduĝı

²⁶⁸ K5(105a): Beyānū'd-Delīli ve Zannī; K3, K4, M: Bu başlık yok

²⁶⁹ K1(4a), K3(3a), M(2b), K5(105b): Delīli ānıñ yaқıñı olur һүкмi ānıñ қағ'it

²⁷⁰ delīl → K1(4a), K3(3b), M(2b), K5(105a): delīli

²⁷¹ K3(3b), M(2b): Farz-ı İctihādī; K4: Bu başlık yok

²⁷² nesne → **Der-kenar(K3-3b)**: Ğusülde aĝzına ve burnına şü virmek gibi ve ābdestde mirfaқ ve topuқlarını yumaқ gibi ve başınıñ dört bölükde bir bölüĝine mesh itmek gibi. Bunlarıñ küllisi farz-ı ictihādīdir. Bunlarıñ fevtinden ğuslūñ ve vuzūnuñ cevāzı gibidir. Şaḥīḥ olmazlar.

²⁷³ vācib → **Der-kenar(K3-3b)**: Vācibiñ vācib idigine inanmayan kāfir olmaz. Ğayrı һүкme muḥtemel olduĝı için. Ammā eger ānıñ delīl olan Qur'ān veyā ḥadīs-i mütevātiri inkār veyā istihkār iderse bi'l-ittifāқ kāfir olur. **>Zübdetü'l-Hakāyık<**

²⁷⁴ K5(105a): Zekāt vācib oruç vācib vitre farz dimek gibi

Ta'rifü'l-Vâcib²⁷⁵

- 14 Biliñ vâcib şu me'mûr bih delîl âniñ ola zannî²⁷⁶
Kitâb icmâ' kıyâs sünnet budur di müctehid fennî
- 15 Kütübden mu'teberler müsta'idd 'âlimlere hüccet²⁷⁷
Şalâh hem 'ilm-i ma'lûmlar biliñ câhillere hüccet²⁷⁸
- 16 Şalâh yâ 'ilmi yoğusa sen ândan itme istiftâ
Şalâh hem 'ilm-i mechûlüñ kelâmın eyleme işgâ

Ta'rifü's-Sünnet²⁷⁹

- 17 Biliñ sünnet Resûlu'llâh anı'ekşer'işlemiş ola²⁸⁰
Hemân bir yâ iki kerre anı terk eylemiş ola

²⁷⁵ K3(3b),M(2b): Vâcib

²⁷⁶ delîl→K1(4a),K3(3b),M(2b),K5(105a): delîli

²⁷⁷ kütübden→ **Der-kenar(K3-3b)**: Ya'nî mu'teber kitâblar fıkhıdan dörd gibi ve **Şadr-ı Şeri'a** gibi ve **Mülteķâ** gibi ve 'akâ'id den **Şerh-i Akâ'id** gibi ve **Celâl** gibi müsta'id 'âlimleriñ delîlidir. 'Akâ'idlerini ve a'mâllarını bu kitâblardan aħz itmek üzerleri farzdır. Âyet ve hadîş vazîfeleri degildir.Âyet ve hadîşleriñ hüküm çıkarmak ancak müctehid vazifesidir. "**Ve'n-nâsu 'anhu ğâfilüne fî zamâninâ hâzâ, el-insânu [immâ] insâni müctehidun ve immâ muķallidun ve huve immâ 'âlimun ev câhilun lâbudde li-kulli vâhidin min hâzihi eş-şelâseti mine'd-delîli fi'l-akâ'idi ve'l-a'mâli**" (Ve zamanımızdaki insanlar bundan gafildir. Bu insan müctehittir veya mukallittir veya alimdir veya cahildir bilmez. Şüphesiz her bir insan için akaitteki bu üç delili bilmesi lazımdır.)

²⁷⁸ K3(3b): Şalâh hem 'ilm-i ma'lûmlar biliñ câhiller hüccet; M(2b): Şalâh 'ilm-i ma'lûmlar biliñ câhillere hüccet

²⁷⁹ M(3a): Sünnet

²⁸⁰ anı ekşer'işlemiş→ "an'ekşer'işlemiş" şeklinde okunduğunda vezin düzelir.

ekşerî→ K1(4b),K2(5a),K3(4a),K4(4a),M(2b): ekşerde

biliñ→ **Der-kenar(K3-4a)**: Ya'nî hâşâ'işin ğayrı olan sünnet-i fi'liyye oldur ki 'Aleyhi's-selâm ekşer zamânda işlemiş ola. Ba'zı kerre farz vâcib olmadığını beyân için terk itmiş ola. Hüküm dördür. Sünnet-i 'ayn ki misvâk ve cemâ'at ve hıtân ve velîme, kifâye ki ezân ve ikâmet ve i'tikâf.

- 18 Veyāhūd işlemiş her ān velākin rāzı terkine²⁸¹
Ri'āyet it hüdāya zā'ide hem müsteħabbına²⁸²
- 19 Sünenden ba'z mü'ekkedir Resūl'e ol 'ibādetden
Olur zā'id kıyām ekl libāsda itdigi 'ādetden²⁸³
- 20 Mü'ekked ol sünendir ki ola ol vācibe aķreb
Zevā'id müsteħab fevķind'olur mü'ekkede aķreb

***Ta'rifü'l-Müsteħabb*²⁸⁴**

- 21 Biliñ siz müsteħab şol şey' Resūl ba'z işlemiş ola²⁸⁵
Veyāhūd işleyenlere şevābı var dimiş ola
- 22 Fazīlet müsteħab mendüb taťavvu' nefl edeb evlā
Bu yedi cümle bir şey'dir didi ba'z müsteħabb a'lā

²⁸¹ rāzı→rāzī kelimesi "rāzı" yazılarak vezin düzeltilmiştir.

K1(4b),K3(4a),M(3a): Veyāhūd işlemiş her ān velī ol vaķt rāzı terkine; K4(6a): Veyāhūd işlemiş her ān velī evvel vaķt rāzı terkine

terkine→ **Der-kenar(K3-4a)**: Ya'nī dā'imā işleyüb aşķābıñ terkine rāzı ola.

²⁸² müsteħabbına→ **Der-kenar(K3-4a)**: İkinci namāzınıñ sünneti gibi ve yatsu namāzınıñ evvel sünneti gibi. Bunlara sünnet-i müsteħabe dirler.

²⁸³ K3(4a): Der-kenardır; K5,M: Bu beyit yok

²⁸⁴ M(3a): Müsteħabb; K3(4a): Beyānū Müsteħabb

²⁸⁵ müsteħab→ **Der-kenar(K3-4a)**: Ma'lūm oldur ki müsteħab lügatde maħbūbe dirler. İştılāh-ı fuķahāda Peyğamberimiz şallallāhu 'aleyhi ve sellem ĥazretleri ĥüsniñi beyān için bir kerre yā iki kerre yā daķı ziyāde işlemiş ola. Veyā işleyene şevābı var dimiş ola. Ve yāhūd peyğamberimiz veyā selef-i şālihīñ veyā müctehid güzeldir dimiş ola. Ĥükmi dördür: Evvelki rızā'en lillāh tābī' olduğı mezhebiñ icthādına muťābık bilüb işleyene şevāb olur. İkinci bilā-özrin kaşden terk iden ancak şevābdan maħrūm olur. 'Azāb ve 'itāb ve şefā'atden maħrūm olmak olmaz. Ve üçüncü inkār iden kāfir olmaz. Dördüncü istiħfāf iden kāfir olur. Zıddı olanı terk olur. Müsteħab daķı iki nev'idir. Bir nev'i istiħbāb-ı Nebīdir: Nāfile namāz kılmak ve nāfile şadaka virmek ve nāfile oruç tutmak gibi. İkinci nev'i istiħbāb-ı 'ulemādir: Ĥaťibler ĥuťbe āķirinde "İnnallāhe ye muru bi'l'adli ve'l-iħsāni ve itā'i zi'l-ķurbā ve yenhā 'ani'l-faħşā'i ve'l-munkeru ve'l-bağyi ya'ızıkum le-allekum tezekkerun" (Şūphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp .tutasınız diye size öğüt veriyor. **Nahl Sūresi 90**) okumak ve Ramaźān'da ifťardan şofıra "Allāhumme leke şumtu ve bike [āmentu ve 'aleyke tevekkeltu ve 'alā rızķike eťartu" (Allahım! Rızan için oruç tuttum, sana güvendim. Senin verdiğın rızık ile orucumu açtım) okumak gibi. >Şerĥ-i Birgivi Zübdetü'l-Ĥakāyık<

***Ta'rifü'l-Ḥarām*²⁸⁶**

- 23 Ḥarām şol şey'e dirler ki şer'i'at nehy ide āndan
Biline şübhesiz nehy olduğı şer'i'ın delilinden²⁸⁷

***Ta'rifü'l-Mekrūh*²⁸⁸**

- 24 Biliñ mekrūh şol şey'dir şer'i'at nehy ide āndan
Yağīnen olmaya ma'lūm gele şübhe delilinden²⁸⁹

***Ta'rifü'l-Mübāḥ*²⁹⁰**

- 25 Mübāḥ şol şey'e dirler ki müsav'ola tarafları
Meger kaşd ide ol şey'den ḥayır ya şerr olanları
- 26 Veyāḥūd vārid olursa emir yā nehy-i sulṭānī
Bu dört yerde olur tebdīl mübāḥiñ ḥūkm bil ānı

Beyānū Aḥkāmi Ef'ālī'l-Mükellefīn

- 27 Mübāḥiñ fi'l terkine 'itāb yoğdur şevāb yoğdur²⁹¹
Şevāb var müsteḥab fi'linde terk olsa 'itāb yoğdur

***Ḥūkmü's-Sünnet*²⁹²**

- 28 Şevāb var işle gel sen de sünenden her birisinde
'İtāba müstaḥağ bir kerre iden terk ḥüdāsında

²⁸⁶ M(3a): Ḥarām; K3(4b): Beyānū Ḥarām

²⁸⁷ şer'i'ın → K4(6b): şerriñ
deliliden → K3(4b): deliliden

²⁸⁸ M(3a): Mekrūh; K3(4b): Beyānū Mekrūh

²⁸⁹ K3(4b): deliliden

²⁹⁰ M(4a): Mübāḥ; K3(4b): Beyānū Mübāḥ

²⁹¹ K4(6b): Mübāḥiñ fi'l terkine şevāb yoğdur 'itāb yoğdur

²⁹² K2, K3, M, K4: Bu başlık yok

- 29 Şefâ'atden dahî maḥrûm olunmağa olur lâyıķ
Velâkin şefķati vardır şefî' olur aña şâdıķ
- 30 Ba'zı dirler sünenlerden hüdâyı terk iden âşim
Şahâbîden meşâyihden olur sünnet bil ol 'âşim
- 31 Sünenden zâ'id aḥyānen iderse terk 'itâb yokdur²⁹³
'Amelde her ne işlerse bilâ-niyyet şevâb yokdur

Beyānū'n-Niyyet

- 32 Şeri'de niyyetiñ bir fi'l-i ḳalbî fi'liñe bâ' iş
Şevâb ola ya ḥavf-ı nâr rızâ yâ ḳavliñe bâ' iş
- 33 Bu üçden her bir'iñlâşdır rızâdır aḥsen-i niyyet
Eger dünyâ ḳarışır sa mesāvîsinde yok şihḫat

Hükmü'l-Farzi ve'l-Vâcib²⁹⁴

- 34 Eger farzdan ya vâcibden birin terk itse zû'l-îmân
'Azâb olur cehennemde meger 'afv eyleye Raḥmân
- 35 'Ameller farzınıñ biri olursa terk 'amel fâsid
Kazâsı hem dahî farzdır olursa bir 'amel fâsid
- 36 Eger bir farz ya farz farzı veyâ bir şart ya şart şartı
Biri fevt olsa bunlardan şahîḫ olmaz 'ibādâtı
- 37 'Ameller vâcibinden bir olursa terk 'amel noḳşân
Olur vâcib iderseñ terk vücüb-ı ḥacda bir ḳurbân

²⁹³ zâ'id → K1(5b), K3(5a), M(3b): zâ'idi

²⁹⁴ K2, M: Bu başlık yok

- 38 Namāziñ vācibātından birin terk eylese sāhī
İki secde aña vācib degilse muḳtedī sāhī
- 39 ‘Ameller sünnetin yā müsteḥabbın terk iden ‘ābid
Şevābı āniñ olur nāḳış ‘ameller degil fāsīd²⁹⁵

Beyānū Taḳsīmi'l-Ḥarām²⁹⁶

- 40 Ḥarām olan iki dürlü küfür biri degil biri
Küfürden tevbe itmezse cehennemdir ebed yeri²⁹⁷

Beyānū Envā'i'l-Küfr²⁹⁸

- 41 Ḥarāmdan tevbesiz gitse aña bil müstaḥaḳ nārı
Diler ise ‘azāb ider dilerse ‘afv ider Bārī
- 42 Bu dīnde şübhesiz ma‘lūm olanda şek veyā inkār²⁹⁹
Ya ta‘zīm itmesi vācib olanı itmek istiḥḳār³⁰⁰
- 43 ‘Özürsüz söylemek küfri ‘özürsüz şabḳa’ı giymek³⁰¹
Ḥudāniñ ğayrıya secde veyā küfre rızā virmek
- 44 Bu yedi nesne küfr oldı be-gāyet sen ḥazer eyle
Vesā’ir kāfire maḥşuş ‘amellerden ḥazer eyle³⁰²

²⁹⁵ nāḳış→ K3(6a),K4(8a): nāḳız

²⁹⁶ Beyānū Taḳsīmi'l-Ḥarām→ K1(6b): Aḳşāmü'l-Ḥarām; K3(6a): Beyānū Ḥarāmi ‘alā Nev‘eyn; M(4a): el-Ḥarāmü ‘alā Nev‘eyn; K4,K5: Bu başlık yok

²⁹⁷ K5: Bu beyit yok;

tevbe itmezse→ K1(6b),K2(6b): tevbesiz gitse

²⁹⁸ K1(6b): Beyānū Envā'i'l-Küfr (Bu başlık bir sonraki beyitten sonradır.); K4(8a),K5(107a): Envā'u'l-Küfr (Bu başlık bir sonraki beyitten sonradır.); M,K3: Başlık yok.

²⁹⁹ dīnde→ K1(6b),K3(6a),M(4b),K4(8a),K5(107a): dīnden

³⁰⁰ ta‘zīm→ K2(6b),K3(6a),K4(8b): ta‘azzum;

Gerek ḳalbden gerek dilden bu inkāriyla istiḥḳār: Bu mısra 3. mısra olarak beyitten sonra yazılıdır. K5 ve 2283: Bu mısra yok.

³⁰¹ K3(6b),M(4b): Ya küfri söylemek ḳaşden ‘özürsüz şabḳa’ı giymek

³⁰² ‘amellerden ḥazer→ K3(6b),M(4b): ‘amelden iḥtirāz

[K1(6b-9b);K2(7a-10a);K4(8b-13a);K5(107b-110a)]

1 İmdi bu üç beyitte ma'lūmuñ oldu ki küfür yedi şey'den biri ile olur. **Evvelkisi**
2 bu dīnde şübhesiz 'āmmе-i nāsıñ delīle muhtāc olmaksızın ma'lūmları
3 olan bir mes'elede şekk itmek. Bārī Te'ālā'nıñ zātında veyā ma'lūm olan
4 şifātından bir şifātında şekk itmek gibi. Ve beş vakıṭ namāzıñ ve orucuñ ve
5 ḥaccıñ ve zekātıñ ehline farz olmasında ve zinānıñ dā'imā ve şūrb-i ḥamrıñ
6 zārüretiñ ğayrı yerde ḥarām olmasında şekk itmek gibi. **İkincisi** bu dīnde
7 zārüret ma'lūm olanı inkār itmek. **Üçüncisi** şer' de ta'zīmi vācib olan şey'leri
8 taḥḳīr idüb alçaḳ 'add itmek. Ta'zīmi vācib olanlar Bārī Te'ālā ve kitābları
9 ve enbiyālar ve melekler ve 'ulūm-ı şer'iyyeler ya'nī farz ve vācib ve sūnnet
10 ve müsteḥab gibi. **Dördüncisi** elfāz-ı küfri bilā-zārüretin söylemek; ve ne
11 kadar laṭife ve ḳalbi īmān üzre olursa da. **Beşincisi** kefereye maḥşūş olan bir
12 fi'li bilā-zārüretin işlemek. Kefere şabḳasın giyüb ve zūnnār kuşanmak gibi.
13 **Altıncısı** Bārī Te'ālā'nıñ ğayrıya secde itmek gibi. **Yedincisi** küfre rızā
14 virmek **ne'ūzubillāhi Te'ālā min cem'i zālik**³⁰³ kendī küfrine rızā bi'l-ittifāḳ
15 küfürdür. Ğayrıñ küfrüne rızā küfri istiḥsān iderse küfürdür. Ve ba'zı 'ulemā
16 istiḥsān itsin ve itmesin küfürdür didiler. İmdi ākil ü bāliḡ olub müslimān
17 olan kimse sürç-i lisān itmeksizin ihtiyāryla ittifāḳt olan küfri küfür idigin
18 bilirken irtikāb iderse mürted didiler. Ānda küfrüñ **onbeş** ḥükmi ve zārarı
19 cārī olur. **Evvelki** ol sebep duḡūli cūnān ve bā'ış-i vūşūl-i rızā'ūr-Raḥmān
20 olan īmānı gibidir. **İkinci** cümle 'ameli bāṭıl olub cem'i 'ibādātıñ
21 şevābı gider. **Üçüncisi** nikāḫı var ise gider; ve ne kadar 'avrat daḫi söylerse
22 de. Lākin küfür söylemek ile ṭalāḳ vāḳi' olmaz. Üç kerre yā ziyāde şādır
23 olmaḡla ḥulle lāzım gelmez. Tevbeden soñra tecdīd-i nikāḫ kifāyet ider.
24 'Avrat söyleyüb tevbe eyledi ise nikāḫa cebr olunur. Eger er söyleyüb tevbe
25 eyledi ise 'avrat muḥayyerdir. Dilerse nikāḫa izin virir, nikāḫ olunur, dilemezse
26 nikāḫ üzerine cebr olunmaz. **Dördünci** ol ḥālde itdigi zinā olur, evlādı olursa
27 veled-i zinā olur. **Beşinci** tevbe ile emir ve cebr olunur. Ve eger tevbe itmezse
28 ḳatli vācib olur; illā 'avratlar ve ḥuñşālar ve İslām'ı teb'an olanlar ve şabīler ve

³⁰³ (Bütün bunlardan Allah'a sığınırız.)

29 cebrile İslām'a gelüb sonra mürted olanlar. Ve İslām'ı iki racül şehādetiyle
 30 şābit olub şāhidleri rücū' idenler. Bu altı kimse mürted olunca katl olunmazlar.
 31 Ölünceye veyā tevbe idinceye degin habs olunurlar. Lākin **sebbu'n-nebiyy**³⁰⁴
 32 iden kişi tevbe itmekle katilden kurtulmaz. **Altıncı** boğazladığı koyun vesā'ir
 33 hayvān murdār olmuş olur. Ānı yemek haramdır. **Yedinci** ol hālede kıldığı
 34 namāzı ğayr-ı ğayr 'ameli cā'iz ve maqbūl olmaz. **Sekizinci** egerçi 'adet üzre
 35 kelime-i şehādeti getirir ise de mü'min olmaz; tā ki ol sözden rücū' idüb tevbe
 36 itmeyince. Lākin söylemedim diyü inkār itmek daħi tevbedendir dimişler. Tevbe
 37 itdikden sonra geri yeñi müslimān olmuş olur. Tekrār nikāh lāzım olur.
 38 **Tokuzuncu** küfür sebebiyle bātil olan ğayr 'amelleriñ şevābı tevbeden sonra
 39 geri gelmez. Evvel hacc itdiyse yine tekrār hacc itmek lāzım ve farz olur eger
 40 kādır ise. Ammā kıldığı namāzıñ ve tutduğu orucuñ ve virdigi zekātiñ kazāsı
 41 lāzım gelmez. Bu üçünden vesā'ir kazāsı lāzım gelenlerden küfürden evvel
 42 fevt olanlarıñ kazāsı lāzım gelir. Zīrā ma'şiyet, küfür ile gitmez. **Onuncu**
 43 mīrāş yimege müstaħak olmaz. **Onbirinci** mü'minlere olan mu'āmele ile aña
 44 mu'āmele olunmağa dünyāda ehil olmaz. **Onikinci** zarrı tevbesiz öldükde
 45 namāzı kılınmaz. **Onüçüncü** zarrı kıyāmetde küfrinden olan 'azāb için aşlā
 46 mağfiret ve taħfif olmaz. **Ondördüncü** zarrı cennet aña ebedī haram olur.
 47 **Onbeşinci** zarrı cehennemde ebedī bākī kalır. **Ne'üzubillāhi şumme**
 48 **ne'üzubillāh min cemī' zālik**³⁰⁵ ve eger küfri sürç-i lisān idüb söylerse ben
 49 mü'minim diyecek yerde kāfirim demek gibi, kāfir olmaz. Lākin tevbe ve istiğfār
 50 lāzımdır. Eger kāfirler öldürüb veyā bir 'uzvın keserler ise zarūret miqdārı ol
 51 müslimān, küfri izhār itmek ruhsatdır, cā'izdir. Ve eger ruhsatı terk idüb küfri
 52 izhār itmesi sebebiyle kāfirler öldürürlerse şehīd olur. 'Azīmet ile 'amel
 53 itdigiyçün ve eger elfāz-ı küfri küfr idigin bilmeyüb söylerse ba'zı 'ulemā kāfir
 54 olmazlar didiler. Ve küfrinde ihtilāf olan yerlerde katl olunmaz. Lākin tevbe ve
 55 istiğfār ve tecdīd-i nikāh lāzımdır küfür olmağ ihtimāli oldığıyçün. Ve daħi
 56 ma'lūm ola ki īmān ile muttaşif olub küfürden berī olmanıñ 'ilācı ve sebebi
 57 **evvelā** zıkr olunan küfrüñ āfātlarını ve zararlarını bilmekdir. **Şāniyen** āfāt-ı
 58 lisānı bilüb **fi'l-leyli ve'n-nehārda**³⁰⁶ lisānını mālāya nīden ğıfz idüb sükūt ve

³⁰⁴ (Peygambere sövmek)

³⁰⁵ Ondan ve onun gibilerden Allah'a sığınırım.

³⁰⁶ (Gecede ve gündüzde)

59 Rabbü'l-‘Alemîn’e tazarru‘ niyâza mülâzemet idüb aḥşamda ve şabâḥda üç
 60 kerre **Allāhumme innā ne‘üzubike min en nuşrike bike şey’ en na‘lemuhu**
 61 **ve nestağfiruke limā lâ-na‘lemuhu**³⁰⁷ bir kere daḥi **Allāhumme innī e‘üzū**
 62 **bike min en uşrike bike şey’ en ve ene a‘lemu ve estağfiruke limā lâ**
 63 **a‘lemu inneke ente ‘allamu’l-ğuyüb**³⁰⁸ du‘âlarını okumaktır.

[K1(9b-10a);K2(9b-10a);K4(12a-12b)]

1 İmdi kişi fânî ve zevâl-ķarîb olan anbardaki tohumına ve kilerdeki zaḥîresine
 2 ve maṭbaḥdaki ta‘âmına ve şandıkdaki cevâhirine itdigi maḥâbbet kadar
 3 ĩmânına maḥâbbeti olanlar iki cihânda devleti ve âḥiretde zâd ü zaḥîresi ve
 4 cenâb-ı sa‘âdeti ve Firdevs cevâhiri olan ĩmânını şerî‘at yasağından şıyânet
 5 ve ĩmânıñ âfâtından hıfz ider. Kişi pâdişâh yanında sözünü nice ‘özür ve
 6 edeble söyler. İktizâ itdikde öylece tamâm-ı ḥazerle ve kemâl-i edeble
 7 tekellüm ve şoḥbet idüb ğâyetle küfürden ve sebeblerinden ḥuşûşen
 8 cehlinden ictinâb idüb, taşrası sağ içi yok buğday gibi ĩmânını rûzgâra
 9 aldırılmaz. Zîrâ mücerred ḥaseb ve neseb da‘vâsı idüb beyâz ve yeşil
 10 şarınmağla müslimânlık olmaz, serkeşlik at gibi. Endâm ve kıyâfetin düzüb
 11 mâl cem‘ itmekle cennete girilmez. Şoķak silaḥdârlığı idüb hevâ vü hevesde
 12 gezmekle cennet ve meydânı alınmaz. Meşelâ yıldız böcegi gibi bir kaç
 13 eyyâm parlayub ağustos böcegi gibi biraz zamân corlamağla maṭlûb ve
 14 cennet ele girmez. Belki müslimân olub cennete girüb ânda sultân olmaķ
 15 dünyâda dînini ve İslâm’ını kâmil üstâzdan öğrenüb müceb ile mu‘teķid ve
 16 ‘âmil ve müttakî olub ĩmân ve İslâm’ını âfâtdan hıfz itmekle olur.

45 Küfür İcâb iden şey’ler ḥuṭûr eyleser ķalbine

Degilse râzî ol şey’e zarar gelmez imânına³⁰⁹

³⁰⁷ (Ey Allah’ım! Bildiğimiz halde şirk koşmaktan sana sığınıyoruz. Bilmediklerimizden ötürü de senin affını talep ediyoruz.)

³⁰⁸ (Allahım! Şüphesiz ben bilerek herhangi bir şeyi şirk koşmaktan sana sığınırım. Bilmeyerek işlemiş olduğum şirk ve hatalarımın senden bağışlanmasını dilerim. Şüphesiz ki bütün gaybları ancak sen bilirsin.)

³⁰⁹ “imânına→ “İmâñına” kelimesi “imânına” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.
 şey’e→ K1(10a),K2(10a),K3(6b): şey’

[K1(10a-10b);K2(10a-10b);K4(13b-14a);K5(110a-110b)]

1 Ma'lūm ola ki ma'şiyetden albe geleniñ beş mertebesi vardır. **Evvelkisi** ibtidā
 2 albe düşmesidir. **İkincisi** albde bir midār eglenmesidir. **Üçüncisi** işlesem
 3 mi işlesem mi diyü tereddüd olunmasıdır. **Dördüncisi** işlemek semti
 4 ğālib olub işlememek arafı mağlūb olmasıdır. **Beşincisi** işlemege aşd idüb
 5 işlememege aşlā meyl itmemesidir. Bu beş mertebeniñ **dört evvelkisi** 'afv
 6 olunmuşdur. **Beşincisi** aşd mertebesinde Āhıret'de mu'āhaze olunur. Bazı
 7 'ulemā bu beşinci mertebe dağı 'afv olunmuşdur didiler. Ve 'ibādetden albe
 8 gelen bu beş mertebeden üç evvelkine şevāb yodur. Dördüncü ve beşinci
 9 mertebeye şevāb vardır. Ve söylemesi veyā işlemedi küfr olan şey'ler albe
 10 huur eylese eger albe geldigine rāzı olmayub def'ine sa'y iderse küfre
 11 varmaz. Ve küfre niyyet küfürdür, ne deñli yüz seneden soñra işlemege niyyet
 12 olursa da. Ve ĩmān itmege niyyet eylese mü'min olmaz. Bi'l-fi'l ikrār ve taşdı
 13 itmedikçe.

Beyānū Asāmi'l-Ħarām³¹⁰

- 46 Dağı bil küfre varmayan Ħarāmıñ var iki nev'i
 Biri a'ı Ħelāl diyen olur kāfir biri zannı
- 47 Didiler ba'z Ħarām li-'aynih'olsa müsteħil kāfir
 Anıñ çün mağşub eklinde Ħelāl diyen degil kāfir³¹¹

[K1(10b-11a);K2(11a);K4(14b-15a);K5(110b-111a)]

1 Ma'lūm ola ki küfrüñ ğayrı olan Ħarām iki kısımdır. Biri a'ı, biri zannıdır.
 2 Ba'zı fuahā 'umūm üzre Ħarām-ı a'ıniñ müsteħilli kāfir olur didiler. Ve
 3 ba'zılar Ħarām-ı a'ıyyeyi taħşıř idüb Ħarāmu li-'aynihı olursa müsteħill kāfir
 4 olur, Ħarāmu li-ğayrihı olursa kāfir olmaz didiler. Ħarāmu li-'aynihı diyü zātı
 5 Ħarām, aşlı necis olub şāħibi şatmak ve bağışlamak ile Ħelāl olmaz. Livāta

³¹⁰ M(4b): Asāmü'l-Ħarām; K4,K5: Başlık yok

³¹¹ mağşub→ "mağşūb" kelimesi "mağşub" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Anıñçün→ K5(110b),M(4b):anıñçün

6 itmek ve şarāb içmek ve hınzır ve meyte etin yemek gibi. Hāramu li-
 7 ğayrihī diyü, zātı helāl ve pāk olub hāram olduğu haḳ ‘abd yāhūd şifā ‘illet
 8 oldığıyçündür. Eliñ mülki olan ta‘āmı ve libāsi izinsiz yiyüb ve giymek gibi. **ve**
 9 **vat’u’l-ḥa’iz ve duburuhā lā yekfuru müsteḥilluhā ve ‘aleyhi’l-fetvā.**³¹² li
 10 **ennehā hāramun li ğayrihi**³¹³. *Dürr-i Muhtar*³¹⁴

Li-ennehā Hāramün li-Ġayrihi kezā Dürr-i Muḥtār³¹⁵

48 Biliñ hāram li-‘aynihī olanda besmele dirse
 Olur kāfir ma‘āz‘allāh aña ‘ālim olub dirse³¹⁶

[K1(11a-11b);K2(11b);K4(15a);K5(111a)]

1 Ya‘nī hāramu li-‘aynihī idigin bilüb, hāramu li-‘aynihīye besmele dise kāfir olur.
 2 Zīrā ism-i Allāh, taḥfif olur. Ammā hāramu li-ğayrihiye besmele dise yā
 3 hāramu li-‘aynihī idigin bilmeyüb de dise kāfir olmaz. *Şerḥ-i Birgivi-*
 4 *Zübdetü’l-Hakāyık*³¹⁷

Beyānū Kısmi’l-Mekrūh³¹⁸

49 Daḥi mekrūh iki oldı ya taḥrīmī ya tenzīhī³¹⁹
 ‘İtāba müstaḥaḳ müslim eger işlerse tenzīhī

³¹² K2: Bu nüshada Arapça kısım şu şekildedir: “**ve vatyü’l-ḥa’iz ve duburuhā lā yekfuru müsteḥilluhā ve ‘aleyhi’l-fetvā**”

³¹³ K5(111a): Hayız olan kadınla normal birleşmek ve arkadan birleşmek; bu ikisini helāl gören kafir olur. Fetva da bu yöndedir. Çünkü bu, hāram li-ğayrihidir.

³¹⁴ K5: Mensūr kısmın, hangi fıkıh eserinden tercüme olunduğu beyan edilmiştir.

³¹⁵ K2(11a): Diğer nüshalarda bu başlık yoktur.

³¹⁶ K3(6b): Bu beyit der-kenardır; M: Bu beyit yok.

K5(111a): Daḥi hāram li-‘aynihī olanda besmele kılrsa

Olur kāfir ma‘āz‘allāh aña ‘ālim olan kimse

³¹⁷ K4,K5: Bu iki nüshada, açıklama kısmının istifade edildiği eser açıklanmıştır; K1’de sadece “Zübdetü’l-Hakāyık” yazılmıştır.

³¹⁸ M(4b): Kısmü’l-Mekrūh; K2,K4: başlık yok; K5(111a): Beyānū’l-Mekrūh

³¹⁹ daḥi→ K5(111a): Biliñ

- 50 H̄arām mekrūh-ı taḥrīmī ‘iḳāba müstaḥakḳ eyler
Daḫi ḳalbd’olsalar maḳşūd ‘azāba müstaḥakḳ eyler³²⁰
- 51 *İmāmeyn* dir ne deñli olsa taḥrīmī ‘itāb olur
Muşırr olub ya istiḫfāf idenlere ‘azāb olur
- 52 Kerāhet olsa taḥrīmī ḫarām ol ‘ind-i **Rabbānī**
H̄arām’aḳreb ḫelāl’eb‘ad didi **A‘zam** daḫi **Şānī**
- 53 Kerāhet olsa tenzīhī aña işrār şağır’olur
Kerāhet olsa taḥrīmī aña işrār kebīr’olur
- 54 Muşırr olsa şağıreye ya zenbiyl’eyles’iftihār
Veyā gizl’işleyüb zenbi anı şoñr’eylese izhār³²¹
- 55 Veyā zenb işledikde ḳorḳmasa zenbiñ ‘azābından³²²
Veyāḫūd işleyen şaḫş olsa nāsıñ muḳtedāsından
- 56 Bu beş yerde şağā’irler kebīr’olur ḫazer eyle
Yazılmış tevbe bābında al *İhyā*’yı naḫar eyle
- 57 H̄arāmı farzı bilmek farz daḫi sünnetleri sünnet
Kerāhet tenzīhī olsa anıñ da bilmesi sünnet
- 58 Daḫi vācibleri bilmek kerāhet taḥrīmī bilmek³²³
Bu iki ‘ilm olur vācib fażilet müsteḫab bilmek³²⁴

³²⁰ daḫi→ K1(11b),K2(11b),K4(15b),K5(111a): veyā

³²¹eylese→ K2(12a): eyleyüb

³²²zenb→ K1(12a),K2(12a):zenbi

³²³taḥrīmī→ taḥrīmī kelimesi “taḥrimī” yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³²⁴ “**Beyānū Aḫkāmi Ef’ālī’l-Mükellefīn**” başlığından bu beyite kadar 31 beyit vardır. K3 ve M nüshalarında bu beyitten sonra 31 beyitin açıklaması yapılmıştır. [K3(8a-10b); M(5a-7a)]. Bu 31 beyitin açıklamaları K2, K4, K5 nüshalarında belirli beyitlerden sonra kısım kısım yapılmıştır. Bu sebeple K3 ve M nüshalarındaki açıklama kısımlarını bir daha yazmaya gerek görülmedi

[K1(12a-13a);K2(12b-13a);K4(16b-17b);K5(112a)]

1 Ma'lûm ola ki 'ilim, müte'allik olduğu ma'lûmına tâbi'dir. Ânıñ için farzı ve
 2 harâmları ve müfsid olanları bilmek farzdır. Farzı işlemek ve harâmdan ve
 3 müfsidden ictinâb idüb kaçınmak farz olduğu gibi. Vâcibi ve mekrûh-ı
 4 tahrîmî olanları bilmek vâcibdir. Vâcibi işlemek ve kerâhat-i tahrîmîden ictinâb
 5 itmek vâcib olduğu gibi. Ve sünneti ve mekrûh-ı tenzîhî olanları bilmek
 6 sünnetdir. Sünneti işlemek ve mekrûh-ı tenzîhî olanlardan ictinâb itmek
 7 sünnet-i mü'ekkele olduğu gibi. Müsteḥabı bilmek müsteḥabdır. Fi'l-i
 8 müsteḥab olduğu gibi. Mübâḥı bilmek mübâḥdır.³²⁵ Fi'l-i mübâḥ olduğu gibi.
 9 Meşelâ herbir 'âkil ve bâliḡ olan kimseye îmânla muttaşif olmak farzdır ve farz
 10 olduğunu bilmek daḡi farzdır. İmânıñ zıddı olan küfür, harâmdır. Küfrüñ harâm
 11 olduğunu bilmek daḡi farzdır. Farzdan ictinâb itmek farz olduğu gibi. Ve vitri
 12 namâzını kılmak vâcibdir. Ve vâcib olduğunu bilmek daḡi vâcibdir. Vitri kılsa
 13 velâkin vâcib olduğunu bilmeseyse bir vâcibi terk itmiş olur. Âḡiret'de 'azâba
 14 müstaḡak olur. Ve öylen namâzınıñ sünnetini kılmak sünnetdir. Ve sünnet
 15 olduğunu bilmek daḡi sünnetdir. Sünneti kılsa velâkin sünnet olduğunu bilmeseyse
 16 Âḡiret'de 'itâb olur ve şefâ'atden maḡrûm olmaḡa sebep olur. Vesâ'irleri
 17 bunlara kıyâs olunur. Ğaflet olunmaya.

59 Bu manzûm altı bâb oldı birisi i'tikâd bâbı³²⁶

'Amelden farz ikincisi üçüncü vâcib aḡbâbı

60 Harâm mekrûh olan cümle bunuñ dördüncü bâbında

Beşincisi sünendir müsteḡabb altıncı babında

müsteḡab→ K2(13a): mendûb

³²⁵ Burdan sonraki kısım şu iki nüshada ve şu sayfalar arasındadır: [K2(12b-13a);K4(16b-17b)]

³²⁶ manzûm→ K1(13a),K2(13a),K4(17b),K5(112a): manzûme

i'tikâd→ **Der-kenar(K3-10b)**: İ'tikâd inanmak ma'nâsına. >Aḡterî<

- 61 Ehemdir ezberi vâfi vefâdır viridiñe Şâfi³²⁷
‘Amel kııl qalb ola envâr şifâdır derdiñe **Şâfi**³²⁸
- 62 Bi-‘avni’llâh yazılmışdır nice aḥkâm aḥîrinde
Ḥaṭâsın eyleyen işlâḥ bula cennât kabirinde³²⁹

Beyânü’l-İmân³³⁰

- 63 İmân farz cümleden evvel şabî mecnûn degil ise³³¹
İnanmağa imân dirler Resûlullâh ne didiyse³³²
- 64 Didigi ma’lûm oldıysa rızâdır şart hem ikrâr³³³
Meger sürç-i lisân ola ya bir ‘uzvın kese küffâr³³⁴

³²⁷ K1(14a): Ehemdir ezberi vâfi vefâdır derdiñe Şâfi

Der-kenar(K3-10b; M:7a): Şâfi: İsm’illâhi Te’âlâ(1. Şâfi); ismü hâze’l-kitâb (2. Şâfi)

³²⁸ K2(13a):envâr→ diğér nüshalarda: enver

Der-kenar(K3-10b): Qalbede cehl maraz olandır. Di ki bu kitâb Şâfidir.

³²⁹ **Der-kenar(K3-10b):** Ma’lûm ola ki her ‘âkil bâliğe bilmesi farz olan şey’ler iki kısımdır. Bir kısmı i’tikâdiyât ve bir kısmı ‘ameliyyâtdır. ‘Ameliyyât daḥi iki kısımdır. Bir kısım farz-ı ‘ayındır ve farz-ı kifâyedir. İ’tikâdiyât diyü bilmesi ve qalb ile taşdıḡ itmesi bilâ-‘amel farz olana dirler. ‘Ameliyyât diyü bilmesi ve taşdıḡ itmesi ve zâhir-i a’zâ ile ‘amel itmesi farz olana dirler. Âbdest namâz gibi. İmdi i’tikâdiyât cihetinden farz olan daḥi iki kısımdır. Bir kısmına İmân ve bir kısmı i’tikâd-ı ehl-i sünnetdir. Eger inanmaq bulunmasa kâfir olursa aña İmân derler. Allâhü Te’âlâ’nıñ varlığına ve birliğine inanmaq gibi. Ve eger inanmaq bulunmasa kâfir olmazsa aña i’tikâd-ı ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘at dirler kabîr ‘azâbına ve su’âl-i münkereyne inanmaq gibi. Bir kimse bunlardan birin inkâr eylese kâfir olmaz. Lâkin fâsık ve mübtedi‘ ve firaḡ-ı dâlleden olur. Lâkin mü’menün bih ile i’tikâd-ı ehl-i sünnet bir bâbda yazıldığından ikisiniñ beynini farḡ itmek gâyet güçdür. >Ta’rîfü’l-üstâz<

³³⁰ K3(11a),M(7b): **Beyânü Bâbi’l-İmân** K4,K5: Bu başlık yok; K4 nüshada 6 beyit ve nesir kısmın başı eksik olması sebebiyle bir varağın eksik olduğu kanaatine varıldı.

³³¹ İmân→ “İmân” kelimesi “İmân” yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Der-kenar(K3-11a): “ey ‘alâ külli ‘âkilin ve bâliğ” (Yani akıllı ve ergen olan herkese.)

“ey li’l-ins ve’l-cin.” (Yani insan ve cinler için)

³³² İnanmağa imân→ K1(13b),K2(13a): İmân inanmağa

³³³ didigi→ **Der-kenar(K3-11a):** Ya’nî Resûlullâhın didigi yaḡinen ma’lûm ola.

Der-kenar(K3-11a): “Li icrâ’i’l-aḥkami’d-dunyeviyye” (Dünyevi hükümlerin icrası için.)

³³⁴ **Der-kenar(K3-11a; M-7b):** Yaḡinen ma’lûm oldıysa rızâdır şart hem ikrâr

Meger sürç-i lisân ola ya bir uzvın kese küffâr

- 65 Daḥi sen nez' a varmazdan güneş ğarbdan da toĝmazdan³³⁵
İmāniñ evvel olmağ şart bu iki şey' başa gelmezden³³⁶
- 66 İmāniñ yokluğına hem 'alāmet olmaya dilde³³⁷
Küfür sözler başında şabka zünnār olmaya belde³³⁸
- 67 **Hanefī**den didi ekşer imāniñ cüz'idir ikrār
Bu ikrār vaqt-i ikrāhda düşer bil eyleme inkār
- 68 **İmām-ı Mātūrīdī** dir şabī-yi 'ākile ĩmān
Olur farz itmese āşim daḥi hem yerleri nīrān³³⁹

[K1(14a-14b);K2(14a-15a);K5(112b-113b)]³⁴⁰

- 1 İmdi ma'lūm ola ki herbir 'ākil ü bāliğ olan kimse gerek müslim ve gerek
2 kāfir, ibtidā' ve dā'imā farz olan ĩmāndır. Ve ĩmān altı farz ile şaḥiḥ olur.
3 **Evvelki** Rasūlullāh 'aleyhi's-selām ḥazretleri'niñ Allāhü Te'ālā tarafından
4 dīn-i Muḥammediyye'de zārūreten ma'lūmı olandan getirdiği şey'leriñ her
5 birine ḳalb ile inanmağdır. **İkinci** rāzi olmağdır. **Üçünci** taleb vaqtinde ikrār
6 itmekdir. **Dördünci** bu üç nesne ḥālet-i nez'e varmazdan evvel olmağdır.
7 **Beşinci** güneş mağribden toĝmazdan evvel olmağdır. **Altıncı** ḳalbde ĩmāniñ
8 yokluđına 'alāmet olan, bilā-zārūretin elfāz-ı küfürden ve ef'āl-i küfürden
9 berī olmağdır. İmdi bu altı farzdan biri bilā-zārūretin bulunmasa ĩmān şaḥiḥ

³³⁵ K3(11a),M(7a): doĝmazdan

Der-kenar(K3-11a): Ya'nī vücūd şihḥatde olub cān boĝaza gelmezden evvel olmağ ve dābbetü'l-arz çıkub güneş mağribden toĝmazdan evvel olmağdır. Bunlardan şofira ĩmāna gelse maḳbūl olmaz. Zīrā tevbe ḳapısı ḳapanır.

³³⁶ İmāniñ→ "İmān" kelimesi "İmān" yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³³⁷ "İmāniñ→ "İmān" kelimesi "İmān" yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³³⁸ **Der-kenar(K3-11a):** Ya'nī bilā-zārūret elfāz-ı küfürden lisānını ve ef'āl-i küfürden sā'ir a'zāsı ḥıfz itmek şartdır.

³³⁹ **Der-kenar(K3-11b):** Ya'nī ĩmāniñ vücübiniñ şartı Mātūrīdiyyeler 'indinde 'aql-ı mūmeyyizdir. Bülūğ şart degildir. Ve Eşā'reler 'indinde 'aql ve bülūğdur. Vücübiniñ farzı altıdır. Ba'zısı rükün ve ba'zısı şartdır. Te'emmül oluna.

³⁴⁰ Bu kısım, K3(11b-12a) ve M(7b) nüshalarına göre aynı açıklamayı yapmasına rağmen daha tafsilatlı olduğu için K3 ve M nüshalarındaki açıklama kısmının bir daha yazılmasına gerek görülmedi. Yine K4 nüshasının bir varağının eksik olması sebebiyle bu kısmın karşılaştırmasını yapılmadı.

10 olmaz. Ammā lisān olmayub veyāhūd ikrār idince kāfirler öldürüb veyāhūd bir
 11 ‘uzvın keserlerse ikrār lāzım degildir. Qalbdeki taşdıķ ve rızā kifāyet ider veyā
 12 İslām itdigi vaķit, dār-ı hārbde bulunub namāz ile ābdest, oruç, hac, zekāt ve
 13 bunlarıñ emşāli, şer‘de zārūreten şābit olanı öğredir bulunmadıysa, bunları
 14 ol vaķit bilmek lāzım degildir. Hemān ol vaķit Bārī Te‘ālā’nıñ vücūdını vesā’ir
 15 şifātlarından ‘aķıl ile bilinen şifātlarını bilüb inanmaķ kifāyet ider. Ve o öğredir
 16 bulduğı vaķitde bilā-te’hīr, farz-ı kaķ’İleri ve hāram-ı kaķ’İleri öğrenmek
 17 lāzımdır. Ve qalb ile inanub dil ile ikrār itdikden soñra, qalbde rızā olmasa
 18 müslimān olmaz. Ve dađı ma‘lūm ola ki hālet-i nez‘de hīn-i mevtde mübeşşirāt
 19 melā’ikleri yā münezzirāt melā’ikleri geldikde, mü’mīn-i ‘aşt ‘işyānına
 20 tevbe eylese, tevbesi maķbūl degildir. Kezālik güneş ğurūbdan tođduķda,
 21 mü’mīn-i ‘aşt ‘işyānına tevbe eylese, tevbesi maķbūldür; aşlında İmān
 22 ile muttaşif olduđıyçün. Ammā bu iki hīnde, kāfiriñ küfründen rücū‘ ve İmāna
 23 duđūli maķbūl degildir. Kezālik İmān-ı Fir‘avn, ‘inde edrāki’l-ġaraķi ve’l-
 24 ‘azābi lā yuķbel³⁴¹ ve dađı ma‘lūm ola ki bey‘ ve şirāda fā’idesin ve zararın
 25 bilen şabiyy-i ‘āķil olana, i’tikādda şāhib-i mezhebimiz olan Ebū
 26 Maşūrī Māturīdī hāzretleriniñ ‘inde İmān farzdır ve yedi yaşında olan
 27 şabīniñ İmānı şaķītdir diyü Dīn-i Muħammediyye’de zārūreten ma‘lūm
 28 olanları; Allāhü Te‘ālā ve melekleri ve kitābları ve peyğamberleri ve kıyāmet
 29 günü ve Qur‘ān ve hadīşden şübhesiz ma‘lūm olanları; farzlar gibi ve
 30 hāramlar gibi. Ve ma‘lūmuñ olsun ki İmān iki dürlüdü. Biri İmān-ı icmālīdir ve
 31 biri İmān-ı tafşīlīdir. Bu ikisini, Nāzım-ı Merhūm hāzretleri beş beyit aşığıda
 32 tafşīlen nazmında beyān eylemişdir raħmetullāhi ‘aleyh.

Beyānū Bābi’l-‘Aķā’id³⁴²

69 İmānda itmedim taķlīd yaķīniyyāt idüb taşdıķ³⁴³

Bi-ħamdi’llāh lūţuf itdi delill’eyledim taħķīķ

³⁴¹ (Firavun, boğulmayı idrak ettiğinden imanı makbul değildir.)

³⁴² M(8b): Bābü’l-‘Aķā’id; K2,K4,K5: Başlık yok; **Der-kenar(K3-12a): “Cem’u ‘aķīde ve hiye mā yuķşadu bihi nefsu’l-i’ tīķād”** (Akaid kelimesi akidenin çoğuludur. İtikad kelimesinin ifade ettiği anlam ile aynı anlamdadır.)

³⁴³ İmānımda→ “İmānımda” kelimesi “imānımda” yazılarak vezin düzeltiştir.

- 70 Yağın şol şey'e dirler ki zevālin'ih̄timāl yokdur
Muvāfık nefsü'l-emre ol h̄ilāfın'ih̄timāl yokdur³⁴⁴
- 71 'Ağıdemde derūnī **Ehl-i Sünnet** mezhebin tutdum³⁴⁵
'Amelde mezhehim **Nu'mān** anıñ re'yin qabūl itdüm
- 72 Kitāb icmā' u sünnetden çıkardığı hükümlerde³⁴⁶
Sebeblerinde şartında mevāni' hem hüceclerde
- 73 Bu beş yerde imāmım ol aña hiç i'tirāz itmem
Fürū' -i hükmi-şer'ī ictihādda ğayrıya gitmem³⁴⁷

Beyānū'l-İmāni'l-İcmālī³⁴⁸

- 74 İnandım rāzı oldum ben Hūdā'dan her ne geldiye
Qabūl itdim inandım ben Resūlu'llāh ne didiye

³⁴⁴ **Der-kenar(K3-12a):** "ve'l-murādu mine'l-'ağā'idi mā yete'alleku bihi'l-farzu bi nefsi i'tikādihi bihi ğayre ta'alluķihi bikefıyyeti'l-'ameli kekevnihı te'ālā ğayyen 'ālimen kādiren ilā ğayri zālik min mebāhişi'z-zāti ve's-şifāti. Ve tusemmā tilke'l-aḥkāmı uşūlen ve i'tikādiyyeten ve yuqabilühe'l-aḥkāmü'l-müte'allıķatü bi keyfıyyeti'l-'ameli kevucübi's-şalāti ve'z-zekāti ve's-şavmi ve'l-ḥacci ve tusemmā şarāi'an ve furu'an ve aḥkāmen zāhıran" (Murad şudur: Amellere taalluk etmeksizin Allahü Te'âlâ'nın hayy, âlim, kâdir olduğunu zati ve sübuti sıfatları olduğunu; bunun fıkıhın usulüyle yani itikatla alakalı bulunduğunu bundan sonra yapılacak amellerin fıkıh ilminin furu'uyla alakalı olduğunu; namazın zekatın orucun haccın şartlarının hükümlerinin furu-ı fıkıh ile alakalı olduğunu; ancak bunların doğru bir itikattan sonra kabul edileceğinin bilinmesidir.)

³⁴⁵ **Der-kenar(K3-12b):** Ya'nī gitdikleri yolu tutdum. Ya'nī Rasūlu'llāh şallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥazretleriniñ aşḫābı ve cemā'ati ne i'tikād üzerine oldılar ise ben daḫı ol i'tikād üzerineyim demekdir.

³⁴⁶ K3(12b): hükümleri

³⁴⁷ Fürū' T → K2(15b), K4(20a): fürū'

K5(114a): Fürū' T şer'ī ictihāda ğayrıya gitmem

³⁴⁸ K1(15b): Bābü'l-'Ağā'idi Beyāni'l-İmāni'l-İcmālī; K4(20a): Beyānū'l-İcmālī; K2(15b): Bābü'l-'Ağā'idi İmāni'l-İcmālī; K3(12b): Beyānū İmāni Tafşilī (Müstensih yanlış başlık atmış)

Beyānū Ma'nā'i Āmentü 'ale'l-İcmāl³⁴⁹

- 75 İnanım ben Hudā'ya heb meleklerle kitābına
Kıyāmet gününe taqdirine cümle resūline³⁵⁰

Beyānū'l-İmāni't-Tafşīlī³⁵¹

- 76 İnanım Rabbim Allāh var bilindi kā'inātından
Bu 'ālem soñradan oldu Hudā'nıñ halk şıfātından
- 77 Şerīki yok O'dur Vāhid bütün dünyā buña şahid³⁵²
Aña bir fā'ide yokdur kamu halk olsalar 'ābid
- 78 Kamu halk kāfir olsalar Hudā'ya hiç zarar gelmez
Şıfātı zātı ef'āli Qadīm'dir hiç fenā olmaz
- 79 Şebīhi yok O'dur Bāķī degildir kimseye muhtāc
Naķā'işden müberrādır kamu 'ālem aña muhtāc

Beyānū Şıfātī's-Şübūtiyye³⁵³

- 80 Diridir dirligi cümle dirilere muhālifdir
Şıfātı zātı ef'āli kamu halka muhālifdir
- 81 Deri et kan kemik a'zā lāhd'olmaķ ne mümkündür
Gelüb gitmek sine nevmi aña gülmek ne mümkündür

³⁴⁹ K1(15b): Beyānū Ma'nā'i Āmentü Billāh 'ale'l-İcmāl; K2(15b): Beyānū Ma'nā'i Āmentü Billāh 'ale'l-İmān; K3,M,K5: Başlık yok

³⁵⁰ K4(19b),K2(15b); K3(12b): der-kenardır; M: Bu beyit yok

³⁵¹ K3(12b),M(9a),K5(114a): Beyānū İmāni Tafşīlī; K4(20a); K2(15b): Beyānū'l-İmāni't-Tafşīlī; K5(114a): İmāni Tafşīlī; K3,M: Bu başlık yok

³⁵² O'dur→ K1(15b),K2(15b),K4(20b): Hudā

³⁵³ K3(12b),K4(20b):Beyānū's-Şıfātī's-Şübūtiyye [ve] Zātīyye (Bu başlık altındaki beyitler, Allah'ın Zātī Sıfatlarına müştamil değildir.); M: Bu başlık yok; K2(16a): Beyānū's-Şıfātī's-Şübūtiyye

- 82 Yemek içmek şekil şüret mekân aña ne mümkündür³⁵⁴
Cihet evlād tağayyür ğam zamān aña ne mümkündür
- 83 Bilir her şey'leri haqqan aña hiç gizli şey' olmaz
Unutmağdan u ğafletden berīdir 'ilmi bozulmaz³⁵⁵
- 84 Şerīki yok şifātı zātı ef'ālınd'O'dur Vāhid
Nef'[u] zārdan münezzehdir nef'[u] zarar kula 'ā'id³⁵⁶
- 85 Diridir şānına lāyık bilir her yoğı varı
İşidir her bir āvāzı görür ol cümle mevcūdı³⁵⁷
- 86 İşidir her bir āvāzı münezzehdir kulağdan Hağ
Görür ol cümle mevcūdı müberrā oldı gözden Hağ³⁵⁸
- 87 Dilemiş cümle maḥlūkı O'dur her mükmine kadir
Kelāmı harf ü şavtsızdır lisāndan hem müberrādır
- 88 O Ḥālīk cümle maḥlūkı ḥasendir Bāri'niñ ḥulķi³⁵⁹
Ḳabīḥ olanlar'insāniñ denī kesbi denī ḥulķi³⁶⁰
- 89 O'dur ḥalķ eyleyen ḥalķı kuluñ ef'ālini bile
Ḳul ancak kesb ider fi'lin olursa ihtiyār ile

³⁵⁴ **Der-kenar(K3-13b):** Ya'nī Bārī Te'alā yimeden içmeden veyā bir müdevver veyā murabba' veyā bir ğayrı şekil ile müşekkel olmadan veyā bir şüretle muşavver olmadan veyā bir mekân ile mütemekkin olmadan veyā bir cismiñ şağında veyā şolında veyā öñinde veyā ardında veyā üstünde veyā altında olmadan münezzehdir. Veyā zātına veyā şifātına tağayyür gelmeden ve ğamdan ve zamāndan münezzehdir.

³⁵⁵ 'ilmi→ K2(16a),K4(21a),K5(114b): 'ilm

³⁵⁶ K5(114b); K3(13a): Der-kenardır; K1,K2,K4,M: Bu beyit yok

³⁵⁷ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok

³⁵⁸ K5(115a): İki beyit aşağıdadır.

³⁵⁹ ḥasendir→ "ḥasenedir" kelimesi "ḥasendir" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Bāri→ "Bārī" kelimesi "Bāri" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³⁶⁰ K2(16b),K5(115a); K1,K3,M,K4: Bu mısra yok

- 90 İmān t̄a'at k̄üfür 'iṣyān ibāḥa kullarıñ fi'li
Bularıñ cümlesi maḥlūk hemān kesb eylegil ḥayrı³⁶¹
- 91 İṣi ḥikmetcedir diler yaradır ḥayrıla ṣerri
Sever rāzī olur ḥayra velākin sevmez ol ṣerri³⁶²

Beyānū'l-Ḳader

- 92 Ezelde eyleyüb taḳdīr cemī' -i mümkināti Ḥaḳ³⁶³
Yazılmış levḥ-i maḥfūza cemī' olmuş olacak
- 93 Aña vācib degil bir şey' ider iḥsānı luṭfından
Yaḳar kāfirleri dā'im Ḥakīmdir maḥz-ı 'adlinden
- 94 Velākin müslimānlardan Ḥudā'sın kılmayan rāzī³⁶⁴
Ḥudā ba'zısın 'afv ider anıñ ḥaşmın kılar rāzī
- 95 Yanar fāsıqlarıñ ba'zı 'azābı zenbi miḳdārı³⁶⁵
Bu cennet nār muḥaḳḳaḳdır tükenmez ni'meti nārı

Beyānū'l-Eṭfāli'l-Müşrikīn³⁶⁶

- 96 Tıfıl müşrik caḥīm a'rāf ḥādīm yā meşiyetde
Türāb-ı imtiḥān olur tevaḳḳuf ḥaḳ ya cennetde

³⁶¹ ḥayrı→ K3(14a): ḥayr; K1(16b):Bular maḥlūk-ı Bārīdir hemān kesb eylegil ḥayrı

³⁶² K5: Bu beyit yok

³⁶³ mümkināti→ K3(14a): mümkināt

³⁶⁴ **Der-kenar K3(14a),K5 (115a)**: Ya 'nī Müslimānlardan bir kimse bir kebīre günāḥ işleyüb ve yāḥūd ṣaḡīreye muşırr olur ise ol kimse ol fi'ilde Ḥudāsın rāzı kılmış olmadı. Öyle olan kimseleriñ ba'zılarını 'afv ider ve ba'zılarına 'azāb ider.

³⁶⁵ fāsıqlarıñ→ K3(14b): fāsıqlar

zenbi→ K2(17a),K3(14b),K4(22a): zenb

³⁶⁶ K2(17a): Beyānū'l-Eṭfāli'l-Müşrikīn; K3(14b): Beyānū Eṭfāli Müşrikīn (Bu başlık ve beyit der-kenardır); M,K5: Bu başlık ve beyit yok

***Ta'rifü'l-Fâsık*³⁶⁷**

- 97 Şağîreye muşîrr olsa ya işlerse kebâ'irden³⁶⁸
Olur fâsık değil şâlih rücû' eyle şağâ'irden³⁶⁹
- 98 Feraḥ yokdur cehennemde elem yok cennet içinde
'Azābı zevki gūnāgūn ölüm yok bunlar içinde

[K1(17b);K2(17b);K4(22b-23a);K5(115b)]

1 Ma'lūm ola ki cehennem ehliniñ 'azābı, cümlesi bir degildir. Tañrılık
2 da'vāsı iden kāfirleriñ 'azābı, āḥar kāfirleriñ 'azābından ziyādedir. Ve
3 enbiyālara eziyet iden kāfirleriñ 'azābı, āḥariñ 'azābından ziyādedir. Ve
4 müslimāniñ fâsıklarından 'ilminiñ kendiye fā'idesi olmayan 'ālimleriñ 'azābı,
5 sâ'ir fâsıklarınñ 'azābından ziyādedir. Ve ehl-i cennetiñ cümlesiniñ zevk [ü]
6 şafāsı bir degildir. Lākin herkes göñül istedigini bulur. Āḥariñ ni'metine
7 ğıbṭa eylemezler. Ve virilmesi mümkün olmayan şey'ler ḥāṭırına gelmez ki
8 virilmediği şürette maḥzūn ola.

- 99 Giricek cennete mü'min bi-lā keyfin görünür Ḥaḳ
Ara yerde mesāfe yok cihet yokdur bil anı ḥaḳ

***Beyānū'l-Ḳabr*³⁷⁰**

- 100 Ḳabirde hem su'āl ider iki melek saña cānım
Di Rabbiñ kim ne dīndensiñ nebīñ kim diye ihvānım³⁷¹

³⁶⁷ K1(17a): Beyānū Ta'rifü'l-Fâsık; M: Başlık yok

³⁶⁸ **Der-kenar(K3-14b)**: Ya'nī şağîre günāh ve kebîre günāh ve kerāhete tenzihī ḥarām bābında cümlesi beyān olunmuşdur.

³⁶⁹ K3(14b), K2(17a): günāhından

³⁷⁰ K5: Bu başlık yok

³⁷¹ dīndensiñ→ K2(17b),K4(23a),M(9b): dindensin
kim→ K2(17b),K4(23a): kimdir

- 101 Diyeler Rabbimiz Allāh dinimiz dīn-i İslām'dır
Nebimiz ol Muḥammed'dir kamu maḥlūka ikrāmdır
- 102 Kabirde dürlü ni'metler virilir eyü kullara
'Azāb her kāfire vardır daḥi ba'zı günāhkāra³⁷²

***Ve'l-Yevmi'l-Āḥir*³⁷³**

- 103 Ḥaşır vardır terāzī var çekilir cümle a'māliñ
Bilinmez şekli ne günā virilir defter a'māliñ
- 104 Eşah kāfirler için var muḥakkak defter-i mīzān
Velākin ḥayrı hiç yokdur yazılır çekilir 'işyān³⁷⁴

Beyānū'ş-Şirāt

- 105 Cehennem üstine köprü kurulur ḡāyet incedir
Sürürü ol vaḳit nāsıñ bu köprüyi geçince
- 106 Su'āl ider Ta'āla'llāh kişiniñ ḳavl [ü] fi'linden
Ḳul iseñ inḳiyād eyle su'āli itme fi'linden

***Beyānū'ş-Şefā'at*³⁷⁵**

- 107 İmāniyla gidenlere şefā'at var eyü ḳıldan³⁷⁶
Kimine nāra yandıḳda kimine nāra girmezden³⁷⁷

³⁷² K4: Bu beyit yok

³⁷³ M,K5: Bu başlık yok

³⁷⁴ yazılır→ K3(15a): yazılı

³⁷⁵ K5(116a); K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

³⁷⁶ İmāniyla→ "İmāniyla" kelimesi "imāniyla" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³⁷⁷ M(10a): yanmazdan

Beyānū'l-Enbiyā 'Aleyhimū's-Selām

- 108 Hūdā gönderdi insāna resüller cümle insāndan
Emīnlerdir mübelliğler berīler fısk [u] tuğyāndan³⁷⁸
- 109 Nebīler hür ricāllerdir 'aķılda zū'l-kemāllerdir
Ve ba'de'l-mevt nübüvvetden nebī ma'zūl degillerdir
- 110 Nebī teblīğ ile me'mūr olan yerlerde nisyāndan
Berīlerdir ider teblīğ ķomaz kendinde noķşāndan
- 111 Kebā'irden řağā'irden kerāhetden berīlerdir
Mürüvvet işleri dā'im denā'etden berīlerdir
- 112 Mü'evvel zenblerin müş'ir sünende nazm-ı Kur'ān'da
Şağā'ir olmağıla hem daħi nisyān ola ānda
- 113 Veyā evlā-yı terk ola ya evvel ola bi'setden
Velev sehven berīlerdir řağā'ir olsa hıissetden
- 114 Şudūr eylerse sehven bir řağā'ir ğayr-ı hıssiyyet
Olur tenbīh ider i'lām bilir ümmet icābiyyet
- 115 Haķā vāķi' olur ise nebīniñ ictihādında
Olur ilhām rücū' eyler taķarrür eylemez ānda
- 116 Tefāsīrde tevārīħde mübārek řānlarına şeyn
Virenler heb haķādır bil nażar itmez ana zū'l-'ayn
- 117 Münezzeħ her nebī nefret viren her bir maraźlardan
Güzeller hāķ-ı hūlķında berī alķaķ ğaraźlardan³⁷⁹

³⁷⁸ K3(15b): Emīnlerdir 'aķıllardır berīler 'ayb [ü] 'iřyāndan (Bu mısra beyite eklenmiştir.)

³⁷⁹ alķaķ→ K5(116b): olacaķ

- 118 Hıŧuŧŧā kim Resūlu'llāh anıñ medħinde kul 'āciz
Hudā medħ eyler ān'ancaħ anıñ vaŧfında dil 'āciz
- 119 Nebīler evveli Ādem O toprağdan yaradıldı
Muħammed Muŧfaā ŧallū nebīler ħātemi oldı
- 120 İkisiniñ arasında nebīler geldi heb ŧādık
Hısābın kimseler bilmez hemān bilir anı HālİK
- 121 Nebīler ismi Ķur'an'da zikir olanları ħıfz it³⁸⁰
Yigirmi sekiz esmādır bu dōrt beytde tamām zıkr it³⁸¹
- 122 Nebīler ismi Ādem Nūħ biri İbrāhim İsmā'ıl
ŧu'ayb Hārūn ile Yahyā Zekerıyyā biri Zū'İkifl³⁸²
- 123 Biri Eyyūb biri ŧālİħ biri Ya'ķūb birisi Hūd
Biri İŧħaķ [u] Lūŧ İlyās Süleymāndır biri Dāvūd
- 124 Biri İdrīs biri Elyesa' biri Yūnus biri Mūsā
'Üzeyr Loķmān [u] Zū'l-ķarneyn biri Yūsuf biri 'İsā
- 125 Birisi ol Muħammed'dir ķamu maħlūķa raħmetdir
Aña ümmet olanlara ħayāl eyle ne ni'metdir

Beyānū'l-Kütüb³⁸³

- 126 Hudā yüz dōrt kitābını biliñ levħinden indirdi
Virüb İncil'i 'İsā'ya birin Dāvūd'a gönderdi³⁸⁴

³⁸⁰ **Der-kenar(K3-17a):** Bil enbiyālarıñ ismi zikir olan bu Ķur'an'da
Tamām yigirmi sekkiz oldı ānı ħıfz cefānında

³⁸¹ M,K3: Bu beyit yok

³⁸² K1(19b),K2(19b),K4(25b),K5(117a): Biri Ādem birisi Nūħ biri İbrāhim İsmā'ıl
ŧu'ayb Hārūn ile Yahyā Zekerıyyā biri Zū'İkifl

³⁸³ M: Bu başlık yok

³⁸⁴ K1(19b), K3(18a), K4(25b), K5(117a): Virüb İncil İsā'ya birin Dāvūd'a gönderdi

- 127 Virüb Tevrât'ı Mūsā'ya Ḥabību'llāh Qur'an'ı
Yigirmi üç yıl içinde tamām kaṭ' itdi Furqān'ı³⁸⁵
- 128 Şaḥīfeden onun Ādem daḥi Şīt ellisin aldı
Ḥalīl'ine onun virüb otuz şuḥfın İdrīs aldı

Beyānū'l-Mi'rāc³⁸⁶

- 129 Uyanık olduğı ḥālde sefer itdi Resūlu'llāh
Ḥarem'den Mescid Akşā'dan göge gitdi Resūlu'llāh³⁸⁷
- 130 Çıķub gökleri seyr itdi yanınca Cebra'il gitdi
Görüb cennet ile nārı o gıce hem nüzül itdi

Beyānū'l-Melā'ike³⁸⁸

- 131 Yımez içmez müşerref heb meleklerde günāh olmaz
Dişi erkek degillerdir 'amel ānlara güç gelmez
- 132 İçinde bunlarıñ Cibrīl hem İsrāfīl ü 'Azrā'il³⁸⁹
Daḥi 'arşı olan ḥāmil daḥi Rıdvān [ü] Mīkā'il
- 133 Daḥi mālik bular cümle nebīniñ ğayrıdan efdāl
Nebīniñ ğayrı mü'minler bunlarıñ ğayrıdan efdāl

³⁸⁵ Oķı cāndan 'amel eyle unutma ḥükm-i Furqān'ı (bu mısra K1 nüshasında yokken, M ve K5 nüshalarında 2. beyittir.)

³⁸⁶ K2(20a): Beyānū'l-Mi'rāci'n-Nebiyi 'Aleyhi's-Selām; K1(20a): Beyānū Mi'rāci'n-Nebiyi 'Aleyhi's-Selām

³⁸⁷ göge→ **Der-kenar K3(17b), K5(117b)**: Ma'lüm olsun ki Ḥazret-i Resūlullāh 'aleyhi's-selām uyanık olduğı ḥālde mübārek cesediyle bir gicede Mekke'den Kudūs-i Şerīf'e varub anda cümle ervāḥ-ı enbiyā cem' olub ānlara imām olub iki rek'at namāz kılub āndan Cebra'il ile göklere çıķub Bārī Te'ālā'nıñ murād eylediğı yerden varub cenneti ve cehennemini görüb ol gıce yine Mekke'ye nüzül itmişdir. 'Aleyhi efdāl-iş-şalāti ve's-selām

³⁸⁸ K3: Bu başlık yok

³⁸⁹ Cibrīl→ K3(17b),K4(26b),K5(117b): Cebra'il

Beyānū 'Aḳā'idi Ehli's-Sünnet³⁹⁰

- 134 Ecel budur ölen maḳtül ecel gelir virir cānı
Ne yirseñ rızıñı yirsiñ ḥelālden yi yime ḳanı
- 135 Saña güç yetmeyen fi'li Ḥudā emr eylememiştir
Velilerde kerāmet var yalanı söylememiştir
- 136 Ḥavāriḳ mu'cize irhāş kerāmet hem i'ānetdir³⁹¹
Siḥir ḥāriḳden olursa daḥ'istidrāc ihānetdir³⁹²
- 137 Siḥir vāḳi' nazar gerçek 'ilim efdāldir 'aḳlıñdan
Küfürden ḡayrı bir zēnbi ḳıḳarmaz mü'min īmāndan
- 138 'İbādāt'eylemez ibtāl küfürden ḡayr kebā'irler³⁹³
Ne deñli müttakīn olsa sükūṭ itmez tekālūfler³⁹⁴
- 139 **Şalāt ābdest ḡazā ḥaccıñ** ne deñli olsalar mebrūr³⁹⁵
Kebīre zēnbi maḥv itmez meḡer Ğaffār ide maḡfūr³⁹⁶

[K5(118b)]³⁹⁷

- 1 Ya'nī bir müslim küfrün ḡayrı, kebīre ḡünāḥ işlemek ile ḡayır 'ameli bāṭıl olur.
- 2 Ve ne deñli şāliḡ ve evliyā' daḡı olursa şer'iñ teklīfi āndan düşmez.

³⁹⁰ K1(20b): Beyānū Mu'teḳidāti Ehli Sünnet; K2(20b): Beyānū Mu'teḳidāni Ehli Sünnet; K5: Bu başlık yok

³⁹¹ **Der-kenar K3(18a), K5(118a):** Bir anda muḡarriḳ, sükūn cem' olmaz. Ya'nī velī diyü mümkün olduḡı miḳdārı Bārī Te'alā'nın zātını ve şifātlarını bilüb 'ibādāt [ü] tā'ate müdāvim ve ma'şiyete münkirātdan ictināb idüb nübüvvet da'vāsını itmeyüb dā'imā zikre meşḡul olan kimseye dirler. Böyle kimseden şādır olan ḡarriḳ-ı 'āde kerāmet dirler.

³⁹² K3(18a),K4(27a): Küfürden ḡayrı bir 'işyān ḳıḳarmaz mü'mini īmāndan

³⁹³ K5(118a): Der-kenardır; 2283: Bu mısra yok

³⁹⁴ müttakīn→ K4(28b), K2(21a),K5(15b),K1(21a),2283:evliyā;

K2(21a): Biliñ ḡabṭ eylemez tā'atini nāsıñ kebā'irler; K1(21a)'de der-kenardır.

³⁹⁵ Şalāt→ K1(21a),K2(21a),K5(118b),K4(27a): namāz

³⁹⁶ K3(18b): maḡv

³⁹⁷ K3(18b): Der-kenardır.

- 140 Belî bir farzı te'ħîrden olan zenb oldılar maħv
Şürûṭla eyleseñ tevbe olur tevbe itdigiñ maħv
- 141 Du'ā olunsa şartıyla ya tevbe eylese bir kul
Ne deñli ba'zı zenbinden olursa da olur maḳbûl
- 142 Velâkin ħâlet-i ye'sde ḳabûl olmaz bil îmâni
Ḥudâ'ya cehl 'özür olmaz şaħîṭ muḳallid îmâni

[K5(118b-119a)]³⁹⁸

- 1 Ya'nî ħâlet-i nez' de kâfirler, âĥiretde olan maḳâmın gördükde ve îmâna gelse
2 maḳbûl olmaz. Ve Bârî Te'âlâ'nîñ şifâtlarını bilmezim diyü, cehlîm var diyü
3 'özür dileseler âĥiretde maḳbûl olmaz. Ya'nî 'aḳıl ile bilinecek mes'elelerde
4 meşelâ Bârî Te'âlâ'nîñ birliğine ve varlığına ve buña beñzer mes'elelerde
5 âĥardan öğrenüb taşdıḳ iderse îmâni şaħîṭdir. Lâkin istidlâli terk ile âşim olur.

- 143 Taşadduḳdan du'âdan hem dirilere ölenlere
Olur nef'i ħulûş ile du'â eyle ölenlere³⁹⁹
- 144 Sağîreye 'iḳâb câ'iz kebâ'ireden 'afv câ'iz⁴⁰⁰
Ḥatâsı müctehidleriñ olur ma'füvv olur fâ'iz⁴⁰¹
- 145 Ḥaṭâ vâḳi' olur ise nebîniñ ictihâdında
Olur ilhâm rücû' eyler taḳarrür eylemez ânda⁴⁰²

³⁹⁸ K3(18b): Der-kenardır

³⁹⁹ **Der-kenar(K3-19a;K5-118b)**: Ya'nî du'ânîñ şartları ve edebleri müsteħab bâbında gelir ve du'ânîñ maḳbûl olmasının ma'nâsı ol du'ânîñ muḳâbelesinde bir fâ'ide bulur ve istediği şey virilmek lâzım degildir.

⁴⁰⁰ **Der-kenar(K3-19a)**: Ya'nî ma'lûm ola ki şaġîre günâha 'iḳâb câ'izdir. Lâkin ḳaṭ' yokdur. Ve kebîre günâh 'afv câ'izdir; ne ḳadar tevbesiz oldıysa da.

⁴⁰¹ fâ'iz→ K1(21b): câ'iz; müctehidleriñ→ **Der-kenar(K3-19a)**: Ya'nî müctehidiñ ictihâdında ḥaṭâları 'afv olunmuşdur.

⁴⁰² K3,M: Bu beyit yok

Beyānū Ahvālī'l-Ḳiyāmet⁴⁰³

- 146 Yağıncağda çıkar Deccāl gözi kör kāfir-i seḥḥār
Bu yerde çok fesād ider murādın ḥalk ider Ḳahhār⁴⁰⁴
- 147 Semāya emr ider yağar biter yerde çemen çiçek⁴⁰⁵
Çıkar yerden defīneler bu seḥḥār emrin idicek
- 148 İner Īsā semādan ol urur Deccāli ḳatli ider⁴⁰⁶
Gelür Mehdī imām olur tamām dünyāda ‘adl ider
- 149 Çıkar Ye’cūc ile Me’cūc doğar gün aşdığı yerden
Çıkar yerden de bir ḥayvān mūmeyyiz küfri ĩmāndan
- 150 Nice yerler geçer yere menāşīb düşmez ehline
Nice müftī olur cāhil muḥabbet eylemez dīne
- 151 Bular cümle ‘alāmetdir ḳiyāmete imān eyle⁴⁰⁷
Ne vakt olur ḳiyāmet ol bilinmez i’tikād eyle
- 152 Mefā’īlün Mefā’īlün Mefā’īlün Mefā’īlün
‘Aḳā’idler bilindiye bil a’māl’ictihād eyle

Bābü'l-Farzi mine'l-A’māl⁴⁰⁸

- 153 Bu bābda zıkr olanları fūrū’dan farz bil ānları
Kimi ḳaṭ’ī kimi ḳannī kimi ḥūbdur kimi ğayrı⁴⁰⁹

⁴⁰³ K2,M: Bu başlık yok

⁴⁰⁴ çok→ K2(21b): çıkub

⁴⁰⁵ K2(21b): Semāya emr ider Deccāl yağar yağmur biter çiçek

⁴⁰⁶ Deccāli→ K2(21b),K3(19a),M(12a): Deccāl

ḳatli→ K5(119a): ḳatli

⁴⁰⁷ imān→ “Īmān” kelimesi “imān” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴⁰⁸ K1(22a),K5(119b): Beyānū'l-Farā’izi mine'l-A’māl; K2,K3,M: Bu başlık yok

⁴⁰⁹ Bu mısra K1,K3 ve M nüshalarında beyitin önüne eklenmiştir: ĩmāndan i’tikāddan sonra farz vardır bil ānları

[K1(22a);K2(22a-22b);K3(20a);M(12b);K4(29a);K5(119b-120a)]⁴¹⁰

1 Ya'nî îmān ve i'tikād-ı şahīḥ bābında beyān olundu. Bu bābda sā'ir farzlar
2 beyān olunur. Ve bu farzlarıñ ba'zısı farz-ı kaç'ıdır, inkār iden kāfir olur. Namāz
3 ve oruç ve hac ve zekāt gibi. Ve ba'zısı zannīdir. Başıñ rub'ına mesh gibi
4 ve selām almak ve namāzdan kendi fi'iliyle çıkmak gibi. Ve ka'de-i ahīrede
5 teşehhüd miqdārı oturmak gibi.

154 Şabī mecnūn daḥi kāfir diyār-ı harbde cāhiller
Degillerdir bu dört kimse fūrū'ıyla mükellefler

155 Beden mālı dini 'ırzı 'akıl hem cānları ḥıfz it
Ḥarāmı bil ḥazer eyle bil öğren farzları ḥıfz it

156 Meger şer'an kışāş ta'zīr zīmān ḥadden gele lāzım
Ya bir ğayrı sebep ile telefleri ola lāzım⁴¹¹

[K1(22b);K2(22b-23a);K3(20b);M(13a);K4(29b-30a);K5(120a)]⁴¹²

1 Ya'nî îmān ve i'tikād-ı şahīḥden soñra bu beyitde ma'lūmuñ oldu ki altı
2 şey'i fesādden ḥıfz itmek farzdır. Ne deñli bu altı şey' āḥar kimseniñ olursa
3 da. Meger şer'an ḥudūd-ı sitteden biri lāzım gele. Veyā kışāş ve ta'zīr lāzım
4 gele. Veyā müste'men olmayan ḥarbī keferesi olsa. Veyā mürted veyā sā'ir
5 katli ḥelāl olan kimseler ola. Bu şüretlerde şer'ıñ ḥükmi ne ise icrā olunur.
6 Ve bu altı şey' āḥar kimseniñ olduğı taqdīrce bir zaḥmete varmazsa seniñ
7 üzeriñe ḥıfz itmesi vācib olur. Ve ḥarāmı bilüb ve ḥazer itmek, ve farzı bilüb
8 ve işlemek farzdır.

⁴¹⁰ Bu mensūr kısım K3(19b) nüshasında aynı zamanda der-kenardır.

⁴¹¹ ola→ K1(22b): gele

⁴¹² K3 ve M nüshalarında açıklama kısmı iki beyit sonradır.

- 157 Seni bir farzı terk eyle ya bir zenb irtikāb eyle⁴¹³
Diyü cerh itseler saña olur ruḥṣat anı eyle
- 158 Zinā yā ğayrıyı katle ya cerḥe cebr iderlerse
Helāl olmaz bu üç ef'āl ne deñli katl iderlerse
- 159 Namāzdan beş vakit Cum'a cenāze ḥac da farz oldu
Zekāt şavm [u] ḥarāc a'şār vesā'ir borc da farz oldu⁴¹⁴
- 160 Emānet nezr edā eyle kifāyet deñli kesb eyle
'İyāle meskeni infāk iki kat yılda şevb eyle
- 161 Każāya rāzı ol şer'a belāya zenbe şabr eyle
Ḥudā'dan kork umuruñda kubūrı nārı fikr eyle
- 162 Şecā'at ba'zı şükr eyle ḥulūş it her 'ibādetde
Tevekkül tevbe it fevrī olagör istikāmetde

[K1(23b);K2(23b-24a);K3(21a-22a);M(13b-14a);K4(30b-31a);K5(120b-121a)]

- 1 İmdi bu beyitte sekiz farz zıkr olundu. Her biri tafşıl olunur. Ma'lūm ola ki
2 şecā'at gerek olan umūra ikdām itmege dā'ī bir ḥūydur. Ve fāsıqları fışk
3 itdigiyçün sevmemek, zālimgere ve mübtedi'lere buğz izhār itmek vācibdir;
4 zarardan ḥavf olunmazsa. Eger ḥavf olunur ise ḳalbdeki buğz kifāyet ider. Ve
5 şükür diyü Bārī Te'ālā'nıñ ni'metlerini bilüb her a'zāda **mā ḥuliḳa leh**⁴¹⁵ şarf
6 itmege dirler. Ve ḳul şükre ḳādir degildir. Ve ḳādir degilim diyü ikrār
7 şükürdendir. Ve ihlāş diyü 'ibādetde fi'liñe bā'ış rızā-i Bārī veyā cennete
8 vüsül veyā nārdan ḥalāş ola. Ve tevekkül diyü rızḳ ḥuşuşında ve ğayrıda Bārī
9 Te'ālā'ya i'timād idüb ve sebepleri zāhiren sebep bilüb mü'essir-i ḥaḳıḳı,

⁴¹³ farzı→ K3(20b),M(13a): farz

zenb→ K1(23a),K2(23a),K4(30a),K5(120b): zenbi

⁴¹⁴ K1(23a),K2(23a),K4(30a),K5(120b): Zekāt şavm ḥarāc a'şār daḫi tecvīd de farz oldu

⁴¹⁵ (Yaratılışına uygun)

10 Bārī'dir diyü i'tikād itmege dirler. Ve tevbe diyü āhîret havfından içün
 11 eylediği günāha pīşmān olub ve fi'l-hāl kendiden ol günāhı giderüb bir daği
 12 itmemege kaşd itmege dirler. Ve huqūq-ı 'ibādı redd itmek ve kazāsı vācib
 13 olanları kazā, ve keffāret lāzım gelenleriñ keffāretini itmek şartdır. Ve tevbe
 14 fevrī farz olur. Ve tevbeden şoñra müstaķīm olmağ bir farz-ı āhıardır.

163 Ümīdiñ kesme fazlından recā it rahmeti Hāķ'dan
 Sebeblerine sa'y eyle hurūc itme tevekkülden

[K1(24a);K2(24a);K3(22a);M(14a);K4(31b)]⁴¹⁶

1 Ya'nī Bārī Te'ālā'nıñ rahmetini recā farzdır. Ve cehennemden hālāş olub hiç
 2 girmemek bā'ış olacağ şey'lere sa'y itmek daği farzdır. Ve sebeblerine
 3 sa'y tevekküle māni' degildir.

164 Hālīm ol gel cihād eyle 'adūdur nefsi hāk eyle
 Hayā it şādık ol nuşh it fesāddan qalbi pāk eyle

[K1(24a-24b);K2(24a-24b);K3(22a-22b);M(14b);K4(31b-32a);K5(121b)]

1 Ma'lūm ola ki, hilm diyü, ğazablanmamağa dirler ve bu hilm her ğazab
 2 vaķtinde ğazabın yudub tekellūf ile vücūda gelür. Ve hārāmdan ğoñül istediği
 3 şey'iñ hilāfına gitmek farzdır. Ve nefis insānda ŧabi't bir şıfatdır, büyük
 4 düşmāndır şerre mā'ildir. Ve hayırdan i'rāz idicidir. Ol nefsi hāk itmek,
 5 murādını virmemek ile olur. Hārāmdan murād itdigini virmemek farzdır. Ve
 6 mekrūh-ı taħrīmīden murād itdigini virmemek vācibdir. Ve mekrūh-ı tenzīhīden
 7 istedigini virmemek sūnnetdir. Ve hēlālden her murād itdigini virmek
 8 mezmūmdur. Ve ma'şiyet murād itdiği vaķitde Bārī Te'ālā'dan utanmağ, ve
 9 kavlinde şādık olmağ ve hālķa hayr murād itmek, vesā'ir hārām olan kötū
 10 hūylardan qalbini pāk itmek farzdır.

⁴¹⁶ K5(121a): Bu mensūr kısım der-kenardır

- 165 Hüdā tevfiğini zıkr it günāhıñ var mı gel fikr it⁴¹⁷
Var ise ānı terk eyle yoğısa Bāri'ye şükr it

Beyānū Hukūķ⁴¹⁸

- 166 Hukūķ-ı 'abdi redd eyle ya rāzi kıl helāl itdir⁴¹⁹
Bilā-vechin ezā itseñ muṭayyib kıl zevāl itdir

Tafşilü't-Tevbe⁴²⁰

- 167 Eger haķ şāhibi haķķım helāl olsun saña dirse
Helāl olur ne deñli haķķı vardır sende ol bilse
- 168 Eger bilmeksizin her bir hukūķı eylese ibrā
Halāş olur bu dünyāda halāş olmaz o fi'l-'uķbā
- 169 Eger haķ şāhibi yāhūd aña vāriş bilinmezse
Faķıre vir o miķdār māl ne deñli aşlı fer' olsa
- 170 Eger meyyit veyā ğā'ib bulunsa şāhibü'l-ğaybet
Derūnī eyle istiğfār umulur Haķķ ider raħmet
- 171 Eger kāfir veyā hayvān içün olursa sende haķ
Niyāzdan ğayrı yok çāre saña lāyık niyāz ancak

[K1(25a-25b);K2(25a-25b);K3(23b-24a);M(15a);K4(33a-33b);K5(122a-122b)]

- 1 Ma'lūm ola ki hukūķ-ı 'ibād iki dürlüdü. Birisi māla müte'allıķdır. Ğaşb ve sirkat
2 ve ğayrıñ mālını bilā-şer'in almak ve telef itmek gibi. Eliyle veyā diliyle yalan

⁴¹⁷ Hüdā→ K2(24b): Hüdā'nıñ

⁴¹⁸ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁴¹⁹ 'abdi→ K2(24b), K3(22b), M(14b), K5(121b): 'abd

⁴²⁰ K1(24b): BeyānūTafşilü't-Tevbe; K2,K4,K5: Bu başlık yok

3 yere şāhidlik itmekle, veyā zālime ğamz itmekle. Eger şāhibini bilirseñ
 4 helâlleşmek lâzımdır, şabīlik hālinde olursa da. Eger öldiyse vārişleriyle
 5 helâlleşmek lâzımdır. Eger şāhibi veyā vārişi bulunmazsa veyā
 6 bilinmezse kıymetin fuķarāya virir. İndallāh emānet olub kıyāmetde
 7 şāhibine ulaşıdırmaķ niyetiyle. Ve birisi māla mūte'alliķ degildir. Bu dağı iki
 8 kısımdır. Birisi bedene mūte'alliķdir, bilā-vechin yaralamaķ ve dōgmek ve bi-
 9 ğayrı haķķın kullanmaķ gibi. Ve birisi ķalbe mūt'alliķdir, Őetm ve istihzā gibi.
 10 Bu ikisinde mūmkinse helâlleşmek lâzımdır. Mūmkin degilse Allāhü Te'alā'ya
 11 tazarru'dur. Ve haķ şāhibi için du'ā ve taşadduķdur. Recā olunur ki
 12 kıyāmetde Allāhü Te'alā ānı rāzı kıla. Seni ānıñ elinden ğalāş ide. Ammā haķ
 13 ğayvān için olursa Őuçsuz yere dōgūlmek ile veyā Őuçlu iken yüzüne urmak
 14 ile veyā ũakatinden ziyāde yük yükletmekle veyā Őuyını ve otını virmede ķuşūr
 15 itmekle hāl ğayet mūşkildir. Ve haķ, kāfir için olub dūnyāda helâlleşmezse
 16 bu ikisiniñ ğuşūmeti ziyāde eşedir. Ğayet ğazer itmelidir. **Allāhumme**
 17 **'āfinā**⁴²¹

172 Şalāt [ü] şavm zekāt ğac fevt olurlarsa ķazā eyle⁴²²

Zıhār şavm and ķatil keffāretin cümle edā eyle⁴²³

[K1(25b-26a);K2(26a-26b);K3(24a-24b);M(15b-16a);K4(33b-34a);K5(122b-123a)]

1 Ma'lūm ola ki meşhūrda keffāret vācib olan dōrttür. Biri zıhārdır; zıhār diyü
 2 bir müslim, bāliğ, 'āķil olan kimse zevcesini veyā zevcesinden cümleden
 3 ta'bīr olur bir 'uzvını; re's gibi, raķabe gibi, veyā bir cüz'-i Őāyi'i nişf gibi, rub'
 4 gibi, ebedī kendiyē nikāĥ dūşmez kimseden biriniñ nazarı ğarām olan
 5 birine beñzetmege dirler. Eger zıhār iderse keffāret lâzım olur. Bu zıhāriñ
 6 keffāreti şavmıñ keffāreti gibidir. Tafşīli kitābıñ āğirinde gelir inşā'alāhü te'alā.
 7 Ve biri nehār-ı Ramażān'da Őā'im olan kimseniñ Őurūtıyla ekli yāğūd Őürbi
 8 yāğūd vaṭ' yāğūd vaṭ' olunmasıdır. Bunlarıñ keffāreti ve tafşīli şavm
 9 bābında beyān gelir inşāallāhü te'alā. Ve birisi yemīndir; keffāret-i yemīn,

⁴²¹ K2,K4: Allah'im bize afiyet ver.

⁴²² şavm→ K3(25b), M(15a), K4(33b), K5(122b): şavmı

⁴²³ ķatil→ K2(26a): şavm

10 vācib bābında gelir. Ve biri katildir; bir kimse'i ālet-i cārihaniñ ğayrı bir şey'
 11 ile bir şahşı katl eylese, ne deñli đarbı kaşden olursa da veyāhūd bir
 12 şayda atub bir şahşa rāst gelse veyā ħarbī keferesi zann idüb bir ma'sūm
 13 şahşı, katl eylese, bu şüretlerde bir mü'mīn köle āzād ider. Ve köleye 'āciz
 14 olursa iki ay oruç tutar.

173 Hūdā'yı şālihi sev hūsn-i zann it eylegil cūdi⁴²⁴
 Delīden bil 'aķā'idi 'amelde eyle taķlīdi

[K1(26a-26b);K2(26b);K3(25a);M(16a-16b);K4(35a-35b);K5(123b)]

1 Ya'nī Bārī Te'ālā'yı sevmek ve şālih kulları sevmek. Ve Bārī Te'ālā in'ām
 2 ider ve Āĥiret'de günāhı yarlıġar diyü zann itmek. Ve şālihleri şalāħa ħaml
 3 idüb azacaķ karīne ile yaramaz fi'il üzre olmasını zann itmemek, eger fıskına
 4 zan götürür karīne olursa ol zamān sū'-i zan degildir, ol kimseye buġz itmek
 5 vācibdir. Ve üzerine şer'an veyā mürüvveten edāsı lāzım gelen mālī edā itmek
 6 ve 'aķā'id mes'elesini delīl ile bilmek. Gerek edille-i 'aķliyye olsun gerek edille-
 7 i naķliyye olsun ve icmāl üzre delīl kāfīdir. Tertīb-i mantıķī lāzım degildir. Ve
 8 'amelde e'imme-i erba'adan birini taķlīd idüb ol kimseniñ Kur'an'dan ve
 9 ħadīşden çıkardığı ħükmi qabūl itmek farzdır.

174 Berāber eyle medħ [ü] zem tevāzu' eyle olma kem
 Hūdūdı eylegil icrā eger olursanız ħükkām

[K5(123b-124a)]⁴²⁵

1 Ya'nī medħ-i nāsīñ 'inde berāber ola. Ne medħ iderlerse mesrūr ol ne
 2 zemm iderlerse ġam-nāk olub maħzūn ol. Belki zemm iderlerse bir kerre fikr

⁴²⁴ it→ K5(123a): eyle

⁴²⁵ K3(25a): Bu mensūr kısım der-kenardır (Ya'nī nāsīñ 'inde berāber ola. Ne medħ iderlerse mesrūr ol ne zemm iderlerse ġamġīn ol. Belki zemm iderlerse ve zemm itdikleri 'ayıb sende var ise izāle eyle. Yoġısa saña iftirā itmişler şabr eyle.)

- 3 idesiñ. Eger ol zıkr itdikleri ‘ayıb sende var ise izāle eyle, terk idesiñ. Ve illā ol
4 ‘ayıb sende yoğısa saña iftirā itmişlerdir şabr idüb Rabbü'l-‘Ālemīne şükr eyle.

Beyānū Şerā'iti Emri Ma'rūf ve'n-Nehyi 'ani'l-Münker⁴²⁶

175 Kabūli zann olub bir fitneye bā'ış degil ise⁴²⁷

Bilā-teftiş harāmdan nehy furūzı emr it ehl ise

[K1(26b-27b);K2(27a-28a);K3(25b-26b);M(16b-17b);K4(36a-37b);K5(124a-125a)]

- 1 Ma'lūm ola ki emrū ma'rūf ve nehyi 'ani'l-münker farz olmasınıñ yedi şartı
2 vardır. **Şart-ı evvel** budur ki emrū ma'rūf ve nehyi 'ani'l-münker bulunduğu
3 taqdırce me'mūrun bīhiñ huşūli ve menhiyyün 'anhiñ zevāli zann oluna. Eger
4 zann olunmazsa farz olmaz. Gerek kabūlinde şekk olsun gerek 'adem-i kabūli
5 zann olsun. **Şart-ı şānī** budur ki kabūli zann olunduğı taqdırce bir fitneye bā'ış
6 olmaya. Ya'nī nehy olunan ma'şiyetden büyük bir ma'şiyete varmaya. Eger
7 varursa farz olmaz. Meşelā şūrb-i hamırdan nehy itseñ içmez. Lākin ol
8 nehyden nāşī katl-i nefse mü'eddā olur. Bu şüretde emriñ ğayrı katle mü'eddā
9 olursa ittifāken emr ü nehy harām olur, farz olmağ neredede kaldı. Eger emri
10 katle mü'eddā olursa, ba'zı 'ulemā emr ü nehy cā'iz olur didiler. **Şart-ı şālīs**
11 budur ki teftiş ve tefahhuş olmaya. Zīrā teftiş izhār-ı fāhişeye sa'ydır,
12 harāmdır. **Şart-ı rābī'** budur ki me'mūrun bīh farz ve münhiyyün 'anh harām
13 ola. Ve illā emr ü nehy farz olmaz. **Şart-ı hāmīs** budur ki harāmıñ hürmeti kaṭ'ī
14 ve farzın farziyyeti kaṭ'ī ola. Muhtelefün fihā olan mes'elede emr ü nehy farz
15 olmaz. Meger Ḥanefī mezhebinde farz olanı Ḥanefī mezhebinde olana
16 emr eyleye. Vesā'ir mezhebler daği böyledir. Meşelā ğusül farz olan yerde
17 ğusul iderken bir Ḥanefī ağızına şu virmegi terk itse ağızına şu vir diyü emr itmek
18 farzdır. Şāfi'ī mezhebinde olanlara ağızına su vir demek farz degildir, belki
19 sünnetdir. Zīrā Şāfi'ī mezhebinde ağza şu virmek sünnetdir. Ve ğayrısın

⁴²⁶ K1(26b),K5(124a): Beyānū Şerā'iti Emri'l-Ma'rūf; M: Bu başlık yok.

⁴²⁷ Kabūli→ K2(27a): kabūl

Der-kenar(K3-25b): Kabūl, zannū 'ademi'l-fitne ve teftiş-i farz-ı kaṭ'ī emr-i me'mūr-ı mükellef kendiden ğayri emr olmaya.

20 buña kıyās eyle. **Şarḥ-ı sādīs** budur ki āmir ve me'mūr mükellef ve ḥatāya
 21 ehl ola. İzn-i sulṭānī ve kendi 'āmil olmak şartı degildir. Meşelā bir
 22 meclisde şürb-i ḥamr iderken āḥarlara içmeñ demek farzdır. Sā'ir şurūḥları
 23 bulunduğu taqdīrce ve içmemek farz-ı āḥardır. Bir farzıñ terkinden farz-ı āḥarı
 24 terk lāzım gelmez. Lākin kendi daḥi kaçınsa 'adālet itmış olur. Ve sözinde
 25 te'sīr ziyāde olur. **Şarḥ-ı sābi'** budur ki kendiden ḡayri āmir ve nāhī olmaya.
 26 Ve olduḡı taqdīrce ol ḡayrı ihmāl itmeye. Zīrā farz-ı kifāyedir. Ve vācibi emr
 27 itmek vācibdir. Ve sünneti emr itmek sünnetdir. Ve kerāhet-i taḥrīmīden
 28 nehy vācibdir. Ve kerāhet-i tenzīhīden nehy sünnetdir.

Farzū Kifāye⁴²⁸

- 176 Bu meyyitden yunanları kefen defin cihād eyle
 Bütün Qur'ānı ḡoş ḥıfz eyle muḡtarrı ifad'eyle⁴²⁹
- 177 Selām al fevri işitdir su'āl it ḡasta ḡālını⁴³⁰
 Cevāb vir ḡamdin işitseñ işitdir fevrice ānı⁴³¹
- 178 Şehādet farz şurūḥıyla sükūt it diñle Kur'ān'ı
 Bu farz on dört kifāy'oldı olur bāḡt kalan 'aynı⁴³²
- 179 'Amel farz olmanıñ şartın edānıñ şartların cümle⁴³³
 Bilüb her şartlarıñ şartın şurūḥıyla edā eyle
- 180 'Ameller farzınıñ biri ya farzıñ farzı yā şartı
 Ya şartıñ şartı fevt olsa şaḡıḥ olmaz 'ibādātı

⁴²⁸ K1(27b): Beyānū'l-Farzī'l-Kifāye; K3(26b): Şalātū'l-Cenāze Farz-ı Kifāye başlığı varsa da yanlış başlık konmuştur; K2,K4,K5: Bu başlık yok.

⁴²⁹ Qur'ānı→ K3,M,K4,K5: Kur'ān

⁴³⁰ fevri→ "fevrī" kelimesi "fevri" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴³¹ fevrice→ "fevrice" kelimesi "fevrice" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴³² farz→ K3(27a);M(17b): farzda

Der-kenar(K3-27a): Ya'nī farz-ı kifāye diyü cemā'atden birisi işlese āḡardan sāḡıḡ olan farz dirler. Emr-i ma'rūfdan āḡarına gelinceye kadar on dört farzdır kifāye dirler.

⁴³³ Bu beyitten önce K4(37a)'da "**Ve Şalātū'l-Cenāze**" başlığı konmuşsa da yanlıştır.

Beyānū'ş-Şalāt⁴³⁴

- 181 Nifās hayz olmayan müslim bülūğ vaqt olsa hem 'ākil
Namāz farzdır degil ise diyār-ı harbde ol cāhil

[K5(23a)]

- 1 Ya 'nī diyār-ı harbde İslām'a gelüb namāzıñ farz olduğın bilmezse namāzıñ
2 terkine 'özürdür. Bildikden şofra dağı kaçā itmez.

Beyānū Ferā'izi'ş-Şalāt⁴³⁵

- 182 Namāzıñ farzı on dördtür yedi namāza girmezden⁴³⁶
Hadeşden kendiñi pāk it gücün yeterse bir yüzden⁴³⁷
- 183 Biri pāk it necāsetden beden şevbi mekānıñı⁴³⁸
Biri 'avret yerin setr it biri dön beyte yöniñi
- 184 Duğul-i vaqti bil kaçd-ı vüsül eyle namāzıña⁴³⁹
Kıyāmen eyle tekbiri duğul eyle namāzıña

Namāzıñ İçinde Olan Farzlar⁴⁴⁰

- 185 Tayanmaqla olursa da kıyām farz farz vācibde
Biri Qur'ān oqu biri rükū' eyle iki secde

⁴³⁴ K1(28a),K4(38a): Beyānū Şerā'iti Vücūbiyyeti'ş-Şalāt; K2: Bu başlık yok.

⁴³⁵ K1(28a): Beyānū Ferā'izi Edā'iş-Şalāt K3,K5: Bu başlık yok.

⁴³⁶ K2(28b): Namāzıñ farz on dördtür yedisi namāza girmezden

⁴³⁷ K5(125b): Hadeşden kendiñi pāk gücün irse bir yüzden

⁴³⁸ şevbi→ K2(28b),M(18a);K3(27b): şevb

⁴³⁹ vaqti→ K1(28b),K2(28b): vaqt

Der-kenar[K3-27b,K5-125b]: Ya 'nī vaqtiñ duğuli ve duğulini bilmek dağı farzdır. Hattā bir kişi namāzıñ vaqti degil zann ile namāzı kılsa namāzı cā'iz olmaz ne deñli vaqtinde kılmış olursa da. Ve zan kāfirdir yaqinen bilmek lāzım degildir. Ve iftitāh ile namāza niyyetiñ beynini namāza münāfi şey' faşl itmemek farzdır.

⁴⁴⁰ K1(28b):Namāzıñ İçinde Olan Farzları Beyān; K2,K3,M: Bu başlık yok.

- 186 Tahıyyāt okunur deñli ku'ūd eyle aħırinde
Çıka kend'iħtiyāriyl'olmaya müfsid namāzında
- 187 Uyanık işleye farzı bu farzlar münferid kılsa
Beş on şartı ziyāde olur cemā'at 'ıyd Cum'a olsa

***Beyānū'l-Vuzū*⁴⁴¹**

- 188 Namāz kılmak veyā secde veyā Qur'ān'a yapışmak
Murād itseñ vuzū' farzdır şu pāk ola daħi muṭlak⁴⁴²
- 189 Şevāb yā ṭuhr ya farz iskāt için müsta'mel olmaya
Kati pāk şey' karışursa şu ṭab'ı zā'il olmaya⁴⁴³
- 190 Cünüb tas yā şu almak çün elini eylese idhāl
Şu müsta'mel degildir bil zarūret olduğıçün ḥāl⁴⁴⁴
- 191 Eger māyi' karışursa şuya beñzerse her vaşfi⁴⁴⁵
O māyi' az ola şudan mişāli merkeb artığı⁴⁴⁶

[K5(126a)]

- 1 Ya'nī bir şuya merkeb artığı karışursa ol merkeb artığı ol şu karışdığı şudan

⁴⁴¹ K2,K5: Bu başlık yok.

⁴⁴² farzdır→ **Der-kenar(K3-28a;K5-126a)**: Ya'nī bu üç yerde ābdest almak farz olur. Şu pak olmak ve muṭlak olmak veyā müsta'mel olmak şartdır. Karışa māyi' ṭāhir şuda eşer zāhir olmaya. Ĥimār südi yā müsta'mel karışa ġālib olmaya.

⁴⁴³ K3(28a): Ṭahāret yā 'ibādet için şular müsta'mel olmaya (Bu nüshada beyite ekli 3. mısradır); K2(29a),M(19a),K4(39a),K5(126a),K1,2283: Bu mısra yok.

⁴⁴⁴ K1: Bu beyit yok.

çün→ K3(28a),M(18b),K5(126b): için

⁴⁴⁵ māyi'→ K2(29a): māni'

Der-kenar(K3-28a): Ya'nī şuyun ṭab'ı, riḳkati vardır. Eger şuya karışursa karışan şey'den tanzīf murād olunursa şabun, şu gibi şuda riḳkat olunduğca cā'izdir. Ne deñli irvā bulunmazsa da.

⁴⁴⁶ māyi'→ K2(29a): māni'

- 2 izāle ola. Eger berāber olursa ihtiyāten ğusül ve ābdest cā'iz degildir. Eger
3 ziyāde olursa ittifāken cā'iz degildir.

- 192 İki vaşfi ya bir vaşfi muhālif şey' karışursa
Leben karpuz şuyı gibi vaşıfdan bir bozulursa⁴⁴⁷
- 193 Ğusül ābdest degil cā'iz içüb şevbi yumağ cā'iz
Eger ğayrı şu yoğısa teyemmüm eylemek cā'iz
- 194 Şuya hiç beñzemez sirke gibi şey'ler karışursa⁴⁴⁸
Ğusül ābdest degil cā'iz iki vaşfi bozulursa
- 195 Büyük havza aqarmāye eger murdār koyulursa
Olur murdār o murdārdan eşerden bir bulunursa
- 196 Büyük havz olmayub yāhūd aqarşudan da olmazsa⁴⁴⁹
Necis düşse olur murdār ne deñli hiç bozulmazsa

Beyānū'l-Bi'r⁴⁵⁰

- 197 Kuyuya bir necis düşse velev bir kaatre kan olsa
Necis hıffet olursa da düşen kığ az degil ise⁴⁵¹

⁴⁴⁷ **Der-kenar(K3-28b;K5-126a):** Ya'nī süd levninde ve tu'mında şuya muhālifdir. Ve karpuz şuyı tu'mında muhālifdir. Şuya karışır şuyuñ bir vaşfi bozulursa ol şuyla ğusül, ābdest cā'iz degildir.

⁴⁴⁸ sirke→ **Der-kenar(K5-126b):** Ya'nī sirke levninde ve tu'mında ve rāyihasında şuya muhālifdir. İki vaşfi şuyuñ bulununca sirke şuya ğālib olmuş olur. Bir vaşfi bozulursa zarar eylemez.

⁴⁴⁹ havz→ **Der-kenar(K3-28b):** Ya'nī her aqar şey' on zirā' ve derinligi avuç dolunca dibi zāhir olmaya. Ve şaman çöpini götüren aqarmāye murdār karışır ol murdārıñ levni veyā koxısı veyā dadı bozulur ise ol şu murdārdır. Eger deryā dañı olursa da.

⁴⁵⁰ K2: Bu başlık yok.

⁴⁵¹ degil→ K1(29b): deñli

Der-kenar(K3-29a;K2-29b): Ya'nī büyük havuz olmayub veyā aqan şudan olmazsa bir damla necis düşse ol şu murdār olur. Ne deñli düşen murdārıñ eşeri zāhir olmazsa da.

- 198 Demevî şuda toğmayan olub tağılsa yā şişe
Kedi kelbden kediden mūş koyun kurddan kaçub düşse⁴⁵²
- 199 Veya ‘aynī necislerden şuya bir yerleri degse⁴⁵³
Veyāhūd sü`ri murdārdan düşünce femleri degse
- 200 Ya koyun deñli bir hayvān olub düşüb ya şuda ölse
Çekilir cümlesi şuyuñ bu on şey`den biri olsa
- 201 Çekerlerse şu haddince koğaniñ tolmasa nişfi⁴⁵⁴
Olur tãhir yumak lâzım degil taşu daħi zarfı⁴⁵⁵
- 202 Çekilmek mümkin olmazsa iki yüz kab veyā üç yüz
Çekilir kıyu kabıyla didi ba`zı şavāb bu söz⁴⁵⁶
- 203 Eşah budur şu ehlinden iki kimse ider taqđır
Ne deñli şu neziħ vaqti çıkar ān`eylemez taqđır⁴⁵⁷
- 204 Şu murdār düşdügi vaqtin ne vaqt düşdi bilinürse⁴⁵⁸
Ve illā bir gice bir gün o şişmezden görölürse
- 205 Bilinmeyüb şişer ise ol üç giceyle üç günden
İmāmeyn dir bilinmezse necis bulunduğı andan

⁴⁵² **Der-kenar(K3-29a):** Ya`nī kanı yok aru ve `akreb gibi veyā kanı var şuda doğar şu gelüb bu iki hayvān şuyı ifsād itmez şuda ölürse de. Lākin ölüb şuda dağılırsa ol şudan içmek mekrūhdur.

⁴⁵³ **Der-kenar(K3-29a):** Ya`nī fare kıyuya düşünce murdār olduğı fa`reniñ bevli murdār olduğı kavle bināen.

⁴⁵⁴ tolmasa→ K1(30a): tolmaya

⁴⁵⁵ yumak→ K2(30a): yok

Der-kenar(K3-29a): Ya`nī kıyunuñ içine inüb bir taş ile toluı toldurub çekmege hācet yokdur. Yuğarıdan irsāl idince nişfi dolmazsa ol vaqit kıyu pāk olur.

⁴⁵⁶ **Der-kenar(K3-29b):** Ya`nī kıyudan çekmek murād eylediği vaqitde, ne deñli şu tahmīn iderlerse ol deñli şu çekilir. Necis düşdügi vaqitde ziyāde olsun veyā noqşān olsun. >**Dürr-i Muhtār**<

⁴⁵⁷ K1(30a): Ne deñli şu neziħ vaqti çeker ābı eylemez taqđır

⁴⁵⁸ şu→ K2(30b): şuya

- 206 Namāzı hem h̄adeşden tuhr'i' ād'it kavli-i **Muhtār**'da⁴⁵⁹
Yedir nān olsa nā-pāke **Düer**'de **Dürr-i Muhtār**'da
- 207 Ölen serçe gibi olsa yigirmi çoğa çek ābı
Gügercin gibide kırk kab vasať kabdan kıyu kabı⁴⁶⁰
- 208 Gügercin serçeniñ beyni olan serçe gibi oldu
Gügercin ile şāt beyni olan gügercine döndü

'Aşeratün lā-Yencisü'l-Bi'r⁴⁶¹

- 209 Diri pāk nās kezā me' k̄ül daħi hem fa' reniñ ħur'ı
Necis tozu azacıķ kığ gügercin serçeniñ ħur'ı
- 210 Bevilden ign'uci gibi yenilmeyen kuşuñ ħur'ı
Yarasa fa' reniñ bevli necis itmez bu on bi'ri
- 211 Şağım vaķtı düşen kığlar alınsa düşdügi s̄a'at⁴⁶²
Zuhūr eylemese levni necis degil o süd ni'met

Beyānū's-Sü'ür⁴⁶³

- 212 Bil artıđı necis mekrūh taħūrdur muhtelif meşķūk
Femi pāk nās daħi me' k̄ül feres sü'ri taħūr şek yok⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ tuhrı→ K1(30a): tuhr; K2(30b),K4(40a): Namāzı hem necisden tuhr i' āde it kavli-i **Muhtār**'da h̄adeşden→ **Der-kenar(K3-30a)**: Ya'nī h̄adeşden olan ābdesti ve ğusül i' āde itmek necisden yunan şevbi tekrār yumaķ lāzımdır. Eger ābdest veyā ğusül h̄adeşden olmayub belki teberrūk için olub veyā bedeni pāk itmek için olur ise ve eşvāb daħi kir gibi şey'leri izāle için yundiysa bu şüretlerde ābdestiñ ve ğuslüñ ve esbāb-ı ğuslüñ i' ādesi lāzım gelmez. >**Dürr-i Muhtār**<

⁴⁶⁰ **Der-kenar(K3-30a)**: Ya'nī kıyuda bulunan meyyit serçe deñli bir ħayvān olursa yigirmi tolu; gügercin deñli olursa kırk tolu çekmek lāzımdır, tağılıb veyā şişmediyse.

⁴⁶¹ K2,M: Bu başlık yok

⁴⁶² vaķtı→ **Der-kenar(K3-30a)**: Ya'nī şağım vaķtiniñ ğayrı vaķtinde süde necis düşse veyā şağım vaķtinde düşdügi vaķtinde der-'aķab çıkarmasa veyā der-'aķab çıkardığı vaķtiñ levni zāhir olsa ol süd murdār olur.

⁴⁶³ K1(30b): Beyānū's-Sü'ür K2: Bu başlık yok.

⁴⁶⁴ daħi→ K4(41a): gedā; K1(30b),K2(31a),K5(127b): kezā

- 213 Hānāzīr kelb bahā'imden sibā' sū'ri necis oldı⁴⁶⁵
Anaya beñzedi қаtır hımār sū'rinde şek geldi⁴⁶⁶
- 214 Alıcı kuş gezen tavuğ necisden çok yiyen hayvān⁴⁶⁷
Daği hem evde sākin fa'reler aқreb kedi ilan
- 215 Bularıñ artıđı mekrūh-ı tenzīhī olub **Muhtār**
Dūr'üñ hükmi sū'ri gibi velākin pāk diri hımār⁴⁶⁸
- 216 Faқаt meşkūk şu bulunsa teyemmüm it hem al ābdest
Faқаt mekrūh şu bulunsa kerāhet yoқdur al ābdest

Beyānū Ferā'izi'l-Vuzū'⁴⁶⁹

- 217 Kulaklar beynini saç bitdigi yerden çeñeñi yu⁴⁷⁰
Şaқaldan nāziliñ ğayrı şıқ ols'āniñ қamusın yu⁴⁷¹
- 218 Şıқ olmazs'altını her hāl 'izāri hem verāsın yu⁴⁷²
Eliñ dirsekleriñ ile ayağı hem topuğı yu

Der-kenar(K3-30b): Ya'nī bu üç artuқ pākdir. Ve āharı pāk ider.

⁴⁶⁵ **Der-kenar(K3-30b):** Ya'nī hınzırıñ ve yaban canāvarlarından yırtıcı canāvarlarıñ artığı necisdir.

⁴⁶⁶ **Der-kenar(K3-30b):** Ya'nī қatırıñ anası şığır ise veyā at ise artığı pāk idicidir. Ve eger anası merkeb ise artığı meşkūkdur.

⁴⁶⁷ **Der-kenar(K3-30b):** Ya'nī ekşer 'alefi necisde olan hayvāniñ ve yaban kedisiniñ artığı necisdir.

⁴⁶⁸ Dūr'üñ→"Dürr'üñ" kelimesi "Dür'üñ" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴⁶⁹ K2,K5: Bu başlık yok; K1 ve K4'te 218. Beyitten sonra "Beyānū'l-Ferā'izi fi'l-Ġusli ve'l-Meşh" başlığı atılmışsa da uygun bir başlık değildir.

⁴⁷⁰ beynini→ K3(31a),K5(128a): beyni

Derkenar(K2-31b;K3-31a;K4-42a): Başıñ rub'ına meşh eyle eқall üç parmađıñ ile
Yüzüñdeki çeñeñdeki şaқalı yuya meşh eyle

⁴⁷¹ K5(128a): Eliñ dirsekleriñ ile ayağı hem topuğı yu

⁴⁷² K5(128a): Şaқaldan nāziliñ ğayrı şıқ olsa āniñ қamusın yu
Şıқ olmazsa altını her hāl 'izāri hem verāsın yu

219 Şu aksın damlasın hem kaplasın geçsin yunişında
Eḳall üç parmağıla rub´ına mesh ola başında⁴⁷³

220 Eger bir parmağıla her mesiḥde tāze şu alsa
Olur cā´iz mesiḥ başda erişüb rub´ını bulsa

221 Başında meshi men´ider mevāni´den bulunmaya⁴⁷⁴
Vuzū´ ğusl eyleyenlerde nifās u ḥayz bulunmaya

[K1(31b-32a);K2(32a-32b);K4(42b-43a);K5(128b-129a)]

1 İmdi bu beş beyitte ma´lūmuñ oldu ki ābdestiñ farzı dördtür. Bir kerre yüzün
2 yumaḳ. Ve bir kerre ellerin yumaḳ dirsekleriyle bile. Ve bir kerre başıñ dört
3 bölüğinden bir bölüğüne mesh itmekdir. Ve bir kerre ayakların yumaḳ
4 topuqlarıyla bile. Ḥayız ve nifās olmamaḳ şartdır. Ve yumaniñ farzı dördtür.
5 Yunan yeriñ her birine şu aḳmaḳ ve kaplamaḳ ve damlamaḳ. Ve ´özri yoğusa
6 şu bedenine nüfūz itmek. Ve şuda farz dördtür. Şu pāk olmaḳ ve şevāb için
7 veyā farz isḳāt için veyā tuhr için şu müsta´mel olmamaḳ ve ḳatı pāk şey´
8 ḳarışınca şu ḳoyu olmamaḳ. Ve mīve şuyı ḳarışınca eşeri zāhir olmamaḳ. Ve
9 başa mesiḥde farz üçdür. Başıñ rub´ına olmaḳ ve eḳalli üç parmaḳ ile olmaḳ
10 ve meshe māni´ olmamaḳ. Eger bir parmaḳ ile veyā iki parmaḳ ile mesh iderse
11 cā´iz degildir; ne deñli medd idüb rub´ına bāliḡ olur ise de. Meger iki parmaḳ
12 beyninde eliñ içinden bir parmaḳ deñli yeri iki parmaḳ ile bile vaż´ide.
13 Rub´ına bāliḡ oluncaya dek çeke veyā bir parmaḡla yā iki parmaḡla mesh idüb
14 tā rub´ına bāliḡ oluncaya dek her birinde tāze şu almaḳ ile. Ve parmaḡın
15 çekmeksizin bu üç şüretde mesiḥ cā´izdir. Eger parmaḡınıñ dört tarafıyla mesh
16 eylese veyā üç parmaḡınıñ uçlarıyla mesh eylese cā´iz degildir; ne deñli bu iki
17 şüretde rub´ına bāliḡ olursa da. Eger başınıñ rub´ı mikdārına yağmur yağsa
18 veyā başını şuya dıḳsa veyā rub´ı mikdārı birine yaş hırḳa düşse. Bu üç
19 şüretde daḫi meshe kifāyet ider. Elini vaż´ itmek lāzım degildir.

⁴⁷³ K5(128a): 1.ve 2.mısranın yerleri deḡişmiştir.

⁴⁷⁴ meshi→ K1(31b),K2(32a),K3(31a),K4(42a),K5(128b): mesh
bulunmaya→ K1(31b),K2(32a),K5(128b): ḳılınmaya

Beyānū Nevāqızı'l-Vuzū⁴⁷⁵

- 222 İki yoldan zühüritse kubbeld'olan yeliñ ğayrı
Ya ağızı tulusu kuşsa yılan kurd balğamiñ ğayrı
- 223 Ğusülde yunması lâzım yere hayden necis aqşa
Seher bāliĝ namāzında gülüb yanındaĝ'ışitse⁴⁷⁶
- 224 Yatub ya söykenüb yāhūd tayanub da uyur ise⁴⁷⁷
Eger tayaq alınınca düşecek deñil'olur ise⁴⁷⁸
- 225 Ya çıplak dābbe üzerinde iniş aşağı uyur ise⁴⁷⁹
Uğunsa ya cünün olsa ne deñli az olur ise⁴⁸⁰
- 226 Ya ağızından çıkan kanı büzaqına berāberse
Açıq şehvetle 'avret yerleri birbirine degse⁴⁸¹
- 227 Veyā hamrı içüb dirler ise veyā olursa mest
Ya ma'zūre vaqit çıkısa bu on beş şey' bozar ābdest⁴⁸²

Beyānū Mūcibi'l-Ğusl⁴⁸³

- 228 Uyansa uyqudan bāliĝ menī yāhūd mezī bulsa
Ya diri müştēhā nāsa hıtān yeri duhūl olsa⁴⁸⁴

⁴⁷⁵ K2: Bu başlık yok

⁴⁷⁶ sihir→ K2(32b): sehven

⁴⁷⁷ uyur→ K2(33a): olur

Der-kenar(K3-31b;K5-129b): Ya'nī yanı üzerine veyā arkası üzerine veyā yūzi üzerine yatub uyusa ābdesti bozular.

⁴⁷⁸ tayaq→ K2(33a),M(20b):tayaq; K3(31b):tık

⁴⁷⁹ uyur→ K2(33a): olur

⁴⁸⁰ olsa→ K2(33a): ise, K1(32b): irse

⁴⁸¹ 'avret yerleri→ **Der-kenar(K3-31b;K5-129b):** Ya'nī 'avret yerleri şehvet ile biri ğayrısına degerse ābdest bozular; ne deñli ābdest bozacaq şey' çıkmazsa da.

⁴⁸² ma'zūre→ K1(32b): ma'zūrdan

⁴⁸³ K2: Bu başlık yok

⁴⁸⁴ K1(33a),K2(33a): bulsa

229 Ya şehvetle menī çıkısa nifās yā hayzı kaç´ olsa
Bu altı yerde yunmak farz bilā-māni´ şuyı bulsa⁴⁸⁵

230 Bu şüretde namāz secde tilāvet mest murād olsa⁴⁸⁶
Bu yerlerde teyemmüm it şudan saña´ aciz gelse

Ġusül Vācib Olan Maħaller⁴⁸⁷

231 Eger inzāl veyā hayz ile bāliġ olsa bir kimse
Nifās yā hayz cünüb iken imāna gelse bir kimse⁴⁸⁸

232 Ya bir´ avrat doğurduġda nifāsdan kanı gelmezse
Bu altı yerde yun vācib´ özürden ġayrı olmazsa⁴⁸⁹

Beyānū Ferā´izi´l-Ġusl⁴⁹⁰

233 Yu aġzıñ burnuñ içini bedeni hep şaķal şaçı
Şaçıñ aşlın yusun´ avrat örülmüş ise bel şaçı

234 Er olan cümle şaçı yur ne deñli örgüsi olsa
Vużū´ ġusli şaħıñ olmaz eger bir yer kuru kılsa

Beyānū´t-Teyemmüm⁴⁹¹

235 Şu ile bil ara yeriñ tamām dört biñ adım olsa⁴⁹²
Her adımı üçer ayak bunı taħmīn idüb bilse

⁴⁸⁵ **Der-kenar(K4-34b;K5-129b):** Ya´nī bu altı yerde ġusl itmek farz olmasınınñ sebebi dördtür. Namaz kılmak ve secde itmek ve Ġur´ān okumak ve Ġur´ān'a yapışmaġdır.

⁴⁸⁶ mest→ K1(33a),K2(33b): mes

⁴⁸⁷ K3(32a): Ġusül Vācib Olan; K4(34b),K5(129b): Ġusül Vācib Olan Maħal

⁴⁸⁸ imāna→ "imāna" kelimesi "imāna" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴⁸⁹ Namāz secde ya mess it tilāvet yā şavāf itseñ (Bu mısra K2(33b), K4(34b), K5(130a)'de bu mısra der-kenarken, K3(32b)'de beyitten sonra 3. mısra olarak yazılmıştır.)

Der-kenar(K4-34b;K5-130a): Bu altı yerde yun vācib bilā-māni´ şuyı bulsa namāz secde yā mess it tilāvet yā şavāf

⁴⁹⁰ K2,K5: Bu başlık yok

⁴⁹¹ K2: Bu başlık yok

⁴⁹² **Der-kenar(K3-32b):** Ya´nī teyemmümden maķşūd hemān ġadeşden pāk olmaġdır.

- 236 Veyā hāzır Şu var ammā degil kâdir id'isti'mâl⁴⁹³
Veyā bir dert ya izdiyād olur itse Şu isti'mâl⁴⁹⁴
- 237 Bilen müslim haber virse ya zann-ı gâlibî olsa
Ya tahtîrde Şusuzluğdan ya düşmândan zarar görse
- 238 Ya Şuyı Őatsalar saña tamâm iki behâsına
Ya mişline Őatarlarsa virecek yok edâsına
- 239 Ya Őuyuñ aleti yokdur ya 'uzvuñ ekşeri yara
Bu on yerde teyemmüm it türâbıñ tîbini ara
- 240 Cünüb hâ'iz dağı meyyit birine olsa Şu kâfî
Kimiñ mülki ise ol Şu anıñdır hağ bu söz **Şâfi**
- 241 Mübâh kılsa Şuyı bir kes cünüb lâyığ olur aña
Olursa müşterek ol Şu meyyit lâyığ olur aña

Beyânü Ferâ'izi't-Teyemmüm⁴⁹⁵

- 242 Eliñ ur tîb yere 'âciz tamâm yüzlere mesh eyle
İkinci đarbda kollara tamâm sür tuhra kaşd eyle
- 243 Ya secde yâ namâz için teyemmüm eyle kıl 'âbid⁴⁹⁶
Teyemmüm it cenâze fevt ider ise veyâhüd 'ıyd
- 244 Eğall üç parmağil'ola ya ekşerle ide meshin
Ğubâr olmak degil lâzım nifâs hayz olmay'ola dîn

⁴⁹³ K2(34a): Veyā hāzır Şu var degil var ide isti'mâl

⁴⁹⁴ Dert→ K3(32b),M(21a): derd; K1(33b): derde

⁴⁹⁵ K1(34a): Beyânü't-Teyemmüm; K2(34b): Bâbü Teyemmüm; M: Bu başlık yok.

⁴⁹⁶ **Der-kenar(K4-46a):** Ya'nî namâz kılmak şađıñ olan teyemmüm üç niyetden biriyle olmak lâzımdır.

Der-kenar(K4-46a): Namâza yâ secde yâ tuhra teyemmüm eyle kıl 'âbid

- 245 Eger Ƙur'ān'a mess için ya Ƙur'ān oƘumak için
Ezān kāmēt ya mevtāyı mezārına Ƙomak için
- 246 Selām için ya nevm için teyemmüm eylese 'āciz
Şahīḥ olur velākin bil namāzları degil cā'iz
- 247 Teyemmüm eylemek cā'iz degil vaƙt Cum'a fevtiyçün
Şu bir mil olmayan yerde Ƙazā oldukları için
- 248 Bir ādem vaƙt ahīrinde şuya vāşıl olur bilse⁴⁹⁷
Şahīḥdir ibtidāsında teyemmüm eylese Ƙılsa
- 249 Beli te'ḥīri mesnūndur namāzı müsteḥab vaƙte
Ṭahāret kāmile için niyāzı müsteḥab vaƙte
- 250 Şuyı recā iden şahşa ṭaleb farz ğulve miƘdārı⁴⁹⁸
Refīķinden ṭaleb farz hem şuyı şevbi olan 'ārı⁴⁹⁹
- 251 Teyemmüm ile ƘıldıƘda vaƙit içinde bulsa şu
Namāzını i'ād'itmez getirdi emr olanı o

Beyānū Nevāķiz't-Teyemmüm⁵⁰⁰

- 252 Biliñ ābdesti bozanlar teyemmümü bozarlar heb⁵⁰¹
Teyemmümü mübāḥ idenleriñ faƘdı bozarlar heb

⁴⁹⁷ **Der-kenar(K3-34a;K5-131a):** Ya'nī bir kimse vaƙit ahīrinde şuyı bulacağını yaķīnen bilse ve te'ḥīr itmeyüb vaƙtiñ ibtidāsında teyemmüm ile Ƙılsa cā'izdir şu ile mā-beyni bir mil Ƙadar olursa. **K3** Mil diyü on iki biñ adıma dirler.

⁴⁹⁸ recā→ M(22a): ṭaleb

ğulve→ **Der-kenar(K3-34b):** Ğulve diyü üç yüz adıma dirler.

⁴⁹⁹ K1(34b): Refīķinden ṭaleb farz şevb şu virmek zann iden cārī
Refīķinden→ K2(35a): Refīķden

Der-kenar(K3-34b): Ṭaleb farz zannī der ise şuyı şevbi olan 'ārī

⁵⁰⁰ K4(46b): Bu başlık önceki beyitten öncedir; K2,K5: Bu başlık yok.

⁵⁰¹ **Der-kenar(K3-34b):** Ya'nī marīz olan şahşıñ marazı gitse yāḥūd şu bulunsa teyemmüm bozulur. Ğayrısın buña Ƙıyās eyle.

- 253 Vuzū ğusli teyemmümi bozulmaz olsalar mürted
Velâkin küfri hâlinde teyemmümünde yok şihhat⁵⁰²
- 254 Tahûrdan men' olan maħbûs ya 'âciz ğasta tuhrından⁵⁰³
Namâzı eylesin te' ğîr rivâyet böyl'imâmından
- 255 Meger âbdest teyemmümden birine olmaya kâdir⁵⁰⁴
Namâz'ol vaqt ider te' ğîr imâmıñdan budur şâdir⁵⁰⁵
- 256 *İmāmeyn* dir teşebbüh it muşallîniñ namâzına
İmām A'zam rücū' itdi *İmāmeyn*'iñ bu kavline
- 257 Gücüñ yetmezse terk eyle tuhurdan ğayrı farzları⁵⁰⁶
Kažāya eyleme te' ğîr edā eyle namāzları
- 258 Ayağı kolu olmayan yüzünde heb yara olsa
Tahâretsiz namâz eyler i'âd'itmez şifā bulsa
- 259 Azı ya nişfi 'uzvınıñ yara olub yuyamazsa
Yaraya eylesin meshi mesiħden çarrı olmazsa
- 260 Eger meshi zarar itse yaraya meshi terk itsin
Sağ olan yerleri yusun var ise şarku meshi itsin

⁵⁰² K3(34b): der-kenardır; M: Bu beyit yok.

⁵⁰³ Tahûrdan→ K2(35a): tuhrdan

⁵⁰⁴ **Der-kenar(K3-34b):** Ya'nî vuzûdan ve teyemmümden 'âciz olan ğasta veyâ maħbûs tuhurdan 'âciz olsalar namâzı te' ğîr iderler.

⁵⁰⁵ K3(34b): Bu beyit der-kenardır; K2,M,K4: Bu beyit yok.

⁵⁰⁶ eyle→ K3(34b): eylese

tuhrdan→ K3(34b): tahûrdan

Der-kenar(K3-34b): Ya'nî namâzıñ farzlarınıı gücüñ yetmezse terk eyle. Tuhurdan ğayrı farzları şoñra kažā eyle.

***Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Ḥuffeyn*⁵⁰⁷**

- 261 Meşih cā'iz topuğı setr iden mest çizme üstine
Muna'ʿal yā mücelleden veyā şık çorab üstine
- 262 Giyilmiş tuhr-ı tām ile ḥadeş kablinde bu şey'ler⁵⁰⁸
Ḥadeş vaktinden üç gün üç gece meşh it müsāfirler
- 263 Muķīm olanlara bir gün olur müddet gicesiyle
Bu meşhiñ farzı üç parmak eliñ parmaklariyle
- 264 Eger meşh itdigiñ çizme ayaklardan çıkar ise
İ'āde it meşh mestlere eger mestlerde var ise⁵⁰⁹
- 265 Çıkarsa çizmeniñ biri çıkar ğayrıya ya meşh it⁵¹⁰
Çıkanda yoğısa mestiñ iki ayaklarıñ ğusl it
- 266 Bir ayađıñ çoğı çıksa ya meşhiñ müddeti geçse
Var ise ābdest ayağın yur telefden ḥavf yoğ ise
- 267 Yürüyince zuhūritse ayakdan ölçü üç parmak
Kadar yırtık birisinde meşh bāṭıl didi ehl-i ḥaķ
- 268 Çuvaldız deñli yırtıklar birisind'eylegil mecmū'⁵¹¹
İkiniñ her birisinde iki parmak degil mecmū'
- 269 Müsāfir bir gece bir gün olunca ger muķīm olsa
Ayağın yur müsāfirdir muķīm olan sefer kılsa⁵¹²

⁵⁰⁷ M(22b): Beyānū'l-Meşh; K2: Bu başlık yok

⁵⁰⁸ K1(35b),K2(35b),K4(48a),K5(131b): Ayağı yuduğı ābdest ile geydiyse bu şey'ler

⁵⁰⁹ meşh→ K3(35b),M(22b): meşh

⁵¹⁰ çıkarsa→ K4,K5: çıkar

ğayrıya→ K3(35b): ğayrı

Der-kenar(K4-48a;K5-132a;K3-35b): Ya'nī çizmeniñ biri çıkarsa ol dağı çıkar mestler üzerine meşh eyle yāḥūd çıkarmayub çizmeniñ ve mestiñ üzerine meşh eyle.

⁵¹¹ K2(36a): Çuvaldız deñli yırtıklar birisinde meşh eylegil mecmū'

⁵¹² K1(36a),M(23a): Ayağın yur müsāfirdir muķīm māsiḥ sefer kılsa

***Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Cebā'ir*⁵¹³**

- 270 Bil imdi şarkuya meşhiñ yumağ hükmindedir fikr it
Muḥālif çizme meşhine beş on yerde anı zıkr it
- 271 Cebīre altını ğusle ya meşhe kâdir olmazsañ
Kamusın yâ çoğın meşh it ne deñl'âbdestli şarmazsañ
- 272 Meşih bâtıll degil oñulmayub düşerse şarkusı
Yusun ancak o mevzi'i oñulub düşse şarkusı
- 273 Mu'ayyen müddeti yokdur cünüb meşh eylemek câ'iz
Birinde şarku yâ meşhi bir ayağın yumağ câ'iz
- 274 Cebīreye meşihden şoñ giyüb meşh itse mestine
Ya memsüh şark'üzerine şarub meşh itse üstine⁵¹⁴
- 275 Bular câ'iz cebīr'altı ne deñl'üç parmağ olmazsa
Ya işlansa cebīr'altı veyâ hiç niyyet olmazsa
- 276 Bir ayağında şarku yâ bir ayağında mestine
Meşih câ'iz degil meger giye mest şarku üstine⁵¹⁵

***Beyānū'l-Özr*⁵¹⁶**

- 277 Hadeş farz vaktiniñ birin ihâţ'idüb kesilmezse
Kesilüb ya vuzū' idüb kıılacak deñli olmazsa

⁵¹³ K2: Bu başlık yok

⁵¹⁴ K4(49a): mestine, **Der-kenar(K3-36b)**: Ya'nî şarku üzerine meşh itdikden şofra ol meşh olan şarkunuñ üzerine bir şarku dañi şarsa ikinci şarku üzerine meşh itse câ'izdir.

⁵¹⁵ **Der-kenar(K3-36b)**: Ya'nî cebīreniñ altı cümle işlansa veyâ cebīreyi niyyetle şarsa ittifâken üzerine meşh câ'izdir. Ammâ mesti niyyet eylemese veyâhüd işlansa ba'zı 'ulemâ üzerine meşh câ'iz degildir meşh bozulur.

⁵¹⁶ K2,M: Başlık yok

278 'Özürdür şāhibi ma'zūr vuzū lāzım vaķit ıķsa
'Özür bāķī ikinci vaķtde bir damla ḥadeṣ aķṣa⁵¹⁷

[K1(37a);K2(37a-37b);K4(49b-50a);K5(133a)]

1 Ya'nī bu iki ūretiñ her biri 'özürdür. Ve ūāhibine ma'zūr dirler. Ve 'özrūñ
2 ūübūti bu ikiden biri ile ūābit olur. Ve 'özrūñ beķāsi vaķtiñ içinde mūbtelā olduęı
3 'özür bir kerre bulunmaķ ile olur. Ve 'özrūñ zevāli vaķtiniñ ibtidāsıdan
4 intihāsınaca ṭuhr-ı tām ķaplayub aṣlā ol ḥadeṣ bulunmamaķ ile olur.

279 Ḥadeṣden bir zūhūr itse aḥīr vaķtind'edā eyle⁵¹⁸
ūürūṭıyla 'özür olmazs'anı ūoñra ķazā eyle

280 Eger ābdest alub mestin giyininceye dek 'özri
Kesilse 'özri olanlar ūaḥīḥ gibi ider meṣḥi

281 Kesilmezse ider meṣḥi hemān vaķtiñ içinde ol
Deminden ğayrı a'zāri keser iseñ olur maķbūl

282 Vuzū its'inkīṭā' üzre vaķitde ıķsa aķmazdan
Vuzūs'āniñ degil bāṭıl yoğısa ğayrı nāķızdan

283 'Özür aķmaz iken bir ğayr ḥadeṣ içün vuzū alsa⁵¹⁹
Bozular ol vuzūdan ūoñra 'özr yā ğayr ḥadeṣ gelse⁵²⁰

284 Ķaṭı' vaķti 'özür hem ğayr ḥadeṣ içün vuzū' alsa
Bozular ol vuzūdan ūoñ 'özür ğayır ḥadeṣ gelse

⁵¹⁷ 'Özür zā'il ḥaķīķatde ṭuhur ol vaķti ķaplırsa (Nūshalarda beyitin altında bir mısra olarak yazılmıştır.)

⁵¹⁸ zūhūr→ K4(50a): zūhr

⁵¹⁹ ğayr→ K5(133b): ğayrı

⁵²⁰ K1(37b): Bozular ol vuzūdan ūoñ 'özür ya ğayr ḥadeṣ gelse
K3(37a): Bu beyit der-kenardır; M: Bu beyit yok

- 285 ‘Özür akmaz iken ancak o ‘özr için vuzū alsa
Olur cā’iz i ‘ād’itmez o ‘özr aķar iken kılsa
- 286 Faķaķ bir burnı aķar iken o ķan için vuzū alsa
Bozulur ol vuzūdan soñr’öbür burnuñ ķanı gelse⁵²¹

***Beyānū’t-Ṭahāreti mine’n-Necisi’l-Ḥaķīķi*⁵²²**

- 287 Beden şevb secde mevzi’in ayaķ mevzi’ini pāk it⁵²³
Eliñ üstine secd’itseñ eliñ mevzi’ini pāk it⁵²⁴
- 288 Müsāfir şevbini pāk idecek bir şey’ bulmazsa
Necis ile veyā çıplaķ kılar ol ‘āşi kılmazsa⁵²⁵
- 289 Namāzdan fāriğ olmazdan necis dirhemden izdiyād
Olursa yunması lāzım degildir didiler ‘ubbād

***Beyānū Muṭahhari’l-Encās*⁵²⁶**

- 290 Necis ‘aynın izāl’ile necisde cirm bulunursa
Bulunmazsa uçunca yu şıķ üç kerre şıķılursa
- 291 Şıķılmazsa uçunca yu şu her birinde ķaṭ’ olsun⁵²⁷
Unudulsa necis yeri hemān taḥmīn idüb yusun

⁵²¹ K1(37b),K4(50b): Bu beyit K3 ve M nüshasına göre alttan ikinci beyitle yer değiştirmiştir.

⁵²² K1(38a),M(24a),K5(133b): Beyānū’t-Ṭahāreti ‘Ani’n-Necisi’l-Ḥaķīķi; K2: Bu bařlık yok

⁵²³ K1(38a): Beden şevb mescidi ayaķlarıñ mevzi’lerin pāk it

⁵²⁴ K2,K4,K5,K1,2283: Eřaḥ budur eliñ hem dizleriñ mevzi’ini pāk it (Bu mısra beyitin altına eklenmiştir.); K1(37b)’de beyitin 2. mısraıdır.

⁵²⁵ ‘āşi→ “‘āři” kelimesi “‘āři” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵²⁶ K5(133b): Başlık, bir üst beyitten öncedir; K2: Bu başlık yok

⁵²⁷ Şıķılmazsa→ K4(51b): şıķılmaz

- 292 Aķarsa bir gice bir gün bisātıñ Şu zerinden
Bisātda bāķi ķalmazsa biliñ murdār eŐerinden⁵²⁸
- 293 Zcāce āyine gibi mcellālar silinirse
‘Ayin ķalb olsa bir ğayra Őarābıñ ħal ķılınırsa⁵²⁹
- 294 Necis yanub kl olub yā necis tzlada tz olsa
Trāba pek sürülse ħuf necis ħufda keŐif olsa⁵³⁰
- 295 Ħubbuñ ba‘zısın yusuñ ya bulsañ ğayrıya virseñ
Menī yābis olsa yaş bez ile miĥcemi silseñ⁵³¹
- 296 Ağacı yunsa yerleri ķazub üst altına gelse
Oyub dört yanların et ķatı yağ balda fa‘re olsa⁵³²
- 297 Boğazlansa ya debğ olsa ķurusa yer eşer gitse
Ķuyudan vācibiñ mişli ķekilse aķŐa yā batsa
- 298 Veyā bir ħavza girüb Şu öbür cānibden aķarsa⁵³³
‘Asel miŐlinde bir mişli Şu il’ĉ kerre ķaynarsa⁵³⁴
- 299 İners’evvelki miķdāra bu ĉden her birisinde
Necis olanlar olur pāk bulardan her birisinde

Beyān Setri’l-‘Avret⁵³⁵

- 300 Göbek altı diz altına varınca erlere ‘avret⁵³⁶
Eme erden ziyāde arķası ķarnı bile ‘avret

⁵²⁸ bāķi→ “bāķī” kelimesi “bāķī” Şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵²⁹ K1(38b): ‘Ayin ķalb olsa bir ğayra miŐāl ħamr ħal ķılınırsa

⁵³⁰ Trāba→ K2(38b): trābıñ

⁵³¹ K2(38b): Bu beyitteki mısraların yeri deĝiŐiktir.

⁵³² K2(39a),K3(38b),M(24b),K4(52a): Oyub dört yanların sen et ķatı yağ balda fa‘re olsa

⁵³³ ħavza→ K1(38b),K2(39a): ħavz

⁵³⁴K5(134a): ‘Asel miŐlinde bir mişli Şu ile ĉ kerre ķaynarsa

⁵³⁵ K2: Bu başlık yok

⁵³⁶ K3(39a),M(24b),K4: Göbek altı diz altına varınca oldı erlere ‘avret; K1(38b), K2(39a): Göbek altı diz altına varınca oldı er ‘avret

- 301 Olursa hürre hātūnlar olur her yerleri 'avret
Yüzi el iç'ayaıkları degil bu üçleri 'avret⁵³⁷
- 302 Eger 'avret yeriñ rub'ı açık olsa namāz fāsīd
Bulunca rub'ı fāhir şevb açık kılsa namāz fāsīd

***Beyānū fi'n-Nisā'i'l-'Avret*⁵³⁸**

- 303 Nisāda baş u muṭlāk saç kulaıklar her biri 'avret
Boyun her bir omuz arka bażūlar her biri 'avret
- 304 Merāfıkdan bileklerinece her kolları 'avret
'Alā kavlin ayakları eliñ üzerleri 'avret⁵³⁹
- 305 Daħi şarkmış memeleri şadır qarınları 'avret
Oturağ yerleri öñ ard daħi uyluıklar 'avret
- 306 İki dizden topuğınca vü her bir dizleri 'avret
İşit hürre yigirmi sekkiz 'avret yerini setr it⁵⁴⁰

***Beyānū Mevāzi'i'l-'Avreti fi'r-Racūli ve'l-Emet*⁵⁴¹**

- 307 Göbekl'āneniñ beyni diziyle faħzı başk' 'avret
Oturağ yerleri öñ ard eme hem erde başk' 'avret⁵⁴²

⁵³⁷ K4(52b),K5(134b): Hemān yüz el içi ayakları degil bu üçleri 'avret

⁵³⁸ K2,M,K4,K5: Bu başlık yok

⁵³⁹ **Der-kenar(K3-39a):** Diziyle faħzı bir 'avret öñ ardı insānda başka 'avret
Kulağ kol şak qarın saç arka şadır zende seb'a 'avret

⁵⁴⁰ K1(38b): İşit hürre olan zenler oğuz 'avret yerin setr it M(25a): İşit hürre yigirmi hem sekiz
'avret yerin setr it

⁵⁴¹ K2,K5: Bu başlık yok

⁵⁴² ard→ K2(39b): arda

- 308 Emede bu sekizden ğayr qarın arqaları ‘avret⁵⁴³
Buları hıfz idüb a‘māl idenlere ola rahmet

***Beyānū İstikbāli'l-Kıble*⁵⁴⁴**

- 309 Namāzı Mekke'de kılsañ dönersiñ Ka‘be zātına
Eger Ka‘be görünmezse dönersiñ Ka‘be semtine
- 310 Eger semti bilinmezse bilen de olmasa hāzır
Taḥarrī farz ne semt kıble o semte toğrı ol nāzır
- 311 Namāzda zan döner ise beķāsın dön o semte kııl
Var ise ‘aczi ya ḥavfıñ gücüñ yetdigi semte kııl⁵⁴⁵
- 312 Eger hiç bir taraf terciḥ olunmazs’eyle sen te’ḥır
Veyā dört semte dört kerre kılub ān’itme sen te’ḥır
- 313 Taḥarrīsiz şürū‘itse namāzda kıble’i bilse
Namāzı i‘āde eyler ne deñli kıbleye dönse⁵⁴⁶
- 314 Bilen hāzır iken yanda su‘ālsiz fikr idüb kılsa
Olur cā‘iz taḥarrīsi anıñ bil kıbleye gelse⁵⁴⁷

Beyānū'l-Vakt

- 315 Namāzıñ vaqtini bil sen şabāḥıñ şubḥ-ı şādıķdan
Güneş tođıncaya dekdir zuhūr şemsıñ zevālinden

⁵⁴³ sekizden→ K1(39b),K2(40): toğuzdan

ğayr→ K5(135a): ğayrı kıble; K2: Bu başlık yok

⁵⁴⁴ K1(39b): Beyānū İstikbāli Kıble; K2: Bu başlık yok

⁵⁴⁵ ‘acz→ “‘acz” kelimesi “‘aczi” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

M(25b); K3(40a): Var ise ‘acz ya ḥavf gücüñ yetdigi semte kııl

⁵⁴⁶ namāzı→ M(25b): namāzını

K1(39b),K5(135a): Namāzı anıñ degil cā‘iz ne deñli kıbleye dursa

⁵⁴⁷ K3(40a): Olur cā‘iz taḥarrīsi anıñ kıbleye gelse;

Degil lâzım kapısın daķķ bilen yanıñda yoķ ise [K2(40b),K5(32b): Bu mısra der-kenardır; K1(40a),2283: Beyitin altına küçük bir şekilde yazılmıştır.]

- 316 Zevāliñ gölgesinden ğayr olursa gölg'iki mişli⁵⁴⁸
İkindidir *İmām A'zām İmāmeyn* didi bir mişli
- 317 Güneş aşınca mağribdir şafağ aşınca yats'oldı⁵⁴⁹
Şafağ humret didi *İmāmeyn İmām* dirki beyāz oldı
- 318 Biliñ her vaqt kazā vaqti olur cā'iz ne vaqt kılsa
Degil cā'iz tūlū' vaqti ğurūb yā istivā olsa

[K1(40b);K2(40b-41a);K4(54b);K5(135b)]

- 1 Ya'nī bu üç vaqıtde fā'iteleri kazā eylemek cā'iz degildir, ya'nī şahıḥ degildir.
2 **Li-enehā vecebet kāmiletan felā tu'eddā nākıṣaten**⁵⁵⁰ ammā bu üç vaqıtde
3 ya'nī tūlū' ve ğurūbda ve ḥadd-i istivāda nāfile kılmak cā'izdir. Lākin, kerāhet-
4 i taḥrīmī ile mekrūhdur. İllā Cum'a günü ḥadd-i istivāda nāfile kılmak
5 cā'izdir. Bilā-kerāhet *İmām Yūsuf* dan böylece rivāyet olundu. **Halebī**⁵⁵¹

Beyānū'n-Niyyet⁵⁵²

- 319 Yeter sūnnet nevāfilde namāza niyyet eylemek⁵⁵³
Velākin farz [u] vācibde gerek ta'yīn idūb bilmek
- 320 Edāda niyyet it aḥşam vitir bayrām namāzına
Kazāsında fūlān günūñ şabāḥ aḥşam namāzına
- 321 Kazā eyler namāza ehl olan vaqtiñ aḥīrinde
Vücūbında ihtilāf oldı vaqit bulunmayan yerde⁵⁵⁴

⁵⁴⁸ ğayr→ K5(135b): ğayrı

⁵⁴⁹ güneş→ K2(40b): günūñ

⁵⁵⁰ (Çünkü bunlar bir bütün olarak vācib oldular. Eksik eda edilmesi caiz değildir.)

⁵⁵¹ K4: Bu nüshada ilgili kısmın hangi eserin tercümesi olduğu belirtilmiştir.

⁵⁵² K2: Bu başlık yok

⁵⁵³ sūnnet→ K1(40b),K2(41a),K5(135b): niyyet

⁵⁵⁴ M(26a): Vücūbında ihtilāf vaqit bulunmayan yerde

322 Kāzāya çok namāz kalsa ne deñli tahmin it āni⁵⁵⁵
En evvel kalmış evvel kıl veyā kıl soñra kalanı⁵⁵⁶

323 Vaķit içinde bed' itse namāz'āniñ edā oldı
Namāzı terk iden řaħřa faķaķ maskaķ kaza oldı

***Beyānū řalāti'l-Cenāze*⁵⁵⁷**

324 Namāz lillāhi olsun da du'āyı meyyit iķün it⁵⁵⁸
İmāmiñ kıldığı řaħřa diyüb kıl bilmeseñ meyyit

***Beyānū't-Tekbīr*⁵⁵⁹**

325 Namāza niyyetiñden soñ lisānla eylegil tekbīr
Soñında "hemze"niñ "bā"niñ "elif"den eylegil taħzīr

***Beyānū'l-Kıyām*⁵⁶⁰**

326 Kıyām farz secdeye kadir olan řaħřa řalātında
Şabāħiñ sünnetinde hem nezir farz vācibātında

***Beyānū 'Özri'l-Kıyām*⁵⁶¹**

327 Kıyāmında başı dönse veyā zaħmet ředīd olsa
Ya keşf 'avret ya bevl aķsa ya bir ğayrı zarar görse⁵⁶²

⁵⁵⁵ tahmin→ "taħmīn" kelimesi "taħmin" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵⁵⁶ kalmış→ K1(41a),M(26a),K4(54b): kalmışı

⁵⁵⁷ M(26a): Beyānū Niyyeti řalāti'l-Cenāze; K4(54b): Beyānū'n-Niyyet řalāti'l-Cenā'iz; K2: Bu bařlık yok.

⁵⁵⁸ K5(136a): Namāz lillāhi olsun du'āyı meyyit iķün it; M(26a): Namāz lillāh olsunda du'āyı meyyit iķün it; K3(41a): Namāz lillāh olsun du'āyı meyyit iķün it; K4(55a): Namāzı lillāh iķün it

⁵⁵⁹ K1(41a): Beyānū't-Tekbīreti'l-İftitāħ; K4(55a): Beyānū't-Tekbīreti'l-Fettāħ; K2: Bu bařlık yok.

⁵⁶⁰ K2: Bu başlık yok

⁵⁶¹ K2,K3,M: Bu başlık yok.

⁵⁶² K5: Bu beyit yok

- 328 'Özürdür ol ku'üd eyler güci yetse sücüd eyler
Güci yetmezse secdeye başı ile imā eyler⁵⁶³

Beyānū Te'hīri'ş-Şalāt⁵⁶⁴

- 329 Başıle kādir olmazsañ kaç ile itme gel te'hūr
Kažā it şihhati bulsañ vaşiyet 'ömr ise āhir

Beyānū'ş-Şalāti'l-leti Lā-Tuğzā⁵⁶⁵

- 330 Cünün olsa ya uğunsa ne deñli kırkudan olsa
Kažā itmez o bir gün bir giceden izdiyād olsa

- 331 Yiyüb penc yā içüb hamrı dev'içs' 'akl'izāl'itse
Ya uyursa kažā eyler ne deñli çok vakit gitse

Beyānū'l-Kırā'at⁵⁶⁶

- 332 Kırā'atde sükünü hareke'i harf itmemek tebdīl⁵⁶⁷
Dañi noqşān ziyāde itmemek farz eylegil tertīl

- 333 Hurūfı eyleyüb taşhīh işitsin ānı nefsinde⁵⁶⁸
Vītir nefliñ kamosında farā'izler ikisinde⁵⁶⁹

- 334 Bir āyet did'*İmām A'zam İmāmeyn* didi üç āyet
Veyāhūd bir uzun āyet namāzda oldı farziyyet

⁵⁶³ eyler→ K5(136b): ider

⁵⁶⁴ K2,K3,K4,M: Bu başlık yok

⁵⁶⁵ K2,K3,M,K5: Bu başlık yok

⁵⁶⁶ K2: Bu başlık yok

⁵⁶⁷ harf→ K1(41b),K2(42a): harfi

K3,M: Bu beyit yok

⁵⁶⁸ Hurūfı→ K4(56a),K5(136b): hurūf

⁵⁶⁹ kamosında→ K3(41b): ço sende

- 335 Bir āyet'ki kelim'olsa ya zā'id olsa cā'izdir
Eger bir kelim'yā bir ḥarf olursa ğayr-i cā'izdir

Beyānū'r-Rükū' ve's-Sücūd⁵⁷⁰

- 336 Rükū'da yetsin el dize қо secdeñde yere alını
İmāmeyn dir degil cā'iz faқаt vaż'eylese burnı
- 337 Daḥi secd'itdigiñ şey'de qarār eyleye vech ānda
Ayak parmaqlarından şart birin kıbleye meyl ānda
- 338 Ayak mevzi'lerinden secde yeri ref'olinmaya
Ki ya'nī bir zirā'nıñından izdiyād kılınmaya⁵⁷¹
- 339 Zihām vaқti muşallīniñ şahīḥdir secde zahrında
Olursa sācid [u] mescūd'aleyhiñ dizleri yerde

Beyānū Şerā'it'i'l-İktidā' li'l-İmām⁵⁷²

- 340 İmām'uymaқ murād itseñ şalātıñ mütteḥid olsun
İmāmı ileri geçme mekāniñ mütteḥid olsun
- 341 Müşārik ol rükünlerd'iltibās olmaya naқlinde
İmāmınıñ namāzı hem şahīḥ ol'i'tikādında
- 342 Berāber turma'avratla cenāze kılmaz iseñ sen
Namāzı eylemez ifsād yanıñda emred-i aḥsen

⁵⁷⁰ K2,K3,M: Bu başlık yok

⁵⁷¹ Ki ya'nī → K1(42b),K2(42b),K4(56b),K5(137a): 'özürsüz

⁵⁷² K2,M,K5: Bu başlık yok

Beyānū Şerā'itī'l-Mücāzātī'l-Müfside⁵⁷³

- 343 Tõkuz yaşında muṭlaḳā yedi yaşında müştēhāt
Ne deñli zevce yā maḥrem olursa 'āḳile 'avrat⁵⁷⁴
- 344 İmāma uysa bu 'avrat yanınd'ardında er uysa⁵⁷⁵
Veyā muḳtediye 'avrat imāmına muḥāz uysa
- 345 Namāz semtler mekānlar bir bilā-ḥā'il olurlarsa
Veyā ḥā'il yerine nās şıḡar bir fūrce olmazsa
- 346 Rükün miḳdārı eglense fesād geld'er namāzına
İmām niyyeti ittiyse uyan zenler namāzına⁵⁷⁶
- 347 Ḳayıḳ yürür ḳadar bir çay ya ḳañlı şıḡacaḳ bir yol
Ya şahrāda iki şaf şıḡacaḳ deñli ya ekşer ol
- 348 Bulunmaya imām ile seniñ beyniñde bu eşyā
Meger yoldan iki kimse imāmıñ'eyley'iktidā
- 349 Namāziñ şart rükününde imām dūn olmaya senden⁵⁷⁷
Meger ola teyemmüm meşḥ iden ḳā'iden ḥadebden
- 350 Şabī dilsiz [u] münfil 'ārī ümmī mūmī ma'zūruñ⁵⁷⁸
Nisā ḥālif ya nāzır nezır olsa 'ayn-i menzūruñ⁵⁷⁹

⁵⁷³ K1(42b): Beyānū Şerā'itī'l-Mücāzātī'l-Müfsidetī'l-Mezkūr; K2,K3,M,K5: Bu başlık yok

⁵⁷⁴ zevce→ K1(43a),K2(43a): zevc

⁵⁷⁵ K2(43a): olsa

⁵⁷⁶ K2(43a): Eger niyyeti ittiyse imām 'avrat namāzına

⁵⁷⁷ **Der-kenar(K3-43b):** Ya'nī imām teyemmüm ile ḳılsa ve cemā'at ābdest ile ḳılsa veyā imām meşḥ ile ḳılsa cemā'at ayaḡın yusa veyā imām oturduḡı yerden ḳılsa cemā'at ayak üzerine ḳılsa veyā imāmıñ beli büḡri olsa cemā'at doḡrı olsa cemā'atiñ namāzı şaḥiḥ olur. Ḥālbuḳi imām cemā'atden dūn oldı. >**Baḥr-ı Rāyık**<

⁵⁷⁸ mūmī→ K3(43b),M(26b): mūm

⁵⁷⁹ olsa→ K1(43a): olursa

- 351 Şahīḥdir kendi mişline bu on kimse imām olsa
İmām kavme haber virsin namāzıña fesād gelse

***Beyānū'l-Ḥadeşi fi'ş-Şalāt*⁵⁸⁰**

- 352 Ḥadeş sebķ eylese şahşa bilā-şun'ın namāzında
Edā itmezse bir rükün ḥadeş yā meşyi ḥālinde
- 353 Ḥadeş ābdest icāb idüb nevādirde de olmazsa⁵⁸¹
İmāma şālih olmayanlar'istiḥlāf bulunmazsa
- 353 Ḥadeş ābdest icāb idüb nevādirde de olmazsa⁵⁸²
İmāma şālih olmayanlar'istiḥlāf bulunmazsa
- 354 Gerek fi'li işlemezse yā münāfi şey' namāzına⁵⁸³
Zevi't-tertib fevā'iti ḥuṭūr itmezse ḳalbine
- 355 Bilā-mekşin vuzū idüb meger ḳan ḳaṭ' olunmaya
Veyā bir izdiḥām olub bir aralık bulunmaya
- 356 Fesād sebķ eylemezden muḳted'itmām it mekānında⁵⁸⁴
Muḥayyer münferid ḥıfz it bināya şart cānında
- 357 Belī efdāldir istināf bināya şart daḥi olsa
İmām olsun gerekse münferid yā muḳtedī olsa

⁵⁸⁰ K2: Bu başlık yok

⁵⁸¹ icāb→ "İcāb" kelimesi "icāb" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵⁸² icāb→ "İcāb" kelimesi "icāb" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵⁸³ K1(43b),K3(44a),M(27a): Gerek fi'li işlemezse yā münāfi şey' namāzına; K4(58a): Gerek fi'li işlemezse münāfi şey' namāzına; K2(44a): Gerek fi'li işlemez yā münāfi şey' namāzına

⁵⁸⁴ **Der-kenar(K3-44b):** Ya'nī evvelki mekānına gelir imām fāriğ olmadıysa ve beyninde iḳtidāya men'ider. Māni' var ise ābdest aldığı yerde itmām ide.

Beyānū Müfsidāti'ş-Şalāt⁵⁸⁵

- 358 Kelām-ı nās selām kaşden lisāniyle selām almak
Beşerden istenen şey'i Hudāsından recā kılmak
- 359 Enīn [u] āh āh [u] ūf tūf bükāsı şavt ile derlden⁵⁸⁶
Meger def'e olmaya kadir ola bunlar zārūretten
- 360 Daḥi yüzinden oḡmak 'özürsüz kıbleden dönme⁵⁸⁷
Gören namāzda zann itmez 'amelden birini itmek
- 361 İki şaf deñli yürimek ara yerinde tırmaḡsız⁵⁸⁸
İmāmın öñine geçmek tenaḡnuḡ hem zārūretsiz⁵⁸⁹
- 362 Ya insān emrin'imtişāl ya bir kimseye yer virse
Necis üstine secd'itse uḡunsa yā cünün irse
- 363 Ya ḡalbde irtidād olub ya ḡusl icāb iden gelse⁵⁹⁰
Ya kaşden bir hadeş yā kend'işidecek kadar ḡülse⁵⁹¹
- 364 Kaşāsız rükni terk itse 'özürsüz şartı terk itse⁵⁹²
Vuzū için degil ise iki şaf deñli yer gitse
- 365 Şabīler şorsa üç kerre ya bir şormaḡda sūd gelse
Üfürmekde olsa ḡarf zāhir ya bir şaḡşa ḡiḡāb itse⁵⁹³

---

⁵⁸⁵ K2: Bu başlık yok

⁵⁸⁶ āh āh→ K1(44a): āh uh

⁵⁸⁷ K2(44b), K4(59a): Yüzinden Kur'ān oḡmak 'özürsüz kıbleden dönme

⁵⁸⁸ yerinde→ K3(45a),K4(59a),K5(158a): yerde

⁵⁸⁹ K1(44a): İmāmı ileri geçmek tenaḡnuḡ hem zārūretsiz

⁵⁹⁰ ḡalbde→ K2(4b): ḡalbinde

iden→ K2(44b): ider

⁵⁹¹ K5: Ya kaşden bir hadeş idüb veyā ḡahḡaha idüb ḡülse

⁵⁹² rükni→ K3(45a),M: rükün

⁵⁹³ zāhir→K4(59b): tāhir

itse→ M(28b),K5(138b): kılsa; K2(45a),K4(59b): gelse; K1(44b): kılsa

- 366 Namāz kılar iken ‘avrat ‘ale’l-ıtlāk eri öpse⁵⁹⁴
Veyā erler namāzdayken ma‘u’ş-şehvet biri öpse
- 367 İmāmıñ gayrıya fetħi veyā şürb mazğı yā ekli
Namāzına muğāyir bir namāza eylese naqli
- 368 Ya dünyā emriçün vāsvās def‘iyçün dise lā-ħavl⁵⁹⁵
Veyā Qur‘ān oқundukda dise ħaqq oldı şıdku’l-ħavl⁵⁹⁶
- 369 Dise celle celāluhu işitdikde Hudā ismin
İşitdikde iderse yā şalātı Muştafā ismin
- 370 Su‘āle yā ‘aţāsına lisān ile cevāb virse
Ya istircā‘ idüb yā ħamdele yā helhel’iderse
- 371 ‘Aceb idüb ħaberdan sebħale yā ħavkal’iderse
Cevāb қаşd itse bunlardan şena i‘lam degil ise⁵⁹⁷
- 372 Ya bir mesbūq kıyām idüb sücūdını i‘ād’itse⁵⁹⁸
İmām sehv secde itdikde dönüb añ’ıktidā itse
- 373 Қаşınsa bir rükünd’üç kerr’elin her birde ref‘itse⁵⁹⁹
Veyāħūd diş arasından noħud deñli ta‘ām yutsa
- 374 Ĥaţā‘en yañlış oқunan tağayyür itse ma‘nāsı
Tağayyür fāħiş olursa budur aқvalıñ aқvāsı

⁵⁹⁴ namāz→ K2(45a): namāzi

⁵⁹⁵ vāsvās→ K1(44b): vesvāsı

⁵⁹⁶ oқundukda→ K2(45a), K4(59b),K5(138b): işitdikde

⁵⁹⁷ **Der-kenar(K3-46a):** Ya‘nī istircā‘ dan ħavklaya gelinceye dek beş şüret olmuşdur.

Bunlardan āħara cevāb қаşd iderse namāzı fāsıd olur. Namāzda olduğın i‘lām iderse namāzı fāsıd olmaz.

⁵⁹⁸ i‘āde itse→ K1(45a): edā itse

⁵⁹⁹ birde→ K3(46a): birinde

Beyānū't-Taḡayyūri'l-Fāḡiṣ⁶⁰⁰

- 375 Ḥaṭā'en yañliṣ oḡunan yoḡısa miṣli Ḳur'ān'da
Daḡi ma'nā ba'īd olsa veyā ma'n'olmasa ānda
- 376 Ğurāb ile ğubār gibi serā'ıl [u] serā'ır hem
Veyā miṣl olduġı taḡdirce ma'nāsı muġāyir hem⁶⁰¹
- 377 Bu üç şüret ider ifsād ne deñli olmasa ḡāṣid⁶⁰²
İmām Yūsuf didi miṣl olmayanda muṭlaḡā fāsıd⁶⁰³
- 378 Tamām cidd eyleyüb taṣḡīḡe kādir olmayan kimse
Lisānı döndüġi yerden bir āyet bulmayan kimse
- 379 İmām buls'ıḡtidā eyler birine kend'imām olmaz
Tamām cidd itmese ānıñ namāzına cevāz gelmez
- 380 Şabāḡda ġün doġub Cum'a namāzında 'aṣır girse
Teyemmüm eyleyene muḡtedīlerden şuyı görse⁶⁰⁴
- 381 Veyā oḡur imāmlarıñ yerin'ümmī ḡalīf'olsa
Necis ile ḡılan kimse şu gibi şey'leri bulsa
- 382 Veyā āsān 'amel ile ḡıḡarsa mest ayaġından⁶⁰⁵
Vaḡit ḡıyḡ olmayub tertīb olan añsa namāzından⁶⁰⁶

⁶⁰⁰ K2,K3.M: Bu başlık yok; K1(45a): Başlık bir önceki beyitten öncedir.

⁶⁰¹ miṣl→ K2(45b),M(29a),K3(46b),K5(139a): miṣli

⁶⁰² ider→ K5(139a): olur

ḡāṣid→ K2(46a): ṣādır

⁶⁰³ miṣl→M(29a),K3(46b),K5(139a): miṣli

⁶⁰⁴ **Der-kenar(K3-46b)**: Ya'nī teyemmüm ile ḡılan imāma, iḡtidā iden kimselerden biri şu görse imāmıñ namāzı fāsıd olur.

⁶⁰⁵ mest→ K1(46a): mesti

⁶⁰⁶ K3(47a),K5(139b): namāzında; **Der-Kenar(K3-47a)**: Ya'nī şāḡib-i tertīb olan kimse ḡalmıṣ namāzında vaḡit ḡāḡırına gelse vaḡit daḡi bol olub ḡalmıṣ namāzını ḡılıcaḡ ḡadar daḡi vaḡit olsa ol kimseniñ namāzı fāsıd olur.

- 383 Veyā ümmī olan kims'āyeti bilse namāzında
Başı açık kılan cāriye āzād olsa namāzında
- 384 Kazā kılanlara bir vaqt-i mekrūhdan duḥūl itse
Veyā ma'zūr olanlara namāz vaḳti çıkub gitse
- 385 Ya çıplak bulsa bir şevb yā mesiḥiñ müddeti yitse⁶⁰⁷
Oñulub düşse şarkusı ya ma'zūrdan 'özür gitse
- 386 Ya bayrāmda zevāl olub ya mūmā secdeye kâdir
Ne deñli ka'deden şoñra bu on yed'olsalar şadır
- 387 Tamām yetmiş kadar müfsid namāzıñ'eyledi ibṭāl
İ'ād'eyle binā olmaz bilüb hıfz eylegil a'māl

***Beyānū Şerā'iti Vücūbi'l-Cum'a*⁶⁰⁸**

- 388 Şehirde yā nidā işidilen köyde muḳīm olsa
Olursa meşye kâdir ol bülūğı 'aḳlı var ise
- 389 Müzekker hūr şahīḥ müslim ne deñli bir gözi olsa
Bu şahşa Cum'a farz oldı mevāni' başka yoğısa
- 390 Bu şartlardan biri yitse namāz ehli kılar zuhri
Velākin kılsa ol Cum'a edā itmiş olur zuhri
- 391 Kırādan Cum'a gün şehre gelüb ol gün karar itse
Aña bil Cum'a farz oldı degil ol gün firār itse

⁶⁰⁷ K1(467a): Ya çıplak bulsa bir şevbi ya meshiñ müddeti yitse

⁶⁰⁸ K1(46b)→ Beyānū Şerā'iti Vücūbiyyeti'l-Cum'a K3(47b): Bābü'l-Cum'a; M(29b): Beyānū'l-Cum'a; K2: Bu başlık yok

- 392 Didi ba'zı Cum'a vaqtince mekş iderse farz oldı
Köye şehri zevâlden öñ hurûc itse cevâz buldı⁶⁰⁹

Beyânü Şerâ'îti Edâ'i'l-Cum'a⁶¹⁰

- 393 Edâya şartı zuhur vaqti mışır huṭb'ibtidâ me'zûn
Cemâ'at huṭbeye hâzır üç erden olmayalar dūn
- 394 Mışırda birki kaç yerde fenâda Cum'a câ'izdir
Daḥi hem mevsim-i hacda Minâ'da Cum'a câ'izdir
- 395 Şehirde Cum'a gün zuhri cemâ'atle edâ mekrūh
Kurâlarda ezân kâmet cemâ'atle degil mekrūh⁶¹¹

Beyânü'l-Huṭbeti'l-Mefrūza⁶¹²

- 396 Eḳall-i huṭbe bir tesbîḥ veyâ tehlîl veyâ taḥmîd
İmāmeyn dir teşehhüd deñli ola va'z du'â taḥmîd⁶¹³

Beyânü'l-Cenâ'iz⁶¹⁴

- 397 Eger müslim olub bütün ya ekşeri bulundıysa
Ya nişfi başile mevcūd yunub taḥṭîr olundıysa⁶¹⁵
- 398 Öñe ço kııl namâzını kıyâm tekbîrdürür farzı
Ne deñli kılsa bir hâtūn edâ itmiş olur farzı

⁶⁰⁹ M(30a): Didi ba'z Cum'a vaqtince mekş iderse farz olur
Köye şehri zevâlden öñ hurûc itse zevâl bulur
K2(47a): Didi ba'z Cum'a vaqtince mekş iderse farz olur
Köyde şehri zevâlden öñ hurûc itse cevâz bulur

⁶¹⁰ K2: Bu başlık yok

⁶¹¹ kâmet→ K5(140b): ikâmet

⁶¹² K2,K3,M: Bu başlık yok

⁶¹³ va'z→ K4(62b),K2(47b),K5(140b): va'zı

K3(48b): İmāmeyn dir teşehhüd deñli ola va'z u du'â taḥmîd

⁶¹⁴ K2: Bu başlık yok

⁶¹⁵ başile→ K2(47b),M(30b): başla

- 399 Bulunsa defni yunmaksız namāzı yā kılinmaksız
Kabirde kıl namāzını olursa zanda şaşmañız⁶¹⁶

Beyānū'z-Zekāt⁶¹⁷

- 400 Bülüg hür 'aql [u] İslām'ın şemenden muṭlaḳā mālīk⁶¹⁸
Şemen süd nesl için sā'im ya tācir māl ola mālīk⁶¹⁹
- 401 Kuluñ maṭlūb olan borçdan ziyāde hem havā'icden⁶²⁰
İbilden beş otuz şıgır ğanemden kırk meḥāricden
- 402 Gümüşden iki yüz dirhem yigirmi mişḳāl altundan⁶²¹
Ya bundan biriniñ mişli olan māl-ı ticāretten
- 403 Bu üç māl mülk-i tām nāmī olub hem yıl tamām olsa
Zekāt farzdır edā itsin diyār-ı ḥarbde farz bilse

[K1(47b-50a);K2(48a-50a);K3(49a-51b),M(30b-32b)]⁶²²

- 1 Ma'lūm ola ki zekāt farz-ı kaṭ'ıdır. Ve edāsı farz olmasının şartı on birdir. Bu
2 dört beyitte **on bir şartı**ñ her birisine işāret olunmuşdur. **Evvelkisi** bāliĝ
3 olmaḳdır, şabīye lāzım degil. **İkincisi** 'ākil olmaḳdır, mecnūna lāzım degil.
4 **Üçüncisi** Müslimān olmaḳdır, kāfire edāsı farz degil. **Dördüncisi** nişāb
5 olmaḳdır, nişābdan dūn olana degil. **Beşincisi** nişāb olan māl, şemeniñ ya'nī
6 altın ve gümüş veyāḥūd ticāret mālī veyāḥūd sā'ime ola. Sā'ime diyü şol
7 ḥayvāna dirler ki seneniñ ekşerini yabanda otlamaḳ ile iktifā oluna. Bu sā'ime,

⁶¹⁶ şaşmañız→ K1(47b): şışmeksız

⁶¹⁷ K1(47b): Beyānū Şarā'iti Vücūbiyyeti'z-Zekāt K4(63a),K5(140b): Beyānū Şerā'iti Vücūbi'z-Zekāt; K2: Bu başlık yok.

⁶¹⁸ K4(63a); K3(48b),M(30b): Bülüg olsa 'aql İslāmıñ şemenden muṭlaḳā malik
Leben yā nesl için sā'im ya tācir mālī ola malik

⁶¹⁹ tācir→ K1(47b): te'hīr

⁶²⁰ hem→ K3(49a): "hem" edatı yoktur.

⁶²¹ mişḳāl→ "mişḳāl" kelimesi "mişḳal" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁶²² Bu nüshalardaki farklılıkların fazla olması ve bu deĝişikliklerin gösterilmesinin karmaşıklığı sebebiyle sadece K2, K3 ve M nüshaları karşılaştırılmıştır. Bu kısım K5 nüshasında 141a-143a ve K4 nüshasında 63a-66b varakları arasındadır.

8 südin almak için yâhūd neslin almak için yâhūd semirtmek için olub ticâret
9 için olmazsa sâ'ime zekâtı alınır. Eger ticâret için olursa ticâret mâlına
10 dâhildir, ve ticâret için olduğu şüretde sâ'ime olmak şart degildir. Ve kırk
11 koyunda bir koyun zekât itmez. Belki darb olunmuş gümüşüñ ednâsından iki
12 yüz dirhem gümüş ider koyun nişâbdır. Meşelâ darb olunmuş iki yüz dirhem
13 gümüş yigirmi beş ğuruş iderse, yigirmi beş ğuruşluk koyun nişâbdır. Yigirmi
14 beş para virir. Yigirmi yedi iderse yigirmi yedi ğuruşluk koyun nişâbdır. Yigirmi
15 yedi para virir. Otuz üç gümüş iderse otuz üç para virir. Vesâ'ir ticâret
16 mâlını buña kıyâs eyleye. **Altıncısı** nişâb, kuluñ talep eylediği borçdan ve
17 havâ'ic-i aşliyesinden ziyâde olmağdır. Ziyâde olmaz ise lâzım degildir.
18 Meşelâ üç yüz dirhem gümüşe mâlik olan kimseniñ yüz dirhem kul borcu olsa,
19 o kimseye zekât farzdır. Bu şüretde iki yüz dirhem kul borcu olsa, zekât vâcib
20 degildir. Ve ticâret mâlından elli ğuruşluk mâlı olsa, yigirmi beş ğuruş borcu
21 olsa, yigirmi beş ğuruşuñ zekâtını virir. İki yüz dirhem yigirmi beş ğuruş iderse
22 yigirmi beşden ziyâde iderse virmek lâzım gelmez. Vesâ'irlerin buña kıyâs
23 eyleye. Ve kuluñ talep eylediği borç bedel-i karzdan ve mebt'îñ şemeninden
24 ve telef eylediği mâlı, zımândan ve diyetden ve bedel-i şulğdan ve ücretden
25 virmesi lâzım olan borçlar gibi. Vesâ'ir talep olunan borçlar bunuñ gibidir. Ne
26 deñli kefâlet ile olursa da. Ve ne deñli mekîl ve mevzûn ve şiyâbdan olursa da.
27 Ve ne deñli mehr-i mu'accel olursa da veyâ edâsını murâd eylediği mehr-i
28 mü'ccel gibi zevcesi olmuş veyâ itlâk itmiş. Meşelâ zevcesine ve mağârimine
29 nafağa borcu gibi. Şulğ ile yâ kâđîniñ hükmi ile olursa ve zekât ve 'öşr ve ħarâc
30 gibi. Zîrâ bunlar borçdur. Pâdişâh veyâ nâ'ibleri talep iderler ve bu borçlarıñ
31 mâni' olduğu zekât vâcib olmazdan evveldir. Sene tamâm olub zekât vâcib
32 olduğdan şofra borç olursa zekâtı ıskâğ itmez. Ammâ nezîr borcu ve keffâret
33 borcu ve ħac borcu ve uğhiyye ve mut'a borcu; bunlar zekâtıñ farz olmasını
34 men' itmezler. Zîrâ bunlar ne deñli borç ise de. Lâkin kul talep eylediği borçdan
35 degildir. Ve havâ'ic-i aşliye insânı helâkden def' iden şey'lerden bir aylık
36 nafağa ve sâkin olacak ev ve ħarb âleti ve şan'at âleti ve ıscak ve şovuk def'
37 idecek miğdârı eşvâb ve ev metâ'ı ve binecek ħayvânı ve 'ilim kitâbları 'âlim
38 olursa, ve ħâdim kölesi bunlar cümle havâ'ic-i aşliyedendir. **Yedincisi** mülk-i
39 tām olmağdır. Tām olmasa zekât lâzım degildir. Ķabz olmazdan evvel
40 mebt'a mâlik olmağ gibi. Ve mükâteb yedinde ve kaçmış 'abd-i mādûn
41 yedinde olan mâllar gibi. Bu üç mâl da nâkızdır. **Sekizinci** ol mâl nāmî olmağ,

42 ya'nī çoğalmağ. Gerek haqīqaten çoğalsın; tenāsül ve ticāret gibi. Gerek
 43 taqdīren çoğalsın; alub da çoğaltmağa kudret gibi. Kendi yedinde veyā emīni
 44 yedinde olan altun ve gümüş gibi. Altun ve gümüşde ticārete niyyet lāzım
 45 degildir. Ve nāmī olmayanda zekāt lāzım degildir. Māl-ı zīmār dirler; meşelā
 46 deryāya düşmüş ve batmış veyā ğaşb olmuş şahidi yoğdur. Yā şahrāda defn
 47 olunmuş mekānını bilen yoğdur veyā zālīm zulümle almış. Bu mällara māl-ı
 48 zīmār dirler. Bir iki yıldan soñra şahībiniñ eline gitse geçen güne zekāt lāzım
 49 degildir. **Ṭokuzuncısı** nişāb üzerine bir sene-i kameriyye geçmek. Seneniñ iki
 50 tarafında nişāb kifāyet ider, esnāsında noğşān zarar eylemeyen. **Onuncısı**
 51 hür olmağ, köleye ve ümm-i veledde ve mükātebeye zekāt lāzım degildir. **On**
 52 **birincisi** diyār-ı ħarbede Müslimān olan, zekātiñ farz olduğın bilmekdir. Bilmese
 53 lāzım olmaz. Ammā dār-ı İslām'da İslām'a gelen zımmī zekātiñ farz olduğın
 54 bilmese daği zekāt lāzımdır.

Beyānū Şürūti Edā' i'z-Zekāt⁶²³

404 Zekāt bil mālı temlīkdir maşārifden birisine
 Virirken yā 'azil vağti ola niyyet edasına

[K1(50a-50b);K2(50a-51a);K3(51b-52b),M(32b-33b);K4(66b-67b);K5(143a-143b)]

1 Ma'lūm ola ki fuğahā 'indinde zekāt, mālını maşārifden birisine temlīke dirler.
 2 Ve şer'iñ 'indinde edā olunan mu'ayyen mālā dirler. Ve zekātta mālı temlīk
 3 lāzımdır. Eger menfa'ati temlīk eylese cā'iz degildir. Meşelā bir fağiri bir sene
 4 evinde sākin kılsa zekāta niyyet eylese cā'iz degildir. Meger ücretin alub temlīk
 5 eyleye. Ve mālı, temlīk itmeyüb yemesin mübāğ kılsa cā'iz degildir. Meşelā bir
 6 miğdār ta'āmı fuğarāya zekāt niyyeti ile yidirse cā'iz degildir. Meger ta'āmı,
 7 fuğarāya temlīk eyleye ve temlīk olunan kimse, kabza 'ākil olmağ şartdır.
 8 Kabza, 'ākil olmayan şabīniñ ve mecnūnuñ kabzları mu'teber degildir. Meger
 9 bunlarıñ vaşileri veyā velīleri veyā bunlar 'iyālinde olan kimseler kabz iderse
 10 cā'izdir. Ve temlīk olunan kimesne, yedi maşārifden biri olmağ şartdır. Maşārif

⁶²³ K2,K3,M,K5: Bu başlık yok

11 yakında gelir. Ve daği virirken veyā zekāt mālını sā'ir māldan ayırdığı vağitde
 12 zekāta niyyet şartdır; ne deñli hūkmən niyet olursa da. Meşelā bilā-niyyet
 13 fuđarāya def'itse ol māl fuđarānıñ elinde iken dāfi', zekāta niyyet eylese
 14 cā'izdir. Ve daği vekīline virirken niyyet eylese şoñra vekīli bilā-niyyet virse,
 15 yāhūd bir zimmīye virse fuđarāya vir diyü, bu iki şüretde dađi cā'izdir. Zīrā
 16 mu'teber olan emr ideniñ niyyetidir. Ve fağırde olan deyni, zekāta şaymak daği
 17 cā'iz degildir. Zīrā temlīk vağtinde niyyet yokdur. Meger deyni miđdārı zekātı
 18 aña temlīk eyleye. Ba'dehu medyūnuñ elinden borcın ala. Ve bir kimseniñ
 19 izinsiz zekātını edā cā'iz degildir; işidince ne deñli icāzet virirse de.

405 Şemen eyle ticāretde 'öşür rub'ın edā eyle
 Nişābdan izdiyād olsa nişāb ħumsın ħisāb eyle

[K1(50b-51a);K2(51a-51b);K3(52b-53a);M(33b-34a);K4(68a-68b);K5(144a)]

1 Ya'nī altun ve gümüş ve ticāret mālında 'öşrüñ rub'ın virmek farzdır. Kırk
 2 bölükde bir bölük ider. Meşelā iki yüz dirhemiñ 'öşri yigirmi dirhemdir. Ve
 3 yirminiñ rub'ı beş dirhemdir. İki yüz dirhemde beş dirhem virir. Ve yigirmi
 4 mişkālīñ 'öşri iki mişkāldır, ve iki mişkālīñ rub'ı nişif mişkāldır. Yigirmi
 5 mişkālde nişif mişkāl virir. Dirhem-i şer'ı yetmiş arpa ağırıdır. Ve mişkāl-i şer'ı
 6 yüz arpa ağırıdır. Bir mişkāl bir buçuk dirhem didikleri, belediñ 'örfidir. Ve ba'zı
 7 'ulemā belediñ 'örfine i'tibār olunur didiler. Ve altun ve gümüşüñ ħayrı ticāret
 8 mālında, çarb olunmuş gümüşden iki yüz dirhem gümüş ider māl nişābdır. Ve
 9 nişābdan ziyādesi nişābıñ ħumsı miđdārı olursa ol ziyādeye daği zekāt
 10 lāzımdır. Nişābıñ ħumsından dūn olursa ol ziyādeye zekāt lāzım degildir.
 11 Meşelā yigirmi beş ħuruşuñ ħumsı beş ħuruş ider. Nişābdan ziyāde beş ħuruş
 12 olursa beş ħuruşuñ daği zekātını virir. Eksik olursa virmez. ħayrısın daği buña
 13 kıyās eyle.

406 Vezindir kıymete yok i'tibār altun gümüş ise⁶²⁴
Şayılır şırf gümüş altun bularıñ ğıışşı az ise

[K1(50b-51a);K2(51b-52a);K3(53b-54a),M(34a-34b);K4(68b-69a);K5(144b)]

1 Ya'nī zekātıñ vücūbında ve edāsında mu'teber olan vezindir, kıymeti degil.
2 Meşelā bir gümüş kuşak vezinde yüz tokşan dirhem gelir şatsan yüz ğuruş
3 ider. Ol kuşak için zekāt lāzım degil. Ammā vezni iki yüz dirhem gelir bir
4 kuşak bey' eyleseñ yigirmi iki buçuk ğuruş idiyor. Ol kuşak için zekāt lāzımdır.
5 Ve altundan yapılmış nesne daħi bunuñ gibidir. Ve altun veyā gümüşe qarışan
6 şey' bunlardan ya'nī altundan ve gümüşden az olursa, şırf altun ve şırf gümüş
7 hükmindedir. Vezne bakılır, kıymete nazār olunmaz. Ve ticārete niyyet lāzım
8 degil. Ve qarışan şey' çok olursa 'urüz hükmindedir, kıymete bakılır. Ve
9 ticārete niyyet lāzımdır. Ve qarışan şey' müsavī olursa ba'zılar hāliş
10 hükmindedir, ba'zısı degildir. Muhtār olan budur ki hāliş hükmindedir ihtiyāten.

407 Sen'eşnāsında artan māl nişābı olsa cinsinden⁶²⁵
Nişāba ānı zamm eyle zekātı vir kāmusından

[K1(51b-52b);K2(52a-52b);K3(54a-54b);M(34b-35a);K4(69b-70a);K5(144b-145a)]

1 Meşelā seneniñ ibtidāsında iki yüz dirhem gümüşe mālīk olan kimse seneniñ
2 eşnāsında yüz dirhem gümüşe daħi mālīk olursa bu iki yüz dirhem gümüşüñ
3 senesi tamām olduĝda üç yüz dirhemiñ zekātını virir. Bu yüz dirheme tamām
4 sene geçmek lāzım degil. Artan māl gerek ticāret ile olsun gerek mīrās degsin
5 gerek hibe ile olsun gerek bir ğayrı țarīķ ile olsun. Eger artan mālīñ cinsinden
6 nişāb deñli māl olmasa, ol artan mālā ne āħar nişāba zamm olunur ve ne
7 kendi cinsinden nişābdan dūn olana zamm olunur. Meşelā seneniñ
8 ibtidāsında kırk koyunu olan kimse seneniñ eşnāsında otuz şıĝıra daħi mālīk
9 olsa bu otuz şıĝır kırk koyuna zamm olunmaz belki bu otuz şıĝır üzerinden

⁶²⁴ vezindir→ K5(144a): vezinde

⁶²⁵ eşnāsında→ K4(69a): eşnāsından
cinsinden→ K4(69a): cinsden

- 10 tamām sene geçmek lâzımdır. Ve dağı seneniñ ibtidāsında yigirmi koyuna
 11 mālİK olan kimse seneniñ eşnāsında yigirmi koyuna dağı mālİK olsa bu yigirmi
 12 koyun evvelki yigirmi koyuna zamm olunub da evvelki koyunuñ senesi tamām
 13 olduğda şamusından zekāt virmek lâzım gelmez. Belki kırk koyuna mālİK
 14 olduğdan şofıra tamām seneye intizār olunur. Ğayrısın buña kıyās eyle.

Beyānū Ecnāsi Mālī'z-Zekāt⁶²⁶

- 408 Derāhim [ü] denānır [ü] ticāret mālı bir cinsdir
 Ğanem bir cins başar bir cins ibil de ´ālī bir cinsdir⁶²⁷

[K1(52b);K2(52b);K3(54b-55a),M(35a);K4(70b);K5(145b)]

- 1 Ya ´nī zekāt mālı dört cinsdir. Bu dörtten ařlā biri āřarına zamm olmaz. Belki
 2 her biri kendi cinsine zamm olunur. Meřelā bir kimseniñ otuz çokuz koyunu ve
 3 yigirmi çokuz şığırı ve dört devesi ve yigirmi ğuruşı olsa ol kimseye zekāt lâzım
 4 degildir. Zīrā bunlar āřara zamm olmaz. Lākin altun ve ğümüş ve ticāret mālı
 5 her biri āřarına zamm olunur. Ānıñ içün nāřım didi:

- 409 Niřāb olmazsa ferden cinsine zamm it niřāb eyle
 Faşıre şankı enfa ´sa zekāt'āndan řisāb eyle⁶²⁸

- 410 şemenden her biriniñ kışmetin ğayrısına zamm it⁶²⁹
 ´Urūzı eyleyüb tařvīm řemenden birine zamm it

⁶²⁶ K2,K3,M,K5: Bu başlık yok

⁶²⁷ āli→ “ālī” kelimesi “ālī” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁶²⁸ şankı→ “şankısı” kelimesi “şankı” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.
 zekāti→ K4(70b): zekāt

K5: Bu beyit yok

⁶²⁹ kışmetin→ K1(52b): kıymetin

[K1(53a);K2(53a);K3(55a),M(35b);K4(71a)K5(145b)]

- 1 Ya'nī meşelā bir kimseniñ yüz dirhem gümüşi ve yüz dirhem gümüş ider altını
2 veyāhūd yüz dirhem gümüş ider ticāret mālı olsa, ol altunuñ veyā ticāret
3 mālınıñ kıymeti yüz dirheme zamm olunur.

411 Nişābdan dūn olursa ğayra zamm olmaz sevā'imler
Helāki 'afva şarf olur nişāblar beyni ma'füvler

[K1(53a);K2(53a-53b);K3(55b),M(35b);K4(71a-71b);K5(145b-146a)]

- 1 Ya'nī koyun ve şığır ve deve nişābdan noqşan olsa āharına zamm olmaz.
2 Yukarıda ma'lūm oldu. Ve seksan koyunuñ kırkı helāk olsa, ol helāk olan kırk,
3 zekāt lāzım gelen kırkdan yukarı olan kırkıdır. Zekāt lāzım gelen kırk bākīdir.
4 Ve kırk koyun nişābıñ biri ve yüz yigirmi birinci koyun nişābıñ biri, bu iki nişābıñ
5 beyninde seksan koyuna zekāt yokdur. Ğayrısın buña kıyās eyle.

412 Żarar virmez sen'içind'az iki başda nişāb olsa⁶³⁰
Sen'eşnāsında mālıñ cümlesi hālik degil ise⁶³¹

[K1(53b);K2(53b);K3(56a),M(36a);K4(71b-72a);K5(146a)]

- 1 Meşelā bir kimseniñ sene ibtidāsında kırk koyunu olsa seneniñ eşnāsında otuzı
2 helāk olsa, sene tamām olmazdan evvel otuz koyuna daħi mālik olsa sene
3 tamām olduğı vaķit zekāt lāzımdır. Ne deñli seneniñ eşnāsında nişābdan
4 noqşan olursa da. Eger kırk koyun cümlesi helāk olursa iki başıñ nişābı fā'ide
5 virmez. Belki cümlesi helākdan soñra kırk koyuna ne vaķit mālik olursa āndan
6 soñra birisine geçmek şartdır. Ve sā'ir zekāt mālın buña kıyās eyle.

⁶³⁰ başda→ K2(53b),K4(71b): başdan

⁶³¹ cümlesi→ K4(71b): cümlesini

Beyānū Zekāti'd-Deyn⁶³²

413 Zimemde borç ticāretten veyāhūd karzdan olunca
Zekāt vācib bu ikiden nişābıñ hımsın alınca

414 İkiden ğayr bedellerde nişābı kabz idincedir
Degilse māl muqābili nişāb hem havl idincedir

[K1(53b-54b);K2(54a);K3(56b-57a),M(36a-36b);K4(72a-73a);K5(146b-147a)]

1 Ma'lūm ola ki nās üzerinde alacak borç eger ticāret mālı bedeli veyāhūd karz
2 aqça bedeli olub ve nās üzerinde bir sene mūrūr itdiyse bu iki māldan nişābıñ
3 hımsını ya'nī kırk dirhem aldığıñ vakit bir dirhem gümüş zekāt virmek lāzımdır.
4 Kırk dirhemden noqşan alsañ zekāt lāzım degildir. Meger 'indinde aldığıñ māl
5 cinsinden nişāb ola. Eger borç bu iki māldan ğayrı māl bedeli olsa, tamām
6 nişāb oluqca zekāt lāzım degildir. Meger 'indinde aldığıñ māl cinsinden nişāb
7 ola. Meşelā sā'ime olan hayvānı veyā hādım köleyi veyā bağ ve bağce vesā'ir
8 ticāret için olmayan mälları bey' idüb de muqābilinde aldığıñ mälları gibi. Ve
9 nās üzerinde sene havl itdiyse havle hācet yoqdur. Eger aldığıñ borç māl
10 muqābili degilse tamām nişābı alub ve bir sene dañi geçdikce zekāt lāzım
11 degildir ne deñli nās üzerinde sene geçdiyse de, mehr gibi. Ve bedel-i kitābet
12 ve bedel-i hal' ve diyet ve bedel-i şulh ve vaş'yyet vesā'ir māl muqābilinde
13 olmayan alacaqlar gibi. Eger 'indinde aldığıñ māl cinsinden nişāb vār ise ol,
14 nişāba zamm olunur. Tamām nişāb olmağa hācet yoqdur. Ānıñ için muharrir
15 didi:

415 Bu üç şüretde 'indiñde nişābdan cinsi varisa
Aña zamm eyle bunları ne deñli az alınırsa⁶³³

⁶³² K1(53b):Beyānū Zekāti'd-Düyün; K2,M,K3,K5: Bu başlık yok

⁶³³ alınırsa→ K1(54b): alındıysa

Beyānū Mālī'z-Ẓīmār⁶³⁴

416 Yitüb yā bahre düşerse ya mağşüb şāhidān yoğdur
Ya şahrād'olsalar medfūn mekānını bilen yoğdur

417 Ya medyūn eylese inkār ne deñli iderse ikrār⁶³⁵
Ya zālīm zūlm ile alub ne deñli eylese ikrār

418 Şoñında bi'iki kaç yıldan bu altı māl ele gelse
Geçen güne zekāt yoğdur ne deñl'altun gümüş olsa

[K1(54b-55a);K2(54b);K3(57b),M(37a);K4(73b);K5(147a-147b)]

1 Ya'nī zekāt vācib olmasında māl, nāmī olmağ şartdır. Ya'nī mālīñ
2 çoğalmasına kudret ola. Bu kudret, māl kendi 'indinde veyā emīni 'indinde
3 olmağ ile olur. Bu altı şüretde 'ādetā māl ele girüb çoğaltmağ mümkin degildir.
4 Bu altı māl mişli māla, māl-ı zīmār dirler. Ve ele girdigi vağit geçen seneleriñ
5 zekātı lāzım degildir. Ve yeñi başdan sene havl itmek şartdır. Meger 'indinde
6 aldığı māl cinsinden nişāb ola. Ol vağitde sene havl itmek şart degildir.

419 Eger medyūn iders'ikrār ne deñli müflis olursa
Ya inkār itse şāhid var ya kādī borcu bilirse

420 Veyā bir evde defn olub mekānı sehv olundiysa
Zekātı farz geçen günüñ bu üç mallar alındıysa

421 Eger bağ bağce bostanlığ ya bir mülk yerd'unudulsa
Meşāyih iñtilāf itdi ne deñl'arz kendiniñ olsa

⁶³⁴ K2,M: başlık yok

⁶³⁵ K5(147a); K2(54b),K3(57a),M(37a),K4(73a): Ya medyūn eylese inkār ne deñli şoñra iderse ikrār

***Beyānū Zekāti'l-Bakar*⁶³⁶**

- 422 Otuz şığırda bir yaşınd'iki yaşında kırk olsa
Birer yaşınd'iki dana ziyades'altmışa varsa
- 423 Bu altmışdan ziyād'olsa onar onar hisāb eyle
Bulunsa kırk ile otuz muḥayyersiñ hisāb eyle⁶³⁷

[K1(55b);K2(55a-55b),K3(58a),M(37b);K4(74b);K5(147b)]

- 1 Ya'nī altmışda iki otuz var iki dana, ve yetmişde bir kırk var ve bir otuz var
2 otuza bir yaşında kırka iki yaşında birer dana lāzımdır. Ammā yüz yigirmide üç
3 kırk var dört otuz var, dilerseñ ikişer yaşında üç vir dilerseñ birer yaşında
4 dört vir.

***Beyānū Zekāti'l-Ġanem*⁶³⁸**

- 424 Koyunda kırkda bir şāt yüz yigirmi bird'ikisini
İki yüz birde üç şātı daḫi dört yüzde dördini
- 425 Bu dört yüzden ziyād'olsa birer şāt her yüz olunca
Zarar virmez nişāblardan sene eṣnāsınd'az olsa

[K1(55b-56a);K2(55b);K3(58b);M(37b-38a);K4(74b-75a);K5(148a)]

- 1 Ma'lūm ola ki koyun keçi berāberdir nişābı tekmiñ itmede. Ve kırk koyundan
2 eksikse zekāt yokdur. Kırk koyunda veyā kırk keçide veyā koyun ve keçi
3 karışık olub kırka bāliġ olduğda bir yaşında bir koyun veyā bir yaşında bir keçi
4 virir. Veyā bunlardan birisiniñ kıymetin virir. Ve yüz yigirmi birde iki ve iki
5 yüzde üç ve dört yüzde dört ve beş yüzde beş ve hākezā.

⁶³⁶ K5(147b): "Beyānū'z-Zekāt" başlığı atılmışsa da eksiktir; K2: Bu başlık yok

⁶³⁷ muḥayyersin→ Tüm nüshalarda "muḥayyersin" şeklinde geçen kelime "muḥayyersiñ" şeklinde yazıldı.

⁶³⁸ K3(58a): Beyānū'l-Ġanem; K2,M: Bu başlık yok

Beyānū'l-Māli'l-lezi lā-Zekāte Lehu⁶³⁹

- 426 Yedi māla zekāt yokdur ticāret için olmazsa
Şemenden ğayr olan mällar ne deñli cevher inc'olsa⁶⁴⁰
- 427 Kaçır at hem ħımār köle birisi sā'im olmayan
Kebīri olmayub yanda yaşına girmeyen ħayvān
- 428 *İmām A'zam* didi ħayl [ü] sevā'imden birer dīnār
Veyāħūd kıymetinden kırk bölükde bir bölük vir var

[K1(56a-56b);K2(56a-56b);K4(75b-76a);K5(148b)]

- 1 Ya'nī sā'ime diyü seneniñ ekşerini taşrada otlamak ile iktifā olunan ħayvāna
2 dirler. Eger seneniñ nişfını 'alef ile iktifā iderse sā'ime olmaz ve zekāt lāzım
3 gelmez ne deñli südin almak için 'aleflerse de. Eger ticāret için seneniñ
4 nişfını 'alef virirse ticāret mālī ħisāb olunur, zekāt lāzımdır. Ve sikke urulmuş
5 gümüşden iki yüz dirhem gümüş ider ticāret mālī nisābdır. Eger ticārete 'alef
6 virdigi ħayvān đarb olunmuş gümüşden iki yüz dirhem gümüş iderse ol miqdārı
7 ħayvānıñ kıymetini ħisāb idüb kırk parada bir para virmek lāzımdır. Bir yaşına
8 girmeyen ħayvāna zekāt yokdur. Ya'nī kuzulara ve oğlaqlara ve buzağulara
9 ve güşeklere ve fodaqlara ve taylara zekāt yokdur. Meger kebīrine tābi' ola
10 didikleriniñ şūreti bir kimseniñ kırk koyunu olursa sene tamām olmazdan evvel
11 koyun kuzular ise sene tamāmından evvel anaları ħāmile olur. Sene
12 evlādlarınıñ üzerine geđer bu şūretlerde analarından içlerinde biri bulunursa
13 aña teb'iyetle evlādlarına zekāt lazım, bulunmazsa lāzım degil. Ve güşek ile
14 buzağular bunuñ gibidir.

Zekāt Virmesi Cā'iz Olmayan Kimseleri Beyān⁶⁴¹

- 429 Ğanī şahşa ğanīniñ tıflına 'abdine virilmez
Erine 'avratına aşlına fer'ine virilmez

⁶³⁹ K4(74b),K5(148a); K2,K3; M: Bu başlık yok

⁶⁴⁰ ğayr→ K3(58b),M(38a),K4(75a),K5(148a): ğayrı
incü→ K2(55b): için

⁶⁴¹ K2,K3,M,K5:Bu başlık yok

- 430 Virilmez Hāşimī şahşa viren Hāşim daḥi olsa
Hevāşim ‘abdine virme ne deñli mu‘taḳi olsa
- 431 **Ṭahāvī** dir zamānımda Hevāşim’e zekāt cā’iz
Ġanīmetden nāşibin almağa çün oldılar ‘āciz
- 432 Virilmez kāfire ehl-i hevāya ḳavl-i aḳvāda
Yerine virmese sulṭān i‘ād’it dendi fetvāda

[K1(57a-57b);K2(56b-57a);K4(76b-77a);K5(149a)]

- 1 Ma‘lūm ola ki Fırḳa-i İslāmiyye’den yetmiş üç fırḳanıñ birisine Ehl-i Sūnnet
2 dirler. Ve yetmiş ikisine fırḳa-i ḳālle ve ehl-i hevā dirler. Ānlara ya’nī ehl-i
3 hevāya ḳavl-i aḳvāda zekāt virilmez. Eger i‘tikādları küfre vardıysa ānlara
4 zekāt virmek ittifāḳen cā’iz degildir. Ve pādişāhlarıñ re‘āyādan aldığı zekātı
5 maşārifden birisine virmese ol zekātı, māl şāḥibi i‘āde ider.

Zekāt Cā’iz Olmayan Maḥalleri Beyān⁶⁴²

- 433 Binā yā meyyitiñ deynin ḳazā yā meyyite tekfīn
‘Utāḳ yāḥūd ḳazā itse bilā-emrin diri deynin
- 434 Bilā-temlīk iders’iṭ‘ām bilā-ḳaşd eylese temlīk
Bular cümle zekāt olmaz i‘ād’itmek ola tevḳīk
- 435 Bilā-emrin bir āḥar kimseniñ virse zekātını
Ne deñli şoñra rāz’olsa edā olmaz anıñ deyni

⁶⁴² K2,M,K3,K5: Bu başlık yok

[K1(57b-58a);K2(57a-57b);K4(77a-77b);K5(149b)]

1 Ya'nī bir ādem, binā yapsa yāhūd meyyitiñ borcını virse yāhūd meyyite kefen
2 şarsa yāhūd ҡulını āzād itse yāhūd fuķarāya bilā-temlik ʔa'ām yidirse yāhūd
3 zekāta niyyet olmaqsızın fuķarāya bir māl temlik eylese yāhūd bir diri medyūn
4 ādemiñ emri olmaqsızın deynini edā idüb virse; ne deñli ol medyūn şoñra
5 işidince rāzı olursa da. Bu yedi şūretiñ yedisinde de zekāt şaysa zekāt olmaz.
6 Ve bir ğanī kimseniñ izinsiz zekātını edā itse cā'iz degildir; işidince ne deñli
7 rāzı olub icāzet virirse de.

436 Maşārif ẓann idüb virse i'ād'eyler köles'olsa
Maşārif şekk idüb virse i'ād'eyler Һılāf gelse

437 Maşārifden degil bilüb virirs'ols'ol maşārifden
Olur cā'iz degil cā'iz bilinmezs'ol maşārifden

[K1(58a);K2(57b);K4(77b-78a);K5(149b-150a)]

1 Ya'nī yedi maşārifden degil ẓann idüb virdikden şoñra maşārifden olduğı
2 bilinse cā'iz olur, bilinmezse cā'iz olmaz. Eger ҡible ẓann itmeyüb bir semte
3 ʔursa şoñra ne deñli ҡible ʔıķarsa da namāz cā'iz olmaz. Zīrā ҡibleniñ ğayrıya
4 namāz bilā-żarūret ma'şiyetdir.

438 Maşārif mi degil mi ol bilā-fikrin virir ise
Olur cā'iz bilinmeyüb ğınā mübhem ҡılır ise

Beyānū'l-Kerāheti fi'z-Zekāt⁶⁴³

439 Zekāti mālik olduğı beleden eyleme iħrāc
Meger ta'cīl ide yıl geçmeden ğayrı ola aħvec

⁶⁴³ K4(78a): Bu başlık K3,K5 nüshalarına göre üstteki beyitten öncedir; K2,M: Bu başlık yok

440 Veyā evra´ veyā enfa´ veyā aḳreb ol'ikrāma
Veyāḥūd dār-ı ḥarbden göndere ol dār-ı İslām'a

[K1(58b);K2(58a);K4(78b);K5(150a)]

- 1 Ya'nī zekātı mālīk olduđı beleden çıkarmak mekrūhdur, meger řu altıdan biri
- 2 ola. **Evvelki** yıl tamām olmadan göndere. **İkinci** gönderdiği, ziyāde muḥtāc
- 3 ola. **Üçünci** ziyāde vera´ řāḥibi ola. **Dördünci** ziyāde enfa´ ola, ya'nī āḥar
- 4 kimselere nef'i var. **Beşinci** aḳrabāsı olan kimseye göndere. **Altıncı** dār-ı
- 5 ḥarbden müslimān memleketine göndere.

441 Mü`eddīniñ mekānı mu`teber fiṭre virirlerse
Mekānı mūşaya `ibret vaşıyyetler kılırlarsa⁶⁴⁴

[K1(59a);K2(58a);K4(78b-79a);K5(150b)]

- 1 Ya'nī fiṭreyi edā iden řaḥşıñ mekānına i'tibār ve nażar olunur. Māl mekānına
- 2 nażar olunmaz. Ya'nī fiṭre viren kimseniñ fiṭresini fiṭre vireniñ mekānında olan
- 3 faḳīre şarf olunur. Ve vaşıyyet iden kimseniñ mālını vaşıyyet iden kimseniñ
- 4 mekānında olan fuḳarāya şarf olunur. Meger āḥar mekānda olan kimse`i ta'yīn
- 5 eyleye.

Beyānū Maşārifi Beyti'l-Mālī'l-Ülā⁶⁴⁵

442 Zekāta `öşre keffāretlere nezre maşārifler
Faḳīr miskīn mükāteb hem `amel miḳdārı `āmiller⁶⁴⁶

⁶⁴⁴ mūşaya→ "mūşāya" kelimesi "mūşaya" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.
kılırlarsa→ K2(58a),K4(78a): kılınırsa

⁶⁴⁵ K5(150b): Beyānū Maşārifi Ülā; K2,M: Bu başlık yok

⁶⁴⁶ **Der-kenar(K3-60b)**: Faḳīr diyü aşlā mālī olmayana dirler. Miskīn diyü şol kimseye dirler ki bir miḳdār mālī ola, nişāb deñli olmaya. Mükāteb diyü şol kimseye dirler ki efendīsi baña şu kadar aḳçe vir seni āzād ideyim diyüb `aḳd itdikleri köleye dirler.

443 Daḥi medyūn biri ibn-i sebīl ki yanda yok mālı
Kesilmiş fī sebīli'llāh olan ḥac yā ḡazā ḥāli

[K1(59a-59b);K2(58b-59a);K4(79a-80a);K5(150b-151a)]

1 Ma'lūm ola ki beytü'l-māl-ı evveliniñ mālı dördür. **Biri** māl-ı zekātdır. **İkinci**
2 māl-ı 'oşürdür. **Üçünci** māl-ı keffāretedir. **Dördüncü** māl-ı nüzürdur. Bu dört
3 māl-ıñ maşārifi yedi kimseyedir. **Biri** fakirdir. Ya'nī māl-ı olub nişāba māl-ı
4 olmayan kimsedir. **İkinci** miskindir. Ya'nī aşla māl-ı olmayan kimsedir. **Üçüncü**
5 mükātebdır. Ya'nī mevlāsı baña meşelā yüz ḡuruş vir de āzādım dinilen ol
6 köledir. **Dördüncü** 'āmillerdir. Ya'nī zekātı cem' idüb getirmek için irsāl olunan
7 kimselerdir. Bu 'āmiller ne deñli zengin olurlarsa da kendine ve a'vānına
8 vasaḥ ile kifāyet idecek miḡdārı māl virmek zekāt mālından cā'izdir. **Beşinci**
9 deyninden ziyāde nişāba māl-ı olmayan medyūndur. **Altıncı** ibn-i sebīldir.
10 Ya'nī vaḥanında māl-ı olub diyār-ı ḡurbetde yanında mal olmayan kimse.
11 **Yedinci** ḥac yā ḡazā yolında māl-ı telef olub ḥacdan veyā ḡazādan ḡalan
12 kimsedir. Ḥāşıl-ı kelām ziyāde-i merām zekāt virilen ādem, bu yediden biri
13 olmaḡ şartdır. Bu yediniñ ḡayrıya virirse cā'iz olmaz.

Beyānū Beyti'l-Māli's-Şānī ve Maşārifihi⁶⁴⁷

444 Ḡanā'im ma'denī kenze bu üçine maşārifler
Faḡīrlar hem yetim muḡtāc daḥi muḡtāc müsāfirler

[K1(60a);K2(59a);K4(80a-80b);K5(151a-151b)]

1 Ma'lūm ola ki beytü'l-māl-ı şānīniñ mālı üçdür. **Biri** ḡums-ı māl-ı ḡanīmetdir.
2 **İkinci** ḡums-ı ma'dendir. Ḳanḡı ma'den olursa olsun. Gerek altun ma'deni
3 gerek ḡümüş ma'deni gerek ḡadīd ma'deni gerek nuḡās ma'deni. **Üçüncü**
4 ḡums-ı kenzdir. Yanī yerden çıkan defīne māl-ıniñ ḡumsıdır. Bu üç māl-ıniñ

⁶⁴⁷ K1,K2,M: Bu başlık yok

- 5 maşārifleri **üç** kimsedir. **Biri** fakīrdir. **İkinci** muhtāc olan yetimlerdir. **Üçüncü**
6 muhtāc olan müsāfirlerdir. Bu üç māl, bu üç kimselere şarf olunur.

Beyānū Beyti'l-Māli's-Şāliṣ ve Maşārifihī ⁶⁴⁸

- 445 Ḥarāc [u] cizye hem gümrük 'öşürdür māl-ı ḥarbīden⁶⁴⁹
'Öşür nişfidurur gümrük be-her yıl māl-i zimmīden
- 446 Hedāyā māl-ı şulḥ gibi benī-taḡlībīñ emvāli
Maşārifdir bu emvāle maşāliḥ müslim aḥvāli
- 447 Mu'allim kādī müftiler muḳātil rızqına şarf it⁶⁵⁰
Bular şağ olduḡı vaktin bular evlādına şarf it

[K1(60b-61a);K2(59b-60a);K4(81a-82a);K5(151b-152b)]

- 1 Ma'lūm ola ki beytū'l-māl-ı şāliṣiñ mālī altıdır. Biri māl-ı ḥarācdır. Ya'nī **ibtidā**
2 kāfir üzerine bağlanan tarladan ḥāşıl olanı Ehl-i İslām'a virdiği nesnedir. **İkinci**
3 re'āyā olan kāfirlerden alınan cizyedir. **Üçüncü** gümrükdür. Ḥarbī mālından
4 alınan gümrük on bölükde bir bölükdür. Ve daḡi zimmī mālından alınan
5 gümrük yigirmi bölükde bir bölükdür. Ve müslimān tācirlerinden alınan gümrük
6 kırk bölükde bir bölükdür. Ol zekāt yukarıda beyān olunan maḡalline şarf
7 olunub ve niyyet itdiyse i'ādeye ḥācet yokdur. **Dördüncü** māl-ı hedāyādır.
8 **Beşinci** māl-ı şulḥdur. **Altıncı** kāfirlerden bir ḳabīle olan Benī Taḡlīb didikleri
9 kāfirleriñ mālıdır. Bu altı mālīñ maşāriḥi beşdir. **Biri** müslim aḥvālidir; köprü
10 yapmak gibi ve mescid yapmak gibi. Bunlar müslimiñ maşāliḥidir. **İkinci** ta'līm-
11 i dīn eyleyen 'ālimlerdir. **Üçüncü** ḳādī olan kimselerdir. **Dördüncü** müftī olan
12 kimselerdir. **Beşinci** sefere giden kimselerdir. Ḥāşıl-ı kelām bu altı māl, bu zıkr
13 olunan kimselerdir. Ve evlādlarına kifāyet deñli şarf olunur. Kifāyetden

⁶⁴⁸ K5(151b): Beytū'l-Māli's-Şāliṣ ve Maşārifihī; K3(60b): Beyānū'l-Māli's-Şāliṣ; K2,M: Bu başlık yok

⁶⁴⁹ **Der-kenar(K3-60b)**: Ya'nī ḥarbī mālından gümrük on bölükde bir bölükdür.

⁶⁵⁰ ḳādī→ "ḳādī" kelimesi "ḳādī" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Der-kenar(K3-61a): Ya'nī bu altı māl-i kübrā gibi mescid gibi ve der-bend gibi şey'lere şarf olunur.

14 ziyâdesi câ'iz degildir. Hattâ Hazret-i 'Ömer rağıyallâhü 'anh Hazretleri halîfe
 15 iken oğlınıñ kürkiniñ bir kaç yerinde yaması var imiş. Birisi dimiş ki sen bugünkü
 16 günde halîfe oğlu olub da yamalı eşvâb giymek saña düşer mi dimiş. Ba'dehu
 17 pederine kışsa'î nakl eylemiş Hazret-i 'Ömer rağıyallâhü te'âlâ 'anh
 18 hazretleri vezîrine haber göndermiş. Oğlıma bir şevb-i cedîd yapırsın da
 19 aqçesini gelecek ayda beytü'l-mâldan alınan aqçeden viresin dimiş. Ol vakitte
 20 vezîri dağı: Yâ 'Ömer gelecek aya ireceğini bildin mi? Hazret-i 'Ömer
 21 rağıyallahü te'âlâ 'anh hazretleri dağı inşâf idüb vezîriniñ kelâmını qabül idüb
 22 oğlına şevb-i cedîdi terk idüb yamalı eşvâbı giydirmişdir. **Lâ havle ve lâ**
 23 **kuvvete illâ bi'llâhi'l-'aliyyi'l-'azîm**⁶⁵¹

Beyânü Maşârifî Beyti'l-Mâli'r-Râbi⁶⁵²

448 Bilâ-vâriş qalan mâlı bilâ-vâriş diyetleri
 Bulunmuş şâhibi mechül faqîre def' it ânları⁶⁵³

[K1(61b);K4(82a-82b);K5(152b)]

1 Ya'nî ma'lûm ola ki beytü'l-mâl-ı râbi'îñ mâlı üçdür. **Biri** bilâ-vâriş terk olunan
 2 mâldır. **İkinci** bilâ-vâriş diyet mâlıdır. **Üçüncü** berrî yabanda bilinmeyüb şâhibi
 3 ma'lûm olmayan mâl-ı müşkâtdır; lâkâğ gibi. Bu üç mâl faqîre virilir. Ve ne deñli
 4 ol faqîr uşûli ve fûrû'î olursa da ve ne deñli zevc veyâ zevcesi olursa da.
 5 **[Tenvîr, Mülteka'l-Ebhûr]** Mes'ele bir kimseniñ papucı gâlağ olub yañlış olsa
 6 ba'de't-teftiş şâhibi bilinmezse faqîr ise ol papucı kendisi isti'mâl idüb
 7 giymesi câ'izdir. Ve eger ğanî ise fuqarâya virmesi lâzımdır.

Beyânü'ş-Şavm⁶⁵⁴

449 Oruç farz Müslimân ise bülûğı 'aklı var ise
 Diyâr-ı harbd'olan müslim oruç farz olduğın bilse

⁶⁵¹ (Güç ve kuvvet, sadece Yüce ve Büyük olan Allah'ın yardımıyla elde edilir.); K2: Arapça olan bu kısım K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

⁶⁵² K2,K3,M: Başlık yok

⁶⁵³ bulunmuş→ K1(61a),K2(60a): ya bir mâl; K5: ya bular mâl

⁶⁵⁴ K1(61b): Beyânü Vücûbiyyeti'ş-Şavm; K2: Bu başlık yok.

450 Edā itsin muḳīm sālim nifāsı ḥayzı yoğ ise⁶⁵⁵

Edā ile şerīf ide ‘özürden sende yoğ ise

[K1(61b-62a);K2(60b-61a);K3(61a-61b),M(39a-39b);K4(82b-83b);K5(153a-153b)]

1 Ma‘lūm ola ki şavm luğatde kendiyi her şey’den aluḳomağa dirler. Ve şer‘de
2 şavm diyü dār-ı İslām’da bulunan müslimāniñ yāḥūd dār-ı ḥarbdе orucuñ
3 farz olduğın bilen müslimān, ḥayız ve nifās olmayub ṭulū‘-ı fecirden gün
4 aşincaya dek oruca niyyet ile orucu bozan şey’lerden kendiyi aluḳomağa
5 dirler. Bālīg olmaḳ ve iğmādan ve cünūndan ifāḳat bulmaḳ orucuñ şihḥatiniñ
6 şartı degildir. Zīrā şabīniñ ve niyyetden soñra mecnūn olanıñ ve uğunan
7 kimseniñ oruç ṭutmaları şaḥīḥdir. Bu ikisiniñ ikinci gün oruçları şaḥīḥ olmadığı
8 niyyet bulunmadığıçündür. Ve ba‘zılar Ramazān orucınıñ farz olmasına
9 sebep Ramazān ayınıñ gündüzinden zevālden evvel oruca ibtidā niyyet
10 idecek miḳdārı bir cüz’i zamān bulunmaḳdır. Ve ba‘zılar giceden bir cüz’i
11 zamān olsa daḥi sebep olur didiler. Ve Ramazān orucınıñ edāsı ve ḳazāsı farz-
12 ı ḳaṭ‘īdir. Muḳīm olub ve ‘özürden sālim olub ḥayzı ve nifāsı olmayanlardan
13 bunlara te’ḥīri kebīre günāhdır, ne defli ḳazāya niyyet ile te’ḥīr iderse de. Ve
14 bilā-‘özrin Ramazān’da ḳaşden āşikāre ekl ü şürb idenleriñ ḳatli meşrū‘dur.
15 Āniñ içün nāzım-ı merḥūm didi:

451 ‘Özürsüz ekl [ü] şürb itse ‘ayānen nāsıñ içinde⁶⁵⁶

Āniñ ḳatli olur meşrū‘ mübārek ayıñ içinde

Beyānū ‘Özri’ş-Şavm⁶⁵⁷

452 Nifās yā ḥayz veyā ikrāh ya sefere giderlerse⁶⁵⁸

Maraz ḥāmil daḥi murzı ‘zarardan ḳann iderlerse⁶⁵⁹

⁶⁵⁵ K1(61b): Bu beyitte mısraların yeri değışikdir; K3(61a): Bu beyit der-kenardır; K2,M: Bu beyit yok.

⁶⁵⁶ K3: Bu beyit 64b’dedir ve M: Bu beyit 42b’dedir. Ancak bu beyitin yeri K2(61a), K4(83b), K5(153b) nüshalarında bulunduğ yere olmalıdır.

⁶⁵⁷ K2,M: Başlık yok.

⁶⁵⁸ ya→ veyā kelimesi “ya” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

K3(62a),K5(153b),M(40a):Nifās ḥā’iz veyā mükreh veyā sefere giderlerse

⁶⁵⁹ K2(61a),K4(83b): Maraz ḥāmil veyā murzı ‘ bu üç zarar ḳann iderlerse

- 453 Şusuzluğdan ya açlıktan telefden ḥavf idenlere
Yemek cā'iz kazāsı farz 'özürleri gidenlere
- 454 Şusuzluğdan ya açlıktan telefden ḥavf iden sālīm
Yiyüb şofıra dutar bunlar 'özürleri giden sālīm⁶⁶⁰
- 455 'Özür gitmezden ölseler vaşiyyet olmadı vācib
'Özür gitdikde tutmazsa vaşiyyet itmesi vācib⁶⁶¹
- 456 'Acūz-ı fāniye hem şeyḥ-i fāniler ider iftār⁶⁶²
Virirler günde bir fiṭre yoğısa mallar'istiğfār
- 457 Bu on birden biri olsa 'özürdür şavmı te'ḥīr it
'Özür gitdikde tutmazsañ vaşiyyetd'ānı taḫrīr it⁶⁶³
- 458 Nifās ḥayz olmayanlar heb şiyāmı tutsa şıḥḥat var⁶⁶⁴
Müsāfir zaḥmet olmazsa şiyāmında fazīlet var⁶⁶⁵
- 459 Müsāfir nefesine yāḥūd refiḳin'olmasa zaḥmet⁶⁶⁶
Şiyām efḍal namāz itmāmına olmadı hiç ruḥṣat⁶⁶⁷

⁶⁶⁰ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok.

⁶⁶¹ K1,K2: Bu beyit yok; tutmazsa→ M(40a),K4(84a),K5(153b): dutmazsa

⁶⁶² 'Acūz→ K4(84a),K5(154a): 'Acūze
fāni→ "fānī" kelimesi "fāni" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

K2(61a): 'Acūze fāniye hem fāniler ider iftār
Virirler günde bir fiṭre yoğısa mälları istiğfar

K3(61b): 'Acūz-ı fāniye hem şeyḥ-i fāniler ider iftār
Virir günde bir fiṭre yoğısa mällar istiğfār

⁶⁶³ K3,M,K4: Bu beyit yok.

⁶⁶⁴ K3,M,K4: Bu beyit yok.

⁶⁶⁵ K5(154a):Müsāfir nefesine yāḥūd refiḳine olmasa zaḥmet var
K4,M: Bu beyit yok.

⁶⁶⁶ K5(154a): Müsāfir zaḥmet olmazsa şiyāmında fazīlet var

⁶⁶⁷ K1,K2: Bu beyit yok.

[K1(63a-63b);K2(61b-62a);K3(62b-63a),M(40a-40b);K4(84a-85a);K5(154a-154b)]

1 İmdi bu beş⁶⁶⁸ beyitte orucu bozmağ meşrū' olan kimseler ma'lūmuñ oldu.
 2 Nifās ve hā'iz ve yemege cebr olunmuş kimesneler muṭlaḳā ve hāmīl hātūn ve
 3 emzürici ve gerek anası ve gerek ğayrı. Eger bu ikisi kendi nefsinden yāhūd
 4 veleden hāvī iderlerse veyā marīz olan marāzıñ ziyāde olmasından ve giç
 5 oñulmasından hāvī iderse; ne deñli baş ağrısı ve göz ağrısı olursa veyā
 6 noḳşan-ı 'aḳıldan hāvī olursa veyā sağ olan kimse oruç tutunca marāz
 7 olmadan ḳorḳarsa ve bu zararlar tecrībe ile veyā ṭabīb-i müslim haberiyile zann
 8 olunur ise 'özürdür. Bu yedi kimse orucu te'hīr idüb soñra ḳazā itmek farzdır.
 9 Eger zarar zann olunmayub belki marāz olur diyü tevehhüm olunur ise 'özür
 10 degildir. Ammā müsāfir kendiye yāhūd refīḳine zaḥmet olursa te'hīr itmesi
 11 efdaldır. Zaḥmet olmazsa ṭutması efdaldır. Eger bunlar oruca ḳudret geldikten
 12 soñra ṭutmadılar ise ḳaç oruç ḳaldı ise her bir oruç için birer fiṭre şülüşden
 13 vaşiyet itmek vācibdir mälları var ise. Eger mälları yoğ ise yāhūd vaşiyet
 14 itmediler ise vārişleri yāhūd bir ecnebī kimse yanında birer fiṭre virirler ise
 15 cā'izdir. Ammā oruca ḳudret gelmezden evvel ölürlerse vaşiyet lāzım degildir.
 16 Ve oruçdan 'āciz olan şeyḥ-i fānī orucu terk ider. Her bir oruç için bir fiṭre virir.
 17 Ne deñli ayıñ evvelinden bir faḳīre virirse de ğanī ise. Ve eger ğanī degil ise
 18 hemān istiğfār ider. Hāşıl-ı kelām zıkr olunan hā'iz ile nifāsıñ ğayrı olan
 19 kimseler oruç ṭutarlarsa şaḥīḥdir. Hā'iz ile nifāsıñ şaḥīḥ degildir.

Beyānū Ferā'izi Edā'iş-Şavmi Ramazān⁶⁶⁹

460 Şıyāma niyyet it her gün hem imsāk şavma hem ehl ol
 Ğurūbdan oñ duḥādan soñr'olan niyyet degil maḳbūl⁶⁷⁰

⁶⁶⁸ Beş beyit denmişse de, nüsha karşılaştırmalarından sonra beyit sayısı sekiz olmuştur.

⁶⁶⁹ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok; K3,M,K4: Bu başlık altındaki iki beyit ileriki varaklardadır.

⁶⁷⁰ K1,K2: Bu beyit yok.

461 Şıyāma niyyet it her gün ğurūbla ɗaħve beyninde⁶⁷¹
Nifāsi ħayzı olmay'ola diyen imsak anında⁶⁷²

[K1(63b-64a);K2(62a-62b);K5(155a-155b)]

1 İmdi bu beyitte ma'lūm oldu ki Ramazān-ı Şerīfīn orucını edā' itmek sekiz farz
2 ile şahīḥ olur. **Evvelki**, oruca niyyet itmektir. **İkinci**, ol niyyeti her gün itmektir.
3 **Üçünci**, ol niyyet vaktinde olmaqdır. Ya'nī ğurūb-ı şems ile ol niyyeti nişf-ı
4 nehār-ı şer'īnīn mā-beyninde olmaqdır. Ğurūbdan evvel ɗuħādan soñra olan
5 niyyet degil maqbūl. **Dördünci**, nüfesse olmamaqdır. **Beşinci**, ħā'iz
6 olmamaqdır. **Altıncı**, müslim olmaqdır. **Yedinci**, orucu bozan şey'lerden
7 kendiyi imsāk idüb alıkoḡmaqdır. **Sekizinci**, ol imsāk zamānında olmaqdır.
8 Ya'nī vakt-i ŧulū'-ı fecirden ğurūb-ı şemse dek olmaqdır. İmdi bu zıkr olunan
9 sekiz farzdan biri bulunmasa oruç şahīḥ olmaz. Ammā bāliġ olmağ ve iġmādan
10 ve cünūndan ifākat bulmağ şart degildir. Zırā şabīnīn ve niyyetiden soñra
11 mecnūn olanın ve uġunan kimselerin oruç tutmaları şahīḥdir. Bu ikisiniñ ikinci
12 günü oruçları şahīḥ olmadığı niyyet bulunmadığıyçündür.

Beyānū Evkātī'ş-Şavm⁶⁷³

462 Nezir muḥlağ ya keffāret ƙazādan biri olınca⁶⁷⁴
Giceden niyyet itmek farz üçüñ ġayrı ɗuħāyınca

[K1(64a-64b);K2⁶⁷⁵(62b-63a);K3(63a-63b),M(40b-41a);K4(85a-85b);K5(155b)]

1 İmdi nezr-i muḥlağ orucına meşelā beş gün oruç nezrim olsun dise veyā
2 keffāret orucına her ƙanƙı keffāret olursa olsun. Gerek keffāret-i şavm gerek
3 keffāret-i yemīn gerek keffāret-i zıhār gerek keffāret-i ƙatlı ve ƙazā orucına
4 giceden niyyet itmek farzdır. Ğurūbdan evvel şafağdan soñra niyyet cā'iz

⁶⁷¹ K3: Bu beyit der-kenardır; K5: Bu beyit yok.

⁶⁷² imsak→ "imsāk" kelimesi "imsak" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁶⁷³ K1(64a):Beyānū Evkātī Niyyeti'ş-Şavm K2,M,K3,K4: Bu başlık yok

⁶⁷⁴ ƙazādan→ K2(62b): ƙazālardan

⁶⁷⁵ Diġer nüshalara ġöre bir varak sonrasından devam etmiştir.

5 degildir. Bu üç⁶⁷⁶ oruçdan ğayrı oruçlar ki Ramazān'ın edāsı ve nezr-i
6 mu'ayyen meşelā Receb ayın oruç tutmak nezrim olsun dise ve nāfile orucu
7 ne kadar var ise ve nezir ile vācib olan i'tikāf orucu ve mut'a orucu ve cezā'-i
8 halk orucu ve cezā'-i şayd orucu. Bu yedi oruca ğurūbdan şofra nişf-ı nehār-ı
9 şer'iniñ evvelince niyyet cā'izdir.

463 Tutarσαñ şavm-ı keffāret ya ta'yin itdigiñ nezri
Ya vācib i'tikāf şavmı veyāhūd farz olan şehri

464 Tetābu' farz bu dördinde muhayyersiñ kazā tutsañ⁶⁷⁷
Nefil mut'a nezr-i muḥlak cezāsı halk [u] şayd itseñ

[K1(65a-65b);K2(63a-63b);K3(63b-64b),M(41a-42a);K4(86a-86b);K5(156a-156b)]

1 Ma'lūm ola ki orucuñ envā'ı ondur. **Evvelkisi**, keffāret orucu her kankı keffāret
2 olursa olsun. **İkincisi**, nezr-i mu'ayyen orucudur. Meşelā bir sene oruç tutmak
3 nezrim olsun dise. **Üçüncisi**, nezriyle vācib olan i'tikāf orucu. Meşelā
4 Ramazān'ın ğayrıda beş gün veyā on gün i'tikāf nezim olsun dise ol beş
5 günüñ veyā on günüñ orucu dañi vācib olur. İ'tikāf vācib olduğı gibi.
6 **Dördüncisi**, Ramazān'ın edāsı orucu. Bu dört orucu tetābu'en ya'nī biri biriniñ
7 'akıbinde tutmak farzdır. Fāşıla virirse cā'iz degildir. Tafşili aşağıda keffāret-i
8 şavm bahşinde beyān olunmuşdur. Ve altı oruçda, oruç tutan muhayyerdir.
9 Dilerse biri biriniñ 'akıbinde tutar dilerse bölük bölük tutar. **Evvelkisi**, kazā
10 orucu. **İkincisi**, nāfile orucu. **Üçüncisi**, mut'a orucu. Mut'a orucu diyü hacc-ı
11 kıran yāhūd hacc-ı temettu' eyleyen kimseler, şükür kurbānını boğazlamağa
12 'āciz olunca üzerlerine on gün oruç tutmak vācibdir. Bu on gün oruca mut'a
13 dirler. **Dördüncisi**, cezā'-i halk orucu. Ya'nī ihrāma giren kimse 'özrile başın
14 tıraş eylese, dilerse Harem'de bir koyun boğazlar dilerse üç gün oruç tutar.
15 Bu on gün oruca cezā'-i halk dirler. **Beşincisi**, cezā'-i şayd orucu. Ya'nī
16 muhrim, bir şaydı öldürse yā öldürene delālet eyleyse, ol şayd kaç akçe iderse

⁶⁷⁶ "Üç" denmiş ancak beş keffāret sayılmıştır.

⁶⁷⁷ muhayyersiñ → K4(85b),K5(156a): muhayyersin

17 ol aqçe'i, dilerse qurbān alur, Mekke'de boğazlar; dilerse ta'ām alur, ol
 18 ta'āmdan birer fiṭre fuḳarāya virir; dilerse her bir fiṭresine bir oruḳ tatar. Bu
 19 oruca cezā'-i şayd orucı dirler. **Altıncısı**, nezr-i muṭlaḳ orucı. Tafşile muḩtāc.

Beyānū Şübūti Ramazān⁶⁷⁸

465 Şübūt'ancak hilālını bir a'del görmekle olur
 Veyā Şa'bān hilālını otuz gün saymağla olur

466 Gören bu ay hilālını ne deñli bir eme olsa⁶⁷⁹
 Olur maḳbūl bilā-ḩükmin hava aḩıḩ degil ise

[K1(66a-66b);K2(64a);K3(65a-65b),M(42a-42b);K4(87a-88a);K5(156b-157a)]

1 Ma'lūm ola ki Ramazān ayınıñ şübūtı, Ramazān-ı şerīf hilālını görmekle
 2 olur. Yāḩūd Şa'bān-ı şerīfiñ ğurresini görüb otuz gün şaymağla olur. Eger
 3 hava ğamlı olursa bir 'ādil kimseniñ ḩaberi kifāyet ider. ḩākimiñ ḩükmine ḩācet
 4 yoḩdur; ne deñli ḩaber viren 'ādile bir cāriye veyā ḩürre 'avrat olursa da, ve
 5 ne deñli ḩadd-i kazf çalınmış tevbe itmiş kimse olursa da. Ammā fiṭre hilālinde
 6 ve Zılḩicce'de hava ğamlı olduğı vakıtde, iki ḩürrüñ yāḩūd bir ḩürre ile iki
 7 ḩürreniñ şehādeti ile şābit olur. 'Adālet ve lafz-ı şehādet lāzımdır. Da'vā lāzım
 8 degildir. Eger havā ğamlı olmazsa hilāl-i Ramazān'da ve fiṭrede ve uḩḩiyede
 9 ḩaberleriyle zan gelecek kimesneniñ ḩaberleriyle şābit olur. ḩākimiñ re'yine
 10 müfevvazdır. Ve bir rivāyetde iki kimseniñ şehādeti kāfidir. Ve bir rivāyetde
 11 ḩāricden gelen kimseniñ yāḩūd bir yüksek yerde olan kimseniñ şehādeti
 12 kāfidir. Ve bir beldede otuz gün oruḩ tutsalar hilāl-i fiṭri görmeseler; eger
 13 ibtidāsında iki kimseniñ şehādetiyle tıtdılar ise ifṭār itmek ḩelāl olur, bir ādemiñ
 14 ḩaberiyle tıtdılar ise ifṭār itmek ḩelāl olmaz.

⁶⁷⁸ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁶⁷⁹ bu→K2(64a): bir
 K2(64a): görse

Beyānū Hükmi Yevmi'ş-Şekk⁶⁸⁰

- 467 Taṭavvu' yevm-i şekd'efḍal muvāfiḳ gelse virdine
Ya bilse niyyeti aḥsen getirmezse ḥalel dīne
- 468 İkiden ğayr ya evveli duḥādan şoñr'ider ifṭār
Bu günde vācibe niyyetde ḥürmet yā kerāhet var
- 469 Olursa ḳaşd'oruç ṭutmaḳ ğaden ay şābit olursa
Eger olmaz'oruç ṭutmam diyüb imsāk bulunursa
- 470 Bu terdīd mişli şavm olmaz ne deñl'ay şābit olursa
Oruç mekrūh bu terdīd ğayrı bir terdīd bulunursa

[K1(66b-67b);K2(64b-65a);K3(66a-66b),M(43a-43b);K4(88b-89a);K5(157b-158a)]

- 1 İmdi ma'lūmuñ oldu bu dört beyitte şek güninde oruç ṭutmaḳ mı efḍal yoğsa
2 yimek mi efḍal? Ve ḳanḳı niyyet oruç olmaz, ve ḳanḳısı mekrūhdur, ve ḳanḳısı
3 mekrūh degildir? Yevm-i şek diyü Şa'bān'ıñ otuzuncı gün mi yāḥūd
4 Ramazān'ıñ evveki gün mi ma'lūm olmayan gündür. Şa'bān'ıñ yigirmi
5 tokuzuncı güniniñ aḥşamı havā ğamlı olursa otuzuncı günü şekk olur. Ol
6 günde nāfile niyyet itmek efḍaldır. Eger aşlında nāfile ṭutduğı günlere muvāfiḳ
7 gelirse. Meşelā işneyn günini yāḥūd ḥams gününü oruç ṭutar imiş. Şek günü
8 bunlarıñ birine rāst gelse yine 'ādet üzerine nāfile ṭutar. Niyyetin tebdīl
9 eylemez ve eger virdine rāst gelmezse. Eger niyyetinde nāfileye cezm idüb
10 yarın her ne gün olursa olsun nāfileye niyyet idüb terdīd itmezse oruç mekrūh
11 olmaz. Eger terdīd idüb yarın Ramazān ise Ramazān'dan olsun, degilse ḳazā
12 olsun. Yāḥūd bir ğayrı oruç olsun dirse oruç olur, lākin mekrūh olur. Ve ol gün
13 Ramazān çıkarsa Ramazān olur, degil ise niyyet eylediği oruçdan olur. Ammā
14 müsāfir veyā ḥasta ḳanḳı oruca niyyet iderse āndan vāḳi' olur, eger terdīd oruç
15 ile oruç olmamaḳ beyninde olursa. Meşelā yarınki gün Ramazān ise oruç

⁶⁸⁰ K4(88a): Beyānū Yevmi'ş-Şekk; K5(157a): Beyānū Hükmi'ş-Şekk; K2: Bu başlık yok

- 16 oldum, değilse değilim veyâ etmek bulursam yirim bulmazsam oruç tutarım
17 demek gibi. Bu şüretlerde oruç olmaz. Hemân aç tırmuş olur.

***Beyānū'l-Ḳazā' i ve'l-Keffāret*⁶⁸¹**

- 471 'Özürsüz ekl [ü] şürb itse ğidā yāhūd devā itse
Ya vat' itse ya olunsa diriden müştehā nāse
- 472 Gice niyyet nakız kaşden muḳaddem nakz olunmazsa
Nakızdan şoñra ol günde nifās ḥayz maraz bulunmazsa⁶⁸²
- 473 Müsāfir nāv'evinden çıkmadan yers'oldı keffāret
Ġurūbda şekk idüb yerse didiler ba'zı keffāret⁶⁸³
- 474 Ya şavm bozulmayan yerde bozuldı zann idenlerden
Bilā-fetvā yise kaşden oruç hem şehr edāsından⁶⁸⁴
- 475 Ḳazāsı farz o bir gündür bu beş şüret ḳamusında
Daḥi keffāreti farzdır 'ale't-tertib işit sende

***Beyānū'l-Keffāreti 'ale'ş-Şavm*⁶⁸⁵**

- 476 İder bir 'abdi ol āzād tutar şehreyn aña 'āciz
Virir miskīnden altmışa birer fiṭre buña 'āciz
- 477 Bilā-şun'ın ḳusub yāhūd nazarl'olsa menī nāzil
Ya nisyānen yiyüb yā iḥtilām olub yise cāhil

⁶⁸¹ K1(67b): Beyānū Mūcibi'l-Ḳazā' i ve'l-Keffāret; K2: Bu başlık yok

⁶⁸² Şıyāmı bozduğu gün hem seferlerden gelmezse (Bu mısra beyite 3. mısra olarak eklenmiştir.)

⁶⁸³ K3: Bu beyit der-kenardır; K1,M,K2,K5: Bu beyit yok

⁶⁸⁴ K3(67a),M(43b),K4(89a),K5(158b): edāsında

⁶⁸⁵ 3937(68a): Beyānū Keffāreti'ş-Şavm; K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

478 Bu dört yerde bilā-fetvā yise eşaḥ ḳazā lāzım
Belī keffāret aḥvaṭdır viren fetvāy ola ʿālim

479 Belī nisyānen ekl iden oruç bākī bilen ol an
Yise ḳaşden ekil ancaḳ ḳazāsı farz didi **Nuʿmān**

[K1(68a-70a);K2(66a-67b);K3(67b-70a),M(44a-45b);K4(90a-92b);K5(159a-160b)]

1 İmdi maʿlūmuñ olsun oruç tıtan mükellef ḳaşden ʿözürsüz giceden niyyet
2 eylediği Ramazān orucınıñ edāsında ğıdā olacaḳ veyā devā olacaḳ bir şey
3 ḳaşden yise veyā içse, ne deñli yidigi ḳan ve yutduğı maḥbūbesiniñ tükrüğü
4 olursa da, ve ne deñli iftārdan soñra sefer iderse de ve sefer cebrile olursa da;
5 veyā oruç tıtan cimāʿ eylese yā cimāʿ olunsa, müştēhāt olan diri insāna; veyā
6 oruç bozulmaz zann olmayan fiʿillerde bozuldı zann eyleyüb bir iʿtimād idecek
7 ʿālim orucuñ bozuldı dimeksizin iftār eylese ḳaşden; ve iftārdan soñra ol günde
8 maraz veyā ḥayız veyā nifās ʿarız olmazsa ve ol gün seferden gelmezse. Bu
9 beş şüretiñ cümlesinde bir gün ḳazā ve keffāret lāzımdır, eger bozmazdan
10 muḳaddem ḳazā lāzım gelen şey ile bozulmadı ise. Eger orucu yiyen mükellef
11 olmayub yāḥūd ḥaṭāʿ veyā nisyānen yirse, veyā yimedigi şüretde telef-i nefse
12 varırsa, veyā giceden niyyet eylemese, veyā bozduğı şüretde ḳazā orucu olsa,
13 veyā ğıdā yā devā olmayan şey'leri yutsa; taş toprak demir gibi. Veyā
14 müştēhātdan olmayan şabiye veyā insān şüretine girmeyen cinne veyā
15 meyyit-i insāna veyā ḥayvāna vat' eyleyüb inzāl olsa, veyā oruç bozulmaḳ
16 zann olmayan yerde bir ʿālim oruç bozuldı diyüb aña bināʿen yirse, veyā
17 iftārdan soñra ol günde maraz veyā ḥayız ve nifās ʿarız olursa ve ol günde
18 seferden gelüb de yirse keffāret lāzım gelmez. Ancaḳ ḳazā lāzım gelir. Ve o
19 tıtuđuğı şüretde ḳazā daḫi yoḳdur. Ve daḫi maʿlūmuñ olsun ki bu günüñ
20 keffāreti için keffāret niyyeti ile bir köle āzād itmekdir. Gerek müslim gerek
21 kāfir gerek erkek gerek dişi gerek süd emer küçük gerek büyük, ve şayḥa
22 idince işidir sağır, ve sağ eliyle şol ayağı kesilmiş, veyā şol eliyle sağ ayağı
23 kesilmiş, ve mükātebe ki henüz bahāsından bir şey virilmemiş ola. Bunlarıñ
24 cümlesi berāberdir. Her ḳankısının āzād itse şaḫīḥdir. Ve köleden aḳrabāsını
25 keffāret niyyetine almaḳ, ve köleniñ yarısını āzād idüb bākīsini soñra āzād

26 itmek daħi şahīħdir. Ammā aşla menfa‘at olmayan köle’i āzād itmek cā’iz
 27 degildir; iki gözleri kör gibi ve hiç aklı başına gelmeyen deli gibi, ve iki eli
 28 kesilmiş veyā iki eliniñ baş parmağı kesilmiş, veyā iki ayağı kesilmiş veyā bir
 29 ayağı bir eli bir taraftan kesilmiş köle gibi. Ve müdebberî ve bahāsından bir
 30 miqdār virilmiş mükātebi, ve müşterek köle’i, bunları keffāret için āzād itmek
 31 cā’iz degildir. Eger keffāret idecegi vakıtde mülkiñde köle olmayub yāhūd
 32 kıymetine güci yetmezse iki ay tetābu‘en oruç tutar. Ayıñ hilālinden başlarsa
 33 elli tokuz gün olursa da kifāyet ider. Eger gün hisābıyla tutarsa altmış günü
 34 tamāmen tetābu‘en tutar. Ol iki ayda Ramazān ve eyyām-ı menhiyye olmaya.
 35 Eger iki ay arasında sefer veyā maraz ‘arız olub bir gününü yirse yeni başdan
 36 orucu tutar. Evvelki tutduğı hisāb olunmaz. Ammā bir hātūn ara yerde hā’iz
 37 olursa yeni başdan ibtidā elbetde lāzım degildir. Ol tutduğı oruç hisāb olur lākin
 38 orucu hayız günlerine ulaşdurur. Eger iki ay oruca güci yetmezse - güci
 39 yetmemek: oñulması recā olunmayan ħasta olub yā şeyħ-i fānī olmağ ile
 40 olur. - Altmış faķire her birine bir günde beş yüz yigirmi dirhem buğday, yā biñ
 41 kırk dirhem arpa, veyā bunlarıñ kıymetlerini virir. Veyā bunlardan birini bir
 42 faķire altmış gününce virir, ne deñli bir fiķre ol faķiri ŷoyurmazsa da. Eger altmış
 43 aç faķire, iki öyün iķ‘ām idüb ħarınların ŷoyurlarsa cā’izdir, ne deñli az ŷa‘ām
 44 ile ŷoyarlarsa da. Gerek şabāħ ile aħşam olsun, gerek iki şabāħ olsun, gerek
 45 iki aħşam olsun, gerek bir aħşam ile bir saħūr olsun, gerek iki saħūr olsun.
 46 Arpaya veyā daru etmegine ħatıkdan lāzımdır. Buğday etmegine lāzım
 47 degildir. Yüz yigirmi faķire bir öyün iķ‘ām iderse yarım iķ‘ām yerine geķer.
 48 Ya‘nī altmış ādemi bir öyün ŷoyurmuş oldu. Yeñi başdan altmış faķire bir öyün
 49 iķ‘ām itmek gerekdir.

Beyānū’l-Ķazā’i’l-Farz⁶⁸⁶

480 Ĥaķā‘en cevfe su gitse devāsı cevfin’inerse
 Ya inerse dimāğına ya taş toprak gibi yerse

481 Veyā nā’im cimā‘ olub ya şu ħonsa boğazına
 Ya ħukne eylese yāhūd yağ akıtısa ħulağına

⁶⁸⁶ K2: Bu başlık yok

- 482 Muķīm hem nāvi ŧehrinden çıķub da yolda yerlerse⁶⁸⁷
Mūsāfir ŧavmı bozmayub gelüb de evde yerlerse
- 483 Beķāsını gecenıñ zann idüb yā ŧekk idüb yirse⁶⁸⁸
Ṭulū´ zuhūr ider ise ğurūbda zann idüb yirse⁶⁸⁹
- 484 Ğurūb yā gice zannıyla yise imsāk zamānında
Ya vat´ olunsa mecnūne niyet ols´ibtidāsında⁶⁹⁰
- 485 Ya yutsa diŧ arasından noħud deñli ya çok nāni⁶⁹¹
Veyā noħuddan az ya çok çıķarsa yutsa bil āni
- 486 Ya inzāl olsa lemsile ya vat´ idince ħayvānı
Ya ŧavma niyyet itmezden ŧabāħ olub yise āni
- 487 Ya ifsād itse ğayrısın bir ay farzıñ edāsında
Ya nisyānen yemek bozar dise ŧavmı yise kaŧden
- 488 Devā its´enfine ħalka ya cevfe gitse kar yaĝmur
Nifās yā ħayz veyā riddet veyāħūd olsalar mecbūr
- 489 Tükürse avcına yutsa tolu kay´ı i´ād´itse
İki yerden birine yaĝlı yā yaŧ parmaĝı dıķsa⁶⁹²

⁶⁸⁷ nāvi→ “nāvi” kelimesi “nāvi” ŧeklinde yazılarak vezin düzeltilmiŧtir.

⁶⁸⁸ Beķāsını→ K2(68a): beķası

yirse→ K2(68a): virse

⁶⁸⁹ K2(68a): Ṭulū´ zuhr ider ise ğurūbdan zann idüb yirse; K3(70a),K4(93a),K5(161a): Fecir zuhūr iderse ğurūbda zann idüb yirse; M: Bu beyit yok

⁶⁹⁰ K1(70b),K2(68a): Ğurūbda ŧekk idüb yerse nehārda olmazsa ma´lūm
Niyet olsa ibtidāsında cimā´ olunsa mecnūne;

K5(161a): Niyet olsa ibtidāsında cimā´ olsa mecnūne

⁶⁹¹ K4: Bu beyit yok

⁶⁹² K1(71a),K2(68b): Öñ arttan birisine yaĝlı yā baŧ parmaĝı dıķsa

- 490 Ya ağızı tolusu kuşsa olursa kusmağa 'âzim
B'otuz üçden biri olsa hemân bir gün kazâ lâzım⁶⁹³

Beyânü Hâli'l-İgmâ⁶⁹⁴

- 491 Uğunsa şavmı farz ayda ne defli kaplasa şehri
Kazâsı farz oruca niyyet itdiği günün ğayri⁶⁹⁵

Beyânü Hâli Cünün⁶⁹⁶

- 492 Cününü kablasa şehri kazâ itmez hiç ânları
İfâkat bulsa bir lahza kazâ eyler geçenleri

[K1(71a-72b);K2(68b-69b);K3(71a-72b),M(46b-47b);K4(93b-95a);K5(161b-162b)]

- 1 Bu on iki beyitte⁶⁹⁷ ancak kazâ kimiñ üzerine lâzım gelir tafşil olunur
2 ma'lûmuñ ola. İmdi oruç hâtirinde iken hâta' en ağızından boğazına şu gitse;
3 veyâ yarasına 'ilâç iderken devâ cevfine veyâ dimağına vâşıl olsa, devâ kuru
4 olsun yaş olsun; eger cevfine veyâ dimağına vüşüli ve 'adem-i vüşüli ma'lûm
5 degil ise ihtilâflıdır. Veyâhüd taş veyâ toprak ve demir ve altun ve gümüş ve
6 buña beñzer ğidâ yâ devâ olmayan şey'leri yirse, ne defli kaçd ile olursa da
7 kazâ lâzımdır. Eger bir ma'siyet işlemek için bunlar ile iftârı 'âdet idinirse ol
8 zamân cezâ ile keffâret lâzım gelir. Veyâ uyuyan kimseye cimâ' olursa, veyâ
9 uyuyanın boğazına şu kónsa, veyâ ihtikân eylese, veyâ kulağına yağ akıtısa,
10 veyâ muķîm oruca niyyet eyledikten soñra sefer niyyeti ile şehirden çıkub
11 yolda yise, veyâ müsâfir oruç tutub evine geldikde yise, veyâ şafağdan soñra
12 gice zan yâ şekk eylese yise, tülû'-ı fecir zâhir olursa, veyâ aħşam oldı zann
13 eylese yise, aħşam olmadın, veyâ aħşam olmasında 'alâ kavlin şekk eylese

⁶⁹³ biri→ K2(68b): birisi

Otuz üçden→ K1(71a),K2(68b): otuz dörtten

⁶⁹⁴ K2:M: Bu başlık yok

⁶⁹⁵ K2(68b): Bu beyit der-kenardır.

⁶⁹⁶ K1(71a): Beyânü Hâli'l-Cünün; K2,M,K5: Bu başlık yok

⁶⁹⁷ On iki denmişse de, nüsha karşılaştırması sonucu beyit sayısı on üç olmuştur.

14 de yise, veyā şafağdan şoñra gice zann eylese de yise, veyā mecnūne
 15 olmayan bir hātūn oruca niyyetden şoñra mecnūn olub cimā´ olursa, veyā diş
 16 arasından noħud deñli yā çok ʔa´ām yutsa, veyā noħuddan az ise yā çok ise
 17 çıkarsa da yutsa, veyāhūd yapışmak ile inzāl olsa, veyā hayvāna ve meyyite
 18 vesā´ir müştēhātdan olmayan kimselere vat´ idince inzāl olsa, veyā oruca
 19 niyyet itmezden evvel şabāħa dāħil olsa da yise, gerek niyyetden evvel yisin
 20 gerek şoñra yisin, ve Ramazān´ıñ edāsınıñ ğayrı bir orucu ifsād iderse, veyā
 21 unudub yidikden şoñra bozuldı zann idüb kaşd ile yirse, veyā burnına devā
 22 idince burnınıñ kaşbasına vāşıl olsa, veyā boğazına devā eylese, veyā
 23 boğazına qar ve yağmur gitse kendi yutmaqsızın, veyā nifās veyā hayz veyā
 24 mürtedd olsa ne´üzubillāhi te´ālā, veyā yemege cebr iderlerse katl ile veyā bir
 25 ´uzvın kesmek ile, veyā ɗarb-ı şedīd ile bu üçden birini idecegin zann iderse,
 26 veyāhūd avucına tükürse yutsa, veyā kendi şun´ıyla olmayub ağızı ʔolusı
 27 kuşduğı vakıtde kuşduğı geri yutsa, veyāhūd yağlı veyā yaş parmağını fercine
 28 yā dübürine dıkça, veyā kendi ihtiyāıyla ağızı ʔolusı kuşsa ağızına parmağın
 29 dıkub kusmak gibi. Bu şüretleriñ cümlesine otuz dört şüret olmuşdur.
 30 Cümlesinde bir gün kazā lāzım olur. Keffāret lāzım olmaz.

Beyānū Mā-lā Yüfsidü’ş-Şavm⁶⁹⁸

- 493 Unutmağla yise içse ya bir şaħşa cimā´ itse
 Tezekkür vaқtı bunlardan da fi’l-ħāl imtinā´ itse
- 494 Bilā-kaşdin boğazına duħān ʔoz yā sişek gitse
 Bilā-inzāl öpüb ʔoçub ğusül hem ğargara itse
- 495 Dumū´ yā der bir iki damla cevfine gider ise⁶⁹⁹
 Noħuddan az ʔa´āmı diş arasından yudar ise

⁶⁹⁸ K5(162b); M(47b): Beyānū Mā-lā Yunkazu’ş-Şavm; K3,K4: Bu başlık yoktur.

⁶⁹⁹ der: Bu kelime “ter” anlamındadır.

- 496 Veyā sürme çeküb şā'im ne deñli tu'mını bulsa
Ya gündüz ih̄tilām olub giceden yā cünüb kalsa
- 497 Çiçek koks'eylese ğıybet bilā-şun'ın kuşar ise
Veyā kendi taleb idüb azıcıq şey' kuşar ise
- 498 Nazar yā fikr ile inzāl kulaqdan su duḡūl itse
Ṭa'āmı çignese datsa ağız enfden muḡāṭ yutsa
- 499 Ḥacāmat kaşdı yaqlansa ya ih̄liline yaḡ şalsa⁷⁰⁰
Oruç bozulmad'imsāk it bu otuzdan biri olsa

***Beyānū Mekrūhāti'ş-Şavm*⁷⁰¹**

- 500 Oruç olanlara mekrūh olanı bil ḡazer eyle
Ziyāde za'f virir ise kan alma ih̄tirāz eyle
- 501 'Özürsüz çisinmek ṭatmaq emīn olmayana öpmek⁷⁰²
Şu ağızında burunında daḡ'istincāda çok itmek
- 502 Daḡi ziyet için sürme çekinmekde kerāhet var
Ṭulū'da şekk ider ise yemeklikde kerāhet var⁷⁰³
- 503 Şovuklanmaq için 'uzvın yumaq yaş şevbe bürünmek
Degil mekrūh didi **Yūsuf** biliñ fetvāya bu elyaq

***Beyānū'l-Müsāfir*⁷⁰⁴**

- 504 Müsāfirler muḡīm olsa marīz olan şahīḡ olsa
İfākāt bulsa yā mecnūn nifās ḡā'iz ṭuhur bulsa

⁷⁰⁰ kaşdı→ K2(70a): kaşdı; ih̄liline→ er öñine

⁷⁰¹ K2: Bu başlık yok

⁷⁰² ṭatmaq→ M(48a): datmaq

⁷⁰³ ise→ K1(73a),K2(70b),K5(163a): iseñ

⁷⁰⁴ K2: Bu başlık yok

- 505 Gice zann eyleyüb yahūd haṭā' en mükrehen yirse
Ya kāfir müslimān olub şabī yāhūd bülüg irse
- 506 Muḫtīm hem nāvi şehrinden çıkub seferde yirlerse
Müsāfir şavmı bozmayub gelübde evde yirse⁷⁰⁵
- 507 Kaḫā ancak veyāhūd tutması vācibdir elbetde
Müsāfir nāv'evinden çıkmadan yirs'oldı keffāret⁷⁰⁶
- 508 Günüh bākīsın imsāk eylemek vācib bu on nāsa⁷⁰⁷
Kamusına kaḫā farzdır iki āḫar degil ise

Beyānū'l-Ḥacc⁷⁰⁸

- 509 Var ise 'aql [ü] hürriyet daḫi zād rāhile şıḫḫat
Mevāni' den emīn ola nisalard'olmaya 'iddet
- 510 Ola bāliḡ görür ola ola bu dārda ehl İslām
Bile farz olduḡın ḫaccıñ diyār-ı ḫarbde ehl İslām⁷⁰⁹
- 511 Nisāya zevc ya maḫrem şarḫ seferde ḫıfza ehl ise
O maḫrem hem şabī mecnūn daḫi fāsıḫ degil ise⁷¹⁰
- 512 Olur ḫac farz daḫi fevrī daḫi 'ömrinde bir kerre⁷¹¹
Şoñında ḫac naşīb olsa Muḫammed rāzı te'ḫīre

⁷⁰⁵ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok;

nāvi→ "nāvī" kelimesi "nāvī" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁷⁰⁶ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok

⁷⁰⁷ bākīsın→ K3(74a),M(48b),K4(96b),K5(163b): bākīsini

⁷⁰⁸ K1(73b),K5(163b): Beyānū Şerā'itü Vücūbiyyeti'l-Ḥacc; K2: Bu başlık yok

⁷⁰⁹ K1(73b),K2(71a): Ola bāliḡ görür ola onuncısı ola müslim

Bile farz olduḡın ḫaccıñ diyār-ı ḫarbde olan müslim

⁷¹⁰ K1(73b),K2(71a),K5(163b): Nisā olanlara zevcden ya maḫremden bulunursa

Mecūsī fāsıḫ mecnūn şabīlerden degil ise

⁷¹¹ K3(73b),M(48b),K4(97a): Bu şarḫlar olsalar ḫac farz olur fevrīce bir kerre

[K1(74a-75b);K2(71a-72b);K3(74a-76a);M(48b-50a);K4(97a-99a);K5(164a-165b)]

1 Ma'lûm ola ki hac luğatde bir ulu şey' kaşd itmege dirler. Ve şer' de hac diyü
2 'Afere günü şemsiñ zevālinden bayrām günü şubḥ-ı şādık vaqtinece bu iki
3 vaqtıñ eşnāsında 'Arafāt'da bir laḥza durub ba'dehu Ka'be-i Mükerreme'yi
4 tavāf itmege dirler. Ve tavāfıñ evvel vaḳti, bayrām günü tūlū'-ı fecirden şöñradır.
5 Ve āḥir vaḳti, her ne zamān olsa olur. Ve ḥacciñ farz olmasınıñ şartı erlere
6 ondur, 'avratlara on ikidir. 'Ākil olmaḳdır, mecnūna farz degil. Ve ḥür olmaḳdır,
7 köleye farz degil. Ve ḥavā'ic-i ašliyesinden ziyāde vasaṭ nafaḳa ile Beyt-i
8 Mükerreme'ye varub gelinceye dek yetecek deñli nafaḳaya kādır olmaḳdır.
9 Meşelā et yimege 'ādeti olan kimse sade etmek ile peynire kādır olsa kudret
10 şayılmaz. 'Ādeti üzre daḥi et almaḳa kādır olmadıḳca. Ve müstakilen bir
11 binecek ḥayvāna kādır olmaḳ şartdır. İki kimse müşterek bir ḥayvāna kādır
12 olsalar farz olmaz. Ve naḳd-i akçe olmaḳ şart degildir. Belki sākin olduḳı evden
13 ziyāde evi olub gerek kiraya virsin gerek boş dursun, veyāḥūd ziyāde kölesi
14 olub ḥizmete ihtiyāc yok. Veyāḥūd ziyāde libās ve kitāb olsa, veyā baḡ ve
15 baḡce yeriniñ maḥşūli kendiye ve 'iyāline yeter olsa biri fazladır, veyā
16 yerleri var ziyāde bu zā'id şey'leri şatdıḳı vaḳitde yetecek miḳdārı akçe olursa,
17 hac farz olur. Vesā'ir ḥavā'ic-i ašliyyesinden ziyāde şey'ler böyledir. Ve
18 bedeni şaḥiṭ olmaḳ şartdır. Kötürüme ve meflūce ve ayakları kesilmiş ve
19 ḥastaya ve bi-nefsihi ḥayvānda şābit olmaḳa kādır olmayan şeyḥ-i fāniye farz
20 degildir. Ve ṭarīḳ-i ḥacda berde ve baḥrda selāmet ṭarafı ḡālib olmaḳ şartdır.
21 Ve beldenin ḥācileri çıḳdıḳı gün 'avratlarda 'iddet olmamaḳ şartdır. Ve 'iddet
22 gerek mevtden olsun gerek iftirāḳdan olsun, ve Mekke ile beyni üç konaḳ yer
23 olan nisālara zevci olmaḳ veyā bir maḥremi olmaḳ şartdır. Ve nafaḳa ḥātūn
24 üzerinedir. Ve maḥrem bāliḡ ve şālih ve 'ākil olmaḳ şartdır; şabī veyā
25 mecnūn veyā fāsık olmaya. Ve daḥi bāliḡ olmaḳ şartdır, şabīye farz degil. Ve
26 görür olmaḳ şartdır görmeyene farz degil. Ve müslim olmaḳ şartdır, kāfire ḥacc
27 edā farz degildir. Ve diyār-ı ḥarbde İslām'a gelen kimseye ḥacciñ farz olduğunu
28 bilmekdir, bilnese farz degildir. Ammā dār-ı İslām'da, İslām'a gelen zımmī
29 ḥacciñ farz olduğunu bilnese daḥi üzerine hac farzdır. İmdi bu on şart erlere ve
30 on iki şart 'avratlara diyār-ı ḥarbde olan kimselere nazar eyle. Ve toḳuz şart

31 erlere ve on bir şart 'avratlara dār-ı İslām'da olanlara göre beldenin hācīleri
 32 şehirden çıktığı vakitte bulunursa ol kimseye hacc ol sene farz olur. Ve
 33 'ömründe bir kerre farz olur. Eger farz olduğu seneden te'hīr iderse āşim olur.
 34 Te'hīr itdiği şüretde soñra hacc iderse **İmām Muḥammed** āşim olmaz didi.
 35 Soñra hacc itmezse ittifāken āşim olur, ve menāşib-ı dünyeviyye emāret ve
 36 zirā'at ve tadrīs ve tevliyet ve hiṭābet gibi şey'leri hacca gitdiği şüretde
 37 fevtinden ḥavf itmek 'özür degildir. Haccin farz olmasının şartları ma'lūmuñ
 38 oldıysa edānin şihhatinin şartları ma'lūmuñ olsun.

***Beyānū Ferā'izi Edā'i'l-Ḥacci Muṭlaḳ*⁷¹²**

513 Edānin şartı iḥrām it rükün bir laḫza vaḳf eyle
 Daḫi bayrām günü yā soñra Bey'ti dört ṭavāf eyle

[K1(75b);K2(72b);K3(76a-76b);M(50a);K4(99a);K5(165b)]

1 Ya'nī hac üç farz ile vücūda gelir. Birisi iḥrām, bu şartdır. Karīben beyānı
 2 gelir. İkincisi 'Arafāt'da vaḳf itmektir. Üçüncüsü ṭavāf-ı ziyāretdir. Ve daḫi
 3 ma'lūmuñ ola ki iḥrāmdan soñra 'Arafāt'a vaḳfeden evvel cimā' itse veyāḫūd
 4 elfāz-ı küfürden ve ef'āl-i küfürden ve i'tikād-ı küfürden biri her ne zamān şadır
 5 ve vāḳi' olsa hac fāsıd olur. **Ne 'ūzu bi'llāhi Te'ālā**⁷¹³

***Beyānū'l-Miḳāt*⁷¹⁴**

514 Mevāḳit Zū'l-ḫuleyfe Zāt-ı 'Irk Cuḫfe Yelemlem Ḳarn
 Medīne ehl'İrāḳī Şām Yemen Necd ehlini bil sen⁷¹⁵

⁷¹² K1(75b): Beyānū Ferā'izi'l-Ḥacci Muṭlaḳā; K2.K3.M: Bu başlık yok

⁷¹³ K2: "Allahu Teala'ya sığınırız." mealindeki bu kısım diğer nüshalarda yoktur.

⁷¹⁴ K2,K3,M: Bu başlık yok

⁷¹⁵ K3(76b),M(50b): Ḥaremdir Mekkī miḳātı olur Ḥill 'umre ḳaşd itse

- 515 Mevākītden ḥarām te'ḥīr-i iḥrām Mekke kaşdı itse⁷¹⁶
Ḥaremdir Mekke mīḳātı olur Ḥıll 'umre kaşdı itse⁷¹⁷

Furūzü Edā'i Ḥacci'l-Mefrūz⁷¹⁸

- 516 Gerekdir farz olan ḥacciñ edāsında yedi farzı⁷¹⁹
Bülüg İslām [ü] ḥürr iḥrām zamānında ṭavāf vaḳfı⁷²⁰
- 517 Biliñ ḥac vācib olmayan kimesne ḥacc iderlerse
O farz vāḳi' şabī kāfir köle mecnūn degil ise

Beyānü'l-'Umre⁷²¹

- 518 Ṭavāf sa'y eyle iḥrām ḥalḳ sünen bir kerre 'ömrinde⁷²²
Olur mekrūh bu 'umr'ancaḳ sene içinde beş günde

Beyānü'l-İḥrām⁷²³

- 519 Eger 'umre veyā ḥac kaşdına lebbeyki zamm itse
Veyā niyyetle ḳurbānıñ idüb taḳlīd ma'ān gitse
- 520 Ma'ān gitmezse mīḳātdan evvel añā yetişirse
İrişmeg'iḥtiyāc olmaz ḳırān ya mut'ıçün olsa
- 521 Bu dörtten her bir'iḥrāmdır şaḳın vat' [u] devā'İden
Ṭarama ṭıyb [u] ḥalḳ itme fesāda olma sā'İden

⁷¹⁶ ḥarām→ K3(76b), M(50b): iḥrām

⁷¹⁷ Ḥaremdir→ K5(165b): harāmdır

'umre→ K2(73a): 'umreñde

K3,M,K4: Bu beyit yok

⁷¹⁸ K1(76a): Beyānü Furūzi Edā'i'l-Ḥacci'l-Mefrūza; K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁷¹⁹ yedi→ K1(76a),K2(73a): sekiz

⁷²⁰ K1(76a),K2(73a): Bülüg İslām [ü] ḥürr iḥrām aḳıl zamānında ṭavāf vaḳfı

⁷²¹ K2,M: Bu başlık yok

⁷²² K1(76a),K2(73a): Ṭavāf sa'y eyle iḥrām ḥalḳ sünen 'ömrinde bir kerre

⁷²³ K1(76a),K5(166a): Beyānü Envā'i'l-İḥrām; K2: Bu başlık yok

- 522 Yaban avını hiç itme ta'arruz hem dikilmişden⁷²⁴
 Hazer it kesme tırnağı vesā'ir nehy olinmişdan

***Beyānū Aksāmi'l-Ḥacc*⁷²⁵**

- 523 Kırān efḍal temettu'dan temettu' efḍal ifrāddan
 Kırān 'umre ile ḥacca bir iḥrām ide mīḳātdan
- 524 İder 'umresini evvel bilā-ḥalk̄ soñra ḥac cānı
 Tırāş ols'umreden çıkmaz ider hem iki ḳurbānı
- 525 Kırān içün ma'ān itse tavāfeyn ile sa'yeyni
 Olur mekrūh belī cā'iz belī yok bunda dem deyni

***Beyānū't-Temettu'*⁷²⁶**

- 526 Temettu' 'umreye iḥrām ider 'umresini itmām
 Tırāş olur ider taḥlīl Ḥarem'den ḥacc'ider iḥrām
- 527 Temettu' eyleyen ḳurbān sürerse bāḳıdır iḥrām
 İder 'umresini evvel bilā-ḥalk̄ ḥacc'ider iḥrām
- 528 Naḥır günü tırāş olur çıkar ol iki iḥrāmdan
 Temettu' hem kırān itmez içer'olan mevāḳītden
- 529 Dem-i şükri naḥır günü boğazlarlar bulurlarsa
 Veyā on gün ūtarlar şavm deme 'āciz olurlarsa

⁷²⁴ avını→ K5(166a): avına

⁷²⁵ K1(76b),K5(166a): Envā'u'l-Ḥacci's-Şelāşe; K2: Bu başlık yok

⁷²⁶ K1(77a),K5(166b): Beyānū Ḥacci't-Temettu'; K2: Bu başlık yok

***Beyānū'l-Cināyāti fi'l-Ḥacc*⁷²⁷**

- 530 Taṭayyub eylese muḥrim tamām 'uzvın ya miqdārın
Kına yaqınsa başına veyā yağlansa zeyt yağın
- 531 Veyāḥūd şırlađan yađın sürerse 'uzv-ı kāmilde
Veyā setr itse er başın gice yā yevm-i kāmilde
- 532 Şağal rub'ın ya baş rub'ın ya boynın heb tırāş itse
Ya ebṭaynı veyā birin ya öñin heb tırāş itse
- 533 Ya bir el tırnağın yā bir ayak yā cümle tırnağın
Kesüb meclisde bir olsa dikilmiş giyse bir yevmin
- 534 Ṭavāf itse kudūmı yā vedā'ını cünüb iken
Veyā rükni ṭavāf itse anıñ ābdesti yoğ iken
- 535 Öpüb lems itse şehvetle ne deñli olmasa inzāl
Veyā ḥayvāna vat' itse iderse ol müfsid inzāl⁷²⁸
- 536 Tırāşdan şoñ ziyāret ṭavfın'itmezden cimā' itse
Birin şāt zebḥi vācib bu yigirmide güci yetse

***Beyānū Mā Lezime Minhü't-Taşadduđ*⁷²⁹**

- 537 Taṭayyub ḥalk libās kaṭ'ıñ bu mezḳürdan eğall olsa
Kudūm yāḥūd Şader şūfını ābdestsiz ider ise⁷³⁰
- 538 Ya üç taşdan birin ṭarik veyā ğayrıyı ḥalk itse
Teferruđ kesse beş tırnağ ya ğayrıñ tırnağı ise

⁷²⁷ M(51a): Beyānū'l-Cināyāt; K2: Bu başlık yok

⁷²⁸ K4(101b),K5(167a),M(51b): itdikde

⁷²⁹ K2: Bu başlık yok

⁷³⁰ şūfını→ M(51b): ṭavfını; K1(77b),K2(74b),K4(101b): ṭavāfını

- 539 Birer fiṭre olur vācib bu yediden biri olsa⁷³¹
Gerek nāsī gerek nā'im ne deñli mükrehen ise

Beyānū 'Özri'l-Cināyāti fi'l-Ḥacc⁷³²

- 540 Teṭayyub itse yā giyse ya ḥalk bu cümle 'özrile
Ḥarem'de zebḥ ider bir şāt veyā üç günü şavmile
- 541 Veyā üç şā' olan bürden yarım şā' altı miskīne
Bu ikisi Ḥarem'd'olmaḡ degil lāzım edāsına

Şıḡır Deve Ḳurbān Vācib Olan Maḥall Beyān⁷³³

- 542 Cünüb rükni ṭavāf itse i'āde itmese ānı⁷³⁴
Vuḡūfdan şoñra ḳable'l-ḥalk cimā' eyleser ol cānı
- 543 Şıḡır yā bir deve ḳurbān gerek nāsī gerek ḳāşid
Vuḡūfdan öñ cimā' itse veyā küfr itse ḥac fāsıd
- 544 Muḥarrim şaydı ḳatı itse veyā şayyāda bildürse⁷³⁵
Ol iḥrāmıda iken bāḳı o şayyād şaydı öldürse
- 545 Ne deñli'açlıḡdan öldürse meger bir seb' ola şā'il⁷³⁶
O şaydıñ ḳıymeti lāzım ider taḳdīr iki 'ādil
- 546 Eger cerḥ eyleyüb yā ḳat' idüb yā yolsa şa'rını
Olur zāmin o şaydıñ ḳıymetinden nāḳıs olanı

⁷³¹ yediden→ K1(78a),K2(75a): on şey'den

⁷³² K2,M,K3: Bu başlık yok

⁷³³ K2,M: Bu başlık yok

⁷³⁴ itmese→ K1(78a):itse; K4(102a): itmesi

⁷³⁵ şaydı→ K2(75a): şayd

⁷³⁶ M(52a): Ne deñli açlıḡdan öldürse meger bir seb' ola; K3(79b): Ne deñli açlıḡdan öldürse meger bir seb' ol

***Beyānū Mā Lā-Cezā 'i'l-Muħrim İzā Katelehü*⁷³⁷**

- 547 Ğurābı zı'b [ü] çaylaķı yılan fa're yaramaz kelb⁷³⁸
 arınca kirpi zembüri kene aplubaĝa 'areb
- 548 Siñek bergüş [u] urbaĝa cezā yok bunlar'öldürse
 Belī atli elāl olmaz ezā iden degil ise
- 549 Şıĝırı şātı hem avuk deve o azların muħrim
 Boĝazlarlar daħi yerler ider dery'avların muħrim

***Beyānū'l-İħşār*⁷³⁹**

- 550 Eger muħrim olurs'iħşār ider dem Mekke'ye irsāl
 İder hem vatini ta'yin Harem'de zebħ ola ol māl
- 551 Zebihden soñra iħrāmdan bilā-alkın velā-taşir
 ıkar muħşir iki dem gönderir ārin bilā-taşir

***Beyānū'l-Ĥacci 'ani'l-Ĝayr*⁷⁴⁰**

- 552 Eger ĥac farz olan 'āciz devām olursa 'aczine
 Veyāħūd şol maraz olsa recā olmaz zevāline
- 553 Mükellef şahşa emr itse vaandan ĥacc idin diyü
 Vaşiyet eylese yāħūd şülüşden ĥacc idin diyü
- 554 Bi-nefsihī gidüb me'mür iderse iħram āmirden⁷⁴¹
 Binidle eyleyüb ĥaccı maşārif ekşer'āmirden⁷⁴²

⁷³⁷ K2,M: Bu başlık yok

⁷³⁸ yılan→ K1(78b),K2(75b): ilan

⁷³⁹ K2: Bu başlık yok

⁷⁴⁰ K2: Bu başlık yok

⁷⁴¹ iħram→ "iħrām" kelimesi "iħram" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁷⁴² K1(79a),K5(168a): Binidle ola ekşeri ĥaccı maşārif ekşeri āmirden; K2(76a): Binidle ola ekşeri ĥacc maşārif ekşeri āmirden

555 Muḥālif itmese emre kırān ifrād temettu'da
Bu ḥac farz vāki' āmirden bu on şartı bulunduğda

[K1(79a-87b);K2(76a-84a);K5(168b-176a)]

1 Ma'lūm ola ki ğayrı için ḥacc itmek cā'izdir. Bilā-şübhe eger farz ve eger nāfile
2 üzerine ḥac farz olan kimse ḥayātda olub da bi-nefsihi ḥacca gelmeye kādir
3 olsa, aña niyābetle ḥacc itdirmek cā'iz olmaz. **Vechen mine'l-vucūh**⁷⁴³
4 Meẓāhib-i erba'ada ve eger gelmekle 'aczi kā'im olsa ḥacc itdigi vaqtin tā
5 ölünce niyābetle itdirmek cā'izdir. Ve eger ḥacc itdirdikden soñra 'özri zā'il
6 olub da bi-nefsihi ḥacca gelmege kādir olursa ol olan ḥac lāzımdır. 'Acz
7 olmağda iki vech üzredir. Bir vechi 'aczi hiç zā'il olmaz, kötürüm olmağ gibi.
8 Aña zamāne dirler ve a'mā olmağ gibi. Bir vechi budur ki zevāli mümkindir,
9 marīz olmağ ve ḥabs-i ebedī olmağ gibi. Bu şürette ḥacc itdirdikden soñra
10 marāzı zā'il olsa yā ḥabisden ḥalāş olsa ba'dehu bi-nefsihi ḥacc itmek
11 lāzımdır. Ve eger katı pīr-i fānī olub da hiç raḥle üzerinde durmağa kādir
12 olmasa niyābetle ḥacc itdirmek cā'izdir. İmāmeyn 'indinde a'mā olan kendiyi
13 bindirüb getirmege bir kimse bulsa niyābetle cā'iz olur. Ammā 'avrat kendiyi
14 maḥreminden yāḥūd evinden Mekke'ye alub gider kimse bulsa niyābet olmaz.
15 Belki şabr ide tā ki kendiyi 'acz gelinceye dek ol vaqt niyābetle ḥacc itdirmek
16 cā'iz olur. Eger 'acz gelmeden ḥacc itdirse eger ölünce maḥreminden yāḥūd
17 erinden kimse bulunmasa ḥac cā'iz olub farz sākiğ olur. Ḥacca gelmeden 'āciz
18 olan kimse, ḥacca yerine emr itmek lāzımdır. Eger emr itmeden bir kimse aña
19 teberru'en ḥacc idirirse farz edā olmaz, nāfile olur. Ammā meyyit olan vaşiyet
20 itmese vāriş olan āniñ için teberru'an ḥacc idirirse yā itdirse cā'iz olur.
21 İnşā'allāhü Te'ālā tafşilen beyān olunur. Bir şart daḡi budur ki ihrām giyecek
22 zamānda ḥacca niyyeti ol kişi için ide. Eger dilerse diye ki "**Neveytu'l-ḥacce**
23 **'an fulānin ve aḥremtu bihi li'llāhi Te'ālā lebbeyk 'an fulānin**"⁷⁴⁴ bu efdaldır
24 ve eger "**Neveytu'l-ḥacce li'llāhi Te'ālā ve aḥramtu bihi lebbeyk**

⁷⁴³ (Hiçbir vechle)

⁷⁴⁴ (Fūlan kimse için hacca niyet ettim. Allahü Teala için o kimse namına ihrama girdim. Allah'ım o kimse için Buyur geldim.)

25 **Allāhumme lebbeyk ilā āhiri**⁷⁴⁵ dirse de cā'izdir. Kālbden evvel niyetle
 26 olmaḡ kifāyet ider. Bir şart daḡi budur ki ḡacc ol kişiniñ mālıyla olmaḡdır. Eger
 27 kendi yanından olub yāḡūd meyyit olub evvelinden vaşiyet itmediyse
 28 teberru'en ḡacc itmek cā'iz olmaz. **[Kezā fi'l-Bedāyi]** Bir şart daḡi budur ki
 29 ḡacc rākiben olmaḡdır. ḡacc it diyü emrolunan kimse yayan itse cā'iz olmaz.
 30 Akçeye zāmin olur, tekrār rākiben ḡacc itmek lāzımdır. Bir şart daḡi budur ki
 31 mīḡāt yerinde āḡar için ḡacc iden kimse ol kişi için ḡacca niyet itmek lāzımdır.
 32 Eger 'umreye niyet iderse ol kişi ānıñ ḡaccın fāsıd itmiş olur. Hiç ānı işlāḡ
 33 itmek kābil olmaz. İllā akçe'i yine vārişlere zāmin olur tekrār ḡacc itdirmek ile.
 34 Fāsıd iden kişi yine ol ḡacc emr iden kişiniñ birinden tekrar ḡacc itmek ile.
 35 **[Kezā fi Mabsūḡi Şemsü'l-E'imme Faḡrū'l-İslām ve'l-Esrār ve'l-Muḡtelifāt**
 36 **ve'l-İzāḡ ve Şerḡi Muḡtaşari'l-Kerḡi ve İbnü'l-Hümām. Ve kulluhum**
 37 **şarrahu biennehu li iḡtilāfi e'immeti muḡālifun zāminun li'n-nefeḡati.]**⁷⁴⁶
 38 Eger 'umreye ol kişi için niyyet iderse de cā'iz olmaz. Bu mes'elede 'umüm-
 39 ı nās mübtelā olub, akça'i alub gelen, iḡrāmı ve 'umreyi ifsād iden ḡatı çoḡdur
 40 ve aldığı akçe kendiye ḡelāl olmaz, ve ol kişi daḡi borçdan ḡalāş olmaz, ve
 41 ḡacc akçesin alan kimse ḡacc zamānından evvel gelse de ḡaccdan ḡayrıya
 42 iḡrāmlanmak cā'iz olmaz. Belki ol kişi niyyetine ḡacc için iḡrām giye. Eger
 43 mīḡātdan iḡrāmlanmayub bilā-iḡrām mīḡātı tecāvüz idüb ba'dehu ḡacc zamānı
 44 olduḡda varub mevāḡit-i ḡacceniñ birinde iḡrāmlansa cā'iz olur. Ammā
 45 Mekke'de iḡrāmlanmaḡ cā'iz degildir. Bir yerde iḡāmet niyyet idüb gelince
 46 mīḡātıda ol bir yere nāzil olmaḡa niyyet ide. Meşelā **Rābi'a eşmesinde**
 47 iḡrāmsız girmek cā'iz olur. Ba'dehu Cidde'ye gelicek Cidde'den Mekke'ye
 48 iḡrāmsız girmek cā'iz olur. Zīrā bir kişi mīḡāta geldikde Mekke'ye duḡūl ḡaşd
 49 itmedigi ḡāilde, bir mekān ḡaşd itse aña iḡrām lāzım olmaz. Mīḡātıda eger akçe
 50 alan, ḡırāna niyet itse, ya'nī ba'dehu hem ḡacc ve hem 'umre niyet idüb ve
 51 iḡrāmlansa, **Ebū ḡanīfe** 'indinde ol kişiniñ ḡaccın fāsıd idüb akçe'i zāmin olur.
 52 Ammā ḡayrı 'indinde ve 'umre ol kişi niyyetine itse cā'iz olur. Eger 'umreyi
 53 kendi için veyā bir āḡar kimse için itse bu şüretde **İmāmeyn** 'indinde fāsıd
 54 itmiş olur. **[Kezā fi'l-Kāfi ve ḡayrihi]** Pes lāyıḡ olan budur ki vaşiyet iden ādem
 55 vaşiyet itdikde tafşıl idüb demek gerekdir ki benim için ḡacc iden kimse

⁷⁴⁵ (Allahü Te'ālā için hacca ve umreye niyet ettim.)

⁷⁴⁶ (Bu eserlerin tümünde parayı tazmin etme noktasında bir ihtilafın olmadığı açıkça söylenmiştir.)

56 muhayyerdir, dilerse ihrāmı ‘umre için itsin ve dilerse hacc için itsin ve
57 dilerse kırān için ihrāmlansın. Bu üçden birin ihtiyār iderse ‘izin virdim dise ol
58 gelen kimseye āsān olur. **[Kezā fi Kāzihān ve ğayrihi]** Fāsīd olmasının ‘illetini
59 menāsik kitāblarında meşūrdur. Bu Türkce risāleden murādımız müfid
60 muhtaşar olmaqdır. ‘İle’l-zikr olunmaqlığa taḥammül degildir. Ol ecilden ‘ile’l-
61 zikr olunmadı. Taṭvīle mü’eddā olsun diye. Bir şart daḥi budur ki haccı sefer
62 itmek üzerine, hac farz olan kişiniñ yerinden gerekdir. Eger yerinden ğayrı
63 yerden haccı sefer olursa eger bir günlük iraklığı olsa cā’iz olmaz. Eger nişf-
64 ı yevm olursa şabāḥ gidüb aḥşam gene gelince cā’iz olur. **[Kezā fi’l-Ekmele
65 ve’l-Mülteḳā]** Bu mezkūr olan şūret virilen aḳçe yerinden sefer itmek kifāyet
66 idersedir. Eger yetmezse yetdiği yerden oluna. Eger Şām’dan veyā Mışır’dan
67 her ne mekāndan kifāyet iderse āndan hacc oluna. Ba’zı ‘ulemādan
68 menḳūldür ki ta’yīn itdiği aḳçe kifāyet itmese şūlūş miḳdārı tekmiḻ oluna.
69 Eger şūlūş-i māḻ evvel ta’yīn olunandan ziyāde ise, bir miḳdār aḳçe ta’yīn
70 itmeyüb muṭlaḳ hac vaşiyet itse şūlūşden muṭteberdir. Şūlūş-i māḻı ne
71 mekāna kifāyet iderse hac āndan ola. Eger şūlūş-i māḻdan baña bir hacc olsun
72 dise, bir hacc olub baḳiyet-i şūlūş vārişinindir, eger şūlūş-i māḻdan hacc olsun
73 diyüb sūkūt idüb kaç hacc olmasını beyān itmese. Eger şūlūş-i māḻı bir haccı
74 kifāyet iderse bir hacc ola ve iki haccı kifāyet iderse iki ola. Ve ne ḳadar haccı
75 kifāyet iderse ol ḳadar ola. **[Kezā fi Şerḫi Muhtaşari’l-Kerḫi ve’l-Ḳudūrī ve
76 yelzimu bihi’l-Kerḫi fi mensekihi ‘ani’l-Muḫīṭi. Kezā zekerahu’l-Ḳāḍī fi
77 Şerḫi’ṭ-Taḥāvi ve ḳāle fi Ḥizāneti yeḥuccu ‘anhu marreten bi-cemī’i’s-
78 şuluşi. Ḳāle şāhibu’l-Bidāye: Ve mā zekerahu’l-Ḳudūrī eşbetu]** Eger
79 şūlūşden şey’ ḳālī ḳalsa hacdan fazla olan vaṭandan bir daḥi haccı kifāyet
80 itmese aḳreb-i mevāḳītden kifāyet iderse oradan hacc oluna, ve veresiye
81 virilmeye. Ve eger aḳçe alan kişi yaya hacc itse yāḥūd yayanlık çoğı yorulsa
82 muḫālif olub aḳçe-i zāmin olur. Tekrār yerinden rākiben olub hacc olunmaḳ
83 gerekdir. Eger aḳçe yerinden rākiben haccı yetmese ammā māşiyen olacaḳ,
84 yeterse rākiben yettiği yerden hacc olunmaḳ gerekdir. **[Bābū’l-Hacci ‘an
85 Ğayrihi bilā Vaşiyeye]** Eger bir kimse üzerine hac farz olduḳdan soñra hacc
86 itmeden vefāt itse, hacc için vaşiyet itmese vāriş āniñ için teberru‘ān itse
87 cā’iz olub farz sākīṭ olur mu olmaz mı? **Ebū Ḥanīfe** raḥmetullāhi ‘aleyh didi ki
88 cā’iz olub borç sākīṭ olur İnşā’ allāhu Te‘ālā. **[Kezā fi’l-Muḫīṭ ve Şerḫü’z-
89 Ziyādiyye li’l-Ḳabūli ve’l-Merġināni ve’l-Yenābi’]** Eger ecnebī daḥi

90 teberru' en iderse cā'iz olur. Ammā yerinden olmak gerekdir. [**Haccü'l-Vārişi**
91 **'ani'l-Müriş]** Eger vāṣī olan kimse kendi ḥacc idivirse yāḥūd aqçe'i ḥacc it
92 diyü vāriş-i āḥara virse andan ğayrı vāriş yoğusa cāiz olur. Ğayrı olsa cümlesi
93 bāliğ olub ḥāzır olub icāzet virdilirse cā'iz olur. Ba'zısı ğā'ib olub icāzet
94 bulunmasa yāḥūd aralarında şabī olsa cā'iz olmaz. Eger vāriş olanlarıñ birisi
95 bāḳī vārişleriñ izinsiz ḥacc itdirse aqçe'i zāmin olur. Tekrār yerinden ḥac
96 gerekdir. [**Kezā fi'n-Nevāzil ve ğayrihi. Bābü'l-Ḥacci'ani'l-Ġayr]** Bir kimse
97 ḥac vaşiyet idüb fülān kimse itsin diyü ta'yīn itse ol ta'yīn itdigi kimse rāzī
98 olmasa ğayrı kimseye virse cā'izdir. Ol da rāzī olmayub āḥara virseler cā'izdir.
99 [**Fi'l-Baḥri'l-'Amīk]** Eger fülān itsin ğayrı itmesin dise ol da rāzī olsa āḥara
100 virmek cā'iz olmaz. [**Kezā fi Hızāneti'l-Ekmele ve'n-Nevāzil. Bābün fi**
101 **Maḥlūlāti'l-Ḥacc]** Ḥacc itdikden soñra meclūd olub Mekke-i Mükerreme'de
102 kalsa āmiriñ yerine dönüb gelmese cā'izdir. Zīrā ğaraż, ḥacc edā olmaqdır.
103 Edā ise oldı. Efḍal olan oldur ki āmiriñ yerine varmaqdır, şevābı çok olmağ
104 için. [**Kezā fi İbnu'l-Humām ve'l-Baḥri'l-'Amīk ve ğayrihi. Bābün fi Vefāti'l-**
105 **Ḥacci'ani'l-Ġayri fi't-Ṭarīk]** Eger āḥar için ḥacc idüb yolda vefāt itse ḥacc it
106 diyü bir ğayrı kimseye aqçe virmek cā'iz olmaz. Meger vaşiyet iden izin
107 virmiş ola. Veyāḥūd aqçe'i viren ne dilerse it dimiş ola. Bu şüretde āḥara
108 virmek cā'iz olur. [**Kezā fi Kādīḥān. Bābün fi faḳdi'l-Māli fi't-Ṭarīk]** Eger
109 yolda aqçe zāyi' olsa me'mūr kendi mālıyla ḥacc itse meyyitden sākiṭ olmaz.
110 Olan ḥac kendiniñ olur. Meger iḥrām dan soñra olsa ol vaḳitde meyyitden farz,
111 sākiṭ olur. Bu şüretde kendi mālından ḥarc idüb, soñra meyyitiñ terekesinden
112 almağa ḳādir olur mı? Ba'zılar ḳādī izniyle kendi mālından şarf itdiyse rücū'a
113 ḳādir olur didi. **Ve illā felā.**⁷⁴⁷ [**Kezā fi'l-Yenābī' ve ğayrihi]** Eger yolda kendi
114 mālından ve meyyitiñ mālından şarf itse, eger meyyitiñ mālī' 'ämme-i kirāya
115 ve nafaḳaya meyyit mālından olursa cā'iz olur. Eger nafaḳanıñ ekşeri
116 mālından olsa cā'iz olur. [**Bābün fi 'Ademi'l-İsrāfi fi'n-Nafaḳati]** Aqçe alan
117 kimse yolda ḳatı isrāf ile ḥarc itmeye ve ḳatı az da şarf itmeye. Ol aqçe ile
118 binmek için ṭavar şatın almak ve maḥmil ve kırba ve çuvala vesā'ir ālāt almak
119 cā'izdir. Kezālik kisve-i ṭarīk ve iḥrām bezi almak cā'izdir. Ve **Nevāzil'** de didi
120 ki, ol aqçe ile ḳan aldırmağ ve ābdest için şuyı şatın almak ve ḥammāma
121 girmek mum ve çerāğ yağı almak ve baş tırāş itdirmek cā'iz degildir. Ammā

⁷⁴⁷ (Aksi halde değıl)

122 fakih **Ebu'l-Leys** rahmetullāhi 'aleyh didi ki ol aqçe hāciler içinde ma'rūf olana
 123 şarf itmek cā'izdir. Āniñ ücretin hammām virmek cā'izdir. [**Kezā fi'z-Zahire**]
 124 Ve aqçe'i alan kimse ol aqçeden ta'ām alub kimse'i ziyāfet itmek ve şadağa
 125 virmek ve kimseye qarż virmek cā'iz degildir. Ve mezkūr olanlar meyyit ve
 126 vāriş olanlar izin virmedikleri taqdircedir. Ammā izin virirlerse şarf itmek
 127 cā'izdir. Zitrā ki bu aqçe, meyyitiñ mülki hükmi üzredir. Hacc ideniñ mülki
 128 olmaz. Yolda ma'rūf olana şarf etmege kādır olur. Evinde koduğın ve borç
 129 itdigin vārişlere zāmin olur. Ve ba'de edā'-i haccdan fazla kalanı vārişlere redd
 130 itmek gerekdir. Meger cem'i-i vereşe bāliğ olub helāl iderlerse cā'iz olur.
 131 Vārişlerden birisi şabī olsa āniñ hissesin virmek vācibdir. Eger meyyit vaşiyet
 132 itdikde, dise ki bir mu'ayyen kimse bu māl birle benden ötüri hacc idivirsiñ.
 133 'Umre için yā kırān için ihrām mālīñ aqçeniñ fazlasını benden saña vaşiyet
 134 olsun. Bu şüretde vereşeye red lāzım olmaz. Ve eger meyyit, vaşī olana dese
 135 ki nafakadan fazla kalanı kime dilerseñ vir dise, vaşī fazla-i hacc idene virse
 136 cā'iz olur. [**Kezā fi't-Taḥāvi ve ğayrihi**] **Tatarhāniyye'de** didi ki hacc itdirmek
 137 iki nev'idir. Biri nafağa ile olur ve biri icāre ile olur. Fazla kalanı vārişe redd
 138 olur, nafağa olduğu vecihde. Ammā icāre olduğu vecihde redd itmek vācib
 139 olmaz. [**Hizānetü'l-Ekme**] şāhibi icāre olan vecihde daḥi red vācibdir didi.
 140 Lākin ekşer-i u'lemā 'indinde icāre vecihi üzere reddetmek cā'izdir. [**Faşl**]
 141 Eger aqçe alan kimse ta'cīl idüb Ramazān'da yā daḥi evvel Zī'l-ka'de ayında
 142 Mekke'ye dāḥil olsa, ol aqçeden yimek cā'iz olmaz. Tā ki Zī'l-ḥicce ğurresine
 143 dek ba'zilar yevm-i terviye olunca kendi mālından şarf itmek gerekdir
 144 didiler. Āndan soñra meyyit mālından şarf ide Mekke'de haccdan soñra
 145 mücāvir olmağa niyyet itse. Eger kendi turmağa niyyet itse ba'dehu yine
 146 yerine sefer itse meyyit mālından şarf itmek cā'iz olmaz. Ba'zı zamānda
 147 turmak niyyet olunsa ba'dehu sefer itse **İmām Yūsuf** 'indinde meyyit mālından
 148 şarf cā'iz olmaz. **İmām Muḥammed** 'indinde cā'iz olur. Ve Şām'a ve Mışır'a
 149 daḥi 'ādet üzere olan vaqtinden evvel gelse, ānda ikāmete niyyet eylese,
 150 kendi mālından yimek gerekdir, kāfile cem' oluncaya degin. [**Faşıl**] Aqçe alan
 151 yolda vefāt itse **Ebū Hanīfe** 'indinde hac, meyyitiñ yerinden gerekdir. Ve
 152 **İmāmeyn** 'indinde vefāt itdigi yerden cā'izdir. [**Kezā fi Bahr-i Amik ve**
 153 **ğayrihi**] Aqçe alan 'Arafāt'da vakfeye turduqdan soñra vefāt itse meyyitten
 154 farz sākıñ olur. [**Kezā fi Kādīhān ve ğayrihi**] Eger bir kimseye hacc aqçesin
 155 virseler yine āndan almaq cā'izdir, meger ihrāmlanmış ola. Ba'de'l-ihrām cā'iz

156 olmaz. **[Faşıl]** Me'mûr olan hacc itdim dise vârişler tekzîb idüb hac itmeyüb
157 yoldan döndüñ diseler yemîn ile kavlı itmekdir. Meger meyyite, bu borçlu olub
158 haccı borcu için itse, bu şüretde haccı edâ itdigine şâhid gerekdir. **[Bâbün fi**
159 **Cinâyâti'I-Me'mûr]** Aqça alan ne kadar cinâyât iderse qurbânı kendi
160 mâlından gerekdir. Meyyit mâlından itmek câ'iz olmaz. 'Arafe vakfesinden
161 evvel cimâ' iderse, haccı fâsid olur. Aqçe'i zâmin olur yâ meyyit için
162 vârişlerine hacc itdirmek gerekdir. Zîrâ evvel fâsid iden kimseden hacc aqçesin
163 aldılar idi. Şoñra gelecek yılda idecek hac kendiniñ olur. Gelecek yılda qazâ
164 itmek lâzım olur. **[Bâbün fi Lüzûmi Kevni'I-Me'mûri Qad Hacce 'an Nefsihi**
165 **Hacce'I-İslâm]** Aqça alan kişiye evvelâ evlâ olan budur ki evvel kendi nefsi
166 için hacc itmiş ola, ve hacc ahvâlin tamâm bilir ola. Eger hiç hacc itmedik
167 kimseye de virmek câ'izdir. Eger aqçe alan 'avrat olsa câ'izdir, **ma'a'l-**
168 **kerâhe.**⁷⁴⁸ Eger kul da olursa câ'izdir. Bu huşûşda maħalle imâmları ve vilâyet
169 kâdîleri ve vâşî olanlar tamâm ihtimâm idüb ve hacc aqçesin kime gerekse
170 virmede hâzer ideler. Zîrâ biz her yıl Ka'be-i Mu'azzama'da müşâhede ideriz.
171 Aqçe alub gelen kimseler içinde bu mezkûr şartı idi, bilir kimse yokdur. Bu
172 zamânda bi-nefsihi hacc itmeyüb aqçe koyan kimseler, hacları edâ olunub da
173 kendileri borçdan hâlâş olur recâsın itmesinler. Bu mezkûr olan şartlar farz
174 olan hacc içündür. Ammâ nâfile haccı her ne vecihle olursa câ'iz olur, haccıñ
175 farâ'izi bulunduğdan şoñra. **[Faşıl]** Aqçe alan kişi aqçe'i borcına virse yâhûd
176 evinde koyup bir kimseyi yanında geçinüb hacc itse, yâhûd yayan yürüyüb
177 hacc itse, yâhûd fuqarâ devesine binüb gelse hacc itse, haccı fâsid itmiş olursa
178 ve aqçe'i zâmin olur. Tekrâr hacc olmaq gerekdir. Ve binid ile olub mîkâtdan
179 hacc için ihrâmlansa gerekdir. Ol aqçeden ba'zı kâdîler ve ba'zı mübâşir
180 olanlar vaşiyet aqçesidir diyü ba'zısın alub yerler imiş. **"Ulâ'ike mâ ye kulüne**
181 **fi buṭūnihim illa'n-nāra."**⁷⁴⁹ **"Qātelehumullāhu ennā yu'fekūn"**⁷⁵⁰. **[Bâbun**
182 **faẓīletu Ḥaccin 'an Vālideyhi 'an Cābirin raḍiyallāhu 'anhā qāle: Qāle**
183 **Rasūlullāhi ṣallāllāhi 'aleyhi ve's-sellem: Men hacce 'an ebihi ve 'an**
184 **ummihi feḳad qazā 'anhu haccehu. Ve kāne lehu faẓletun 'aşere ḥaccin.**
185 **Ve fi rivāyetin inteşerāt ervāḥumā ve kutibehu ebrāren. [eş-Şadāre Kutni]**

⁷⁴⁸ (Mekrûh olmakla birlikte)

⁷⁴⁹ "Onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar." (Bakara Sûresi, 174. Ayet-i kerimenin ortaları)

⁷⁵⁰ "Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar!" (Tevbe Sûresi, 30. Ayet-i kerimenin sonu)

186 Ya'nī bir kimse ki vālideyne hac farz olub da edā itmeden vefāt itse, ānıñ için
 187 hac itsele ānlardan borç sākıt olur. Ve kendi için on hac şevābı yazılır. Ve
 188 ānlarıñ rūhları ğāyet ile şāzz ü hurrem olur ve ol oğlan 'ind'allāh şālihlerden
 189 olur, ve şālihlerden yazılır. **Ve 'an İbni 'Abbāsun rađıyallāhu: Men hacce**
 190 **'an meyyiti keteballāhu te'ālā li'l-meyyiti haccetun. Ve li'l-hāccı hucācu**
 191 **seb'atin. Ve berātun mine'n-nari. [revāhu Ebū Zer r.a.]** dimektir ki bir kimse
 192 bir ölmüş kimseniñ haccın idivirse, ol meyyit için bir hac yazılır ve hac iden
 193 için yedi hac yazılır. Ve cehennemden āzād oldı diyü 'itāk-nāme yazılır.
 194 Ve 'anhu 'aleyhi's-selām. **Leyedhul enne şelāsetun bi'l-hācceti'l-vāhideti**
 195 **el-ḥaseneti'l-vaşıyye bihā ve'l-munkizu lehā ve'l-hāccu 'anhu. Kezā**
 196 **zukurahu'l-ḥusnā fi kitābi'l-Berāke** Ya'nī bir hac sebebiyle üç kimse
 196 cennete dāhil olur. Evvelki hac için vaşıyet eden, ikinci ol vaşıyeti yerine
 197 getiren, üçüncü ol haccı iden ādem. Bu Ḥadıṣ-i Şerif'den ma'lūm oldı ki kişi
 198 kendi haccın edā itdikden şofra āḥar için idüb de ānı borçdan ḥalāş itmek
 199 evlā imiş. Velākin risāle-i mezkūrda olan şerā'itlere 'ālim olmağ gerekir. Ve
 200 daḥi niyyetini, mücerred aqçe için hac itmek olmaya. Belki murādı olan kişi
 201 azābdan ḥalāş olmağ niyyetine ola, aqçe'i hacca vesīle ide, haccı aqçe'i
 202 almağa vesīle itmeye. Eger hac itmeden muradı, mücerred aḥz-ı derāhim
 203 olsa ve haccı şerā'iti üzere edā itse, āmirden hac sākıt olur. Ammā kendiy
 204 mezkūr olan şevāblardan yazılmaz. Ḥāliš olmadığı için, belki kendiy günāh
 205 ḥāşıl olur. 'İbādeti aḥz-ı māla vesīle itdigi için dā'imā māl ḥādimdir, 'ibādet
 206 maḥdūmdur. Māl, maḥdūm olmağa iḥtimāli yoğdur. Bir kimse haccı veyā 'ilim
 207 ta'allūmini yā ğazāya gitmeyi aqçe almağa vesīle itse, ḥādim olanı maḥdūm
 208 ve maḥdūm olanı ḥādim itmiş olur. Qalb nā-meşrū', meşrū' kılmak ḥarāmdır.
 209 Āḥar için aqçe ile hac iden kimseniñ hemān ol kimse'i azābdan ḥalāş itmek,
 210 ve kendiy daḥi varub hacda nice ṭavāf itmek, ve nice a'māl-i ḥayr itmek, ve
 211 emākin-i mübārekeye yüz sürüb tazarru' ve taḥarrüb ila'llāh ḥāşıl olmağ niyyeti
 212 idüb ve āḥar murādı olmaya dünyāya müte'allıq. Lākin Mekke-i Mükerreme'ye
 213 varmağa lā-büddür. Zād-ı rāhile gerekir. Ansız olmağ aqçe alub da hac
 214 itmek iḥlāşa māni' olmaz, niyetle āḥiret murādı olacak.

556 Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün⁷⁵¹
Bil öğren vācibi hıfz it farā‘izler bilindikde

Beyānū Vācibāti'l-Ḥacc⁷⁵²

557 Bil imdi vācib-i ḥaccı iderseñ terk saña ḳurbān
Olur vācib o yigirmi ṭoḳuz bunda beyān olan

558 Biri miḳātdan iḥrām it Şafā'dan sa'y idüb yüri
Ṭavāfıñı şağıñdan ḳıl Ḥacer'den bed' idüb yüri

559 Namāz ḳıl her yedi şavṭıñ 'aḳṭbinde iki rek'at⁷⁵³
Necisden ṭāhir olagör ṭavāfıñd'açmasın 'avrat

560 Ṭavāfıñ farz olanlardansa dört şavṭdan ziyād'eyle⁷⁵⁴
Dem-i şükr eylesin ḳārin temettu' eyleyen ile⁷⁵⁵

561 Ṭaş at zebḥ eyle şükrānen izāl'it şa'rı bayrām gün
Bu üçind'eylegil tertīb ṭavāf it farzı bayrām gün

562 Cebel'de vaḳf ider iken giceden bir bölük geçsin⁷⁵⁶
Birisi Müzdelif vaḳfı vedā' için ṭavāf itsin

563 Muḥṭı terk ere vācib ḥilāf-ı 'āde giymezse
Tırāş taḳşır Ḥarem'd'olsun ne deñli şaḳıñ olmazsa⁷⁵⁷

⁷⁵¹ K5(176a): "Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün" olarak verilen vezin yanlıştır.

⁷⁵² K2: Bu başlık yok

⁷⁵³ şavṭıñ→ K2(84a): şurūṭuñ

Der-kenar(K3-81a): Ya'nī şavṭıñ ma'nāsı ṭavāf tamām olduḳdan soñra Maḳām-ı İbrāhīm'de iki rek'at namāz ḳılmaḳ vācibdir.

⁷⁵⁴ K2,K1,2283 nüshaları bu tertipteyken, K3(81a), K5 nüshalarında 1. ve 3. mısralar yer deḡiştirmiştir; M(53a): 2. ve 3. Mısralar yer deḡiştirmiş olarak beyit teşkilindedir; K5: Bu mısra yok.

⁷⁵⁵ Ṭavāfıñ farz olur ise anı dörtten ziyāde eyle (Bu mısra beyite sonradan eklenmiştir.)

⁷⁵⁶ vaḳf→ K1(88b),K2(84b),K5(176b): vaḳfe

⁷⁵⁷ şaḳıñ→ K2(84b),M(53a),K4(104a): şaḳda

- 564 Cimā' itme vuḳūfdan ṣoñ taṭayyub ṣa' r izāl'itme⁷⁵⁸
Başıñ aç er yüz aç 'avrat yüze perd'ittişāl itme

Bābü'l-Vācibāt⁷⁵⁹

- 565 **İmām A'zam** didi vācib vitir kılda ḳunūt eyle
ḳunūt tekbīrini hem ṣoñ rükū' tekbīrini eyle⁷⁶⁰
- 566 Şalāt 'ömrinde bir kerre olur farz gel edā eyle
Her işitdikce ismini olur vācib ḳazā eyle
- 567 **Ṭahāvī** dir eger meclis bir olsa her biri vācib⁷⁶¹
Didi **Kerhī** ziyāde müsteḥabb ancak biri vācib
- 568 Hudā'nıñ ismin'ışitseñ olur ta'zīm saña farz cān⁷⁶²
Eger meclis bir olsa her biri vācib edā it cān

Beyānū Şerā'īti Vücūbiyyeti'l-Cemā'at⁷⁶³

- 569 'Ale'l-aḳvā cemā'at beş vakıtde ḥürr [ü] er ise
Edā itse meşakḳatsiz mevāni' başḳa yoğ ise⁷⁶⁴
- 570 Cemā'atle muşall'olmaz biri fevt itse rek'ātiñ⁷⁶⁵
Teşehhüdde irişen fazlına nā'il cemā'atiñ

⁷⁵⁸ ṣa' r → K1(88b),K2(84b),K4(104a): ṣa' rı

⁷⁵⁹ K1(88b),K4(104b),K5(176b): Beyānū'l-Vācibī'l-Āḥar; M(53a):Beyānū'l-Vācibāt; K2: Bu başlık yok.

⁷⁶⁰ K4(104b): Bu beyit bu nüshada 1. mısradır.

⁷⁶¹ M(53b): Bu beyit K3'de der-kenardır.

⁷⁶² M(53b): Bu beyit K3'de der-kenardır.

⁷⁶³ K2,M,K5: Bu başlık yok

⁷⁶⁴ **Der-kenar(K3-81b)**: Ya'nī māni'-i cemā'at maṭar-ı şedīd rüzgār-ı şedīd t̄in-i şedīd birer şedīd ḥavf-ı māl ḥavf-ı zālīm mezkūrdur. >**Dürr-i Muḥtār**<

⁷⁶⁵ itse → K1(89a),K2(85a): olsa

Beyānū Şerā`iţi Vücūbiyyeti Şalāti`l-`lydeyn⁷⁶⁶

- 571 Zevā`id şoñ rükū` tekbīrleri bayrām namāzları
Kime farz oldısa Cum`a aña vācib namāzları⁷⁶⁷

Beyānū Şerā`iţi Vücūbiyyeti`l-Uđhiyye⁷⁶⁸

- 572 Ğanī müslim muķīm hem ħūr bülūğ hem olsa ol`āķil
Bu şaĥşa vācib uğhiyye degilse ħarbde ol cāhil⁷⁶⁹

[K1(89a-95b);K2(85b-90a);K5(177b-184a)]

- 1 Ma`lūm ola ki uđhiyye vācibdir. Uđhiyye luğatde Ķurbān bayrāmı günlerinde
2 boğazlanan ĥayvāna dirler. Ve şer`de uğhiyye diyü bir yaşına girmiş koyun
3 veyā altı aylık kızu ki büyük olub bir yaşına girmiş kadar olursa veyā bir yaşına
4 girmiş keçi veyā iki yaşına girmiş şıgır veyā iki yaşına girmiş çamuş veyā beş
5 yaşına girmiş deveden `ayıbdan sālīm olanıñ birini Ķurbān bayrāmı günlerinde
6 uğhiyye kırbānına niyyet ile boğazlamağa dirler. Uđhiyye vācib olmasınıñ
7 şartı, bayrām güniniñ üçüncü günü ğurūbdan evvelce `āķil olmaķ ve bālīg olmaķ
8 ve ĥürr olmaķ ve ğanī olmaķ ve muķīm olmaķ ve dār-ı ħarbde uđhiyyeniñ vācib
9 olduğunu bilmekdir. Bir kimsede uđhiyyeniñ üçüncü günü ğurūbdan evvelce bu
10 şartdan biri bulunmasa veyā ol vakıtden evvelce vefāt eylese veyā anasından
11 uđhiyyeniñ üçüncü günü ba`de`l-ğurūb doğsa, bu kimselere kırbān vācib
12 degildir. Ve bu kırbānıñ ğınāsınıñ şartı, ĥavā`ic-i aşıyyeden ve kıul taleb itdigi
13 borçdan ziyāde iki yüz dirhem ğümüş, ne denli kıarışık berāber olursa da.
14 Veyāĥūd đarb olunmuş ğümüşüñ ednāsından veyā iki yüz dirhem ğümüş ider
15 mālī olmaķdır. Ve bu kırbānıñ nişābına ticārete niyyet lāzım degildir. Meşelā
16 bir oķumağa ehil olmayan kimseniñ bir muşĥaf-ı şerīfi olsa veyā sā`ir kitābı

⁷⁶⁶ K2,K5: Bu başlık yok

⁷⁶⁷ **Der-kenar(K3-82a):** Ya`nī tekbīr-i teşrīk `arefe günü şabāĥ namāzından dördüncü gün ikindi namāzına varıncaya dek itmām ider. Ğāfil olma!

⁷⁶⁸ K2,M:Bu başlık yok

⁷⁶⁹ K1(89a): Ğanī müslim muķīm hem ĥür ide uğhiye ola rāzī

Yigirmi üç farz `akībinde ide tekbīr kılan farzı

K5(177a); K3(82a),K4(105a),M(53b),K2(85b): Bu beyitin ilk mısraıyla birlikte teşrīk tekbirlerinin anlatıldığı iki mısra daha vardır.

17 olsa kıymetleri hisâb olunur. Nişâba bâliğ olursa qurbân vâcib olur. Gerek
 18 müstaķilen bâliğ olsun gerek âhar mâlı zamm itmekle bâliğ olsun. Ve oqumağa
 19 ehil olanlara bir muşhafdan ziyâdesi hisâb olunur. Ve ba'zısı iki nüshadan
 20 ziyâdesi hisâb olunur didiler. Ve kütüb-i tıb ve nücüm ve âdâb ehil olana ve
 21 olmayana ğınâdan hisâb olunur. Ve ğâzilerin silâhı ba'zı 'ulemâ kıymeti
 22 mu'teberdir didiler. Ve ba'zılar bir senelik zaħîre hâşıl olursa üzerine vâcibdir
 23 didiler. Ve ba'zılar hâşıl olan ehl-i 'ıyâline kifâyet iderse vâcibdir didiler. Ve
 24 vaķıf olan 'aķârdan bayrâm günleri iki yüz dirhem gümüş ider şey' hâşıl olursa
 25 qurbân vâcib olur. Ve yaz ve kış evinden ziyâde üçüncü hisâb olunur. Ve
 26 ğâzilerin üçüncü qurresi silahlarının her nev'inden birden ziyâdesi hisâb olunur.
 27 Meşelâ iki kılıcı var imiş birin hisâb ider. Ğayrısın buña kıyas eyle. Ve binmeye
 28 muhtâc olanların feresden veyâ bir merkebden ziyâdesi ve bir inek ve ehl-i
 29 zer'in üçüncü öküzi hisâb olunur. Ve beden eşvâbının dördüncüsü ya'nî iş
 30 eşvâbı ve gündelik eşvâbı ve cum'alık eşvâbından mâ'adâsı ve 'avratların
 31 kocası üzerinde mihr-i mu'acceli bunların cümlesi hisâb olunur. Bunlar ile sâ'ir
 32 zâ'id mâllarının behâları hisâb olunur. Eger nişâb olursa qurbân vâcib olur, ve
 33 eger nişâb itmezse qurbân vâcib degildir. Ve boğazlanmak evvel vaķtı
 34 bayrâmın evvelki günü şafaķ tulu'idinedir. Eger köyde boğazlarsa ne deñli ol
 35 qurbân şehrinin olursa da köye tâbi' olur. Ve şehirde boğazlanırsa evvel vaķtı
 36 Bayrâm namâzından soñradır. Ne deñli ol qurbân köy ve köyünün olursa da
 37 şehre tâbi' olur. Ve âħir vaķtı herkese göre bayramın üçüncü günü ğurûbdan
 38 evvelcedir. Eger qurbân vaķtinden evvel veyâ soñra boğazlansa qurbân
 39 olmaz. Ve gice boğazlamak mekrûh-i tenzihîdir. Ve koyun ve keçi bir qurbân
 40 olur. Ne deñli behâsı a'lâ olursa da. Ve şıģır ve deve ve çamuş yedi qurbân
 41 olur, ne deñli behâsı az olursa da. Ve yedi kimse veyâ eķal bir şıģırda veyâ bir
 42 çamuş veyâ bir deve müşterek olmak câ'izdir. Lâkin müşterek olan
 43 kimselerde üç şart bulunmak lâzımdır. Bu üç şartın birisi ol müştereklerde
 44 bulunmazsa cümlesinin qurbânı şahîh olmaz. Ol müşterekler laħm bilen
 45 taķsîm iderken vezin ile taķsîm iderler, efđal budur. Her hâlde taķsîmde vezin
 46 lâzımdır. Her biri müslimân olmak ve her biri qurbân murâd itmek ve her birinin
 47 hişsesi yedi bölükde bir bölüğü olmak şartdır. Eger yediden biri kâfir olsa veyâ
 48 biri etlik murâd itse veyâ birinin hişsesi yedi bölükden bir bölük az olsa her
 49 birinin qurbânı câ'iz olmaz. Ve yedi kimsenin biri vefât eylese eger vereşeler
 50 izin virüb zebħ idin dilerse cümlesinin qurbânı şahîh olur. Eger vereşeden

51 izinsiz boğazlarsa her biriniñ kurbānı cā'iz degildir. Ve eger kurbān zebh
 52 olunmazdan evvel kurbānıñ vaḳti geḳerse ol kurbān gerek şatin alsın ve
 53 gerek kendin şavardan olsun ol kurbāna behā taḳdīr iden kıymetin fuḳarāya
 54 taşadduḳ itmek ol kimse üzerine vācibdir. Ol kurbān ki mu'ayyen nezr olunmuş
 55 kurbāndan olursa nezr iden gerek ğanī olsun gerek faḳīr olsun yāhūd bir faḳīriñ
 56 uḳhiyye kurbānı niyyetine şatin aldıḳı kurbānı diri olursa bu iki kurbāndan
 57 taşadduḳ itmek vācibdir. Eger bu iki kurbāndan olmazsa ğanī olan bir kurbān
 58 kıymetini taşadduḳ ider. Gerek ol ve kurbānı muḳaddem şatin alsın gerek
 59 almasın faḳīr olana bir şey' vācib olmaz. Ve kurbān 'aybından sālīm olmaḳ
 60 şartdır. Eger iki gözi veyā bir gözi kör olursa veyā ol mertebe zabun ki iliginde
 61 yaḳı yok veyā şol topalki boğazlanacaḳ yere yürümege ḳādir degil veyā üç
 62 ayağıyla yürüyüb bir ayaḳın aşla başmaz. Eger topal ayaḳın za'īfce başub
 63 yürürse cā'izdir. Veyā hastalığı zāhir veyā bir kulaḳınıñ ekşeri gitmiş ammā
 64 kulaḳı delinmiş veyā damḳa urulmuş veyā delinmiş cā'izdir. Veyā kuyruḳınıñ
 65 ekşeri gitmiş, veyā göziniñ ekşeri gitmiş. Eger bu üç şürette nişfi giderse
 66 ba'zıları cā'iz ba'zıları degildir didiler. Veyā dört ayaḳından biri gitmiş veyā
 67 anasından kulaksız doğmuş ammā küçük kulaklı cā'izdir. Veyā anasından
 68 kuyruksuz doğmuş veyā bir memesi kör olmuş koyun ve keçi gibi. Veyā iki
 69 memesi kör olmuş şıḳır ve deve veyā dişleriniñ ekşeri düşmüş olsa veyā dilsiz
 70 olan şıḳır veyā 'alefden ğayrı şey' yinmez veyā mālīk olmadığı ḳayvān olsa.
 71 Bu on sekiz ḳayvānı kurbān itmek cā'iz degildir. Mālīk olmadığı ḳayvān rehin
 72 virilsin gerek kendiye emānet virilsin gerek 'āriyet virilsin gerek şat diyü
 73 tevkīl olunsun ve gerek hıfz it diyü virilsin gerek müşterek olsun gerek
 74 zevcinden ve gerek zevcesinden ve gerek evlādından olsun ve ne deñli zebh
 75 itdikden şofra tamām behāsın virüb rāzı kılsa daḳi cā'iz degildir. Ammā ğaşb
 76 egledigi ḳayvānı kurbān idüb ol ḳayvān diri olduğu ḳāilde ne iderse ānı şāhibine
 77 virüb rāzı kılsa kurbān itmiş olur. Zīrā ğaşb eylediginiñ behāsını virince
 78 güveyinden mālīk oldu. Taẓmīne sebep ğaşbdır. Zebih kendi mālında vāḳi'
 79 oldu. Ammā evvelki şüretlerde taẓmīne sebep zebh oldu. Mülk zebihden
 80 şofradır. Zebih mülkiniñ ğayrıya vāḳi' oldu. Ammā kurbān 'aybından sālīm
 81 olduğdan şofra bir 'ayb-ı māni' vāḳi' olsa, ğanī olursa yerine bir ğayrısın alır,
 82 faḳīr ise bir ğayrısın almaḳa ḳācet yokdur. Ve eger ol fuḳarā kurbānı alırken
 83 yāhūd almazdan evvel, mücerred kurbānı niyyetle alır kendiye vācib itmedi
 84 ise, ve eger üzerine vācib eyledi ise, bir ğayrısın a'lāsından alır zebh ider. Ve

85 şirā vaktinde ‘aybı var ise fakīre göre cā’izdir ve ğanīye cā’iz degildir. Eger
 86 zebih vaktinde ‘ayb vāki’ olsa zarar eylemez, gerek ğanī gerek fakīr. Lākin
 87 zābihden evvel telef olursa ğanī bir ğayrısın alır, fakīr almaz. Eger bir kırbān
 88 yitse yā sirkat olursa yā bey’ olursa, fakīr ise bir daħi almağa hācet yokdur
 89 ğanī ise bir daħi alır. Lākin fakīre göre kırbān niyyetine aldığı hayvānı şatsa
 90 hārāmdır. Şoñra bir kırbān daħi aldığı şūretde evvelki yiten kırbān bulursa,
 91 eger ğanī ise birin boğazlar fakīr ise ikisin boğazlar; eger ol fakīr, ikinci kıyounı
 92 evvelki yiten kıyouna bedel almadıysa. Eger evvelkine bedel aldıysa ikincisini
 93 boğazlar. Ve ba’zıları bedel aldıysa ikisini boğazlar didiler. Ve bir fakīr kırbān
 94 ğünü ğünüñ evvelinde kırbān itse, üçüncü ğünü giceden ğanī olsa kırbān daħi
 95 ider, muħtār ve vācib olan budur. Bir kimse on uğhiye nezir ve niyyet eylese,
 96 ol kimesne üzerine on uğhiye vācib olur. Ba’zılar iki uğhiye kırbān vācib
 97 olur didiler. Kırbānını kendi zebh itmek müstaħabdır, eyüce zebh itmek
 98 bilirse. Eger bir eyüce zebh idemezse bir āħar kimseye emr ider. Kendi daħi
 99 zebih vaktinde kırbān yanında hāzır olmaħ müstaħabdır. Ve bir kimseniñ
 100 kırbānını kırbān şāhibi emr itmeksizin bir ğayrısı zebh iderse cā’izdir. Ne deñli
 101 zābih kendi nefsiyçün zebh iderse. Ve iki kimse ğalať idüb her biri āħarıñ
 102 kırbānını kendi nefsiyçün zebh iderse cā’izdir. Herkes kendi kırbānıñ etini
 103 alırlar, yemezden evvel bilirse eger, yidikden şoñra bilirse helālleşirler.
 104 Eger buħl idüb helāl itmezlerse herkes laħminiñ aķçesini āħardan alırlar ve
 105 taşadduķ iderler. Eger naħr ğüniniñ āħir vakti geķerse ve kırbān nezr itmeyen
 106 kimse ve daħi kırbān kıymetine şatın almayan fakīr. Bu iki kimseler
 107 kırbānından yirler ve yidirirler ve hem taşadduķ iderler. Ve eger ol kimseleriñ
 108 ‘ayāsı hāķķ ise taşadduķ itmeyüb kendi nafaķa idinmek daħi cā’izdir. Meşelā
 109 bir kimse hibe eylemiş veyā aşlında mülkinde imiş bu iki kırbāndan yirler, ve
 110 hem yidirirler. ‘Ale’l-ittifāķ ve ammā nezr iden kimse, ve kırbān niyyetine
 111 şatın alan fakīr. Bu iki kimseler kendileri yimezler ve nafaķası lāzım gelene
 112 yidirmezler. Ve ğanīlere daħi yidirmezler. Hemān fuķarāya taşadduķ itmek
 113 vācibdir. Eger cehlerinden nāşī yāħūd deynlerinden kırmadıķlarından nāşī
 114 yiyüb yāħūd yidirseler ol miķdār, laħmiñ kıymetini taşadduķ itmek vācibdir,
 115 muħtār olan budur. Ve bir rivāyetde fakīr kırbān niyyetine almaķ ile üzerine
 116 vācib olub nezir hūķminde olmaz, lisān ile nezr itmedikce. Ve **İmām-ı Sarahsī**
 117 ‘indinde muħtār olan budur. Ve **Behce** şāhibi daħi fetvāyı bu ķavle virmişdir.
 118 Bu ķavle binā’ en fakīr olan kimse kırbān niyyetine şatın aldığı kırbāndan

119 yimek ve 'ıyāline yidirmek cā'izdir. Ve ğanī olan kimse şabī veledi için qurbān
120 itmek vācib degildir, muhtār olan budur. Eger şabī, ğanī olub velīsi ol şabīniñ
121 mālından şabī için qurbān iderlerse ol qurbāndan şabīniñ ğayrı yimek cā'iz
122 degildir. Ve şabī yidikden soñra bākī kalanı şabīniñ 'aynī ile intifā' idecegi
123 şey'e tebdīl olunur, babuç gibi ve mest gibi. Ba'zılar şabīniñ 'ıyāline ve
124 hādimine yidirmek ve ebeveyni yimek cā'izdir didiler. Ve eger velī, şabīye itdigi
125 qurbānı kendi mālından iderse, velī ol qurbāndan yir ve yidirir. Kendi qurbānı
126 gibidir. Bir kimse kendi mālından meyyit için qurbān itse cā'izdir. 'İbādet, Bārī
127 Te'ālā'yadır. Şevābı meyyit için olur. Eger bir kimse kendi mālından niyyet-i
128 meyyit için qurbān eylese, meyyit emr itmeksizin ol kimse, ol qurbāndan yimek
129 cā'izdir, muhtār olan budur. Zīrā ol kimse mālīkdir. Zebhiñ şevābı meyyit
130 içündür. Eger meyyit emriyle zābiḥ kendi mālından meyyit için qurbān iderse,
131 muhtār olan budur ki zābiḥ ol qurbāndan yimez, cümlesin taşadduḳ ider. [**Kezā**
132 **fi'l-Vaḥde**] Eger meyyit emriyle meyyit mālından meyyit için qurbān
133 itseler, meşelā bir ḥasta her sene şülüṣ-i mālīmdan benim için bir qurbān idiñ
134 diyü vaşiyet eylese [**Şadr-ı Şehīd**] muhtār olan, ol qurbān yinmez taşadduḳ
135 olunur didi. [**Hulaşatü'l-Fetevā**] Ve yinmesi cā'iz olan qurbānıñ şülüṣini
136 taşadduḳ idüb ve şülüṣini yidirmek, ve yiyen ğanī olsun fakīr olsun kāfir olsun
137 müslimān olsun ve şülüṣini evde zahīre itmek müsteḥabdır. Ve 'ıyāl-i keşīre
138 şāḥibi olan kimse, 'ıyāline tevst' için taşadduḳı terk itmek müsteḥabdır. Ve
139 qurbānıñ derisini taşadduḳ ider veyā isti'māl olacaḳ bir şey' yapar. Dağarcık
140 gibi ve delv gibi, mest gibi kürk gibi, döşek gibi. Veyā 'aynī ile intifā' olunacaḳ
141 şey'e tebdīl ider. Qalbur elek gibi, çömlek gibi ve qurbānıñ etinden qaşaba
142 ücret virmek ve qurbānı zebihden evvel yüñini kesüb ve südini şağub intifā'
143 itmek mekrūhdur. Eger şağub yā yüñini keserlerse ol südi ve ol yüñi taşadduḳ
144 vācibdir. Ba'zılar, zengin ol südden ve ol yüñden intifā' itse cā'izdir didiler.
145 **Dürr-i Muhtār** ve **Miftāḥü's-Sa'āde**⁷⁷⁰ Zebihden soñra yüñden ve deriden
146 behā taḳdīr itmedin bir şey'le mübādele idüb ol şey'den intifā' cā'izdir ve
147 qurbāna biñmek yükletmek cā'iz degildir. Eger binüb veyā yükledüb kuvvetine
148 noḳşān gelirse ol noḳşānıñ kıymetine taşadduḳ vācibdir.⁷⁷¹ [**Fasıl**] Ma'lūm ola
149 ki ḥac bābında qurbān lāzım olan yerde, deve ve şıḡır ve koyun ve keçi
150 cā'izdir. İllā iki yerde deve ile şıḡırdan ğayrı cā'iz degildir. Biri 'Arāfat'da

⁷⁷⁰ Bu eser isimleri K5 nüshasında belirtilmiştir.

⁷⁷¹ K5: Burdan sonraki kısım K2 nüshasında yoktur.

151 vakfeye durduktan sonra cimā' itse ve biri tavāf-ı ziyāret cünüble yā hayızla
 153 tavāf itse i'āde itmese, bu iki yerde deve ile şığırdır. Ğayrı cā'iz olmaz. Bu
 154 kurbān daği udhiye kurbānı gibi 'ayıbdan sālīm olmağ şartdır. Bir deve ve yā
 155 bir şığırda yedi kimseniñ müşterek olub da kurbān itmeleri cā'izdir. Ve cināyet
 156 kurbānı, Mekke haremide olmağ lāzımdır. Ğayrı yerde cā'iz olmaz ve cināyet
 157 kurbānında kıymetin virmek cā'iz degildir. Ma'lūm ola ki hacda olan kurbān,
 158 iki nev'idir. Bir nev'i fuḡarādan Ğayrıya virmek cā'iz degildir. Bir nev'i ğanī ve
 159 faḡīr ve hem şāhibi yimek cā'izdir. Ammā fuḡarāya maḡşuş olan cināyet
 160 kurbānı ve dem-i aḡfād ve nezir ve keffāret kurbānlarıdır. Bunlar şāhibi ve
 161 babası ve dedesi ve 'avratı ve ḡulı ve ğanī olanlar yimek ḡarāmdır. Eger
 162 yirlerse nazār oluna. Eger ol boğazlarken kendi yimek ve ğanīlere ve fuḡarāya
 163 virmek niyyeti var ise kurbān cā'iz degildir. Tekrār bir kurbān daği itmek
 164 lāzımdır. Eger evvel boğazlarken ḡalbinde cümle kurbānı ba'de'l-zebḡ
 165 fuḡarāya taşadduḡ itmek olsa, ba'de'l-zebḡ şāhibi yā aḡniyālar yiseler bu
 166 şūrette kurbān cā'izdir. Ammā kendi vesā'ir yimek cā'iz olmayan kimse yidigi
 167 etleriñ behāsi fuḡarāya virmek lāzımdır. Ve mezkūr olanları fehm idüb ğāfil
 168 olmayasıñ. Ve bu zamānda ḡācīları kurbānlarıñ tamāmca virmez. Kimi hiç
 169 virmez belki yanında olan yoldaşlarına virirler. Ānlar daği kurbān itdikde aña
 170 virirler. Nevbetle birbirin kurbānların yirler. Kurbānları cā'iz olmayub borḡlı
 171 gibidirler. **Ne 'ūzubillāhi Te 'ālā en ekūne mine'l-cāhilīn.**⁷⁷² Ma'lūm ola ki bu
 172 kurbānları taşadduḡ itdikden sonra, ğanīler ānlardan şatın alub da yimek
 173 mekrūhdur. Eger ol faḡīr, ğanīlere ol kurbān etinden baḡışlaya. Eger temlīk
 174 idüb ve ellerine teslīm iderse ānlara yimek cā'izdir. Ve eger ol faḡīr, pişirüb de
 175 ānlar ile bile yiseler cā'iz degildir. Zīrā icāre vecihle yimiş olur, cā'iz olmağa
 176 temlīk itmek gerekdir. [**Kezā fi Ḥulaşati'l-Murāsele**] Ammā kurbān şāhibiniñ
 177 ve ğanī yimesi cā'iz olan kurbānlar udhiye kurbānı ve temettu' kurbānıdır. Aña
 178 şūkrāne kurbānı dirler. Bunlarda şart olan hemān boğazlamaktır. Taşadduḡ
 179 itmek vācib degildir. Ammā evvelki nevi' olan kurbānları boğazlamak ve
 180 fuḡarāya virmek şartdır. Ve daği ma'lūm ola ki bu üç kurbān eyyām-ı naḡirde
 181 olmağ lāzımdır vesā'irleri her ne zamān olursa cā'izdir. Ammā cināyet kurbānı,
 182 Ka'be haremide olmağ gerekdir. Ve cināyete bilā-özrin iḡtiyārla olsa, kurbān
 183 lāzım olacağ yerde kurbāndan Ğayrı nesne cā'iz degildir. Ammā 'özrile olsa

⁷⁷² (Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım.)

- 184 şavmile ve şadağa ile olur. Eger qarîn ve temettu' olanlar şükrâne qurbânına
 185 'âciz olsalar on gün oruç tutarlar, üç gün hacdan evvel ve yedi günü ba'de'l-
 186 hac. Eger üç günü hacdan evvel tutmasa ba'dehu orucıyla qurbân vâcib olur.
 187 Eger tırâşdan şoñra kudret gelse ba'de'l-hac şâ'im olsun yedi gün.

***Tekbîrû Teşrik*⁷⁷³**

- 573 Yigirmi üç 'aķtbinde ide tekbîr kılan farzı
 Ne deñli üñşâ müsâfir 'ıyd ya kâđī olsa kılan farzı⁷⁷⁴

***Beyânü'l-Fıtr*⁷⁷⁵**

- 574 Ğanī müslim daği hem hür vire fıtreyi kendiyçün⁷⁷⁶
 Müdebber ümmi evlâdı daği hâdim kölesiyçün
- 575 Daği tıfl-ı fakîr içün kebîr içün cünün olsa
 Olur vâcib fıtır günü şafaķ söküb ziyâ bulsa

[K2(90b)]

- 1 Ya'nî bayrâm güninden evvel fıtreyi virse câ'izdir. Ve eger Ramazân-Şerîf
 2 dâhil olmak şartdır.

- 576 Muqaddem virse câ'izdir o düşmez eyleseñ te'hîr
 Birer şâ' arpa hürmâdan yarım şâ' bürr üzümdeñ vir⁷⁷⁷

⁷⁷³ K2,K3,K4,M: Bu başlık ve altındaki beyit yoktur.

⁷⁷⁴ K3(82a),K4(105a),M(53b): Bu beyit "Beyânü Şerâ'îti Vücübıyyeti'l-Uğhiyye" başlığı altında verilmiştir.

⁷⁷⁵ K4(105a),K5(184a): Beyânü'l-Fıtre; K2: Bu başlık yok

⁷⁷⁶ K5(184a): Bülüg hür 'aķıllı ğanī müslim vire fıtreyi kendiyçün

⁷⁷⁷ bürr→ K2(90b): bu

[K2(91a)]⁷⁷⁸

- 1 Ya'nī 'Arefe günü şabāh namāzından bayrāmıñ dördüncü günü ikindi namāzına
2 varıncaya degin yigirmi üç farzıñ 'aķtbinde getirmek her bir muşallī üzerine
3 vācibdir. Ol muşallī gerek imām gerek muķtedī gerek münferid gerek ümerā
4 gerek muķīm gerek müsāfir gerek mışırda gerek ķurāda gerek ezā gerek
5 ķazāda cümlesine vācibdir, *İmāmeyn* 'indinde.

Beyānū'l-Ķasem⁷⁷⁹

- 577 'Adil vācib muħabbetle cimā'ıñ ğayrı şey'lerde
Berāber cümle ħātūnlar seferden ğayrı yerlerde

[K2(91a)]

- 1 Ya'nī sefere gitmek murād eylese 'avratından nevbeti gelmeyen getirse
2 cā'izdir. Ya'nī gicede eme menkūhında ve iki gice ħürre menkūhında olmaķ
3 vācibdir. Ya'nī iki menkūhayı berāber görmek vācibdir, iki evli olan kimselere.
4 Eger bir țarafa meyl iderse maħabbet ile cimā'ıñ ğayrı şey'lerde āhiretde
5 meflūc olduğı ħālde var diyü eşerde varır olmuşdur.

- 578 Eme menkūhañı beytütede ķıl ħürreniñ nişfi⁷⁸⁰
Libāsında ța'āmında berāber eyle inşāfi⁷⁸¹

Beyānū Bābi'l-Eymān⁷⁸²

- 579 Yemīn itseñ olur olmaz diyü Bārī'niñ ismiyle
Ya' örfen bir yemīn olur şifātından şifātiyle

⁷⁷⁸ Bu nesir kısmından sonra Arapça kısım gelmişse de nüshada fazlaca yanlış olması sebebiyle, Arapça kısım okunamamıştır.

⁷⁷⁹ K5(184b): Bu başlık K2,K3,M,K4'da yok.

⁷⁸⁰ beytütetde→ K2 nüshasında bu kelime yoktur.

⁷⁸¹ K1(95b),K2(91a): Belī şevbi ța'āmında berāber eyle inşāfi

⁷⁸² K1(96a): Beyānū'l-Eymān; K2,M:Bu başlık yok

580 Beḳā gibi daḫi Ḳudret Celāl [u] Kibriyā ‘İzzet⁷⁸³
Yemīn olmaz şıfātından ‘azāb ‘ilme rızā rahmet

581 Bunuñ gibi yemīniñ mün‘akid hıfz it ya keffāret
Dise Vallāhi gün çoğmaz ğamūs olur budur şıhḫat

[K2(91b)]

- 1 Ya‘nī nezr olsun didigi şüretde bir şey’ ta‘yīn itmeyüb ve bir şey’e niyyet
- 2 itmezse; eger ta‘yīn veyā niyyet iderse nezr olur.

582 Yemīn olsun ya nezr olsun bilā-ta‘yīn velā-niyyet
Ya ‘ahd olsun dise yāhūd yemīne eyledim niyyet

[K2(91b)]

- 1 Ya‘nī yemīne niyyet eyledim demek, yemīne niyyet yemīn degildir.

583 Veyā Vallāh ya Billāhi veyā Tallāhi ya Lillāh⁷⁸⁴ (17)
Ḥaḫā eylerse i‘rābda yemīninde dise Allāh

584 Bular cümle yemīn ṭav‘an gerekse cevri olsunlar⁷⁸⁵
Gerek mürsel gerek tevḳīt gerekse fevri olsunlar⁷⁸⁶

⁷⁸³ Kibriyā→ K2(91b): Kebīr

⁷⁸⁴ Lillāh→ K2(92a): Allāh

⁷⁸⁵ bular→ K1(96a): bu

cevri→ “Cevrī” kelimesi “cevri” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁷⁸⁶ fevri→ K1(96a): fevre

fevri→ “fevrī” kelimesi “fevri” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

585 Şun'ı işlersem ya itmezsem dinimden dönmüş olayım⁷⁸⁷
Dise hāşā yemīn bilse yemīndir böyle söz cānım⁷⁸⁸

586 Eger küfr i'tikād itse olunca hāniş ol cāhil
Olur kāfir hıniş vaktinde rāzı küfre ol ğāfil

[K2(92a)]⁷⁸⁹

- 1 Meşelā etmek, yemīn baña hāram olsun dise olmaz. Lākin etmegi yirse
- 2 keffāret-i yemīn lāzım olur.

587 Hāram olsun dise şol şey' hāram olmaz helāl ise
Virir keffāretin fā'il ne deñil'ol şey' hāram ise⁷⁹⁰

[K2(92a-92b)]

- 1 Meşelā şarāb içmek hāram olsun didikden şöña şarāb içse keffāret-i yemīn
- 2 lāzım gelir, ne deñli aşlından hāram ise de.

588 Dise ħillim hāram olsun boş old' avrat bilā-niyyet⁷⁹¹
İderse ğayrıya niyyet ya zevc olmazsa keffāret⁷⁹²

⁷⁸⁷ dinimden→ “dīnimden” kelimesi “dinimden” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁷⁸⁸ **Der-kenar(K3-83a):** Ya'nī yemīn olsun demek yemīndir. Ve nezr olsun demek nezr olur. Didigi şüretde bir şey' ta'yīn itmeyüb ve bir şey'e niyyet itmezse. Yemīn eger ta'yīn idüb veyā niyyet iderse nezr olur, vefā itmek lāzımdır.

⁷⁸⁹ Bu kısım K3(83b) nüshasında der-kenardır.

⁷⁹⁰ **Der-kenar(K3-83b):** Meşelā vāliye şikāyet itmezsem şu kadar para nezrim olsun dise nezr olur. Meşelā şu etmek baña hāram olsun dise hāram olmaz. Lākin ol etmegi yirse keffāretin virir.

⁷⁹¹ **Der-kenar(K3-83b):** Ya'nī ne deñli talāka niyyet itmezse de boş olur. Niyyet itdiği şüretde boş olması **fe-bi-tariki'l-ülā** Evla olan yol budur.

⁷⁹² **Der-kenar(K3-83b):** Meşelā şarāb içmek baña hāram olsun dise de ba'dehu içse keffāretin virir. Ne deñli aşlında hāram ise de.

[K2(92b)]

- 1 Ya'nī hüllem haram olsun dimeden, talakdan gayrı bir şey' niyyet iderse veyā
2 zevcesi olmazsa bu iki şüretde keffāret lāzım gelir. Vuzū gibi, ğusl gibi.

***Beyānū'n-Nezri'l-Muṭlak*⁷⁹³**

- 589 Eger bir şey'e nezr itse o şey' cinsinde farz olsa
O farz maḳṣūd li-zātihi vū sā'ilden degil ise⁷⁹⁴
- 590 Olursa işlemek mümkün li-zātihi ma'āşiden
Degil ise vefāsi farz vefā eyl'olma 'āşiden⁷⁹⁵

***Beyānū'n-Nezri'l-Mu'allak*⁷⁹⁶**

- 591 Eger nezrin murād itdigi şartā eylese ta'līk
Şürūṭıyla bulunsa şart vefāsi farz 'ale't-tahḳīk⁷⁹⁷
- 592 Murād itmedigi şartā idüb ta'līk bulunsa şart
Bu şüretde muḥayyersiñ vefā eyle ya keffāret⁷⁹⁸
- 593 Yemīn eyleser vācibe anı hıfz itmesi vācib
Ma'āşiden bozub keffāretini virmesi vācib⁷⁹⁹

⁷⁹³ M(54b): Beyānū'l-Nezr; K2: Bu başlık yok

⁷⁹⁴ ve sā'ilden→ K1(96b),K2(92b): kifāyeden

⁷⁹⁵ K5: Bu beyit yok

⁷⁹⁶ K1(97a),K3(83b): "***Beyānū'n-Nezri'l-Mu'ayyen***" şeklinde başlık verilmişse de bu başlık yanlıştır; K2,M,K5: Bu başlık yok

⁷⁹⁷ **Der-kenar(K3-84a)**: Meşelā şu ḥastalıktan şifā bulursam beş gün oruç borcum olsun dise şifā bulduḳda vefā ider.

⁷⁹⁸ muḥayyersiñ→ K2(93a),M(54b),K3(84a),M(185a): muḥayyersin
vefā→M(55a): ḳazā

⁷⁹⁹ Ma'āşiden→ K2(93a),M(55a):ma'āşide

Der-kenar(K3-84a): Meşelā zinā idersem bir sene oruç borcum olsun dise ba'dehu zinā itse bir sene oruç dutar veyā keffāret virir.

- 594 Hılâf-ı sünnet olursa yemînin bozması efđal
Mübâhâ ger yemîn itse anı hıfz itmesi efđal

Beyānū Keffāreti'l-Yemîn⁸⁰⁰

- 595 Yemîniñ hıfz-ı imkânda olubda ħâniş olursañ
Ne deñli sehv [ü] nisyānen cününen mükrehen bozsañ
- 596 Vir on miskîne on eşvâb ya on miskîn ik'öyün zād⁸⁰¹
Ya her birisine fiñre veyâ it bir kulu āzād
- 597 Bu dördinde muħayyersiñ edâ vaķtı gücüñ yetse⁸⁰²
Güci yetmeyene kâfi hemân üç gün oruç ħutsa
- 598 Gerek cebren gerek sehven gerek hezlen yemîn itseñ
Şaħiñ olur şabî kâfir deli nâ'im degil iseñ⁸⁰³

Beyānū'l-Yemîni'l-Ġamūs⁸⁰⁴

- 599 Eger kaşden yalan yere yemîn itseñ ġamūs ismi⁸⁰⁵
Bunuñ keffāreti yoķ olmasa maġfūr yanar cismi⁸⁰⁶

Beyānū'l-Yemîni Laġv⁸⁰⁷

- 600 Şavâb şanub yemîn itseñ yalan olsa laġv dirler
Bu şüretde ħalâķ i'tâķ nezirden ġayrı ma'fuvler

⁸⁰⁰ K2,M: Bu başlık yok

⁸⁰¹ miskîn→ "miskîne" kelimesi "miskîn" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

miskîne→ K5(185b): fakīre

⁸⁰² muħayyersiñ→ M(55a);K3(84b),K5(185b): muħayyersin

⁸⁰³ İtseñ,iseñ→ K1(97b): itse,ise

⁸⁰⁴ K2,M: Bu başlık yok

⁸⁰⁵ K1(97b),K2(93b): Bilir iken yalan yere yemîn itseñ ġamūs ismi

⁸⁰⁶ maġfūr→ K5(185b):ma'fudur

⁸⁰⁷ K2,M: Bu başlık yok

***Beyānū Vācibāti'ş-Şalāt*⁸⁰⁸**

- 601 Oğusun Fātiha bir sūreden evvel namāzında
Farā'izde iki evvelde vitr neflin kıamusında
- 602 Biri ta'dīl-i erkān it birisi kıa'de-i ūlā
Taḥiyyāt it ikisinde biri lafzen selām ola
- 603 İmām cehr it maḥallinde muḥayyer infirād iden
Birisi sehv secde itsin vücūb terkinde sehv iden
- 604 Kıu'ūd ūlāda sehv itse yere yakınsa 'avd ider⁸⁰⁹
Aḥīrinde kıyām itse sūcūd itmezse 'avd ider
- 605 Beşinci secdesin itse olur farziyyeti bāṭıl
Dilers'altıncı zamm ider namāzı oldı çün nāfil⁸¹⁰
- 606 Eger dördüncid'oturub beşincide kıyām itse⁸¹¹
Oturur ol selām virir geri kıa'im selām itse⁸¹²
- 607 Eger bu kimse dört rek'at nevāfil'eylese niyyet⁸¹³
İkincide oturmasa degil fāsīd budur şıḥḥat⁸¹⁴
- 608 Beşinci secdesin itse bu şūretde tamām farzı
Şabāḥ aḥşam olursa da birer rek'at ide zammı

⁸⁰⁸ K2: Bu başlık yok

⁸⁰⁹ Kıu'ūd-ı ūlāda→ M(55b), K2(94a), K3(85a), K4(108a),K5(186a): Tüm nüshalarda kıu'ūd-ı evvelde yazılmışsa da "kıu'ūd-ı ūlā" yazılması gereklidir.

⁸¹⁰ dilerse→ K2(94a): didilerse

⁸¹¹ dördüncide→ K1(98a): dördünciye

⁸¹² **Der-kenar(K3-85a):** Ya'nī ayak üzere selām virse cā'izdir. Ve namāzı tamām olur lākin mekrūhdur.

⁸¹³ bu→ K1(98a): bir

⁸¹⁴ K3(85a): Bu der-kenardır; M: Bu beyit yok

- 609 Kıunūt [u] ka´de-i ũlā tilāvet secdesin sehvi
İmām terk itse terk eyle veyā bayrāmda tekbīri
- 610 Cenāze ´ıydda tekbīri rivāyetden ziyād´itse
Kıavim itmez imām rũkni ya rek´atdan ziyād´itse
- 611 Kıu´ūd āħir bulunmayub bu zā´id secdesin itse⁸¹⁵
Namāzı nāfile oldu sũcũddan alını kıaldırsa
- 612 Kıu´ūd āħir bulunduķda bu zā´id secdeye gitse
Selām virir cemā´atler eger tābı´ degil ise⁸¹⁶
- 613 Biri fı´l-i mũkerrerdır ri´āyet eyle tertībe⁸¹⁷
Maħallinde getir farzı daħi vācibleri cũmle
- 614 İmāmın Kıur´ān oķurken iřidirseñ anı diñle
İşidmezsen işidir gibi ũur kıā´im sũkũt eyle⁸¹⁸
- 615 Bu vācibden birin terk eylese sehven namāzında
Selāmdan řoñr´iki secde taħıyyāt hem selām ide⁸¹⁹
- 616 Bu sehvi secd´olur sākıř vaķitde vũs´at olmazsa
´Alā kıavlin daħi sākıř namāzın ´ıyd Cum´a olsa⁸²⁰
- 617 Vũcũbı terk iden kıaşden ya sehven secde itmezse
Olur fāsiķ namāzını o řaħř i´āde itmezse⁸²¹

⁸¹⁵ K1(98b),K2(94b): gitse

⁸¹⁶ degil ise→ K1(98b),K2(94b): degillerse

⁸¹⁷ mũkerrerdır→ K1(98b),K2(94b),M(56a): mũkerrerde

⁸¹⁸ K3(86a): Bu der-kenardır; K2(94a): Bir sonraki beyitten sonradır; M: Bu beyit yok

⁸¹⁹ ide→ K2(94b): eyle

⁸²⁰ Cum´a→ K2(95a): cũmle

⁸²¹ K4(109b),K3(86a): Bu der-kenardır; M: Bu beyit yok

Beyānū Secdeti't-Tilāvet⁸²²

- 618 Nemil Nahl İnşikāk A'rāf [u] Necm Hāc Fuşşilet hem Şād
'Alāk Furqān "Elif lām mīm" daḡi İsrā vü Meryem Ra'd⁸²³
- 619 Bu on dört āyet-i secde oḡursa yā işidürse
Aña bir secde vācibdir namāza ehl olursa
- 620 Nifās ḡā'iz şabī mecnūn veyā kāfir olanlara
Degil vācib belī vācib bulardan diñleyenlere
- 621 Dise her ḡarfini bir kes teheccī itse yā bir kes
Yazub yā ḡuşdan işitse sücūdı eylemez bir kes⁸²⁴
- 622 Namāzıñda oḡur iseñ namāzıñ secdesi kāfī
Bilā-faşl eyleseñ niyyet rükū'uñ hem daḡi kāfī
- 623 Çoḡısa faşl üç āyetden namāzda başḡa it secde
Üç āyetd'iḡtilāf oldı ḡazā olmaz bu ḡāricde
- 624 Mükerrer olsa bir āyet eger meclis bir olursa
Aña bir secde kāfīdir degil bir'iki olursa
- 625 Bir olsa sāmī'a meclis oḡunsa iki yerd'eḡkār
Biri kāfī işidene oḡuyan eylesin tekrār⁸²⁵
- 626 **Mefā'İlün Mefā'İlün Mefā'İlün Mefā'İlün**
Tamām oldıysa vācibler menāhīden ḡaç ol ebrār

⁸²² K4(109b): Bu başlık bir önceki beyitten önce yazılmıştır; K2: Bu başlık yok

⁸²³ Elif lām mīm → Tilavet secdesinin yapıldığı sûrelerden biri olan Secde Sûresi'nin 1. ayetidir.

⁸²⁴ yazub→ K3(86b): yarub

⁸²⁵ K1(99b),K2(95b): Biri kāfī işidene iderlerse ḡāri'i tekrār

Beyānū'l-Menhiyyāt⁸²⁶

- 627 Şeri' den nehy olan hāli bu bābda ezber it āni⁸²⁷
Kebā' irden şağā' irden kerāhetden şağın cāni⁸²⁸
- 628 Şağın her küfr-i ƣalbīden daħi lafzile fi' liden⁸²⁹
Gerek ol müttefiƣ olsun gerekse iħtilāfiden
- 629 Kūfür ma' lūmuñ olmuşdur kitābıñ ibtidāsında⁸³⁰
Harāmıdır her bir efrādı bulunmasın biri sende
- 630 Şığındım lafzıña yā Rab kūfürden bizi hıfz eyle⁸³¹
Bilüb bilmedigim şirkden hağādan bizi hıfz eyle
- 631 Gel ey ƣālib sūnen farz vācibi hıfz eyle terk itme⁸³²
Harām mekrūh ne var ise bilüb ƣaç irtikāb itme
- 632 Zinā itme livāğ' itme daħi vat' itme hayvāna
Nifāsa hā' ize varma şabīye ģasta nisvāna
- 633 Mecūsī müşterek menkūħa yā ketb olsa yā şihret⁸³³
İki kerre ƣalāğ ile rağā' la olsa yā ģürmet
- 634 Bulara mālik olursañ şağın vağ' a devā' ģden⁸³⁴
El ile terk edeb itme şafāya olma sā' ģden

⁸²⁶ M(56b),K4(110b): Bābü'l-Menhiyyāt; K2: Bu başlık yok

⁸²⁷ M: Bu beyit yok

⁸²⁸ **Der-kenar(K3-87a)**: Ma' lūm ola ki bu bābda zıkr olunan menhiyyatıñ ba' zısı kebīre ģünāh ba' zısı kerāhet-i tahrimī ve ba' zısı kerāhet-i tenzīhī

⁸²⁹ M: Bu beyit yok

⁸³⁰ M: Bu beyit yok

⁸³¹ M: Bu beyit yok

⁸³² farzı→ K1(100a),K2(96a): farz

M: Bu beyit yok

⁸³³ müşterek→K4(111a): müşrik

⁸³⁴ K2(96b): Bula yā mālik olursañ şağın vağ' a devā' ģden

- 635 Nikāhda hulle şart itme bilen yanda cimā' itme
Zarūretsiz şaķın 'avrat eriñden imtinā' itme
- 636 Eger er imtinā' itse tecāvüz itmesin dört ay
Meger rāzī ola 'avrat gerek yoħsul gerekse bay
- 637 Cimā' dā'īlerin itme emeye mālik olursañ
Sen itmedikce istibrā şabiyye kızda bulursañ

***Beyānū İstibrā' i'l-Cāriye*⁸³⁵**

- 638 O bir hayzdir hayız görse üç ider şābbe görmezse
Ya hamlıñ vaz' ı yā bir ay şağır olsa ya āyise⁸³⁶

***Beyānū Mesā' ili Şettā*⁸³⁷**

- 639 Bilā-vechin ezā itme bilā-şer' alma bir mālı
Gerekmez şey'e şuğl itme gerekden itme ihmālī⁸³⁸
- 640 Çoğı sarhoş iden şey'iñ azından da hāzer eyle
Zarar viren hābīş olan ne varsa ihtirāz eyle
- 641 Yaş üzüm yā kuru üzüm ya ruṭabıñ ham şularından
Şülüşden yā çoğı kalsa pişinc'üzüm şarābından⁸³⁹

⁸³⁵ K1,K2,M: Bu başlık yok

⁸³⁶ vaz' ı → K3(88a),K4(111b): vaz' ını

Der-kenar(K3-88a): Ya'nī şağīre olmayub veyā āyise olmayub genç hātūnuñ tuhur mūmtedd olsa istibrāsı iki ay beş gündür. Fetvā dahı buñadır. Āyise diyü elli beş yaşına giren hātūna dırlar.

⁸³⁷ K2,K4,K5: Bu başlık yok

⁸³⁸ **Der-kenar(K3-88a):** Dūnyevī ve uħrevī olan şey'lerden ihmāl menhīdir.

⁸³⁹ K2(97a): Şülüşden yā çoğı pişince üzüm şarābından

- 642 Bu dört şu kaynayub müştedd olub sekr olsalar şālih⁸⁴⁰
Azı çoğı harām oldı ićenler oldılar tālih
- 643 Bu dörtten ğayrı şerbetler harām olur sekir virse
Mübāh şular harām olur eger lehven içilirse
- 644 Yime toprak yime afyon yime penç duĥān içme
Necisden kaç serefdin kaç ‘özürsüz ‘avretin açma
- 645 Yime koķmuş olan etden yime hem ‘aķd-ı fāsiddin
Meşāne bez ĥayā ĥuşye ödi kanı müzekkādan⁸⁴¹
- 646 Fesād fesh olmayub bāyi‘ şemenden fā’ide itse
Olur tıyb müşterī almasın mebī‘den fā’ide itse⁸⁴²
- 647 Gümüş altın olan kabdan yime içm’eylem’isti‘ māl
Uşulūñ’olmağıl ‘āşī umūruñd’itme isti‘ cāl⁸⁴³
- 648 Gerek şahrā veyā cami‘ kebīrde secde yerinden
Muşallī evde mescidde olursa geçme öñinden⁸⁴⁴
- 649 Eger dükkān veyā bir mürtefi‘ yerde namāz olsa
Mürūr itme öñünden ba‘z a‘zālar muĥāzī olsa⁸⁴⁵

⁸⁴⁰ müştedd→ K3(88b),K4(112a): müşdedd
sekr→ K2(97a),K3(88a), K5(112a): sekre
olsalar→ K5(188b): olmayalar

⁸⁴¹ K1: Bu beyit yok.

Der-kenar(K3-89a): Ya’nī boğazlanmış ĥayvāndan bu altı şey’i yimekten nehy olunmuşdur. ĥayā: ĥayvānıñ ferici, ĥuşye: ĥayvānıñ kozağı.

⁸⁴² K1: Bu beyit yok.

⁸⁴³ K1: Bu beyit yok.

⁸⁴⁴ K1: Bu beyit yok.

⁸⁴⁵ a‘zālar→ M(57b): a‘zāsı

- 650 Yeme fevka'ş-şiba' hem şübhelilerden hāzer eyle
Bilā-cū'in velā-'atş yime içme ihtirāz eyle⁸⁴⁶
- 651 Şiba'dan şofra hem yime yarın sen şā'im olmazsañ
Mūsāfir yā utanmazsa dañi içme şuya kıansañ⁸⁴⁷
- 652 Gümüşden ğayrı er hātem semenden ğayrı 'avratlar
Daķınmazlar giyinmez arķac'ibrīšem olan erler⁸⁴⁸
- 653 Giyinme hem kıuşanma hem dañi örtünme şarınma
Olursa arķac'ibrīšem izār idüb dişārlanma
- 654 Meger giyen ola 'avrat ya dört parmak kıadar şevbde
Ya iriş'iplik olandan ħarīri giyeler ħarbde⁸⁴⁹
- 655 Siħirden kaç ribādan kaç virüb kıarż eyleme cerri
Żarar yoğısa bir ğayra şaķın keşf eyleme sırrı⁸⁵⁰
- 656 Ŧa'āmı eyleme ta'yīb sevinme nās żararına
Şaķındığı yere baķma izinsiz girme dārına⁸⁵¹

***Kız Cā'iz Olan Maħall-i Seb'a*⁸⁵²**

- 657 Yalanı söyleme kıaşden meger ol ola şulħ için
Ya ehlin rāzi kıılmaķlık veyā bir żulm def'i için

⁸⁴⁶ **Der-kenar(K3-89b):** Ya'nī acıkmadan yemek ve şusamadan şu içmek olmazdan evvel Ŧa'ām yemek bedene ziyāde żarardır.

⁸⁴⁷ K3(89b): Bu beyit der-kenardır; M,K4: Bu beyit yok

⁸⁴⁸ K3(89b),M(57b): giyinmezler
olan→ K1(101b),K2(98a): olanı

Der-kenar(K3-89b): Ya'nī erler ancak gümüş hātem cā'izdir. Altun veya bakır ve Ŧunç ve buña beñzer şey'ler cā'iz degildir. Ve 'avratlara altun ile gümüşden ğayr hātem cā'iz degildir.

⁸⁴⁹ irişi→ K4(113a): işi

⁸⁵⁰ ğayra→ K1(102a),K2(98a): şaħşā

⁸⁵¹ **Der-kenar(K3-90a):** Ya'nī bir kimseniñ evine veyā bağına veyā bağçesine ve tarlasına izinsiz girmek cā'iz degildir.

⁸⁵² K2,M: Bu başlık yok

- 658 Ya h̄arbd̄e s̄öylese kiz̄bi ya ğayrıñ sırrını ink̄ar⁸⁵³
Veyā ih̄yā' -ı h̄aqq̄ içün ya kendi şerrini ink̄ar
- 659 Bu yedi yerde 'ālimler didi kiz̄b itmesi cā'iz
Didi ba'zı mübāh̄ ta'rīz̄ degil kiz̄b itmesi cā'iz

***Beyānū'l-Ġıybet*⁸⁵⁴**

- 660 Muḥāṭab bildigi şahşıñ ğıyābında dimek 'aybın⁸⁵⁵
İşāretle olursa da h̄arām ğıybet bilā-raybın
- 661 Gerek d̄inde gerek dünyā gerek 'uzvında ol 'aybı
Gerek vālid̄ gerek zevce gerek şevbinde ol 'aybı
- 662 Gerek ḥādım gerek şan'at gerek dārında ol 'aybı
Gerek müslim gerek zımmī gerek mālında ol 'aybı
- 663 Buğuz şartıyla nakl̄ itseñ bular heb cümle ğıybetdir
Hemān sen 'aybıña şuğl̄ eylesen şoñı selāmetdir

***Ġıybet Cā'iz Olan Maḥall-i Sitte*⁸⁵⁶**

- 664 Meger bir zulm def'i içün veyā bir fısķ ref'i içün⁸⁵⁷
Rüvātı şāhid olanı veyā vāşiyi cerḥ içün

⁸⁵³ K5(189b): Ya nef-i' İslām'ıñ ya ğayrıñ sırrını ink̄ar; K1(102a),K2(98b): Ya h̄arbd̄e nef'-i İslām'ıñ ya ğayrısın sırrını ink̄ar

⁸⁵⁴ K2,M: Bu başlık yok

⁸⁵⁵ **Der-kenar(K3-90a):** Ya'nī bir kimseniñ zulmi veyā fıskı āşikāre olmuş olsa eyle kimse'i ğıyābında fıskını veyā bir zulmini söylese ğıybet olmaz; **Der-kenar(K3-90a):** Ya'nī bir şağīre kıızı babasından veyā dedesinden ğayrı kimse nikāh̄ eyleseler ol şağīre gice bālīga olub ve nikāh̄ fesh̄ itmek içün qaḍıya varub el-ān bālīga oldum ve nikāh̄ fesh̄ itdim dise cā'iz olur mı? El-cevāb: Olur.

⁸⁵⁶ K2,M,K5: Bu başlık yok

⁸⁵⁷ ref'i → K3(90b),K4(114a): def'i

- 665 Ya nuşh için dise ‘aybın şakınsın diyü şerrinden
Ya ta‘rîf çün degil tenkîş ya izhâr itse cevrenden⁸⁵⁸
- 666 Bu altı yerde ‘âlimler didiler ğıybeti câ‘iz
Ġanī nāsa ğınāsiyçün degildir ğıybeti câ‘iz
- 667 Kile vezni zirā‘ıñ daĥi ma‘dūd naķış itme
Re‘îs olma riyāsetden ĥazer it devr [ü] rakş itme
- 668 Günāha hiç mu‘în olma şakın rāż’olma kıandırma
Ne defli suçlı olursa bilā-vechin yüze urma
- 669 Çok olmazs’iki kıatıñdan cihādıñdan firār itme
Emel fitne [vü] lahv [ü] la‘b tecessüs hem zıhār itme
- 670 Namāzı eyleyüb te‘ĥîr kerāhet vaķtin’iletme
Civārıñ olsalar muĥtāc ĥa‘āmı ğayrıya şatma⁸⁵⁹
- 671 Şabī mecnūnları mescidlere kıoym’itmesin tencîs
Keselden ğıll [u] ğışdan kaç metā‘ıñd’eyleme tedlîs
- 672 Av için ĥıfz-ı māl için degilse besleme kelbi
Ĥayāli fikr-i fāsidden muĥahhar eylegil kıalbi
- 673 Eger muĥtāc olursa nās yiyeceg’eyleme maĥbūs
Degilse şāĥib-i ‘izzet elini eylemegil būs
- 674 Murād almaķ degil iken bahāsından ziyād’itme
Ya bāyi‘ müşterî rāżî olurlars’izdiyād itme

---

⁸⁵⁸ itse→ K2(99a): it

⁸⁵⁹ K5(190a): Bu beyitte mısralar yer deĝiştirmiştir.

- 675 Zāhıre gelse hāricden çıkub karşımasın şehri⁸⁶⁰
Zararsa şehriñ ehline ya nārın bilmese ğayri
- 676 Necisden beyti pāk eyle kıyāmen eyleme bevlı
Yıme alma hedāyāsın harām ols'ekşeri mālı
- 677 Harıř olm'eyleme tesvıf muħabbet itme dūnyāya
Çekiřme hiç nifāk itme dīniñi řatma dūnyāya
- 678 Ezān-ı Cum'a oķunsa sa'iyden ğayra şuğl itme
şağiri raħm-ı maħremden bilā-vech infiřāl itme
- 679 Üzümi ğamr idenlere ğulāmı lūřiye řatma
Ağacı şanbur idene řilāħı fitneye řatma⁸⁶¹
- 680 Namāzıñda yüzüñ dönme kılına karşı hem şurma
Ĝurūrıñdan veyā taħcıl içün müřkilleri řorma
- 681 Namāzda itme āyeti ta'yīn oķu her şankısı olsa
Meger şer'an ola ta'yīn veyā ancak anı bilse
- 682 Laşıfe medħ-i şi'r itme muħālif olsalar şer'a
Birine eyleme meyli mūrāfi' olsalar řer'a
- 683 Çağırm'alçaķ laķab ile meger ta'rīf içün ola⁸⁶²
Kelāmı itme şiddetle meger ta'zīr içün ola

⁸⁶⁰ karşımasın→ K1(103b),K2(99b),M(58b),K4(115a): karşı almasın; K5(190b): karşılamasın

⁸⁶¹ **Der-kenar(K3-92a):** Zīrā bunlara bu şey'leri řatmaķda ma'şiyete i'ānet vardır. Ne deñli bey'leri olursa da menhīdir. >**řahīħ**<

⁸⁶² M: Bu beyit yok; K5(191a): Bu ve bundan sonraki beyitin mısraları karışıktır.

- 684 Zārüretsiz denī dünyā için kendiñ zelīl itme
Dime Allāh için sā'il eşirräyi ħalīl itme⁸⁶³
- 685 Şakın alçaķ lakab dakma ħarām olan yere bakma
Şağīre ibrişim giydirmeden kaç kabre mum yakma⁸⁶⁴
- 686 Yoğısa bā'ış-i şer't' ayıbdır kendiñi ögme
Şefā'at eyleme şer''olmayan yerde döğüb sögme
- 687 Riyādan nāşī ta'n itme ħaṭāsını beyān ile⁸⁶⁵
Ĥaṭā eyleme ta'bīrde dime fuḥşı kinay'ile
- 688 Şafaķdan şoñ namāz kılmazdan evvel sen kelām itme
'İşādan şoñ bilā-'özrin bu dünyādan kelām itme
- 689 Eger bir 'özre şāliḥ i'tizār eylerse redd itme
Eger metbū' olan şer'tyi söylerlerse redd itme
- 690 Var iken senden a'lā bir kelāma ibtidā itme
Umūrında denī ādemlere gel ilticā itme
- 691 Veşāyet tevliyet alma şıgın Ḥaķķ'a każālardan
Şakın zālīm beķāsına 'ale'l-müslim du'ālardan⁸⁶⁶
- 692 Ṭalāķ vat' olmayan ṭuhrınd'ola birden ziyād'itme
Ya her ṭuhrında bir taṭlīķ ṭuhurda i'ād'itme⁸⁶⁷
- 693 Ṭalāķ āyiseye olsa şabīye olsa yā ḥāmil
Ḥelāldir vat' akībinde ola zevc bāliğ [ü] 'āķil

⁸⁶³ eşirräyi→ M(59a),K5(191a): eşirrä'i

⁸⁶⁴ ibrişim→ "ibrīşim" kelimesi "ibrişim" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁸⁶⁵ nāşī→ "nāşī" kelimesi "nāşī" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁸⁶⁶ Meger ancak sen olasin bu üç şey'e sezālardan K2,M,K5,K1: Bu mısra yok; K1(105a) nüshasında beyitten sonra eklenmiş bir mısradır.)

⁸⁶⁷ ṭuhrda→ K4(117a): ṭuhrdan

- 694 Su'ālî eyleme 'aqlıñ yetişmedigi şey'lerden
Ġanī şevb na'l ğalağ olsa intifā' eylem'ānlardan
- 695 Tamām olmazdan evvel sen kelāmı kesmegil kağ'ā
Meger şab'an veyā şer'an ide söz kağ'nı iktizā
- 696 Kāvīm rāzı degillerse kelāmın eyleme işğā
Meger kaşd ideler şerden saña yā ğayrıya a'dā⁸⁶⁸
- 697 Rızā eyle nazār itme ma'āşīden ne ki varsa
Ecīriñ ücretin řabs eyleme ol şizmetin görse
- 698 Nazār itm'emr-i dünyāda seniñ fevkiñd'olanlara
Nazār itm'emr-i 'uqbāda seniñ tahtıñd'olanlara
- 699 Taşadduğ eyleme müsriflere mescidde muhtāca
Zarardan sālīm olsa lā-be'is virmekde muhtāca
- 700 Vekīl olsañ taşadduğ şarfına aħz eyleme āndan
Zarūretsiz mesācidde tekellüm itme dünyādan
- 701 Bilā-vāriş diyetler heb bilā-vāriş kalan mālā
Cezā'-i şayda fidyeye fişır mechül olan mālā⁸⁶⁹
- 702 Zekāta 'öşr kefareť nezīr 'aķid olsa fāsidden⁸⁷⁰
Ġanā'im ma'deni kenz şamsine bay olma kāşidden

⁸⁶⁸ K5: Bu beyit yok

⁸⁶⁹ K5(192a): Bilā-vāriş diyetlere bilā-vāriş kalan mala
Cezā'-i şayda fidyeye fişre mechül olan mālā

⁸⁷⁰ nezīr→ K1(105b),K2(102a),K4(118a),M(60a): nüzūr
K4(118a): Zekāt 'öşre keffāret nüzūr 'aķid olsa fāsidden

- 703 Şahîh vakfıñ hilâfına veyâhûd vakf-ı bâtıldan
Mâl almağdan hâzer eyle alanlardır rezâ'ilden⁸⁷¹
- 704 Şalâh şüretde gösterdüb 'a'ıyye alma bir kesden⁸⁷²
Bilinse gizli ahvâliñ saña virmezler enfesden
- 705 Melek Hakk enbiyâ ismi olan'eczâ koyub yakma
Devâ içün degil ise öñ arda parmağı dıkma
- 706 Alaca gölged'oturma dañi ğayrıñ mekânına
İki şahş'eyleyüb tefrîk ezâ eyleme cânına
- 707 Oturma halk'ara yerind'oturma yol üzerinde
Meger yol hakkını edâ ide irşâd tarîkinde
- 708 Eliñde et koğusu var iken gice niyâm itme
Zarûretsiz yalığuz hem emîrsiz bir yola gitme
- 709 Telehhî itmek içün şâbbelerden binmesin serçe⁸⁷³
Kafeşde lehv içün habs eyleme bülbül tuğî serçe⁸⁷⁴
- 710 Selâmet ğâlib olmazsa hâzer it binme deryâya
Eger yüzmekde bilmezseñ şoyunub girme deryâya
- 711 Edâ'-i deyne kâdirken anı sen eyleme te'hîr
Virüb baqqâla qarz aqçe anı ağız eyleme bir bir
- 712 'Özürsüz yatma karnıñ üstine lehv evde itm'imsâk
İsim virme dimesinler saña halk mâlikü'l-emlâk

⁸⁷¹ **Der-kenar(K3-94b)**: Ya'nî ğanî olan kimse şu on dört mâldan intifâ' itmek câ'iz degildir. Cümlesi fuğarâ hakkıdır. Hâzer itmek lâzımdır.

⁸⁷² gösterdüb→ K2(102a): gösterüb

⁸⁷³ binmesin→ K2(102a): gösterüb

⁸⁷⁴ tuğî→ "tütî" kelimesi "tuğî" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.
eyleme→ K2(102b): Bu kelime yok

- 713 Hıfız kaçd itmek olmazsa kitāba istinād itme
Her işitdigiñi söyleme her şaḥş'î timād itme
- 714 Nisādan emred oğlandan şaḥın gāyetde ānlardan
Helāk eyler nefi' virmez bilinir mübtelālardan
- 715 Żarūretsiz bedeni kimseye ovdurma ḥammāmda
Kifāyetden ziyāde çeşmede çok tırma ḥammāmda
- 716 Şaḥın korḳulu yerde şerre dutma hem 'alāmetden
Ġazab yā ḥavf-ı dünyā çün temennī eyleme mevtden⁸⁷⁵
- 717 Teğannī eyleme ābā vü ecdād ile faḥr itme
Nişānı kıbleye karşı döñüb ḳurşun siḥām itme
- 718 Sesiñ ḳaldırma ta'dād iderek meyyit şemā'ilin
Bükādan ref-i' şavtd'ifrāt idenler gördi aḥvālin

[K5(193a)]

- 1 Ya'nī meyyitiñ eyliğini zıkr iderek ḥadden ziyāde ifrāt ile feryād eylemek
2 ḥarāmdır. Ammā yabca yabca ağlamak lisānından ḥılāf-ı şer' nesne şadır
3 olmaḳsızın bu cā'izdir. Ḥattā Peyğamberimiz 'aleyhi's-selām, oğlu İbrāhīm sūd
4 emerken āḥirete gitdikde mübārek gözlerinden yaşı aḳdı. Göz yaşarır ve ḳalb
5 maḥzūn olur biz seniñ firāḳıñla maḥzūnlarız diyü buyurdu.

- 719 Ne deñli zālīm olursa bi-'aynihi dime mel'ün
Meger ma'lūm ola küfri Ebū Cehl'e diye mel'ün⁸⁷⁶

⁸⁷⁵ K2(103a): Ġazab yāḥūd dünyā için temennī eyleme mevtden

⁸⁷⁶ **Der-kenar(K3-96a)**: Ya'nī Ebū Cehl'e ve Ebū Cehl gibi küfri ma'lūm olan kimseye mel'ün demek cā'izdir.

- 720 Ya bir mezmûm şifât ile ‘umûm üzre diye mel‘ûn⁸⁷⁷
Saña Hâk‘dan ‘itâb olmaz dime bir kimseye mel‘ûn⁸⁷⁸
- 721 Saña zulm olsa ‘afv eyle ya al hâk‘eyleme tekşîr⁸⁷⁹
Gücün yetmezse ‘afv eyle bu evlâ itmeden te‘hîr
- 722 Kuşuruñdan kavim râzî degillerse imâm olma
Egilüb yâ eliñ ile selâm virüb selâm alma
- 723 Unutm‘öğrenseñ âyâtı şaķın bid‘at icâd itme⁸⁸⁰
Kelâm [ü] meşy libâsıñ hind ere er hinde beñzetme
- 724 Degilse söylemek câ‘iz kulaķ urma zârüretsiz
Olursa fâsık [u] mu‘lin selâm virme zârüretsiz

[K5(193b-194a)]

- 1 Ya‘nî fişk ve zulüm âşikâre işleyen kimseye bilâ-zârüretin selâm virmek
2 menhîdir. Hattâ rivâyet olunmuş ki mübtedi‘ ve zâlim, günâha muşîr olanlara
3 eslâfdan ba‘zıları selâm virmezler, ve selâmların almazlar imiş. Eger dînlerin
4 yâ dünyâları üzerine havf idüb selâm virmemek lâzım geldikde “es-selâmü
5 ‘aleyküm” dimeden murâdları selâm ismiyle müsemmä olan Allâhü ‘Azîmü‘ş-
6 şân hâzretleri siziñ üzerinize hâzır ve nâzır ve kâlbimize şâhiddir, ma‘nâsını
7 mülâhaza itmek imiş. **Şerh-i Hamza Efendi**

- 725 Melâhî hem ğınâyî diñleme Qur‘ân bilâ-tecvîd
Bilâ-hâcet kelâmı şâbbeden sem‘ eylegil tecrîd

⁸⁷⁷ **Der-kenar(K3-96a)**: Meşelâ ribâ yiyenler ve rüşvet alanlar mel‘ûndur demek câ‘izdir. Şaķıyla fülân kimse de rüşvet alıyor ol daķı mel‘ûndur demek câ‘iz degildir.

⁸⁷⁸ **Der-kenar(K3-96a)**: Ya‘nî saña âhiretde niçün mel‘ûn dimediñ diyü saña ‘itâb olmaz. Lâkin kâfirlere mel‘ûn diyü i‘tikâd lâzımdır.

⁸⁷⁹ zulm→ K3(96b): zâlim

⁸⁸⁰ icâd→ “İcâd” kelimesi “icâd” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.
âyâtı→ K2(103a): âyeti

- 726 Kola nakş eyleme insān şaçını şaçıña urma
Müneccimler yalan oldu umūruñdan aña şorma
- 727 Gün'aya karşı perdesiz kazā'-i hācet eyleme
Binā içinde iderseñ öñ ardı kıbleye dönme⁸⁸¹
- 728 Fıkh kitābı muşhafa ayağıñı maḥāz'itme
Daḥi kazā'-i hācetde zarūretsiz kelām itme⁸⁸²
- 729 Yele karşı daḥi ḥayvān inin'a'lāya bevl itme
Muşallī kurbına çıplak 'özürsüz māya bevl itme
- 730 Mekāndan müntefi' yeri tarīki eyleme tencīs⁸⁸³
Yenen il'itme istincā mülevvesl'eyleme telvīs⁸⁸⁴
- 731 Bilā-vechin su'āl itme qarībe kaṭ'-ı raḥm itme
Başına kaḥma iḥsānın 'özürsüz zālime gitme
- 732 Cān'olanı nişān dikme daḥi korkutma hem yakma
Şaḥın ṭa'n itme bir nesle vecihsiz ḥāṭırı yıkma⁸⁸⁵
- 733 Cima' vaḫti vü ḥalvetde ezān vaḫti iḳāmetde
Daḥi Qur'ān okunurken ḥatīb yāḥūd ḥitābetde
- 734 Selām dıḥk [u] kelām itme 'özürsüz bu vaḫitlerde
Ḥabersiz gelme ḡurbetden yalıḳuz yatma evlerde

⁸⁸¹ **Der-kenar(K3-97a):** Ya'nī binā içinde daḥi kazā'-i hācet iderse öñini ardını kıbleye dönme menhīdir.

⁸⁸² K1,K2,K3,K4,M: Bu beyit yok

⁸⁸³ tarīki→ K2(104a),K3(97a),K4(120b): tarīk

⁸⁸⁴ **Der-kenar(K3-97a):** Ya'nī gerek ḥayvān yiyecegi gerek insān ve gerek cin yiyecegi kemik gibi.

⁸⁸⁵ ṭa'n→ K3(97b): ṭon

- 735 Yime da‘vetlere gitme riyādan nāşi oldıysa⁸⁸⁶
Virilen nesne’i alma hayādan nāşi oldıysa⁸⁸⁷
- 736 Muşibetden yaķań yırtub yüzüñ’urma eliñ ile⁸⁸⁸
Hudā’nıñ ğayrı bir şey’e yemīn itme diliñ ile
- 737 Yürüdükte şalınma şevb uzun itm’eylem’istihzā
Neseb kuvvet tevābi’ māl cemāll’eyleme isti’lā
- 738 ‘Amel ‘ilm [u] kerāmet keşf içün kibriñ hamāķatden
İşiñ şoñını fikr eyle çekilmesin nedāmetden⁸⁸⁹
- 739 Temāyim mişliniñ te’şiri var zann eylem’agrāza
Ma‘ānisi bilinmez lafz ile ruķy’itme emrāza
- 740 Żarūret yoğısa kaç devr-i şer‘tden kerāhetden
Va‘id vaktinde hulfa kaçıd itme kaç hıyānetden⁸⁹⁰
- 741 Fazāħatden veķāħatden hāzer eyle hamāķatden
Harāma neyl içün gel sevme cāhı kaç sefāhetden
- 742 Reşid ol māl vaktiñi izā‘atdan hāzer eyle
Bilā-i‘lām bozma ‘ahdi ğaretten hāzer eyle
- 743 Kelām ekil şürüb nevim kifāyetden ziyād’itme⁸⁹¹
Fuzūlātdan hāzer eyle hevāya inķiyād itme

⁸⁸⁶ nāşi→ “nāşī” kelimesi “nāşī” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁸⁸⁷ nāşi→ “nāşī” kelimesi “nāşī” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁸⁸⁸ muşibetden→ K1(108b): muşibetde

⁸⁸⁹ **Der-kenar(K3-98a)**: Ya‘nī ‘ilim ve ‘amelim var diyü keşf [ü] kerāmetim var diyü kibr itmek hamāķatdır. Zīrā ‘ākibeti ma‘lüm degildir ne deñli velī olursa da. Sū’-i hātmeden havf vardır nazār eyle. İblis’e ve Bel‘ām ibni Bā‘ūra’ya ve Berşuşā’ya bunlara zūhd ve taķvā fā’ide virmedi. Ve Ebū Cehl’e mekān-ı mu‘azzama fā’ide virdi mi? Şaķın sen ğāfilinden olma ey kardeş!

⁸⁹⁰ vaktinde→ K2(105a): vaktde; K3(98a): vaktine

⁸⁹¹ ziyāde→ **Der-kenar(K4-122a)**: Ziyād ma‘nāsına, mā ķablini tefsirdir.

- 744 Kıpırma yaş otı başma oturma kabır üzerinde⁸⁹²
Mecāmi‘ mescide varma varsa alçağ koku sende⁸⁹³
- 745 Baş altın’alma şelvārı cünüb hem ekl [ü] şürb itme⁸⁹⁴
Oturub şarma şaruğı çamur ile eliñ yuma⁸⁹⁵
- 746 Söyündürme çerāğı üf diyüb gice süpürme beyt
Eviñde koma süprüñdi örümcek evini mañv it
- 747 Mezār taşın okuma gel gice āyineye bakma
Şoğanıñ hem şarımşağıñ kabuğın āteşe yakma
- 748 Çağıрма vālideyniñi adıyla uyuma çıplak
Eritme tırnağıyla diş kıpırma diş ile tırnak
- 749 Eliñle yolma burnıñı dañi bevl eyleme ‘uryān
Dişin her çöple kavurdama dilencilerden alma nān
- 750 Şabāñ mescidden ir çıkma dañi ir çārşūya gitme
Kıyāmen giyme tonıñı yabāna diri kehl’atma⁸⁹⁶
- 751 Süpürme eşvābla beyti bedende eşvābıñı dikme
Kamer yā gün tütulub necm uçarsa ānlara bakma⁸⁹⁷
- 752 Kıpırınñ bir kanadına dañi sen söykenüb turma
Aşılmiş kimseye bakma işigiñ üstin’oturma

⁸⁹² **Der-kenar(K4-122a):** Ya‘nī kabir üzerine başma, oturma. Hayvānāt kabirinden men‘ itmek vācibdir.

⁸⁹³ mescide→ K4(122a): mescid

⁸⁹⁴ K1(109a),M(62b): Baş altına alma şelvārı cünüb iken ta‘ām yime

⁸⁹⁵ şaruğı→ K2(105b),K3(98b): şarğı

⁸⁹⁶ tonıñı→ K4(122b): donıñı

K3(99a): Kıyāmen giyme donıñı yabāna diri kehle itme

⁸⁹⁷ tütulub→ K5(196a): tütulursa

- 753 Tebevül ğusl olan yerde vuzū´ itm'ih̄tirāz eyle
Yürüme şeyhler öñince kulūblar yıķma ŧāz eyle
- 754 Kaşarlanmış develeriñ arasından daği geçme
Yüzüñi silme ŧevb ile ŧudan müsta´meli içme⁸⁹⁸
- 755 Cimā´a çok ħarīř olma ķatı toklukda olmasın
Faşıd ishālden evvel ŧoñ ķatı açlıkda olmasın
- 756 **Mefā´ilün Mefā´ilün Mefā´ilün Mefā´ilün**
Menāhī ma´lüm oldıysa oku ħıfz it sünen bābın

Beyānū Bābi's-Sünen⁸⁹⁹

- 757 Bu bābda sünneti ħıfz it derūñi ihtimām eyle
Şefi´iñdir Rasū'ullāh ŧalāt ile selām eyle
- 758 Vuzūda tesmiye niyyet eliñ yu evvel üç kerre
Er iseñ eyle sen misvāk yu ađzıñ burnuñ üç kerre
- 759 Bu ikide mübālaġa degils'oruç vuzū iden
Şaķalını ħılāllamak eřābi´i el ayağdan
- 760 Yunan yeri yu üç kerre başa ķablayı meş eyle
Bařıñdan bāķi ķalsa şu ķulaġa añla meş eyle
- 761 Daği tertībce al ābdest ķurumadan yu a´zāñı
Ġusūlden evvel ābdest al necāsetden yu a´zāñı

⁸⁹⁸ müsta´meli→ K1(110a),K2(106a),K3(99b),K5(196a): müsta´mel

⁸⁹⁹ M(63a),K5(196b): Bābü's-Sünen; K2: Bu başlık yok

Beyānū Mesnūniyyeti'n-Niyyeti'l-Ġusl⁹⁰⁰

- 762 Mu'arrefde zevālden soñra hem Cum'a dañi bayrām⁹⁰¹
Namāzları içün ġusl it veyāñūd eyleseñ ihrām

Beyānū Süneni'ş-Şalāt⁹⁰²

- 763 Ezān oñu ikāmet beş vañit Cum'a namāzında
Kazāda bir ezān kāfī ikāmet her birisinde
- 764 Berāber eyle şaffı gel muñārin eyle tekbīri
İmāmıñ iftitāhına bir iseñ dur berāberi⁹⁰³
- 765 Eliñ kaldır sekiz yerde rumūzi **fak'aş sem'ac**⁹⁰⁴
Eşābi' kendi ħālinde ne zamm ola ne infirāc
- 766 Ĥacere umurınca vü el içi ħacere karşı⁹⁰⁵
Bu üçinde du'ā gibi el içi yüzine karşı⁹⁰⁶
- 767 Şağ ile er bileğiñ tüt göbek altında el bağla
Şağı şol üstine ço zen memēñ tañtında el bağla⁹⁰⁷
- 768 İmām tekbīri tesmī'i kifāyet deñli cehr itsin⁹⁰⁸
Cemā'at eylesin tañmīd yalıñuz kılsa cem' itsin

⁹⁰⁰ K1(110b): Beyānū Mesnūniyyeti'l-Ġusl; K2,M: Bu başlık yok

⁹⁰¹ Mu'arrefde→ K5(196b): 'Arefede

⁹⁰² K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹⁰³ dur→ M(63b): tūr

⁹⁰⁴ **Der-kenar(K3-100b)**: f:iftitāñ tekbīri, k:ñunūt tekbīri, 'ı'ıyd tekbīri, s:istilāmı; ş:Şafā, m:Merve, 'ı':Arafat, c: Cemerāt

⁹⁰⁵ umurınca→ "umūrınca" kelimesi "umurınca" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁹⁰⁶ K1,M,K5: Bu beyit yok

⁹⁰⁷ K2(107a),K1(111a): Bu mısra der-kenardır; Şenā ta'vīz te'mīn tesmiye bu dördi gizli eyle (K3,M,K4,2283 nüshalarında beyitten sonra bu mısra da var.); K1: 2. mısra yerine "Şenā ta'vīz te'mīn tesmiye bu dördi gizli eyle" mısraı vardır.)

⁹⁰⁸ tesmī'i→ K1(111a),K2(107a),K3(100b),K4(124a): tesmī'

- 769 Eliñle dizleriñi tut rükū´da parmağıñı ac
Ola tesbīhler üç kerre namāzıñd'itme i´vicāc⁹⁰⁹
- 770 Kıyāmıñda ola ayaklarıñ hem beyni dört parmak
Rükū´uñda ola topuqlarıñ birbirine ilşāk
- 771 Zevā´id iftitāh tekbīriniñ ğayrı olan tekbīr
Sünendir yere vaż´ it dizi el burnı ola teşhīr
- 772 Kunūt tekbīri vitr bayrām namāzın soñ rükū´ tekbīr
Zevā´id iftitāh tekbīrleriñ ğayrı olan tekbīr⁹¹⁰
- 773 Kulaklarıñ hizāsında ola parmaklarıñ mażmūm⁹¹¹
Irāk it ħarnı uyluqdan ħolı yerden ere ma´lūm
- 774 Sücūdda parmak uçları ide ħibleye istikbāl⁹¹²
Sol ayak üstine otur şağı dik eyleme ihmāl
- 775 Ķolını yere vaż´ itsin nisā olan sücūdında
Ulaşsın ħarnı faħzına teverrūk hem ħu´ūdında⁹¹³
- 776 Taħıyyātıñ aħırinde aħır ise şalāt eyle
Du´ā ile yüzüñ döndür selāmıñda şağa şola
- 777 Şabāh farzından evvel ħıl iki dört Cum´a´dan evvel
Sünen dört Cum´a´dan soñra daħi dört öyleden evvel
- 778 Daħi aħşam [u] hem yatsu zuhurdan soñrıki rek´at
Terāvīh hem daħi ħatmi ere´avratlara sünnet

⁹⁰⁹ itme→ K2,K3,M,K5: itmede

⁹¹⁰ Sünendir yere vaż´ it dizi burnı teşhīr (Tüm nüshalarda beyite bu mısra da eklidir.)

⁹¹¹ hizāsında→ M(63b): hizāsına

⁹¹² **Der-kenar(K3-101a):** Ya´nī parmaklarından birin ħibleye meyl itdirmek farzdır, bāķilerin meyl itdirmek sünnettir. Meyl itdirmese namāzı fāsıd olur.

⁹¹³ teverrūk→ **Der-kenar(K4-125a):** Teverrūk, sol yanı üzre oturub iki ayakların şağ cānibden ħıķarmaķdır. >**Mültekā**<

***Beyānū Süneni'l-Ḥuṭbe*⁹¹⁴**

- 779 Ḥaṭīb minberde dūn ḳoma otur ṭāhir ḳıyām eyle
Ḥudā'ya ḥamd ṣenā eyle ṣehādet hem ṣalāt eyle⁹¹⁵
- 780 Daḥi va'z it oḳu Ḳur'ān cülūs it ḥuṭbe beynini
Ḳıyām ḥamd it ṣehādet hem ṣalāt añ cümle mü'mini

***Beyānū Süneni't-Ta'ām*⁹¹⁶**

- 781 Ta'āmda evvel āḥirde yu el sen besmele eyle
Süküt itme ta'ām yerken ṣoñında ḥamdele eyle

***Beyānū Ṣerā'īti Süneni'n-Nikāḥ*⁹¹⁷**

- 782 Nikāḥ eyle gücüñ yetse nafaḳa mihr [ü] vat'ine
Alırsañ ehl-i dīn ḥātūn mu'tin olur saña dīne⁹¹⁸

***Beyānū Süneni'l-Kefen*⁹¹⁹**

- 783 Er ölürs'üç kefen ile başı ṣar öls' avratlar
Ṣenā ṣallū du'ā itsin namāzında bulunanlar
- 784 **Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün**
Sünenler ma'lüm oldıysa bilinsin müsteḥabbātlar⁹²⁰

⁹¹⁴ K2: Bu başlık yok

⁹¹⁵ ḥamd ṣenā→ K3(101b),K4(125a),K5(197b): ḥamd ü ṣenā

⁹¹⁶ K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹¹⁷ K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹¹⁸ alırsañ→ K2(108a),K3(101b): olırsañ

⁹¹⁹ K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹²⁰ K2,K3,M,K4: Bu beyit yok

***Beyānū Bābi'l-Müsteḥabbāt*⁹²¹**

- 785 Bu bābda müsteḥabbāta şürū' eyle şevābın al⁹²²
Bilüb taḥkīr iden zālim degil müslim cevābın al
- 786 Ziyāret yā uyumaklık ya defn itmek murād itseñ
Vuzū' eyle veyāḥūd sen ezān itmek murād itseñ
- 787 **Şi'irden** söyleyüb yā bir günāh itdiñse al ābdest
Vaķit girmezden evvel hem 'özür yoğ ise al ābdest
- 788 Bozulduķca sen al ābdest varısa al namāz kılsañ
Namāz vaķti al otur mescidiñde ḥayz nifās olsañ
- 789 Yönüñi kıbleye döndür sağından ibtidā eyle
Lisānla eylegil niyyet her a'zāda du'ā eyle
- 790 Daḥi a'zāñı delk eyle yuyunca ibtidāsında
Vuzūdan iç oķ"enzelnāh" vuzūnuñ intihāsında
- 791 Vuzūda boyna mesh eyle boğazdan ihtirāz eyle
Degilse vaķt-i mekrūhda iki rek'at namāz eyle
- 792 Vuzūda yardım isteme kelām itme arasında
Sağ ile işle şerīf fi'li şol il'işle ḥabīşinde

***Beyānū Müsteḥabbāti'l-Ġusl*⁹²³**

- 793 Cenābet ḥayz nifāsı olmayan kāfir iders'īmān
İfāķat bulsa yā mecnūn veyā muġmī veyā sekrān

⁹²¹ M(6b): Beyānū'l-Müsteḥabbāt

⁹²² müsteḥabbāta→ K2(108b): müsteḥabbātta

⁹²³ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

- 794 Daḥi sinnen olan bâliḡ veyâ fâriḡ ḥacâmetden
Ya zenbinden olan fâriḡ gelirs'aña nedâmetden
- 795 Ya ḥâzır mecma'-ı nâsa seferden yâ eve gelse
Ya ğasl itdiyse bir meyyit veyâ katli murâd olsa
- 796 Ḥusûf yâ kusûf vaḳti feza' vaḳti şalât itse⁹²⁴
Veyâ şevb-i cedîd giyse ya saḳy içün şalât itse
- 797 Duḥûl-i Mekke kaşıd itse Mîne'ye duḥûl itse
Vuḳûf-ı Müzdelif içün Medîne'ye duḥûl itse
- 798 Cimâr-ı remy içün yâḥûd tavâf itse ziyâretten
Veyâ bilmez necis tende ne semte itd'işâbetden
- 799 Berâ'at hem Kadir daḥi 'Arefe gicelerinde
'Arefe gündüzi naḥrıñ ikinc'üçünci dördinde
- 800 Ya istiḥâza kanınıñ bulansa kat' olunması
Bu mevzi'lerde mendûbdur 'özür yoḡısa yunması
- 801 Tereccülde telebbüsde yemîniñ'ibtidâ eyle⁹²⁵
Libâsıñda nezi' vaḳti yesâriñ'ibtidâ eyle
- 802 Namâza mescide evvelce var ând'i'tikâf eyle
Sû-yı fikr eyleme ḳalbi rızâsınd'i'tikâf eyle⁹²⁶
- 803 İkîndin yatsudan evvel iki yâ dört nevâfilden
Ḥusûf [u] zelzele gibi maḥûf vaḳt'olma gafilden

⁹²⁴ K2(109b): Ḥusûf yâ kusûf vaḳti furû' vaḳti şalât itse

⁹²⁵ tereccülde→ **Der-kenar(K4-127b)**: Ya'nî şacı şakalı taramaḳ gibi.

⁹²⁶ K4: Bu mısra yerine "Çıkar ḳalbiñden aḡyârı nisâ evde i'tikâf eyle" mısraı vardır.

- 804 Çıkar yeñden eliñ kılķ sen Őalāt disedir ol sâ'et
İmām iseñ Őürü' eyle mü'ezzin dise ķad ķāmet

***Beyānū Evle'n-Nāsi bi'l-İmāme*⁹²⁷**

- 805 İmām sultān emīr ķāđı zevi'l-beyt evde cem' olsa⁹²⁸
Bu üçden Őoñr'imām rātib eger mescidde cem' olsa
- 806 Ziyād'a'lem namaz'aķrā' dağı evra' esenn aķaķ
Güzel yüzli güzel ĥuyılı Őoyı Şavtı güzel elyaķ
- 807 Nażar it secde yerine kıyām itseñ namāzıñda
Rükü'da ayaķ üstine diziñe baķ ķu'ūdiñda
- 808 Dizi el burnı alnı secdede tertībce vaż' eyle
Ķıyāmıñda bularıñ 'aksini evvelce ref' eyle
- 809 Selāmda Őađ omuzuña Őola Őolda nażar eyle
Cemā'at birden artıķsa dönüb ķoma nażar eyle
- 810 Oķu sen Āyetü'l-Kürsī Őenā ĥamd eyle tekbīri
Őalāt evvābini dā'im dağı ba'zıca tesbīĥi

***Beyānū Őıfatı Őalāti't-Tesbīĥ*⁹²⁹**

- 811 Őenādan Őoñra on beş kerre altı yerd'onar kerre
İde tesbīĥ ķıla dördi ķıla her gün birer kerre
- 812 Biri ba'de'l-ķırā'at hem rükü'da dağı ķavmeñde
Hem iki secde beyninde dađı her bir sücūdiñda

⁹²⁷ K1,K2,M: Bu başlık yok

⁹²⁸ olsa→ K2(110b): itse

⁹²⁹ K1,K2,M: Bu başlık yok

- 813 Daḥi on beş olan ba‘de'l-ķırā' atde rivāyetdir
Onar kerre ikinc'secde 'akībinde rivāyetdir
- 814 Duḥā eyle ikiden tā sekiz yā on ikiyince⁹³⁰
Teheccüd ķıl ikiden ķalk nihāyet on ikiyince
- 815 İki rek'at namāz ķılıb du'ā it istiḥār'eyle
Vedā' eyle ḥamīs yā işneyin günü sefer eyle
- 816 Hudā'yı dā'imā zıkr it şuķı 'afv eyle iḥsānı
Ķamu ādābları eyle yüzinden oķu Ķur'ānı
- 817 Oķu **Derde Du'āsını** taleb eyle şifāsını
Ṭabīb ḥāzıķ 'ilāç ider Hudā virir devāsını

Beyānū'l-Ḥacāmat⁹³¹

- 818 Ķan aldırmaķ murād itseñ ola ay on yedisinde
Veyāḥūd on toķuzında ya yigirmi birisinde

Menhiyyātū'l-Faşd⁹³²

- 819 Sebt günü çehārşenbe daḥi toķ Ķarnın'aldırma
On ikiyince yā geçdiyse altmış yaşnı aldırma
- 820 Düşüñi şāliḥe yuydur kerīhe olsa gizl'ānı
Ta'avvüz it tükür üçünce taḥķīr eyle şeyṭānı⁹³³

⁹³⁰ K1(115a),K2(111a), M(66a),K4(128b): ikiyince

⁹³¹ K1,K2,M: Bu başlık yok; K5(200a): Beyānū'l-Ādābi'l-Faşd

⁹³² K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹³³ tükür→ K5(200a): dükür

Ādābū Cum‘a⁹³⁴

- 821 Kesüb her Cum‘a gün tırnaķ vesah şa‘ri izāl‘eyle
Taṭahhür tıyb libāsı hūb ziyāret it nevāl‘eyle
- 822 Şerīf anda şerīf hālde şerīf yerd‘eyle istikbāl
Hemān kendiñ işit şavtıñ niyāz eyle münāsib hāl
- 823 Daħi ḥamd it şalāt evvel hem āḥird‘itme isti‘cāl
Yaķtīn bil müstecāb olur virilmez ba‘zısı fīl-hāl
- 824 Daħi ābdest ile otur diz üstin‘işle bir ḥayr iş
Ḥulūş ola du‘ā vaķt‘olmaya ķalbiñde bir ğayr iş
- 825 Du‘ā me‘şüreden olsun şoñında sen de āmīn di
Aġızda ķoma bed ķoķu fesādı cānda āmīn di
- 826 Eliñ ķaldır yüzüñe sür muķaddem tevbe istiḥlāl
Tekellūf itme sec‘inde hem üçden eyleme iķlāl

Beyānū‘l-İstiḥbābi fī Ḥaķķi‘ş-Şabi⁹³⁵

- 827 Ezān vir saġ ķulaġına iķāmet şol ķulaġına
Du‘ā it ṭatlı şey‘lerden şabīniñ sür ṭamaġına
- 828 Tırāş eyle yedinci gün isim vir eyü esmādan
Ḥüsün isme idüb tebdīl ķabīḥ ismi müsem mādan
- 829 ‘Aķīķa ķurbāniñ itsin ğanīler ķızda oġlanda⁹³⁶
Yedinci gün ya on dördü veyā yigirmi dördünde

⁹³⁴ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹³⁵ K2: Bu başlık yok

⁹³⁶ ķurbanıñ→ “ķurbāniñ” kelimesi “ķurbanıñ” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

830 Veledde cān bulunmazsa isim vir ānı ğasl eyle
Namāzın kıılma bir hırka içine şar da defn eyle

831 Ekilde şürbde ğayrıda ne defli varsa istiḥbāb
Neşāt üzre ‘amel eyle seni men’ itmesin aḥbāb

***Beyānū Bābi’l-Ḥayzi ve’n-Nifās*⁹³⁷**

832 Nisāya ḥāşş olan kanlar nifās ḥayz istiḥāz oldı⁹³⁸
Veled yā ekşeri çıkub gelen kanlar nifās oldı

[K1(116b);K2(112b-113a);K3(106b);M(67a);K4(130b-131a);K5(201a-201b)]

1 Ma’lūm ola ki nisāya maḥşūş olan kan üçdür. Biri nifās, biri ḥayız, biri
2 istiḥāzadır. Nifās şol kana dirler ki, veled yā ekşeri çıkdıkdan soñra aqa, ve ikiz
3 toğuran ḥātūnuñ nifāsı evvelki veledendir. ‘İddeti tamām olmağ ikinci
4 veledendir. İkiz şol iki velededir ki ikisi de bir ḥātūndan toga ve ikisiniñ
5 beyni, altı aydan eksik ola. Eger ekşeri altı aydan ziyāde olursa ikiz olmaz.

833 Nifāsda her kesildikce ider ğusli olur ṭāhir
Geri kanı gelir ise nifāsdır kırk güninc’āḥir

K1(117a); [K2(113a);K3(106b-107a);M(67a-67b);K4(131a);K5(201b)]

1 Ma’lūm ol ki bu nifāsda kırk günince her kesildikce vaḳtiñ aḥīrine te’ḥīr ider,
2 akmazsa ğusl ider, namāzı kılar, aḳarsa fāriğ olur. Ve kırk gün tamāmında ğusl
3 ider namāzı kılar, orucı ṭutar, eriyle yatar. Kırk günden ziyādesi istiḥāza olur.

⁹³⁷ K5(201a): Beyānū’l-Ḥayzi ve’n-Nifās; M(67a): Bābū’l-Ḥayzi ve’n-Nifās; K2: Bu başlık yok

⁹³⁸ ḥāşş→ K2(112b): ḥā’iz

istiḥāz→ K1(116b),K3(106b),M(67a),K5(201a): istiḥāza

834 Nifās evvel veledendir çıkarır ‘iddeti āhīr
 Veledir bil saqatlardan olursa ba‘zı bir zāhir

[K1(117a);K2(113a-113b);K3(107a-107b);M(67b);K4(131a-131b);K5(201b-202a)]

1 Ya‘nī ikiz ʔoğuran hātūnuñ nifāsı evvelki veledendir, ‘iddeti tamam olmak
 2 ikinci veledendir. Eger düşüg düşerse, parmağı yā saçı yā ağız yā burnı yā
 3 ʔırnağı ve sā‘ir a‘zāsından birisi bir ‘uzvı belli olursa, ol bütün veled ʔoğurmuş
 4 gibi olur, ne deñli cānsız ise de. Gördüğü kan nifās olur. Ve ānıñ ile ‘iddet
 5 tamām olur. Ve cāriye, ümm-i veled olur. Ve velādete ta‘līk olan, yemīninde
 6 hāniş olur. Eger hiçbir yeri belli degil ise akan kan nifās olmaz. Lākin üç gün
 7 yā daħi ziyāde aqdıysa hayz olur, eksik aqdıysa istiḥāza olur. Zīrā eḡal ʔuhur,
 8 on beş gündür. Ammā üç günden eksik aqdıysa yāḥūd hayız kesileli on beş
 9 gün tamām olmadan düşerse, bu iki kan hayız degildir. Belki dem-i istiḥāza
 10 dirler. Tafşīli aşağıda gelir.

835 Ḥayız bāliḡa rahminden bilā-dā‘in aḡa üç gün⁹³⁹
 Daħi hem üç gice ile veyāḥūd on gice on gün⁹⁴⁰

**[K1(117b-118a);K2(113b-114a);K3(107b-108a);M(68a-68b);K4(131b-
 132b);K5(202a-202b)]**

1 Ya‘nī hayız diyü bāliḡa olan hātūnuñ rahminden gelen kana dirler. Veled
 2 doğurmaksızın eḡal üç gün üç gicedir. Ekşeri on gün on gicedir. Ve hayızñ
 3 şartı kendiden evvel on beş gün ʔuhur taḡaddüm itmekdir ve üç gün üç
 4 giceden eksik olmamaqdır. Eger eksik olursa, ʔuhrı on beş gün geçmemekdir.
 5 Meşelā bir mübtedīye ‘avrat, bir sā‘at kan görse ba‘dehu on dört gün kesilse,
 6 ba‘dehu on beşinci gün yine aḡsa, bu on beş gününñ evvelinden on günü hayız
 7 ve beş günü istiḥāza olur. Bu şüretde on gününñ tamāmında ḡusl itmediyse ḡusl
 8 ider. Ol beş gününñ namāzını, on gününñ şavmını ḡazā ider. Ve eger on gününñ

⁹³⁹ K5(202a) nüshasında “**Ta‘rifü’l-Ḥayz**”, M(67b) “**Ḥayz**” başlıkları varsa da önceki başlık bu beyitleri de kapsadığından buraya başlık koymak gereksizdir.

⁹⁴⁰ Şaḥīḥ kanlar ara yerinde eḡal ʔuhrı on beş gün (K1 nüshasında bu mısra derkenardır.)

9 tamāmında ğusl itdiyse namāzı każā itmez. Ve eger üç günden eksikde
 10 kesilüb tuhrı olan on beş gün tamām olursa, ol kan hayız degildir, istiḥāzadır.
 11 Ve şaḥīḥ kan diyü hayız kanı ile nifās kanına dirler. Ve iki hayzıñ yā bir nifās
 12 ile bir hayzıñ beyninde, eḳal tuhur on beş gündür. Meşelā bir ḥātūnuñ hayzı
 13 kesildikten soñra on beş gün olmadan evvel kan gelse, ol kan hayız hisāb
 14 olunmaz. Tā on beş gün geçdikce ve tuhrıñ ekşerine nihāyet yoḳdur, ne deñli
 15 ‘ömri olduḳca tuhr üzerine olursa da. Meger kan müstemir olub dā’ima aḳa. Ol
 16 zamān ekşerine ḥad taḳdīr olunur. Yaḳında istimrārıñ beyānı gelir.

836 Yeter ābdest hayızda üç günince her kesildikce
 İder ğusli ziyād’aḳsa onınca her kesildikce

[K1(118a-118b);K2(114b);K3(108b);M(68b);K4(132b-133a);K5(202b-203a)]

1 Ya’nī bir ‘avrat kan görse namāzıñ āḥiri müsteḥab vaḳtinece te’ḥīr eyleye.
 2 Eger kan kesilirse ābdest ala namāzın kıla. Aḳarsa vazgele, üç gün üç
 3 giceyince ğusül lāzım degil. Üç gün üç gice tamāmında āḥir vaḳtinece te’ḥīr
 4 eyleye. Kesilirse ğusl ide, eger ğusle kādır olmazsa teyemmüm ide, namāzın
 5 kıla. Aḳarsa vazgele, on günince ya’nī her kesildikce ğusl eyleye. On gün
 6 tamāmında ğusl ide, namāzın kıla, orucın tuta, eriyle yata. Ziyāde aḳarsa
 7 istiḥāza olur. Tā on beş gün olub ikinci hayza varmadıḳca, ya’nī kan kaṭ’
 8 olduḳdan soñra on beş güne ḳadar.

837 Nifās hayz ekşer olmazdan eḳalde kaṭ’ iderse kan
 Bilā-ğuslin cimā’ olmaz meger vaḳtıñ aḥīrinden

838 Geçe ğusl eyleyüb tekbīr idecek deñli bir müddet
 Bu ‘ādetden olursa evvel ide te’ḥīr geçe ‘ādet

[K1(118b-119a);K2(114b-115a);K3(109a);M(69a);K4(133b);K5(203a-203b)]

1 Bu qanıñ kesilmesi ‘adetden evvel olursa, ‘adeti gelmedikce cimā’ helāl
2 olmaz. Ya’nī hayızda on gün tamām olmazdan evvel yā nifāsda kırk gün
3 tamām olmazdan evvel kesilse, gısl itmedikce yāhūd kesildikten soñra beş
4 vaqtiñ birisiniñ aħiresinde gısl idüb tekbīr idecek deñli vaqit geçmedikce, cimā’
5 helāl degildir. Meşelā gün toğduqdan soñra bir ‘avrat tåhire olsa, gısl
6 itmedikce yāhūd ol gün ögle namāzı vaqtiniñ aħirinden gısl idüb tekbīr idecek
7 deñli vaqit geçmedikce cimā’ helāl olmaz. Eger ‘adetinden evvel kesilse gısl
8 ider, namāzın kılar ve orucın tutar. Lākin cimā’ helāl olmaz, ‘adeti geçmedikce.
9 Eger on gün tamāmında yā kırk gün tamāmında kesilirse yā kesilmezse
10 herhålde gısl itmeksizin cimā’ helāl olur.

839 Nifās [u] hayz tıhur evvel kaçır günde getirdiyse
Odur ‘adet muğilledir bu günleri yitirdiyse⁹⁴¹

[K1(119a);K2(115a);K3(109a-109b);M(69b);K4(134a);K5(203b)]

1 Ya’nī ‘avrat, ibtidā-i hayızda yāhūd ibtidā-i nifāsda kaç günde kesildiyse, ol
2 miqdārı gün ‘adeti olmuşdur. Bu hātūna mu’tāde dirler. Eger mecnūne olub
3 yāhūd dīniñ kayırmadığından nāşī ihtimām itmeyüb ‘avrat, ‘adeti zāyi’ iderse,
4 ol ‘avrata muğille dirler. Muđilleniñ beyānı yakında gelir.

840 Olur bir kerrede ‘adet ider bir kerred’intiķāl
Zamānda yā ‘adedde yā ikisind’eyler intiķāl

[K1(119b);K2(115b);K3(109b-110a);M(69b);K4(134a-134b);K5(203b-204a)]

1 Ya’nī hayızda ve nifāsda ve tıhurda ‘adet, *İmām Yūsuf* katında bir kerre ile
2 şābit olur, ve bir kerre ile intiķāl ider. Mufesserün bih olan budur. *İmāmeyn*
3 katında iki kerre ile mütebeddel olur. Ve intiķāli yā zamānda olur yā ‘adedde

⁹⁴¹ günleri→ K3(109a): günler

4 olur yâ ikisinde bile olur. Meşelâ ayıñ ibtidâsında beş gün görmek ‘âdeti olsa,
 5 ikinci hayızda ayıñ âhîrinde beş gün görse zamânda intikâl eylemiş oldı. Eger
 6 ayıñ âhîrinde dört gün görse hem zamânda hem ‘adedde intikâl eylemiş oldı.
 7 Façağ ‘adedde intikâliniñ mişâli bu beyitte zıkr oluna.

841 Kesils’evvelde dört günde ikinci hayızda dem beş gün
 Beşe naql eyledi ‘âdet olursa tuhrı on beş gün⁹⁴²

842 Bu tuhr on beşden az olsa yine dörde varır ‘âdet⁹⁴³
 Nifâs hayz ekşeri kanı geçerse bâğ’olur ‘âdet

[K1(119b-120a);K2(116a);K3(110a);M(70a);K4(134b-135a);K5(204a-204b)]

1 Ya ‘nî ibtidâ’-i hayız dört günde kesilse ‘âdeti dört günde olur. İkinci hayızda
 2 beş günde kesilse ‘âdeti beşe naql eylemiş olur, eger tuhrı on beş günü
 3 geçerse. Eger geçmeyüb on dördüncü gün yine ağırsa ‘âdeti yine dörde naql
 4 eylemiş olur. Nifâsda ve hayızda ‘âdeti meşelâ beş gün olsa hayızda on günü
 5 tecâvüz idüb ve nifâsda kırk günü tecâvüz iderse, ‘âdeti evvelki beşde bâğ
 6 kalır.

843 Beyâziñ ğayr olan kanlar hayızda on gün içinde
 Şayılır sâfi kan hükmi nifâsda kırk gün içinde⁹⁴⁴

[K5(204b)]

1 Ma’lûm ola ki âyiseniñ ğayrıda elvândan beyâz hâlişniñ mâ-‘adâsı hayızda on
 2 gün içinde ve nifâsda kırk gün içinde dem-i hâliş hükminindedir. Hayız ve nifâs
 3 olmada ol beyâziñ ğayrı olan elvân altıdır. Biri sevâddır, ikinci humretedir,

⁹⁴² tuhrı→ K4(134b): tahūr; K5(204a): tuhr

⁹⁴³ K3(110a): Bu tuhr on beş günden az olsa yine dörde varır ‘âdet; M(70a): Bu tuhr on beşden az olsa yine dörde varır ‘âdet

⁹⁴⁴ sâfi→ “sâfi” kelimesi “sâfi” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

- 4 üçüncü tîniñ şufresi şafrası gibi şufretdir, dördüncü bulanık şu gibi kudüretdir,
 5 beşinci şufret ile kudüret beyninde türâb levninde tertîbdir, altıncısı
 6 müşâzratdır.

***Beyānū Ḥükmi'l-Mübtediyye*⁹⁴⁵**

844 Eger ƙan müstemirr olsa demi evvel gören zenden
 Her ayda Һayzı on gündür olur ğayrısı tuhrinden

[K1(120a);K2(116a);K3(110b);M(70a-70b);K4(135a);K5(205a)]

- 1 Ya'nî bir ƙız bâliğe olmadan ƙan aƙub dâ'imâ müstemirr olsa, āniñ gördüğü
 2 ƙaniñ her aydan on günü Һayızdır. Bâƙîsi tuhur şayılır.

***Beyānū Ḥükmi'l-Mu'tāde*⁹⁴⁶**

845 Eger mu'tāde olursa az olsa tuhrı alt'aydan
 Anıñ tuhrı daĝı Һayzı olur gördüğü 'ādetden

846 Eger alt'ay veyā zā'id olursa tuhr-ı mu'tāde
 Anıñ tuhrı olur alt'ay degil bir laħza ma'dūde⁹⁴⁷

[K1(120b-121a);K2(116b);K3(111a);M(70b);K4(135b);K5(205a)]

- 1 Ya'nî ƙan müstemirr olub mu'tādeniñ tuhrı altı ay veyā zā'id olursa, āniñ tuhrı
 2 altı aydan bir sâ'at eksik Һisâb olunur. Ve Һayzı 'ādetinden Һisâb olunur.

⁹⁴⁵ K1,K2,K4: Bu başlık yok

⁹⁴⁶ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok

⁹⁴⁷ degil→ K3(110b): deñli

***Beyānū Hükmi'l-Muḍille*⁹⁴⁸**

847 Muḍilleler taḥarrī eylesin ḳan müstemirr olsa
Aña göre 'amel itsin ne de ḳan müstaḳırr olsa

848 Eger ṭuhrında ḥayzında iderlerse tereddüdi
İder her vaḳtde ğusli ol ḳılar farzı mü'ekkedı

[K1(120b-121a);K2(116b-117a);K3(111a);M(70b);K4(135b);K5(205a-205b)]

1 Ma'lüm ola ki eger muḍillede ḳan müstemirr olsa ol 'avrat taḥarrī ider. Eger
2 ḥayzı ve ṭuhrı kaç gündür ve ḳanḳı günlerdir ḳann iderse ol ḳann üzerine 'amel
3 ider. Eger hiç ḳann olmazsa her vaḳıtde ğusl ider. Farzı ve vācibi ve sünnet-i
4 mü'ekkedeleri ḳılar. Nāfileleri terk ider.

***Beyānū Ahkāmı'l-Ḥayzi ve'n-Nifās*⁹⁴⁹**

849 Nifās yā ḥayz bulununca namāz ḳılmaz ḳazā itmez
Oruç ṭutmaz ḳazā eyler daḫi Ḳur'ān'a yapışmaz

850 Ḳırā'at eylemez Ḳur'ān 'özürsüz mescide girmez
Ṭavāf itmez göbek diz beynine zevci yakın olmaz

[K5(205b-206b)]

1 Ma'lüm ola ki ḥayz ile nifāsıñ müşterek oldukları ahkāmlar tokuz. **Evvelkisi**
2 ḥayız ve nifāsıñ üzerine muṭlaḳā namāzıñ ḥürmetidir. **İkincisi** muṭlaḳā
3 secdeniñ ḥürmetidir. **Üçüncü** muṭlaḳā şavmıñ ḥürmetidir. **Dördüncü** ḳırā'at-i
4 Ḳur'ān'ıñ ḥürmetidir. **Beşinci** kendinde āyet-i tām kitābet olunan messiñ
5 ḥürmetidir; ne ḳadar dirhem yā levḥ olursa da. **Altıncı** bilā-zarüretin mescide

⁹⁴⁸ K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹⁴⁹ M: Bu başlık yok

6 duḥūlüñ ḥürmeti tekdir, ammā ğaysdan başdıqdan yā bürüdetden yā
 7 ‘aışāndan ḥavf gibi zarüretiñ vaktinde teyemmüm idüb ba‘dehu dāḥil olmaq
 8 evlādır. Ve ‘abdiñ muşallāsınā duḥūl cā’izdir. **Yedinci** muṭlaḳ ṭavāfdir.
 9 **Sekizinci** cimā’ında ve izārıñ taḥtından istimtā’ıñ ḥürmetidir. Ya’nı serden
 10 rükbeteyne varınca izārıñ müstemil olduğı beden ile intifā’ cemī’-i ḥarāmdir.
 11 Gerek cimā’ ile gerek nefḥiṣ ile gerek lems ile ve ḥürmet ‘avratıñ iḥbārıyla
 12 şābit olur. Bu ecilden eger ḥayz oldum ḥaber virse ve zevci ānı tekzīb eylese
 13 ānı vat’ itmek ḥarāmdir. Ve eger ikisi de rızāları ile cimā’ iderlerse ikisi de ‘aşı
 14 olurlar. Ānlara tevbe ve istiġfār vācibdir. Ve bir dīnār taşadduḳ itmek
 15 müsteḥabb olur, eger cimā’ ḥayzıñ evvelinde olursa ve nişf-ı dīnār āḥirinde
 16 olursa. **Ṭoḳuzuncu** inḳıṭā’ ‘indinde ğuslüñ vüçübıdır. Namāza mescide mess-i
 17 āyet-i tilāvet yā ṭavāf itsen, eger ğusle ḳādir olursa ve eger ‘āciz olursa
 18 teyemmümüñ vüçübıdır. Ve bunlarıñ firāşdan ‘uzlet itmek bilā-zarüretin cā’iz
 19 degildir. Yahūdi’ye tenbīḥ içün bu ṭoḳuz aḥkāmdan mā-‘adā ḥayız maḥşuş
 20 olan aḥkām dördtür. **Evvelki** ḥayz ile ānıñ bülüğü ile ḥükm olur. **İkinci** ḥayz ile
 21 ‘iddet çeker. **Üçüncü** ḥayız cāriyede istibrā’ tamām olur. **Dördüncü** ṭalāk-ı
 22 ric’iyle muṭlaḳā olanıñ üçüncü ḥayız gördüğü sā’atde ric’at münḳaṭı’ olur.

Beyānū’l-İstiḥāza⁹⁵⁰

851 Kesils’üç günden evvel on beşince aḳmasa ḳanı

Ya ‘ādetden ziyād’aḳub geçerse ekşeri ḳanı

852 Siyāḥ yā ḳırmızıdan mā‘adāsın görse āyise

Veyā beyāz-ı ḥālişi görürse ğayr-ı āyise⁹⁵¹

853 Veyā ḥāmil görürse ḳan vilādetden degil ise⁹⁵²

Ṭoḳuz yaş olmadan görse ya ekşerden ziyād’olsa

⁹⁵⁰ K5(206b): Beyānū Demi’l-İstiḥāza; K2: Bu başlık yok

⁹⁵¹ K3(111b),K4(136a),K5(206b): ḥāliş

⁹⁵² K4(136a): Bu üç beyit iki adet üçlü mısra şeklinde yazılmıştır. K3(111b): Bu mısra der-kenar olup, ikinci mısra ve kendisinden sonra gelen beyitin ilk mısra’ı ayrıca beyit halindedir.

- 854 Hükümleri burun kanı bu yedi istiḥāz olsa
Hemān ābdest olur kāfī bu yediden biri olsa⁹⁵³

Beyānū'l-Büyū⁹⁵⁴

- 855 Muḳavvem māl-ı ma'lūmı daḫi mevcūdı bu māla
Rızā ile bedel kılmak daḫi 'āqidler ehl ola
- 856 Ola teslīm hem[i] mümkin dahi mülkinde olursa
Ḳabūl īcāb bulunub yā virüb aḳça' i mebt' alsa
- 857 Yoğısa şart-ı fāsidden cehālet ğabn olunmazsa⁹⁵⁵
Bey'-i nāfız ne deñli ḳabzı teslīmden bulunmazsa

Beyānū Bey'i'l-Bāḫil⁹⁵⁶

- 858 Şatarsa meyte dem ma'dūm ya ḫürr ümmü'l-veled ḫamrı
Mükāteb ya müdebber muḫlaḳ olursa ya ḫıncızı
- 859 Veyā nās bevlı yā ric'in türāba ḳatmadan şatsa
Bilā-zebḫin olan cildi dibāgat itmeden şatsa
- 860 Şabī lā-ya ḳılıñ bey'i daḫi mecnūnlarıñ bey'i
Ana ḳarnında evlādın havada ḳuşlarıñ bey'i
- 861 Şatub 'abdi emedir bu diyüb yā 'aksini itse
Zebḫi meyte yā ḫürri köleye zamm idüb şatsa⁹⁵⁷

⁹⁵³ K3(111b): Bu mısra der-kenardır

⁹⁵⁴ K1(121b): Bābü'l-Büyū'; K5(206b): Beyānū'l-Büyū' i ş-Şaḫīḫ; K2: Bu başlık yok

⁹⁵⁵ ğabn → K3(112a), K4(136b): 'ayn

⁹⁵⁶ K2: Bu başlık yok

⁹⁵⁷ Zebḫi → K5(207a): Zebḫi

- 862 Bu ūretler kamu bāṭıl daḡı kabz itse mülk olmaz
Ta'addīsiz helāk olsa ūḡīḡ budur zīmān gelmez

***Beyānū Bey'i'l-Fāsīd*⁹⁵⁸**

- 863 ūatub nefy eylese kıymet veyā zıkr itmese kıymet
Mebī' mechūl olursa yā ūemen yā vaū [u] yā müddet
- 864 Dise ūevbiñ birin ūatdım ya ūu ūevbi behāsına
Veyā beū altuna ūatdım veyā ḡarman zamānına
- 865 Ḥaūād vaḡtine neyrūze ya baḡ bozumı būstāna⁹⁵⁹
Ya küffār 'ıydına yāḡūd bahār faūlı ḡūlistāna
- 866 Veyā zarfıle vezn idüb o zarfı ūartmadan taḡmīn
İdüb ānı mu'ayyen bir behāya dutsa ehl-i dīn

***Beyānū ūarṡi Fāsīd*⁹⁶⁰**

- 867 Veyā bir ūey'i ūarṡ itse 'akid ān'ıḡtizā itmez
Mülāyim olmasa bey'e mülāyim ūarṡ zarar itmez⁹⁶¹
- 868 O ūarṡıñ 'akid olandan birine nefi' var ise
Mebī'in ādem olduḡda aña yāḡūd nefi' virse
- 869 Bu üç ūarṡile ūarṡ fāsīd daḡı bey'i olur fāsīd
Memede sūd ḡoyun zahrında yūñ bey'i olur fāsīd

⁹⁵⁸ K3(112b): Büyü'u Fāsīd; M(71b): Büyü'u'l-Fāsīd; K4(137a): Büyü'-ı Fāsidi Bildirir; K2: Bu başlık yok

⁹⁵⁹ neyrūze→ K4(137a): nevrūze

⁹⁶⁰ K2, M: Bu başlık yok

⁹⁶¹ zarar→ K5(207b): fenā

- 870 Beyi' bunlarda heb fāsīd bil öğren eyleme k̄āšīd⁹⁶²
Mebī' iñ menkul olursa kabızsız bey' olur fāsīd⁹⁶³

Hükümü Bey' i'l-Fāsīd⁹⁶⁴

- 871 Fesiḥ vācib mebt' iñ müşterī ' indinde oldukça
Ne deñli ' ākidiñ biri ölüb biri bulunduḡca⁹⁶⁵
- 872 Fesād fesh olmayub bāyi' şemenden fā' ide itse
Aña tıyb müşterīye kem mebt' den fā' ide itse⁹⁶⁶
- 873 Mebt' i kabz iderse müşterī bu bey' -i fāsīdden⁹⁶⁷
Olursa bāyi' iñ izni şarīḥan yā delāletden
- 874 Olur mālīk velākin bil yiyüb giymek ḥelāl olmaz
Mebt' iñ cāriye olsa cimā' itmek ḥelāl olmaz

Beyānū's-Selem

- 875 Selem itmek murād itseñ beyān it cinsini nev' in
Daḡi teslīm mekānını daḡi miqdārların ānın
- 876 Teferruḡ itmeden kabz it ne ise re' s-i mālını
Degil cā' iz taşarruf almadan bunlar bedelini

⁹⁶² K5(207b)→ Beyi' bunlarda heb fāsīd bil öğren olma sen k̄āšīd

⁹⁶³ menkul → "menkūl" kelimesi "menkul" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁹⁶⁴ K1(122b),K5(207b): Beyānū Hükmi'l-Bey' i'l-Fāsīd

⁹⁶⁵ biri→ K3(113b): bir

⁹⁶⁶ K3(113b): Olur tıyb müşterī almasın mebt' den fā' ide itse

⁹⁶⁷ mebt' i→ K5(208a): bey' i

Beyānū'r-Ribā⁹⁶⁸

- 877 Eger keyli veyā vezni olanı cinsine şatsa⁹⁶⁹
O vaktde kabz olunmazsa ribā yā fazlına şatsa⁹⁷⁰
- 878 Eger keyli veyā vezni veyā cinsden biri olsa⁹⁷¹
Ribādır anca te'ḥīri ḥelāl olur ziyād'alsa⁹⁷²
- 879 Keyil cins vezni olmazsa ziyād'olsun vires'olsun
Ḥelāl olur zirā' ḥayvān gibi yāḥūd libās olsun⁹⁷³
- 880 Keyil vezni olanlarda eyü alçaq berāberdir⁹⁷⁴
Yetim mālı veyā vaqfıñ marīziñ bir degillerdir
- 881 Şa'ır bürr ḥūrma tuz keylī gümüş altunṭurur vezni⁹⁷⁵
Bularıñ ğayrı 'ādetde olur keyli veyā vezni

Beyānū'ş-Şarf⁹⁷⁶

- 882 Bozars'aqçe taḳābuḫ şart teferruḫ itmeden 'āḳid
Ḥiyār şartı veyā te'cīl iderse şarf olur fāsīd⁹⁷⁷

⁹⁶⁸ K2,K5: Bu başlık yok

⁹⁶⁹ olanı→ K3(114a): olan; K1(123a),K5(208a);: Keyli vezni ya kabānī olanı cinsine şatsa

⁹⁷⁰ M nüshasında 2. mısra yerine "Ribā olur viresisi veyāḥūd fazlına şatsa" mısraı vardır.

K3(114a) nüshasında "Ribā olur viresisi veyāḥūd fazlına şatsa" mısraı beyitten sonra yazılmıştır.

⁹⁷¹ veyā→ K5(208a): ya

K2(119a): Bu beyit der-kenardır.

⁹⁷² K5(208a): olsa; K2(119a): Veyā katlanması ancak ḥelāl olur ziyāde olsa

⁹⁷³ ḥayvān→ K3(114a): ḥayvāna

⁹⁷⁴ K3(114a),K4(128b): Keyli vezni olanlarda eyü alçaq berāberdir

⁹⁷⁵ şa'ır→ K5(208b): şa'ır

⁹⁷⁶ K2,K4: Bu başlık yok

⁹⁷⁷ şartı→ K3(114b),M(72b), K4(128b): şart

***Beyānū'l-Ḳarż*⁹⁷⁸**

- 883 Keyil veznī 'adedlerde tefāvūt fāhiş olmazsa
Bularıñ ḳarżı cā'izdir ecel ta'yīn olunmazsa⁹⁷⁹

***Beyānū'l-Müzāra'a*⁹⁸⁰**

- 884 Zirā'atden murād itseñ yeri gör zer'a şālih mi
Daḫi 'āḳidler ehl ola beyān it bir m'iki yıl mı
- 885 Toḫum kimiñ beyān it cinsini herkes naşībini
Daḫi hem taḫliye ola yer ile 'āmiliñ beyni

***Beyānū Şūreti Zirā'ati'ş-Şaḫīḥa*⁹⁸¹**

- 886 Faḳaḫ arz yā 'amel yāḫūd toḫum arz biriniñ olsa
Şaḫīḫ olur bu üç şūret fesāddan ğayrı yoğısa
- 887 Veyā arz biriniñ olub baḳarlar āḫarıñ olsa
Toḫum ile 'amel ikisiniñ ḫāşıl da nışf olsa
- 888 Veyā öküz birisiniñ 'ameller ğayrıdan gelse
Toḫum hem arz ikisiniñ daḫi ḫāşıl da nışf olsa
- 889 Veyāḫūd arz toḫum ile öküzden bir birisiniñ
Öküzden bir 'amel cümle olur ise şerḫiniñ
- 890 Veyā öküz birisiniñ ḳalanı müşterek olsa
Daḫi ḫāşıl olanı nışf üzere şarḫ bulunursa

⁹⁷⁸ K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹⁷⁹ ḳarżı→ M(73a): ḳarż

⁹⁸⁰ K5(208b): Beyānū'z-Zirā'at; K2: Bu başlık yok

⁹⁸¹ K1(124a): Beyānū Şūreti'l-müzāra'ati'ş-Şaḫīḥa; K2,K3,M: Bu başlık yok

- 891 Bu dört şüret daḥi cā'iz yedi oldı şahīḥ şüret⁹⁸²
İkisinden biri ölse olur bâṭıl müzāra'at

***Beyānū'ş-Şayd*⁹⁸³**

- 892 Bilā-zebḥin yenilmege gerek on beş kadar kayddan
Mu'allem cerḥ ide ayrılmaya ekl itmeye şayddan
- 893 Şerīk olmaya şaydında avı murdār kilāblardan
Zekāt ehl ol şerīk olma zekāt ehl olmayanlardan⁹⁸⁴
- 894 Müsemmī ol unutmazsañ sen it irsāl veyā tarḡīb
Bir āḥar fi'le şuḡl itme ṭaleb it olsa şayd gā'ib
- 895 Yine ol şayd ola vahşī kaçınmağa ola kādīr⁹⁸⁵
Biline cerḥden öldügi yoḡısa zebḥe bir kādīr

***Beyānū'l-Muḥarremāti fi'n-Nikāḥ*⁹⁸⁶**

- 896 Nikāḥ itmek ḥarām oldı fūrū'ıyla uşūlini
Daḥi her bir qarındāşı daḥi qardaş fūrū'ını
- 897 Uşūlüñ her qarındāşı 'ale'l-iṭlāk ḥarām oldı⁹⁸⁷
Uşūlüñ hem fūrū'uñ zevcesi muṭlaḳ ḥarām oldı⁹⁸⁸
- 898 Daḥi zevcesiniñ fer'ı o zevce mess olundiysa
Ḥarāmdır zevceniñ aşlı şahīḥ 'aḳdi bulundiysa

⁹⁸² dört→ K3: Bu kelime yok

⁹⁸³ K2: Bu başlık yok

⁹⁸⁴ K2(120b): Zekāt ehl ol şerīk ola zekāt ehl olmayanlardan; K3(115b),K4(139b): Zekāta ehl ol şerīk olmaya zekāta ehl olmayanlardan

⁹⁸⁵ K3(115b): Yine ol şayd ola vahşī mi kaçınmağa ola kādīr

⁹⁸⁶ K4(140a),K5(209b): Beyānū'n-Nikāḥ; K2: Bu başlık yok

⁹⁸⁷ K1(125a),K2(121a),K4(139b),K5(209b): Ana eb ced cedde qardaş 'ale'l-iṭlāk ḥarām oldı

⁹⁸⁸ muṭlaḳ→ K3(115b): muṭlaḳā

- 899 Daḥi mevṭū'aniñ aşlı daḥi mevṭū'aniñ fer'ı
Daḥi mâlike memlûkler ügeyler heb degil şer'ı
- 900 Eger şehvetle memsûse veyâ mess eylese 'avret⁹⁸⁹
İkisi müştēhât ola birinde kâf'olur şehvet
- 901 Veyâ şartıle manzûre bu dördüñ fer'ı hem aşlı⁹⁹⁰
Ḥarâm dört her birisine ḥaṭâ olsun gerek sehvi

[K1(125b-126b);K2(121a-122b);K4(140b-142a);K5(210a-211a)]

1 Ma'lûm ola ki *İmām A'zam* mezhebinde zinâ itmekle ve yapışmak ile bakmak
2 ile ḥurmet şâbit olur. Hattâ bir kişi bir 'avrata zinâ itse, yâḥūd bir kişi
3 müştēhâtdan olan ḥâtūnuñ ince libâsı üzerinden yapışsa yapışdığı 'uzvuñ
4 iscaḳlığı ve yumuşaḳlığı eline ulaşırsa, gerek 'amden yapışsın gerek sehven
5 yapışsın ve gerek ḥaṭâ'en yapışsın, gerek şehvet erde vâḳi' olsun gerek
6 ḥâtūnda vâḳi' olsun gerek ḥâtūn ḥâlâ müştēhât olsun gerek aşlında müştēhât
7 olsun muşâhere ḥarâmlığı şâbit olur. Ol ḥâtūnuñ anası ve ebesi derecesi ne
8 deñli yukarı ise de, ve kıızı derecesi ne deñli aşağıda ise de ol kişiye ebedî
9 ḥarâm olur. Ve daḥi bir kişi şehvetle bir ḥâtūnuñ fercine ya'nî ferc dâḥiline
10 baksa yâḥūd ḥâtūn şehvetle eriñ zekerine baksa ḥurmet-i muşâhere şâbit
11 olur. Ve daḥi lems ya'nî yapışmak, öpmege ve mu'ânaḳaya şâmildir. Ḥurmet
12 şâbit olmada yapışan kişi şehvetle yapışdığını ikrâr itmek şartdır. Lâkin
13 öpmeye ve mu'ânaḳada ikrâr şart degildir. Hattâ bir kimse müştēhâtdan olan
14 kızınıñ yanağını yâ çeñesini yâ aḡzını şehvetle öpse, anası babasına ebedî
15 ḥarâm olur. Gerek şehvetle öpdüğünü ikrâr itsin gerek itmesin. Mu'ânaḳa daḥi
16 böyledir. Ṭoḳuz yaşında olmayan kızlar müştēhât degildir. Mâ-'adâsı
17 müştēhâtdır. Gerekse yüz yaşında ḳoca 'avrat olsun, ve daḥi bâliḡ olmuş
18 oḡlan ügey anasını şehvetle öpse yâ mu'ânaḳa itse yâ 'uzv-ı ma'hûdına

⁹⁸⁹ memsûse→ K5(209b): memsûḥa

eylese→ M(73b): eyle; K2(121a),K5(209b): iderse

K1(125b): Eger şehvetle memsûse olub yâ mess iderse 'avrat

⁹⁹⁰ **Der-kenar (K3-116a):** Ya'nî er olan 'avratıñ ferc dâḥiline nazar itse veyâḥūd 'avrat eriñ zekerine nazar itse ḥarâm olur.

19 baksa, ügey anası babasına ḥarām olur. Ve bir kimse ḳayın anasını şehvetle
 20 öpse yā mu‘ānaḳa itse ‘avratı kendiye ḥarām olur. Ve ṭoḳuz yaşında kız
 21 uyḳuda bekleyüb babasınıñ döşegine çıplak geldikde babası şehvetle yapışsa,
 22 kızınıñ anası babasına ebedī ḥarām olur. Ve bir kimse ‘avratıyla döşekde iken
 23 cimā‘ için ‘avratına el uzatsa ammā kızınıñ döşegi yakın olub bilmeyüb
 24 kızınıñ çıplak yerine şehvetle yapışsa yāḥūd ince libās üzerinden yapışub
 25 ıscaklığını duysa, anası babasına ebedī olur. **[Şerḥ-i Birgivi/Zübdetü’l-**
 26 **Ḥakāyık]** Ve daḫi māss ile memsūs ikisi birden müştēhāsından olmaḳ şartdır.
 27 Ve erkek ḥakḳında şehvet aleti münteşir olub ḳalkmaḳ şartdır. Muḳaddem
 28 ḳalkmış ise ziyāde ḳavī olmaḳ şartdır. Ammā ‘avratlar ve ḡanīler ve ihtiyār ve
 29 pīrlere ḥakḳında şehvet ancak ḳalbleriniñ meyl-i ḳavīsi ve iştihāsıdır. Ve inzāl
 30 olmamaḳ daḫi şartdır. Ve daḫi bir ādem müştēhātdan olan bir ḥātūnı livāṭa
 31 eylese ḥurmet şābit olmaz. Ḥakḳā ol ādem ol ḥātūnuñ anası ve kızını nikāḥ ile
 32 alsa cā’izdir. Ve bir ādem müştēhātdan olan bir oḒlanı livāṭa eylese yāḥūd
 33 şehvetle yapışsa yāḥūd mu‘ānaḳa itse ve öpse ḥurmet şābit olur mu? El-
 34 cevāb olmaz. **Ve’n-nāsu ḡāfilūn**⁹⁹¹

902 Maḥārim beynini cem‘ eylemek bāṭıl nikāḥ ile⁹⁹²
 Daḫi vat’ ile cem‘ itmek ḥarām mülk-i yemīn ile

Nikāḥı Bāṭıl Olanları Beyān⁹⁹³

903 Eger itlāk idüb hindi olursa hinde maḥremden⁹⁹⁴
 Ya dördüncü boşandıḳda boşayan alsa ḡayriden⁹⁹⁵

904 Veyā itlāk idüb ḥürri em’alsa müddet içinde
 Bu üçden her biri bāṭıl nikāḥı ‘iddet içinde⁹⁹⁶

⁹⁹¹ (İnsanlar bunu bilmezler.)

⁹⁹² beynini→ K4(142a):beyni

⁹⁹³ K1,K2,M: Bu başlık yok; K5(211a): Bu başlık bir önceki beyitten öncedir.

⁹⁹⁴ olursa→ K2(122b),K4(142b): olur; M(74a),K5(211a): alırsa

⁹⁹⁵ K1(127a),K2(122b): Ya dördüncü boşandıḳda olursa ḡayr-ı mahremden

⁹⁹⁶ üçden→ K3(116b),K4(142b), M(74a): dörtten

- 905 Ne deñli ‘iddetinden soñ olursa üç talāk ile⁹⁹⁷
Talāk virdiklerini alsalar zevci bilā-ħulle
- 906 Veyā mu‘tedd’olanları erinden ğayriye tezvīc
Kitābiyy’olmayanlarıñ nikāhın’eyleme tervīc
- 907 Bu üçden her biri bāṭıl ħazer it eylem’isti‘cāl
Raḍā‘ıyla ħarāmları bil öğren eyleme ihmāl
- 908 Neseb şābit olan ħāmil sebiyden hem gelen ħāmil
Em’alma ħür üzerine şakın mürteddeden ğāfil
- 909 Bular cümle ħarām oldu nikāhından ħazer eyle
Muvakḳat mut‘a bāṭıldır nikāhından ħazer eyle⁹⁹⁸

Bābü’ṭ-Ṭalāk⁹⁹⁹

- 910 Bülüg ‘aқıl olan zevciñ talākı bil olur vāķi‘
Ne deñli mükrehen olsa nikāh kaydı olur rāfi‘
- 911 Lisān sürçüb veyā aħres işāretle veyā sekrān
Veyā lu‘ben veyā sehven boşarlarsa veyā hezlen
- 912 Olur vāķi‘ şabī mecnūn ‘ateh nā’im degil ise
Şarṭħ lafz bir talāk ric‘ī ne deñli kaşdı yoğ ise

⁹⁹⁷ K2(123a),K5(212a): Ne deñli ‘avratından soñra olursa da üç talāk ile

⁹⁹⁸ K1(127b),K2(123a),K3(117a),K4(143a),K5(211b): Muvakḳat mut‘a bāṭıldır bulardan da ihtirāz eyle

⁹⁹⁹ K1(127b),K2,K4: Bu başlık yok; K5(211b): Beyānü’ṭ-Ṭalāk

- 913 Kināy'elfāzları hāl-i rızāda niyyete muhtāc¹⁰⁰⁰
Ġāzab hālinde redde ŧetme ŧālīh niyyete muhtāc¹⁰⁰¹
- 914 Ŧalāk istendigi vaktin cevāba redde ihtimāl¹⁰⁰²
Olanda niyyetiñ ŧarđdır każā'ı cümle bu aĥvāl
- 915 ŧarīh lafz bir ŧalāk ric'ī ne deñl'its'āhara niyyet
ŧarīh maŧdarda vāki'dir üçe yā bā'ine niyyet
- 916 Diyānetde kināye her birinde niyyeti ŧarđdır
Bilā-tecdīd rücū'ında ŧalākıñ ric'ati ŧarđdır
- 917 Nikāh tecdīdine muhtāc ŧalākıñ bā'in olursa
Üç olsa ĥulleye muhtāc ne deñli ĥāmil olursa
- 918 Dise **ent'vāhīde istebri'i raĥmek ya i'teddī**
Ŧalāk lafzı bilā-vaŧfin bu dört elfāz olur ric'ī
- 919 Kināyādan bu üçden ġayr olan elfāz ne ki varsa¹⁰⁰³
Veyā ŧiddet ŧıfātıyla ŧalākın vaŧf ider ise
- 920 Dise bā'in ŧalāk olsun ya elbetde veyā efĥaŧ
Veyā ŧeytān ŧalākıyla veyā bid'at veyā aĥbeŧ
- 921 **Ke-elfin ke'l-cebel** gibi veyā ev ŧolusı boŧ ol¹⁰⁰⁴
Bular her biri bir bā'in üçe niyyet olur maĥbūl

¹⁰⁰⁰ elfāzları→ K4(143a): elfāzlar

¹⁰⁰¹ **Der-kenar(K3-117b)**: Bu rızā hālinde kavlı zevcindir. 'Adem-i niyyetinde ve zevciñ yemīn ile taŧdīk olunur ve menāzilinde 'avrat yemīn virse kifāyet ider. Ĥākim ĥuzūrına ĥācet yokdur. Yemīninde nükūl iderse beynleri tefrīk olunur. >**Dürr-i Muĥtār**<

¹⁰⁰² istendigi→ K2(123b): istedigi

¹⁰⁰³ kināyādan→ K1(128a),K2(124a): kināyeden

¹⁰⁰⁴ Ke-elfin ke'l-cebel→(Binlerce, daġlar kadar)

Beyānū'z-Zihār¹⁰⁰⁵

- 922 Eger zevc zevcesin yā cümleden ta'bīr olan 'uzvın
Veyā bir cüz'-i şāyi'i gibi rubı' veyā nişfin¹⁰⁰⁶
- 923 Maḥārimden nazār ḥarām olan yer'eylese teşbīh
Zihār itdi bunuñ keffāreti **ke'ş-şavm** saña tenbīh¹⁰⁰⁷
- 924 Bülüg [u] 'aql [u] İslām zevcde olmaḡ şartı zihār itse
Bilā-keffāretin memnū' temettu'dan murād itse

[K1(128b-129b);K2(124b-125a);K4(144b-145b);K5(212b-213a)]

- 1 Ma'lūm ola ki zihār diyü bir 'ākil, bāliḡ, müslim, taht-ı nikāhında olan zevcesini
2 veyā zevcesinden şer'de cümleden ta'bīr olur bir 'uzvı; re's, ferc ve yed gibi
3 ve raqabe gibi. Veyā bir cüz'-i şāyi'i; nişf gibi, şülüş gibi, rub' gibi ebeden
4 kendiye nikāh düşmez ḥātūndan biriniñ nazarı ḥarām olan yerine beñzetmege
5 dirler. Eger zihār iderse keffāret farz olur. Bilā-keffāret cimā' itmek ve dā'İlerin
6 işlemek ḥarām olur. Bu ta'rīf ile ma'rūf olan zihārıñ keffāreti şavmıñ keffāreti
7 gibidir ki bunuñ keffāreti için keffāret niyetiyle bir kul āzād itmekdir. Eger
8 keffāret idecegi vakıtde mülküñde köle olmayub yāḥūd kıymetine güci
9 yetmezse iki ay tetābu'an oruç tutar. Eger bu iki ay arasında gice kaçden
10 zevcesini vat' eylese yeñi başdan istīnāf ider. Ve eger gündüz nisyānen cimā'
11 iderse **İmāmeyn'e** göre yeñi başdan istīnāf lāzımdır. **İmām Yūsuf'a** göre
12 lāzım degildir. Eger iki ay oruca güci yetmezse altmış faḳīre günince birer fiṭre
13 virir veyā bir faḳīre altmış gününce günde bir fiṭre virir, ne deñli bir fiṭre o faḳīri
14 toyurmazsa da. Eger altmış faḳīre iki öyün iṭ'ām idüb qarınları toyururlarsa
15 cā'izdir ne deñli az ta'ām ile toyarlarsa da. Gerek şabāḥ ile aḡşam olsun gerek
16 bir aḡşam ile bir saḡūr olsun gerek iki saḡūr olsun. Arpa ve daru
17 etmeginden katıḡdan lāzımdır. Buḡday etmegine katıḡdan lāzım degildir. Yüz

¹⁰⁰⁵ M(75a): Bābu'z-Zihār; K2,K4: Bu başlık yok

¹⁰⁰⁶ rubı' → K2(124a),K5(212a): Bu kelime diğēr nüshalarda yok

M(75a): Veyā bir cüz'-i şāyi'i rubı' gibi veyā nişfin

¹⁰⁰⁷ ke'ş-şavm → (Oruç gibi)

- 18 yigirmi faķire bir öyün iķ'ām iderse yevm-i iķ'ām yerine geķer. Ya'nī altmış
19 ādemi bir öyün ıoyurmuş olur. Yeñi başdan altmış faķire bir öyün iķ'ām itmek
20 lâzımdır. Eger bu keffāret-i zıhāriñ tafşilini murād iderseñ yukarıda zıkr olunan
21 keffāret-i şavm bābına naşar idesin.

MENSÛR KISIMLARDAKİ NÜSHA FARKLARI

[K1(1b-2a);K2(1b-2a);K3(2a);M(1b-2a);K4(1b-2a);K5(104a)]

eylediler (st. 5)→ K1: itdiler

bilinir (st. 9)→ K5: olur

kimseye (st. 14)→K5, K2: kimse

[K1(2b);K2(2b);K4(3a)]

ķavli (st. 2)→ K4: ķavl

fi'li (st. 2)→ K4: fi'l

ķulķı (st. 2)→ K4: ķulķ

i'tikādı (st. 2)→ K4: i'tikād

ķısmı (st. 3)→ K4: ķısm

Allāhümme ĥassin aķvālenā ve ef'ālenā ve aĥlāķenā ve i'tikādenā (st.7,8)→
Arapķa kısım, K1 ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(2b-3a);K2(2b-3a);K4(4a-4b)]

iĥtiyāriyla olmayub belki bir fi'ili Şer' de mu'teber olan cebr ile ki ya'nī ķatlı ile veyā cerĥ
ile cebren işledirlerde veyā ĥaķā'en ya'nī ķaŐd itmeksizin veyā unutmaĥla işlerse (st.
1-3)→ K1: Bu kısım 2b'de der-kenardır.

[K1(3a-3b);K2(3b);K4(3b-4a);K5(104b)]

bu (st. 3)→ K1: bir

fincanını (st. 4)→ K2: filcanını

ķırsa (st. 4)→ K1: ķırsalar

fincanıñ (st. 5)→ K2: filcanıñ

Vallāhü a'lem bi's-şavāb (st. 7)→ Arapça kısım K1 ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(3b);K2(3b);K4(4b-5a);K5(104b-105a)]

Bu (st. 1)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

evvelā (st. 4)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarda yoktur.

[K1(6b-9b);K2(7a-10a);K4(8b-13a);K5(107b-110a)]

delīle (st. 2)→ K4: delīl

olmaqsızın (st. 2)→ K5: olmayub

Bārī Te'ālā'nıñ zātında veyā ma'lūm olan şıfātından bir şıfatında şekk itmek gibi (st. 3,4)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

haccıñ (st. 5)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ta'zīmi (st. 7)→ K4,K5: ta'zīm

olan (st. 7)→ K5: olanlara

Ta'zīmi (st. 8)→ K4,K5: Ta'zīm

olanlar (st. 8)→ K2: olanları

gibi (st. 13)→ Bu kelime K1, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

olan (st. 17)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

didiler (st.18)→ K2: dirler

evvelki (st. 19)→ K4,K5: biri

olub (st. 20)→ K5: olur

'ibādātınıñ (st. 20)→ K5: 'ibādātıñ

şevābı (st. 21)→ K4: şevāb

dañi (st. 21)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

yā (st. 22)→ K2,K4: daḥi

olmağla (st. 23)→ K2: olunmağla

eyledi ise (st. 24)→ K1, K2: eylerse; K5: iderse

Eger (st. 24)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

eyledi (st. 25)→ K1, K2: eylerse

‘avrat (st. 25)→ K2: ‘avratı

iki (st. 29)→ K2: bu altı

ķurtulmaz (st. 32)→ K1: ķurtulmazlar

ḥarāmdır (st. 33)→ K1, K2: ḥarām olur

‘ameli (st. 34)→ K4,K5: ‘amel

daḥi (st. 36)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ḥayır (st. 38)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

‘amelleriñ (st. 38)→ K2: ḥayr ‘amelleriñ

yine (st. 39)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ise (st. 40)→ K1, K2: olursa

ķazāsı (st. 41)→ K2: ķazā

üçünden (st. 41)→ K2: üçden

żarrı (st. 45)→ Bu kelime K1, K2 nüshasında yoktur.

ķılınmaz (st. 45)→ K4,K5: ķılmaz

żarrı (st. 45)→ Bu kelime K1, K2 nüshasında yoktur.

küfrinden (st. 45)→K2: küfrinde

taḥfīf (st. 46)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

zarrı (st. 47)→ Bu kelime K1, K2 nüshasında yoktur.

ebedī (st. 47)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Ve eger ruḥṣatı terk idüb küfri izhār itmesi sebebiyle kāfirler öldürülse şehīd olur.
‘Aẓīmet ile ‘amel itdigiyçün ve (st. 51, 53)→ Bu kısım K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

olmazlar (st. 54)→ K1: olmaz

sükūt (st. 58)→ K2: sükūta

fi'l-leyli ve'n-nehārda (st. 58)→ K1: fi'l-leyli ve'n-nehār

[K1(9b-10a);K2(9b-10a);K4(12a-12b)]

maṭbahdaki (st. 2)→ K4: maṭbahındaki

olanlar (st. 3)→ K2: olanlara

āfātından (st. 5)→ K2: āfātında

ḥıfẓ (st. 5)→ K1: ḥazer

‘özür (st. 5)→ K1, K2: ḥazer

söyler (st. 6)→ K1: söylerse

söyler. İktizā itdikde öylece tamām-ı ḥazerle ve kemāl-i edeble (st. 6)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

cehlinden (st. 8)→ K2: cihānda

kıyāfetin (st. 10)→ K4: kıyāfetde

āfātdan (st. 16)→ K1: Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

[K1(10a-10b);K2(10a-10b);K4(13b-14a);K5(110a-110b)]

diyü (st. 3)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

beşincisi (st. 4)→ K2: beşinci

beşinci (st. 7)→ K1: beş

gelen (st. 8)→ K1: gelenden

evvelkine (st. 8)→K5: bölüğine

mertebeğe (st. 9)→ K2: mertebe

eylese (st. 10)→ K1, K2: eyleyüb gelse

[K1(10b-11a);K2(11a);K4(14b-15a);K5(110b-111a)]

Ma'lüm ola ki küfrüñ ğayrı olan ğarām iki kısımdır (st. 1)→ K5: Ma'lüm ola ki ğarām iki kısımdır.

müsteħilli (st. 2)→ K2,K4: müsteħill

Ħarāmu (st. 4)→ Bu kelime K1, K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

mehte (st. 6)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

yāħūd (st. 7)→ K1: veyā

şifā (st. 7)→ K1: başka

ve vat' u'l-ħa' iz ve duburuhā lā yekfuru musteħilluhā ve 'aleyhi'l-fetvā li ennehū ğarāmu li ğayrihi (st. 8,9,10)→ K4 nüshasında Arapça kısım yoktur.

[K1(11a-11b);K2(11b);K4(15a);K5(111a)]

bilüb (st. 1)→ K2,K4: bulariñ

ħarāmu li-'aynihīye (st. 1)→ K5: li-'aynihī

zīrā (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Allāh (st. 2)→ K2,K4: İsmu'llāh'ı

li-ğayrihīye (st. 2)→ li-ğayrihīde

[K1(12a-13a);K2(12b-13a);K4(16b-17b);K5(112a)]

farzı (st. 1)→ K1, K2,K5: farz

ħarāmları (st. 2)→ K1, K2,K5: ħarām

Farzı işlemek ve ħarāmdan ve müfsidden ictināb idüb kaçınmak farz olduğu gibi (st. 2,3)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

vācibi (st. 3)→ K5: vācib

Vācibi işlemek ve kerāhat-i taħrīmīden ictināb itmek vācib olduğu gibi (st. 4,5)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

sünneti (st.5)→ K5: sünnet

Sünneti işlemek ve mekrūh-ı tenzīh olanlardan ictināb itmek sünnet-i mü'ekkede olduğu gibi (st. 6,7)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

müsteħabbı (st. 7)→ K5: müsteħab

Fi'l-i müsteħabb olduğu gibi (st. 7,8)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

olduğunu (st. 11)→ K1, K2: olduğu

farzdan (st. 11)→ K1: küfürden

daħi (st. 12)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

olduğunu (st. 12)→ K1, K2: olduğu

vitri (st. 12)→ K1: Vitir namāzını, K2: Vitir namāzı

bilmese (st. 13)→ K1: bilmesi

namāzınıñ (st. 14)→ K2: namāzıñ

‘itāb (st. 16)→ K1: ‘itāba

olur (st. 16)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

olunur (st. 17)→ K1, K2: olunub

[K1(14a-14b);K2(14a-15a);K5(112b-113b)]

herbir (st. 1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

evvelki (st. 3)→ K5: evvelkisi

‘Aleyhi’s-selām (st. 3)→ K1, K2: Şallallāhu ‘Aleyhi ve’s-sellem

Muḥammedīyye’de (st. 4)→ K2: Muḥammedīyye’den

ma‘lūmı (st. 4)→K2: ma‘lūm

üç (st. 6)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olan (st. 8)→ K2: Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

küfürden (st. 8)→ K5: küfür

Īmān (st. 9)→ K1: Īmānı

veyāḥūd (st. 10)→ K1: veyā

idüb (st. 11)→ K1: ider

ile (st. 12)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

bulunmadiysa (st. 13)→ K2: bulmadiysa

ola (st. 18)→ K5: olsun

münezzirāt (st. 19)→ K5: şalāt

maḳbūl degildir (st. 20)→ K1: maḳbūledir.

mü’min-i ‘aşī (st. 21)→ K5: ‘aşī

tevbesi (st. 21)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

maḳbūldür (st. 21)→ K1, K2: maḳbūledir.

aşlında (st. 21)→ K2: aşlından

kāfiriñ (st.22)→ K5: kāfirler

duḥūli (st.23)→ K1: duḥūl

‘ākil olana (st. 25)→ K5: ākile

i‘tiḳādda (st. 25)→ K5: i‘tiḳād

Manşūrī (st. 26)→ K2: Manşūr

olanları (st. 27)→ K2: olanlar

ḥadīşden (st. 29)→K5: ḥadīşleriñ

olanları (st. 29)→ K1: olan

gibi (st. 29)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

ikisini (st. 31)→ K1: ikisi

Nāzım-ı Merḥūm (st. 31)→ K2: Nāzım

Raḥmetullāhi ‘Aleyh (st. 32)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

[K1(17b);K2(17b);K4(22b-23a);K5(115b)]

ażābı (st.1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

bir (st. 1)→ K2,K5: berāber

kāfirleriñ (st. 2)→ K1, K5: kāfiriñ

şafāsı (st. 6)→ K2:şifāti

bulur (st. 6)→ K1, K2, K5: bulurlar

ni'etine (st. 6)→ K5: ni'ete

[K1(22a);K2(22a-22b);K3(20a);M(12b);K4(29a);K5(119b-120a)]

hac ve zekāt (st. 3)→ K1: zekāt ve hac

zannīdir (st. 3)→ K1: farz-ı zannīdir

aḥīrede (st. 4)→ M: aḥīrde

[K1(22b);K2(22b-23a);K3(20b);M(13a);K4(29b-30a);K5(120a)]

Ya'nī ĩmān ve i'tikād-ı şahīḥden ōñra bu beyitde (st. 1)→ K1, K2, K5, K4: İmdi bu zıkr olunan iki beyitde

oldı ki (st. 1)→ K5: oldıysa

olsa (st. 4)→ K1: ola

şūretlerde (st. 5)→K5: şūretde

farzı (st. 7)→ K3,M,K4,K5: farz

[K1(23b);K2(23b-24a);K3(21a-22a);M(13b-14a);K4(30b-31a);K5(120b-121a)]

İmdi (st. 1)→ Bu kelime K1,K2,K3,M,K4 nüshalarında yoktur.

Her biri tafşıl olunur (st. 1)→ Bu cümle K1,K2,K3,M,K5 nüshalarında yoktur.

umūra (st.2)→ K4: umūrda

a'zāda (st. 5)→ K1, K2: a'zāsını

şükre (st. 6)→ K5: şükürden

iḥlāş (st. 7)→ K1,K2,K5: ḥulūş

sebeb (st. 9)→ Bu kelime K5'de yoktur.

Bārīdir (st. 10)→ K5: Bārī

eylediği (st. 11)→ M: işlediği

fevrî (st. 14)→ K5: fevrince

şofra (st. 14)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

[K1(24a);K2(24a);K3(22a);M(14a);K4(31b)]

girmemek (st. 1)→ M(14b): girmemeğe

sa'y (st. 3)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

[K1(24a-24b);K2(24a-24b);K3(22a-22b);M(14b);K4(31b-32a);K5(121b)]

Ma'lûm ola ki (st. 1)→ Bu kısım K3 ve M nüshalarında yoktur.

hilm (st. 1)→ K3,M: hâlim

diyü (st. 1)→ Bu kelime K3, M ve K5 nüshalarında yoktur.

ğazablanmamağa (st. 1)→ K5: ğazablanmamaniñ zıddına

hilm (st. 1)→ K4 hâlim

şıfatdır (st. 3)→ K1,K2,K5: şıfatdır

murād itdigini (st. 6)→ K1,K2,K4,K5: murādın

istedigini (st. 7)→ K1: murādın

Ve mekrûh-ı tenzihîden istedigini virmemek sünnetdir (st. 6,7)→ Bu cümle K3 ve M nüshalarında yoktur.

ma'şiyet (st. 8)→ K2,K4,K5: ma'şiyetden

[K1(25a-25b);K2(25a-25b);K3(23b-24a);M(15a);K4(33a-34a);K5(122a-122b)]

hâlinde (st. 4)→ K1: mālında

vârişi (st. 5)→ K5: vâriş

bulunmazsa (st. 5)→ K1,K2,M: bulunmasa

bilinmezse (st. 6)→ K1,K2.M: bilinmese

birisi (st. 7)→ K5: ikincisi

birisi (st. 8)→ K5: bir kısmı

dögülmek (st. 13)→ K2: dögmek

[K1(25b-26a);K2(26a-26b);K3(24a-24b);M(15b-16a);K4(33b-34a);K5(122b-123a)]

zihârdır (st. 1)→ K3,M,K4,K5: zihâr

zevcesini (st. 2)→ K1,K2: zevcesi

ebedî (st. 4)→ K5: ândan

kendiye (st. 4)→ K2: kendine

birine (st. 5)→ K1: yerine

beñzetmege (st. 5)→ K2: beñzetmekle

Tafşîli kitâbın âhîrinde gelir inşâ'alâhü te'âlâ ve biri nehâr-ı Ramazân'da şâ'im olan kimseniñ şurûtıyla ekli yâhūd şürbi yâhūd va' yâhūd va' olunmasıdır. Bunlarıñ keffâreti ve tafşîli (st. 6,7,8)→ Bu kısım K3,M,K4,K5 nüshalarında yoktur.

yemîndir (st. 9)→ K3,M,K4,K5: yemîn

katildir (st. 10)→ K3,M,K4,K5: katil

şahşı (st. 11)→ K3,M,K5: şahş

darbı (st. 11)→ K5: zarar

da (st. 11)→ Bu bağlaç K3,K4,K5 nüshalarında yoktur.

zann (st. 12)→ K5: zannı

şahşı (st. 13)→ K3: şahş

[K1(26a-26b);K2(26b);K3(25a);M(16a-16b);K4(35a-35b);K5(123b)]

Te'ālā (st. 1)→ K5: Te'ālā'nıñ

üzre (st. 2)→ K2: üzerine

sū'-i (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

kimseye (st. 4)→ K1: kimse

mālı (st. 5)→ K5: māl

üzre (st. 7)→ K1,K2: üzerine

delīl (st. 7)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

birini (st. 8)→ K3,M,K4,K5: birine

hükmi (st. 9)→ K3,K4,K5: hüküm

[K1(26b-27b);K2(27a-28a);K3(25b-26b);M(16b-17b);K4(36a-37b);K5(124a-125a)]

oluna (st. 3)→ K1: olunsa

Şarṭ-ı şānī (st. 5)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

emriñ ğayrı (st. 8)→ āmirden ğayrıyı

izhār-ı fāhişeye (st. 11)→ K2,K5: fāhiş-i izhār

Şarṭ-ı hāmī budur ki ḥarāmıñ ḥürmeti kaṭ'ī ve farzıñ farziyyeti kaṭ'ī ola. (st. 13,14)→ K1,K5,K4: Şarṭ-ı hāmī budur ki farzıñ farziyyeti ve ḥarāmıñ ḥürmeti kaṭ'ī ola.

olanı (st. 15)→ K2: olan

mezhebinde (st. 15)→ Bu kelime K3,M,K4,K5 nüshalarında yoktur.

mezhebler (st. 16)→ K2: mezhepleri; K5: mezheb

Şāfi'ī mezhebinde (st. 19)→ K5: mezheb-i Şāfi'de

ağza (st. 19)→ K1: ağzını; K4,K5: ağzına

eyle (st. 20)→ K4: eyleye

sultānī (st. 21)→ K4, K5: sultān

itmeye (st. 26)→ K1,K2,K3,M: ide

taḥrīmīden (st. 27)→ K5: taḥrīmīden

tenzīhīden (st. 28)→ K5: tenzīhīden

[K1(31b-32a);K2(32a-32b);K4(42b-43a);K5(128b-129a)]

farzı (st. 1)→ K4: bu kelime K4 nüshasında yoktur.

ellerin (st. 2)→ K4,K5: elin

bile (st. 2)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

bölüginden (st. 3)→ K4,K5: bölükden

itmekdir (st. 3)→ K2,K4: itmek

ayağların (st. 3)→ K2: ayaklarını

Ḥayız ve nifās (st. 4)→ K5: Nifās, ḥayız

‘özri (st. 5)→ K2: ‘özür

bedenine (st. 6)→ K2: bedene

şu (st. 7)→ Bu kelime K2, K5 nüshalarında yoktur.

olmağ (st. 9)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

bile (st. 12)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Ve (st. 14)→ K1: Veyā

birine (st. 18)→ K1: yerine

[K1(37a);K2(37a-37b);K4(49b-50a);K5(133a)]

ṣābit (st. 2)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ibtidāsından (st. 3)→ K2: ibtidāsında

intihāsınaca (st. 4)→ K5: intihāsında

[K1(40b);K2(40b-41a);K4(54b);K5(135b)]

ya'nī ṭulū' ve ğurūbda ve ḥadd-i istivāda nāfile kılmak cā'izdir. Lākin (st. 3)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

taḥrīmī (st. 4)→ K5: taḥarrī

nāfile kılmak cā'izdir (st. 4, 5)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

[K1(47b-50a);K2(48a-50a);K3(49a-51b),M(30b-32b)]

K1 nüshasında 12 şart sayıldığı için bu nüsha diğer nüshalarla karşılaştırılmamıştır.

mālina (st. 9)→ M: mālında

Otuz üç gümüş iderse otuz üç para virir (st. 15)→ Bu cümle K2 ve K3 nüshalarında yoktur.

mālī (st. 24)→ M: māl

nākızdır (st. 41)→ M: nākış

degildir (st. 44)→ M: degil

eylemeyen (st. 50)→ M: eylemez

[K1(50a-50b);K2(50a-51a);K3(51b-52b),M(32b-33b);K4(66b-67b);K5(143a-143b)]

Ma'lūm ola ki fuḫahā'inde zekāt (st. 1)→ K1: Ma'lūm zekāt fuḫahā'inde

zekāt (st. 1)→ Bu kelime M nüshasında yoktur.

olunan (st. 2)→ K5: olan

mālı (st.2)→ M: māl

ile (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

mālı (st. 5)→ K3, M, K5: māl

niyyeti (st. 6)→ K3, M, K4: niyyet

ile (st. 6)→ K2,K5: üzere

kimse (st. 7)→ Bu kelime K2,K3 ve K4 nüshalarında yoktur.

‘ıyāline (st. 9)→ K3: ‘ıyāline

olan (st. 9)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

kimseler (st. 9)→ M: kimse

dāfi‘ (st. 13)→ K2: def‘

yāhūd (st. 15)‘ K1: yā

deyni (st. 16)→ K2: deynini

K1 nüshasında 10. satıra kadarki kısmın Bahr-ı Râyık’dan alındığı ifade edilmiştir.

[K1(50b-51a);K2(51a-51b);K3(52b-53a);M(33b-34a);K4(68a-68b);K5(144a)]

yirminiñ (st. 3)→ K1: yigirminiñ

beş (st. 3)→ K2: dört (K2 nüshasındaki bu hesap yanlıştır.)

mişķāldir (st. 4)→ K2,K3: mişķāl

ve iki mişķāliñ rub‘ı nişif mişķāldir (st. 4)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

belediñ (st. 7)→ K3, K4, K5: beled

mālında (st. 8)→ K5: mālından

ziyādesi (st. 9)→ K5: izdiyādı

ziyādeye (st. 9)→ K2: ziyāde

Nişābıñ ħumsından dūn olursa ol ziyādeye zekāt lāzım degildir (st. 10)→ Bu cümle K3 nüshasında yoktur.

ğuruşuñ (st. 11)→ K2: ğuruş

daħi (st. 12)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

olursa (st. 12)→ K2: olur

ğuruşuñ (st. 12)→ K5: bunuñ

daħi (st. 12)→ Bu kelime K2, K3, M, K4 nüshalarında yoktur.

[K1(50b-51a);K2(51b-52a);K3(53b-54a),M(34a-34b);K4(68b-69a);K5(144b)]

vezni (st. 3)→ K3, M, K4, K5: vezin

idiyor (st. 4)→ K1,K2: ider

daħi (st. 5)→ Bu kelime K3 ve M nüshalarında yoktur.

altuna (st. 5)→ altuna

ya'nī altundan ve gümüşden (st. 6)→ Bu kısım K3 ve M nüshalarında yoktur.

altundan (st. 6)→ K4,K5: altun

hükminde (st. 7)→ K5: hükminde bakılır

Vezne bakılır (st. 7)→ Bu kısım K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

ticārete (st. 7)→ K2: ticāret

kıymete (st. 8)→ K1: kıymetine

hükminde (st. 10)→ Bu kelime K1, K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

ba'zısı (st. 10)→ ba'zılar

olan (st. 10)→ Bu kelime K3, M ve K5 nüshalarında yoktur.

[K1(51b-52b);K2(52a-52b);K3(54a-54b);M(34b-35a);K4(69b-70a);K5(144b-145a)]

kimse (st. 1)→ M: kimesne

olursa (st. 2)→ K1: olsa

degil (st. 4)→ K5: degildir

gerek (st. 4)→ K5: gerekse

olsun (st. 5)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

mālīñ (st. 5)→ K3, M, K4: māl

māla (st. 6)→ K1: māl

seneniñ (st. 7)→ K5: sene

ķırķ koyuna zamm olunmaz belki bu otuz şığır (st. 9)→ Bu kısım K3 ve M nüshalarında yoktur.

üzerinden (st. 9)→ K2,K3,K4,K5: üzerinde

yigirmi koyuna mālīk olan kimse seneniñ eşnāsında (st. 10, 11)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

ķamusından (st. 13)→ K2: ķamusında

[K1(52b);K2(52b);K3(54b-55a),M(35a);K4(70b);K5(145b)]

mālī (st. 1)→ K2: māl

her biri kendi cinsine zamm olunur. Meşelā bir kimseniñ otuz toķuz koyunu ve yigirmi (st. 2,3)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

ģuruşı (st. 3)→ K2: ğuruş

[K1(53a);K2(53a);K3(55a),M(35b);K4(71a)K5(145b)]

ya'nī (st. 1)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(53a);K2(53a-53b);K3(55b),M(35b);K4(71a-71b);K5(145b-146a)]

şığır (st. 1)→ K4,K5: şığırdan

deve (st. 1)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

bu (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

seksan (st. 5)→ K5: sekiz

[K1(53b);K2(53b);K3(56a),M(36a);K4(71b-72a);K5(146a)]

sene tamām olmazdan evvel otuz koyuna daği mālîk olsa (st. 2)→ Bu kısım K3 nüshasında yoktur.

ne (st. 5)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

[K1(53b-54b);K2(54a);K3(56b-57a),M(36a-36b);K4(72a-73a);K5(146b-147a)]

bedeli (st. 2)→ K5: mālî

humsını (st. 3)→ K1,K2,K5: hımsın

vaķit (st. 3)→ K1: vaķitde

olduķca (st. 6)→ K3, M: almadıķca

köleyi (st. 7)→ K1: kölesi

aldığın (st. 8)→ K3: olduđıñ

itdiyse (st. 9)→ K3, K4: idiyse

geçdikce (st. 10)→ K2,M: geçmedikce

olmağa (st. 14)→ K2, K3, M, K4, K5: almağa

muħarrir (st. 14)→ K1: nāzım; K2,K5: nāzım ħazretleri

[K1(54b-55a);K2(54b);K3(57b),M(37a);K4(73b);K5(147a-147b)]

çoğalmasına (st. 2)→ K5: çoğalmasında

māla (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Ve ele girdigi vakit (st. 4)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

aldığı (st. 6)→ K3: aldığı

[K1(55b);K2(55a-55b),K3(58a),M(37b);K4(74b);K5(147b)]

otuz var (st. 1)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

ikişer (st. 3)→ K1, K2: iki

[K1(55b-56a);K2(55b);K3(58b);M(37b-38a);K4(74b-75a);K5(148a)]

ma'lûm ola ki (st. 1)→ Bu kelime K3 ve M nüshalarında yoktur.

eksikse (st. 2)→ K2,K5: eksige

zekât (st. 2)→ K2: zekâti

yüzde (st. 5)→ K2: iki yüz birde

[K1(56a-56b);K2(56a-56b);K4(75b-76a);K5(148b)]

almağ (st. 3)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

sikke (st. 4)→ K2: sikkeye

nişâbdır (st. 5)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

girmeyen (st. 8)→ K2: girmiş

bir kimseniñ (st. 10)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

sene (st. 10)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

anaları hâmile olur (st. 11)→ K1: ataları cümle olur; K2, K5: anaları cümle olur

[K1(57a-57b);K2(56b-57a);K4(76b-77a);K5(149a)]

birisine (st. 5)→ K1, K2: birine

virmese (st. 5)→ K1, K2: virse

zekāti (st. 5)→ K5: zekāt

māl (st. 5)→ K5: mālī

[K1(57b-58a);K2(57a-57b);K4(77a-77b);K5(149b)]

itse (st. 2)→ K1,K2,K5: eylese

yidirse (st. 2)→ K1,K4,K5: iderse

zekāta (st. 3)→ K4: zekāt

fuḡarāya (st. 3)→ K4: faḡīre

ādemiñ (st. 4)→ K1, K2: āmiriñ

deynini (st. 4)→ K4: deynin

işidince (st. 5)→ Bu kelime K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

zekāt (st. 5)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Ve bir ḡanī kimseniñ izinsiz zekātını edā itse cā'iz degildir; işidince ne deñli rāzı olub icāzet virirse de. (st. 6, 7)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

[K1(58a);K2(57b);K4(77b-78a);K5(149b-150a)]

maşārifden (st. 1)→ K2: maşārifde

ķıbleniñ (st. 3)→ K5: temlīki

[K1(58b);K2(58a);K4(78b);K5(150a)]

beleden (st. 1)→ K5: beldeden

kimselere (st. 4)→ K4: kimseler; K5: kişilere

Beşinci akrabāsı olan kimseye göndere (st. 4)→ K5: Beşinci akrabāsı ola. Ol kimseye göndere.

[K1(59a);K2(58a);K4(78b-79a);K5(150b)]

şahşıñ (st. 1)→ K4: şahş

îtibār (st. 1)→ Bu kelime K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

fiṭre (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

faḳīre (st. 3)→ K5: fuḳarāya

iden (st. 3)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

olan (st. 4)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

fuḳarāya (st. 4)→ K1: faḳīre

[K1(59a-59b);K2(58b-59a);K4(79a-80a);K5(150b-151a)]

mālī (st. 1)→ K4,K5: māl

nüzürdur (st. 2)→ K5: nezīrdır

kimseyedir (st. 4)→ K4, K5: kimsedir

mālī (st. 3)→ K4,K5: māl

mālī (st. 4)→ K4,K5: māl

āzādım (st. 5)→ K5: āzādım

ol (st. 5)→ Bu kelime K1, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Beşinci deyninden ziyāde nişāba mālīk olmayan medyūndur. (st. 8,9)→ K5: beşinci borçlu olan kimsedir.

ibn-i sebīldır. Ya'nī vaṭanında mālī olub (st. 9,10)→ Bu kısım K4 nüshasında yoktur.

kimse (st. 10)→ K1: kimsedir

ḥac (st. 11)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ziyāde-i merām (st. 12)→ Bu tamlama K4 nüshasında yoktur.

virirse (st. 13)→ K1: virse

[K1(60a);K2(59a);K4(80a-80b);K5(151a-151b)]

ma'deni (st. 3)→ Bu kelime K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

ma'deni (st. 3)→ Bu kelime K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

Biri (st. 5)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

[K1(60b-61a);K2(59b-60a);K4(81a-82a);K5(151b-152b)]

tarladan (st. 2)→ K1, K2: tarlalardan; K5: maldan

Ehl-i İslām'a (st. 2)→ K2,K4: Ehl-i İslām'ıñ

re'āyā (st. 3)→ K4: re'āyādan

tācirlerinden (st. 5)→ K1, K2, K5: tācirleri mālından

zekāt (st. 6)→ K1: zekātta

mālīñ (st. 9)→ K4,K5: mällarıñ

biri (st. 9)→ K4,K5: evvelki

ta'līm-i dīn (st. 10, 11)→ K1, K2: ta'līm

kimselerdir (st. 12)→ K1, K2: kimselere; K5: kimseleredir

degildir (st. 14)→ K4,K5: degil

kürkiniñ (st. 15)→ K1: eynine giydigi eşvāblar

pederine kıışsa'i naql eylemiş (st. 17)→ Bu kısım K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

vezīrine (st. 18)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

[K1(61b);K4(82a-82b);K5(152b)]

Ya'nī (st. 1)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

berrī yabanda bilinmeyüb (st. 2)→ Bu kısım K1, K2 ve K4 nüshasında yoktur.

māl-ı müşkâtdır (st. 3)→ K1, K2, K4: mâldır

lākâṭ gibi (st. 3)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

māl (st. 3)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ne deñli ol faḡīr uşūli ve fūrū'i olursa da (st. 3,4)→ Bu kısım K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

lāzım (st. 7)→ K2: lāzım

[K1(61b-62a);K2(60b-61a);K3(61a-61b),M(39a-39b);K4(82b-83b);K5(153a-153b)]

şavm (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

nifās (st. 2)→ K1: nifāsı

ile (st. 4)→ K3, M, K5: bile

gün (st. 7)→ K1, K2: günü

ba'zılar (st. 8)→ Bu kelime K1, K2, K3, M, K4 nüshalarında yoktur.

Niyet (st. 9)→ Bu kelime K3, M, K4, K5 nüshalarında yoktur.

miḡdārı (st. 10)→ K5: ḡadar

farz-ı ḡaṭ'ıdır (st. 11, 12)→ K1, K2: farzdır, ḡaṭ'ıdır

ḡayzı (st. 12)→ K1: ḡayz

olmayanlardan (st. 12)→ K1, K2, K4, K5: olmayanlarda

bunlara (st. 13)→ M: bunda

kebîre günâhdır (st. 13)→ K5: günâh-ı kebîredir

Nâzım-ı merhûm (st. 15)→ K2, K4: nâzım

Ânıñ için nâzım-ı merhûm didi (st. 15)→ K1: Ânıñ için nâzım didi; Bu cümle K3 ve M nüshalarında yoktur.

[K1(63a-63b);K2(61b-62a);K3(62b-63a),M(40a-40b);K4(84a-85a);K5(154a-154b)]

kimesneler (st. 2)→ K1: kimselere; K2,K5: kimseler

hâtûn (st. 2)→ K5: hâ'iz

yâhûd (st. 3)→ K1: veyâ

havf iderse (st. 5)→ K1, K2,K5: korçarsa

olursa (st. 6)→ K1: olunursa da

olan (st. 6)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

Eger zarar (st. 9)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

bunlar (st. 11)→ K1, K2: bu sekiz kimseler; K5: bu sekiz kimse

şülüşden (st. 12)→ K1, K2,K5: şülüş mālından

vâcibdir (st. 13)→ K5: farzdır

vârişleri (st. 14)→ K2: vârişler

yanında (st. 14)→ K1: yanından

Ammâ oruca kudret gelmezden evvel ölürlerse vaşiyet lâzım degildir (st. 15)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

lâzım (st. 15)→ K2: farz; K1: vâcib

eger (st. 17)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ğanī (st. 17)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

Ve eger ğanī (st. 17)→ K1: Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

Ḥāşıl-ı kelām zıkr olunan ḥā'iz ile nifāsıñ ğayrı olan kimseler oruç tutarlarsa şaḥīḥdir. Ḥā'iz ile nifāsıñ şaḥīḥ degildir. (st. 18, 19)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(63b-64a);K2(62a-62b);K5(155a-155b)]

ma'lūm (st. 1)→ K1, K2: ma'lūmuñ

Ramazān-ı Şerīf'iñ (st. 1)→ K1, K2: Ramazān-ı Şerīf ayınıñ

evvelki (st. 2)→ K1, K2: biri

ol niyyet (st. 3)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

ḍuḥādan (st. 4)→ ḍaḥve-i kibri ya dā

nūfesse (st. 5)→ K2: nifās

imsāk idüb (st. 7)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

vaḳt-i ṭulū'-ı fecirden (st. 8)→K5: ṭulū'-ı fecirden; K2: vaḳt-ı fecir

dek (st. 8)→ K1, K2: degin

biri (st. 9)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

Zīrā şabīniñ ve niyyetiden şoñra mecnūn olanıñ ve uğunan kimseleriñ oruç tutmaları şaḥīḥdir. Bu ikisiniñ ikinci ğünü oruçları şaḥīḥ olmadığı niyyet bulunmadığıyçündür (st. 10, 11, 12)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

[K1(64a-64b);K2 (62b-63a);K3(63a-63b),M(40b-41a);K4(85a-85b);K5(155b)]

olsun (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

keffāret-i ḳatil (st. 3)→ K3, K4, K5: ḳatil

ve (st. 6)→ K1:veyā

ve nezr ile vācib olan i'tikāf orucu ve mut'a orucu ve cezā'-i halk orucu ve cezā'-i şayd orucu (st. 7,8)→ K2: ve nezr ile vācib olan i'tikāf orucu ve cezā'-i halk orucu ve cezā'-i şayd orucu Bu kısım K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

yedi (st. 8)→ K3, M, K4, K5: üç

[K1(65a-65b);K2(63a-63b);K3(63b-64b),M(41a-42a);K4(86a-86b);K5(156a-156b)]

evvelkisi (st. 1)→ K1, K2: evvelki

ikincisi (st. 2)→ K1, K2: ikinci

orucudur (st. 2)→ K2: orucu

bir (st. 3)→ K1: bu

nezrim (st. 3)→ K3,K4: nezr

üçüncüsü (st. 3)→ K1: K2: üçüncü

günüñ (st. 5)→ K5: günü

dördüncüsü (st. 6)→ K2: dördüncü

orucu (st. 6)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Tafşili aşağıda keffāret-i şavm bahşinde beyān olunmuşdur (st. 7, 8)→ Bu kısım K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

eyleyen (st. 11)→ K5: iden

kimseler (st. 11)→ K5: kimse

ķurbānını (st. 11)→ K2, K3, K4: ķurbānın; M: ķurbāna

cezā'-i halk (st. 13)→ K3: halk

Ĥarem'de (st. 14)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Bu on gün oruca cezā'-i halk dirler (st. 15)→ Bu kısım K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

şaydı (st. 16)→ K4: şayd

öldürse (st. 16)→ K1, K2: öldürüb

eylerse (st. 16)→ K1, K2: eylese; K5: iderse

iderse (st. 16)→ K3, M: dilerse

ağçe'i (st. 17)→ K1: ağçeye

ol ağçe'i, dilerse (st. 17)→ Bu kısım K2, K3 ve M nüshalarında yoktur.

ol (st. 17)→ Bu kısım K2, K3 ve M nüshalarında yoktur.

Bu (st. 18)→ Bu kelime K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

orucu (st. 19)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

orucu (st. 19)→ K2: orucudur

Tafşile muhtâc (st. 19)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

[K1(66a-66b);K2(64a);K3(65a-65b),M(42a-42b);K4(87a-88a);K5(156b-157a)]

olur (st. 2)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

hürre (st. 4)→ K3, K4, K5: hür

viren (st. 4)→ K1: virilen

olduğı (st. 6)→ K5: olmadığı

ile (st. 6)→ K3, K4, K5: hürrüñ

kimesneniñ (st. 9)→ K1, K2, K4, K5: kimseniñ

Ve bir rivāyetde hāricden gelen kimseniñ yāhūd bir yüksek yerde olan kimseniñ şehādeti kāfidir (st. 10, 11, 12)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

[K1(66b-67b);K2(64b-65a);K3(66a-66b),M(43a-43b);K4(88b-89a);K5(157b-158a)]

imdi (st. 1)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ma' lūmuñ (st. 1)→ K2:ma' lūm

mekrūhdur (st. 2)→ K1, K2, K5: mekrūh

degildir (st. 3)→ K1, K2, K5: degil

aḥşamı (st. 5)→ K1: aḥşam

nāfile (st. 6)→ K2, M: nāfileye

aşlında (st. 6)→ K2,M: aşlından

bunlarıñ (st. 8)→ K3, M, K4, K5: bu günüñ

gelse (st. 8)→ K1, K3 ,M, K4, K5: gelmiş

'ādet (st. 8)→ 'ādeti

nāfile (st. 8)→ K1, K2, M: nāfiledir

niyyetinde (st. 9)→ K2: niyyetinden

nāfileye (st. 10)→ K2: nāfile

olsun (st. 10)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

dirse (st. 12)→ K1, K2: dise

ol (st. 12)→ K1: on

oruca (st. 14)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

terdīd (st. 14)→ K1, K2, M: terdīdi

[K1(68a-70a);K2(66a-67b);K3(67b-70a),M(44a-45b);K4(90a-92b);K5(159a-160b)]

kaşden (st. 1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

eyledigi (st.2)→ K5: eyledikleri

veyā devā olacaḡ (st. 2)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

kaşden (st. 3)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

tükrügi (st. 3)→ K1: tükürdügi

kaşden (st. 7)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

ve iftārdan şoñra ol günde maraž veyā ḡayž veyā nifās `arız olmazsa ve ol gün seferden gelmezse (st. 7, 8)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

lāzımdır (st. 9)→ K2: lāzım olur

eger (st. 10)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

giceden (st. 12)→ K5: gice

eylemese (st. 12)→ K5: eylese

şüretde (st. 12)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ğıdā (st. 13)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Veyā müştahātdan olmayan şabīye veyā insān şüretine girmeyen cinne (st. 13, 14)→ Bu kısım K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

oruç (st. 16)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

bozuldı (st. 16)→ K5: bozulmadı

ve (st. 17)→ K1: veyā

günde (st. 17)→ K1: günden

yirse (st. 18)→ K3, K4: yise; M, K5: yidiyse

Ve daḡı ma`lūmuñ olsun ki (st. 19)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

bu (st. 19)→ K1: bir

niyyeti (st. 20)→ K1, K2: niyyet

köle (st. 20)→ K1, K2: kul

Gerek müslim (st. 20)→ Bu kısım K3, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ayağı (st. 22)→ K3, K4, K5: ayağ

ayağı (st. 22)→ K3, K4, K5: ayağ

mükātebe (st. 23)→ K1, K2, M, K5: mükāteb

itse (st. 24)→ K5: eylese

aḳrabāsını (st. 24)→ K1, K2: aḳrabāsın

yarısını (st. 25)→ K1, K2: yarısın

bāḳīsini (st. 25)→ K1, K2: bāḳīsın

aşla (st. 26)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

tamāmen (st. 34)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

olunmaz (st. 36)→ K2: olunur

olur (st. 37)→ K2: olunur

güci (st. 38)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

eger (st. 42)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

aç (st. 43)→ K2: üç

iḥ'ām (st. 43)→ K2: ḫa'ām

olsun (st. 45)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

arpaya (st. 46)→ K2: arpa

iḥ'ām (st. 47)→ K2: ḫa'ām

iṭ'ām (st. 49)→ K2: ṭa'ām

[K1(71a-72b);K2(68b-69b);K3(71a-72b),M(46b-47b);K4(93b-95a);K5(161b-162b)]

(st. 1)→ “On iki” beyit demişse de tenkitli metinler sonucunda beyit sayısı on üç olmuştur; K5: on

tafşīl (st. 1)→ K2: tafşīli

olunur (st. 1)→ K1, K2, M: olunub

olunsa (st. 8)→ K3, M, K4, K5: olunub

ṭulū'-ı fecr zāhir olursa, veyā aḥşam oldı zann eylese yise (st. 12, 13)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

veyā aḥşam olmasında 'alā kavlin şekk eylese de yise (st. 13, 14)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

veyā şafağdan şoñra gice zann eylese de yise (st. 14)→ Bu kısım K1, K2 ve K5 nüshasında yoktur.

veyā mecnūne olmayan (st. 14, 15)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

ṭa'ām (st. 16)→ K2: ṭa'āmını

ise (st. 16)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

çok (st. 16)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

evvel (st. 19)→ Bu kelime K1, K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

iderse (st. 20)→ K5: itdiyse

veyā boğazına devā eylese (st. 22)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

kušduğı (st. 27)→ K2: kusduğın; K3, M: kusnuğı

cümlesine (st. 29)→ K1: cümlesi

cümlesinde (st. 30)→ K2: cümlesinden

Keffâret lâzım olmaz (st. 30)→ K1, K5: Keffâret lâzım gelmez; K2: Keffâret lâzım gelmeyen bundan aşağı orucu bozmayan şeyleri beyân ider.

[K1(74a-75b);K2(71a-72b);K3(74a-76a);M(48b-50a);K4(97a-99a);K5(164a-165b)]

tavâfîñ (st. 4)→ K5: tavâfdan

Meşelâ (st. 9)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ķâdir (st. 11)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olsalar (st. 12)→ K3, M, K4: olsa

ihtiyâc (st. 14)→ K1: ihtiyâcı

yerleri (st. 16)→ K5: yeri

zâ'id (st. 16)→ K2: zâ'ide

olmaķ (st. 18)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

mevtden (st. 22)→ K2: mürtedden

üzerinedir (st. 24)→ K2: üzerine

Ve maḥrem bâliĝ ve şâlih ve 'âķil olmaķ şartdır (st. 24)→ K1: Ve maḥrem 'âķil, bâliĝ ve şâlih olmaķ şartdır

şabî veyâ mecnûn (st. 24, 25)→ mecnûn veyâ şabî

şartdır (st. 25)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

farz (st. 25)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

kimseye (st. 27)→ K1: kimse

bilmekdir (st. 28)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

erlere (st. 31)→ Bu kelime K3, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

olmasınıñ (st. 37)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

edānıñ şıḥhatiniñ şartları ma'lūmuñ olsun (st. 38)→ K1: edānıñ şıḥhatiniñ farzları
beyān farzları ma'lūmuñ olsun

[K1(75b);K2(72b);K3(76a-76b);M(50a);K4(99a);K5(165b)]

iḥrām (st. 1)→ K1, K2: iḥrāmdır

ikincisi (st. 2)→ K5: ikinci

vaḳf (st. 2)→ K1: vaḳfe

üçüncüsü (st. 2)→ 120: üçüncü

ma'lūmuñ ola ki (st. 3)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

'Arafāt'a vaḳfeden (st. 3)→ K1, K2: 'Arafāt vaḳfesinden

elfāz-ı küfürden ve ef'āl-i küfürden ve i'tikād-ı küfürden (st. 4)→ K3, M, K4: küfürden

ve vāḳi' (st. 4, 5)→ K2, K3, M, K4 ve K5 nüshalarında bu kelimeler yoktur.

olsa (st. 5)→ K1, K2, K5: olursa

[K1(79a-87b);K2(76a-84a);K5(168b-176a)]

olsa (st. 3)→ K5: olmasa

itdigi (st. 4)→ K1, K2: itdirdigi

'aczi (st. 7)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

dirler (st. 8)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

itdirdikden (st. 9)→ K5: itdikden

olsa (st. 10)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ba'dehu (st. 10)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

üzerinde (st. 11)→ K5: üzerine

durmağa (st. 11)→ K5: durmak

niyâbetle (st. 13)→ K1: niyâbet

kimse (st. 13)→ K2: âdem

olur (st. 13)→ K2: olmaz

kendiyi (st. 13)→ K5: kendi

evinden (st. 14)→ K1, K2: erinden

niyâbet (st. 14)→ K5: niyâbetle

gelinceye (st. 15)→ K2: gelince

dek (st. 15)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

vakit (st. 15)→ K1: vakitde

itdirse (st. 16)→ K5: iderse

tafşîlen (st. 21)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

şart (st. 21)→ K1: şartı

kişiniñ (st. 26)→ K2: kimseniñ

evvelinden (st. 27)→ K5: evvelinde

hacc (st. 29)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olmağdır (st. 29)→ K5: olmak

it (st. 29)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

yerinde (st. 31)→ K1, K2: yerinden

iden (st. 31)→ K1, K2: ider

ķābil (st. 33)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur

itdirmek (st. 33)→ K5: itmek

Fāsid iden ķiři yine ol ĥacc emr iden ķiřiniñ birinden tekrar ĥacc itmek ile (st. 34)→
Bu cümle K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

mes'elede (st. 38)→ K1, K2: mes'ele

ve aldığı (st. 40)→ Bu kelimeler K1 nüshasında yoktur.

dağı (st. 40)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

zamānından (st. 41)→ K5: zamānında

ol (st. 42)→ K2: evvel

mīķātı (st. 43)→ K2: mīķāt

olmağa (st. 46)→ K1, K2: olmak

Rābi'a eşmesinde (st. 46)→ K5: rābi'atün-şemsinde

Mekke'ye duđūl (st. 48)→ K5: kimseye

itmedigi (st. 49)→ K1: itmese

ya'nī (st. 50)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ba'dehu (st. 50)→ K1: Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

đayrı (st. 52)→ K1, K2: İmāmeyn

niyyetine (st. 52)→ K5: niyyet

'umreyi (st. 52)→ K5: 'umre

Pes (st. 55)→ K1: Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

muğayyerdır (st. 56)→ K1, K2: muğayyer olub

taḥammül (st. 60)→ K1: müteḥammil

olsun (st. 61)→ K5: için

yerden (st. 66)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ne (st. 70)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olub (st. 72)→ K5: olur

vārişinindir (st. 72)→ K1, K2: vereşenindir

veresiye (st. 80)→ vereşeye

yaya (st. 81)→ K1: yayan

yāḥūd yayanlık çoğı yorulsa (st. 81)→ K1: yā yoluñ çoğını yürüse

çoğı (st. 81)→ K2: çoğını

yeterse (st. 84)→ K5: yeter olsa

farz (st. 87)→ K2: borç

Te‘ālā (st. 88)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

yerinden (st. 90)→ K1: bundan

kimse (st. 91)→ K1, K2: kişi

it (st. 91)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olmasa (st. 98)→ K2: olsa

olmayub (st. 98)→ K1, K2: olsa

yerine (st. 103)→ K5: birine

şevābı (st. 103)→ K5: cevāb

virnek (st. 106)→ K5: virse

iden (st. 106)→ K5: idüb

dilerse (st. 107)→ K1: dilerseñ

ola (st. 107)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

ḥacc (st. 109)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

ḥac (st. 110)→ Bu cümle K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

idüb (st. 111)→ K5: ider

itdiyse (st. 112)→ K5: iderse

olur (st. 116)→ K1: olmaz

Aḳçe alan kimse (st. 116, 117)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

az (st. 117)→ K5: izin

çuvala (st. 118)→ K1: çuval

iḥrām (st. 119)→ K5: emem

aldırmaḳ (st. 120)→ K5: aldığı

şuyı (st. 120)→ K1: şu

‘aleyh (st. 122)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ḥammām (st. 123)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ve (st. 125)→ K2: veyāḥūd

olanlar (st. 126)→ K5: olan

izin (st. 126)→ K5: izin

ḥükmi (st. 127)→ K5: ḥüküm

vārişlere (st. 129)→ K5: vereşelere

cā'iz olur (st. 130)→ K5: cā'izdir

idivirsiñ (st. 132)→ it dilerseñ

kime (st. 135)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

idene (st. 135)→ K1: iden

vārişe (st. 137)→ K1, K2: vereşe

Lākin (st. 140)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

Tā ki (st. 142)→ K1: yā

dek (st. 143)→ K5: ğurresinden

kendi (st. 145)→ K1, K2: ebedī

Şām'a (st. 148)→ K5: Şām

'inde (st. 151)→ K5: katında

olur (st. 153)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

kimseye (st. 154)→ K5: kimse

ḥacc (st. 154)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

bu (st. 157)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ḫurbānı (st. 159)→ K2: ḫurbān

ḥaccı (st. 161)→ K5: ḥac

evvelā (st. 165)→ Bu kelime K1, K5 nüshalarında yoktur.

olan (st. 165)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

virnek (st. 167)→ K5: virseñ

biz (st. 170)→ K5: eger

şartı (st. 171)→ K5: şart

şartlar (173)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olan (st. 173)→ K2: Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

câ'iz olur (st. 174)→ K1, K5: câ'izdir

kimseyi (st. 176)→ K1: kimse

devesine (st. 177)→ K5: dutsa

olursa (st. 177)→ K1: olur

ağçe'i (st. 178)→ K1, K2: ağçeye

gerekdir (st. 178)→ K5: gerek eder

ağçesidir (st. 180)→ K5: ağçedir

alub (st. 180)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

vâlideyne (st. 186)→ K1: vâlideynine

farz (st. 186)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

on (st. 187)→ K1: ol

ile (st. 188)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

hurrem (st. 188)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

oğlan (st. 188)→ K5: olan

olur, ve şâlihlerden (st. 189)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

'aleyhi's-selâm (st. 194)→ K2: şallallâhu 'aleyhi ve sellem

haccın (st. 198)→ K5: haccı

şerâ'itlere (st. 199)→ K5: şerâ'itlerine

olmadığı (st. 204)→ K2: olduğu

belki (st. 204)→ K5: bil

veyā (st. 206)→ K1: yā

meşrū´ (st. 208)→ K5: şürū´

kılmak (st. 208)→ K2: kalmak

kimseniñ (st. 209)→ K5: kimse

kimse´i (st. 209)→ K5: kimse

hacda (st. 210)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

nice (st. 210)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

İlla’llāh (st. 211)→ K5: illa’llāh

āhar (st. 212)→ K5:āhara

müte´allık (st. 212)→ K5: menfa´ati

iḥlāşa (st. 214)→ K5: ḥalāşa

Allāhumme´r-zuḳni şehādeti fī sebīlike vec´al mevti fī beledī rasūlik. Amin (st. 214, 215)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

[K1(89a-95b);K2(85b-90a);K5(177b-184a)]

bir (st. 3)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

keçi (st. 4)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

yaşına (st. 4)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

bayrāmı (st. 5)→ K5: bayrām

Ḳurbānına (st. 6)→ K5: Ḳurbān

günü (st. 7)→ K5: gün

‘ākīl olmak ve bālīg olmak ve hūrr olmak ve ğanī olmak ve muqīm olmak ve dār-ı harbde uđhiyyeniñ vācib olduğunu bilmekdir (st. 7-9)→ K1: müslim olmak ve hūrr olmak ve ğanī olmakdır

kimsede (st. 9)→ K2: kimseniñ

şartdan (st. 10)→ K1, K2: dörtten

aşliyyeden (st. 12)→ K5: aşliyyesinden

karışık (st. 13)→ K1: karışığı

bir (st. 16)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Muşhaf-ı Şerīfi (st. 16)→ K1: Muşhaf; Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

veyā sā’ir kitābı (st. 16)→ K2, K5: vesā’ir kitābı

Nişāba bālīg olursa ħurbān vācib olur. Gerek müstākilen bālīg olsun gerek āhar mālī zamm itmekle bālīg olsun (st. 17, 18)→ Bu kısım K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

ba’zısı (st. (19)→ K1, K2: ba’zılar

ādāb (st. 20)→ K2: edeb

Ve ğāzileriñ silāhı (st. 21)→ K1: ve ğille viren mülk-i ‘aķār

Ve ba’zılar bir senelik zaĥīre ħāşıl olursa üzerine vācibdir didiler (st. 22, 23)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

Ve ğāzileriñ silāhı ba’zı ‘ulemā kıymeti mu‘teberdir didiler. Ve ba’zılar bir senelik zaĥīre ħāşıl olursa üzerine vācibdir didiler (st. 21, 22, 23)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

kış (st. 25)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Ziyāde (st. 25)→ K5: ğayrı

ve bir inek (st. 28)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

h̄isāb olunur (st. 29)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

gündelik (st. 30)→ K5: günde

mu‘acceli (st. 31)→ K5: mu‘accel

olunur (st. 32)→ K5: olursa

olur (st. 32)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

h̄isāb olunur eger (st. 32)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

ve eger nişāb itmezse urbān vācib degildir (st. 32, 33)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

degildir (st. 33)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

idince (st. 34)→ K1: idince

Eger (st. 34)→ Bu kelime K1, K5 nüshalarında yoktur.

boğazlarsa (st. 34)→ K5: boğazlanırsa

köye tābi‘ olur (st. 35)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

şehirde (st. 35)→ şehir

köy ve (st. 36)→ Bu kısım K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

şehre tābi‘ olur (st. 37)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

behāısı (st. 40)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

amuş (st. 40)→ Bu kelime K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

kimse (st. 41)→ K1, K2: kimseniñ

bir amuş veyā (st. 41, 42)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

müşterek olan kimselerde üç şart bulunmak lāzımdır. Bu üç şartıñ birisi ol müştereklerde bulunmazsa cümlesiniñ urbānı şahıñ olmaz. Ol müşterekler lahm

bilen taḫsīm iderken vezn ile taḫsīm iderler, efḏal budur. Her ḥâlde taḫsīmde vezin lâzımdır (st. 42, 43, 44, 45)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

bölükden (st. 48)→ K2: bölükde

bölük (st. 48)→ K2: bölükden

eylese (st. 49)→ K1: itse

vereşeden (st. 50)→ K2: vereşeler; K5: vereşe

boğazlarsa (st. 51)→ K2,K5: boğazlarsa

ḫurbāniñ (st. 52)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

gerek şatın alsın ve gerek kendin şavardan olsun ol ḫurbāna behā taḫdīr iden ḫıymetin fuḫarāya taşadduḫ itmek ol kimse üzerine vācibdir. Ol ḫurbān ki (st. 52, 53, 54)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

ḫurbānı (st. 56)→ K5: ḫurbān

ḫurbāndan (st. 56)→ K5: ḫurbān

ḫurbānı (st. 56)→ K5:ḫurbāndan

diri (st. 56)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

ḫıymetini (st. 58)→ K5: ḫıymeti

ḫurbānı (st. 58)→ K5: ḫurbān

muḫaddem (st. 58)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

olursa (st. 60)→ K5: olsa

yürüyüb (st. 62)→ K2: yürür

bir (st. 62)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

veyā göziniñ ekşeri gitmiş (st. 65)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

Eger (st. 65)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ķuyruksuz doğmuş (st. 68)→ K5: ķulaksız doğmamış

gibi (st. 68)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

‘alefden (st. 70)→ K2: cīfeden

yinmez (st. 70)→ K1: yimez

ķayvānı (st. 71)→ K5: ķayvān

ķıfz it diyü virilsin gerek müşterek olsun gerek zevcinden ve gerek (st. 73, 74)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

idüb (st. 76)→ K5: iderse

mālında (st. 78)→ K1: mülkinde

tazmīne (st. 79)→ K1: tazmīnine

zēbiķ (st. 79)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

řoñradır (st. 79)→ K1: řoñra

‘aybından (st. 80)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

faķīr (st. 82)→ K5: fuķarā

Ve eger ol fuķarā ķurbānı alırken yāhūd almazdan evvel, mücerred ķurbānı niyyetle alır kendiyē vācib itmedi ise, ve eger üzerine vācib eyledi ise, bir ğayrısın a‘lāsından alır zēbiķ ider (st. 82, 83, 84)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

olsa (st. 86)→ K5: olursa

zābiķden (st. 87)→ K1: zēbiķden

yitse (st. 88)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ķurbān (st. 90)→ K1, K2: ķayvān

ikinci (st. 91)→ K5: iki

ķoyunı (st. 91)→ K5: ķoyun

ķurbān gūni (st. 93, 94)→ Bu kısım K5 nūshasında yoktur.

ķurbān (st. 94)→ Bu kelime K1 nūshasında yoktur.

olsa (st. 94)→ K5: ola

vācib (st. 95)→ Bu kelime K5 nūshasında yoktur.

niyyet (st. 95)→ Bu kelime K1 ve K5 nūshalarında yoktur.

ol kimesne ūzerine (st. 96)→ Bu kelime K1 ve K5 nūshalarında yoktur.

uđĥiyye (st. 96)→ Bu kelime K1 ve K5 nūshalarında yoktur.

Ba'zılar (st. 96)→ K1: Ba'zıları

ķurbānını (st. 97)→ Bu kelime K5 nūshasında yoktur.

ķurbān (st. 99)→ Bu kelime K5 nūshasında yoktur.

ķurbānını (st. 99)→ K5: ķurbān

ķurbān (st. 99)→ Bu kelime K5 nūshasında yoktur.

cā'izdir (st. 102)→ K5: cā'iz

kendi (st. 102)→ Bu kelime K5 nūshasında yoktur.

bilinirse (st. 103)→ K2: bilinir

ķıymetine (st. 106)→ K1: niyyetine

Bu iki kimseler ķurbānından yirler ve yidirirler ve hem tařadduķ iderler. Ve eger ol kimseleriñ 'ayāsı ĥaķķ ise tařadduķ itmeyūb kendi nafaķa idinmek dađı cā'izdir (st. 106, 107, 108)→ Bu kısım K5 nūshasında yoktur.

ve hem taşadduḡ iderler. Ve eger ol kimseleriñ ‘ayāsı haḡḡ ise taşadduḡ itmeyüb kendi nafaḡa idinmek daḡi cā’izdir (st. 107, 108)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

iden (st. 110)→ K5: eyleyen

yidirmezler (st. 112)→ K2, K5: yidirirler

Hemān fuḡarāya taşadduḡ itmek vācibdir (st. 112, 113)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

nāṣī (st. 113)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

miḡdār (st. 114)→ K1: miḡdārı

ḡıymetini (st. 114)→ K5: ḡıymeti

faḡīr (st. 115)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olub (st. 116)→ K5: olur

Ve Behce şāḡibi daḡi fetvāyı bu ḡavle virmişdir (st. 117)→ Bu cümle K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

veledi iḡün (st. 119)→ K1, K2: veledinden

iḡün (st. 119)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

velīsi (st. 120)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

‘aynī ile (st. 122)→ ya ‘nī iḡn ile ḡanī

cā’izdir (st. 124)→ K2: cā’iz

niyyet-i meyyit (st. 127, 128)→ K1, K2: meyyit

ḡurbān (st. 128)→ K2: ḡurbānı

ol kimse (st. 128)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

Ẓebḡiñ (st. 129)→ K1, K2: zebih

ḳurbāndan (st. 131)→ K5: ḳurbānı

itseler (st. 133)→ K5: itse

meşelā (st. 133)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

her (st. 133)→ K2: bir

keşire (st. 137)→ K1: keşir

ḳurbānıñ (st. 139)→ K2: ḳurbān

çömlek gibi (st. 141)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

zebiḥden (st. 142)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Ba'zılar (st. 144)→ K1: Ba'zıları

yüñden ve deriden behā taḳdīr itmedin bir şey'le mübādele idüb ol şey'den (st. 145, 146)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

ziyāret (st. 151)→ K1: ziyāreti

bir (st. 151)→ K1: biri

niyyeti (st. 163)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

zamānda (st. 168)→ K5: zamāne

Ānlar daḥi ḳurbān itdikde aña virirler. Nevbetle birbirin ḳurbānların yirler (st. 169, 170)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

iderse (st. 174)→ K5: idüb

Zīrā (st. 175)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

[K1(116b);K2(112b-113a);K3(106b);M(67a);K4(130b-131a);K5(201a-201b)]

istiḥāzadır (st. 2)→ K5: istiḥāza

yā (st. 2)→ K1, K2: veyā

ḥātūnuñ (st. 3)→ K5: ṭoğuraniñ

eksik (st. 5)→ K5: evvel

Eger (st. 5)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ekşeri (st. 5)→ Bu kelime K1 ve M nüshalarında yoktur.

aydan (st. 5)→ K1, K2, M, K4: ay yā

[K1(117a);K2(113a);K3(106b-107a);M(67a-67b);K4(131a);K5(201b)]

aķmazsa (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

kırķ günden ziyādesi (st. 3)→ K1, K2, K3, M, K4: ziyāde aķarsa

[K1(117a);K2(113a-113b);K3(107a-107b);M(67b);K4(131a-131b);K5(201b-202a)]

ikiz (st. 1)→ K1: eger

‘iddeti (st. 1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olmaķ (st. 1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

düşüg (st. 2)→ K1, K2, M, K4, K5: düşüd

düşerse (st. 2)→ K2: düşürürse

ve sā’ir a’zāsından birisi bir ‘uzvı (st. 3)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

olan (st. 5)→ K1, K2: olunan

ķan (st. 6)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Lākin (st. 6)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

yā daḥi ziyāde (st. 6, 7)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

eksik aķdıysa istiḥāza olur (st. 7)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

Zīrā eḳal ʔuhur, onbeş gündür. Ama üç günden eksik aḳdıysa yāhūd ḥayız kesileli on beş gün tamām olmadan düşerse, bu iki ḳan ḥayız degildir. Belki dem-i istiḥāza dirler. tafşīli aṣağıda gelir (st. 7, 8, 9)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(117b-118a);K2(113b-114a);K3(107b-108a);M(68a-68b);K4(131b-132b);K5(202a-202b)]

Ya´nī (st. 1)→ Bu kelime K1,K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

eḳal (st. 2)→ K5: evvel

eksik (st. 4)→ K2: evvel

gün (st. 5)→ K1, M: günde

günüñ (st. 7)→ K5: aşereniñ

günüñ (st. 8)→ K2: gün (satırdaki 2. günüñ)

kesilüb (st. 10)→ K2: kesüb

olan (st. 10)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

yā (st. 11)→ K1, K2, M: veyā

ḥayzı (st. 12)→ K3, K4, K5: ḥayız

şoñra (st. 13)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Geçdikce (st. 14)→ K1: geçmedikce

ekşerine (st. 14)→ K3, K4, K5: ekşeri

üzerine (st. 15)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

müstemir (st. 15)→ K3: müsetter; K5: müsemmer

[K1(118a-118b);K2(114b);K3(108b);M(68b);K4(132b-133a);K5(202b-203a)]

eyleye (st. 1)→ K4: ider

namāzın (st. 2)→ K2: namāzı

eger ğusle kâdir olmazsa teyemmüm ide (st. 4)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ikinci (st. 7)→ K5: iki

ya'nî kan kaṭ' olduğdan şoñra on beş güne kadar (st. 7, 8)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

[K1(118b-119a);K2(114b-115a);K3(109a);M(69a);K4(133b);K5(203a-203b)]

Bu qanıñ kesilmesi 'âdetden evvel olursa, 'âdeti gelmedikce cimā' helâl olmaz (st. 1, 2)→ Bu cümle K1, K2, K3, M ve K5 nüshalarında yoktur.

tamām (st. 3)→ K2: hemān

kan (st. 3)→ Bu kelime K2, K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

âhiresinde (st. 4)→ K2, K3, M, K4: âhîrinden

ögle (st. 6)→ K1, M: öyle; K3: ola

ve orucın ũutar (st. 8)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

yā (st. 9)→ Bu kelime K3 nüshasında yoktur.

kesilmezse herhâlde ğusl itmeksizin cimā' helâl olur (st. 9, 10)→ K1: kesilirse yā ğusl itmeksizin cimā' helâl olmaz

yā kesilmezse herhâlde (st. 9, 10)→ Bu kısım K2, K3 ve M nüshalarında yoktur.

[K1(119a);K2(115a);K3(109a-109b);M(69b);K4(134a);K5(203b)]

dirler (st. 2)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ķayırmadığından (st. 3)→ K5: ğayırmadığından

'âdeti (st. 3)→ K1, K4: 'âdetini

yaķında (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

[K1(119b);K2(115b);K3(109b-110a);M(69b);K4(134a-134b);K5(203b-204a)]

Müfesserün bih (st. 2)→ K1, K2, M, K5: müftiyyün bih

intikāli (st. 3)→ K3: intikāl

olur (st. 3)→ K3: Bu kelime yok

gün (st. 6)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

görse (st. 6)→ K2: göre

hem zamānda (st. 6)→ Bu kısım K1, K2, K3 ve K4 nüshalarında yoktur.

‘adedde (st. 7)→ K1, K2: ‘adedinde

oluna (st. 7)→ K5: oldu

[K1(119b-120a);K2(116a);K3(110a);M(70a);K4(134b-135a);K5(204a-204b)]

aķarsa ‘ādeti yine (st. 3)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

iderse (st. 5)→ K3: ider

[K1(120a);K2(116a);K3(110b);M(70a-70b);K4(135a);K5(205a)]

aydan (st. 2)→ K5: ayda

on (st. 2)→ Bu kelime K2, K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

güni (st. 2)→ K2, K3, M: gün

[K1(120b-121a);K2(116b-117a);K3(111a);M(70b);K4(135b);K5(205a-205b)]

Ma‘lüm ola ki (st. 1)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

günlerdir (st. 2)→ K3, K4, K5: günlerde

[K1(125b-126b);K2(121a-122b);K4(140b-142a);K5(210a-211a)]

itmekle (st. 1)→ K2: itmege

ve (st. 1)→ K2: veyā

ile (st. 1)→ K2: ve

bakmak ile hürmet (st. 1, 2)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

‘avrata (st. 2)→ K2: ‘avratına

yapışsın (st. 5)→ Bu kelime K1, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

gerek (st. 5)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

yapışsın, gerek (st. 5)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

erde (st. 5)→ K5: ere

olsun (st. 7)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

aşağıda (st. 8)→ K1: aşağı

kişiye (st. 8)→ K4: kişide

eriñ (st. 10)→ K1: öñ

olur (st. 11)→ K1, K2, K4: oldı

yapışan (st. 12)→ K4: yapışmak

kızınıñ (st. 14)→ K2: kızınıñ

Ṭoğuz (st. 16)→ K5: Ṭoğuzuncı

anasını (st. 18)→ K2: anası

ma‘hūdına (st. 18)→ K5: ma‘hūda

ügey (st. 19)→ K1: ügeyi

döşekde (st. 22)→ K2: döşeginde

kızınıñ anası babasına ebedī ḥarām olur. Ve bir kimse ‘avratıyla döşekde iken cimā‘ için ‘avratına el uzatsa ama kızınıñ döşegi yakın olub bilmeyüb kızınıñ çıplak yerine

şehvetle yapışsa yāhūd ince libās üzerinden yapışub ıscaklığını duysa, anası babasına ebedī olur (st. 22-25)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

duysa (st. 25)→ K4,K5: derisine

pīrlər (st. 29)→ K4,K5: pīrleriñ

hātūnı (st. 30)→ K2: hātūn; K5: hātūnuñ

hātūnuñ (st. 31)→ K4: hātūna

livāṭa eylese hürmet şābit olmaz. Hāḫḫā ol ādem ol hātūnuñ (st. 30, 31)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

alsa (st. 32)→ K2: eylese

olur mu? El-cevāb (st. 33)→ Bu kısım K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(128b-129b);K2(124b-125a);K4(144b-145b);K5(212b-213a)]

cümleden (st. 2)→ K2: cümle

‘uzvı (st. 2)→ K1, K2: ‘uzuv

rub‘ (st. 3)→ K2: rābi‘

ebeden (st. 3)→ K1: ebedī

Bilā-keffāret cimā‘ itmek ve dā‘ilerin işlemek hārām olur (st. 5, 6)→ Bu cümle K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

bunuñ (st. 7)→ K4,K5: bu

eger (st. 7)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

vaḫitde (st. 8)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

gice (st. 9)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

iki (st. 12)→ K4,K5: yeñi

ay (st. 12)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

faķire (st. 12)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

günince (st. 12)→ K2: bir günde; K1: her birine bir günde

veyā bir faķire altmış günince günde bir fiķre virir (st. 13)→ Bu kısım K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

faķiri (st. 13)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

iķāam (st. 14)→ K2, K4: ķaāam

ķarınları (st. 14)→ K1: ķarınların

ile (st. 15)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

etmeginden (st. 17)→ K1, K2: etmegine

ķatıķdan (st. 17)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

faķire (st. 18)→ K2: faķir

iķāam (st. 18)→ K2: ķaāam

iķāam (st. 18)→ K2: ķaāam

Yaānī altmış ādemi bir öyün ųoyurmuş olur. Yeāni baēdan (st. 18, 19)→ Bu kısım K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

iķāam (st. 19)→ K2: ķaāam

SONUÇ

18. yüzyıl şairi Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin hayatı hakkında şuara tezkirelerinde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri ve Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmani'sinde de "Ceceli Müftü İbrahim Efendi"nin hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır. Şairin hayatı hakkındaki malumat, eserlerinin yazma nüshalarındaki bilgilerden edinilmiştir. Yazma nüshalardan anlaşıldığı kadarıyla müellif, Nakşibendi tarikatına müntesip olup Kastamonu'da yirmi sene müftülük yapmıştır. 1199 (m. 1785) yılında vefat etmiştir. İncelemesi yapılan "Şâfi" isimli eserin çeşitli kütüphanelerde otuzdan fazla nüshası mevcuttur. Bu nüshalardan bazılarında eserin ismi "Envâr-ı Şifâ", "Manzûmetü'l-Fıkıh", "Akâid Manzûmesi" ve "Manzûm İlmihal" olarak kaydedilmiştir. Yine eserin müellifi "Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, "Muhammed Fevrî", "Aziz Mahmud Hüdaî", "Gulam Ali", "Salih", "Aşık Ömer Konevi" ve "Saruhanî İbrahim Uşşak" olarak yanlış isimlerle kayıt altına alınmıştır. Bu kişilere ait gösterilen söz konusu eserin Ceceli Müftü İbrahim Efendi'ye ait olduğu tashih edilmiştir.

Kütüphane kayıtlarından hareketle Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin incelemesi yapılan eserinden başka beş tane daha eseri vardır. Bu eserler şunlardır: İlki Mekke şehrinin faziletlerinin mensûr bir şekilde Arapça anlatıldığı "Fezâ'ilü'l-Mekke Risalesi". İkincisi kurban ibadetinin mensûr olarak anlatıldığı "Risâle-i Udhiyye"si. Üçüncüsü yeme-içme adabının mensûr olarak anlatıldığı "Kırk Hadis Tercümesi". Dördüncüsü 29 beyitten oluşan "Manzûm Esmâ-i Hüsnâ"sı. Beşincisi 104 beyitten oluşan İslam miras hukukunun anlatıldığı "Manzûm Ferâ'iz"idir.

Altı nüshanın karşılaştırılması sonucu "Şâfi" adlı eser ile ilgili bilgiler şu şekildedir. Toplam 924 beyit olan "Şâfi", manzûm bir ilmihaldir. Eser, tertip yönüyle diğer fıkıh eserlerinden farklılık göstermektedir. Eser itikâd, farz, vâcip, harâm ve mekrûh, sünnet, müstehap olmak üzere altı bâbdan oluşmaktadır. Namaz ibadetinin farzları farz bâbında, vâcipleri vâcip bâbında, harâm ve mekrûhları harâm ve mekrûh bâbında, sünnetleri sünnet bâbında, müstehapları müstehap bâbında anlatılmıştır. Oruç, zekat, hac gibi ibadetler de namaz ibadeti gibi altı ayrı bâbda anlatılmıştır. Bu altı bâbdan sonra hayz, nifâs, bey' şirâye, müzâra'ie, sayd, nikâh, talâk, zihâr ile ilgili fikhî meseleler de beyan olunmuştur.

Eser, Hanefi mezhebine uygun olarak yazılmış bir fıkıh kitabıdır. Eserin beyitlerinden tespit edilen bilgilere göre müellif; Ebû Hanîfe'den, İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'den, Kerhî'den, Tahavî'den, İmâm Gazzâli'nin eseri İhyâ'u Ulûmi'd-din'den, İmâm Mâtürîdî'den, Molla Hüsrev'in "Dürerü'l-Hükkâm"ından ve Haskefî'nin "Dürrü'l-Muhtâr"ından faydalanmıştır.

Eser, aruzun hezec bahrinin "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün" kalıbı ile yazılmıştır. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin gayesi, her Müslüman'a gerekli olan ilmi hal bilgilerini öğretmektir. Bunu yaparken şiirin akılda kalıcılığı ve nesir yazıya göre daha ezberlenebilir olması husûsiyetlerinden faydalanarak eserini manzûm olarak yazmıştır. Müellifin sanat yapma gibi bir arayışı yoktur. Nitekim eserinde de, faydalı olmayan konularda şiir yazılmasını uygun görmemiştir. Mesleği müftülük olan Ceceli İbrahim Efendi, sadece dinî konularda eser yazmıştır. "Şâfiî"nin inceleme kısmında görüldüğü üzere müellif, anlatmak istediklerini aruz vezni ile anlatmakta zorluk çekmiştir. Aynı şekilde İbrahim Efendi, eserini mesnevi nazım şekli ile yazmış olmasına rağmen kafiye bulmada da zorluk çekmiş, birçok beyitte ahengi, revî harfi olmadan rediflerle sağlamıştır.

Eserin üçte birini kapsayan İtikat (69-153 beyitler), Menhiyyat (627-755 beyitler) ve Müstehap (785-831 beyitler) bölümleri akıcı ve anlaşılır bölümler iken bunlar haricindeki bölümlerde anlatım, genel olarak kapalı ve anlaşılması zor beyitlerden oluşmaktadır.

Klasik Türk edebiyatı döneminde Türkçe yazılmış 24 adet manzûm fıkıh eseri tespit edilmiştir. Bu eserlerin bazıları 100 beyit kadarken bazıları 7000 ilâ 9000 beyit civarındadır. Hacim olarak küçük olan eserler genellikle sadece namaz ve abdest ibadetinin anlatıldığı eserlerdir. Binlerce beyitten oluşan eserler ise hemen hemen fıkıhın tüm meselelerinin anlatıldığı eserlerdir. Bu eserler şekil özellikleri bakımından genellikle mesnevi nazım şekliyle yazılmışlardır. Vidinli Sa'dî'nin "*Manzûme-i Salât-ı Sa'dî*"si, Muhammed Tûrâbî'nin "*Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî*"si, Sunullah-ı Gaybî'nin "*Huda Rabbim Manzumesi*" kaside nazım şekli ile yazılmışken Şemsî Ahmed Paşa'nın "*Manzûm Vikâye Tercümesi*", Halife Muhammed Efendi'nin "*Dürretü't-Tâc*", Seyyidî'nin "*Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî*"sinin bir bölümü kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Kalan eserler mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Ayrıca bu eserlerin tümü aruz vezni ile yazılmıştır.

Şairlerimiz fıkıh eserlerini Türkçe'ye manzûm olarak tercüme ederken bir takım Arapça fıkıh eserlerinden faydalanmışlardır. Bu eserler şunlardır: Burhânüşşerîa Mahmûd'un "*Vikâyetü'r-Rivâye fî Mesâ'ili'l-Hidâye*"si, İmam-zâde eş-Şargî Muhammed b. Ebî Bekr'in "*Şir'atü'l-İslâm*"ı, Lutfullah Fâzıl en-Neseî el-Keydânî'nin "*Fikhü'l-Keydânî*"si, Molla Fenârî'nin "*Mukaddimetü's-Salât*"ı, Molla Hüsrev'in "*Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*"ı, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskeî'nin "*Dürrü'l-Muhtâr*"ı, İmâm Gazzâlî'nin "*Kimyâ-yı Sa'âdet*"i ile "*İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*"i, Şeyh Bedreddin'in "*Teshîl Şerhu Letâ'ifi'l-İşârât*"ı, Siğnâkî'nin "*Nihâye fî Şerhi'l-Hidâye*"si, Ahmed Bîcan'ın "*Envârü'l-Âşıkîn*"i, Beyzâvî'nin "*Tefsîrü'l-Kâdı (Envârü't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl)*"sı, Zemahşerî'nin "*Tefsîrü'l-Keşşâf*"ı, Ebû'l-Leys'in "*Tefsîru Ebi'l-Leys (Tefsîru'l-Kur'ân)*"i, "*Hizânetü'l-Fikh*"ı ile "*Mukaddime*"si, Nüreddin es-Sâbûnî'nin "*Kifâye fi'l-Hidâye*"si, Kudûrî'nin "*Muhtasar*"ı, Secâvendî'nin "*Ferâizü's-Sirâciyye*"si, Halebî'nin "*Mülteka'l-Ebhur*"u, Cevherî Efendi'nin "*Cevâiru'l-Ferâiz*"i, İbni Melek'in "*Şerh-i Mesâbîh (Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr)*"i, "*Şerhu Mecmai'l-Bahreyn (Şerh-i Mecma'a)*"i ile "*Şerh-i Menâb*"ı, Kâdîhân'ın "*Fetâvâ*"sı, Bezzâzî'nin "*Fetâva'l-Bezzâziyye*"si, Sedîdüddin el-Kâşgarî'nin "*Münyetü'l-Musallî*"si, Tâhir b. Ahmed el-Buhârî'nin "*Hulâsatü'l-Fetâvâ*"sı, Âlim b. Alâ'nın "*Fetâva't-Tatarhâniyye*"si, Burhâneddîn el-Buhârî'nin "*Zahîretü'l-Fetâvâ*"sı, Burhâneddin el-Merginânî'nin "*Hidâye*"si, Kâkî'nin "*Uyûnü'l-Mezâhib*"i, Kutbeddîn b. Mehmed İznikî'nin "*Mukaddime*"si, İbn Kemal Paşa'nın "*İslâh-ı İzâh*"ı. Bunlardan başka müellifleri tespit edilemeyen "*Şerhü'd-Dekâ'ik*", "*Şerh-i Vuzû*", "*Şerh-i Tetimme*", "*İnâye*", "*Şerh-i İnâye*", "*Şerhü't-Tahâvî*", "*Şerh-i Düre*", "*Şerhü Fezâ'ili's-Salavât*", "*Şerh-i Hidâye*" eserleri. Bu eserlerin yanı sıra Birgivî Mehmed Efendi'nin Türkçe yazdığı "*Vasiyyet-name*"si öğrencisi Bahtî tarafından manzûm hâle getirilmiştir. Görüldüğü üzere fıkıh mahiyetli manzûm eser yazan klasik dönem şairleri toplam 44 eserden faydalanmıştır.

Manzûm olarak tercüme edilen eserlerden Vidinli Sa'dî'nin "*Manzûme-i Salât*"ı 20, Selîm'in "*Risâletü Manzûmeti fî Şurûti's-Salât*"ı 17 eserden faydalanılarak yazılmıştır. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin "*Şâfî*"si de Dürerü'l-Hükkâm, Dürrü'l-Muhtâr ile İhyâ'u Ulûmi'd-din eserlerinden ve Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, İmâm Mâtürîdî, Tahavî ve Kerhî'nin görüşlerinden faydalanılarak yazılmıştır.

Neticede bu tez, klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde fıkıh ilmi üzerine telif ve tercüme birçok manzûm eserin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Klasik dönem şairlerinin geniş ve çetrefilli bir disiplin olan fıkıh ilmi üzerine hemen her asırda ve üç dilde de manzûm eser yazmaları, bu nitelikte eser yazmanın gelenek hâline geldiğinin göstergesidir. Aynı zamanda durum, Türkçe'nin ilim dili olduğunu ve klasik Türk edebiyatının sınırlarının ne kadar geniş olduğunun da göstergesidir.

Kütüphane kayıtlarında kime ait oldukları bilinmeyen veya müellifi ve eser ismi yanlış olarak kaydedilen birçok eserin incelemesi yapılmış, bu eserler hakkında verilmiş olan eksik ve yanlış bilgiler tashih edilmiştir.

Bu itibarla bu tez, manzûm fıkıh eserleri üzerine araştırma yapacak araştırmacılar için yol gösterici bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim, İsmail Belig Nuhbetü'l-Asar li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar, AKM Yayınları, Ankara 1999.

Afyoncu, Erhan, "Şemsi Ahmed Paşa", <http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=%C5%9Femsi+pa%C5%9Fa>, (16.02.2016).

Ahatlı, Erdinç, "Hasâ'isü'n-Nebî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (12.09.2016).

Akay, Hasan, İslami Terimler Sözlüğü, İşaret Yayınları, İstanbul 2005.

Akgündüz, Ahmet, "Dürerü'l-Hükkam", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016).

Aktan, Bilal, Devletoğlu Yusuf'un Vikaye Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin), (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.

Alıcı, Lütfi - Tanıdır Alıcı, Gülcan, Ravzatü'l-İmân Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım, Öncü Basımevi, Ankara 2012.

Altundaş, Halil, Oruç İlmihali, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.

Altunkaynak, Nimet, Devletoğlu Yusuf Vikaye Tercümesi (transkribe-metin), (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992.

Arslan, Ahmet Turan, "Vasiyetname", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18.02.2016).

Aydın, Ahmet, Mehmet b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesinin Metin ve Tahlili (İlk On Beş Fasil), (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016.

- Aynacı, Mediha, Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihal Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fıkhî Yönden Değerlendirilmesi, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009.
- Aryanizade Ali Vahid, Asker İlmihali, Ahmed İhsan ve Şürekası Yayınevi, İstanbul 1927.
- Ayverdi, İlhan, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyat (1. Cilt), İstanbul 2011.
- Ali Bardakoğlu, "Fıkıh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#3>, (21.08.2018).
- Başpehlivan, Cihat, Gençlik İçin Pratik İlmihal, Gonca Yayınevi, İstanbul 2015.
- Bedir, Murteza, "Vikâyetü'r-Rivâye", <https://islamansiklopedisi.org.tr/vikayetur-rivaye>, (16.07.2018).
- Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, Semerkand Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri I-III (Cilt I), Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009.
- Cici, Recep, "İMAMZÂDE, Muhammed b. Ebû Bekir", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18.02.2016).
- Çavuşoğlu, Ali Hakan, "Zeyil", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (15.04.2016).
- Çelebioğlu, Amil, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.
- Dağ, Hakan, 'Âbidî Ravzatü'l-İslâm (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2002.
- Demir, Mehmet, Devletoğlu Yusuf, Vikaye Tercümesi metin dil incelemesi, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999.
- Dindar, Bilal, "Bedreddin Simavî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (01.04.2016).

- Dinler, Ferit, Ebu'l-Leys es-Semerkandi ve Mukaddimetü's-Salat İsimli Eserinin Tahkiki, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), , Mayıs 2006.
- Elgün, Adnan, Kâmil Hayatı-Eserleri ve Menâsik-i Hacc'ı, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.
- Erdem, Sadık, Ramiz ve Adab-ı Zurafa'sı (İnceleme-Tenkidli Metin- İndeks-Sözlük), AKM Yayınları, Ankara 1994.
- Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ensar Neşriyat (4. Basım), İstanbul 2013.
- Ergün, Mustafa, "Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme", mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/ergun3.pdf, (25.12.2015).
- Gölcük, Şerafettin; Bebek, Adil, "el-Fıkhü'l-Ekber", <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-fikhul-ekber>, (13.07.2018).
- Gömbeyaz, Kadir, "Molla Fenârî'ye Nispet Edilen Eserlerde Aidiyet Problemi ve Molla Fenârî Bibliyografyası", Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 Aralık 2009 Bursa), Bursa, 2010, s. 467-525.
- Gül, Âmine, Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı Eserleri ve Menâsik-i Hac Adlı Eseri (Edisyon Kritik), (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı), İstanbul 2006.
- Gültekin, Hasan, Sa'dî, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2553>, (25.12.2015).
- Güneç, Halil, Büyük Şafi İlmihali, Anadolu Yayınları, İstanbul 1998; Resimli Muhtasar İlmihal, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2015.

- Halaçoğlu, Yusuf, “Bağdat”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.04.2016).
- Has, Şükrü Selim, “Mülteka’l-Ebhur”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016).
- Hatiboğlu, İbrahim, “Mesâbîhu’s-Sünne”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).
- Hızlı, Mefail, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, [ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ilh/2008-17\(1\)/M2.pdf](http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ilh/2008-17(1)/M2.pdf), (15.03.2015).
- Işık, Hüseyin Hilmi, Tam İlmihal Se’adet-i Ebediyye, Hakikat Kitabevi (yüzotuzuncu baskı), İstanbul 2014.
- İnce, Adnan, Tezkiretü’ş-Şuara Salim Efendi, AKM Yayınları, Ankara 2005.
- Kallek, Cengiz, “el-Hidâye”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016).
- _____, “Kudûrî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (14.05.2016).
- Kandemir, M. Yaşar, “Fezail”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (08.08.2016).
- Karaman, Hayreddin, Aile İlmihali, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, “fıkıh”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#1>, (11.07.2018).
- Karlıağa, H. Bekir, “Gazzâlî (Eserleri)”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).
- Keleptin Arpaguş, Hatice, “İlmihal”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmihal>, (15.07.2018).
- Kemikli, Bilal, “Popüler Dini Kültürümüze Dair Bir Manzume ve Üç Şair – Huda Rabbim Manzumesi Etrafında Tartışmalar –“ , <http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/bfac5441fb7169f.pdf>, (16.06.2015)
- Kırkıl, Harun, Halil: Hayatı, Eserleri ve Ravzatü’l-İman İsimli Eserinin Metin Tetkiki, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

____ , “Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları İle Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rıfat Bey ve Manzum İlmihali”, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D02533/2006_7/2006_7_KIRKILH.pdf, (20.05.2015).

Koca, Ferhat, “el-Muhtasar”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (13.02.2016).

____ , “Ferâizü’s-Sirâciyye”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (19.11.2017).

Mehmet Fatih Köksal, “Gülşehri”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=742>, (15.11.2016).

Mecdi Fethi es-Seyyid, Çocuklar İçin İslam İlmihali -Fıkhu’s-Sünne Li’l-Etfal-, Karınca & Polen Yayınları, İstanbul 2003.

Mecek, Süleyman, Reyyî’nin Kitâb-ı Rûşenî isimli Manzum Ferâizi (İnceleme-Metin), (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2010.

Merdin, Saadettin, Mızraklı İlmihal’in İtikadî Açından Tahlili, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1999.

Muallim Naci, Lügat-i Nâcî, (haz: Ahmet Kartal), TDK Yayınları, Ankara 2009.

Mütercim Asım Efendi, el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi 6. Cilt, (haz: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.

Özcan, Gülsüm, Manzume-i Aka’id-i Seyyidi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin), (Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

Özek, Ali, “el-Keşşâf”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).

Özel, Ahmet, “fıkıh”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#2>, (14.07.2018).

____ , “Haskefi”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016).

____ , “İbn Abidin”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016)

Öz fırat, Bayram, Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Uiûm, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin), (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.

Özyaşamış Şakar, Sezer, Birgivî Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-nâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük), (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Programı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005.

Şemseddin Sami, Kamus-i Türkî, (haz: Paşa Yavuzarslan), TDK Yayınları, Ankara 2010.

Şentürk, Lütfü-Yazıcı, Seyfettin, Diyanet İslam İlmihali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Uzun, Mustafa, “Envârü'l-Aşıkîn”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (22.08.2016).

Vankulu Mehmed Efendi, Vankulu Lügati 2. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015.

Yaman, Ahmet, “Kenzü'd-Dekâ'ik”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).

Yaran, Rahmi, “Siğnâkî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (17.07.2016).

Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Minhâcü't-Tâlibîn”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (13.04.2016).

Yavuz, Yusuf Şevki, “Beyzâvî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (09.09.2016).

Yayla, Kasım, Açıklamalı Kadın İlmihali, Merve Yayınları, İstanbul 2006.

Yazıcı, İshak, Ebu'l-Leys es-Semerkindî Hayatı Eserleri ve Tefsirdeki Metodu, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1982.

____ , “Semerkandî Ebü'l-Leys”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).

Yıldırım, Adem, "Osmanlı Türkçesiyle Yazılan İlmihal Eserleri ve Muhteviyâtı (II) Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Türkçe İlmihaller", http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi46_pdf/7ilahiyat/yildirim_adem.pdf, (20.08.2018).

Yıldırım, Aydın - Yılmaz, Edip, "İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenari", http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D00033/1995_c31/1995_c31_3/1995_c31_3_YILDIRIMA_YILMAZE.pdf, (25.10.2015).

Zavotçu, Gencay, Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin), Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2009.

Yazma Kaynaklar

Ceceli İbrahim, İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1404.

Ceceli İbrahim Efendi, İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1415/2.

Ceceli İbrahim Efendi, Manzûme-i İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8330/7.

Ceceli İbrahim Efendi, Risale fî Fezâ'ili'l-Mekke, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1415/1.

Ceceli İbrahim Efendi, Risale-i Udhiye, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1758/1.

Ceceli İbrahim Efendi, Risale-i Uzhiye, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1862/1.

Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî, Manzûme-i Şurût-i Salât, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 877/2.

Gulam Ali Efendi, Şerh-i Nazm-ı Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk K1/1.

Hakkı Efendi, Risale-i Akâid, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: 65.

Hüdâî Şeyh Azîz Mahmûd, Envârü Şifâ, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2706.

İbrahim Efendi, İlm-i-Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1862/2.

İbrahim Efendi, İlmü'l-Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 468.

İbrahim Efendi Kastamonî, İlm-i-Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2062/1; 2062/2.

İbrahim Efendi Kastamonî, Manzûm İlm-i-Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk K2.

İbrahim Efendi Kastamonî, Manzûme fî Esmâillah, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2283/2.

İbrahim Efendi Kastamonî, Manzûme fî'l-Beyâni İlmî Hâli'l-Mükellefin, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2283/1.

İbrahim Efendi Kastamonî, Manzûme fî'l-Ferâiz, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2283/3.

İbrahim Efendi Kastamonî, Şerh-i Risale-i Manzûme, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1120/12.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 1986; 06 Mil Yz A 9329/1.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, Manzûm İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 7121; 7720/1

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 6393/4

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, Manzûme-i Mesâ'il, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No:06 Mil Yz A 7033/4.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, Mecmu'a-i İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 7611/1.

- Kerîmî, Manzûmetü'l-Fıkh, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 3804/3.
- Mevlevî Yahyâ Ayşî, Manzûme-i Salât, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 15 Hk 1810/20.
- Muhammed Fevri, Envâr-ı Şifâ, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 2334.
- Muhammed Fevri, Envârü'ş-Şifâ, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A M.
- Muhyiddîn b. Ebû Bekr el-Hanefî, Manzûme-i Fıkh, Millî Kütüphane Eskişehir İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 26 Hk 242.
- Müftü el-Hacevî, Risale-i İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Elazığ Ağın İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 23 Ağın 13.
- Müftü İbrahim, Erbaûn Hadis, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 42 Kon 1824/1.
- Müftü İbrahim, Manzûm İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8450/1.
- Müftü İbrahim Efendi Saruhanî Uşşakî, Manzûmetü'l-Fıkh, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk K3.
- Müftü İbrahim Efendi Saruhanî Uşşakî, Manzûmetü'l-Fıkh, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 3754/2.
- Sa'dî, İlm-i Hâl, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 43 Va 1877.
- Sa'dî, Kasîde-i Esrâr-i Salât, Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Arşiv No: 3149.
- Sa'dî, Kasîde-i Sa'dî, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 43 Va 386.
- Sa'dî, Kasîde-i Salât, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 19 Hk 1521/4.

Sa'dî Çelebi, Manzûme fi's-Salât, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Nk 5004/2.

Sa'dî Efendî, Manzûme-i Cevâbiye-i Sa'dî, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 19 Hk 2041/3.

Sa'dî Vidinli, Manzûme-i Salât, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 2564; 06 Mil Yz A 3794/2.

Sâlih, İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No:37 Hk 3879.

Şemsî Paşa, Manzûme-i Fıkhiyye, Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 22 Sel 2130.

Şemsî Paşa, Gülşen-i Esrâr, Millî Kütüphane Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Hk 1240.

Şemsî Paşa, Murgıye, Millî Kütüphane Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Hk 1239.

Şemsî Paşa Ahmed b. Mehmed b. Kızıl Ahmed, Manzûm Vikayeti'r-Rivâye, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 42 Kon 3553/1.

? , Akâid Manzûmesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: 850/1

? , Fıkıhtan Risale, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 43 Va 1744

? , Manzûm Fıkh, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Arşiv No: 42 Kon 3886/5.

? , Manzûme-i Fıkh, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No:15 Hk 163.

? , Manzûme-i Salât, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 19 Hk 4598/3.

? , Manzûm İlmihâl ,Süleymaniye Kütüphanesi Denizli Bölümü, No: 412-011.

? , Risale-i Kitab-ı Manzûme, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No:37 Hk 65/2.

- ? , Şurûtu's-Salât Manzûmesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 07 El 56/2.
- ? , Şuratü's-Salât Manzûmesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Arşiv No: 42 Kon 3577/9.
- ? , Manzûme-i Mukaddimetü's-Salât, Millî Kütüphane Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 60 Zile 146/6.
- ? , Manzûme-i Şurût-i Salât ve Vuzû ve Gusûl, Millî Kütüphane Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Hk 4206/2.
- ? , Manzûme-i Şurût-i Salât, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 19 Hk 2089/2.

METNİN FIKİH TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Ahkâm: bkz: hükm.

Akîde¹⁰⁰⁸: (ç. Akâ'id). İnanç, iman.

Akîka¹⁰⁰⁹: Yeni doğan çocuğun başındaki ana tüyü. Böyle bir çocuk için şükran ifadesi olmak üzere kesilen kurbana da Akîka denir.

Âkil¹⁰¹⁰: (ç. Ukelâ). Akîf melekeleri yerinde. Âkilin karşıtı, mecnun, ma'tuh ve gayr-i mümeyyizdir.

Akl/Akıl¹⁰¹¹: Ruhun bir kuvvetidir ki, insan onun vasıtasıyla bilgi sahibi olur; iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırır, eşyanın hakikatini kavrayabilir.

Amel¹⁰¹²: (ç. A'mâl). Kişinin dış dünyaya yansıyan söz ve davranışları, fiil, eylem. Dinî buyrukların yerine getirilmesi.

Artık¹⁰¹³: Sü'r; yedikten içtikten sonra kapta kalan fazlalık. Salyası temiz olan hayvanların artığı da temizdir; eti yenen hayvanların artıkları gibi. Domuz, köpek ve yırtıcı hayvanların artıkları pistir. Yırtıcı kuşların artığı mekrûh, evcil eşeklerin artığı da şüphelidir.

Asl¹⁰¹⁴: soy yani bab, dede.

A'şâr¹⁰¹⁵: Onda bir demek olan "öşr"ün çoğuludur. Toprak mahsullerinden beytülmal için aynen veya bedelen alınan vergi. Bedelen alınan a'şâr önceleri artırma ile mültezimlere ihale olunurdu.

¹⁰⁰⁸ Mehmet Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, 4. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, s. 20.

¹⁰⁰⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁰¹⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁰¹¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁰¹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁰¹³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 31-32

¹⁰¹⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁰¹⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 35.

Avret/Avre¹⁰¹⁶: Kusur, ayıp. İnsanın çekindiğinden ya da utandığından örttüğü yer. Edepi yeri.

Ayn¹⁰¹⁷: Nesne. Dışarıda mevcut, belli ve somut olan şeydir.

Âzâd¹⁰¹⁸: Serbest bırakma, özgürlük verme.

Bâyi¹⁰¹⁹: Satıcı.

Bey¹⁰²⁰: Malı mala değişmektir.

Bey -i Fâsîd¹⁰²¹: Esası itibariyle sahih olup, vasfı itibariyle sahih olmayan yani aslında münakit olduğu hâlde bazı haricî vasıfları bakımından meşru olmayan bey akdidir.

Bey -i Nâfiz¹⁰²²: Başkasının hakkı bulunmayan bey'dir ki üzerine derhal mülkiyet terettüp eder. Yani satan semene, müşteri de satılan şeye hemen malik olur.

Bey -i Selem¹⁰²³: Para peşin mal veresiye. Veresiyeyi peşine satmaktır.

Bülûğ¹⁰²⁴: Cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle çocukluk çağının sona ermesi, ergenlik çağına ulaşması.

Câriye¹⁰²⁵: (ç. cevârî). Köle kadın. Bir kimsenin kölesi olan genç veya yaşlı kadın.

Cebel/Cebel-i Rahmet¹⁰²⁶: Arafat'ın ortasındaki küçük tepe.

Cebire¹⁰²⁷: (ç. Cebâ'ir). Kırılan organı tutturmak için sargıda kullanılan ince tahta çubuk, süyek.

¹⁰¹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁰¹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁰¹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁰¹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁰²⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁰²¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 53.

¹⁰²² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁰²³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁰²⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁰²⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁰²⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 67.

¹⁰²⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 67

Cevâz¹⁰²⁸: Mükellefin yapıp yapmamada seçimli olması. Bir fiilin işlenmesinin yasak olmaması, bu anlamda mübâhı, mendubu, mekrûhu ve vacibi kapsar.

Cimâ¹⁰²⁹: Cinsel ilişki.

Cizye¹⁰³⁰: Gayri Müslimlerin mükellef olan erkeklerinden senede bir defa alınan şahsî bir vergidir ki buna baş vergisi de denir.

Cuhfe¹⁰³¹: Mekke ile Medine arasında bulunan ve Mısır ve Şam tarafından hacca gelenlerin ihrama girdikleri yer.

Cünüb¹⁰³²: Cenabet olan yani cinsel ilişki, kertik kısmının girmesi, yahut meninin gelmesi gibi bir sebeple gusül abdesti alması gerekli olan kimse.

Cünûn¹⁰³³: Akıl hastalığı. Kişinin aklını ve temyiz kudretini yok eden durumdur.

Damân¹⁰³⁴: Başkasının üzerindeki vâcip bir hakkı üstlenmek, bir şeyin misliyattan ise mislini, kıymiyattan ise kıymetini vermektir. Zarar ve ziyana karşı kefalet, garanti anlamına da gelir. Kefile “dâmin”, “damîn” denir. Fiille meydana gelen zararın maddeten telafisi ve tazmin edilmesi. Tazminle mükellef kimseye “dâmin” risk üstlenme, eşyanın görebileceği zarara katlanma. Bu anlamda “el-Harâcu bi’-d-damân” denilmiştir.

Dâr-ı Harb¹⁰³⁵: Ehl-i İslam ile aralarında mütareke ve musalaha olmayan gayr-i Müslimlerin ülkesi.

Deccâl¹⁰³⁶: Yalancı. Kıyamet alametlerinden olmak üzere kendisinin mesih olduğunu iddia ederek ortaya çıkacak olan yalancı.

¹⁰²⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 72.

¹⁰²⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 76.

¹⁰³⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁰³¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁰³² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁰³³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁰³⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁰³⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 91.

¹⁰³⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 94.

Delîl¹⁰³⁷: (ç. edille). Nizaa sebep olan fiilî veya hukukî olayın, olduğuna veya olmadığına hakimin kanaatini çekmek için usul hukukunun kullanılmasına müsaade ettiği ispat vasıtası. Delil, davanın halline tesir edebilecek münazaalı hususları ispat için ikame olunur. “Beyyine”, “ispat vasıtası”, “sübut sebepleri”, “esbab-ı sübutiyye”, “sübut vasıtası” da aynı anlamda kullanılır. Doğru ve yerinde bir değerlendirme sonucunda kendisiyle bir matlub-ı haberiye vukuf imkanı olan şeydir. Aklî ve şer’î olmak üzere ikiye ayrılır.

Dibâgat¹⁰³⁸: Ham derinin işlenmesi ve rutubetinin giderilmesi işlemi.

Diyâr-ı Harb: bkz. Dâr-ı Harb.

Diyet¹⁰³⁹: Kan bedeli. Öldürme ya da yaralama gibi işlenen cinayet sebebiyle mağdura ya da varislerine bir tür tazminat mahiyetinde olarak ödenmesi gereken mal.

Duhâ¹⁰⁴⁰: Kuşluk. Güneşin ufuktan bir mızrak boyu yükselmesi ile, tepe noktasına ulaşmasına bir mızrak boyu kalması arasında geçen zaman.

Edeb: bkz. Müstehabb

Ef’âl-i Mükellefin¹⁰⁴¹: Mükellef insanların yaptıkları işlerdir ki; farz, vacib, sünnet, müstehab, helâl, mübâh, mekrûh, harâm, sahih, fasit, batıl gibi kısımlara ayrılır.

Ehl-i Sünnet¹⁰⁴²: İnançta Kuran ve sünnete bağlı olma yolunu seçen ve genelde Ebu Mansur el-Maturidî (ö. 333) ile Ebu’l-Hasen Ali b. İsmail el-Eş’arî (ö. 330) adlı imâmların öncülüğünü kabul eden Müslümanların çoğunluğu, Sünnîler. Selefilere de Ehl-i Sünnet içindedir.

Eme¹⁰⁴³: Cariye.

Evlâ: bkz. Müstehabb

¹⁰³⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 97.

¹⁰³⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 103.

¹⁰³⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 107.

¹⁰⁴⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁰⁴¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁰⁴² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁰⁴³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 120.

Farz¹⁰⁴⁴: (ç. fûrûz). Yapılması Şâri' Teâlâ tarafından emredildiği hem sübut hem de delalet bakımından kesin delil ile sabit olan herhangi bir görevdir; inkarı küfre götürür. Aynî ve kafi olmak üzere ikiye ayrılır. Mirasta belirlenmiş hisse, pay. Rükün ve şart anlamında kullanıldığı da olur.

Farz-ı Kifâye¹⁰⁴⁵: Mükelleflerden bir kısmının yapmasıyla diğerlerinden düşmüş olan yükümlülüklerdir. Cenaze Namazı, Cihad vb. gibi bu kısımda önemli olan işin yapılmasıdır; kimin yaptığı önemli değildir.

Farz-ı Ayın¹⁰⁴⁶: Ayrı ayrı her mükellef için yapılması farz olan görevdir. Beş vakit namaz gibi.

Fâsik¹⁰⁴⁷: (ç. Fesekâ, fussâk). Büyük günah işleyen, ya da tevilsiz küçük günahları işlemekte ısrarlı olan kimse.

Fâsid¹⁰⁴⁸: Aslen sahih olup vasfen sahih olmayan, yani kendi nefsinde meşru iken gayr-i meşru bir şeyle birlikte bulunma sebebiyle meşruiyetten çıkan şey; meçhul bir şeyi satmak gibi. İbadetler konusunda fâsid ve bâtil aynıdır.

Fazîlet: bkz. Müstehabb

Fecr¹⁰⁴⁹: Tan vakti. Sabaha doğru gökte doğu ufkunda iki tarafı karanlık uzunlamasına bir çizgi şeklinde beliren bir beyazlık olur ve az sonra kaybolur. Buna birinci fecir yahut "focr-i kâzib" denir ve bu, gece hükmündedir. Bunun arkasından gerçek fecir doğar ki buna da ikinci fecir yahut "focr-i sadık" denir ve sabah namazının ve orucun vakti bununla girmiş olur.

Fer': (ç. Furû'). Bkz. Furû'.

¹⁰⁴⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 137-138.

Fitre/Fitra¹⁰⁵⁰: Ramazan ayının sonuna yetişen ve aslî ihtiyaçlarının dışında en az nisap miktarı bir mala sahip bulunan her Müslüman için verilmesi vacip olan bir günlük yiyecek kadarlık bir sadakadır.

Fi' /Fiil¹⁰⁵¹: İş, amel, eylem. Bir iradeye dayanan müsbet veya menfi bir hareket tarzıdır ki, dış dünyada veya ferdin hukukî alanında bir takım değişikliklere meydan verir. Hukuk nizamına uygun olan hareket tarzlarına “haklı fiiller” denir.

Furû'¹⁰⁵²: “Fer”in çoğuludur. Bir şeyin esasından meydana gelmiş olan kısımları. Alt soy; erkek ve kız çocukları ile bunların aşağıya doğru olan çocuk ve torunları.

Gazâ¹⁰⁵³: (ç. Gazavât). Harp maksadıyla düşman üzerine yürümek, sefere çıkmak, gayr-ı Müslimlerle savaşmak.

Gusl¹⁰⁵⁴/**Gusül**: (ç. agsâl). Boy abdesti; niyetle tepeden tırnağa bütün vücudu (ağız ve burun dahil) temiz su ile yıkamak.

Gümrük¹⁰⁵⁵: Ülkeye dışarıdan gelen ya da ülkeden dışarıya çıkan mallardan alınan vergi.

Hacc¹⁰⁵⁶: Tazim edilecek makamları ziyaret kastında bulunma. Arafat'ta vakt-i mahsusunda bir miktar durmaktan, daha sonra Ka'be'yi usulü dairesinde tavaf suretiyle ziyaret etmekten ibarettir.

Hadd¹⁰⁵⁷: (ç. Hudûd). Sınır. Riayet edilmesi gereken şer'î kurallar. Cezayı gerektiren herhangi bir suç.

Hades¹⁰⁵⁸: Manevî pislik; bazı ibadetlerin yapılmasına şer'an mani olan ve hükmî necaset sayılan cünüplük ve abdestsizlik hâli.

¹⁰⁵⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 144.

¹⁰⁵¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 146.

¹⁰⁵² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁰⁵³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 156.

¹⁰⁵⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 161.

¹⁰⁵⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 161.

¹⁰⁵⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁰⁵⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 166.

¹⁰⁵⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 167.

Hâlet-i Nez¹⁰⁵⁹: Can çekişme hâli.

Hâlet-i Ye's: bkz. Hâlet-i Nez

Halk¹⁰⁶⁰: İhramdan çıkmak üzere tıraş olma.

Hamdele¹⁰⁶¹: “El-hamdu lillâh” demek.

Hamr¹⁰⁶²: Kendi kendine yani pişirilmeksizin kaynayıp kabaran, keskinleşip sarhoşluk verici bir hâl alan yaş üzüm suyu.

Harâc¹⁰⁶³: Kira, gelir. Vergiler ve malî konularla ilgili yazılan kitapların genel adı. Haracı araziden ve ihya edilen bir kısım araziye mevattan muayyen yüzölçümlerine göre beytûlmal adına alınan vergi.

Harâm¹⁰⁶⁴: Yapılması, kullanılması, yiyilip içilmesi bizzat Şâri Teâlâ tarafından kesin bir delil ile yasaklanmış olan her hangi bir şeydir. Mukabili “helâl”dir.

Harâm Li Aynihi¹⁰⁶⁵: Özündeki bir mefsetetten dolayı haddizatında herkese karşı harâm olan şey; lâşe, şarap gibi.

Havkale¹⁰⁶⁶: “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” demek.

Hayz¹⁰⁶⁷: Ergen, sağlıklı, gebe olmayan ve henüz ay hâlinden kesilme yaşına ulaşmamış bir kadının düzenli olarak rahminden gelen kan. Başka bir tarifle hayız, evsaf-ı muayyen bir kan sebebiyle husule gelen ve bu kadının belirli süresince devam edip vücup ve eda ehliyetine müessir olmayan sadece bir kısım dinî ve ailevî vazifelerin, tasarrufların icrasını tehire uğratan avâriz-ı semaviyeden şerîf bir maniadır.

¹⁰⁵⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 175.

¹⁰⁶⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 175.

¹⁰⁶¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 176.

¹⁰⁶² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 177.

¹⁰⁶³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 178.

¹⁰⁶⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 179.

¹⁰⁶⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 179.

¹⁰⁶⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 187.

¹⁰⁶⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 188.

Helâl/Halâl¹⁰⁶⁸: Mübâh; şer'an caiz görülen yapılmasından, kullanılmasından dolayı sorgulanmayan şey.

Hill¹⁰⁶⁹: Mübahlık, helallik. Mekke'nin etrafındaki bir miktar harem sahasının dışında kalan yerlerdir. Mekkeliler umreye Hill'den girerler.

Hıyâr¹⁰⁷⁰: Muhayyerlik yani bir akdi feshetme yahut yürürlüğe koyma arasında seçim yapma.

Hutbe¹⁰⁷¹: Cuma ve Bayram namazları ile yağmur duasında vb. hatip tarafından yapılan konuşma.

Hüccet¹⁰⁷²: Kesin olsun olmasın mutlak anlamında delil.

Hücec: Hüccet'in çoğulu. Bkz. Hüccet.

Hüdâ: bkz. Sünnet

Hükm¹⁰⁷³: (ç. ahkâm). Sözlükte karar vermek, bir şeyi diğer şeye ispat veya nefi suretiyle isnat etmektir. Mantıkta: Bir şeyin başka bir şey üzerine olumlu ya da olumsuz biçimde varit olmasıdır. "Usul-i Fıkıh katîdir", "Fürû-i fıkıh katî değildir" cümlelerinde katîliğin usul-i fıkha nisbeti olumlu, katî olmamanın fürû-ı fıkha nisbeti ise olumsuz birer hükümdür. Bir şey üzerine terettüp eden sonuç. Kaza alanında hüküm; hakimin muhasamay kat' ve hasm eylesidir. Şerî hükümler itikatla ilgili ise, ahkâm-ı asliye, ibadet ve muamelelerle ilgili ise ahkâm-ı fer'iyye adını alır ve usulde "mükelleflerin fiillerine iktiza yani talep ve tahyir veya vaz'ı yoluyla taalluk eden ilahi hitap" diye tarif olunur. Fıkıhta ise, hükümle "mükelleflerin fiillerine taalluk eden ilahi hitabın sonucu" kastedilir.

Hürr¹⁰⁷⁴: Özgür, serbest, esir ve köle olmayan.

¹⁰⁶⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 174.

¹⁰⁶⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 192.

¹⁰⁷⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 194.

¹⁰⁷¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 206.

¹⁰⁷² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 206.

¹⁰⁷³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 207.

¹⁰⁷⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 208.

İtlāk¹⁰⁷⁵: Kocanın karısını boşaması.

İbn-i Sebîl/İbnü's-Sebîl¹⁰⁷⁶: (Zekatın sarf yerlerinden biri olan parasız kalmış) yolcu.

İcmâ¹⁰⁷⁷: Bir asırda bulunan tüm İslam müctehidlerinin şer'î bir hüküm üzerinde görüşbirliği etmeleri. Kavfî, sükûfî ve fiilî kısımlarına ayrılır.

İddet¹⁰⁷⁸: Bir erkeğin veya kadının evlilik sona erdikten sonra belli bir süre başkasıyla evlenmeyip beklemede bulunmalarıdır.

İfrâd/Hacc-ı İfrâd¹⁰⁷⁹: Umresiz yalnız başına yapılan haktır ki ihrama girerken yalnız hacca niyet edilmiş olur.

İhrâm¹⁰⁸⁰: hac ve umre ibadetlerine mahsus kıyafet.

İkâmet¹⁰⁸¹: Namaza başlanacağını belirten özel sözcüklerin okunması.

İkrâh¹⁰⁸²: Tehdit, zor kullanma. İnsanı tab'an ve şer'an hoşlanmadığı bir şey yapmaya icbar etme. Bir kimseyi, tehdit etmek suretiyle hukuken yapmakla mükellef olmadığı bir işi yapmaya zorlama.

İkrâr¹⁰⁸³: Bir kimsenin kendisiyle ilgili olup, başkasına ait bulunan bir hakkı haber vermesi. Karşıtı "inkar"dır. Bir kimsenin söz ya da fiilini onaylama, ona katılma.

İlhâm¹⁰⁸⁴: Esin. Vahiyden ayrı olarak feyz yolu ile kalbe doğan bilgi. Ulemaya göre ilham hüccet değildir.

İmâmeyn¹⁰⁸⁵: İmam Ebû Yûsuf (183/799) ile İmam Muhammed (189/805).

¹⁰⁷⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 215.

¹⁰⁷⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 221.

¹⁰⁷⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 225.

¹⁰⁷⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 229.

¹⁰⁷⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁰⁸⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 235.

¹⁰⁸¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 241.

¹⁰⁸² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 241.

¹⁰⁸³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 242.

¹⁰⁸⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 245.

¹⁰⁸⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 248.

İmân¹⁰⁸⁶: İnanmak, itikat etmek, İslam dininde kesin sabit bulunan ve zarurât-ı diniyye denilen esasları, hükümleri kalben tasdik ve kabul etmektir. Kalp ile tasdik, dil ile ikrar, beden ile ameldir diyen de olmuştur.

İmsak¹⁰⁸⁷: Tutmak, orucu bozucu şeylerden uzak durmak.

İ'tâk¹⁰⁸⁸: Azad etmek.

İ'tikâd¹⁰⁸⁹: İman, inanç.

İnfâk¹⁰⁹⁰: Nafaka vermek, bir malı uygun bir yere harcamak.

İnkâr¹⁰⁹¹: Reddetmek, kabul etmemek. Aleyhine hukukî netice doğuran bir hadisenin doğruluğunu kabul etmemek. Mukabili "ikrâr" ve "itiraf"dır.

İskât¹⁰⁹²: Düşürme. Kadının çocuğunu düşürmesi. Bir kişinin başkası üzerinde olan hakkından vazgeçmesi; azad, talâk, kısastan af ve borçluyu ibra gibi.

İstidrâc¹⁰⁹³: Kişinin adım adım azaba yaklaştırılması ve bu yüzden ona kendi isteği doğrultusunda bazı harikuladelikler verilmesi.

İstihâza¹⁰⁹⁴: Kadınlardan bir hastalık sebebiyle zuhur eden ve rahimden başka bir yerden gelip cinsel organ yoluyla dışarı akan bir kandır.

İstincâ¹⁰⁹⁵: Kan, meni, sidik, pislik gibi şeylerin çıktıkları mahalleri temizleme.

İstircâ¹⁰⁹⁶: İade talebinde bulunmak. Bir ölüm haberi ya da musibet üzerine "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün" diyerek teslimiyet göstermek.

¹⁰⁸⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 249.

¹⁰⁸⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 249.

¹⁰⁸⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 273.

¹⁰⁸⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁰⁹⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 251.

¹⁰⁹¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 251.

¹⁰⁹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 258.

¹⁰⁹³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 262.

¹⁰⁹⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 264.

¹⁰⁹⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s.268.

¹⁰⁹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 269.

İ'tikâf¹⁰⁹⁷: Bir mescidde veya mescid hükmünde olan bir yerde itikaf niyetiyle ikamet etmek demektir.

Kabz¹⁰⁹⁸: El koyma. Müşterinin satın aldığı şeyi bayiden fiilen teslim alması, üzerinde fiilî tasarruf imkanına sahip olması.

Kâmet: bkz. İkâmet.

Karz¹⁰⁹⁹: Ödünç verilen mislî mal. Bir kimsenin para ya da mislî bir malını daha sonra mislini almak üzere bir şahsa vermesine karz denir.

Kavl¹¹⁰⁰: Söz. Fikhî görüş.

Kazâ¹¹⁰¹: Belli bir vakitte eda edilmesi gerekli bir ibadetin, bu vakit haricinde ifa edilmesi. Emir ile vâcip olan şeyin (aynını değil de) mislini hak sahibine teslim etmek. Mesela: Belirli bir vakitte kılınması emrolunan bir namazı daha sonraki bir vakitte kılmak kazadır. Gasbedilen bir malın benzerini veya kıymetini sahibine teslim etmek de bir kazadır.

Kebîre¹¹⁰²: (ç. Kebâ'ir). Büyük günah; kesin harâm olan ve dünyada zina gibi had cezası gereken yahut riba gibi ahirette ceza tertip olunan her bir fiil.

Keffâret¹¹⁰³: Bir tür ceza ve telafi yolu. Allah Teala, bazı kusurları, günahları bir takım vesilelerle affeder. Keffâret de bu vesilelerden biridir.

Kırâat¹¹⁰⁴: Namazda Kuran'dan bir miktar (En az üç kısa ayet ya da o uzunlukta bir ayet) okumak. Bu farzdır. Özellikle Fatiha'nın okunması ise vâciptir.

Kerâhet¹¹⁰⁵: Buğz ve adem-i rıza. Mekrûhluk; terkedilmesi iyi olan bir şeyin terkedilmeyip yapılması.

¹⁰⁹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁰⁹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 282.

¹⁰⁹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 293.

¹¹⁰⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 296.

¹¹⁰¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 298.

¹¹⁰² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 300.

¹¹⁰³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 302.

¹¹⁰⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 307.

¹¹⁰⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 304.

Kerâmet¹¹⁰⁶: Peygamberlik iddiasında bulunmayan veli kullardan sadır olan harikulade hâller ve sözler.

Keyl¹¹⁰⁷: Ölçmek. Ölçmeğe mahsus ölçek.

Keylî/Mekîl¹¹⁰⁸: Urûz nevinden olup arpa buğday gibi ölçekle ölçülen tahıllar.

Kırân¹¹⁰⁹: Hac ayları içerisinde tek bir ihramla hac ile umreye birlikte niyet etmek suretiyle yapılan hac.

Kısâs¹¹¹⁰: Suç ile ceza arasında eşitlik. Suçluya işlediği suçun dengi bir cezayı uygulama.

Kıyâm¹¹¹¹: Namazda ayakta durmak. Gücü yetenlerin farz, vitir ve nezir namazlarını ayakta kılması bir rükündür.

Kıyâs¹¹¹²: Bir yerde (asıl) sabit olan hükmün mislini, illet birliği gerekçesiyle diye bir şey (fer') hakkında da ortaya çıkarmaktır. "Ortaya çıkarma=izhâr, ibâne" sözcüğü, kıyasın "müsbet değil, muzhır" olmasındandır. Yani kıyas, şer'î bir hükmü ıspat etmez. Aksine haddi zatında var olan hükmü ortaya çıkarır. Bu bakımdan bir adanın keşfine benzer.

Kitâb¹¹¹³: Yazılmış şey manasına olan kitabın görelî bir anlamı vardır. Fukahaca, bir takım bâblardan, fasıllardan oluşan, fikhî meseleleri içeren bölümlere denir. Usulcülere göre ise kitap'dan maksat Kur'an-ı Kerim'dir.

Kunût¹¹¹⁴: Vitir namazında okunan ilave dua.

---

¹¹⁰⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 304.

¹¹⁰⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 306.

¹¹⁰⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 306.

¹¹⁰⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 307.

¹¹¹⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 307.

¹¹¹¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 309.

¹¹¹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 309.

¹¹¹³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 312.

¹¹¹⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 318.

Kurbân¹¹¹⁵: Allah Teala'ya yaklaşmak için fedakarlık nişanesi ve şükran ifadesi olmak üzere Müslüman, âkil, bâliğ, hür, mukim ve kurban nisabına malik kişilerce kesilen özel hayvan. Kurban Bayramında bu şekilde Hak rızası için kesilen kurbanı “udhiyye ç. Edâhiyy”, veya “dahiyye ç. Dehâyâ”, bunu kesmeye de “dadhiye” denir. Kurban kesilen güne “ yevmu'l-adhâ”, Kurban Bayramına da “lydu'l-adhâ” denir. Kurban davar, sığır ve deveden kesilir. Sığır ve deve yedi kişiye kadar ortak kesilebilir. Kurban kesilecek hayvan özürsüz olacak, yavruluk döneminden çıkmış olacaktır. Zilhicce'nin on, onbir ve onikinci günleri yani bayramın ilk üç günü içinde kesilmelidir.

Ku'ûd¹¹¹⁶: Oturmak. Namazın ilk iki rekâtı sonunda oturmaya “Ku'ûd-ı evvel”, namazın sonundaki oturuşa da “ku'ûd-ı ahir” denir.

Küfr¹¹¹⁷: Kelime anlamı örtmek, gizlemek demektir. Terim manası, Allah teâlâ'nın varlığını veya birliğini veya İlahi şeriatlerden veya peygamberlerden herhangi birisini inkar etmektir. Karşıtı “iman”dır.

Lebbeyk: bkz: telbiye

Ma'dûm¹¹¹⁸: Mevcut olmayan, yok. Hâlihazırda bulunmayan. Ma'dûm ikiye ayrılır: 1. Ma'dûm hakikaten: hariçte (zihnimiz dışında) bir varlığı olmayan. 2. Ma'dûm hükmen: hariçte bir varlığı bulunsa bile şer'an yok sayılan şey; abdestsiz kılınan namaz gibi. Ma'dûmun akde konu olması hâlinde akit batıl olur; doğacak yavrunun yavrusunun satımı gibi. Ancak vasıfları belli ve zimmette sabit olabilecek türden olursa akde konu olabilmektedir; selemde olduğu gibi. Mevcuda tabi olan ma'dûmun satışı da caizdir; kavun karpuz gibi peyderpey üreyen şeylerin satımında olduğu gibi.

Mebi¹¹¹⁹: Satılan, akde asıl konu olan şey.

Mecâz¹¹²⁰: Aralarındaki münasebet ve alakadan dolayı vaz' edilmiş olduğu manadan başka bir manada kullanılan lafızdır. Mesela “vasiyet” lafzının irs, hibe, sadaka

¹¹¹⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 318.

¹¹¹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 320.

¹¹¹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 321.

¹¹¹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 332-333.

¹¹¹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 348.

¹¹²⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 349.

anlamında kullanılması mecazdır. “Rakabe” (boyun) sözcüğünün bütün beden anlamında kullanılması da bu türdendir. Mukabili “hakikat”dir.

Mecnûn¹¹²¹: Akıl hastası, deli. Sözleri ve davranışları normal olmayan kimse. İki kısma ayrılır: 1. Mecnûn-ı mutbık: Deliliği en az bir ay içinde diğer bir kavle göre bir sene içinde bütün vakitlerini kaplamış olur, cinneti aralıksız devam eder. 2. Mecnûn-i gayr-i mutbık: Bir ay veya bir sene içinde bazen deli olup, bazen de iyileşen, deliliği aralıksız devam etmeyen kimsedir.

Mehâric¹¹²²: Miras işleminde ortak paydalar.

Mehdî¹¹²³: Ümmet-i Muhammed’den ahir zamanda ortaya çıkacak ıslahatçı bir kimse olduğuna ve dünyayı saran zulüm ve haksızlıklara son verip adaletle dolduracağına, Hz. İsa’nın inmesinden sonra O’nunla buluşacağına ve Hz. İsa’nın dahi kendisine tabi olup arkasında namaz kılacağına inanılan kimse.

Mekrûh¹¹²⁴: Terkedilmesi üstün olan ve işlenmesi hakkında kesin bir yasak bulunmayan fiildir. Bunların terki övgüye değer bulunur, işlenmesi ise yergi konusu olur. “Tahrîmen mekrûh” ve “tenzihen mekrûh” olmak üzere ikiye ayrılır. Harâma yakın olana tahrîmen, helâle yakın olana da tenzihen mekrûh denir. Mutlak zikredildiği zaman tahrîmen mekrûh kastedilir.

Mendûb: bkz. Müstehabb

Menî¹¹²⁵: Erlik suyu, bel suyu, atmık, sperma; cinsel organdan şehvetle ve atıla atıla gelen beyaz renkli koyu sıvı. Kadının menisi ise sarı renkte ince bir sıvı şeklindedir.

Mesh¹¹²⁶: Silmek, sıvazlamak; eli bir şeyin üzerinde gezdirmek. Abdestte ıslak elle başı, varsa ayaktaki mestleri ya da sargıyı sıvazlamak.

¹¹²¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 351.

¹¹²² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 356.

¹¹²³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 356.

¹¹²⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 357.

¹¹²⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 361.

¹¹²⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 367.

Mesnûn¹¹²⁷: Rasulullah tarafından farz ve vâcip olmaksızın bazen terkedilmek üzere bir ibadet kabilinden olarak işlenegelmiş olan herhangi bir fiil ve harekettir.

Mest¹¹²⁸: Ayakları topukları ile birlikte örten ve abdest alırken üzerine mest edilen giyecek.

Mevâkît¹¹²⁹: Mekke dışından gelenlerce hac/umre için ihrama girilen yerler.

Mezî/Mezy¹¹³⁰: (ç. Mizâ, meziyyât). Kişinin eşiyle oynaşması, sevişmesi, onu öpmesi gibi durumlarda cinsel organından atıla atıla olmaksızın gelen beyaz ince yapışkan bir sıvı madde. Bu, guslü değil sadece abdesti gerekli kılar.

Mısr¹¹³¹: Şehir. En büyük mescidi, namaz kılmakla yükümlü herkesi içine alamayacak kadar nüfusu çok olan büyük yerleşim birimi.

Mîkât: (ç. mevâkît). Bkz: mevâkît

Minâ¹¹³²: Mekke'ye iki saatlik bir mesafede Harem mıntıkası içerisinde bulunan ve şeytan taşlama, kurban kesme işleminin yapıldığı yer.

Miskâl¹¹³³: Yüz arpa ağırlığında bir ağırlık ölçü birimi.

Miskin¹¹³⁴: Hiçbir şeye malik olmayıp yiyeceği ve giyeceği şeyler için dilenmeye muhtaç lan yoksul kimse.

Mu'ârız¹¹³⁵: Karşı çıkan, itiraz eden kimse.

Mucize¹¹³⁶: Peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin eline davasını tasdik için Allah Teala tarafından meydana getirilen harikulade bir durum.

¹¹²⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 367.

¹¹²⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 368.

¹¹²⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 371.

¹¹³⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 375.

¹¹³¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 376.

¹¹³² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 378.

¹¹³³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 381.

¹¹³⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 381.

¹¹³⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 385.

¹¹³⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 386.

Muhrim¹¹³⁷: İhrama giren kimse.

Muhtâr¹¹³⁸: Kendi iradesiyle hareket eden kimse. Karşıtı “mekrûh”tir. Seçilmiş kişi.

Mukîm¹¹³⁹: Oturan, ikamet eden. Vatanında veya o hükümdeki bir yerde oturan kimse.

Murzi/Murdi¹¹⁴⁰: Bir çocuğu emziren veya emzirmiş bulunan kadın, süt anne.

Mûsâ¹¹⁴¹: Vasî tayin eden.

Musallî¹¹⁴²: Namaz kılan kimse.

Mut‘a¹¹⁴³: Mehir kesilmeyen, zıfâf ve halvet gerçekleşmeden boşanmış olan kadına verilmesi gereken mal, elbise gibi şeyler.

Mu‘tak¹¹⁴⁴: Mevlası tarafından azad edilmiş bulunan köle. Cariye için mu‘taka denir.

Mu‘teber¹¹⁴⁵: Geçerli, itibarlı. Güvenilir, sağlam.

Mübâh¹¹⁴⁶: Şâri‘ Teâlâ’nın nazarında yapılıp yapılmaması eşit olan fiil. Her hangi bir helâl yemeği yemek ya da yememek gibi. Ancak mübâhlar bir bütün olarak ele alındığında ya terki matlup, ya da işlenmesi matlup olurlar. Dolayısıyla insanın tamamen yeme ve içmeyi terk etmesi, keza kendisini tamamen eğlenceye vermesi mübâh olmaz. Herkes tarafından sahiplenilebilen serbest mallar; meradaki ot, ormandaki odun, nehirdeki su vb. gibi. Bunlar ihras ile mübâh olmaktan çıkar ve mülk hâlini alır.

Müctehid¹¹⁴⁷: Şer‘î delillerden ameli hükümleri çıkarabilme melekesine sahip din bilgini.

¹¹³⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 393.

¹¹³⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 394.

¹¹³⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 398.

¹¹⁴⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 399.

¹¹⁴¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 401.

¹¹⁴² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 401.

¹¹⁴³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 435.

¹¹⁴⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 402.

¹¹⁴⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 403.

¹¹⁴⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 407.

¹¹⁴⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 410.

Müdebber¹¹⁴⁸: Azad olması mevlasının ölümüne bağlanmış bulunan köle.

Mü'ekkede/Sünnet-i Mü'ekkede¹¹⁴⁹: Rasulullah'ın devamlı yaptığı ve sırf bağlayıcı olmadığını göstermek üzere nadiren terk ettiği fiillerdir.

Müfsid¹¹⁵⁰: Meşru olan bir ameli bozup iptal eden şey.

Mükâteb¹¹⁵¹: Mevlasıyla kitabet akdi yapmış olan köle.

Mülk-i Yemîn¹¹⁵²: Bir kimsenin mülkiyetinde bulunan köle ve cariye.

Mü'min¹¹⁵³: İman eden, inanan.

Münferid¹¹⁵⁴: Tek başına namaz kılan kimse.

Mürsel¹¹⁵⁵: Gönderilmiş yollanmış, peygamber, Allah tarafından yollanmış elçi, şeriat sahibi peygamber.

Mürted¹¹⁵⁶: İslam dininden dönen kişi.

Müslim¹¹⁵⁷: Din olarak İslam'ı benimseyen kimse, Müslüman.

Müsta'mel¹¹⁵⁸: Kullanılmış.

Müstehabb¹¹⁵⁹: Sevilen, güzel görülen şey. Rasulullah'ın bazen yapıp bazen de terk etmiş olduğu şeyler. Kuşluk namazı gibi. Müstehaba mendub, fazilet, nafil, tatavvu', edeb adları da verilir.

¹¹⁴⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 413.

¹¹⁴⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 515

¹¹⁵⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 415.

¹¹⁵¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 417.

¹¹⁵² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 420.

¹¹⁵³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 420.

¹¹⁵⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 422.

¹¹⁵⁵ A'dan Z'ye Fıkhi Terimler, <http://dyntyrlk.blogspot.com.tr/2013/02/adan-zye-fikhi-terimler.html>, (24.12.2017).

¹¹⁵⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 425.

¹¹⁵⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 428.

¹¹⁵⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 429.

¹¹⁵⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 430.

Müşrik¹¹⁶⁰: Allah'a şirk koşan; o'na zatında, sıfatlarında ya da fiillerinde ortaklar isnat eden, uluhiyyeti belli alanlara tahsis eden ve O'nun mutlak hükümranlılığını parçalara ayırarak, bu parçalarda başka bazı güçlere de yer veren kimse.

Müşterek¹¹⁶¹: Eşsesli, sesteş; her biri ayrı vaz' ile olmak üzere birden fazla manaya sahip olan lâfızdır. Mesela "el-ayn" lafzı böyledir. Casus, pınar, göz, altın, nesne... gibi anlamlara gelir. Türkçedeki "göz", "yüz" kelimeleri gibi.

Müzâra'a¹¹⁶²: Arazi bir taraftan, emek de diğer taraftan olmak üzere yapılan ziraat ortaklığı.

Müzdelif/Müzdelif¹¹⁶³: Mekke'ye dört, Arafat'a iki saatlik bir mesafede bulunan bir mevkidir.

Nâmi¹¹⁶⁴: Malın artıcı olması.

Nazar¹¹⁶⁵: Bakmak. Bir şey üzerinde düşünmek, tefekkürde bulunmak. İstidlalde bulunmak.

Nebî¹¹⁶⁶: (ç. Enbiyâ). Peygamber; kendisine melek aracılığı ile ya da doğrudan veya sadık rüya ile Allah'tan vahy gelen kimse. Rasul kelimesinin anlamı daha dardır; çünkü rasul özel bir risalet ile gönderilen ve bunu tebliğle görevli olan peygamberdir.

Necâset¹¹⁶⁷: Maddeten pis şey. Şer'an pis görülen şey.

Nefi/Nâfile: bkz. Müstehabb

¹¹⁶⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 434.

¹¹⁶¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 435.

¹¹⁶² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 441.

¹¹⁶³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 441.

¹¹⁶⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 446.

¹¹⁶⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 448.

¹¹⁶⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 448.

¹¹⁶⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 449.

Nehy¹¹⁶⁸: Kendisiyle kesin ve yukarıdan gelen bir şekilde bir fiilin terk edilmesi istenilen söz. “Yalan söyleme!” sözü gibi. Bu yolla terk edilmesi istenilen şeylere “menhiyyun anı” denir. Çoğulunda “menhiyyat”, “memnu’at” tabirleri kullanılır.

Nesh¹¹⁶⁹: Şer’î bir hükmün, o hükmün delilinden sonra gelen şer’î bir delil ile kaldırılması demektir. Sonra gelen nassa “nâsîh”, hükmü kaldırılan nassa da “mensûh” denir.

Nezr¹¹⁷⁰: Adak; Allah Teala’ya tazim için mübâh olan bir fiilin yapılmasını üstlenmek.

Nezr-i Muallak¹¹⁷¹: Bir şarta bağlı olarak yapılan adaktır.

Nezr-i Mutlak¹¹⁷²: Bir şarta bağlı olmaksızın yapılan adaktır.

Nifâs¹¹⁷³: Çocuk doğurma ve sonrası hâli, loğusalık. Bu hâlde gelen kana da nifas denir. Bu hâlde bulunan kadına da “nüfesa” denir. Nifas hâli kan kesilince sona erer. Halk arasında “kırkı çıkmak” tabiri eksik bir bilgi sonucudur ve loğusalığın en uzun süresi ile ilgilidir. Zira kırk gün (bazılarına göre altmış) nifas hâlinin en fazla süresidir. Kırk gün sonunda kan kesilmezse bile nifas hâli sona erer, kan özür kanı sayılır. En az süresi için belli bir müddet yoktur.

Nisâb¹¹⁷⁴: Zekat gibi bazı vecibelerin, hırsızlık gibi bazı hadlerin vücutuna alamet olmak üzere Şâri-i Hakîm tarafından konulan belirli miktarlar, asgarî hadlerdir. Zekat konusunda nisâb, asgarî zenginlik sınırı demektir.

Niyet¹¹⁷⁵: Kastetme, kalbin bir şeye azmetmesi, yönelmesi. Yapılan bir vazife ile Allah Teâlâ’ya taatte bulunmayı ve ona manen yaklaşmayı kastetme. Namaza niyyet: Namazın şartı olup, Allah Teâlâ için ihlas ile namaz kılmayı dilemek ve hangi namazı kılacağını bilmek demektir. Bunu dil ile ifade etmek şart değildir.

¹¹⁶⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 451.

¹¹⁶⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 453.

¹¹⁷⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 455.

¹¹⁷¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 455.

¹¹⁷² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 455.

¹¹⁷³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 455.

¹¹⁷⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 457.

¹¹⁷⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 458.

Oruç¹¹⁷⁶: İkinci fecirden itibaren güneşin batışına kadar yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden kişinin kendisini ibadet niyeti ile tutmasıdır.

Öşr¹¹⁷⁷: Onda bir. Vergi memurunun muhtelif miktarlarda tahsil ettiği vergiler, sadakalar anlamında bir ism-i cins.

Özr¹¹⁷⁸: (ç. A'zâr). Engel, kusur, eksiklik, mazeret. Abdesti bozup devam eden şey. Özür sahibi erkeğe "ma'zûr", kadına "ma'zûre" denir. Vakit vakit burun kanaması, bir ağrıdan dolayı göz sulanması, kulaktan irin akması gibi.

Ribâ¹¹⁷⁹: Fazlalık. Herhangi bir akitte karşılıksız olarak taraflardan birine şart koşularak sağlanan fayda.

Riddet¹¹⁸⁰: Müslüman olduktan sonra bu dinden dönmek.

Rükn/Rükün¹¹⁸¹: (ç. erkân). Bir şeyin mahiyetini teşkil eden ve o olmaz ise olmaz kabilinden bulunan unsurdur.

Rükû¹¹⁸²: Eğilmek, namazda kıraattan sonra eğilerek baş ile arkaya düz bir vaziyet vermek ve bu hâlde iken bir süre beklemek.

Sabî¹¹⁸³: (ç. Sıbvân, sübyân, sâbayâ). Henüz meme emecek çağda olan küçük erkek çocuk. Kız olursa "sabiye" denir.

Sader¹¹⁸⁴: Yevmü's-sader: Kurban bayramının dördüncü günü.

Saff: ¹¹⁸⁵(ç. sufûf). İmamın arkasında cemaatin oluşturduğu düzgün sıra.

Sagâ`ir: bkz. Sagîre.

¹¹⁷⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 462.

¹¹⁷⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 464.

¹¹⁷⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 464-465.

¹¹⁷⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 480.

¹¹⁸⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 481.

¹¹⁸¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 484.

¹¹⁸² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 484.

¹¹⁸³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 487.

¹¹⁸⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 488.

¹¹⁸⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 489.

Sagîre¹¹⁸⁶: (ç. Sagâ'ir). Küçük günah; harâmlığı hakkında kesin bir nass bulunmayan, hakkına konulmuş dünyevî ya da uhrevî bir ceza bulunmayan, fakat işlenmesi de iyi görülmeyen şey.

Sahîh¹¹⁸⁷: Sağlam, kusursuz, doğru. Şartlarını, rükünlerini, vasıflarını tam olarak içeren herhangi bir fiildir. Bunları böyle bulundurma hâline de "sıhhat" denir.

Salâh¹¹⁸⁸: Fasadın zıddıdır. Özünde ve sözünde doğru olan kimseye "salih" denir. Diğer bir tanıma göre, hem Allah haklarını hem de kul haklarını yerine getiren kimselerdir.

Salât¹¹⁸⁹: (ç. salavât). Dua. Namaz: Tekbirle başlayıp selamla biten ve belli hareket ve sözlerden oluşan ibadet şekli. Bu fiil olarak Allah için kullanıldığında "rahmet etmesi", melekler için kullanıldığında "istiğfar etmeleri", bizler için ise "tazarru ve niyazda bulunma" anlamına gelir.

Sâlih: bkz. Salâh.

Sarf¹¹⁹⁰: parayı paraya satma.

Savm: (ç. sıyâm) bkz. Oruç.

Sa'y¹¹⁹¹: Safa ile Merve arasında yedi defa gidip gelmek.

Sayd¹¹⁹²: Av.

Secde¹¹⁹³: (ç. Sücûd). Namaz kılariken eğilerek ayaklar, dizler, eller ile birlikte yüzün bir miktarını Allah Teala'ya tazim için yere koymak.

¹¹⁸⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 489.

¹¹⁸⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 491.

¹¹⁸⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 492.

¹¹⁸⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 492-493.

¹¹⁹⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 495.

¹¹⁹¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 496.

¹¹⁹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 496.

¹¹⁹³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 498.

Secde-i Tilavet¹¹⁹⁴: Kuran'da ondört secde ayeti vardır ve bunlardan birini okuyan veya işiten her mükellef için bir secde lazım gelir ve buna tilavet secdesi denir.

Sehiv Secdesi¹¹⁹⁵: Yanılma, telafi secdesi. Bir namazın farzlarının sehven takdim veya tehirinden, vâciplerinin terk veya tehirinden dolayı o namazın sonunda yapılması gereken iki secde ile teşehhütten ve salavat-ı Şerife ile duadan ibarettir.

Selem: bkz: Bey'-i Selem

Semen¹¹⁹⁶: Satılan şeyin bahasıdır ki, zimmete tealluk eden şeydir.

Sert-i Avret¹¹⁹⁷: Namazın şartlarından olup, avret yerlerinin örtülmesi demektir. Örtülmesi gereken yerler erkeklerde diz kapak ile göbek arasındır. Kadınların ise el, yüz ve ayaklar hariç bütün bedenleri avrettir.

Sevâb¹¹⁹⁸: Karşılık, bedel, ödül.

Sihir/Sihir¹¹⁹⁹: Büyü. Bedenlere, ruhlara, gönüllere etki eden, insanı hasta bırakan, öldüren, karı ile koca arasını açan bir takım dökümlerden, yazılardan, dua ve efsunlardan ibaret bir girişim.

Subh-ı Sâdık: bkz. Fecr.

Sünnet¹²⁰⁰: (ç. sünen). Sözlük anlamı yol demektir. Fıkıhta: Rasulullah tarafından farz ve vâcip olmaksızın, bazen terk edilmek üzere yapılagelmiş herhangi bir fiil ve harekettir. Bu fiil ve hareket, ibadet türünden ise, "sünen-i hüdü", Rasulullah'a mahsus bir adet türünden ise "sünen-i zevâ'id" adı verilir.

Sü'r: bkz. Artık

¹¹⁹⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 498.

¹¹⁹⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 499.

¹¹⁹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 501.

¹¹⁹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 505.

¹¹⁹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 505.

¹¹⁹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 508.

¹²⁰⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 515.

Şâhid¹²⁰¹: (ç. Şühûd, şühedâ). Tanık; şahadet eden kimse. Bir hadisin mana itibariyle başka bir sahabiden rivayet edilmesi.

Şart-ı Müfsid/Fâsid¹²⁰²: Mübadelelerde taraflardan birine karşılıksız menfaat sağlayan şart ki akdi fâsid kılar.

Şavt¹²⁰³: Kabe'nin etrafında bir kez dolanış. Bir tavaf, yedi şavttan oluşur.

Şehvet¹²⁰⁴: (ç. şehevât). Nefsanî arzu ve isteklere uymak, bir şeyi sevip ona meyl etmek. Cinsel ilişki arzusu duymak.

Şekk¹²⁰⁵: (ç. şükûk). Şüphe. Mukabili "yakîn"dir. Doğru olup olmadığı tam yüzde elli oranında olan bilgi. Bazı konularda dikkate alınır. "şekk ile yakîn zail olmaz"

Şerî'at/Şer'¹²⁰⁶: Din yolu; Allah Teâlâ'nın kulları için koymuş olduğu dinî, dünyevî hükümlerin tamamıdır. Hem itikadî, hem amelî hem de ahlakî hükümleri içerir ve buna göre şerî'at, din kelimesi ile eş anlamlıdır. Bu anlamda şerî'atı "dinin bedenlenmiş şekli" diye tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte şerî'at kelimesi naslarla belirlenmiş sadece amelî ferî hükümler hakkında da kullanılır ve bu kullanılış şekli daha yaygındır. Fıkıh ise daha kapsamlı olup, naslara dayalı hükümler yanında içtihadı dayanan hükümleri de içine alır.

Şübhe¹²⁰⁷: (ç. Şübeh, şübûhât). Sabit olmadığı hâlde sabite benzeyen şey. Başka bir tarifler haram mı helâl mi, hak mı batıl mı olduğu kesin bilinmeyen şey.

Tahâret¹²⁰⁸: Temizlik. Habes, necaset denilen maddeten pis şeylerin veya hades denilen şer'î bir mani'in giderilmesi, bulunmaması hâli.

Tahiyyât/Tahiyye¹²⁰⁹: Selam. Selam vermek.

¹²⁰¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 517.

¹²⁰² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 520.

¹²⁰³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 521.

¹²⁰⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 523.

¹²⁰⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 524.

¹²⁰⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 524.

¹²⁰⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 530.

¹²⁰⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 334.

¹²⁰⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 535.

Tahrîmî Mekrûh/Mekrûh-ı Tahrîmî: bkz. Mekrûh.

Taharrî¹²¹⁰: İki şeyden daha layık ve uygun olanı aramak. Kible yönü, vakit girmesi ya da çıkması gibi hususların araştırılması.

Tahmîd¹²¹¹: “el-hamdu lillâh” demek, Allah Tealayı övgü ile anmak.

Tahûr¹²¹²: Hem temiz hem de temizleyici olan; ma-i mutlak gibi.

Takdîm¹²¹³: Öne sürmek, üstün tutmak.

Talâk¹²¹⁴: Nikah akdini belirli bir lafız ile derhal ya da gelecekte ortadan kaldırmak ve izale etmektir.

Talâk-ı Ric¹²¹⁵: Karıyla cinsel temastan sonra vuku bulan, sarahaten veya işareten üç sayısı veya bir bedel içermeyen, bâ'in talaka delalet eder bir vasıf ile nitelenmeyen ve bir şeye teşbih edilmiş bulunmayan talaktır.

Talâk-ı Bâ'in¹²¹⁶: Karıyla cinsel temastan önce vuku bulan, sarahaten veya işareten üç sayısı veya bir bedel içeren, ayrılığa delalet eder bir vasıf ile nitelenen ve bir şeye teşbih edilmiş bulunan talaktır.

Tatavvu': bkz. Müstehabb

Tavâf¹²¹⁷: Ziyaret etmek, bir şeyin etrafında dolaşmak. Kabe'nin çevresinde yedi defa dönmek.

Ta'zîr¹²¹⁸: Hakkında belli bir ceza, bir şerî had bulunmayan suçlardan dolayı tertip ve tatbik edilecek olan tedib ve ceza.

¹²¹⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 534.

¹²¹¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 536.

¹²¹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 538.

¹²¹³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 539.

¹²¹⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 542.

¹²¹⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 542.

¹²¹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 542.

¹²¹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 549-550.

¹²¹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 551.

Tekbîr¹²¹⁹: “Allahu Ekber” demek.

Telbiye¹²²⁰: Hacda “Lebbeyk Allahümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülke lâ şerike leke lebbeyk” diye ilahi çağrıya icabette bulunmak.

Temettu ' /Hacc-ı Temettu¹²²¹: Hac mevsiminde önce umre için ihrama girilip umre yapıldıktan sonra aynı mevsimde daha yurda , aile ocağına dönülmeden tekrar ihrama girilerek usulü dairesinde yapılan hacdır.

Tenzîhî Mekrûh/Mekrûh-ı Tenzîhî: bkz. Mekrûh.

Tesbîh¹²²²: “Subhânallah” demek, Allah Teala'yı her türlü noksanlıklardan tenzih etmek, yüceltmek. Namazın sonunda otuzüçer defa Subhânallah, El-hamdu lillâh ve Allâhu Ekber demek.

Tesmiye¹²²³: Besmele çekmek.

Teşehhüd¹²²⁴: Şehadet getirmek yani “eşhedu enlâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve rasuluh” demek. Namazda oturuşlarda “et-tahiyyatu lillâhi...” duasını okumak.

Tevâtür¹²²⁵: Müteaddit şeylerin bir biri ardınca zuhuru. Bir haberin ağızdan ağıza yayılması, herkes tarafından bilinmesi. Yalan üzerinde icma ve ittifak etmeleri aklen caiz olmayan bir topluluğun, yine kendileri gibi bir topluluktan hisse dayalı bir şeyi haber vermeleri aklî bir mesele üzerinde ittifak mütevâtir sayılmaz. Böyle bir habere “mütevâtir” denir.

Tevbe¹²²⁶: Günah işlemekten vazgeçmek, bir daha yapmamak üzere karar vermek, kul hakkı varsa helâlleşmek ve Allah Teala'ya affı için yönelmek.

¹²¹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 560.

¹²²⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 562.

¹²²¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 164.

¹²²² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 571.

¹²²³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 573.

¹²²⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 573.

¹²²⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 575.

¹²²⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 575.

Tevekkül¹²²⁷: Başkasına güvenmek. Acziyet göstermek ve bir başkasına dayanmak. Gerekli sebepleri hazırladıktan (esbaba tevessül) sonra işi Allah Teala'ya havale etmek.

Tevkît¹²²⁸: Süre belirlemek. Bir şeyin vacip olacağını ya da işleneceği zamanı tayin etmek. Hacda daima aynı dualara devam etmek.

Teyemmüm¹²²⁹: Su bulunmadığı veya bulunduğu hâlde kullanılmasına kudret bulunmadığı takdirde temiz olan toprak cinsinden bir şey ile hadesi gidermek maksadıyla yapılan işlemdir ve "iki darp bir niyet" diye tanımlanır. Yani teyemmüm niyetiyle eller yer vurulur ve bununla yüz mest edilir, sonra ikinci defa eller yere vurulur ve bununla da kollar mest edilir.

Tilâvet¹²³⁰: (Kuran) okumak.

Tuhr¹²³¹: İki hayz arasındaki temizlik süresi. Hayız hâlinin bitiminde kadının cinsel organından gelen beyaz akıntı.

Udhiyye¹²³²: Kurban.

Ümm-i Evlâd/Ümmü'l-Veled¹²³³: Mevlasının yatağında, onun ikrarı ile birlikte çocuk doğurmuş olan cariye.

Umre¹²³⁴: Kabe'yi tavaftan ve Safa ile Merve arasında sa'y etmekten ibarettir. Belli bir zamanı yoktur.

Urûz¹²³⁵: Meydanda görülen ve para, hayvan ve mekîlât ve mevzûnât dışında olan meta, kumaş vb. gibi şeyler.

¹²²⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 576.

¹²²⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 578.

¹²²⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 579.

¹²³⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 582.

¹²³¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 583.

¹²³² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 585.

¹²³³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 592.

¹²³⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 587.

¹²³⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 588.

Vâcib¹²³⁶: Amelî farz; Şâri' Teâlâ tarafından emredildiği sübut ya da delaletçe zannî olan bir delil ile sabit olmuş yükümlülükler. Her namazda Fatiha'nın okunması gibi. Bu tarif Hanifî usulcülerine aittir. Diğer usulcülere göre vacib farz karşılığında olup " Şâri' Teâlâ'nın yapılmasını kesin ve bağlayıcı tarzda istediği fiildir" şeklinde tarif edilir. "Vâcip" ve "vecibe" kelimeleri bazen farz anlamında da kullanılır. "Namaz bir vecibedir" cümlesinde olduğu gibi. Osmanlılarda ulufe, mevâcib anlamında da kullanılmıştır.

Vakfe¹²³⁷: Haccın iki temel rüknünden birincisi olan Arafat'ta Zilhicce'nin dokuzuncu günü öğleden sonra başlayıp güneş batana kadar geçen süre içinde bir süre bekleme görevi.

Vat¹²³⁸: Erkeğin cinsel organını, diğer birinin fercine haşefe miktarı sokması.

Vezn/Vezni¹²³⁹: Ağırlık ölçüsü ile tartılan şey.

Vitr¹²⁴⁰: (ç. evtâr). Tek sayı; bir, üç, beş... gibi. Allah'ın isimlerinden biri. Arife günü. Salâtü'l-Vitr: Yatsı namazından sonra çift rekata bir rekat ilavesiyle kılınan özel bir namaz.

Vuzû/Vudû¹²⁴¹: Abdest alma.

Yakîn¹²⁴²: Kesinlik, yüzde yüz, kesin bilgi. İnançlar ancak bu tür bilgilerle sabit olur. "şekk ile yakîn zail olmaz".

Yelemlem¹²⁴³: Yemen tarafından hacca gelenlerin ihrama girdikleri Mekke'ye iki günlük mesafede Tihame'de bulunan bir dağ.

Yemin-i Gamûs¹²⁴⁴: Geçmiş zamanda yapılmış veya yapılmamış bir iş hakkında bilerek yalan yere yapılan yemin.

¹²³⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 593.

¹²³⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 595.

¹²³⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 599.

¹²³⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 605.

¹²⁴⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 606.

¹²⁴¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 606.

¹²⁴² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 609.

¹²⁴³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 611.

¹²⁴⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 611.

Yemin-i Lagv¹²⁴⁵: Bir kimsenin bir şey hakkında öyle olduğu zannıyla yaptığı hilaf-ı hakikat yemin.

Yevm-i Şek¹²⁴⁶: Şaban ayının otuzuncu günü.

Zâ'id/Zevâ'id: bkz. Sünnet

Zamân/Zimân: bkz. Damân

Zât-ı Irk¹²⁴⁷: Mekke'ye Irak tarafından gelenlerin ihrama girdikleri yer, mikat.

Zekât¹²⁴⁸: Sözlük anlamı temizlik, arınma, bereket, nema, güzel ad demek olan zekat, ortalama refah düzeyinin üzerindeki yükümlülerin belirli şartları taşıyan mal varlıklarının muayyen bir miktarını, muayyen bir zaman sonra hak sahibi bulunan alt gelir sahiplerine ulaştırılmak üzere Allah Teâlâ'nın rızası için vermeleridir. Zekat, İslam'ın beş temel şartından biridir. Zengin kesimden yoksul kesime gelir akışını sağlayan İslam'ın köprüsü olarak nitelenir.

Zenb¹²⁴⁹: (ç. zünûb). Günah.

Zihâr/Muzâhare¹²⁵⁰: Kocasının, karısını nesep, süt emme veya sıhriyet sebebiyle ebediyen kendisine evlenmesi harâm olan bir kadının kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir.

Zimmi¹²⁵¹: İslam yurdunda eman altında yaşayan gayri müslim.

Zinâ¹²⁵²: Şer'î bir akde dayalı olmaksızın ihtiyar ile yapılan harâm bir cinsel ilişki.

¹²⁴⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 612.

¹²⁴⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 613.

¹²⁴⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 617.

¹²⁴⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 618.

¹²⁴⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 619.

¹²⁵⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 620.

¹²⁵¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 621.

¹²⁵² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 622.

Zuhr¹²⁵³: (ç. Azhâr, zuhûr). Öğlen. Güneşin zeval vaktinden batı ufkuna doğru meyletmesi ile başlar ve her şeyin gölgesinin bir ya da iki misli olmasına kadar devam eder.

Zü'l-Huleyfe¹²⁵⁴: Medine'nin güneyinden altı mil uzaklıkta bulunan ve Medineli hacıların ihrama girdikleri mikat yeri.

Zünnâr¹²⁵⁵: Hıristiyanların bele bağladıkları özel kuşak.

---

¹²⁵³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 623.

¹²⁵⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 623.

¹²⁵⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 623.